

**HİKÂYE TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞINDA
FRANSIZ EDEBİYATINDAN YAPILAN
ÇEVİRİLER VE YANSIMALARI (1860-1901)**

Hakan SOYDAŞ

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2022

Her Hakkı Saklıdır

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Hakan SOYDAŞ
ORCID ID 0000-0003-4939-3434

HİKÂYE TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞINDA
FRANSIZ EDEBİYATINDAN YAPILAN
ÇEVİRİLER VE YANSIMALARI
(1860-1901)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

ERZURUM – 2022

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Hikâye Türünün Ortaya Çıkışında Fransız Edebiyatından Yapılan Çeviriler ve Yansımaları (1860-1901)"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

■ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

[28/06/2022]

[Hakan SOYDAŞ]

Aslı Islak İmzalıdır

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK danışmanlığında Hakan SOYDAŞ tarafından hazırlanan “Hikâye Türünün Ortaya Çıkışında Fransız Edebiyatından Yapılan Çeviriler ve Yansımaları (1860-1901)” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. 22.06.2022

Kabul / Ret – İmza

Jüri Başkanı (Ad-Soyad-Unvan)	Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Doç. Dr. Servet TİKEN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Doç. Dr. Sadık TÜRKOĞLU <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Prof. Dr. Murat KACIROĞLU <i>Erzurum Teknik. Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi (Ad-Soyad-Unvan)	Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ <i>Marmara Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Osman MERT
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖN SÖZ	VII
GİRİŞ	1
I. EDEBÎ BİR TÜR OLARAK KISA HİKÂYENİN ORTAYA ÇIKIŞI	1
A. Fransız Edebiyatında Kısa Hikâye ve Türleri	1
B. Türk Edebiyatında Hikâye Geleneği ve Tanzimat Sonrasındaki Gelişimi ..	11
I. BÖLÜM	
FRANSIZ EDEBİYATINDAN TANZİMAT SONRASI YAPILAN HİKÂYE	
ÇEVİRİLERİ	
1.1. 1860-1901 YILLARI ARASINDA HİKÂYE ÇEVİRİLERİ	29
1.1.1. Dergilerde Yer alan Hikâyeler	29
1.1.2. Tespit Edilen Çeviri Hikâyelerin Fihristi	40
1.1.2. Kitaplarda ve Antolojilerde Yer Alan Hikâyeler	59
1.2.2.1. Kitaplarda Yer Alan Hikâyelerin Fihristi	61
1.2.2.2. Antolojilerde Yer Alan Hikâyelerin Fihristi	68
1.2. ÇEVİRİYE DAİR YAKLAŞIMLAR VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ	72
1.2.1. Çevirmenlerin Çeviri Yöntemlerine Dair Dikkatleri	75
1.2.2. Harfiyen Çeviri ve Mealen Çeviri Değerlendirmeleri	87
1.3.2.1. Claude Gueux’nun Harfiyen Çevirisi	88
1.3.2.1.2. Selanikli Tevfik, Claude Guyeux Yani Obur Claude ...	88
1.3.2.2. Claude Gueux’nun Mealen Çevirisi	91
1.3.2.2.1. Menemenlizâde Mehmet Tahir, “Claude Guyeux”	91
1.3.2.3 Çevirilerin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi	94
1.2.3. Farklı Çevirmenler Tarafından Çevrilen Ortak Hikâyeler	96
1.2.3.1. Voltaire’in Micromégas Hikâyesi	96
1.2.3.1.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme	105
1.2.3.2. Alphonse Daudet’nin “La Menteuse” Hikâyesi	107
1.2.3.2.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme	112

1.2.3.3.François Coppée'nin "La Griffé de Lion" Hikâyesi	114
1.2.3.3.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme	122
1.2.3.4.Guy de Maupassant'ın "Histoire d'Une Fille de Ferme" Hikâyesi .	123
1.2.3.4.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme	130

İKİNCİ BÖLÜM

FRANSIZ EDEBİYATINDAN ÇEVİRİLEN KISA HİKÂYELER

2.1. HİKÂYELERİN TEMATİK İNCELENMESİ	132
2.1.1. Aşk	132
2.1.1.1. Platonik Aşk	136
2.1.1.2. Aşkta Vefasızlık	143
2.1.1.3. Kıskançlık	150
2.1.2. Evlilik.....	152
2.1.2.1. Uyumsuz Evlilik	160
2.1.2.2. Ebeveynlerin Rızasını Alma	164
2.1.2.3. Evlilikte İhanet	167
2.1.3. Evlat Sevgisi	173
2.1.4. Yaşadığı Muhit ve Toplumsal Statüden Şikâyet	180
2.1.5. Ruhsal Olgunlaşma	187
2.1.6. Yardımseverlik.....	193
2.1.7. Sefih Yaşamlar	199
2.1.8. Tabiata Kaçış	209
2.1.9. Egzotizm	213
2.1.10. İhtiyarlık	217
2.1.11. Fantastik Hikâyeler	219
2.1.12. Diğer Temalar	223
2.2. HİKÂYELERDE MEKÂN	232
2.2.1. Tabii Çevre	232
2.2.1.1. Tabii Çevre ve Kahramanın Psikolojisi	244
2.2.2. Sosyal Çevre	249
2.2.2.1. Meskenler	251
2.2.2.2. Eğlence Yerleri	254
2.3. HİKÂYELERDE ŞAHIS KADROSU	256

III

2.3.1. Hikâye Kişileri Olarak Erkekler	256
2.3.1.1. Babalık ve Kocalık Vasfıyla Erkek	256
2.3.1.2. Aldatılan ve Aldatan Erkekler	261
2.3.1.3. Serseri Mizaçlı Erkek	263
2.3.2. Hikâye Kişileri Olarak Genç Kızlar ve Kadınlar	267
2.3.2.1. Annelik Vasfıyla Kadın	267
2.3.2.2. Aldatan ve Aldatılan Kadın	271
2.3.2.3. Adetlere Bağlı Namuslu Genç Kız/Kadın	278
2.3.2.4. Muhteris/Uyumsuz Genç Kız ve Kadın	280
2.3.2.5. Düzenbaz Genç Kız ve Kadın	286
2.3.3. Hikâye Kişileri Olarak Çocuklar	287
2.3.3.1. Masum ve Saf Çocuk	287
2.3.3.2. Yetim ve Öksüz Çocuk	289
2.3.3.3. Sefalete Mahkûm Çocuk	292
2.3.4 Hikâye Kişileri Olarak Sanatkârlar	294
2.3.4.1. Şairler	295
2.3.4.2. Tiyatro Oyuncuları	301
2.3.4.4. Müzisyen ve Bestekâr	304
2.3.4.5. Bilimadamı ve Öğretmen	306

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HİKÂYECİLİĞİNE YANSIMALAR

3.1. ROMANTİK İHSASLAR EŞLİĞİNDE HAYATA VE TABİATA BAKIŞ	307
3.2. HAYAT-I HAKİKİYE SAHNELERİ VE ALELADELİK	320
3.3. TEMALAR AÇISINDAN BENZERLİKLER	339
SONUÇ	349
KAYNAKÇA	353
ÖZ GEÇMİŞ	371

ÖZET**DOKTORA TEZİ****HİKÂYE TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞINDA FRANSIZ EDEBİYATINDAN
YAPILAN ÇEVİRİLER VE YANSIMALARI (1860-1901)****Hakan SOYDAŞ****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK****2022, 371 Sayfa****Jüri Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK****Prof. Dr. Murat KACIROĞLU****Doç. Dr. Sadık TÜRKOĞLU****Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ****Doç. Dr. Servet TİKEN**

Yenileşme devri Türk edebiyatı Batı edebiyatının, özellikle Fransız edebiyatının etkisi altında gelişmiştir. Bu süreç boyunca Türk edebiyatında edebî tür ve muhteva açısından ortaya çıkan arayışlarda çeviri faaliyeti son derece etkili olmuştur. İlk çeviri eserler gazete ve dergilerde yer almışlar daha sonra kitap hâlinde yayımlanmışlardır. Tez çalışması kapsamında öncelikle 1860-1891 yılları arasında yayımlanan edebiyat dergilerindeki Fransız edebiyatından çevrilen hikâyeler tespit edilmiştir.

Çeviri eserlerin tespitinin ardından çevirmenlerin bu eserleri Türkçeye kazandırırken hangi türden çeviri tekniklerine başvurmuş oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Seçilen eserler arasında farklı çevirmenlerce nakledilen aynı eserler Fransızca aslıyla mukayese edilerek çeviri farklılıklarına ve kişisel tasarruflara dikkat çekilmiştir. Fransızca hikâyelerin Türk hikâyeciliğine hangi yönlerden etkide bulunduğu tespit için mevcut eserler tematik ve yapısal düzeyde tasnif edilmiştir.

Tez çalışmasının son aşamasında Türk hikâyeciliğinin kazanmış olduğu yeni duyuş ve ifade tarzları üzerinde durulmuştur. Romantik ve realist yaklaşımlardan gelen dikkatlerin hangi ölçülerde yerli eserlerde karşılık bulduğu betimlenmiştir. Nihai olarak ise Fransız ve Türk yazarlar arasında motif ve tematik düzeylerdeki benzerliklere dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fransız Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Çeviri, Kısa Hikâye.

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****TRANSLATIONS FROM FRENCH LITERATURE AND ITS REFLECTIONS
ON THE GENESIS OF TURKISH SHORT STORY (1860-1901)****Hakan SOYDAŞ****Advisor: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK****2022, 371 Page****Jury Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK****Prof. Dr. Murat KACIROĞLU****Assoc. Prof. Dr. Sadık TÜRKOĞLU****Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ****Assoc. Prof. Dr. Servet TİKEN**

Turkish literature in the period of innovation developed under the influence of European literatures, especially French literature. During this process, translation activity has also been extremely effective in the search for literary genre and content in Turkish literature. The first translated works were published in newspapers and magazines and then published as a book. Within the scope of the thesis, first of all, the stories translated from French in the literary magazines published between 1860-1891 were determined. Then, the translated books, treatises and anthologies published in the relevant time period were scanned and the translated stories in them were determined.

After the identification of the translated works, it was tried to determine what kind of translation techniques the translators used while translating these works into Turkish. Among the selected works, the same works translated by different translators were compared with the French original, and attention was drawn to translation differences and personal savings.

In the fields stage of the thesis, the new perception and expression styles that Turkish storytelling has gained are emphasized. The extent to which the attention coming from romantic and realist approaches is reflected in domestic works has been described. Finally, attention was drawn to the similarities between French and Turkish writers at the motif and thematic levels.

Keywords: French Literature, Turkish Literature, Translation, Short Story.

KISALTMALAR

Bs. : Baskı

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

ÖN SÖZ

XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla toplumsal düzeyde görülen gelişmeler edebiyat sahasını da etkisi altına alır. Gelenekli sanat anlayışı, yeni duyuş ve ifade tarzları ile buluşur, yeni edebî türlerle tanışılır. Türk hikâye sanatı da yeni bir anlayış eşliğinde modern kısa hikâyeye doğru dönüşmeye başlar. Bu yeni duyuş tarzında esas olan modernizmin kendisiyle birlikte getirdiği bireyseldir. Hikâye anlatıcısı tecrübe ettiği ya da gözlemlediği bir ruh hâlini veya günlük hayattan bir kesiti aktarmaya çalışırken, olay örgüsünü yaşanan gerçeklik üzerine inşa eder.

Kısa hikâye türünde başarılı örneklerin verilmesi için yüzyılın son on yılına dek beklemek gerekmiştir. Tanzimat devri yazarlarından Recaizâde Mahmut Ekrem ve Ara Nesil yazarlarından Nabizade Nazım gibi isimler “conte”, “nouvelle” ve “roman” kavramlarına dair bazı dikkatleri paylaşmışlarsa da bu edebî türler arasındaki çizgiler çoğu zaman diğerinin sınırlarını aşmaktan geri durmamıştır. Bu kavramları tasnif ve teşrih etmek için kaleme alınan eserler ve yürütülen tartışmalarda sık sık anlam karışıklıklarının vâki olduğu görülmektedir. Namık Kemal’in “edebiyat-ı sahiha” anlayışı başka isimlerce farklı tamlamalar hâlinde ifade edilse dahi bu kavramla anlatılmak istenen olgunun yenileşme devri sanatkarları için ortak bir dikkat olduğu yadsınamaz. Bununla birlikte halk hikâyeciliğinden gelen alışkanlıklar birçok eserde bu ortak dikkatin zaman zaman tahrif edilmesine sebep olmuştur.

İncelemeye konu edilen tarihî devrede tebarüz eden yoğun çeviri faaliyeti sayesinde Alphonse Daudet, André Theuriet, Catulle Mendès, Emile Zola, François Copée, Guy de Maupassant, Jules Claretie ve Paul Bourget gibi önemli hikâye yazarlarının eserleri Türkçeye nakledilmiştir. Çeviri eserler dönemin yazarları için teknik açıdan birer örnek teşkil etmekle birlikte bu eserlerde işlenen hayat tarzı ve tabiata bakış telif eserler için yeni temalara kapı aralamıştır.

Tez çalışması, Fransız edebiyatından çevrilen hikâyeleri ve bu eserlerin modern Türk hikâyeciliğini hangi ölçülerde etkilediğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma; “Giriş” kısmının ardından, “Fransız Edebiyatından Tanzimat Sonrası Yapılan Hikâye Çevirileri”, “Fransız Edebiyatından Çevrilen Kısa Hikâyelerin Yapısal Özellikleri” ve “Türk Hikâyeciliğine Yansımalar” şeklinde üç bölüm hâlinde tanzim edilmiştir. “Giriş” kısmında ilk olarak, Fransız edebiyatında kısa hikâyenin hangi şartlar altında ortaya çıkmış olduğu incelenmiştir. Ardından Türk edebiyatı açısından Divan edebiyatı ve halk

edebiyatı geleneklerindeki hikâye türlerine dair değerlendirmelerde bulunulmuş, Tanzimat sonrasından Servet-i Fünûn topluluğunun dağıldığı sürece kadarki zaman zarfında modern hikâyeye dair dikkatler paylaşılmıştır.

“Fransız Edebiyatından Tanzimat Sonrası Yapılan Hikâye Çevirileri” başlığı altında, 1860-1901 yılları arasında yayımlanan dergilerde, kitaplarda ve antolojilerde yer alan çeviri hikâyeler tespit ve tasnif edildikten sonra ilgili eserler kronolojik liste hâlinde düzenlenmiştir. Bu esnada yazarları belirtilen hikâyelerin Fransızca asılları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün “Çeviriye Dair Yaklaşımlar ve Uygulama Örnekleri” isimli ikinci başlığında, çevirmenlerin Fransızca eserleri hangi türden çeviri yöntemleri ile Türkçeye nakletmiş oldukları açıklanmıştır. Uygulama örnekleri açısından; Victor Hugo’nun Claude Gueux isimli eserinin harfîyen çevirisi ve mealen çevirisi karşılaştırmalı yöntemle incelenmiştir. Farklı çevirmenler tarafından çevrilen ortak hikâyelerden seçilen örnekler olarak; *Micromégas*, “La Menteuse”, “La Griffé de Lion” ve “Histoire d’Une Fille de Ferme” isimli eserler Fransızca asılları merkeze alınmak kaydıyla değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise çeviri hikâyeler tematik ve yapısal açıdan tasnif edilmişlerdir. Tematik yönden; aşk, evlilik, evlat sevgisi, yaşadığı muhitten ve toplumsal statüden şikâyet, ruhsal olgunlaşma, sefih yaşamlar, egzotizm ve fantastik hikâyeler gibi başlıklar tespit edilmiştir. Hikâyelerde geçen mekânlar tabîî çevre ve sosyal çevre olarak değerlendirilirken, hikâye kişileri ise erkek, genç kız ve kadın, çocuk ve sanatkâr karakterler olarak ele alınmıştır.

Tez çalışmasının “Türk Hikâyeciliğine Yansımalar” isimli son bölümünde ise Fransız edebiyatından çevrilen hikâyelerin Türk hikâye yazarlarını hangi ölçülerde etkilemiş oldukları ilgi ve benzerlikler üzerinden saptanmaya çalışılmıştır. Bu bölümdeki ilk başlıkla romantik, ikinci başlıkla birlikte ise realist yaklaşımların sanatkârların duyuş ve ifade tarzları üzerindeki izleri takip edilmiştir. Son başlık altında ise çeviri hikâyeler ile telif hikâyeler arasındaki motif ve tema düzeyinde kurulmuş benzerlikler ele alınmıştır.

Bu çalışmayla Türk hikâye sanatının modern kısa hikâyeye evrildiği süreçte beslendiği Fransızca kaynaklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Çeviri eserler Fransızca asıllarıyla karşılaştırılarak çevirmenlerin çeviri stratejileri teşrih edilmiştir. Çeviri

yekûnunun tematik ve yapısal tasnifi yapılarak da bu eserlerin, telif hikâyeler üzerinde ne gibi etkilerde bulunmuş oldukları örnekler eşliğinde açıklanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında Türkoloji sahasındaki araştırmaları ile mümtaz bir mevki edinmiş olan muhterem hocam Prof. Dr. Mehmet Törenek'in yadsınamaz rolü mevcuttur. Farklı bir bilim dalından gelmiş olan şahsımı, uzun yıllardır sunduğu dikkatler ve sergilemiş olduğu müşfik tavırlarla her daim cesaretlendirmiştir. Mutedil ve müteyakkız bir ilim adamı vasfıyla ilmî sahada takınılması gereken etvârın emsali olduğu gibi muttaki ve müstağni bir âkıl kişi olarak da ahlakıyla talebeleri için mihenk taşı olmuştur. Talebesi olmakla müftehir olduğum azîz hocama tüm himayeleri için ihtirâm-ı tam ile şükranlarımı sunuyorum. Tez çalışmasının son hâlini almasında müessir olan bir diğer isim yıllardır dost, ağabey ve hoca vasıflarıyla daima yardım elini uzatan Doç. Dr. Servet Tiken'dir. Çalışmanın ilk aşamasından son aşamasına dek hiçbir zaman esirgemediği yardımları ve paha biçilmez dostluğu için en kalbî muhabbetlerimle şükranlarımı arz ederim. Tez izleme komitelerinde alçakgönüllü, mütebessim ve katkı sağlayacağı yaklaşımı için kıymetli hocam Doç. Dr. Sadık Türkoğlu'na, jüri olarak tezi okuyup önemli katkılar sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Murat Kacıroğlu ve Doç. Dr. Mehmet Güneş'e saygılarımı arz ediyorum.

GİRİŞ

I. EDEBÎ BİR TÜR OLARAK KISA HİKÂYENİN ORTAYA ÇIKIŞI

A. Fransız Edebiyatında Kısa Hikâye ve Türleri

Roma'nın siyasi iktidarının güçlü olduğu dönemde Latince kıta Avrupa'sında mahalli dillere karşı egemen konumdadır. Orta Çağ Avrupa'sında ise Roma'nın siyasi etkisinin azalmasıyla birlikte Latincenin de Avrupa genelindeki tahakkümü kırılmaya başlanır. Latince, Kilise özelinde, imtiyazlı sınıfların yazı dili iken bu dille yazılmış olan metinler mahalli halk tarafından anlaşılmaz ve yabancı metinler hükmündedir. Fransızların XII. yüzyıl sonu itibarıyla az sayıda olan edebiyat ürünleri bu dilde yazılan metinlerin daha önceki yıllara takaddüm edeceğini gösteriyor olsa da Fransız edebiyatından ancak XIII. yüzyıl itibarıyla söz etmek mümkün olmaktadır. Karolenj Hanedanı devrinde kilise papazlarının yerel halkı irşad etmek gayesiyle mahalli kültürden yararlanarak yerel dilde eserler vermek istemesiyle müstakil bir Fransız edebiyatı ortaya çıkar. Kilisenin mahalli halkı kendi dillerinde irşad etme gayesi; bütün Avrupa'da düşünce eserlerinin, bilimsel eserlerin ve şiirin Latincenin boyunduruğundan kurtarılmasının yolunu açmıştır. Fransızca yazılan eserler de Latinceye karşı bağımsızlıklarını bu süreçte elde etmişlerdir.¹

Modern Fransız hikâye sanatı, Orta Çağ'a kadar uzanan bir edebî geleneğe dayanmaktadır. Orta Çağ'a özgü, tahkiyeye dayalı edebî türler hikâyeye giden yolda ilk adımlardır. Fakat burada dikkatlerden kaçırılmaması gereken konu bu çağda, hikâye kavramına karşılık gelebilecek "nouvelle" kavramının henüz terminolojik bir anlam kazanmamış olmasıdır. Hikâyeye karşılık gelecek anlamıyla "nouvelle" kelimesi İtalyan edebiyatından iktibas edilmiştir. Değiştirmek ve yenilemek anlamına gelen "noveler" fiili aynı zamanda bir yeniliği aktarma, anlatma anlamına da gelmektedir. "Noveler" ile aynı kökten gelen "nouvelle"nin de *Decameron*'un etkisiyle edebî bir tür olarak kabul görmesi bu etimolojik ve semiyotik zemine yaslanır.²

Lucie Gagnon'un tespit ettiği üzere, Fransız edebiyatının bu devresinde temelde dört edebî tür mevcuttur. Bunlar, "chanson de geste", "la poesie lyrique", "roman" ve

¹ Gaston Paris, *Esquisse Historique de la Littérature Française au Moyen Age*, Paris 1907, p. 1-7.

² Monsieur Roger Dubuis, "La Genese de la Nouvelle en France au Moyen Age", *Chaiers de l'Association Internationale de Études Françaises*, 1966, N.18, p. 9-11.

“*récit bref*”tir³. “*Récit bref*”, kurguya dayalı kısa anlatı türünde olan eserler için kullanılan genel bir sınıflandırmadır. Bu sınıfta toplanan edebî türlerin içinde öne çıkanlar ise; *lais*, *fabliau*, *débat*, *exemplum*, *conte moral* ve *fable* türünde eserlerdir.⁴ Marie de France’ın XII. yüzyılda en tanınmış örneklerini kaleme aldığı “*lais*” türünde manzum anlatılar bu devirde ilgiyle karşılanmıştır. Gayet sanatlı bir üslupla nazmedilen bu hikâyelerde belirli bir duygunun, olay örgüsünde merkeze alınıp geliştirilerek okuyucuda etki bırakması amaçlanır. “*Fabliau*”, Richeut’nun imzasıyla ilk örnekleri yine XII. yüzyılda görülmüş edebî eserlerdir. Çoğunlukla şatoların etrafında konuşlanmış olan kasabalarda “*jongleur*” ismi verilen halk ozanlarının söyledikleri ve maceraları konu edinen manzum hikâyelerdir. Hikâye kişileri ise genellikle şövalyelerden oluşur. Bu hikâyelerde anlatı kişilerinin gülünç yönleri ön plana çıkarılmakta, şövalye edebiyatı gülünç yönleriyle betimlenmektedir. Biçimsel açıdan iki yüz ile beş yüz mısra arasında değişen uzunluktadırlar. Latin düşünür Sénèque’in mucidi olduğu diyalog türünü taklit yoluyla ortaya çıkan “*débat*” ise, didaktik bir türdür. Belirli bir kurgu etrafında kurulan kısa anlatı ile tartışma yöntemiyle karşılıklı diyaloglar hâlinde bir ders verilmek istenir. “*Exemplum*” türünde eserlerle birlikte ise ahlaki bir ders, davranış prensibi verilmek istenir. “*Exemplum rhétorique*” ve “*exemplum homilétique*” olmak üzere ikiye ayrılan bu tür eserlerde tanınmış kişilerin iyi ve kötü davranışları merkeze alınmak kaydıyla, dinî ve sosyal hayata ait normlara dair didaktik bir anlatım ortaya konulur. “*Conte Moral*” türünde eserler “*fabliau*”larla benzer özellikler taşımakla birlikte biçimsel açıdan daha uzun olup muhteva yönünden Hristiyan anlatılarının doğaüstü ve olağanüstü temalarını kullanmak itibarıyla farklılık arz eder. “*Fable*”lar ise Yunan edebiyatından tevarüs eden yekûnun işlenmesi ve yeniden yazımı yoluyla, manzum ve kafiyeli bir biçimde belirli bir ahlaki dersi hayvanların kişileştirilmesi yoluyla vermeyi gaye edinen anlatılardır.⁵

Rönesans Çağı’nda İtalyan yazar Giovanni Boccaccio’nun bir çerçeve hikâye etrafında kaleme aldığı yüz novellasından oluşan *Decameron*, Fransız kısa hikâye sanatının gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. *Decameron*’da, kendisinden önce ortaya konulmuş olan sözlü ve yazılı edebiyattan izler görülmekle birlikte, onu yeni bir edebî türün müjdecisi olarak niteleyebileceğimiz özellikler de mevcuttur. Boccaccio’nun

³ Lucie Gagnon, “La Nouvelle à Travers Les Siècles”, La Revue de la Nouvelle, 1991, N. 26, s. 58.

⁴ Jean-Pierre Aubert, Le Conte et La Nouvelle, Armand Colin, Paris 2012, p. 6-13

⁵ Jean-Pierre Aubert, Le Conte et La Nouvelle, p. 13

yaptığı ilk yenilik muhtevada görülür. Her bir anlatı başından sonuna kadar bir olay etrafında sürdürülür, vak’anın gerçekçi olmasına dikkat edilir ve anlatı beklenmedik bir şekilde dinleyiciyi şaşırtacak bir tarzda bitirilir⁶. Mensur bir eser olarak kullandığı dil ise üslup açısından sonrakilere örnek teşkil edecek seviyededir. Bir diğer husus ise hikâyelerin haiz olduğu “nouveauité” (yenilik) ve “authenticité” (gerçeklik/sahihlik) özellikleridir. *Decameron*’un ilgili bölümlerinde görüleceği üzere, anlatıcılar vak’anın yakın bir tarihte, daha yeni bir zamanda meydana geldiklerini okuyucuya ihtar ederler. “Nouvelle” kelimesi Fransızca hem yeni hem de bugünkü konumuyla “hikâye” anlamına gelmektedir. Bizzat yazarının “nouvelle” kelimesinin her iki anlamına referansta bulunarak yazdığı hikâyeler mensur bir edebî tür olarak yeni bir düşünüş ve ifade tarzının ürünüdür. Hikâyelerde geçen yerler için dekor olarak gerçekçi bir mekân ve vak’a tasviri yapıldığı görülmektedir. Okuyucu ve/ya dinleyicinin zihninde bu hikâyelerin birer tarihî kayıt olmadığı, fakat yakın zamanda meydana gelmesi muhtemel hikâyeler olduğu intibai uyandırılmak istenir.⁷

Decameron, ilk defa Laurant de Premierfait tarafından 1414’te Fransızcaya çevrilir. 1460’ta Philippe Pont’un *Cents Nouvelles Nouvelles* isimli hikâye kitabı yayımlanır. Bu eseri “Yüz Yeni Hikâye” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Gerek bir çerçeve hikâye etrafında gelişen yüz hikâyeden mürekkep bir kitap olması, gerekse de “nouvelle” sözcüğünün hem “yeni” hem de “hikâye” anlamında kullanılmış olması dikkat çekicidir. Böylece Fransız edebiyatında ilk defa, İtalyanca “novella”ya telmihen, “histoire” (hikâye) kelimesine karşılık “nouvelle” kelimesi bir edebî tür dikkatiyle kullanılmıştır. İlgili eserin mensur olarak kaleme alınmış olması da Fransız edebiyatı açısından son derece önemlidir. Bu eserle birlikte, Fransız edebiyatında mensur hikâyeler de kaleme alınmış olur. Muhteva açısından ise olağanüstülüklerin, mucizelerin ve doğaüstü varlıkların yer almadığı *Cents Nouvelles Nouvelles*’le birlikte XV. yüzyıl Fransız toplumunda yaşamış olan burjuva ve taşra hayatı detaylarıyla betimlenir.⁸ Asillerin, orta sınıftan insanların sosyal hayatına ve günlük yaşamına dair manzaralar aktarılır.

XVI. yüzyılda *Cents Nouvelles Nouvelles*’i; *Le Grand Parangon des Nouvelles Nouvelles*, *Les Facétieux Devis des Cent et Six Nouvelles* ve *Nouvelles Récréations*

⁶ Lucie Gagnon, “La Nouvelle à Travers Les Siècles”, *La Revue de la Nouvelle*, p. 59.

⁷ Jean-Pierre Aubert, *Le Conte et La Nouvelle*, p. 15-17.

⁸ Marie-Thérèse Noiset, “La Fonction Parodique des Cent Nouvelles Nouvelles de Philippe de Vigneulles”, *Ville, Texte, Pensée: le XIXe Siècle*, Hiver 1991, V.27, N.3, p. 107-108

Joyeux Devis gibi ortak özelliklere sahip eserler takip eder. Yüzyılın sonuna doğru Marguerite de Navarre'ın, ölümünden sonra yayımlanan *Heptaméron* isimli eseriyle birlikte kısa hikâye kendine özgü yönleri ile bir edebî tür olma yolunda mesafe kat eder. Marguerite de Navarre, *Decameron*'u eşsiz bir örnek olarak kabul etmiş ve *Heptaméron*'u da onun etkisi altında yazmıştır. Hikâyeler sözlü geleneğin etkisinden sıyrılmış, orijinal ve olağan vak'alardan seçilmiştir. Marguerite, tıpkı selefinin eserinde olduğu gibi on kişilik bir topluluğun on gün boyunca hergün bir hikâyesini anlatarak çerçeve hikâye etrafında gelişecek olan yüz hikâyeden müteşekkil bir eser yazmayı hedeflemiştir. Fakat yazarın erken ölümü bu tasarının sonuçlanamadan yedinci günde eksik kalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle de ölümünün ardından yayımlanan eserine Yunanca yedi gün anlamında *Heptaméron* ismi konulmuştur. Hikâyelerde aşk, tutku, sadakatsizlik ve benzeri duygusal temalar öne çıkmaktadır.

XVII. yüzyılın ilk yarısı her biri birkaç cilt hacminde olan duygusal romanların ağırlığı altında geçer. Bu süre zarfında *Le Printemps*, *Les Histoires Tragiques* ve *Les Horreurs Sanglantes* gibi Boccaccio'nun ve Marguerite de Navarre'ın izini süren eserler yayımlanır. İtalyan hikâyeciliğinin etkisi altında gelişen Fransız hikâyeciliği Miguel de Cervantes'in *Nouvelles Exemplaire* (*Novelas Ejemplares*)'inin ilk çevirileriyle birlikte İspanyol hikâyeciliğinin de etkisi altına girmeye başlar. *Nouvelles Exemplaire*, her biri müstakil olarak başlıklandırılmış on iki hikâyeden oluşmaktadır. Buradaki hikâyelerde Boccaccio'u takliden yazılan hikâyelere nazaran daha tabîî, uzun ve detaylı olarak betimlemelere yer verilmiştir. Hikâyeler muhteva itibarıyla yapmacıklıktan uzak ve sosyal hayatta karşılaşılabilecek türden olayları aktarır. Bu döneme ait eserler sıklıkla "nouvelle historique" olarak isimlendirilmişlerdir. Hikâye yazarı anlatıyı inşa ederken kullandığı dekoru tarihî gerçeklik üzerine inşa etmiş, anlatı kahramanını da toplumca tanınan tarihî karakterler arasından seçmiştir. XVII. yüzyılda klasik edebiyat çerçevesinde yazılan bu eserlerle birlikte yazarlar artık bir dinleyici kitlesine hitap etme alışkanlığını terkedip daha edebî bir üslup yakalamaya çalışmışlardır. Hikâye kavramını karşılamakta olan ve eş anlamlı kullanılan "nouvelle" ve "conte" kavramları arasında da anlam farklılıkları oluşmaya başlamıştır. Conte, daha çok eğlendirmeye yönelik hikâyeler için tercih edilirken, nouvelle ise tarihî gerçekliğe dayanan daha edebî kısa anlatılar için kullanılmaya başlanmıştır.⁹ "Conte" olarak anılan anlatıların esası, sözlü gelenekten

⁹ Lucie Gagnon, "La Nouvelle à Travers les Siècles", p. 61.

gelmesi ve anlatmaya dayalı olmasıdır. Basılı eserlerde dahi anlatıcı okuyucularına “işıtiyorsunuz ya” diyerek hitap eder. Bu türden eserler, sosyal açıdan ahlaki bir ders verme amacı da güderler. Halk kültüründen beslenen ve daha çok sözlü edebiyat çerçevesinde karşılık bulan bu eserlerin yazıya dökülmesi ise XVII. yüzyıl başlarında görülür.

“Nouvelle” kelimesi XV. yüzyıl sonuna kadar nadiren anlatıları nitelemek için kullanılmıştır. Bu ibarenin genel kabul görüp tanınması ve edebî ortamlarda yaygınlık göstermesi ancak XVI. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşir. “Conte”lar nasıl ki kollektif anlatıların nakledilen örnekleri ise, “nouvelle”ler de yakın zamanda, bilindik mekânlarda cereyan eden eğlenceli olayları aktaran anlatılardır. “Nouvelle”ler “yeni” bir gelişme olan matbaanın, Latince dışındaki yerel dili kullanan müstakbel müşterilerinin dikkatini çekmek için bir ticari ifade tarzı olarak da kullanılmışlardır. 1535-1560 arasında basılan onlarca antoloji bu ticari kaygının bir sonucudur. Böylelikle sözlü kültürden yazılı kültüre doğru bir geçiş de tecrübe edilmiş olunur. Rönesans’la birlikte ferdin öne çıkması ve insanların başkalarının başlarından geçen maceralarını, gerçekçi bir mekân tasavvuru ve karakter tasviri eşliğinde kendi başlarına okuyarak zamanlarını keyifle geçirmeleri de hikâyenin (nouvelle) sunduğu bir yeniliktir (nouveauité).¹⁰

Aydınlanma Çağı olarak isimlendirilen XVIII. yüzyıl Fransa’sında özellikle klasizm ve skolastizm aleyhinde önemli değişimler yaşanmış, felsefi düşünce eşi görülmemiş seviyede gelişmiştir. Bu yüzyılda edebî türleri birbirinden ayıran ince çizgilerde de bir flulaşma gözlenir hâle gelmiştir. Conte, nouvelle ya da roman başlığı taşıyan eserlerin gerek muhteva gerekse de hacim gibi ölçülere sadık kalmadığı görülmektedir. Felsefi ya da töresel muhtevalı eserler bu dönemde bir yoğunluk kazanır. “Nouvelle” kavramı olağan olana ve aktüel gerçekliğe bağlı kalmayı ölçü edinirken; olağandışılığı ve sözlü edebiyat ürünlerini çağrıştıran “conte” kavramı ile başlıklandırılan eserlerin amaç ve muhtevalarına göre çeşitlendiği görülür¹¹. Bu alanda yeni alt türler ortaya çıkar. İnsanların muhayyilelerine hitap eden, bilhassa egzotik nitelikte eserlerde bir artış gözlemlenir. Bu yeni edebî türler; “conte de fées”, “conte oriental” ve “conte

¹⁰ Gabriel-André Pérouse, “Nouvelle et Conte En France à La Renaissance”, La Nouvelle de Langue Française aux Frontières des Autres Genres, du Moyen Âge à Nos Jours Volume Deuxième, Academia Bruylant, Louvain-la-Neuve 2006, p. 40-44.

¹¹ Lucie Gagnon, “La Nouvelle à Travers Les Siècles”, p. 62.

libertin” olarak adlandırılır. Felsefi düşünceyi ve töresel değerleri ön plana çıkaran hikâyeler ise “conte moral” ve “contes philosophique”tir.¹² “Conte merveilleux/conte de fées” olarak adlandırılan hikâyelerde doğaüstü, harikulade, mucizevi olay ve varlıklar yer alır. Fransız edebiyatındaki ilk örneklerine XVIII. yüzyılda tesadüf edilen bu türden eserler Aydınlanma Çağı’nda, akli önceleyen felsefi düşüncenin karşısında toplumdaki olağandışlıkları ve harikuladelikleri keşfetme ve betimleme isteği ile ortaya çıkmıştır. “Conte oriental”, Antoine Galland’ın *Mille et Une Nuits* çevirisinin başını çektiği *Les Mille et Un Jour* ve *Les Aventures d’Abdalla* gibi eserlerin etkisi altında yazılmış, Doğu kültürünü ve insanların egzotik tarzda ele alan eserlerdir.¹³ Claude Crébillon’un *Tanzai et Néadérne* ve *Histoire Japonaise* isimli eserleri ile yaygınlık kazanan “conte libertin” türünde hikâyeler, çapkınlık ve serbest yaşamı konu edinen ve içinde kişileştirilmiş hayvan figürlerinin kullanıldığı hikâyelerdir.¹⁴ “Conte moral” ise en tanınmış örneklerini Jean François Marmontel’in *Le Mercure de France*’da yayımladığı hikâyelerdir. Önceki tür hikâyelere kıyasla kurguya dayalı olmakla birlikte daha gerçekçi bir olay örgüsüne sahiptirler. Bu tür eserlerde toplumsal bilinçlendirme söz konusudur. İyi ve kötü toplumun karşısında eğitmeye, olumlu bir davranış tarzı model olarak anlatılmaya çalışılır.¹⁵ Aydınlanma Çağı Fransız edebiyatının öne çıkan bir diğer hikâye türü ise “conte philosophique”tir. Daha çok Voltaire’in hikâyeleriyle tanınmış olan bu eserlerde hikâye kişileri üzerinden felsefi tartışmalar ve alegorik betimlemeler yapılarak okuyucu belirli bir konuda aydınlatılmak istenir.¹⁶

XIX. yüzyıl, Fransız edebiyatı için bir geçiş devresidir. XVIII. yüzyıldan tevarüs eden toplumsal ve politik dinamikler bu yüzyılda Fransız Devrimi ve İmparatorluk Rejimi’nin sebep olduğu dalgalanmalarla birlikte edebiyatın da çehresinde önemli değişikliklere sebep olmuştur. Fransız kibarzâde sınıfı yıkıma uğramış, Fransız Devrim’i sonrası doğan politik söylem ve fikirler edebiyat hayatını etkisi altına almış, gazetecilik faaliyeti daha önce görülmedik seviyede güç kazanmıştır.¹⁷ XIX. yüzyıl aynı zamanda

¹² Jean-Pierre Aubert, *Le Conte et La Nouvelle*, p. 42

¹³ Jean-François Perrin, “L’Invention d’un Genre Littéraire au XVIIIe Siècle” *Féeries-Le Conte Oriental*, 2005, V.2, p. 1-5.

¹⁴ Andrea Turekova, “Le Bestiaire Dans Le Conte Libertinage”, *Romanica Olomucensia*, 2018, V. 30, N.1, p. 140-141.

¹⁵ Nicolas Veysman, “Le Féérique Moral Dans Les Contes Moraux De Marmontel”, *Le Conte, La Scène*, 2007, V.4, p. 1-2.

¹⁶ Hakan Soydaş, “Voltaire ve Micromégas Adlı Felsefi Hikâyesi Üzerine”, *Humanitas*, 2014, C.2, S. 4, s. 237-238.

¹⁷ Gustave Lanson, *Histoire de la Littérature Française*, Librairie Hachette, Paris 1895, p. 841-842.

hikâye sanatının da altın çağını yaşadığı ve en usta kalemlerini yetiştirdiği dönemdir. Bu yüzyıldan sonradır ki modern hikâye, müstakil olarak bir edebî tür hâlinde kendini kabul ettirmiştir.¹⁸ Fransız edebiyatı özelinde, kısa hikâyenin bir diğer popüler tür olan roman ile arasındaki ayrım daha bir netlik kazanır. Bu açıdan ilk dikkat çekici çıkış Amerikalı yazar Edgar Allan Poe'nun eserlerini Fransızcaya ilk çeviren isimlerden olan Charles Baudelaire'den gelir. Baudelaire, 1856'da Fransızcaya çevirdiği *Nouvelles Histoires Extraordinaire*'in baş tarafına koyduğu *Notes Nouvelles sur Edgar Poe* başlıklı yazısında roman ve hikâyeyi işlevsellik yönünden kıyaslayarak ikincisinin ilkinin nispetle daha faydalı olduğunu kaydeder. Roman hacim bakımından bir defada okunup bitirilemeyecek olması sebebiyle okuyucuda arzu edilen etkiyi bırakamayabilir. Günlük hayatın temposu da böylesine uzun eserleri okumak için zaman ayırmaya müsaade etmemektedir. Hikâye ise kısa zamanda okunabilecek ve anlık çıkarımlar sayesinde okuyucuda etki bırakabilecek bir türdür. Fazladan detaya girilmeyecek, yalnızca vurgulanmak istenen esas konu üzerinde okuyucunun dikkat kesilmesi sağlanacaktır. Poe'nun “Bu kitabı hayallerine olduğu kadar gerçeklere de inanlara sunuyorum” ifadesi, Baudelaire açısından kısa hikâye sanatının temel ilkelerinden birini izah etmiş olur. Kurgusal gerçekliğe yaslanan yazarın eğlendirici ve keyifli bir üslup eşliğinde insana ait olan cevheri farklı cepheleriyle sıkıcılığa düşmeden gösterebilmiş olması önemlidir. Kısa hikâye bu cevheri sergilerken dilin farklı stilistik araçlarını kullanabilmenin verdiği imkân ile bütünlük arz etmesi ve tesirli olması yönünden diğer edebî türlere kıyasla daha başarılıdır.¹⁹

Çağın getirdiği imkânlardan yararlanarak geniş bir okuyucu kitlesi ile buluşan hikâye, XIX. yüzyıl Fransız edebiyatındaki etkinliğini iki öncü isme, Prosper Mérimée'ye ve Guy de Maupassant'a borçludur. Prosper Mérimée 1803'te Paris'te hayata gelir. 1825-1827 arasında romantik edebiyata ait iki tiyatro eseri çevirir, 1828'de ise kendi telif oyunu olan *La Jacquerie*'yi yayımlar. Walter Scott tarzında kaleme aldığı tarihî romanı *Chorinique du Règne de Charles IX*'in (1829) ardından *La Revue de Paris* ve *Revue de Deux Mondes*'da 1829-1830 yılları arasında kısa hikâyelerini yayımlar. Bu dergilerde yayımlanan kısa hikâyelerini daha sonra *La Mosaïque* (1833) isimli kitabında bir araya getirir.²⁰ *Revue de Paris*'de “Mœurs de la Corse” alt başlığıyla yayımladığı *Mateo*

¹⁸ Lucie Gagnon, “La Nouvelle à Travers les Siècles”, p. 62-63.

¹⁹ Edgar Poe, *Nouvelles Histoires Extraordinaires* (Trad. Charles Baudelaire), A. Quantin Imperieur-Éditeur, Paris 1884, p. 20-22.

²⁰ B. W. Wells, “The Fiction of Prosper Mérimée”, *The Sewanee Review*, Apr. 1898, Vol.6, N. 2, p. 167-169.

Falcone (1829)'la birlikte XVIII. yüzyıldaki hikâye anlayışı geride kalmış ve modern hikâyeye doğru bir geçiş yaşanmıştır. Albert Thibaudet'nin tespitiyle Fransız edebiyatında kısa hikâye sanatı (nouvelle) Prosper Mérimée'nin *Mateo Falcone*'uyla birlikte başlamış olur.²¹ Mérimée'nin bu eserinin bir ilk olduğu hususunda farklı eleştirmenler hem fikir olduğu gibi bu tespiti ihtiyatlı yaklaşmış olanlar da önemli bir kırılma noktası olduğunda hem fikirdirler.²²

Guy de Maupassant ise 1850'de Normandiya'da dünyaya gelir. Edebiyata olan ilgisi genç yaşlarda Flaubert'in telkinleri eşliğinde gelişir. Daha sonra Emile Zola'nın çevresinde yer alır. İlk şiir denemelerinin ardından, hayatının sonunda toplamı üç yüzü aşan hikâyelerinin ilk örneklerini 1875'ten itibaren yayımlamaya başlar. Yayımlanan ilk hikâyesi "La Main d'Écorché"dir. Kısa hikâyeleri ile sağladığı başarı onu bu türde yeni eserler yazmaya teşvik etmiş ve yeni eserler vermek üzere düzenli olarak çalışmıştır. Bu hikâyeler konularını kendi çevresinde gözlemlediği olaylardan ya da gazete haberlerinden ilhamla titiz bir çalışma sonucu kaleme alınmıştır. Hikâyeleri ilk önce dönemin önde gelen edebiyat dergi ve gazetelerinde yayımlanmıştır. İlk hikâye kitabı *La Maison Tellier* 1881'de yayımlanmış ve büyük ilgi görmüştür.²³ Prosper Mérimée romantik edebiyatın estetik değerleri çerçevesinde hikâyeler yazarken, Guy de Maupassant ise Flaubert ve Zola'nın etkisiyle realist/naturalist edebiyatın teknik imkânlarıyla eserlerini yazmıştır. Maupassant kent ve taşra hayatını gözlemlemiş, bu çevrelerdeki insanların gündelik hayatlarını ve ilişkilerini ahlaki açılarından farklı üslup özellikleri eşliğinde hikâyelerine taşımıştır. Maupassant, Balzac'ın *İnsanlık Komedi*'sinde olduğu gibi fert ve toplum düzeyindeki olaylara eleştirel bir tavırla yaklaşmıştır.²⁴

Mérimée ve Maupassant dışında XIX. yüzyıl Fransız edebiyatında daha birçok isim hikâye türünde eserler ortaya koymuştur. Daha çok romancı kimlikleri ile tanınan Balzac (*Contes Drolatiques*), Stendhal (*Chroniques Italienne*), Emile Zola (*Contes à Ninon*), Flaubert (*Trois Contes*) ve hayatta iken kitaplaşmayan hikâyeleri ile Victor Hugo gibi isimler hikâye türünde eserler vermişlerdir. Edebiyat tarihleri açısından hikâye

²¹ Albert Thibaudet, *Histoire de la Littérature Française de 1789 à Nos Jours*, Librairie Stock, Paris 1936, p. 211-212.

²² Corry L. Cropper, "Prosper Mérimée Reassessed: The Evolution of The French Short Story", *Romance Notes*, Spring 2000, V. 40, N.3, p. 351-360.

²³ Édouard Maynial, *La Vie et L'Oeuvre de Guy de Maupassant*, Societe du Mercur de France, Paris 1906, p. 65-77, 98, 122-128.

²⁴ Jean-Pierre Aubert, *Le Conte et La Nouvelle*, p. 60.

yazarlıkları daha geri planda kalan başka isimler de bu türde eserler ortaya koymuşlardır. Adolphe Belot, Alexandre Dumas, Alphonse Daudet, André Theuriet, Camille Lemonnier, Charles Aubert, Charles Nodier, Edmons About, François Coppée, Frédéric Soulié, Louis Dépret ve Marcel Prévost gibi yazarlar bu isimler arasında yer alır.

Fransız hikâyeciliği, XIX. yüzyılda Hoffmann, Gogol, Theekhov ve Edgar Poe gibi kısa hikâye yazarlarından yapılan çevirilerle Alman, Rus ve Amerikan edebiyatından tür, muhteva ve teknik itibarıyla yeni kazanımlar elde etmiştir.²⁵ Alman yazar Hoffman'dan yapılan çevirilerin etkisiyle fantastik hikâye (contes fantastique) ile de tanışılır. Fantastik hikâye ile kastedilen, gerçekçi bir çerçevede kurgulanan hikâyenin içinde doğaüstü varlıkların ve olguların mevcut olmasıdır. Masal ve destanların aksine fantastik hikâyede; anlatı unsurları ile kurulan kurmaca dünya, günlük hayatın kendisine uygun ve gerçekçidir. Realist bir çerçeve içinde mantık ve mantıksızlık arasında kararsızlıklara sebep olacak düzeyde olağanüstü varlıklara ve olgulara yer veriliyor olması, bu edebî türün temel özelliğidir. XVIII. yüzyıl Almanya'sında ortaya çıkan fantastik hikâye XIX. yüzyılda Charles Nodier ve Théophile Gautier'in öncülüğünde Fransız edebiyatındaki ilk örneklerini verir. Bu yazarların eserlerini Guy de Maupassant ve Villiers de l'Isle Adam'ın hikâyeleri takip eder.²⁶

Fransız edebiyatında hikâye, tarihî bağlamda, XIX. yüzyılda en usta yazarlarını yetiştirmiş ve yüz yıla damgasını vurmuş görünmektedir. Orta Çağ'dan itibaren süregelen bir tekâmül, bu yüzyılda tecrübe edilmiş olur. Orta Çağ'da farklı isimlerle anılan kısa anlatılar bir dinleyici kitlesine söylenmek üzere nazmedilmişlerdir. Bu eserlerin kısa hikâyeye doğru tekâmülünde tarih boyunca kendi özlerinde taşıdıkları kimi müşterek özellikler mevcuttur. İlk olarak bu kısa anlatılarda belirli ölçülerde konu bütünlüğü mevcuttur. Tüm anlatılar didaktiktir ve özlerinde bir mesaj taşırlar. Kısaca ve yalın bir şekilde olayların akışına uygun olarak söylenip sona ererler. Sıklıkla, genel kabul görmüş ahlaki bir yargıdan hareketle atasözlerinden ve fıkralardan yararlanılarak kaleme alınırlar. Vak'a sadece anlatıya ilham veren yargıyı doğrulamak için kullanılan bir vasıta. Rönesans hikâye yazarlarının aksine Orta Çağ hikâye yazarları anlatının sonunda okuyucuyu şaşırtmaya çalışmadıkları gibi, okuyucuyu heyecanlandıracak bir kurgu inşa etme gereği de hissetmezler.

²⁵ Marie-Claudette Kirpalani, "Approche d'un Genre La Nouvelle". Pratiques: Linguistique, Littérature, Dicactique, 2000, N.107-108, p. 150.

²⁶ Aydın Ertekin, Fantastik Yazın, Fenomen Yayınları, Erzurum 2013, s. 79-84.

Orta Çağ'dan Rönesans'a geçildiğinde, Boccaccio'nun *Decameron*'uyla birlikte kısa anlatı büyük ölçüde yeni özellikler kazanır. Yalnızca bir tek vak'a anlatımıyla birlikte konu bütünlüğü daha fazla ön plana çıkar. Orta Çağ'da olduğu gibi herkesçe bilinen ahlaki bir öğüt verme gayesi terkedilir. Günlük yaşamın aksayan yönleri sorgulanır. Okuyucu artık anlatının mesajını anlayabilmek için hikâyenin sonunu beklemek zorundadır. Okuyucuyu şaşırtan, meraklandıran, yakın bir zamanda meydana gelmiş olan gerçekçi ve alışılmadık bir hikâye anlatılır. Bu özellikler Rönesans devri hikâye yazarlarının takip ettiği temel dikkatler olmuştur. Bunların yanı sıra Marguerite de Navarre'la birlikte daha edebî bir üslupla hikâye kişilerinin psikolojilerine de önem verilmeye başlanır. Klasik edebiyat devrinde Miguel Cervantes'in etkisiyle hikâyeler daha detaylı betimlenir ve daha fazla vak'a üzerine kurulurken, bu devir hikâyelerinin muhtevası tarihî olaylardan ve kişilerden seçilir. Klasik edebiyat devri hikâyeciliğinde sözlü gelenekten gelen hikâye anlatma üslubu da terkedilmeye başlanır. Hikâye, farklı anlatıcıların dilinden aktarılan bir anlatı olmaktan çıkar. *Decameron*'un etkisiyle Madame de Navarre'dan beri bir çerçeve hikâye etrafında hikâye kişilerinin anlatımı şeklinde düzenlenen kurgu da değişmiş olur.

XIX. yüzyılda hikâye sanatı (nouvelle) yeni ifade teknikleri denemeye başlar, Edgar Poe'nun ileri sürdüğü şekliyle, kısa hikâyenin öncelikle bir defada oturulup okunacak bir hacme sahip olması önemsenir.²⁷ Anlatının sonunda bir cümle hâlinde özetlenebilecek kısa hikâyeler, yine yalnızca bir tek konu etrafında yoğunlaşırlar. Anlatıya başlamadan önce hikâyenin çerçevesi, kişileri ve şartları birer birer betimlenir. Şayet olay geçmiş zaman kipinde yazılmış ise hikâye bölümlere ayrılabilir ve her bölüme de bir başlık verilebilir. Vak'anın yakın zamanlarda meydana gelmiş olduğu intibai verilirken, gerçekçi ve şaşırtıcı bir olay örgüsüne sahip olmasına dikkat edilir. Hikâyenin bitimi okuyucuyu şaşırtmalı, hatta okuyucunun en başa dönüp yeniden okumasına ve hikâyeyi yorumlamasına neden olacak tarzda beklenmedik ve alışılmadık olmasına özen gösterilir.²⁸

Bir sonraki bölümde Türk edebiyatı özelinde görülecek olan kavram karmaşasını, Fransız edebiyatı da bir dönemde yaşamıştır. "Conte" ve "nouvelle" kavramları, daha önce işaret edildiği üzere, bazı nüanslarla birbirlerinden ayrılırlar. Buna rağmen kimi

²⁷ Lucie Gagnon, "La Nouvelle à Travers les Siècles", p. 58-64.

²⁸ Kirpalani Marie-Claudette, "Approche d'un Genre La Nouvelle". Pratiques: Linguistique, Littérature, Dicative, 2000, N.107-108, p. 153-155.

hikâye yazarlarının bu iki ibareden birini tercih ederken çoğu kez ilgili nüansları göz önünde bulundurmadıkları görülmektedir. “Conte” ve “nouvelle” kavramlarının bu tarihî arka planının yanı sıra edebiyat teorisi açısından bakıldığında ise, “conte”un gerçek üstü ve fantastik bir muhtevaya sahip hikâye olduğu görülür. Bu hikâyelerin sonunda ahlaki bir ders verme amacı güdülür. Conte, emsali olmayan bir olayı konu edinirken, “nouvelle” ise aktüel gerçeğe uygun, realist bağlamda yazılmış olan hikâyelerdir. Bu tür hikâyelerde, “une tranche de vie” olarak ifade edilen, hayatın belirli bir anından kısa bir kesit sunma çabası söz konusudur.²⁹ Fransız hikâye sanatında “une tranche de vie” tamlamasıyla ifade edilen yaklaşımın, müteakip bölümde görüleceği üzere, Türk edebiyatında “hayat-ı hakikiye sahneleri” ve “menâzır-ı hayat” gibi ifadelerle karşılık bulduğu anlaşılmaktadır.

B. Türk Edebiyatında Hikâye Geleneği ve Tanzimat Sonrasındaki Gelişimi

Türk edebiyatı, Fuat Köprülü tarafından İslamiyet’ten evvel Türk edebiyatı, İslâm medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı ve Avrupa medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı olmak üzere üç büyük devre hâlinde tasnif edilmiştir. Her bir tarihî devre de farklı medeniyet dairelerinin sosyolojik realitesi ile meydana çıkan zümrelerin ve sınıfların duyuş ve ifade tarzları ile ortaya konulmuş olan edebî türleri ve eserleri muhtevidir.³⁰ İslâm medeniyeti tesiri altında vücut bulan eski Türk edebiyatı Divan edebiyatı ve Halk edebiyatı gibi iki temel şubesiyle, farklı toplum zümrelerinin estetik değerlerini yaşatmıştır. Gerek saraya yakın yüksek zümreler gerekse de geniş halk tabakaları İslâmiyet öncesi Türk kültürünün farklı motiflerini yeni bir duyuş tarzı eşliğinde Arap ve İran kültürlerinin özgün motifleri ile mezc etmişlerdir. Yaşanan devrin sosyal şartları ise bu duyuş tarzının farklı üsluplarda ifade edilmesini sağlamıştır. Fuat Köprülü’nün “edebî eser muayyen bir zevk seviyesine mensup okuyuculara herhangi bir tesiri telkin ve tebliğ eden eserdir”³¹ tespiti ışığında; Avrupa medeniyeti tesiri altına girilmeden önceki yüzyıllara ait hikâye türünde eserler, bu iki edebiyat geleneği içinde ortaya çıkmış eserlerdir.

²⁹ René Godonne, “À Propos de Quelques Textes Critiques du XXe Siecle sur La Nouvelle”, Chaiers de l’Association Internationale des Études Françaises, 1975, N.27, p. 249.

³⁰ Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 29-30.

³¹ Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 29.

Bu ayırmadan hareketle, İslâmiyet sonrası Türk edebiyatında hikâye türü, manzum ve mensur olarak iki kolda gelişmiştir.³² Divan edebiyatı kapsamındaki hikâyeler manzum, mensur ve manzum-mensur karışık türlerde kaleme alınmış olup geniş ölçüde İran edebiyatından etkilenmişlerdir.³³ Divan Edebiyatı çerçevesinde mesnevi nazım şekli ile nazmedilen eserler bir hikâye anlatmak yönüyle diğer manzumelerden ayrılırlar. Kısa hikâyeleri ve genişçe bir macerayı konu edinen mesneviler³⁴, XIV.-XIX. yüzyıllar arasında Anadolu sahasında genel hatlarıyla dinî-ahlakî-tasavvufî, aşk ve tarihî-destanî-menkabevî temalı eserlerdir.³⁵ Divan edebiyatı nazma öncelik tanıyan ve nesri geri planda tutan bir estetik algıya sahiptir. Bununla beraber XIV. yüzyıl itibarıyla Farsça ve Arapçadan farklı hikâyelerin Türkçeye çevrilmiş olduğu ve XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren de mensur hikâyelerin yazıldığı, adapte edildiği görülmektedir.³⁶ Bu eserlerin hemen hepsinde vak'alar ve karakterler ortaktır, alışıldık kalıpların dışına çıkılmaz. Tema, genellikle romantik yapıda ve bazen de ilahileşen bir aşktan ibarettir. Vak'anın kuruluşunda masallarda görüldüğü gibi zaman ve mekân karışıklığı mevcut olup, vak'alar gerçekçi olmayan, mübalağalı ve secili bir usulpla aktarılır.³⁷

Halk edebiyatı çerçevesinden bakıldığında; İslâm medeniyeti tesirinin Türkler arasında yeterince yayılmadığı devirlerde halk hikâyecileri olarak, Oğuz şair-musikişinasları olan “ozan”lar öne çıkmaktadır. Destanlar devrinin sanatkârları olan ozanlar, kopuz eşliğinde eski hükümdarların tarihlerini, savaş ve meşhur kahramanların hikâyelerini terennüm eden kişilerdir. Bu dönem hikâyeleri mitolojik ve menkıbe mahiyetindeki kültürel verimlerden beslenirler.³⁸ XIV. yüzyıl itibarıyla İslâm ananesinden ve İran ananesinden geçen konuları işleyen kıssahan, şahnamehan ve meddah olarak isimlendirilen hikâyeciler ortaya çıkar. XVII. yüzyıl sonrasında ise meddahların ve dolayısıyla meddah hikâyelerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu hikâyelerde Hz. Muhammed'le birlikte onun soyundan gelenler tebcil edilir ve Müslüman kahramanların menkıbeleri aktarılır. Sözlü geleneğin yanı sıra kimi meddahların yerli

³² Mustafa Nihat Özön, Türkçede Roman, (Haz. Alpay Kabacalı), İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 45-139.

³³ Hasibe Mazıoğlu, “Divan Edebiyatında Hikâye”, Eski Türk Edebiyatı Makaleleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 533-534.

³⁴ Ömer Faruk Akün, Divan Edebiyatı, s.

³⁵ Ahmet Kartal, Doğunun Uzun Hikâyesi, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2018, s. 277-537.

³⁶ Hasan Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, s. 21-69, 70-100.

³⁷ Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995, s. 68.

³⁸ Mehmet Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları I, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 171-174.

kültürden beslenen hikâye mecmuaları telif ettikleri de kaydedilmiştir. Meddah hikâyeleri ile göçebe ananelerinin ve halk masallarının yerini günlük hayatın ilgi çekici ve garip bulunan olayları alır. Meddahlık geleneği azalan örneklerine rağmen XX. yüzyıla kadar devam etmiştir.³⁹

XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan halk hikâyeleri işledikleri tema ve motifler açısından destanlarla kimi ortak noktalara sahip olsalar da, zaman içinde yeni sosyal şartlar halk hikâyelerini de biçimlendirmiş ve muhtevalarını tayin etmiştir.⁴⁰ Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır. İstisnaları olmakla birlikte aşk hikâyeleri çoğunlukla mutlu sonla biter. Hikâyelerde, meydana gelen olaylar gerçek veya gerçeğe yakın olmakla birlikte, Hızır gibi kimi olağanüstü motiflere de yer verilmektedir.⁴¹

Boratav'ın sunduğu dikkatle meddahlar büyük merkezlerde sanatlarını icra ederken, âşık hikâyeciler de köy ve kasaba gibi daha küçük yerleşim yerlerinde halk şiiri zevkinin rağbet bulduğu muhitlerde halk hikâyelerini işlemişlerdir. Halk hikâyeciliğinin XIX. yüzyıl Türk edebiyatına tesir etmiş olan bir diğer türü, realist halk hikâyeleridir. Realist halk hikâyeleri, halk hikâyelerinde görülebilecek olağanüstü unsurlara yer vermeyen, tamamıyla realist olan eserlerdir. Bu hikâyelerde talî vakalardan sonra hikâye esas vakaya geçer. İstanbul'un zengin sınıfına mensup kişilerinin maceraları ve yaşamları konu edilir. Halk hikâyelerinden farklı olarak olayların tamamı İstanbul'da geçer. Sefahat âlemleri, çapkınlık ve mirasyedilik gibi devrin sosyal hayatını yansıtan temalar işlenir. Hikâyelerin genç ya da yaşlı erkek kahramanları, ahlaken hafif bir kadının işlettiği batakhaneye düşer, bazı maceralar yaşadktan sonra bir arkadaşının ya da padişahın yardımıyla içine düştüğü durumdan kurtulur.⁴²

Avrupa medeniyetinin tesiri altına girilmeye başlanmasıyla birlikte Türk edebiyatında Batılı anlamda modern hikâyeye doğru bir dönüşüm tecrübe edilmeye başlanır. Bu dönüşüm yeni bir yaşam felsefesinin, yeni ifade biçimlerinin yansımasıyla olur.

³⁹ Mehmet Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları I, s. 447-490.

⁴⁰ Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Bilgesu, Ankara 2018, s. 77, 88.

⁴¹ Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 32-42.

⁴² Pertev Naili Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s. 144-147.

XVIII. yüzyılda başlayan yenilenme hareketleri, XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla önceki yüzyıllardan farklı bir duyuş ve ifade tarzı hâlinde Türk edebiyatında bir yenileşme dönemi hâlini almıştır.⁴³ Yenileşme devri Türk edebiyatı yüzyıllarca sürmüş, kendine has bir geleneği olan Divan edebiyatının ve Halk edebiyatının birikimini Fransız edebiyatı özelinde Batı edebiyatına karşı beslediği ilgiyle birlikte farklı bir mecraya taşımıştır.

Tanzimat sonrası Türk edebiyatı olarak da adlandırılan bu dönemde, gelenekten beslenen hikâye sanatı Batılı hikâye örneklerinin etkisiyle yeni bir çehre kazanmaya başlar. Bu nedenle Ahmet Midhat Efendi'nin *Letâif-i Rivâyât* ve Emin Nihat'ın *Müsameretnâme*'sindeki hikâyeleri gelenekli hikâye sanatından Avrupa tarzı modern hikâye türüne doğru birer geçiş metnidir.⁴⁴ Ahmet Midhat Efendi'nin 1870-1895 yılları arasında yayımladığı *Letâif-i Rivâyât*⁴⁵ serisinin içinde yirmi dört uzun hikâye mevcuttur. Bu hikâyelerin her biri müstakil temaları işlemektedir. Ahmet Midhat Efendi hikâyelerinde yanlış Batılılaşma, asrileşme, terakki ve kadın sorunları gibi güncel konuları ele almış; çoğu hikâyesinde ise Fransız romantizminden etkilenererek anlatıda zıt kutuplar inşa edip olay örgüsünü bu zıtlıklar üzerinden işlemiştir.⁴⁶ *Letâif-i Rivâyât* serisinde yer alan hikâyelerde müessir olan halk hikâyesine ve meddah geleneğine ait özellikler sebebiyle bu hikâyeler ancak geçiş dönemi eserleri olarak değerlendirilmişlerdir.⁴⁷ Bununla beraber onun bu serinin dokuzuncu cildinde yer alan “Bir Gerçek Hikâye”sinde eserin başlığından itibaren aktüel gerçekliğe sadık kalan, “sahihü'l-vuku bir gerçek hikâye” kaleme almış olduğu okuyucuya ihtar edilir. Vak'a Akdeniz adalarından birinde geçmektedir. “İşbu 1292 senesi Ramazan'ının yirmi sekizinci gecesi” diye başlayan ilk cümlede hikâye zamanına işaret edilir. Hikâye iç içe geçmiş olan üç hikâyenin teşkil ettiği bir çerçeve hikâye etrafında gerçekleşir. “Bir Gerçek Hikâye”de konu itibarıyla da “kanun-ı insaniyete” riayet edilmiş olması dikkat çekicidir. Bu özellikleri itibarıyla modern hikâyeye ait kimi yapısal unsurları barındırdığı görülmektedir. Ahmet Midhat Efendi'nin bir ahlak kitabı yazmak niyetinde olmadığı,

⁴³ M. Kayahan Özgül, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 19-31.

⁴⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları 2013, s. 286.

⁴⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat*, (haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın), Çağrı Yayınları, İstanbul 2017.

⁴⁶ Sabahattin Çağın, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Hikâye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 55-70.

⁴⁷ M. Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s. 103.

“hikmet-i ahlâka vukufu olanların nazar-ı itibar ve intibahına bir misal arz etmek” amacını gütmüş olduğunu ifade etmesi hikâye sanatı açısından önem arz eder.⁴⁸

Emin Nihat’ın 1872-1875 yılları arasında yayınlanan eseri *Müsameretnâme* ise, on iki cüzden oluşmakta olup bir çerçeve hikâye etrafında aktarılan yedi hikâyeyi ihtiva etmektedir. Doğu ve Batı edebiyatlarında benzerine rastlanan bir tarzda anlatılan hikâyelerin yurtdışını konu edinmesi, kısmen de olsa psikolojik realite ve mekânın insan psikolojisine tesirine ait tasvirlerde bulunmuş olması gibi yönleriyle Batı tarzı hikâye anlayışı ile arasında bir yakınlık görülür. Orhan Okay’ın dikkat çektiği üzere Emin Nihat’ın Alexandre Dumas’ın *Kraliçenin Gerdanlığı* romanından özetleyerek çevirdiği “Gerdanlık Hikâyesi” kitaptaki diğer hikâyelerden farklılık arz eder. Fakat gerek Divan edebiyatının gerekse de Halk edebiyatının hikâye etme tarzının ve üslup özelliklerinin etkisiyle bu eser de *Letâif-i Rivâyât* gibi bir geçiş dönemi metni olarak telakki edilmiştir.⁴⁹

Tanzimat devri Türk edebiyatı dâhilinde hikâye türünde eser veren bir başka isim; *Saime* (1888), *Muhsin Bey Yahut şairliğin Hazin Bir Neticesi* (1891) ve *Şemsa* (1895) isimli hikâyelerin yazarı Recaizâde Mahmut Ekrem’dir. *Saime* henüz tefrika hâlinde iken hakkındaki bir jurnal sebebi ile yarım kalmıştır. Yayımlanan tefrikaları itibarıyla çocuk sevgisi ve yetiştirilmesine dair kaleme alınmış bir eserdir.⁵⁰ Sonraki hikâyelerinde Namık Kemal’in üslubunun etkisi altında kalan yazar, *Muhsin Bey* hikâyesini şairane hayallerle dolu vakalar çevresinde kurmuştur. Saf bir romantizmle yazılan bu uzun hikâyede “vasıta gayeyi ortadan kaldırmıştır.” *Küçük Şeyler*’in tesiri altında realist bir üslupla yazılmış olan *Şemsa* ise hikâye sanatı açısından başarısız bir örnektir. *Muhsin Bey* romantik ihlasların yarattığı muhayyel bir tema üzerine kurulurken, *Şemsa* konusunu, yazarın önsözde ihtar ettiği üzere gündelik yaşamdan almıştır.⁵¹

Samipaşazade Sezai’nin *Küçük Şeyler*’iyle (1891) beraber Türk edebiyatında modern hikâyenin ilk örnekleri verilmiş olur. 1896-1898 arasında yazıp *Rumûzü’l Edeb*’de (1899) topladığı hikâyeler de aynı tarzda yazmış olduğu eserlerdir. Yazar Fransız realistlerle, özellikle Alphonse Daudet’yle kurduğu temas sayesinde Türk edebiyatında realist hikâyenin kurucusu olur. Ferdî konulara dikkat çekmesi, detaylı tasvirlerle yer

⁴⁸ Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat*, s. 225-243.

⁴⁹ Sabahattin Çağın, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Hikâye*, s. 34-47.

⁵⁰ İsmail parlatır, Recaî-zade Mahmut Ekrem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 215-216.

⁵¹ İsmail parlatır, Recaî-zade Mahmut Ekrem, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, s. 216.

vermesi, hikâye kişilerinin psikolojileri üzerine yoğunlaşması, sosyal gerçeklere ve günlük hayattan sahneler yer vermesi bu açıdan önemlidir. Hikâyelerdeki mekân ve zaman tasvirleri kişilerin psikolojik durumlarını yansıtmak için kullanılır. Hikâyeler çoğu zaman “bir sürprizle, zıtlıkla ya da hikâyenin ruhunu toplayan bir kelime” ile biter.⁵²

Tanzimat devri Türk edebiyatının ardından, ara nesil olarak tavsif edilen edebî topluluğa ait birçok ismin hikâye türünde eserler kaleme aldığı görülmektedir. Bu isimler arasında Mehmet Celal, Abdullah Zühtü, Ahmet Rasim, Mustafa Reşit, Mehmet Vecihi, Ali Kemal ve Nabizade Nazım öne çıkan isimlerdir.⁵³ Samipaşazâde Sezai’nin attığı ilk adımın ardından kısa hikâye türünde en fazla eser vermiş olan isimlerden biri Mehmet Celal’dır. Himmet Uç’un Victor Hugo vari “romantikrealist” olarak tavsif ettiği Mehmet Celal, 1893-1901 yılları arasında yayımladığı hikâyelerinde; romantik aşkları, günlük hayata dair izlenimlerini, gözlemlerini ve ahlaki endişelerini işlemiştir.⁵⁴ Abdullah Zühtü telif ve çeviri hikâyelerini *Rehgüzâr-ı Matbuat*’ta (1896) bir araya toplamıştır. İstanbul’un gündelik hayatından sahneler sunan yazar, realist bir dikkat eşliğinde gözlemlerine dayanarak aşk ve sefalet konularına hikâyelerinde ağırlık vermiştir.⁵⁵ Ahmet Midhat Efendi ve Namık Kemal’in etkisi altında kaldığı görülen Mehmet Vecihi’nin, romantik edebiyatın tesiri altında yazmış olduğu hikâyeleri ne devrinde ne de sonrasında Türk edebiyatı için bir etki oluşturmamış ve iz bırakmamıştır.⁵⁶ Ahmet Rasim’in ilk telif edebî eserleri arasında hikâyeler de bulunmaktadır. Öncelikle dergi ve gazetelerde yayımlanan bu eserler, sonradan kitap hâlinde yayınlanmıştır. Ahmet Midhat Efendi’nin etkisi altında kalmış olan yazar, eserlerinde fazlasıyla gelenekli hikâye sanatının etkisi altındadır. Hikâyelerinde mekân-insan ilişkisini ve tema-olay bütünlüğünü sağlayamamış, başarılı tipler yaratamamış olduğundan, devrin hikâye anlayışına yeni bir soluk getirememiştir.⁵⁷ Ali Kemal ise genç yaşlarda dönemin dergi ve gazetelerinde hikâyeleri yayımlanan bir diğer isimdir. Fakat onun hikâyeleri hayatta iken kitap hâlinde yayınlanmamıştır. Hikâyelerinde Osmanlı-Türk kültür geleneği, devrin

⁵² Güler Güven, Sami Paşazade Sezai ve Eserleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 117-122, 134.

⁵³ Nazlı Memiş Baytimur, Arafta Kalan Bir Nesilde Bilinçlenmesini Gerçekleştiren Bir Edebî Tür – Ara Nesil’de Hikâye, Gece Akademi, İstanbul 2018, s. 42

⁵⁴ Himmet Uç, Mehmet Celal’in Hikâye ve Romanları, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s. 60-61.

⁵⁵ Zeki Gürel, Abdullah Zühdü’nün Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995, s. 72-77.

⁵⁶ Mehmet Önal, Vecihî Bey’in Hikâyelerindeki Fiktik Yapı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1985, s. 4-6.

⁵⁷ Şerif Aktaş, Ahmet Rasim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 47-48.

sosyal özellikleri, eğitim ve çocuk yetiştirme konuları üzerinde durmuştur. Kimi hikâyelerinde ise bilgi vermek maksadıyla gereksiz ayrıntılara girmesi ve hikâyenin akışına fazlaca müdahale etmesi, eserlerinin kusurlu yönlerindendir.⁵⁸

Samipaşazâde Sezai'nin ardından, bahsi geçen isimlerin fevkinde, modern hikâyeye doğru yönelen en önemli isim Nabizâde Nazım'dır. İlk hikâye kitabı *Yadigârlarım*'dan (1886) *Bir Fakir Aile*'ye (1892) kadar on hikâye kitabı yayımlamıştır. Bunların içinde isminden en çok söz ettiren *Karabibik*'tir. Emile Zola ve Alphonse Daudet'nin realist, natüralist edebiyat anlayışları ekseninde eserler veren yazar, Ahmet Midhat Efendi gibi muarızlarını ikna etmek için natüralizm lehine makaleler de yazmıştır.⁵⁹ Nabizade Nazım, Fransız natüralistlerini taklit ederek yazdığı *Karabibik* hikâyesinde gerek teknik gerekse de üslup açısından dönemi içinde yenilikçi denemeler yapmıştır. Köy hayatını ekonomik ve sosyal düşkünlükler açısından ele almış olması önemli bir hamledir. Gözlemlerine dayalı olarak çevreyi tasvir edip hikâyenin dekorunu sunması realist bir dikkatin sonucudur. *Karabibik*'de bir sosyal sınıf olarak köylünün yaşam şartlarının ve köy realitesinin anlatılıyor olması da yine bu açıdan önemlidir. Aynı zamanda şahısların psikolojilerini yansıtmaya çabası ve mahalli söyleyiş özelliklerine yer vermesi hikâyenin aktüel gerçeklik ile bağını güçlendirmek için kullanılan vasıtalaradır.⁶⁰

Samipaşazâde Sezai ve Nabizade Nazım'ın ardından modern Türk hikâyeciliğinde esas sıçrayış Servet-i Fünûn devri Türk edebiyatıyla görülür. Hikâye ayrı bir edebî tür hüviyeti kazanır ve dergide yayımlanırken de genellikle “küçük hikâye” üst başlığıyla yayımlanırlar. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf ve Hüseyin Cahit Yalçın bu dönemin hikâyesinin kurucularıdır. Halit Ziya Uşaklıgil topluluğa katıldığında hikâyeleriyle hâlihazırda kendini ispatlamış durumdadır. O, topluluğun diğer hikâye yazarları üzerinde etkili olmuş ve kimi yönlerden ufuklarını genişletmiştir.⁶¹

Halit Ziya Uşaklıgil Türk edebiyatında kısa hikâye geleneğini kuran isimdir. İlk kısa hikâyesini 1888'de yayımlar. Özellikle 1897-1899 arasında yazdığı hikâyeleri ile Türk edebiyatının en başarılı modern hikâye örneklerini verir. Yazar, bu eserlerinde

⁵⁸ Ali Kemal, *Hayat Kırıntıları Kerime ve Diğer Hikâyeler*, (haz. Faruk Gezgini), Hece Yayınları, Ankara 2021, s. 29-42.

⁵⁹ Himmet Uç, *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 52-57.

⁶⁰ Güzin Dino, “Nabizade Nazım'ın Karabibik İsimli Hikâyesi Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Mart-Haziran 1954, C.XII, S. 1-2, s. 153-158.

⁶¹ Mehmet Törenek, *Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s. 426

“küçük birer hayat tablosu” tasvir eder. Realist tarzda yazılan bu hikâyelerde yazarın kendi yaşantısından izlerin de görülebildiği ferdî veya sosyal hayata dair kesitler sunulur.⁶² Realizmin tesiriyle hikâye kişileri yetiştikleri toplum ve doğal çevre içinde gözlemlenerek ele alınır. Belirli bir tema üzerinde yoğunlaşan hikâyelerde, olaylardan ziyade olayların karakterler üzerindeki etkilerine önem verilir. Ferdî ve toplumsal sorunları ele aldığı hikâyelerinde var olanı olduğu gibi tasvir ederken, olması gerekeni ise sezdirme yoluna gider. Hikâyelerde geçen mekânlar ile hikâye kişilerinin psikolojileri arasında bir ilişki kurulur. Muhteva, karakter yaratma, mekân-insan ilişkilerine yaklaşımı ile o, Fransız edebiyatından, özellikle de Guy de Maupassant’dan derin izler taşır.⁶³

Servet-i Fünûn devri sanatkarlarından olan Mehmet Rauf ise hikâye yazarlığı açısından “istikrarlı ve güçlü” olamamıştır. İlk hikâyesi 1892’de yayımlanan “Düşmüş”tür. İlk hikâye kitabı *İhtizâr*’ı ise çok geç tarihlerde 1909’da yayınlar. Sanatının eksenini aşk ve kadın oluşturur. İnsan psikolojisini yakalamaya çalıştığı eserlerinde ferdî hislerin ve âşıkane ilişkilerin neden olduğu duyguların anlatımına önem vermiştir. Hikâye kişilerini iç çözümleme ve iç konuşmaları ile vererek onların psikolojik boyutlarını göstermek ister. Mehmet Rauf hikâyelerinin girişinde genellikle vak’a kahramanını tanıtır, bulunduğu yeri, psikolojisini ve dramını sezdirir. Hikâyelerin derin yapısında hayal-hakikat çatışması ön plandadır. Hikâyelerde tesadüflere fazla yer vermesi, hikâye kişilerinin ait oldukları sosyal sınıfın, yaşlarının normları dışında hareket edip konuşmaları, hayat karşısında acziyet ve gözyaşı ile bizar olmaları hikâye tekniği açısından kusurlu noktalardır.⁶⁴

Hüseyin Cahit Yalçın’ın ilk hikâyesi “Ada Vapurunda” başlığını taşır, ilk hikâye kitabı da *Hayat-ı Muhayyel*’dir (1899). Hüseyin Cahit Yalçın, eserlerinde devrin hayatını ve gerçeklerini yani ferdî ve sosyal hayatı gözlem ve incelemeye dayanarak yansıtmıştır. Paul Bourget ve Emile Zola’nın tesiri altında yazdığı hikâyelerinde psikolojik tahlillere ve sosyal eleştiri sahnelerine tesadüf edilir. Yazar, determinist ve pozitivist düşünceleri gereği hikâye kişilerinin psikolojileri ile fizyolojik özellikleri arasında sebep sonuç

⁶² Ömer Faruk Huyugüzel, Halit Ziya Uşaklıgil, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 58, 64.

⁶³ Mutlu Deveci, Halit Ziya Uşaklıgil’in Öykülerinde Yapı ve İzlek, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 104, 273-276.

⁶⁴ Mehmet Törenek, Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf, s. 423, 432-441.

ilişkisi kurmuştur.⁶⁵ Hüseyin Cahit Yalçın'ın hikâyelerinde genel itibarıyla romantik ihlasların ve realist dikkatlerin harmanlandığı görülmektedir.

Samipaşazade Sezai ve Nabizade Nazım'ın modern hikâyeye doğru attıkları ilk adımların ardından, Halit Ziya Uşaklıgil'in birçoğu *İkdam*'da yayınlanan ilk hikâyeleri, bu türün romandan ayrı bir edebî tür olarak gelişmesini sağlamıştır. Servet-i Fünûn dönemiyle birlikte hikâye Avrupai bir yapıya ve tekniğe kavuşur. Aydın tabakaya hitap eden bu eserlerde, Tanzimat devri edebiyatından farklı “bir dil ve üslupla yeni bir duyuş ve hayata bakış tarzı” kazanılır. Bununla birlikte kısa hikâye romandan ayrı bir tür olarak önem kazanmış olur.⁶⁶

Yenileşme devri Türk edebiyatında hikâyenin edebî tür olarak sınırlarının çizilmesi ve özellikle romanla arasındaki mesafenin tayin edilmesi güç bir mesele olmuştur. Uzun yıllar fıkra, letaif, hikâye ve roman gibi kavramların ne gibi ayırt edici özellikleri olduğu meselesi muğlak kalmıştır. Bilhassa roman ve hikâye kavramları birbirinin yerine kullanılabilen eş anlamlı kelimeler olarak değerlendirilmiş, değişmekte olan edebiyat telakkisinin eşliğinde romanla birlikte gelişen yeni bir edebî tür hüviyetine sahip olmuştur. Hikâye yazarları ferdî ve toplumsal olayları seleflerinden farklı bir gerçeklik anlayışıyla, zaman ve mekân unsurları ile ilişkilendirerek irdelemeye çalışmışlardır. Bu yaklaşımın temelinde, önceleri romantik estetiğin ihlaslar üzerine tabiata yaklaşımı hâkim iken, zamanla realist ve natüralist dikkatlerin determinist felsefe ışığında mekânı ve zamanı yorumlama çabası hâkim olmuştur.

Namık Kemal, Tanzimat sonrası yenileşme hareketlerinde rol alanları, “âshâb-ı temyîz” ve “nev-restegân-ı marifet” gibi tamlamalarla tavsif eder. Batı kültürü ile temas kurabilmiş ve özellikle kalemlerden yetişmiş olan bu kişiler, “Divân efendisi bozuntuları” diyerek tezyif edilen kimselerin edebiyat anlayışını ve eserlerini eleştirirler. Namık Kemal, eski edebiyatı “hakikat ve tabiat âlemlerinden hâriç bir cihân-ı evhâmdan iktibas olunmuş bir takım nâ-merbut tasavvurlardan” ibaret sayar. Şiir yaslandığı kadim geleneğin kalıplarını kıramamış olsa da nesir sahasında görülen yenilik hamleleri “zamanın fikr-i marifetine” muvafık eserlerin müjdecisi olmuştur. Tutulan bu yeni yolda

⁶⁵ Ö. Faruk Huyugüzel, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1984, s. 64-65, 99, 118, 166

⁶⁶ Ö. Faruk Huyugüzel, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma, s. 43, 61.

insanları eğitecek olanların başında “hikâye” türünden eserler gelir.⁶⁷ Namık Kemal’in burada kast ettiği eserler roman ve modern hikâye türünden eserlerdir. Battal Gazi⁶⁸, Hamzaname⁶⁹, Köroğlu hikâyeleri, Hüsn-ü Aşk ve Leyla ile Mecnun mesnevileri⁷⁰ gibi gelenekli hikâye sanatının ürünü olan edebî eserler temsil ettikleri zihniyet itibarıyla eleştiriye maruz kalırlar.

Walter Scott, Charles Dickens, Victor Hugo ve Alexandre Dumas gibi yazarların kaleminden çıkan romanlar/hikâyeler ahlakça ve maarifçe takip edilmesi gereken yolun köşe taşlarıdır.⁷¹ Namık Kemal dil ve edebiyat sahalarında gerçekleştirilecek olan yenileşmenin aynı zamanda bir zihniyet dönüşümüne başlangıç olacağı kanaatinde. Edebiyatı, “edebiyat-ı cedide” ve “edebiyat-ı atika” olmak üzere ikiye ayırır. Edebiyat-ı cedidenin özünü de “edebiyat-ı sahiha” kavramı ile tarif eder. Devir, “âlem-i terakki olduğu için fikr-i tecdide ihtiyaç vardır.” Namık Kemal, “hem mutabık-ı hakikat hem de mutabık-ı edeb” olan eserlerin ortaya konmasına taraftardır. Onun, “edebiyat-ı sahiha” kavramıyla geliştirdiği yeni anlayış nesir sahasında özellikle Fransız edebiyatını kendine emsal almaktadır.⁷² Bu çerçevede Fransız romancılığını da göz önünde bulundurarak yaptığı tarif, hikâye sanatı için de geçerlidir. Kendi ifadesiyle: “Romanda maksat, güzerân etmemişse bile, güzerânı imkân dâhilinde olan bir vak’ayı ahlak ve âdât ve ihtimalâte müteallik her türlü tafsilatıyla beraber tasvir etmektir.”⁷³ Namık Kemal’in farklı eserlerinde içini doldurduğu “edebiyat-ı sahiha” anlayışı devri içinde tesirini göstermiş, yeni bir anlayışın ve dikkatin merkezi olmuştur.

Ahmet Midhat Efendi eserleri ile “matbuat-ı cedide”nin en velut ismidir. Birçok müteferrik makalesinde, eserlerinin önsözlerinde roman ve hikâye kavramlarından bahseder. Devrin edebiyatını Namık Kemal gibi edebiyat-ı cedide ve edebiyat-ı atika olmak üzere iki kutup hâlinde tasvir eden Ahmet Midhat Efendi⁷⁴, edebiyat anlayışı ile yenileşme taraftarı olan Namık Kemal’in “edebiyat-ı sahiha” telakkisine yakın durur.

⁶⁷ Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, (haz. Oğuz Öcal), Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 33-35.

⁶⁸ Namık Kemal, Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1, (haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu, İsmail Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 499.

⁶⁹ Namık Kemal, Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye, (haz. Erdoğan Kul), Birleşik Yayınları, Ankara 2014, s. 251.

⁷⁰ Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, (haz. Oğuz Öcal), Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 38, 39.

⁷¹ Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, (haz. Oğuz Öcal), Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 39.

⁷² Celal Tarakçı, “Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemâl’in Dil ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1984, C.4, S. 1 s. 240-241, 252.

⁷³ Namık Kemal, Celaleddin Harzemşah, (haz. Oğuz Öcal), Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 37.

⁷⁴ Ahmet Mithat Efendi, “Çiçek Demeti Karşısında: Edebiyat-ı Cedide ve Atika”, Edebiyat Yazıları 1, (haz. H. Harika Durgun, Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s. 204-211.

Ahmet Midhat Efendi, çocukluktan beri dinlemeye alışık oldukları eski edebiyatın masal türünden eserlerini gerçekçi ve akla yatkın olmadıkları gerekçesiyle eleştirir. Onun zaviyesinden bakıldığında âsâr-ı cedide, “ihtimalat-ı adiyeye ve vukuat-ı meşhude-i yevmiye”⁷⁵ dâhilinde olmakla yeni bir edebiyat anlayışının eseridir. Bu yeni edebiyat anlayışında “tesadüfat-ı garibe ve zuhurat-ı gayr-ı muhtemele”ye hoş bakılmamaktadır⁷⁶. Yazar, mensur edebî eserlerin yapısal öğelerinden olan “kurgu” kavramını “hayalî” sözcüğü ile karşılamaktadır. Ona göre, edebî eser “hayalî olmak lazım gelip bu ise bir vaka-i sahihahdır.”⁷⁷ Ahmet Midhat Efendi bu ifadesiyle birlikte, tahkiyeye dayalı edebî eserlerin kurgu marifetiyle inşa ediliyor olsalar da gerçekçi olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Şayet bir olay olduğu gibi yazılacak olursa bu, edebî bir eserden daha çok tarihî bir eser olur. Edebî eser kurgu marifetiyle kaleme alınmalı fakat bunda da memleketin ve sanatın gerçeklerine sadık kalınmalıdır.⁷⁸

Ahmet Midhat Efendi’nin hikâye ve roman kavramlarını kimi zaman tefrik etmeye çalışsa da çoğunlukla birbirinin müteradifi olarak kullandığı görülmektedir. *Yeniçeriler*⁷⁹ ve *Hasan Mellah*⁸⁰ gibi telif, *Monte Cristo*⁸¹ ve *Alayın Kraliçesi*⁸² gibi çeviri romanları için hikâye kavramını kullanan Ahmet Mithat Efendi, *Karnaval* romanının önsözünde eserinden önce roman daha sonra ise hikâye⁸³ diyerek bahseder. Octave Feuillet’in *Le Roman d’Un Jeune Homme* isimli romanının başlığını da *Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi* hâlinde Türkçeye çevirir. Octave Feuillet’in roman yazdığını kaydetmiş, romancılığını izah etmişse de Fransız yazardan “hikâye-nüvis”⁸⁴ olarak bahsetmekten de imtina etmemiştir. Ahmet Midhat Efendi, Voltaire’in “contes philosophiques” (felsefi hikâyeler) türünde eseri olan *Micromégas*’dan “roman filozofik yani hikâye-i hakîmane” diye

⁷⁵ Ahmet Midhat Efendi, “Octave Feuillet, Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi, İfade-i Mütercim”, Edebiyat Yazıları 1, s. 65-66.

⁷⁶ Ahmet Mithat Efendi, “Nedamet Mi? Heyhat, Mukaddime Makamında Bir Hasbihal”, Edebiyat Yazıları 1, s. 312.

⁷⁷ Ahmet Mithat Efendi, “Dolaptan Temaşa, İfade”, Edebiyat Yazıları 2, (haz. H. Harika Durgun, Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 171.

⁷⁸ Ahmet Mithat Efendi, “Romanlar ve Romancılık”, Edebiyat Yazıları 1, s. 263.

⁷⁹ Ahmet Mithat Efendi, “Hikâye Tasvir ve Tahriri”, Edebiyat Yazıları 1, s. 29.

⁸⁰ Ahmet Mithat Efendi, “Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrar, Mukaddime”, Edebiyat Yazıları 1, s. 37.

⁸¹ Ahmet Mithat Efendi, “Hikâye Tasvir ve Tahriri”, Edebiyat Yazıları 1, s. 32.

⁸² Ahmet Mithat Efendi, “Alayın Kraliçesi”, Edebiyat Yazıları 1, s. 39.

⁸³ Ahmet Midhat Efendi, *Karnaval*, (haz. Kazım Yetiş), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 3, 15.

⁸⁴ Ahmet Mithat Efendi, “Octave Feuillet, Bir Fakir Delikanlının Hikâyesi, İfade-i Mütercim”, Edebiyat Yazıları 1, s. 66-68.

bahseder. Puşkin’in *Metel* hikâyesi⁸⁵ ve *Letaif-i Rivayat*’ta yer alan kendi hikâyeleri⁸⁶ için de “hikâyât-ı muhtasara” ifadesini kaydeder. Ahmet Midhat Efendi, Recâizade Mahmut Ekrem’in *Muhsin Bey yâhut Şairliğin Hazin Bir Neticesi*’ni öncesinde “muhtasar roman” olarak tavsif eder. Ekrem Bey’in “nouvelle” tarifine atfen de bu türden edebî eserleri “küçük roman”⁸⁷ olarak zikreder. *Şark* mecmuasında çıkan makalesinde “romanlar ve hikâyeler” diyerek iki farklı kavramdan bahseder gibi davransa da metnin bütününde kavramsal bir ayırt etme görülmez. Bununla birlikte roman için “büyük roman”⁸⁸ tabirini kullanır.

Ahmet Midhat Efendi, Nabizade Nazım’la *Tercüman-ı Hakikat* sütunlarında yürüttüğü kalem kavgası sebebiyle yazdığı *Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar* isimli kitabında Avrupa edebiyatında roman türünün gelişimini ele alır. Devri için önemli bir adım olan bu eserde bol miktarda Fransızca kaynaktan istifade etmiştir. Yazarın, bu eserinde kavramları daha dikkatli kullanmaya çalıştığı görülmektedir. Roman için “roman”⁸⁹, “nouvelle/conte” için hikâye⁹⁰ ve fable’lar için de “fıkra”⁹¹ kavramlarını tercih eder. Kimi aksalıklarla beraber bu kavramlaştırmaya genel itibarıyla sadık kalınmaya çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte istifade ettiği Fransızca kaynakların asılları ile kendi yaptığı çeviri alıntıları kıyaslandığında conte, histoire, nouvelle ve romance gibi kelimelerin anlamları dışında kullanılmış oldukları da göze çarpmaktadır.

Samipaşazâde Sezai’nin modern Türk hikâyeciliğinin başlangıcı olarak kabul gören *Küçük Şeyler*’i önemli bir dikkatin eseridir. Bu isimlendirmeye birlikte Batı edebiyatında “short story” ve “nouvelle” olarak adlandırılan hikâyenin kısalığına ve kısa sürede okunup geçilen, “küçük şeyler”den ilhamını alan bir edebî tür olduğuna göndermede bulunulur.⁹² *Küçük Şeyler*, Arakel Kitâphânesi cep romanları serisinden çıkmıştır. Bununla birlikte Samipaşazâde Sezai, eserinin önsözünde değişmekte olan edebiyat anlayışına dair fikirlerini de hikâye değil fakat roman kavramı üzerinden paylaşır. Namık

⁸⁵ Ahmet Mithat Efendi, “Kar Fırtınası, İfade”, Edebiyat Yazıları 2, s. 185.

⁸⁶ Ahmet Midhat Efendi, “Muharririn İfadesi”, Rikaldı Yahut Amerika’da Vahşet Âlemi, (haz. M. Fatih Andı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 5

⁸⁷ Ahmet Mithat Efendi, “Ekrem Beyefendi Hazretlerine”, Edebiyat Yazıları 1, s. 327.

⁸⁸ Ahmet Mithat Efendi, “[Roman ve Hayat]”, Edebiyat Yazıları 1, s. 44.

⁸⁹ Ahmet Mithat Efendi, *Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar*, (haz. Sabahattin Çağın), Dergâh Yayınları, İstanbul 2021, s. 24.

⁹⁰ Ahmet Mithat Efendi, *Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar*, s. 27.

⁹¹ Ahmet Mithat Efendi, *Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar*, s. 41.

⁹² Mehmet Törenek, “Hikâyeciliğimize Düşen Cemre: Küçük Şeyler”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1998, S. 9, s. 139-140.

Kemal ve Ahmet Midhat Efendi’de görüldüğü üzere Sezai Bey de edebiyatı eski ve yeni olarak ikiye ayırır. Eski edebiyatın “garâib-i hikâyât ve acâib-i rivâyât şekli-i tıflânesinden” şikâyet eder. Yeni edebiyatı ise “tabiata karşı ulûm ve fûnûnun kazandığı muzafferiyetlere ve kalb-i insaniyete dair [...] tetkikat ve teşrihatın hâsıl ettiği tecrübeler” isnat etmesi yönüyle taltif eder. Hikâye sanatını “ilm-i teşrih-i edebî”⁹³ olarak tavsif etmesi ise realist bir yaklaşım tarzının sonucudur. Aynı zamanda en küçük şeylerin dahi edebî esere konu edilebileceğini kaydetmiş olması; Recaizâde Mahmut Ekrem’in sanatkârın bir akarsuyun şırıltısı, kuru bir çiçek dalı gibi ilk bakışta alelade gelen “zerrattan şümusa kadar her güzel şey”⁹⁴ konu edebileceği fikrine yakın durduğunu göstermektedir. Ekrem Bey’in *Şemsa* isimli hikâyesini Sezai Bey’e ithaf ettiği de göz önünde tutulduğunda bu iki önemli ismin yakınlıkları daha da anlam kazanır.

Recaizâde Mahmut Ekrem, *Saime*’nin (1896) baş kısmında Ahmet Midhat Efendi’ye hitap eden yazısında eserinden “hikâye” diye söz eder. *Muhsin Bey yâhut Şairliğin Hazin Bir Neticesi*’nde (1891) ise “Ufak Hikâyelere Dair Ufacık Bir Mütalâa” başlıklı bir yazıya yer verir. Bu yazı modern hikâyeyi tarif etmesi açısından önemlidir.

Hikâye-perdazlığın bugünkü günde bir hayli terakki gösterdiği Fransa’da (nouvelle) ve (conte) nâmıyla ufak hikâyeler yazmak burada benim gibi büyüklerini tanzime muktedir olamayan ashâb-ı acze münhasır değildir. Pek büyük edipler bâ-husus hikâye-perdazlıkta kesb-i şöhret etmiş muharrirler dahi buna rağbet gösterirler.

*Büyük hikâye tertip etmek hem güç hem de kolay olduğu gibi ufakları da öyledir. Meselâ üçyüz sahifelik bir kitabı doldurmak için bir vaka tasvir olunurken tatsız ve âhenksiz bir alay tafsilat-ı bî-fâide ile hikâyenin letâfeti kaçırılmak var. Ufak hikâyede ise tutulan mikyasın darlığına mebni muhtâc-ı tevsî ve tafsil görünen teferruat-ı vak’adan mühim olan bazıları terk ve ihmal olunmakla hikâyeyi bütün bütün tatsızlaştırmak var.*⁹⁵

Recaizâde Mahmut Ekrem’in Fransız hikâyeciliği özelinde nouvelle ve conte ayrımında bulunması devri için gayet dikkat çekicidir. Sanatkârın tahkiye esaslı mensur eserleri “hikâye”; romanı “büyük hikâye”, kısa hikâyeyi ise “küçük hikâye” olarak tasnif ettiği görülmektedir. Kendi ifadesiyle roman, büyük bir tableau/ tabloya benzetilmektedir. Yazar öncelikle bir ebauche/taslak hazırlayıp bunun üzerinde çalıştıktan sonra eserini

⁹³ Samipaşazâde Sezai, *Küçük Şeyler*, (haz. Osman Sevim), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 71-72.

⁹⁴ Recaizade Mahmut Ekrem, “Takdir-i Elhan”, *Bütün Eserleri II*, (haz. Hakan Sazyek, Tolga Bayındır, Esra Sazyek, Doğan Evecen), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2014, s. 13.

⁹⁵ Recâizade M. Ekrem, “Muhsin Bey yâhut Şairliğin Hazin Bir Neticesi”, *Bütün Eserleri III*, (haz. İsmail Parlatur, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 141.

yazacaktır. Kısa hikâye ise miniature/minyatüre benzetilmiştir. Romanın aksine bu türden eserler için bir taslak düzenlenmez. Üzerinde bir önceki gibi detaylı bir çalışma da yapılmaz. Kısa hikâyede “matlûb olan nefâset ve letâfet def’aten verilme”lidir.⁹⁶ Recaizâde’nin kısa hikâyeye dair tespitleri son derece yerinde tespitlerdir. Onun, tablo ve minyatür benzetmeleri boşuna değildir. O, tahkiyeye dayalı mensur eserlerin tasvirinde gerçekçi bir tavra sahiptir. Sanatkârın gördüğü ve gözlemlediği hayat sahnelerini resmetmesini salık vermektedir. “Hakikat veya imkân dairesinde tasavvur ve tasvir olunmakla meşrû olan büyük, küçük hikâyeler [...] vekâyî ü ahvâl-i beşeriyetin birer mir’at-i ibret-nümâsıdır.”⁹⁷ Recaizâde Ekrem Bey’in bu ifadesi Fransız yazar Stendhal’ın *Kırmızı ve Siyah* romanında geçen “Roman yol boyunca gezdirilen bir aynadır” (Le roman, c’est un miroir que l’on promène le long d’un chemin)⁹⁸ ifadesini hatırlara getirmektedir. Stendhal’ın bu ifadesinin Mehmet Rauf’un eleştiri mahiyetli makalelerinde Hippolyte Taine’e atfen kullanılan, “Roman bir âyînedir ki hayât u tabîat onda bütün vücuhuyla aks edebilir.” ifadesiyle yakınlığı dikkat çekicidir.⁹⁹

Ara nesil sanatkârlarından Nabizade Nazım, hikâyeyi bir olgunlaşma ve ilerleme devresinin mahsulü olan romana giden yolda ilk adımlardan, tecrübelerden biri olarak değerlendirir. Onun nazarında roman, araştırmak ve gözlemlemek suretiyle dikkat kesilen ve aktüel gerçeklikten kopmayan hayattan manzaralarını okuyucuya sunmak üzere kaleme alınır. Roman her ne kadar “hikâye-i muhayyele” olsa da “tahayyül fevk’t-tabîiye” olursa ortaya çıkan eser “conte” yani masal olur. Fakat gözlem ve araştırmaya dayalı olarak kaleme alınan tahkiyeye dayalı “ufak tefek romanlar veya tabir-i sahîh ile hikâyeler yani Frenkçesi nouvelle’ler” roman sanatının başlangıcı sayılır.¹⁰⁰ Nabizade Nazım’ın hikâyeyi müstakil bir edebî tür olarak Fransız edebiyatı paralelinde değerlendirdiği görülmektedir. Buna rağmen, *Karabibik* hikâyesi “Asır Kütüphanesi Romanlarından” üst başlığıyla çıktığı gibi önsözde de eserinden “roman”¹⁰¹ olarak söz eder. Yazarın hikâyelerinden *Bir Hatıra*, *Zavallı Kız* ve *Hâlâ Güzel* de “Kasbar

⁹⁶ Recâizade M. Ekrem, “Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi”, Bütün Eserleri III, s. 141.

⁹⁷ Recâizade M. Ekrem, “Araba Sevdası”, Bütün Eserleri III, s. 207.

⁹⁸ M. De Stendhal, *Le Rouge et Le Noir Chronique du XIXe Siècle- Tome Deuxième*, Louis Hauman et Comp^e, Bruxelles 1832, p. 23.

⁹⁹ Cafer Kariper, “Asıl Romanlar”, Mehmed Rauf’un Tenkîdi Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992, s. 267.

¹⁰⁰ Ravi, “Varaka-i Mahsusa: Roman ve Romancı”, Edebiyat Yazıları 2, s. 72.

¹⁰¹ Nabizade Nazım, *Karabibik*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1307, s. 3-4.

Kütüphanesi Romanları” serisinden çıkarken, *Sevda* ve *Hasba* “Asır Kütüphanesi Hikâyeleri” serisinden çıkar. Hasba’nın baş tarafında yayıncı Kirkor Efendi tarafından koyulan yazı da dikkat çekicidir. Asır Kütüphanesi’nin artık romanların yanı sıra hikâyeler de yayımlayacağı haber verilir. Hikâyeler, romanlardan daha küçük hacimli olacaktır. Her cüzde bir “küçük hikâye”ye yer verilecektir. “Uzun hikâye”ler ise üç dört cüz hâlinde yayımlanacaktır.¹⁰²

Daha önce modern Türk hikâyecilik geleneğinin kurucusu olarak kaydedilen Halit Ziya, *Hizmet* gazetesinde yayımlanan “Tayf-ı Hayal”ın ardından *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde yayımlanan diğer hikâyeleriyle birlikte hikâye yazarlarımız arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.¹⁰³ Çoğunlukla çeviri hikâyelerden oluşan *Nakil I-IV* (1894-1895) serisinin ardından *Küçük Fıkralar I-III* (1897-1899) ismiyle yayınladığı hikâyeleri dikkat çekicidir. *Nakil*’in birinci cildinde, mevcut hikâyeler için “hikâye”, diğer ciltlerde ise “fıkra” ibaresi kullanılmıştır. *Küçük Fıkralar* serisinde ise eserlerin iç kapaklarında yazarın “hikâyât-ı müntehabesinden müterekkip mecmuadır.” kaydı, hikâye ve fıkra ibarelerinin aynı anlamda kullanıldığını gösterir.

Uşaklıgil’in edebî eserlerinin yanı sıra *Hikâye* başlığı ile kaleme aldığı inceleme eseri de devri için önemlidir. Yazar, eserin önsözünde yabancı bir kelime olan “roman”ın yerine “hikâye”yi kullanmayı tercih ettiğini¹⁰⁴ kaydeder. Halit Ziya Uşaklıgil, “tarz-ı atik-i hikâye” ve “tarz-ı cedid-i hikâye” gibi bir kavramlaştırmaya gider. İlk türden hikâyeler *Elfû’l-Leyle* ve *Elfû’n-Nehar* gibi “vakayi-i garibe”lerle dolu “efsaneler”dir. İkinci gruptaki hikâyeler ise Alexandre Dumas ve Ponson du Terrail yolunda yazılan romanları işaret eder.¹⁰⁵ Uşaklıgil, Boccaccio’nun *Decameron* ve Balzac’ın *Contes Drolotiques* (Tuhaf Hikâyeler) isimli hikâye kitaplarını da “fıkra”¹⁰⁶ ibaresi ile tanımlamıştır. *Hikâye* isimli inceleme eserine bütün hâlinde bakıldığında Fransız edebiyatı özelinde bir edebî tür olarak “roman”ın Avrupa edebiyatında gelişiminin tarihî arka planı ile açıklanmak istendiği anlaşılmaktadır. Halit Ziya Uşaklıgil’in “hikâye”yi ise bu tarihî tekâmül çizgisi içinde belli belirsiz bir hâlde zikrettiği görülmektedir. “Hikâye” türünden eserlere

¹⁰² Nabizade Nazım, *Hasba*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308, s. 4-5.

¹⁰³ Ömer Faruk Huyugüzel, Halit Ziya Uşaklıgil – Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995, s. 58.

¹⁰⁴ Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikâye*, (haz. Fazıl Gökçek), Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s. 11.

¹⁰⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikâye*, s. 17, 19.

¹⁰⁶ Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikâye*, s. 32, 52.

göndermede bulunurken “fıkra” ya da “efsane” gibi kavramlara başvurmuşsa da bu dikkat kesin bir ölçü değildir. Zira contes philosophiques (felsefî hikâye) türünden eserleri de roman kavramına karşılık gelecek şekilde hikâye ibaresi ile birlikte kullanılmaktadır.

Servet-i Fünûn yazarı Mehmet Rauf edebiyat sahasına *Hizmet* gazetesinde yayımlanan “küçük hikâyesi” ile adım atar.¹⁰⁷ Mehmet Rauf’un “terakkiyat-ı edebîyye”ye matuf müteferrik makalelerinde hikâye kavramının iki anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu kavram ilk olarak tahkiyeye dayalı edebî eserleri tanımlayan bir üst başlık olarak kullanılır. Alt başlıkları ise “hikâye/roman” ve “küçük hikâye”dir. Hikâye ve roman biri Türkçe diğeri Fransızca aynı anlamda olmak üzere bir edebî türü, romanı, tarif etmek için kullanılmaktadır. Küçük hikâye ise bugünkü modern hikâyeye karşılık gelen edebî eserleri tanımlamak için kullanılır. Hikâye kavramının ikinci anlamı ise edebî eserlerdeki vak’alara ve vak’a örgüsüne karşılık gelmektedir. Mehmet Rauf; *Sergüzeşt*, *Nemide*¹⁰⁸, *Bir Ölünün Defteri*, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*¹⁰⁹ ve *Hayal İçinde*¹¹⁰ romanları için “hikâye” kavramını kullanır. *Nana*, *La Dame aux Camelias*¹¹¹, *Madame Bovary*¹¹², *Bir Cinayet-i Aşk (Un Crime d’Amour)*¹¹³, *Yalanlar (Mensonges)* ve *Gaddar Muamma (Cruelle Enigme)*¹¹⁴ romanları için de “roman” kavramını kullanır. Maupassant’ın *Pierre et Jean*¹¹⁵ ve Emile Zola’nın *Rougon-Macquart*¹¹⁶ romanları için ise hem “hikâye” hem de “roman” kavramlarını kullanır.

¹⁰⁷ Cafer Kariper, “Hâlid Ziyâ Hayat ve Husûsiyeti – Mâi ve Siyâh’ın İntişarı Sebebiyle”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 73

¹⁰⁸ Cafer Kariper, “Romana Dair I Bizde Hikâye”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 63.

¹⁰⁹ Cafer Kariper, “Hâlid Ziyâ Hayat ve Husûsiyeti – Mâi ve Siyâh’ın İntişarı Sebebiyle”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 72.

¹¹⁰ Cafer Kariper, “Romana Dair I Bizde Hikâye”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 64.

¹¹¹ Cafer Kariper, “Hâlid Ziyâ Hayat ve Husûsiyeti – Mâi ve Siyâh’ın İntişarı Sebebiyle”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 73.

¹¹² Cafer Kariper, “Tekâmül-i Tenkid 6”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 120.

¹¹³ Cafer Kariper, “Tedkikât-ı Edebiyye Pul Bourget ve Bir Cinayet-i Aşk 1”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 156.

¹¹⁴ Cafer Kariper, “Tedkikât-ı Edebiyye Pul Bourget ve Bir Cinayet-i Aşk 2”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 167.

¹¹⁵ Cafer Kariper, “Romana Dair I Bizde Hikâye”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 64.

¹¹⁶ Cafer Kariper, “Romana Dair I Bizde Hikâye”, Mehmed Rauf’un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 70.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın “Canbaz Kız”, “Mükâfat”, “Halka”, “Leke”¹¹⁷, “Görücü”, “Yaz Hatırları” ve “Kanto”¹¹⁸ isimli hikâyelerini ve bu hikâyeleri bir araya toplayan hikâye kitabı, *Hayat-ı Muhayyel*'i¹¹⁹ ve Halit Ziya Uşaklıgil'in müteferrik hikâyelerini¹²⁰ “küçük hikâyeler” diye tanımlar. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Zevce* isminde bir “büyük hikâye” tasarladığından söz ederken onun bu tasarısını daha sonra “başka bir romana”¹²¹ tahvil ettiğini kaydeder.

Mehmet Rauf'un hikâye kavramını kullanırken Recaizâde Mahmut Ekrem'in sınıflandırmasıyla benzer bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Paul Bourget ve Emile Zola gibi yazarlara; Hippolyte Taine, Sainte-Beuve gibi eleştirmenlere dair değerlendirmelerini ihtiva eden yazılarında ise edebiyat sahasında toplumsal gerçekliği ve ferdî psikolojiyi tasvir eden, günlük hayattan kesitlere önem verdiği anlaşılmaktadır. Mehmet Rauf'a göre bir edebî eseri öne çıkaran özellik, onun hayatı ve tabiatı tasvirindeki başarısıdır. Hikâyeler hayatın manasını okuyucuya hissettirmeli ve düşünmeye sevk etmelidir.¹²² Yazar bu açıdan edebî eserin, “teşrih”, “tasvir”¹²³ ve “tedkik”¹²⁴ gibi nitelikleri haiz olması gerektiğini vurgular.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın ilk hikâyesi, “Ada Vapurunda”, 1896'da *Mekteb* dergisinde yayımlanır¹²⁵. Hüseyin Cahit Yalçın bu dergide çıkan eleştiri mahiyetindeki yazılarında roman kavramı üzerinde durmaktadır. Realist ve natüralist yazarların eserlerinden bahsederken, roman türünde eserleri roman olarak tarif ve teşrih etmiş olması¹²⁶ bu kavramın onun tarafından hakkıyla değerlendirdiğini göstermektedir. İlgili sanatkarların romanlarının muhtevayıtına dair yaptığı izahlarda, hayatın kendisinden

¹¹⁷ Cafer Kariper, “Hâlid Ziyâ Hayat ve Husûsiyeti – Mâi ve Siyâh'ın İntişarı Sebebiyle”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 76.

¹¹⁸ Cafer Kariper, “Tedkîkât-ı Edebiyye Hayât-ı Muhayyel Muharriri 2”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 201.

¹¹⁹ Cafer Kariper, “Tedkîkât-ı Edebiyye Hayât-ı Muhayyel Muharriri 1”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 193.

¹²⁰ Cafer Kariper, “Bizde Roman”, “Hâlid Ziyâ ve Hikâyeleri”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 215, 275.

¹²¹ Cafer Kariper, “Hâlid Ziyâ Hayat ve Husûsiyeti – Mâi ve Siyâh'ın İntişarı Sebebiyle”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 76.

¹²² Cafer Kariper, “Edebî Eser”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 60, 68.

¹²³ Cafer Kariper, “Tedkîkât-ı Edebiyye Hayât-ı Muhayyel 2”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 203.

¹²⁴ Cafer Kariper, “Bizde Roman”, Mehmed Rauf'un Tenkîdî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler, s. 216.

¹²⁵ Ömer Faruk Huyugüzel, Halit Ziya Uşaklıgil, s. 63.

¹²⁶ Cem Şems Tümer, “Hüseyin Cahit Yalçın – Romancılığın İstikbâli”, Mektep Mecmuası Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994, s. 372-375.

seçilen “küçük Şeyler”in¹²⁷ mevzuu edildiğinden bahsetmesi, Samipaşazâde Sezai’de görülen realist edebiyat telakkisinin aynıyla Hüseyin Cahit’te de mevcut olduğunu gösterir.

Türk edebiyatında hikâye sanatının tecrübe etmiş olduğu dönüşüm, dikkat çekildiği üzere bir zihniyet deėiŐiminin sonucudur. Gelenekli hikâye sanatı eski zihniyetin bir yansıması olarak görülmüştür. Bu döneme ait eserler en başta gerçekçi olmadıkları ve hayatın doğal akışına aykırı oldukları sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Batılılaşma taraftarı çevrelerin modern hikâyeye doğru ilgisini yneltmesinde ise insanı ve insanın bulunduğu muhiti gerçekçi, olağan; yeni bir duyuyuŐ ve ifade tarzı ile hikâye etme iŐteėi yatmaktadır. Böylelikle günlük hayattan seçilen kesitler eşliğinde insanın çevresiyle olan ilişkisi gündeme getirilmiŐ olmaktadır.

¹²⁷ Cem Şems Tümer, “Hki [Hüseyin Cahid Yalçın] – Roman Nedir”, Mektep Mecmuası Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar, s. 414; “Ezım-ı Mekteb-i Hakikiyun-Stendhal”, Mektep Mecmuası Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar, s. 427.

I. BÖLÜM

FRANSIZ EDEBİYATINDAN TANZİMAT SONRASI YAPILAN HİKÂYE ÇEVİRİLERİ

1.1. 1860-1901 YILLARI ARASINDA HİKÂYE ÇEVİRİLERİ

1860-1901 yılları ile sınırlandırılan tez çalışmasında, bu yıllar arasında yayımlanmış olan dergilerdeki, kitaplardaki ve antolojilerdeki Fransız edebiyatından çevrilmiş olan hikâye türünde eserler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çeviri metinlerin kiminde çevirinin niteliğine dair notlar düşüldüğü görülmüştür. Fakat ilgili yıllarda bir edebî tür olarak hikâyenin evsafı henüz tayin edilmemiş olduğundan, düşülen notlar bizim için bağlayıcı olmamıştır. Muhtemel tasnif hatalarından azami seviyede sakınabilmek için ilk aşamada tespit edilen bütün mensur çeviriler kaydedilmiştir. Akabinde kaydedilen yekûnun tamamı değerlendirilmek suretiyle kısa hikâye türüne dâhil olanlar ayırt edilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmeye alınan çeviri eserlerin bir kısmının yazarları not düşülmüşken bir kısmında ise herhangi bir bilgilendirme ve ihtar mevcut değildir.

Yazarı kaydedilen eserler incelenirken hikâyelerin Fransızca metinleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Çevirmenler kimi zaman bir gazeteden ya da bir kitaptan çeviri yaptıklarını ifade etmiş olsalar da, hiçbirisi Fransızca metni aldığı kaynağı açıkça kaydetmemiştir. Bu durum üzerine, çeviri metin ve ilgili yazarın Fransızca hikâyeleri karşılaştırılmak suretiyle esas metin tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen görüleceği üzere dergilerde yayımlanan çeviri metinlerin özellikle üçüncü sınıf yazarlardan çevrilmiş olanlarının Fransızca aslılarının tespit edilemediği durumlar da söz konusu olmuştur.

1.1.1. Dergilerde Yer alan Hikâyeler

Fransa’da yayımlanan ilk süreli yayın 1611-1648 yılları arasında çıkan *Mercure François*’dır. Bu periyodikle birlikte devrin kroniklerine uygun bir tarzda tarihî ve politik olayları kayıt altına alma gayesi güdülmüştür.¹²⁸ 1631’de Paris’te her hafta pazar günü dört sayfa hâlinde yayımlanan *La Gazette de France* ise Fransa’da yayımlanan ilk gazete olma özelliğine sahiptir. Bu gazete XV. Louis’nin hükümdarlık yıllarının resmî bir yayın organı olma özelliğine sahiptir. Daha çok, idarecilerin istediği yönde yayın faaliyeti yürütmüştür. XVIII. yüzyılın sonu itibarıyla yayımlanmakta olan gazete sayısında önemli bir artış

¹²⁸ Virginie Cerdeira, “Écrire le Passé en Compliant le Présent”, *Carnets*, 2004, N.2, p. 1-4.

görülmüş olsa da siyasi iktidarın otoritesinden, nispeten de olsa bağımsız bir yayın hayatının ortaya çıkması için Fransız Devrimi'ni beklemek gerektir. Devrimi takip eden Restorasyon Devri'yle birlikte Châteaubriand, Villemain, Jules Janin, Nodier ve Lamennais gibi yazarların eserlerinin bu yıllarda yayınlanan periyodiklerde sıklıkla yer aldığı görülür.¹²⁹

XVIII. yüzyıl Fransa'sında süreli yayınlar ve edebiyat arasındaki ilişki gittikçe gelişen bir seyir takip eder. *L'Année Littéraire* gibi zengin edebî muhtevaya sahip yayın organlarında edebiyat, edebiyat sayfası ve tefrika gibi başlıklara sahip sütunlarda roman tefrikaları, edebî eleştiriler, hikâyeler ve kısa piyesler yoğunluk kazanır. Gazete ve dergilerde yayımlanan eserlerin halk tarafından masalvari olarak değerlendirilen edebî türlere kıyasla daha gerçekçi anlatılar olarak kabul gördükleri kaydedilmektedir. Hem aktüel hem de gerçekçi anlatılar olarak kabul gören bu edebî eserler edebiyat anlayışı için de bir farkındalık oluşturmuştur.¹³⁰

XIX. yüzyılda toplumsal ve siyasi nedenlere bağlı olarak gazete ve dergiler önemli ölçüde okuyucunun ilgisine muhatap olmuştur. Bu ilgiyle birlikte edebiyat, bu türden yayınlarda daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Okuyucular, boş vakitlerini değerlendirecekleri esnada kısa anlatı türünden edebî eserleri okuma alışkanlığı kazanmışlardır.¹³¹ Böylelikle XIX. yüzyılda edebiyat açısından kısa anlatı türünden eserler özellikle günlük gazeteler sayesinde daha fazla yaygınlık kazanmıştır. Roman, şiir, hikâye, anı, deneme ve fıkra gibi farklı türden eserler öncelikle süreli yayınlarda yayınlanmış, ardından kitap hâlinde basılmışlardır. Dönemin birçok gazeteci yazarı şöhretlerini ilk olarak periyodiklerde yayımladıkları eserlerine borçludurlar.¹³²

XIX. yüzyılla birlikte kısa hikâyenin gelişmesindeki önemli etkenlerden biri, gazete ve dergilerin yaygınlaşıp sayfalarında kısa anlatı türlerine yer vermeye başlamış olmalarıdır. *Revue de Paris*, *La Mode*, *La Presse*, *Le Soir*, *Figaro*, *Gil Blas*, *Revue de Deux Mondes* ve *Gaulois* gibi süreli yayınlarda Alphonse Daudet, Théodore Banville, Jean Lorrain, Marcel Schwob, Guy de Maupassant, Emile Zola ve Prosper Mérimé gibi önemli hikâyecilerin eserleri yayımlanır.¹³³ Bu dönemde yayımlanan süreli yayınların baskı sayıları da oldukça fazladır. *Petit Parisien* 1890'larda 700 000, *Le Petit Journal* ise bir milyon gibi yüksek satış

¹²⁹ Pierre de Bacourt, "Origines et Évolutions de la Presse", *The Lotus Magazine*, Janvier 1913, V.4, N.4, p. 167.

¹³⁰ Micheline Cambron et Hans-Jürgen Lüsebrink, "Presse, Littérature et Espace Public: de la Lecture et du Politique", *Études Françaises*, 2000, V.36, N.3, p. 127-132.

¹³¹ Jean-Yves Mollier, "Littérature et Prese Trottoir à Belle Époque", *Études Françaises*, 2000, V.36, N.3, p. 81.

¹³² Silvia Disegni, "Poème en Prose et Formes Brèves au Millieu du XIXe Siècle", *Études Françaises*, 2008, V.44, N.3, p. 69-70, 72.

¹³³ Jean-Pierre Aubert, *Le Conte et La Nouvelle*, p. 58-61.

rakamlarına ulaşmıştır. Diğer yandan gazetecilik edebiyatla meşgul olan yazarlar için de makbul bir meslek hâline gelmiştir.¹³⁴

Osmanlı’da ortaya çıkan matbuat faaliyeti ise Avrupada’ki Rönesans’a eşdeğer bir “intibah devri” olarak değerlendirilmiştir.¹³⁵ Osmanlı coğrafyasında yayımlanan ilk Türkçe gazete 1828’de Mısır’da çıkan *Vekayi-i Mısriyye*’dir. Mısır’da bulunduğu sırada bu gazeteden haberdar olan ve İstanbul’da benzeri bir yayım faaliyetinde bulunulmasını faydalı gören Reşid Paşa, 1831’de yayımlanmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*’nin ortaya çıkışında etkili olmuştur.¹³⁶ Fransa’dakinden iki yüz yıl sonra ıslahat hareketlerinin bir parçası olarak hayata geçirilen *Takvim-i Vekayi*’nin ilk idarecisi vakanüvis ve müderris Esad Efendi’dir. Musahhih ve mürettip gibi çalışanları ise medreselerde yetişmiş kişilerdir.¹³⁷ İstanbul’da yayımlanan ilk Türkçe gazete olan *Takvim-i Vekayi* resmî, gayri resmî muhtevası ve kullandığı dil itibarıyla henüz ıslahatların ruhuyla tam olarak imtizaç edememiştir. Reşid Paşa, gazetenin önsözü için kaleme aldığı yazıda İslam tarihinden emsal getirerek tarihî kayıtların devletler için olan önemine değinmiş ve gazetenin de yakın tarihi günü gününe kaydedecek olması yönüyle önem arz ettiğini vurgulamıştır.¹³⁸ *Takvim-i Vekayi* hem düzenli olarak yayınlanamamış olması hem de resmî bir gazete olmasının gerektirdiği muhteva sebebiyle de halkta “gazete almak ve okumak hevesini” uyandıramamıştır.¹³⁹ Bu resmî gazetenin ardından ilk Türkçe özel gazete ise İngiliz tüccar ve muhabir Churchill’in 1840’da çıkardığı *Ceride-i Havadis*’tir. Gazetenin ilk sayısında yer alan önsözde yine gazetenin tarihî vakaları günü gününe kaydetmesi ve yabancı ülkelere haberler nakletmesi yönüyle önem arz ettiği ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Biçim ve muhteva itibarıyla selefiyle yakın bir çizgide duran *Ceride-i Havadis*, yabancı ülkelere dair aktardığı haberlerle ve sütunlarında yer verdiği çevirilerle birlikte gazetecilik dilinde bazı değişmelere yol açmış, Türkçeye yeni kelimeler kazandırmıştır. *Takvim-i Vekayi*’de daha çok yabancı unsurlardan oluşan tercüme heyetinin,

¹³⁴ Florence Goyet, “Nouvelle et Presse à La Fin du XIXe Siècle: Quelques Jalons”, Litteratures, Printemps 1992, N. 26, p. 144.

¹³⁵ Selim Nüzhet [Gerçek], Türk Matbaacılığı, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1928, s. 6-8.

¹³⁶ Osman Nuri [Ergin], “Tedkik ve Tettebbu Kısmı, İlk Gazetemiz”, Şehremaneti Mecmûası, Kânunusani 1928, S. 41, s. 279.

¹³⁷ Mustafa Nihad [Özön], “Yüz Yıllık Gazeteciliğimiz”, Ayın Tarihi, Kânunusani 1928, C.15, S. 46, s. 2896-2898.

¹³⁸ “Merhum Reşid Paşa’nın Rüçhân-ı Kalemiyesinden Olup Takvim-i Vekayi Mukaddemesidir”, Muharrerât-ı Nâdire, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul 1872, s. 228-231.

¹³⁹ Servet İskit, Ağâh Efendi, Ulus Basımevi, Ankara 1937, s. 7.

¹⁴⁰ “Mukaddeme”, Ceride-i Havadis, 1256/1840, N.1, s. 1.

Ceride-i Havadis'le birlikte Türk çevirmenlerce meydan gelmiş olması Türkçe yeni ifade tarzlarının da yerleşmesine kapı aralamıştır.¹⁴¹

Agâh Efendi'nin sahibi olduğu gayrı resmî gazete *Tercümân-ı Ahvâl* 1860'ta çıkmaya başlar. Bu gazeteyle birlikte matbuatımızda fikir gazeteciliği devri de başlamış olup Avrupai tarzda düşünüş ve ifade tarzının örnekleri de temeyyüz eder. Agâh Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de bir müddet öğrenim görmüş, Babialı Tercüme Odası'nda çalışmış ve Paris Sefrati'nde de kâtip olarak hizmet etmiş bir kişidir. Şinasi Efendi ise, kalemlerde yetişmiş ve genç yaşta Chateaneuf isimli bir mühtediden Fransızca öğrenmiş, bu kişi sayesinde zihni Batı dünyasına yönelmiştir. Şinasi Efendi'nin bu gazetede tefrika ettiği *Şair Evlenmesi*, makaleleri, manzum eserleri ve kullandığı dil önemli bir yenilik hamlesidir.¹⁴² Bir süre sonra Agâh Efendi ile aralarındaki mizaç uyuşmazlığından dolayı *Tercümân-ı Ahvâl*'den ayrılmıştır. 1862'de ise *Tasvir-i Efkâr*'ı yayımlamaya başlamıştır.¹⁴³ Şinasi'nin gerek *Tercümân-ı Ahvâl* gerekse de *Tasvir-i Efkâr* için kaleme aldığı mukaddimelerde akıl ve halk kavramlarına vurgu yaptığı görülmektedir.

Takvim-i Vekayi ve *Ceride-i Havadis*'te tarihî kayıt, yurt içi ve yurt dışı olayların nakli ön plana çıkmıştır. Her iki gazetenin de mizanpajı ve tanzimi birbirine çok benzer. *Tercümân-ı Ahvâl*'le birlikte gazetelerin sayfa düzenleri ve sütunları da değişmeye başlamıştır. Halkın okuyup anlayabileceği bir dil kullanma çabası ortaya çıkmıştır. Medreselerde yetişen idareciler yerlerini kalemlerde yetişmiş, yabancı dil bilen ve Batı yaşamını yakından gözlemleme imkânı bulmuş kişilere terk ederler.

Ebüzziya Tefvik *Salname-i Hadika*'da gazetecilik faaliyetinin dünyada ve Osmanlı'daki tarihî seyrini aktardığı satırların ardından kaydettiği bilgiler ışığında, ilgili tarihî devre içinde Osmanlı matbuatında, bir kısmı dergi olmak üzere, yirmi yedi kadar gazetenin yayımlanmış olduğunu kaydeder.¹⁴⁴ Mustafa Can ise, yenileşme devri Türk edebiyatına katkıda bulunan asıl etkili teşebbüslerin *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvir-i Efkâr*, *Muhbir* ve *İbret* gibi gazeteler vasıtasıyla gerçekleşmeye başladığını vurgulamaktadır. Bu gazetelerle birlikte Tanzimat devri gazetecilik faaliyetine dikkat edildiğinde edebî eserlerin diğer türlerden

¹⁴¹ Mustafa Nihad [Özön], "Yüz Yıllık Gazeteciliğimiz", s. 2910-2912.

¹⁴² Servet İskit, Agâh Efendi, s. 12, 23-24.

¹⁴³ Ömer Faruk Akün, "Şinasi", İslam Ansiklopedisi 11. Cilt, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 545-546.

¹⁴⁴ Ebüzziya Tefvik, *Sâlnâme-i Hadika* 1290, Hadika Matbaası, İstanbul 1290/1873, s. 69-88.

yazılara kıyasla daha az yer işgal ettiği görülmektedir.¹⁴⁵ İnci Enginün'ün işaret ettiği üzere bu döneme ait gazetelerde daha çok fikrî ve siyasi konular ön plana çıkmakla birlikte,¹⁴⁶ 1860-1880 yılları arasında birçok edebî türden eserin sınırlı oranda olsa da gazete sayfalarında yer aldığı görülmektedir. 1880'lerden sonra haftalık veya iki haftalık edebiyat dergilerinin sayısındaki artış ile okuyucuların edebiyat ile daha yakın bir ilişkisi kurması sağlanmış olur.¹⁴⁷

Tanzimat sonrası yayımlanan ilk dergiler ise Osmanlı İmparatorluğu'nun birinci dereceden ihtiyaç duyduğu fennî konulara dikkatlerini teksif etmişlerdir. Bir çözülme devrini yaşamakta olan imparatorluğun eli kalem tutanları, öncelikle Batı'ya kıyasla zayıf kalmış olmanın nedenleri üzerinde düşünürken, kurdukları cemiyetler ve yayımladıkları dergiler ile ilk elden ekonomi, felsefe, tarih gibi bilim dallarına ve siyasi mevzuatlara yönelmiş oldukları görülmektedir. Erken dönemde yayımlanan dergilerde “ilm-i servet”, “malumat-ı fenniye”, “mütenevvia”, “mevâd-ı hikemiye/tarihiye”, ve “havâdis-i hâriciye/dâhiliye” gibi sütunlarda makale ve fıkralar ile görüş ve düşüncelerini kaleme almışlardır.

Bu dönemde kurulmuş olan cemiyetler arasında yer alan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin *Mecmua-i Fünûn*, Cemiyet-i Kitâbet'in *Mecmua-i İber-i İntibah* ve Cemiyet-i İlmiye'nin *Mecmua-i Ulûm* adıyla yayımladıkları dergiler daha çok bilimsel ve tarihî konulara ağırlık vermişlerdir. *Mecmua-i Fünûn*'da telif edebî eserlere değil, Avrupa felsefesine ve siyasetine ait yazılara yer verilmiştir. *Mecmua-i Ulûm*'da Ahmet Midhat Efendi'nin “Yeryüzünde Bir Melek” romanının tefrikasının yanında, bir terci-i bend ve bunun için yazılan nazire dışındaki diğer tüm yazılar edebiyat dışı konulara aittir. *Mecmua-i İber-i İntibah*'da ise gelenekli edebiyata ait az sayıda esere yer verilmekle beraber, Doğu ve Asya toplumlarına dair tarihî yazıların, maliyeye dair makalelerin daha fazla yer tuttuğu görülmektedir. Bu dönemde, müstakil olarak çıkarılan elliye yakın dergi için de durum bundan farklı değildir. Bu dergiler içinde *Âfâk*, *Arkadaş*, *Çocuklara Arkadaş*, *Dağarcık*, *Envâr-ı Zekâ*, *İnsaniyyet*, *Mecmua-i Ebüzziya*, *Mecmua-i Lisân* ve *Süha* edebî muhteva olarak öne çıkan dergilerdir. 1880-1882 yılları arasında yayımlanan *Afak*, *Envâr-ı Zekâ*, *Mecmua-i Asar* ve *Mecmua-i Ebüzziya* ise adeta bir geçiş dönemini temsil etmektedirler. Bu dergilerle birlikte edebiyat tarihimiz için gerçek anlamda edebiyat dergiciliği baş göstermiştir.

¹⁴⁵ Mustafa Can, Tanzimat Dönemi Süreli yayınlarından Edebî Dergilerle Gazetelerdeki Yazıların Toplu Bibliyografyası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992, s. 18-19, 34-234.

¹⁴⁶ İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 44-70.

¹⁴⁷ Selçuk Çıkla, Kurmacanın Peşinde, Çolpan Kitap, Ankara 2019, s. 141-143, 151.

Tanzimat edebiyatı devrinde yayımlanan dergilerdeki edebî muhteva telif eserler açısından olduğu kadar çeviri eserler yönünden de gayet zayıftır. Çeviri faaliyetinin daha çok felsefî eserlere ve makalelere yöneldiği görülmektedir. Bununla birlikte *Mecmua-i Fünûn*'dan itibaren çeviri metinlerle karşılaşmaktadır. Dergiler açısından Fransızcadan yapılan ilk edebî çeviri, Münif Paşa'nın "Gülistan-ı Sadi makamında" dediği Telemaque'a dair "Takriz-i Terceme-i Telemak"¹⁴⁸ başlıklı makalesinin ardından Yusuf Kamil Paşa'nın *Cümel-i Hikemiye-i Telemak* çevirisinden iktibas edilmek suretiyle *Mecmua-i Fünûn*'da çıkan çeviri parçalarıdır.¹⁴⁹ Müteakip yıllarda ise *Âfâk*, *Asar-ı Parekende*, *Bahar*, *Çocuklara Arkadaş*, *Çocuklara Kıraat*, *Cüzdan*, *Dağarcık*, *Kasa*, *Kırk Anbar*, *Muharrir*, *Revnak* ve *Şümruhu-ı Edeb* dergilerinde edebî mektup, fabl, manzum/mensur şiir, tiyatro ve opera çevirileri yer almaktadır.

Tanzimatın bu ilk döneminde yayımlanan dergilerde Fransız edebiyatından çevrilen hikâye türünde eserlere rastlanılamamıştır. Gazeteciliğin baskın olduğu ve yeni oluşuyla daha çok ilgi gördüğü, her türlü konunun işlendiği ve her türden yazıların yer aldığı bu devrede gazetelerde çeviri hikâyelerin yer alması da ihtimal dâhilindedir. Ancak bunların taranmasının güçlüğü ve koleksiyonların eksikliği nedeniyle onlar çalışmanın dışında tutulmuştur. Bununla birlikte dergilerde farklı Fransız edebiyatçılarından hikâye ya da latife başlıkları altında yapılan mensur edebî çeviriler mevcuttur. Kimi zaman hikâye ihtarı ile yayımlanan bu eserlerin hikâye türünde olup olmadığını değerlendirmek gerekmiştir. Bu sebeple de bu türden çeviriler Fransızca kaynak metinlere başvurularak edebî tür açısından açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Örneğin Recaizâde Mahmut Ekrem'in Alain-René Lesage'ın *Histoire de Gil Blas de Santillane*¹⁵⁰ isimli pikaresk romanından kısa parçaları hikâye ihtarı ile çevirmiş olduğu görülmektedir. *Âsâr-ı Perakende*'nin ilk üç sayısında tefrika edilen *Gil Blas*'nın *Sergüzeşti*'nin öncelikle "Gil Blas au Lecteur" başlıklı önsözü muhtasaran nakledilir. Önsözde geçen "Avant que d'entendre l'histoire de ma vie, écoute, ami lecteur, un conte que je vais te faire" cümlesi, "Kendi hayatımın tarihine şüru' etmeden evvel size nakil edeceğim şu hikâyeyi istima' buyurun" cümlesiyle karşılık bulur. Bu cümlede geçen "conte" sözcüğünün hikâye sözcüğü ile karşılanmış olması dikkat çekicidir. Yine bu dönemde Ahmet

¹⁴⁸ Münif, "Takriz-i Terceme-i Telemaque", *Mecmua-i Fünûn*, 1279 Rebiülevvel/1862 Ağustos, S. 3, s. 94-97.

¹⁴⁹ Yusuf Kamil Paşa, "Mevad-ı Hikemiye-i Telemak", *Mecmua-i Fünûn*, Cemaziyelevvel 1281/Ekim 1864, S. 29, s. 197-205; 1283 Receb/1866 Kasım, S. 40, s. 285-289; S. 61, s. 413-418; S. 76, s. 498-505.

¹⁵⁰ Alain-René Lesage, "Gil Blas'nın Sergüzeşti", (çev. Recaizâde Mahmut Ekrem), *Âsâr-ı Perakende*, 1290/1873, N.1, s. 5-9; 1290/1873, N.2, s. 31-34; 1290/1873, N.3, s. 56-59.

Midhat Efendi tarafından çevrilen Ponson de Terrail'in *Les Cavaliers de la Nuit* isimli romanına dair yayımlanan yazı da kendi içinde kimi dikkatleri muhtevidir. Öncesinde "rikkat-engîz, ibret-âmiz hikâye" olarak tavsif edilen eser daha sora "roman yani daire-i imkân dâhilinde ve akl u hikmete muvafık surette [...] yazılan hikâyelerden"¹⁵¹ denilerek tarif edilir. Namık Kemal'den itibaren görülen edebiyat-ı sahiha anlayışının etkisi altındaki bu ifadeler, temsil ettiği yeni edebiyat anlayışını tarif eder. Burada aktarılan roman ve hikâye kavramlarının kullanımına dair karmaşa, önceki bölümde dikkat çekilen hususlara dair bir örnek mahiyetindedir.

Bu devrede Fransız edebiyatçılarından Bernardin de Saint Pierre, François Fénelon, François-René de Chateaubriand, Alphonse de Lamartine ve Jean de la Bruyère'den mensur eserler çevrildiği görülmektedir. Bernardin de Saint Pierre'den çevrilen "Haşerât-ı Sagîrenin Tayerânı"¹⁵² yazarın *Études et Harmonies de la Nature* isimli bilimsel eserinin "Vols des Insectes"¹⁵³ alt başlığından nakledilmiştir. Yine aynı yazardan çevrilen "Bulutlar"¹⁵⁴ isimli eser de yazarın bir başka bilimsel eserinden nakledilmiş olmalıdır. François Fénelon'dan çevrilen "Kıssadan Hisse"¹⁵⁵ ve "İki Tilki"¹⁵⁶ başlıklı eserler, yazarın *Fables Composées Pour L'Education du Duc de Bourgogne* adlı eserinden seçilip çevrilmiş fabllardır. "Kıssadan Hisse" başlıklı çevirinin aslı "Histoire D'Alibée, Persan"¹⁵⁷ ve "İki Tilki"nin de "Deux Renards"¹⁵⁸ isimli fabıllardır. François-René de Chateaubriand'dan "aynen değildir" ihtarı ile çevrilen "Pederinin Evine Ziyaret",¹⁵⁹ yazarın *René* isimli romanından iktibas edilen bir kesittir.¹⁶⁰ Alphonse de Lamartine'den çevrilen "Mevt",¹⁶¹ şairin *Méditation Poétiques*'indeki "L'Immortalité"¹⁶² şiirinin mensur çevirisidir. Jean de la Bruyère'den

¹⁵¹ Ponson de Terrail, "Gece Yolcuları", Kasa, 1290/1873, N.2, s. 30-32.

¹⁵² Bernardin de Saint Pierre, "Haşerât-ı Sagîrenin Tayerânı", (çev. Rezaizade Mahmud Ekrem), Âsâr-ı Perakende, 1290/1872, N.3, s. 54-55.

¹⁵³ Bernardin de Saint-Pierre, *Études et Harmonies De La Nature*, Vagner, Imprimeur-Libraire, Nancy 1855, p. 257.

¹⁵⁴ Bernardin de Saint Pierre, "Bulutlar", *Mecmua-i Âsâr-ı Edebiyye*, Rebiulahir 1298/Mart 1881, N.3 s. 69-70.

¹⁵⁵ Fénelon, "Kıssadan Hisse", Bağçe, 10 Temmuz 1297/22 Temmuz 1881, Nr.40, 314-317.

¹⁵⁶ Fénelon, "İki Tilki", Âfâk, 25 Rebiyülahir 1300/3 Mart 1883, Nr.6, s. 278-280; 25 Rebiyülevvel 1300/3 Şubat 1883, Nr.7, s. 282-286.

¹⁵⁷ Fénelon, "Histoire D'Alibée, Persan", *Fables Composées Pour L'Education Du Duc De Bourgogne*, Hachette, Paris 1840, s. 130-138.

¹⁵⁸ Fénelon, "Deux Renards", *Fables Composées Pour L'Education Du Duc De Bourgogne*, Hachette, Paris 1840, s. 21-22.

¹⁵⁹ Chateaubriand, "Pederinin Evine Ziyaret", (çev. Akif Bey), *Hazine-i Evrak*, Teşrinievvel 1297/Kasım 1881, S. 34, s. 541-543.

¹⁶⁰ F. A. De Chateaubriand, "René", *Romans et Poésies Diverses*, Furne, Jouvett et Cie Éditeurs, Paris 1876, p. 101-106.

¹⁶¹ Lamartine, "Mevt", (çev. M. Nadir), Âfâk, 25 Rebiyülevvel 1300/3 Şubat 1883, S. 6, s. 282-286.

¹⁶² Alphonse de Lamartine, "L'Immortalité", *Méditation Poétiques*, J.P. Meline, Paris 1835, p. 41-46.

çevrilen “Zengin ile Fakir”,¹⁶³ ise yazarın *Les Caractères* isimli eserinde yer alan “Des Biens de la Fortune”¹⁶⁴ başlıklı denemesidir.

Mehmet Kaplan’ın “Ara Nesil” olarak tarif ettiği 1880-1896 yılları arasındaki edebî hareketlilik devrinde,¹⁶⁵ Tanzimat devri edebiyatı için ön planda olan gazetecilik faaliyeti yerini dergiciliğe bırakır. Bu devirde yayımlanan dergilerle birlikte yeni bir zevkin oluşturulmasına da çalışıldığını söyleyebiliriz. İlgili dergilerde Ara Nesil mensuplarının yürütmüş oldukları yoğun tercüme faaliyeti “yeniliğin yol açıcısı” olma özelliğine sahiptir.¹⁶⁶ Ortaya çıkan edebiyat dergilerinde Fransız edebiyatına ait birçok eserin yanı sıra hikâye türünden çeviri eserlerin de yayımlanmış olduğu görülmektedir. Bu devrin ardından ise *Servet-i Fünûn* dergisinin başı çektiği ve “Malûmât Hareketi” olarak isimlendirilen *Malûmât*, *Hazine-i Fünûn*, *İrtika*, *Resimli Gazete* ve *Musavver Fen ve Edeb*¹⁶⁷ gibi dergilerin de yoğun faaliyette bulunduğu 1895-1901 yılları arasında farklı edebî türler yanında çok sayıda hikâye türünde de çeviriye rastlanılmaktadır.

Tez çalışması kapsamında 1860-1901 yılları arasında yayımlanmış olan 130 dergi taranmış ve Fransız edebiyatından çevrildiği tespit edilebilen kısa hikâye türünde eserler kronolojik olarak kaydedilmiştir. Taranan dergiler şunlardır:¹⁶⁸

Âfak (1299-1300)	Hanımlara Mahsus Malumat (1312-1313)	Necm-i Saadet (1304)
Afitab-ı Maarif	Hamiyyet (1302)	Nevruz (1300-1301)
Aile (1297)	Haver (1301)	Nihal (1303-1304)
Arkadaş (1293)	Mecmua-i Fünun (1279-1284)	Nilüfer (1305-1309) ¹⁶⁹
Armağan (1290)	Hazine-i Evrak (1297-1299)	Nokta (1302)
Armağan Dağarcığı (1303)	İbn-i Sina (1298)	Nümune-i Terakki (1303-1304)

¹⁶³ Jean de la Bruyère, “Giton ile Phédon-Zengin ile Fakir”, (çev. Lütfi), *Envar-ı Zekâ*, 1300/1884, Nr.3, s. 84-87.

¹⁶⁴ Jean de La Bruyère, “Des Biens de la Fortune”, *Les Caracteres-Avec Nouvelles Notes Critiques*, La Librairie D’Éducation, Paris 1812, p. 125-153.

¹⁶⁵ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 25-29.

¹⁶⁶ Cafer Gariper, “Türk Edebiyatında Ara Nesil Edebî Devresi”, *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış-Yeni Türk Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013, s. 113-115.

¹⁶⁷ İsmail Alper Kumsar, *Kaybedenlerin Tarihi/Türk Edebiyatında Malûmât Hareketi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022, s. 29-50.

¹⁶⁸ İnceleme kapsamında değerlendirilen dergilerin tespitinde yararlanılan kaynaklar için bk. Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928) I-II*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000; Selahattin Öztürk vd. (haz.), *Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu-Süreli Yayınlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul 2006; “Süreli Yayınlar”, *Seyfettin Özege Bağış Kitaplar Kataloğu Cilt 6*, Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Başkanlığı Yayınları, Erzurum 1989, s. 488-584.

¹⁶⁹ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Çelik, Hasan, *Nilüfer Mecmuası: İnceleme, Tahlili Fihrist Bazı Metinler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 1997.

Âsâr (1301-1302)	İmdâdü'l Midâd (1303)	Resimli Gazete (1307-1315)
Âsâr-ı Edebiyye (1304-1305)	İnsaniyyet (1299-1300)	Revnak (1290-1292)
Âsâr-ı Perâkende (1290)	İrtika (1315-1319) ¹⁷⁰	Öteberi (1289)
Ayine-i Vatan (1867)	İtila (1302)	Pul Mecmuası (1313-1315)
Bağçe (1296-1297)	Kahkaha (1291)	Ravza-i Hukuk (1300)
Bahar (1299)	Kasa (1289-1291)	Ravzat'ül Maarif (1286)
Bahariyye-i Edebiyat ve Mütenevvia-i Ulum ve Hikâyat-ı Mudhikat (1295-1296)	Kevkebü'l Ulûm (1302)	Rehber-i Fünûn (1298)
Bedir (1288)	Kırkambar (1290-1293)	Servet-i Fünun ¹⁷¹
Berk (1302-1303)	Letâif-i Âsâr (1292)	Sûha (1300)
Ceride-i Tıbbiyye- Askeriyye (1287)	Maarif (1307-1312) ¹⁷²	Şafak (1301-1302)
Ceride-i Mahâkim (1289)	Maariftin Bir Sadâ (1297)	Şark (1297-1298)
Cihan (1290)	Malumat (1309-1311)	Şarivâri Medeniyet (1290)
Cüzdan (1289)	Manzara-i İrfan (1298)	Şark ve Garb (1312)
Çanta (1304-1305)	Marifet (1314)	Şumruh u Edeb (1298)
Çaylak (1292-1293)	Mazbûtetü'l-Fünun (1289)	Şua (1300)
Çekmece (1290)	Mebahis-i İlmiye (1283)	Şule (1302-1303)
Çıngıraklı Tatar (1289)	Mebahis-i Mütenevvia (1295)	Şule-i Edeb (1312)
Çocuklara Arkadaş (1298-1299)	Mecmua-i İber-i İntibah (1279-1280)	Şule-i Maarif (1302)
Çocuklara Kıraat (1299)	Mecmua-i Ebuzziya (1297-1330)	Şükufeâr (1301)
	Mecmua-i Edebiyye ¹⁷³	
Çocuklara Mahsus Gazete (1312-1324)	Mecmua-i Fünun ¹⁷⁴ (1283-1284)	Teavün-i Aklam (1302-1304)

¹⁷⁰ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Arslan, Çetin, İrtika Mecmuası (İnceleme ve Seçme Metinler), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000.

¹⁷¹ Hakkında yapılmış çalışmalar için bk. Aybay, Hatice, Servet-i Fünun Dergisinde Tercüme Hikâyeler, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2016; Andı, Kübra, Servet-i Fünun Mecmuası'nın Sistematiik İndeksi (1891-1901), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.

¹⁷² Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Erbay, Erdoğan, Maarif Mecmuası-Tafsilli Fihrist ve Bütün Şiirleri-, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1991.

¹⁷³ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Yılmaz, Ayşe, Mecmua-i Edebiyye Dergisi: Tahlili Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar, Fatih Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

¹⁷⁴ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Işıl, Yeşim, Bir Aydınlanma Hareketi Olarak Mecmua-i Fünun, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

Çocuklara Rehber (1314-1317)	Mecmua-i Lisan ¹⁷⁵	Terakki (1312)
Dağarcık (1288-1299)	Mecmua-i Maarif (1283)	Teşvik (1303)
Derme Çatma (1294-1295)	Mecmua-i Muahedat (1293-1296)	Tokmak (1327)
Dolab (1290-1291)	Mecmua-i Ulûm (1296)	Tuhfetü'l-edebiye li-evlâd il-vataniye (1299)
Envâr-ı Şarkîyye (1298-1299)	Mekteb ¹⁷⁶	Tulu (1300)
	Mir'ât (1279)	
Envâr-ı Zekâ (1299-1301)	Mir'ât-ı Âlem (1290)	Umran (1303-1304)
Fevâid (1304-1314)	Mir'ât-ı Ulûm (1307)	Vasîta-i Terakki (1298)
Gayret (1301-1302)	Mir'ât-ı Vatan (1290)	Yadigâr (1298-1296)
Gencine-i Belagat (1312)	Misbah-ı Felah (1291)	Zerrat (1304-1305)
Genç Şayegan (1302)	Muharrir (1292-1295)	
Geveze (1324-1325)	Muktebes (1313-1314)	
Gonca-i Edeb (1299-1300)	Musavver Fen ve Edeb (1315- 1319) ¹⁷⁷	
Gülşen (1301-1302)	Musavver Meşâhir-i Âlem (1297)	
Güneş (1301)	Musavver Türkistan (1299)	
Hadika-i Ezhar (1316)	Mütalaa (1312-1314) ¹⁷⁸	
Hadika- i Maarif (1299)	Mütalaa Salonu (1313)	
Hafta (1298-1299)	Müteferrika (1290)	
	Nahl-i Emel (1302)	

¹⁷⁵ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Suyolcu, Nihal, Mecmûa-i Lisân: İnceleme-Metin-Dizin, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yozgat 2012.

¹⁷⁶ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Tümer, Cem Şems, Mektep Mecmuası Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.

¹⁷⁷ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Kolcu, Abdurrahman, Musavver Fen ve Edeb Mecmuası (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçme Metinler), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004.

¹⁷⁸ Hakkında yapılmış bir çalışma için bk. Kaya, Ahmet İhsan, "Mütalaa Gazetesi" İnceleme, Fihrist, Seçme Metinler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998.

Tespit edilen hikâye çevirilerinin bazılarında “Fransızcadan mütercem”, “Fransız meşâhir-i üdebâsından ...’nın âsârından nakledilmiştir” gibi Fransızcadan çevrildiklerine dair not düşülmüşken, bazı eserlerde ise yalnızca çeviri olduğu kaydedilmiştir. Kaynak dilin belirtilmediği durumlarda ilgili eserler muhteva açısından incelenerek bu eserlerin kısa hikâye türünde ve Fransızcadan çevrilmiş olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Fransız edebiyatından çevrildiğine dair kanaat oluşan eserler çalışmamıza dâhil edilmiştir. Çeviri hikâyelerin tespiti aşamasında roman parçalarının, mensur şiirlerin, fıkraların ve makalelerin de yer yer hikâye alt başlığı ile yayımlandıkları görülmüştür. Bununla birlikte “âsâr-ı edebiye”, “edebiyat”, “edebiyat-ı Garbiye”, “Fransız edebiyâtının numûnelerinden”, “hikâye ve roman kısmı”, “hikâyat-ı müntehave”, “mevad-ı edebiye”, “mütercem sahifeler” ve “terâcim” başlıklı sütunlarda hikâye çevirileriyle karşılaşılacaktır. Hikâyeler için çok çeşitli adlandırmaların tercih edildiği görülmektedir. Bunlar arasında en fazla öne çıkanlar; “fıkra”, “fıkracık”, “fıkra-yı edebiye”, “fıkra-yı mahsusa”, “küçük fıkra”, “hikâye”, “hikâyecik”, “hikâye-i latife” ve “kısa hikâye”dir. Çeviri hikâyelerin birçoğu burada ifade edilen adlandırmalardan biriyle tavsif edilmiş olsalar da, bu adlandırmalar altında yer alan eserler her zaman bir hikâye olmamaktadır. Örneğin Edmond de Goncourt’dan “Bir Sevdacık”¹⁷⁹ ismiyle ve “küçük bir fıkra” ihtarıyla nakledilen eser aslında yazarın *Chérie* isimli eserinin yirminci bölümünün¹⁸⁰ serbest tarzda çevirisidir.

Dergilerde yer alan hikâye çevirileri mümkün olduğunca ilgili eserin Fransızca aslına başvurularak ayırt edilmeye çalışılmıştır. Bu dikkatler eşliğinde incelendiğinde, Fransız edebiyatından yapılan iki yüz otuz üç hikâye çevirisi tespit edilmiştir. Bu çevirilerin yüz ellisinin yazarı kaydedilmişken arta kalan doksan iki hikâyenin yazarı belirtilmemiştir. Tespit edebildiği kadarıyla hikâye çevirileri, 1884 yılı itibarıyla François Coppée’nin “Bir Alîlin Heykeli” başlıklı eseriyle birlikte görülmeye başlanr. Çeviri eserlerin kimi bir sayfa hacminde iken kimisi birkaç sayıda müteferrik yayımlanacak hacimdedirler.

¹⁷⁹ Edmond de Goncourt, “Bir Sevdacık”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 3 Temmuz 1308/15 Temmuz 1892, Nr.41, s. 322-323.

¹⁸⁰ Edmond de Goncourt, *Chérie*/Édition Définitive, Ernest Flammarion-Eugène Fasquelle Éditeur, Paris 1921, p. 61-65.

1.1.2. Tespit Edilen Çeviri Hikâyelerin Fihristi

1. François Coppée, “Bir Alilin Heykeli”, *Envar-ı Zekâ*, 1300, Nr.7, s. 218-224.¹⁸¹
 -----, *Envar-ı Zekâ*, 1300, Nr.8, s. 253-256.
 -----, *Envar-ı Zekâ*, 1300, Nr.9, s. 283-288.
 -----, *Envar-ı Zekâ*, 1300, Nr.10, 316-320.
2. Madame Anaïs Ségalas, “Fakire”, (çev. Mehmed Halid), *Envar-ı Zekâ*, 1300/1884, Nr.14, s. 395-396.¹⁸²
3. “Büyük Valide İçin”, (çev. Fazlı Necib), *Envar-ı Zekâ*, 1300/1884, Nr.22, s. 483-485.
4. “Franklin’in On Altını”, *Fevaid*, 4 Ağustos 1300/16 Ağustos 1884, Nr.23, s. 182.
5. André Rohiter, “Flander Edebiyatı Numunelerinden: İntizar”, (çev. Haydar Zafer), *Mecmua-i Ebuzziya*, Şevval 1303/Temmuz 1886, Nr.54, s. 1751-1759.
6. Marcel Lamy, “Çan ile Örs”, (çev. Ahmed Rasim), *Mecmua-i Ebuzziya*, Zilkade 1303/Ağustos 1886, Nr.55, s. 1860-1864.
7. “Olivier Cromwell”, (çev. Ahmed Reşid), *Gülşen*, 7 Ağustos 1302/19 Ağustos 1886, Nr.24, s. 95-96.
 -----, *Gülşen*, 18 Eylül 1302/30 Eylül 1886, Nr.25, s. 100.
8. La Mennais, “Menfi”, (çev. Ali Kemal), *Gülşen*, 18 Eylül 1302/30 Eylül 1886, Nr.25, s. 97-98.
9. “Bir Genç Kızın Şikâyeti”, (çev. Ahmed Rasim), *İmdadü’l Midad*, 1303/1887, Nr.6, s. 235.
10. “Servet Yalnız Para Değildir”, (çev. Hasan), *Nilüfer*, 1 Şevval 1304/23 Haziran 1887, Nr.15, s. 3.
11. “Mahallenin Güzel Kızı”, (çev. A[bdullah]. Zühdü), *Payidar*, 15 Safer 1305/4 Kasım 1887, Nr.1, s. 5-7.
12. La Mennais, “İki Komşu”, *Sa’y*, 15 Teşrinievvel 1303/27 Ekim 1887, Nr.1, s. 3-5.
13. “Cemiyat-ı Beşeriyye”, *Sa’y*, 15 Teşrinisani 1303/27 Kasım 1887, Nr.3, s. 19-20.
14. “Gülle”, (çev. Ahmed İhsan), *Umran*, 26 Kânunuevvel 1307/7 Ocak 1888, Nr.8, s. 43-44.

¹⁸¹ François Coppée, “La Brosse aux Miettes”, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1883, p. 118-129

¹⁸² Mme Anaïs Ségalas, “La Veuve du Malabar”, *Les Rieurs de Paris*, E. Dentu, Éditeur, Paris 1880, p. 110-127.

15. “Aks-i Sada”, (çev. Hasan Nazmi), *Fevaid*, 31 Mart 1304/12 Nisan 1888, Nr.11, s. 84-85.
16. “Güzel Prens”, *Nokta*, (çev. Ahmed İhsan), 11 Şaban 1305/23 Nisan 1888, Nr.4, s. 45-46.
-----, (çev. Ahmed İhsan), 26 Şaban 1305/8 Mayıs 1888, Nr.5, s. 56-57
17. “Hem Asilzade Hem Haydut”, (çev. M. Sadık), *Umrân*, 16 Muharrem 1306/22 Eylül 1888, Nr.26, s. 22-23.
-----, 30 Muharrem 1306/6 Ekim 1888, Nr.27, s. 35
18. Bretaus Laforgue, “Fabien-Bir Mayıs Gecesi”, *Umrân*, 16 Muharrem 1306/17 Ekim 1888, Nr.26, s. 20-21.
-----, *Umrân*, 30 Muharrem 1306, S. 2, C.1, Nr.27, s. 34-35.
-----, *Umrân*, 30 Muharrem 1306/6 Ekim 1888, S. 2, C.1, Nr.28, s. 43-45.
19. François Coppée, “Bir Altın”, (çev. Ahmed İhsan), *Umrân*, 19 Teşrinievvel 1304/31 Ekim 1888, Nr.28, s. 41-43.¹⁸³
20. Maupassant, “Peder”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 25 Eylül 1307/7 Ekim 1891, Nr.6, s. 43-46.¹⁸⁴
-----, *Musavver Cihan*, 2 Teşrinievvel 1307/14 Ekim 1891, Nr.7, s. 51-53.
21. J. Edouard Prudhomme, “Güzel Madame Bernard de Bruxelles”, (çev. Süleyman Subhi), *Umrân*, 28 Teşrin-i Sani 1305/10 Aralık 1889, Nr.6, s. 65.
-----, *Umrân*, 12 Kânunuevvel 1305/24 Aralık 1889, Nr.7, s. 79-80.
-----, *Umrân*, 26 Kânunuevvel 1305/7 Ocak 1890, Nr.8, s. 92.
22. “Bahse Ne Dersiniz”, *Servet-i Fünun*, (çev. Ahmed İhsan), 1307/1891, S. 1, C.1, Nr. 9, s. 101-103.
23. “Yakut-ı Ahmer”, (çev. Hasan Fehmi Efendi), *Nilüfer*, 1 Receb 1308/10 Şubat 1891, Nr.53, s. 653-656.
24. “Bir Levha-i Muhabbet”, (çev. Nureddin Ferruh), *Resimli Gazete*, 25 Nisan 1307/7 Mayıs 1891, Nr.7, s. 80-81.
-----, *Resimli Gazete*, 2 Mayıs 1308/14 Mayıs 1891, Nr.8, s. 89-91.
25. Georges Ohnet, “Hırsız Kadın”, *Servet-i Fünun*, 20 Haziran 1307/2 Temmuz 1891, C.1, Nr.15, s. 177.

¹⁸³ François Coppée, “Le Louis d’Or”, Longue et Brèves, Calmen Levy, Paris (t.y.), p. 65-71.

¹⁸⁴ Guy de Maupassant, “Le Père”, Contes du Jour et de la Nuit, C. Marpon et e. Flammarion, Paris 1885, p. 35-59.

26. Pierre Opraque, “Kır Menekşesi”, *Musavver Cihan*, 11 Eylül 1307/23 Eylül 1891, Nr.4, s. 27-30.
27. Madame K. “Portekizli Kont”, *Musavver Cihan*, 18 Eylül 1307/30 Eylül 1891, Nr.5, s. 39-40.
28. Firman Javel, “Cebren Teehhül”, (çev. Bedi Nuri), *Musavver Cihan*, 16 Teşrinievvel 1307/28 Ekim 1891, Nr.9, s. 68-69.
-----, 23 Teşrinievvel 1307/8 Kasım 1891, Nr.10, 74-77.
29. “Tek mi Çift mi?”, *Servet-i Fünun*, 12 Kânunuevvel 1307/24 Aralık 1891, S. 1, C.1, N.41, s. 171-172.
-----, 2 Kânunusani 1307/14 Ocak 1892, S. 1, C.2, N.44, s. 210-211.
30. Maupassant, “Madame Baptiste Yahud Talihsiz Kadın”, (çev. Ali Muzaffer), *Resimli Gazete*, 26 Kânunuevvel 1307/7 Ocak 1892, Nr.42, s. 499-502¹⁸⁵
31. “Fıkra-yı Mudhike”, *Servet-i Fünun*, 1307/1892, S. 1, C.1, N.26, s. 308-309
32. “Öksüz”, (çev. Mehmed Yunus), *Musavver Cihan*, 11 Mart 1308/23 Mart 1892, Nr.29, s. 232.
33. Maupassant, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 11 Mart 1308/23 Mart 1892, Nr.29, s. 226-227.¹⁸⁶
-----, *Musavver Cihan*, 20 Mart 1308/1 Nisan 1892, Nr.31, s. 245-246.
-----, *Musavver Cihan*, 1 Nisan 1308/13 Nisan 1892, Nr.32, s. 252-254.
-----, *Musavver Cihan*, 8 Nisan 1308/20 Nisan 1892, Nr.33, s. 259-260.
34. “Eglantine”, (çev. Bekir Sıdkı), *Musavver Cihan*, 18 Mart 1308/30 Mart 1892, Nr.30, s. 236-237
-----, 25 Mart 1308/6 Nisan 1892 Nr.31, s. 244-245
-----, 1 Nisan 1308/13 Nisan 1892, Nr.32, s. 252
35. Édouard Rod, “Mektup Demeti”, (çev. Bekir Sıdkı), *Musavver Cihan*, 8 Nisan 1308/20 Nisan 1892, Nr.33, s. 260-261.¹⁸⁷
-----, *Musavver Cihan*, 15 Nisan 1308/24 Nisan 1892, Nr.34, s. 270
-----, *Musavver Cihan*, 22 Nisan 1308/4 Mayıs 1892, Nr.35, 276

¹⁸⁵ Guy de Maupassant, “Madame Baptiste”, Mlle Fifi” / Nouveaux Contes, Victor Havard Éditeur, Paris 1883, s. 35-53.

¹⁸⁶ Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, Victor Havard, Paris 1881, p. 85-89.

¹⁸⁷ Édouard Rod, “Lettres”, L’Ombre S’Étend Sur La Montagne, Bibliothèque-Charpenter, Paris 1887, p. 81-101.

36. Maupassant, “Çocuk”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 15 Nisan 1308/4 Mayıs 1892, Nr.34, s. 268-269¹⁸⁸
 -----, *Musavver Cihan*, 22 Nisan 1308/11 Mayıs, Nr.35, s. 275-276
37. Maupassant, “Bir Kır Âlemi”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 2 Mayıs 1308/14 Mayıs 1892, Nr.36, s. 283-284.¹⁸⁹
 -----, *Musavver Cihan*, 9 Mayıs 1308/21 Mayıs 1892, Nr.37, s. 291-293
 -----, *Musavver Cihan*, 16 Mayıs 1308/28 Mayıs 1892, Nr.38, s. 302
38. “Sevda, Vazife”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Musavver Cihan*, 16 Mayıs 1308/28 Mayıs 1892, Nr.38, s. 298-299.
39. Alphonse Daudet, “Bir Fıkra”, (çev. Ali Nihad), *Servet-i Fünun*, 18 Haziran 1308/30 Haziran 1892, Nr.68, s. 250-252.¹⁹⁰
40. Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 11 Temmuz 1308/30 Haziran 1892, C.2, Nr.42, s. 330-332.¹⁹¹
41. “Fidye”, *Servet-i Fünun*, 23 Temmuz 1308/4 Ağustos 1892, S. 2, C.3, Nr.73, s. 334-336.
 -----, 30 Temmuz 1308/11 Ağustos 1892, S. 2, C.3, N.74, s. 343-346.
42. Paul Alexis, “Bir Valide”, (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 18 Temmuz 1308/30 Temmuz 1892, N.43, s. 340-342.¹⁹²
 -----, *Musavver Cihan*, 19 Ağustos 1308/31 Ağustos 1892, N.44, s. 350-351.
 -----, *Musavver Cihan*, 23 Eylül 1308/5 Ekim 1892, N.45, s. 358-359.
43. Gyp, “Küçük Mavi”, (çev. Ahmed İhsan), *Servet-i Fünun*, 19 Ağustos 1308/31 Ağustos 1892, Nr.77, s. 397-400.¹⁹³
44. François Coppée, “Pâlotte”, *Servet-i Fünun*, 27 Ağustos 1308/ 8 Eylül 1892, Nr.78, s. 414-416.¹⁹⁴
45. “Bir Hikâye”, (çev. İsmail), *Resimli Gazete*, 24 Eylül 1308/16 Ekim 1892, Nr.80, s. 428-429.

¹⁸⁸ Guy de Maupassant, “L’Enfant”, Clair de Lune, Ed. Monnier, Paris 1884, p. 35-45.

¹⁸⁹ Guy de Maupassant, “Une Partie de Campagne”, La Maison Tellier, Victor Havard Libraire-Éditeur, Paris 1881, p. 217-247.

¹⁹⁰ Alphonse Daudet, “La Mentreuse”, Les Femme d’Artistes, Alphonse Lemerre-Éditeur, Paris 1874, p. 139-152.

¹⁹¹ Alphonse Daudet, “La Mentreuse”, Les Femme d’Artistes, Alphonse Lemerre-Éditeur, Paris 1874, p. 139-152.

¹⁹² Paul Alexis, “La Générale Herbelin”, Le Besoin d’Aimer, G. Charpenter et Cie Éditeurs, Paris 1885, p. 263- 275.

¹⁹³ Gyp, “Petit Bleu”, Petit Bleu, Ancienne Maison Michel Lévy Frères, Paris 1889, p. 1-137.

¹⁹⁴ François Coppée, “Pâlotte”, Oeuvres Complètes-Prose Tome V, Librairie L. Hébert, Paris 1894, p. 314-332.

46. Armand Silvestre, “Sedye”, *Servet-i Fünun*, 19 Teşrinisani 1308/31 Ekim 1892, Nr.90, s. 179-181¹⁹⁵
47. Paul Bourget, “Simone”, *Servet-i Fünun*, 29 Teşrinievvel 1308/10 Kasım 1892, Nr.87, s. 130-134.¹⁹⁶
48. Henry Second, “Doktorun Müşterileri” *Servet-i Fünun*, 3 Kânunuevvel 1308/15 Aralık 1892, S. 92, s. 211-212.
49. Ludovic Halévy, “Sürat Katarında”, (çev. Ahmed İhsan), *Servet-i Fünun*, 17 Kânunuevvel 1308/29 Aralık 1892, S. 2, C.4, Nr.94, s. 252-255.¹⁹⁷
- , *Servet-i Fünun*, 24 Kânunuevvel 1308/5 Ocak 1893, S. 2, C.4, Nr.95, s. 269-271.
- , *Servet-i Fünun*, 31 Kânunuevvel 1308/12 Ocak 1893, S. 2, C.4, Nr.95, s. 285-288.
50. Paul Bourget, “Bir Hatıra-yı Muhabbet”, (çev. Ahmed İhsan), *Servet-i Fünun*, 2 Kânunuevvel 1309/14 Aralık 1893, S. 3, C.6, N.144, s. 220-223¹⁹⁸
- , *Servet-i Fünun*, 9 Kânunuevvel 1309/21 Aralık 1893, S. 3, C.6, N.145, s. 236-238.
- , *Servet-i Fünun*, 16 Kânunuevvel 1309/28 Aralık 1893, S. 3, C.6, N.146, s. 252-254.
- , *Servet-i Fünun*, 23 Kânunuevvel 1309/4 Ocak 1894, S. 3, C.6, N.147, s. 269-271.
- , *Servet-i Fünun*, 30 Kânunuevvel 1309/11 Ocak 1894, S. 3, C.6, N.148, s. 285-257.
- , *Servet-i Fünun*, 6 Kânunusani 1309/18 Ocak 1894, S. 3, C.6, N.149, s. 301-302.
- , *Servet-i Fünun*, 13 Kânunusani 1309/25 Ocak 1894, S. 3, C.6, N.150, s. 317-320.
- , *Servet-i Fünun*, 20 Kânunusani 1309/1 Şubat 1894, S. 3, C.6, N.151, s. 331-335.
51. Maupassant, “Ferda-yı Şebab”, (çev. Fenerli Nusret Hilmi), *Maarif*, 28 Teşrinievvel 1309/9 Kasım 1893, Nr.120, s. 246-247.¹⁹⁹
- , *Maarif*, 4 Teşrinisani/16 Kasım 1893, Nr.121, s. 266-277.
52. François Coppée, “Gençlik”, (Ahmed İhsan), *Servet-i Fünun*, 7 Kânunusani 1308/19 Ocak 1893, Nr.97, s. 300-304²⁰⁰
53. “Baronun Serveti”, *Servet-i Fünun*, 4 Mart 1308/16 Mart 1892, S. 3, C.5, Nr.105, s. 10-11.

¹⁹⁵ Armand Silvestre, “Un mauvais Cas”, *Histoires réjouissantes*, La Librairie Illustrée, Paris 1893, p. 23-33.

¹⁹⁶ Paul Bourget, “Simone”, *Pastels (Dix Portraits de Femmes)*, Alphonse Lemerre, Paris 1889, p. 217-235

¹⁹⁷ Figaro Illustré’den tercüme edilmiştir.

¹⁹⁸ Paul Bourgeti “Confession d’Un Jeune Homme d’Aujourd’hui”, *Le Disciple*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1889, p. 81-86.

¹⁹⁹ Guy de Maupassant, “Finis”, *Le Colporteur*, Paris 1900, p. 213-231. Bu eser yazarının ölümünden sonra ilk defa ilgili kitabın içinde yer almıştır. Daha öncesinde 1885’te Le Gaulois gazetesinde yayımlanmıştır. Çevirmen bu gazetede yayımlanan nüshadan yararlanmış olmalıdır. Bk. Maupassant, *Contes et Nouvelles II/ Texte Établi et Annoté Par Louis Forestier*, Gallimard, Paris 1892, p. 1485-1486.

²⁰⁰ François Coppée, “En Plein Jour”, *Longue et Brèves*, Calmen Levy, Paris (t.y.), p. 87-91

- , 18 Mart 1308/30 Mart 1893, Nr.107, s. 42-44.
54. “Marcel la Mignette”, (çev. Ahmed Raif), *Maarif*, 18 Teşrinisani 1309/30 Nisan 1893, S. 3, C.5, Nr.123, s. 302-304.²⁰¹ Dil-ruba marcel aynı
- , *Maarif*, 25 Teşrinisani 1309/7 Aralık 1894, S. 3, C.5, N.124, s. 320
- , *Maarif*, 2 Kânunuevvel 1309/14 Aralık 1893, S. 3, C.5, N.125, s. 325-326.
- , *Maarif*, 9 Kânunuevvel 1309/21 Aralık 1893, S. 3, C.5, N.126, s. 349-351.
- , *Maarif*, 16 Kânunuevvel 1309/28 Aralık 1893, S. 3, C.5, N.127, s. 364-366.
- , *Maarif*, 23 Kânunuevvel 1309/4 Ocak 1894, S. 3, C5, Nr.128, s. 383-384.
- , *Maarif*, 30 Kânunuevvel 1309/11 Ocak 1894, S. 3, C.5, Nr.129, s. 399-400.
- , *Maarif*, 13 Kânunusani/25 Ocak 1894, S. 3, C.5, Nr.130, s. 410-415.
55. Theodore de Banville, “Bir Muhâvere”, (çev. Halid Ziya), *Servet-i Fünun*, 15 Nisan 1309/27 Nisan 1893, S. 3, C.5, Nr.111, s. 103-106.²⁰²
- , *Servet-i Fünun*, 21 Eylül 1311/3 Ekim 1895, Nr.238, s. 58-61.
56. François Coppée, “Güpegündüz”, (M. Sadık), *Servet-i Fünun*, 22 Nisan 1309/4 Mayıs 1893, C.4, Nr. 112, s. 120-123.²⁰³
57. Catulle Mendès, “Siyah Leylaklar”, (çev. Halid Ziya), *Servet-i Fünun*, 13 Mayıs 1309/25 Mayıs 1893, C.4, Nr.115, s. 164-169.²⁰⁴
58. Gustave Droz, “Valide”, (çev. Halid Ziya), *Servet-i Fünun*, 20 Mayıs 1309/1 Haziran 1893, C.4, Nr. 116, s. 183-186.²⁰⁵
59. “Hane-i Metruk”, *Maarif*, 17 Haziran 1309/29 Haziran 1893, S. 2, C.5, Nr.101, s. 357-362.
60. Paul Margueritte, “Kule Üzerinde”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 17 Haziran 1309/29 Haziran 1893, Nr.120, s. 242-245.
61. “Mini Jack’a Lutfediniz”, (çev. Ahmed İhsan), *Servet-i Fünun*, 1 Temmuz 1309/13 Temmuz 1893, S. 3, C.5, Nr.122, s. 286-288.
62. “Madencinin Nişanlısı”, (çev. Bekir Sıdkı), *Musavver Cihan*, 3 Temmuz 1308/15 Temmuz 1892, N.41, s. 324.

²⁰¹ Emile Richebourg, “Marcelle la Mignette”, (çev. Ali Nusret), Les Amours de Village, p. 97-137.

²⁰² Theodore de Banville, “Rien”, Dames et Demoiselles et Fables Choisies Mises en Prose, G. Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1886, p. 157-165.

²⁰³ François Coppée, “En Plein Jour”, Longue et Brèves, Calmen Levy, Paris (t.y.), p. 87-93.

²⁰⁴ Catulle Mendès, “Avarice”, La Vie Sérieuse, Librairie Mondaine, Paris 1889, p. 65-69.

²⁰⁵ Gustave Droz, “Convalescence”, Monsieur, Madame et Bébé, J. Hetzel et Cie, Paris 1875, p. 325-329.

63. “İtiraf-ı Cürm”, (çev. Cerrahizade Ali Sacid), *Maarif*, 29 Temmuz 1309/10 Ağustos 1893, S. 3, C.5, Nr.107, s. 39-43.
64. “Aldanmış” (çev. Cerrahizade Ali Sacid), *Maarif*, 12 Ağustos 1309/24 Ağustos 1893, C.5, Nr.109, s. 74-76.
65. “Tereddüd”, (çev. Mahmud Ekrem), *Hazine-i Fünun*, 12 Ağustos 1309/24 Ağustos 1893, Nr.7, s. 55-56.
66. “Fabrikatörün Hiddeti”, *Servet-i Fünun*, 19 Ağustos 1309/31 Ağustos 1893, Nr.129, s. 396-399.
67. Doriya, (duriba?) “Küçük Dostum Jean”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 16 Eylül 1309/28 Eylül 1893, S. 3, C.6, S. 133, s. 45-47.
68. “Bir Amânın Sergüzeşti”, (çev. Nusret Hilmi), *Maarif*, 16 Eylül 1309/28 Eylül 1893, S. 3, C.5, Nr.114, s. 155-156.
- , *Maarif*, 23 Eylül 1309/5 Ekim 1893, S. 3, C.5, Nr.115, s. 172-175.
69. “Hyppolyte’in Makinesi”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 16 Eylül 1309/28 Eylül 1893, Nr.133, s. 45-47.
70. Marcel Prévost, “Merhamet”, (çev. Ali Nihad), *Mekteb*, 29 Eylül 1310/11 Ekim 1894, Nr.17, s. 157-160.²⁰⁶
71. Charles Bouet, “Mağdure”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 30 Eylül 1309/12 Ekim 1893, Nr.135, s. 76-79.
72. Edouard de Lille, “Çocuk”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 7 Teşrinievvel 1309/19 Ekim 1893, Nr.136, s. 94-96.
73. La Malden, “Fransin”, (çev. Ahmed Raif), *Servet-i Fünun*, 21 Teşrinievvel 1309/2 Kasım 1893, Nr.138, s. 118-125.
74. Bergos’tan, “Kır Âlemi”, (çev. Mazhar), *Hazine-i Fünûn*, 21 Teşrinievvel 1309/2 Kasım 1893, S. 1, S. 17, s. 135-136.
75. “Küre-i Kamerin Reb’i-i Evveli”, (çev. Kandiyeli Nusret Hilmi), *Maarif*, 11 Teşrinisani 1309/3 Kasım 1893, S. 3, C.5, Nr.122, s. 283-286.
76. Maupassant, “Manton Kabristanı Nev-residegânı”, (çev. Nusret Hilmi), *Maarif*, 21 Teşrinievvel 1309/10 Kasım 1893, Nr.119, s. 233-234.²⁰⁷
77. “Kurt Avı”, *Servet-i Fünun*, 18 Teşrinisani 1309/30 Kasım 1893, Nr.142, s. 188-191.

²⁰⁶ Marcel Prévost, “Grâce”, *Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Editeur, Paris 1892, p. 29-39

²⁰⁷ Guy de Maupassant, “Idylle”, *Miss Harrier*, Victor-Havard, Éditeur, Paris 1884, p. 225-237.

-----, *Servet-i Fünun*, 25 Teşrinisani 1309/7 Aralık 1893, S. 143, s. 203-206.

78. Camille Flammarion, “Yaz Gecesi”, *Malumat*, 7 Nisan 1310/19 Nisan 1894, Nr.9, s. 66.²⁰⁸

79. Renald’tan, “Maldonata”, (çev. Mazhar), *Hazine-i Fünûn*, 6 Kânunusani 1309/18 Ocak 1894, S. 1, S. 28, s. 224-225.

80. André Theuriet, “Yadigâr”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), *Mekteb*, 10 Mart 1310/22 Mart 1894, S. 1, Nr.6, s. 281-284.²⁰⁹

81. “Bir Ressamın Dildâdesi”, *Malumat*, 17 Mart 1310/29 Mart 1894, Nr.6, s. 41-43.

82. Maupassant, “Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri, Dilenci”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Maarif*, 30 Mart 1311/11 Nisan 1895, C.7, Nr.177, s. 168.²¹⁰

-----, *Maarif*, 6 Nisan 1311/18 Nisan 1895, C.7, Nr.178, s. 175-176.

83. Maupassant, “Châli”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), *Mekteb*, 7 Nisan 1310/19 Nisan 1894, C.1, Nr.8, s. 366-374.²¹¹

84. Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), *Mekteb*, 5 Mayıs 1310/17 Mayıs 1894, S. 1, Nr.10, s. 465-469.²¹²

85. “Kaptanın Zevcesi”, (çev. Mustafa Fazıl), *Malumat*, 5 Mayıs 1310/17 Mayıs 1894, Nr.13, s. 97-100.

86. Huge Leroux, “Bir Hikâye”, (çev. Nureddin Ferruh), *Mekteb*, 19 Mayıs 1310/31 Mayıs 1894, S. 3, Nr.11, s. 516-519.

87. “Benim Küçük Jean’ım”, (çev. Mustafa Fazıl), *Malumat*, 2 Haziran 1310/14 Haziran 1894, Nr.17, s. 130-133.

88. Maupassant, “Bir Aile”, (çev. Ali Nihad), *Mekteb*, 16 Haziran 1310/28 Haziran 1894, S. 3, Nr.13, s. 611-615.²¹³

89. “Pierre et Paul”, (çev. Mehmed Rüşdü), *Maarif*, 16 Haziran 1310/28 Haziran 1894, S. 3, C.6, Nr.139, s. 103-104.

²⁰⁸ Camille Flammarion, “Nuit d’Été”, Dans La Ciel et Sur La Terre: Tableaux et Harmonies, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1886, p. 3-18.

²⁰⁹ André Theuriet, “La Médaille”, Les Oeillet de Kerlaz, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1887, p. 263-270.

²¹⁰ Guy de Maupassant, “Le Gueux”, Contes du Jour et de la Nuit, C. Marpon et e. Flammarion, Paris 1885, p. 217-228.

²¹¹ Guy de Maupassant, “Châli”, Les Soeurs Randoli, Société D’Éditions Littéraires et Artistiques, Paris 1904, p. 279-304.

²¹² Alphonse Daudet, “La Menteuse”, Les Femme d’Artistes, Alphonse Lemerre-Éditeur, Paris 1874, p. 139-152.

²¹³ Guy de Maupassant, “Une Famille”, Horla, Paul Ollendorff, Paris 1887, p. 251-266.

90. Maupassant, “İğne”, (çev. Rauf Vicedani), *Mekteb*, 16 Haziran 1310/28 Haziran 1894, S. 3, Nr.13, s. 615-619.²¹⁴
91. “Bir Amâ”, (çev. Mehmed Refet), *Hazine-i Fünun*, 14 Temmuz 1310/26 Temmuz 1894, Nr.3, s. 21-24.
-----, *Hazine-i Fünun*, 21 Temmuz 1310/2 Ağustos 1894, N.4, s. 30-32
92. Emile Zola, “Nantas”, (çev. Cemil Zeki), *Mekteb*, 30 Haziran 1310/12 Temmuz 1894, C.2, Nr.14, s. 38-48.²¹⁵
-----, *Mekteb*, 28 Temmuz 1310/9 Ağustos 1894, C.2, Nr.15, s. 86-96.
-----, *Mekteb*, 10 Eylül 1310/22 Eylül 1894, C.2, Nr.16, s. 134-141.
93. “Rosa”, (çev. Necmeddin Sami), *Hazine-i Fünun*, 28 Temmuz-1310/9 Ağustos 1894, S. 2, Nr.5, s. 38-40.
-----, *Hazine-i Fünun*, 4 Ağustos 1310/16 Ağustos 1894, S. 2, Nr.6, s. 47-48.
-----, *Hazine-i Fünun*, 19 Ağustos 1310/31 Ağustos 1894, S. 2, Nr.8, s. 68.
94. “Cylvanette”, (çev. Nasır Sadık), *Maarif*, 2 Ağustos 1310/23 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.142, s. 126-128.
-----, *Maarif*, 28 Temmuz 1310/9 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.143, s. 134-135.
-----, *Maarif*, 3 Ağustos 1310/15 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.144, s. 142-144.
-----, *Maarif*, 11 Ağustos 1310/23 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.145, s. 151-152.
95. “Sanat Uğruna”, *Malumat*, 1 Eylül 1310/13 Eylül 1894, Nr.29, s. 227-229
96. “İlan-ı Aşk”, (çev. Nasır Sadık), *Maarif*, 1 Eylül 1310/13 Eylül 1894, S. 3, C.6, Nr.148, s. 174-175.
-----, *Maarif*, 8 Eylül 1310 /20 Eylül 1894 S. 3, C.6, Nr.149, s. 182-183.
-----, *Maarif*, 15 Eylül 1310/27 Eylül 1894, S. 3, C.6, Nr.150, s. 190-191.
-----, *Maarif*, 22 Eylül 1310/4 Ekim 1894, S. 3, C.6, Nr.151, s. 198-199.
97. André Theuriet, “Julietta”, (çev. Mahmud Ekrem), *Hazine-i Fünun*, 7 Eylül 1311/19 Eylül 1895, S. 3, Nr.13, s. 109-111.²¹⁶
-----, *Hazine-i Fünun*, 14 Eylül 1311/26 Eylül 1895, Nr.14, s. 119-120.
-----, *Hazine-i Fünun*, 23 Eylül 1311/5 Ekim 1895, Nr.15, s. 126-127.
98. “Fransin”, *Malumat*, 15 Eylül 1310/27 Eylül 1894, Nr.31, s. 243-244.

²¹⁴ Guy de Maupassant, “L’Épingle”, Monsieur Parent, Paul Ollendorff, Paris 1886, p. 199-211.

²¹⁵ Emile Zola, “Nantas”, Nantas, C. Marpon & E. Flammarion, Éditeurs, Paris 1878, p. 1-63.

²¹⁶ André Theuriet, “Voyage Sentimental”, Contes De La Primevère, Bibliotheque-Charpenter, Paris 1897, p. 1-25.

99. “Ufak Bir Sadaka”, (çev. Hüseyin Daniş), *Malumat*, 6 Teşrinisani 1310/18 Ekim 1894, S. 34, s. 267-269.
100. “Belouette”, (çev. Mülazım Şekip), *Malumat*, 10 Teşrinisani 1310/22 Kasım 1894, Nr.34, s. 267-269.
101. Maupassant, “Süs”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Mekteb*, 29 Kânunuevvel 1310/10 Ocak 1895, C.1, Nr.22, s. 428-432.²¹⁷
102. Madame Jean Marie, “Hafif Mizac”, *Maarif*, 19 Kânunusani 1310/31 Ocak 1895, Nr.167, s. 85-87.²¹⁸
- , *Maarif*, 26 Kânunusani 1310/7 Şubat 1895, Nr.168, s. 93-95
103. [Jean-François] Martmontel, “Gıpta”, (çev. H. Ali Rıza), *Mekteb*, 30 Kânunusani 1310/11 Şubat 1895, C.2, Nr.24, s. 519-520.
104. “Seyahat”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Maarif*, 30 Kânunusani 1310/11 Şubat 1895, S. 4, C.7, Nr.169, s. 103-104.
- , *Maarif*, 7 Şubat 1310/19 Şubat 1895, S. 4, C.7, Nr.170, s. 110-112.
105. Maupassant, “Bir Çiftçi Kızının Hikâyesi”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Maarif*, 16 Şubat 1310/28 Şubat 1895, S. 4, C.7, Nr. 171, s. 118-120.²¹⁹
- , *Maarif*, 23 Şubat 1310/7 Mart 1895, S. 4, C.7, Nr.172, s. 126-128.
- , *Maarif*, 2 Mart 1311/14 Mart 1895, S. 4, C.7, Nr.173, s. 134-136.
- , *Maarif*, 9 Mart 1311/21 Mart 1895, S. 4, C.7, Nr.174, s. 144.
106. Emile Zola, “Hikâye”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Maarif*, 15 Mart 1311/27 Mart 1895, S. 4, C.7, Nr.175, s. 151-152.²²⁰
- , *Maarif*, 24 Mart 1311/5 Nisan 1895, S. 4, C.7, Nr.176, s. 159-160
107. François Coppée, “Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri Şefkat-i Pederane”, (çev. Mustafa Hayrullah), *Maarif*, 13 Nisan 1311/2 Mayıs 1895, C.7, Nr.179, s. 183-184²²¹
- , *Maarif*, 20 Nisan 1311/2 Mayıs 1895, Nr.180, s. 191-192.
- , *Maarif*, 27 Nisan 1311/9 Mayıs 1895, Nr.181, s. 199-200.

²¹⁷ Guy de Maupassant, “La Parure”, Contes du Jour et de la Nuit, C. Marpon et e. Flammarion, Paris 1885, p. 73-97.

²¹⁸ Madame Jean Marie, “École de l’amitié”, Contes de La Rochelle, Paris 1841, p. 442-445.

²¹⁹ “Histoire d’une Fille de Ferme”,

²²⁰ Emile Zola, “Comme On Meurt”, Le Capitaine Burle, G. Charpentier, Paris 1883, p. 63-125.

²²¹ François Coppée, “La Soeur de Lait”, Vingt Contes Nouveaux, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p. 89-104.

108. Paul Arène, “Hayırsız Ada”, (çev. Ali Muzaffer), *Hazine-i Fünûn*, 23 Mayıs 1312/4 Haziran 1896, S. 4, Nr.6, s. 80-82²²²²²³
109. “Madame Baron”, (çev. Halid Safa), *Maarif*, 15 Mayıs 1311/27 Mayıs 1895, S. 4, C.7, Nr.185, s. 243-244
- , 22 Haziran 1311/4 Temmuz 1895, S. 4, C.7, Nr.188, s. 277-279
110. “Tavsiyename”, *Hazine-i Fünun*, 1 Haziran 1311/13 Haziran 1895, S. 1, Nr.51, s. 412
111. “Hediye-Flandre Edebiyatından”, (çev. Ahmed Rasim), *Malumat*, 3 Temmuz 1311/15 Temmuz 1895, Nr.6, s. 121
112. “Yazın Bir Pazar Günü-Flander Edebiyatından”, *Malumat*, 3 Temmuz 1311/15 Temmuz 1895, Nr.6, s. 121
113. Andrea Rohiter, “Levha-i Tabiat”, *Mecmua-i Ebuzziya*, Zilkade 1313/Nisan 1896, C.4, Nr.55, s. 169-173.
114. “Flandre Edebiyatı Nûmunelerinden”, (çev. Ahmed Rasim), *Malumat*, 3 Ağustos 1311/15 Ağustos 1895, Nr.9, s. 182-183.
115. Theodore de Banville, “Bir Şikâyet”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), *Servet-i Fünun*, 21 Eylül 1311/3 Ekim 1895, S. 5, C.10, Nr.238, s. 58-61²²⁴
116. “Monsieur Merveille”, (çev. Hüseyin Daniş), *Malumat*, 24 Teşrinisani 1310/6 Kasım 1894, S. 1, Nr.39, s. 307-308
- , *Malumat*, 29 Kânunuevvel 1310/10 Ocak 1895, Nr.40, s. 332-333
117. “Jean”, (çev. Fikret), *Maarif*, 28 Eylül 1311/10 Ekim 1895, S. 4, C.7, Nr.200, s. 413-416.
118. André Theuriet, “Mai Kelebekler”, (çev. Halid Ziya), *Servet-i Fünun*, 28 Kânunuevvel 1311/21 Kasım 1895, Nr.252, s. 282-285²²⁵
119. “Metres”, *Servet-i Fünun*, 16 Teşrinisani 1311/28 Kasım 1895, S. 5, C.10, Nr.246, s. 187-189.

²²² Petit Parisienne gazetesinde görülüp, çevrilmiştir.

²²³ Paul Arène, “L’île Déserte”, Le Midi Bouge, Ernest Flammarion, Éditeur, Paris 1895, p. 57-67.

²²⁴ Theodore de Banville, “Très Femme”, Contes Bourgeois/Scènes de la Vie, Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1885, p. 182-189.

²²⁵ André Theuriet, “Papillons Bleus”, Journal de Tristan, G. Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1883, s. 1-14.

120. Bernardin de Saint Pierre, “Bir Duhterin Mâderiyle Mükâlemesi”, (çev. Sinoplu Rıza), *Malumat*, 30 Kânunusani 1312/11 Şubat 1897, Nr.69, s. 408-409²²⁶
121. “Bir Veda”, (çev. Ahmed Refik), *Mekteb*, 26 Kânunusani 1311/7 Şubat 1896, C.4, Nr.20, s. 309-311.
122. Maupassant, “Sarhoş”, (çev. M. Seyfullah), *Maarif*, 1 Şubat 1311/13 Şubat 1896, C.6, Nr.10, s. 158.²²⁷
- , *Maarif*, 8 Şubat 1311/20 Şubat 1896, C.6, Nr.11, s. 171-174.
123. Paul Bourget, “Kadın Dostluğu”, (çev. Haydar Zafer), *Mecmua-i Ebuzziya*, Nr.54, Şevval 1313/Mart-Nisan 1896, s. 1742-1750.²²⁸
124. Emile Zola, “Menâzır-ı Hayat-ı Hakikiyye/Comte de Verteuil”, (çev. A(yın) Fani), *Mekteb*, 25 Nisan 1312/7 Mayıs 1896, S. 4, S. 32, s. 508.²²⁹
125. Frenk Jordan, “Paris Maişet-i Dâhiliyesi: Bir Edib”, (çev. Ahmed Rasim), *Mecmua-i Ebuzziya*, Zilhicce 1313/Mayıs 1896, Nr.56, s. 1982-1985.
126. Ernest Gulusson, “Hulya-yı Aşk”, (çev. Haydar Zafer), *Mecmua-i Ebuzziya*, Zilhicce 1313/Mayıs 1896, S. 16, Nr.56, s. 1986-1995.
127. “Nişanlı Kız”, (çev. Ali Muzaffer), *Hazine-i Fünun*, 11 Mayıs 1312/23 Mayıs 1896, Nr.3-4, s. 1-2.
128. “Melek ile Çocuk”, (çev. E. Edhem), *Hazine-i Fünûn*, 11 Mayıs 1312/23 Mayıs 1896, S. 4, Nr.3-4, s. 43-44
129. -----, (çev. Nazım), *Servet-i Fünun*, 16 Mayıs 1312/28 Mayıs 1896, S. 6, C.11, N.272, s. 180-182
130. Aurélien Scholl, “Eda-yı Nezir”, (çev. Ali Muzaffer), *Hazine-i Fünûn*, 16 Mayıs 1312/28 Mayıs 1896, S. 4, Nr.5, s. 62-64.²³⁰
131. Alphonse Daudet, “Kim Haklı”, (Çev. Ali Reşad), *Mekteb*, 23 Mayıs 1312/4 Haziran 1896, S. 4, N.36, s. 572-578.²³¹

²²⁶ Bernardin de Saint Pierre, “La Pierre d’Abraham”, Romans, contes et Opuscules de Bernardin de Saint Pierre: Oeuvres Posthumes, Lefèvre-Librairie, Paris 1834, p. 341-422. (İlgili hikâye aile içi bir konuşmayı konu edinirken, çevrilen parçada yalnızca bu konuşma esnasında anne ve kızın diyalogları aktarılmıştır.)

²²⁷ Guy de Maupassant, “L’Ivrogne”, Contes du Jour et de la Nuit, C. Marpon et e. Flammarion, Paris 1885, p. 157-173.

²²⁸ Paul Bourget, “Amitié de Femme”, L’Irréparable, Alphonse Lemerre, Paris 1884, p. 234-236.

²²⁹ Emile Zola, “Comme On Meurt”, Le Capitaine Burle, G. Charpentier, Paris 1883, p. 63-125.

²³⁰ Aurélien Scholl, “Un Romantique en Province”, Peines de Coeur, Arpon et E. Flammarion, Paris , p. 81-102.

²³¹ Alphonse Daudet, “Un Malentendu”, Les Femme d’Artistes, Alphonse Lemerre-Éditeur, Paris 1874, p. 67-84

132. Catulle Mendès “Sevda-yı Naçiz”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Mekteb*, 30 Mayıs 1312/11 Haziran 1896, C.4, N.37, s. 591-592.²³²
133. Monsieur Raynbah, “Ahzan-ı Aşk”, (çev. Ahmed Rasim), *Hazine-i Fünûn*, 30 Mayıs 1312/11 Haziran 1896, S. 4, Nr.7, s. 94-97.
134. “Marguerite”, (çev. Ali Hamdi), *Malumat*, 4 Haziran 1314/16 Haziran 1898, Nr.137, s. 347-348.
135. Rayling, “Eski Dost”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Servet-i Fünun*, 28 Haziran 1312/10 Temmuz 1896, S. 6, C.11, N.278, s. 282-283.
- , *Servet-i Fünun*, 15 Ağustos 1312/27 Ağustos 1896, S. 6, C.11, N.285, s. 393-395
136. François Coppé, “Bir Lui Altını”, (çev. Orhan Selahaddin), *Hazine-i Fünûn*, 11 Temmuz 1312/23 Temmuz 1896, S. 4, Nr.14, s. 210-212.²³³
137. Paul Marguerite, “Azab-ı Vicdan”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Mekteb*, 11 Temmuz 1312/23 Temmuz 1896, S. 4, N.43, s. 686.²³⁴
138. “Mehtaplı Bir Gecede Deniz Perileri”, (çev. Ali Ulvi), *Mütalâa*, 6 Ağustos 1312/18 Ağustos 1896, Nr.3, s. 3.
139. Gustave Droz, “Fransa Edebiyat-ı Hazırası Sahaif-i Makbulesinden: Son Bahar”, *Mecmua-i Ebuzziya*, Safer 1314/Temmuz-Ağustos 1896, Nr.58, s. 2226-2230.²³⁵
140. “Sebat”, (çev. Haydar Zafer), *Mecmua-i Ebuzziya*, Rabiülevvel 1314/Ağustos-Eylül 1896, Nr.59, s. 2317-2319.
141. Gyp, “Bir Tesadüf”, *Mecmua-i Ebuzziya*, Rebiyülevvel 1314/Ağustos-Eylül 1896, Nr.59, s. 2308-2316.
142. “Kutupta Bir Gül”, (çev. Mahmud Kenan), *Hazine-i Fünûn*, 16 Ağustos 1312/28 Ağustos 1896, S. 4, S. 19, s. 287-288.
143. Paul Margueritte, “Hikâye”, (çev. Ali Reşad), *Mekteb*, 29 Ağustos 1312/10 Eylül 1896, C.4, N.50, s. 797-799.²³⁶
144. “Yalı Hayaleti”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Servet-i Fünun*, 5 Eylül 1312/17 Eylül 1896, S. 6, C.12, N.288, s. 18-20.

²³² Catulle Mendès, “L’Amour Pauvre”, Pour Lire Au Bain, E. Dentu, Éditeur, Paris 1884, p. 239-242.

²³³ François Coppée, “Le Louis d’Or”, Longue et Brèves, Calmen Levy, Paris (t.y.), p. 65-71.

²³⁴ Paul Margueritte, “La Montée”, Le Printemps Tourmenté, Ernest Flammarion, Éditeur, Paris 1925, p. 187-200.

²³⁵ Gyp, “L’Occasion”, Ô Prvince! Calman Lévy, Éditeur, Paris 1890, p. 221-251.

²³⁶ Paul Margueriette, “Vieille”, Simple Histoire, Libraririe Plon, Paris 1895, p. 85-95.

145. François Coppé, “Bir Lui Altını”, (çev. Orhan Selahaddin), *Resimli Gazete*, 24 Teşrinievvel 1312/4 Kasım 1896, Nr.1, s. 11-12.²³⁷
 -----, *Resimli Gazete*, 7 Teşrinisani 1312/19 Kasım 1896, Nr.3, s. 31-32.
 -----, *Resimli Gazete*, 7 14 Teşrinisani 1312/26 Kasım 1896, Nr.4, s. 47-48.
146. “Müfarakat Yahud Buse-i Veda”, (çev. Malumat Karilerinden Bir Zat), *Malumat*, 7 Teşrinisani 1312/19 Kasım 1896, Nr.57, s. 178-179.
147. André Theuriet, “Comtesse Minna-Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri”, (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 21 Teşrinisani 1312/4 Aralık 1896, Nr.59, s. 220-221.²³⁸
148. “Bir Validenin Son Nigahı”, (çev. Osman Nuri), *Malumat*, 19 Kânunuevvel 1312/31 Aralık 1896, Nr.63, s. 286-287.
149. “Lâne-i Elhân”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Servet-i Fünun*, 26 Kânunuevvel 1312/7 Ocak 1897, S. 6, C.12, N.304, s. 280-283.
150. Catulle Mendès, “Nafile”, (çev. Ali Necdet), *Mekteb*, 2 Kânunusani 1312/14 Ocak 1897, C.5, N.68, s. 1078-1080.²³⁹
151. Emile Zola, “Sefalet”, (çev. A. Şevki), *Mütalaa*, 11 Şubat 1312/23 Şubat 1897, Nr.30, s. 1-2.²⁴⁰
 -----, *Mütalaa*, 18 Şubat 1312/2 Mart 1897, Nr.31, s. 2-3.
152. “Mirat-ı Sevdanüma”, (çev. İbnüşşeyh Tayyar), *Malumat*, 23 Kânunusani 1312/4 Şubat 1897, Nr.68, s. 398-399
 -----, *Malumat*, 30 Kânunusani 1312/11 Şubat 1897, Nr.69, s. 416-417.
153. André Theuriet, “Elma Ağacı”, (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 30 Kânunusani 1312/11 Şubat 1897, Nr.69, s. 404-407.²⁴¹
154. Paul Bourget, “Fedakâr-ı Muhabbet”, (çev. Abdi Tevfik), *Mütalaa*, Nr. 37, 8 Nisan 1313/20 Nisan 1897, s. 6-7.²⁴²
 -----, *Mütalaa*, Nr. 38, 15 Nisan 1313/27 Nisan 1897, s. 5-7.
155. “Miss Harry”, (çev. Hüseyin Cahid), *Servet-i Fünun*, 12 Haziran 1313/24 Haziran 1897, S. 7, C.13, N.328, s. 250-255.

²³⁷ François Coppée, “Le Louis d’Or”, Longue et Brèves, Calmen Levy, Paris (t.y.), p. 65-71.

²³⁸ André Theuriet, “La Comtesse Minna”, Tentation, Alphonse Lemerre, Paris 1894, p. 207-220.

²³⁹ Catulle Mendès, “L’Échelle”, Pour Les Belles Personnes, Paul Ollendorf, Éditeur, Paris 1886, p. 175-187.

²⁴⁰ Emile Zola, “Comme On Meurt IV”, Le Capitaine Burle, G. Charpentier, Paris 1885, p. 100-110.

²⁴¹ André Theuriet, “Le Pommier”, Contes Pour Les Jeunes et Les Vieux, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1900, p. 3-13.

²⁴² Paul Bourget, “L’Aube de L’Amour”, Mensonges, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1887, p. 88-112.

156. André Theuriet, “Ahzan-ı Muhabbet”, (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 10 Temmuz 1313/23 Temmuz 1897, Nr.91, s. 848-849.²⁴³
157. George Micheal, “Pascal Jero’nun Cinayeti”, *Mecmua-i Ebuzziya*, Gurre-i Rebiyülevvel 1315/Ağustos 1897, Nr.65, s. 920-928
158. André Theuriet, “Ardıç Kuşu”, (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 14 Ağustos 1313/26 Ağustos 1897, Nr.96, s. 936-937²⁴⁴
159. Daniel, “Tesir-i sevdâ”, (çev. Mahmud Ekrem), *Pul Mecmuası*, Nr.1, 19 Ağustos 1313/31 Ağustos 1897, s. 13-16
- , *Pul Mecmuası*, 19 Eylül 1313/1 Ekim 1897, Nr.2, s. 29-32.
- , *Pul Mecmuası*, 19 Teşrinievvel/31 Ekim 1897, Nr.3, s. 47-48.
- , *Pul Mecmuası*, 19 Teşrinisani 1313/1 Aralık 1897, Nr.4, s. 63-64.
- , *Pul Mecmuası*, 28 Kânunuevvel 1313/9 Ocak 1898, Nr.6, s. 87-88.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Şubat 1313/13 Şubat 1898, Nr.7, s. 101-104.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Mart 1314/13 Mart 1898, Nr.8, S. 119-120.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Nisan 1314/13 Nisan 1898, Nr.9, s. 136.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Mayıs 1314/13 Mayıs 1898, Nr.10, s. 146-148.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Haziran 1314/13 Haziran 1898, Nr.11, s. 166-168.
- , *Pul Mecmuası*, Nr.12, 1 Temmuz 1314/13 Temmuz 1898, s. 182-184.
- , *Pul Mecmuası*, 13 Ağustos 1314/25 Ağustos 1898, Nr.15, s. 23-24.
- , *Pul Mecmuası*, 3 Eylül 1314/ 15 Eylül 1898, Nr.18, s. 47-48.
- , *Pul Mecmuası*, 10 Eylül 1314/22 Eylül 1898, Nr.19, s. 55-56.
- , *Pul Mecmuası*, 17 Eylül 1314/29 Eylül 1898, Nr.20, s. 64.
- , *Pul Mecmuası*, 24 Eylül 1314/ 6 Ekim 1898, Nr.21, s. 72.
- , *Pul Mecmuası*, 1 Teşrinievvel 1314/13 Ekim 1898, Nr.23, s. 88.
- , *Pul Mecmuası*, 15 Teşrinievvel 1314/27 Ekim 1898, Nr.24, s. 95-96.
- , *Pul Mecmuası*, 29 Teşrinievvel 1314/10 Kasım 1898, Nr.25, s. 104.
160. Marcel Prévost, “Eldivenler”, (çev. Hasan Kamil), *Malumat*, 2 Teşrinievvel 1313/14 Ekim 1897, Nr.103, s. 1056-1057²⁴⁵

²⁴³ André Theuriet, “Jours d’Été”, Souvenirs des Vertes Saisons, Société-D’Éditions Littéraires et Artistiques, Paris 1904, p. 129-344.

²⁴⁴ André Theuriet, “La Grive”, Les Oeillets de Kerlaz, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1887, p. 243-249.

²⁴⁵ Marcel Prévost, “Au Feu!”, Lettres de Femme, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1892, p. 115-125.

161. Emile Zola, "Tatil", (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 9 Teşrinievvel 1313/21 Ekim 1897, Nr.104, s. 1080-1082²⁴⁶
162. "Yüz Dilberliği Adel", (çev. Mekteb-i Terakki Mezunlarından Adel), *Mütalaa*, 22 Teşrinievvel 1313/, 3 Kasım 1897, Nr.65, s. 8
-----, *Mütalaa*, 29 Teşrinievvel 1313/10 Kasım 1897, Nr.66, s. 8
-----, *Mütalaa*, 5 Teşrinisani 1313/17 Kasım 1897, Nr.67, s. 8
163. Marcel Prévost, "Kefaret", (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 23 Teşrinievvel 1313/4 Kasım 1897, Nr.106, s. 1126-1128²⁴⁷
164. André Theuriet, "Şimendiferde", (çev. Ahmed Refik), *Malumat*, 4 Kânunuevvel 1313/16 Aralık 1897, Nr.112, s. 1244-1247²⁴⁸
165. François Coppée, "Muhabbetnameler", (çev. Hüseyin Sabri), *Mekteb*, 5 Kânunusani 1313/21 Ocak 1898, C.5, N.69, s. 1090-1096²⁴⁹
166. Jérôme Doucet, "Fırar", (çev. Hüseyin Cahid), *Servet-i Fünun*, 19 Şubat 1313/3 Mart 1898, S. 7, C.14, N.364, s. 408-412
167. Paul Roget, "Çehâz", (Çev. Abdi Tevfik), *Mütalaa*, 11 Mart 1314/23 Mart 1898, Nr.84, s. 6-7
-----, *Mütalaa*, 18 Mart 1314/30 Mart 1898, Nr.85, s. 5-7.
-----, *Mütalaa*, 25 Mart 1314/6 Nisan 1898, Nr. 86, s. 5-7.
168. "Juliette'in İzdivacı", (çev. Ali Kemal), *Malumat*, 9 Nisan 1314/21 Nisan 1898, Nr.130, s. 184-185
-----, *Malumat* 16 Nisan 1314/28 Nisan 1898, Nr.131, s. 206-207.
169. "Parisli Çapkın", (çev. İbn-i Kemal Süleyman Nüzhet), *Muktebes*, 12 Mayıs 1314/24 Mayıs 1898, Nr.16, s. 123-127
170. André Theuriet, "Çayırılar", (çev. Dal Ayn), *Hanımlara Mahsus Gazete-Kızlara Mahsus Kısmı*, 3 Eylül 1314/15 Eylül 1898, Nr. 28, s. 2-3
171. Maupassant, "Eşek", (çev. Aziz Vahid), *Malumat*, 17 Eylül 1314/29 Eylül 1898, Nr.152, s. 654-655²⁵⁰
-----, *Malumat*, 24 Eylül 1314/6 Ekim 1898, Nr.153, 673-674.

²⁴⁶ Émile Zola, "Été", Nouveaux Contes A Ninon- Tome Premier, Librairie L. Conquet, Paris 1886, p. 133-155.

²⁴⁷ Marcel Prévost, "La Blague", Lettres de Femme, p. 103-115.

²⁴⁸ André Theuriet, "Voyage Sentimental", Contes De La Primevère, Bibliotheque-Charpenter, Paris 1897, p. 49-63.

²⁴⁹ François Coppée, "Lettres d'Amour", Contes Rapides, Alphonse Lemerre, Paris 1889, p. 129-149

²⁵⁰ Guy de Maupassant, "L'Âne", Miss Harriet, Victor-Havard, Éditeur, Paris 1884, p. 203-223.

- , *Malumat*, 1 Teşrinievvel 1314/13 Ekim 1898, Nr.154, s. 692-694.
172. Gabriel de Sar, “Bir İhtiyarın Hikâyesi”, (çev. Salih Münir), *Malumat*, 29 Teşrinievvel 1314/10 Kasım 1898, Nr.158, s. 769-770.
- , *Malumat*, 5 Teşrinisani 1314/17 Kasım 1898, Nr.159, s. 791-793
173. François Coppée, “Arslan Pençesi”, (çev. Ahmed Cemil), *Servet-i Fünun*, 29 Teşrinievvel 1314/10 Kasım 1898, S. 8, C.16, N.400, s. 157-158.²⁵¹
174. “Alacaklılar Balosu”, (çev. Mustafa Asım), *Malumat*, 31 Kânunuevvel 1314/13 Ocak 1899, Nr.167, s. 949-951
175. Aznavur, “Kuzucuk-Fransızcadan”, *Mecmua-i Lisan*, 7 Kânunusani 1314/19 Ocak 1899, Nr.14, s. 107-108
176. “Ölüm Karşısında Gayret”, (çev. H. B.), *Mecmua-i Lisan*, 14 Kânunusani 1314/26 Ocak 1899, Nr.15, s. 114-115.
177. Christoph von Schmid, “Altın Meyveli Ağaç”, (çev. A. Aznavur), *Mecmua-i Lisan*, 11 Şubat 1314/23 Şubat 1899, Nr.17, s. 131-132.
178. “İki Fıkra-ı Ahlakiyye-Şinas-ı Tahattur Bir Hâkim-Fransızcadan”, *Mecmua-i Lisan*, 11 Şubat 1314/23 Şubat 1899, Nr.17, s. 130-131.
179. Xavier, “Fedakâr Hizmetçi”, (çev. Leskovikli Rüstem Fehmi), *Mecmua-i Lisan*, 25 Şubat 1314/9 Mart 1899, Nr.19, s. 149-150.
180. “Mütercem Sahifeler”, (çev. Faik Ali), *Servet-i Fünun*, 2 Mart 1315/14 Mart 1899, S. 10, C.19, N.470, s. 19-22.
181. Élie Berthet, “Hakikatli Kuş”, (çev. Ohannes Güzelyan), *Mecmua-i Lisan*, 4 Mart 1315/16 Mart 1899, Nr.20, s. 153-156.²⁵²
182. François Coppée, “Bir Dilim Ekmek-Küçük Hikâye”, (çev. Ömer Lütfü), *Musavver Fen ve Edeb*, 17 Mart 1315/29 Mart 1899, Nr.2, s. 18.²⁵³
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 25 Mart 1315/6 Nisan 1899, Nr.3, s. 33.
183. “Ben Neyi Severim”, (çev. A. Nihad), *Mecmua-i Lisan*, 8 Nisan 1315/20 Nisan 1899, Nr.25, s. 182-183
184. “Yuva”, (A. Rıza Hicri), *Mecmua-i Lisan*, 8 Nisan 1315/20 Nisan 1899, Nr.25, s. 183
185. F. Geniève, “Bir Şeb-i Nurani”, (çev. Leskovikli Rüstem Fehmi), *Mecmua-i Lisan*, 6 Mayıs 1315/18 Mayıs 1899, Nr.28, s. 203-204

²⁵¹ François Coppée, “La Griffie de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p. 75-89

²⁵² Élie Berthet, “La Mensonge Bleu”, L’Incendiaire, E. Dentu, Paris 1877, p. 196-204.

²⁵³ François Coppée, “Le Morceau de Pain”, Vingt Contes Nouveaux, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p. 1-14.

- , *Mecmua-i Lisan*, 22 Nisan 1315/4 Mayıs 1899, Nr. 27, s. 197-198
186. “Bir Valide”, (çev. A. Samim), *Servet-i Fünun*, 11 Mayıs 1315/23 Mayıs 1899, S. 10, C.19, N.480, s. 186-189
187. Maupassant, “Julie Romaine”, (çev. (Ayın) Nihad), *İrtika*, 18 Haziran 1315/1 Temmuz 1899, S. 1, S. 16, s. 66.²⁵⁴
- , *İrtika*, 25 Haziran 1315/8 Temmuz 1899, S. 1, S. 17, s. 70.
- , *İrtika*, 2 Temmuz 1315/15 Temmuz 1899, S. 1, S. 18, s. 74.
188. Henry Gréville, “Yağmurdan Sonra”, (çev. Halil Recai), *Mahumat*, 2 Eylül 1315/14 Eylül 1899, Nr.201, s. 168-170.²⁵⁵
189. “Bağçenin Son Gülü”, (çev. M.Ş.), *Malumat*, 30 Eylül 1315/12 Ekim 1899, Nr.205, s. 254-255.
- , *Malumat*, 7 Teşrinievvel 1315/19 Ekim 1899, Nr.206, s. 274-275.
190. Z[ulma]. Carraud, “Tembellik”, (çev. A. Aznavur), *Mecmua-i Lisan*, 15 Teşrinievvel 1315/27 Ekim 1899, Nr.5, s. 36-37.²⁵⁶
191. Z[ulma]. Carraud, “Küçük Valide”, *Mecmua-i Lisan*, 29 Teşrinievvel 1315/10 Kasım 1899, Nr.7, s. 52-53.²⁵⁷
192. Z[ulma]. Carraud, “Göz Bağı Oyunu”, (çev. A. Aznavur), *Mecmua-i Lisan*, 19 Teşrinisani 1315/1 Aralık 1899, Nr.10, s. 77.²⁵⁸
193. “Aşiyâne-i Saadet”, (çev. M. Vicdani), *Musavver Fen ve Edeb*, 3 Kânunusani 1315/15 Ocak 1900, Nr. 20, s. 79-80.
194. “Mahir Bahçivan”, (çev. M. Rızvan), *Musavver Fen ve Edeb*, 3 Kânunusani 1315/15 Ocak 1900, Nr. 20, s. 79.
195. “İtimad”, (çev. M. Rıdvani), *Musavver Fen ve Edeb*, 3 Kânunusani 1315/15 Ocak 1900, C.1, S. 20, s. 78-79.
196. George Franklin, “Küçük Hasta”, *Çocuklara Rehber*, 6 Kânunusani 1315/18 Ocak 1900, Nr.40, s. 7-8.

²⁵⁴ Guy de Maupassant, “Julie Romain”, Le Petite Roque, Paul Ollendorf, Éditeur, Paris 1896, p. 249-271

²⁵⁵ Henry Gréville, “La Tempête”, Idylles, Librairie Plon, Paris 1885, p. 123-127.

²⁵⁶ Mme Z. Carraud, “La Paresse”, Contes et Historiettes, Librairie Hachette et Cie, Paris 1887, p. 7-8.

²⁵⁷ Mme Z. Carraud, “La Petit Maman”, Contes et Historiettes, p. 16-17.

²⁵⁸ Mme Z. Carraud, “Le Colin-Maillard”, Contes et Historiettes, p. 9-20.

- 197.[Maupassant], “Marquise”, (çev. Eyübî), *Malumat*, 27 Kânunusani 1315/8 Şubat 1900, Nr.222, s. 598-600.²⁵⁹
198. Maupassant, “Mademoiselle Cocote”, (çev. Ahmed Faik,), *İrtika*, 19 Mayıs 1316/1 Haziran 1900, S. 2, Nr.62, s. 55-56.²⁶⁰
- 199.Henry de Forge, “Hayal”, (çev. Ahmed Faik), *Musavver Fen ve Edeb*, 10 Ağustos 1316/23 Ağustos 1900, Nr.51, s. 203-204.
- 200.“Emvac Arasında” (çev. Adem Safî), *Musavver Fen ve Edeb*, 21 Eylül 1316/4 Ekim 1900, Nr.57, s. 19.
- 201.“Veled-i Metruk”, (çev. Serkis Orpilyan), *Musavver Fen ve Edeb*, 26 Teşrinievvel 1316/8 Kasım 1900, Nr.62, s. 39.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 9 Teşrinisani 1316/22 Kasım 1900, Nr.64, s. 46.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 16 Teşrinisani 1316/29 Kasım 1900, Nr.65, s. 51.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 23 Teşrinisani 1316/6 Aralık 1900, Nr.67, s. 58.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 7 Kânunuevvel 1316/20 Aralık 1900, Nr.68, s. 63.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 4 Kânunusani 1316/17 Ocak 1901, Nr.72, s. 79.
- , *Musavver Fen ve Edeb*, 11 Kânunusani 1316/24 Ocak 1901, Nr.74, s. 87.
- 202.Pierre Loti, “...”, (çev. Yuşa), *Malumat*, 11 Kânunusani 1316/24 Ocak 1901, Nr.272, s. 646-648.
- , *Malumat*, 25 Kânunusani 1316/7 Şubat 1901, Nr.274, s. 687-688.
- , *Malumat*, 1 Şubat 1316/14 Şubat 1901, Nr.275, s. 706-707.
- 203.“Hikâye-i Müntehabe”, (çev. Ali Paşazade Osman Yumnî), *İrtika*, 12 Kânunusani 1316/25 Ocak 1901, S. 2, S. 96-48, s. 119-120.
- 204.Paul Echan, Küçük Kız, (çev. Faik Nesib), *İrtika*, 9 Mart 1317/22 Mart 1901, S. 3, S. 104, s. 152.
205. “Eğlenmeye Gelmişler”, (çev. F. Nasir), *Malumat*, 18 Mart 1317/31 Mart 1901, Nr.281, s. 826-828.
206. “İstiridye”, (çev. F. Nasir), *Musavver Fen ve Edeb*, 7 Haziran 1317/20 Haziran 1901, S. 2, Nr.93, s. 163-164.
207. “Hani Bilet”, (çev. Şekib), *Malumat*, 31 Mayıs 1317/13 Haziran 1901, Nr.291, s. 991-994.

²⁵⁹ Guy de Maupassant, “Le Marquis de Fumerol”, Le Horla, Paul Ollendorf, Editeur, Paris 1887, p. 139-161.

²⁶⁰ Guy de Maupassant, “Mademoiselle Cocotte”, Clair de Lune, É. Monnier, Paris 1884, p. 111-121.

208. “Valide”, (çev. Isak Ferrera), *İrtika*, 30 Teşrinisani 1317/13 Aralık 1901, S. 3, S. 141, s. 156.

-----, *İrtika*, 7 Kânunuevvel 1317/20 Aralık 1901, S. 3, S. 142, s. 158-159.

-----, *İrtika*, 21 Kânunuevvel 1317/3 Ocak 1902, S. 3, S. 144, s. 165-166.

-----, *İrtika*, 28 Kânunuevvel 1317/10 Ocak 1902, S. 3, S. 145, s. 171-172.

1.1.2. Kitaplarda ve Antolojilerde Yer Alan Hikâyeler

Tez çalışmasının bu aşamasında 1860-1901 yılları arasında yayımlanmış olan çeviri edebî eserler²⁶¹ taranmış ve bunların arasında Fransızca hikâye kitaplarından çevrilmiş olanlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Tarama esnasında kitapların üzerinde roman ve sair edebî türlere ait kayıtlar düşünülmüş olsa da, azami seviyede doğru tespiti yapmak için mümkün mertebe ilgili eserlerin Fransızca asıllarına da başvurulmuştur. Zira aşağıda kaydedilen eserlerden bir kısmı, Türkçeye çevrilmiş olan romanlara dair yapılmış olan mevcut çalışmalarda roman olarak değerlendirilmiş olsalar dahi, yapılan inceleme sonucunda bu eserlerin roman olmayıp hikâye türünde eserler olduğu tespit edilmiştir. Otuz dokuz hikâye kitabı içinde farklı hacimlerde seksen dört hikâye tespit edilmiştir.

Hikâye kitapları açısından bakıldığında kimi eserler bir kitap hacminde iken bir kısmının ancak risale hacminde olduğu görülmektedir. Risale hacminde yayımlanan eserlerin bir kısmı ilk bakışta bir hikâye kitabı gibi görünseler de, çoğu eserde durum bundan farklıdır. Bu devirde yayımlanan bazı romanlar ilk olarak formalar hâlinde yayımlanmış, gördükleri ilgiye karşılık kimi zaman bir bütün hâlinde yayımlanırken kimi zaman da okuyucunun ilgisizliği karşısında basımları yarım kalabilmiştir. Bazı romanlar ise sadece bir bölümleri iktibas edilip çevrilerek hikâye hacminde bir esere dönüştürülmüştür. Çevirmen Azize’nin Victor Hugo’dan naklettiği *Garib Nine*²⁶², aslında yazarın *Notre Dame de Paris* isimli eserinden seçilen belirli bir kesitin çevrilip müstakil bir eser hâlinde yayımlanmış olan nüshasıdır. Bu sebeple küçük hacimli eserlerin edebî tür açısından tespiti yapılırken bahsedilen dikkatler göz önünde tutulmuştur.

²⁶¹ İlgili yıllarda yayınlanan çeviri eserlerin tespiti esnasında yararlanılan kaynaklar için bk. Ahu Selin Erkul Yağcı, Turkey's reading (R)evolution a study on books, readers and translation: 1840-1940, Boğaziçi University, Institute of Social Sciences, İstanbul 2011, s. 257-286; Seyfettin Özege Bağış Kitaplar Kataloğu Cilt 1-5, Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Başkanlığı Yayınları, Erzurum 1989; Jale Baysal, Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar 1729-1875, (haz. Hasan S. Keseroğlu, İlkin Mengülerek), Hiperlink Yayınları, İstanbul 2020.

²⁶² Victor Hugo, *Garib Nine*, (çev. Azize), Basiret Matbaası, İstanbul 1292.

Alexandre Dumas (*Bir Mektup Paketi*), Emile Richebourg, Bernardin de Saint Pierre, François-René de Chateaubriand, Jules Verne ve Voltaire'den çevrilmiş olan eserler ilgili yazarların müstakilen yayımlamış oldukları hikâye kitaplarıdır. Bununla birlikte Emile Zola, George Ohnet, Hector Malot, Guy de Maupassant ve Jean Richepin'den risale hacminde çevrilmiş olan eserler bu yazarların, müstakilen yayımlamadıkları, devrin gazete ve dergilerinde yayımlandıktan sonra hikâye kitapları içinde yer verdikleri eserlerdir.

Ali Kemal'in Marcel Prévost'dan çevirmiş olduğu *Juliette'in İzdivacı* ve *Kadın Mektupları* ise Fransız yazarın müstakilen yayımlamış olduğu eserler olmakla beraber, eserlerin içerisinde yer alan kısa hikâyeler Fransızca asıllarıyla uyumlu değildir. Çevirmen Ali Kemal, çeviri eserlerinde yer verdiği hikâyeler için ilgili eserlerin asıl muhtevasına sadık kalmamış, yazarın başka eserlerinde yer alan hikâyeleri de bu çeviri eserlere dâhil ederek, muhteva açısından kendi adına tasarrufta bulunmuştur. *Kadın Mektupları*'nın muhtevası *Lettres de Femmes*, *Nouvelles Lettres de Femmes* ve *Dernières Lettres de Femmes* eserlerinden derlenerek oluşturulmuştur. *Juliette'in İzdivacı* aslında *Le Mariage de Julien* iken, mürettip hatası nedeniyle eserin adı yanlış yazılmış olmalıdır.

Çeviri kitaplar, yayınevlerinin farklı özel serilerinden²⁶³ çıktığı gibi gerek iç-dış kapaklarında gerekse de önsözlerinde farklı şekillerde tanıtıldıkları ve tavsif edildikleri görülmektedir. *Canlı Cenaze* ve *Feyezan* “Kasbar Kütüphanesi Romanları” serisinden çıkmış, *Feyezan* önsözünde “küçük roman” olarak tanıtılmıştır. *Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi* Kasbar Kütüphanesi'nin “Küçük Kitaplar”, *Alicenab Kız* da “Küçük Hikâyeler” serisinden çıkar. *Cihâzsız Kız*, *Gölge* ve *Zeytinlik* “Asır Kütüphanesi Romanları”²⁶⁴ serisi dâhilinde yayımlanırken, *Cihâzsız Kız* yayıncı tarafından iç kapakta “roman” olarak

²⁶³ En fazla çeviri hikâye kitabı yayımlayan Kasbar Kütüphanesi tarafından çıkarılan yayın kataloglarının 3. defterinde “Kasbar Kütüphanesi Romanları” başlığı altında kimi önemli dikkatler paylaşılır. Uzun romanların okuyuculara yorgunluk verdiğinden bahisle, yayınevinin okunması daha kolay olan “müstakil latif hikâyeler” yayımlama yolunu tuttuğu ifade edilir. Romandan kısa ve farklı türden eserler olarak hikâye kavramı kullanılmış olsa da Feyezan, Canlı Cenaze ve Küremize Seyahat isimli hikâyeler aynı zamanda roman olarak tanıtılır. Diğer taraftan bu eserlerin tanıtıldığı sayfalarda ise onlardan hikâye denilerek bahsedilir. Bk. Kasbar Kütüphanesi Esâmi-i Kütübü III. Defter, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308, s. 59-61, 65.

²⁶⁴ Kirkor Efendi, ilgili seriden çıkmış olan ilk kitap için kaleme aldığı takrizinde, bu külliyyatta yer alan “ibret-âmiz” telif ve çeviri eserlerin “tashih-i ahlak” gayesiyle neşredildiğini ifade eder. Hemen hemen hepsi Fransız edebiyatından çevrilen bu “romanlar ve hikâyeler” Fransa'nın günlük hayatını ve adetlerini okuyucuya tanıtmak gayesindedir. Yayıncı, bir cüz hâlinde basılacak eserleri “küçük hikâye”, üç dört cüz hâlinde basılacak romanları da “hikâye” olarak tavsif etmektedir. Bk. William Bertrand Busnach-Henri Chabrillat, Monsieur Lecoq'un Kızı, (çev. Mahmud Sadık), Asır Kütüphanesi-Kasbar Matbaası, İstanbul 1889, s. I-VIII.

kaydedilmiştir. *Kara Tavuk*, *Ahzan-ı Aşk* kitapları da aynı yayınevinin “Hikâyeler” serisi içinde değerlendirilmiştir.

Türkçeye çevrilen ilk hikâye kitabı Voltaire’in *Micromégas* isimli felsefi hikâyesidir. Bu eser aynı zamanda farklı çevirmenlerce Türkçeye en fazla çevrilmiş olan hikâye kitabıdır. İlk iki çevirinin kimler tarafından yapıldığı eserlerin üzerinde kaydedilmemiştir. Her ikisinin de önsözünde eserin daha çok felsefi, bilimsel yönlerine dikkat çekilmiş ve hikâye olarak tavsif edilmiştir. İbn-el Kâmil’in *Küremize Seyahat* adıyla çevirdiği eser “Kasbar Kütüphanesi Romanları” serisinden çıkar. Kütüphanenin yayın kataloğunda ise “fennî roman olan bir hikâye” olarak tanıtılır.²⁶⁵ Sonraki yıllarda yayınlanan çeviri kitapların önsözlerine de dikkat edildiğinde; *Bin Bir Hayal*, *Kara Tavuk* ve *Kadın Mektupları* hikâye, *Gülle* hikâyecik, *Julliet’in İzdivacı* önce küçük hikâye akabinde ise hikâyecik olarak tavsif edilir. *Hayal-i Sevda* ve *Masiyet-i Gurur* fıkra, *Zinet* de ufacık bir fıkra olarak kaydedilir. *Bir Mektup Paketi* roman olarak tanıtılırken *Rahibe yahud Fedakâr Kızcağz* “ufak romanlardan şayan-ı mütalaa ve ibret-amiz” bir hikâye olarak tanıtılır.

1.2.2.1. Kitaplarda Yer Alan Hikâyelerin Fihristi

1. François Marie Arouet Voltaire, *Hikâye-i Feylesofiye-i Mikromega*, (çev. Ahmet Vefik Paşa), İstanbul 1871, 32 s.²⁶⁶
-----, *Le Micromégas de Voltaire*, Londre 1752, 92 s.
2. François Marie Arouet Voltaire, *Hikâye-i Hikemiyye-i Mikromegas*, (çev. ?), Bâb-ı Âli Karşısında 57 Numaralı Matbaa, İstanbul 1872, 31 s.
-----, *Le Micromégas de Voltaire*, Londre 1752, 92 s.
3. Bernardin de Saint Pierre, *Külbe-i Hindî*, (çev. Ziverpaşazade Yusuf Bahaeddin) İstanbul 1874, 52 s.
-----, *La Chaumière Indienne*, L’Imprimerie de Monsieur, Paris 1791, 130 s.
4. François-René de Chateaubriand, *İbn-i Sirac-ı Ahir*, (çev. A. Tahir), Mihran Matbaası, İstanbul 1880, 54 s.

²⁶⁵ Kasbar Kütüphanesi Esami-i Kütübü IV. Defter, Kasbar Matbaası, İstanbul 1311, s. 73.

²⁶⁶ Hikâye-i Feylosofiye-i Mikromega’nın üzerinde ne basıldığı yer ve tarihe ne de çevirmeninin kim olduğuna ait bir kayıt bulunmamaktadır. Kaydedilen bilgiler için Bk. Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946, s. 215.

- , *Aventures du Dernier Abencerage*, Treuttel et Würtz, Treuttel Fils et Richter, London 1826.
5. Alexandre Dumas Père, *Binbir Hayal*, (çev. Mehmed Esad), Matbaa-i Esad Efendi, İstanbul 1882, s. 154
- , *Les Mille et Un Fantomes* I-II, Alexandre Cadot, Editeur, Paris 1849, p. 330.
- , “Fontenay-aux Roses’da Sokağı”, *Bin Bir Hayâl*, s. 2-9
- , “La Rue de Diane a Fontenay aux Roses”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.17-45
- , “Sergents Çıkmaz Sokağı”, *Bin Bir Hayâl*, s. 9-16
- , “L’Impasse des Sergents”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.45-75.
- , “Jurnal”, *Bin Bir Hayâl*, s. 16-23.
- , “Le Proces-verbal”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.75-107.
- , “Scarron’un Hanesi”, *Bin Bir Hayâl*, s. 23-33.
- , “La Maison de Scarron”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.107-137.
- , “Charlotte Corday’in Tokadı”, *Bin Bir Hayâl*, s. 33-42.
- , “Le Soufflet de Charlotte-Corday”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.137-183.
- , “Solange”, *Bin Bir Hayâl*, s. 42-54.
- , “Solange”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.183-233.
- , “Albert”, *Bin Bir Hayâl*, s. 54-62.
- , “Albert”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.233-269.
- , “Kedi-Çavuş-İskelet”, *Bin Bir Hayâl*, s. 62- 74.
- , “Le Chat, L’Huissier et le Squelette”, *Les Mille et Un Fantomes I*, p.269-318.
- , “Saint-Denis Mezarları”, *Bin Bir Hayâl*, s. 74-87.
- , “Les Tombeaux de Saint-Denis”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p.1-51
- , “L’Artifaille”, *Bin Bir Hayâl*, s. 87-107.
- , “L’Artifaille”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p.51-129.
- , “Saçtan Bilezik”, *Bin Bir Hayâl*, s. 107-115.
- , “Le Bracelet de Cheveux” *Les Mille et Un Fantomes II*, p.129-157.
- , “Karpas Dağları”, *Bin Bir Hayâl*, s. 115-124.
- , “Le Monts Krapacks”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p.124-134.
- , “Barancovan Sarayı”, *Bin Bir Hayâl*, s. 124-130.
- , “Le Château de Brankovan”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p. 191-217.
- , “İki Kardeş”, *Bin Bir Hayâl*, s. 130-141.

- , “Les Deux Frères”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p. 217-257.
- , “Hango Manastırı”, *Bin Bir Hayâl*, s. 141-154.
- , “Le Monastère de Hango”, *Les Mille et Un Fantomes II*, p. 257-309.
6. Alexandre Dumas, *Bir Mektup Paketi*, (çev. Halil Edib), Feraizcizâde Matbaası, Bursa 1884, s.77.
- , “Un Paquet de Lettres”, *Contes et Nouvelles*, Michel Lévy Freres, Libraries-Editeurs, Paris 1853, p.1-87.
7. Romacıklarım Yahud işsiz Zamanın Mahsulü, (çev. Diran ve Münif Efendi), Mihran Matbaası, İstanbul 1885, s. 64.
- , “Fedakâr Yahud Mağlube-i Aşk”, s. 4-13.
- , “Son Arzu”, s. 14-24.
- , “Aldanmış”, s. 25-32.
8. Victor Hugo, *Claude Gueux (Yahut Obur Claude)*, (çev. Selanikli Tevfik), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1886, s 72.
- , *Claude Gueux*, Évreat Imprimeur, Paris 1834, p. 23.
9. Jules Sandeau, *Hayal-i Şebab*, (çev. Mustafa Reşid), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1888, 16²⁶⁷
10. Emil Zola, *Feyezan*, (çev. Mehmed Rüştü), Kasbar Matbaası, İstanbul 1890, 40 s.
- , “L’inondation”, *Le Capitaine Burle*, G. Charpentier, Paris 1883, p. 289-340
11. Georges Ohnet, *Cihâzsız Kız*, (çev. Mahmud Sadık), Kasbar Matbaası, İstanbul 1890, s. 12
- , “Sans Dot”, *Les Lettres et Les Arts*, Boussud, Valadon et Cie, Paris, 1888, p.121-128
12. Hector Malot, *Gölge*, (çev. Mahmud Sadık), Kasbar Matbaası, İstanbul 1890, 16 s.
- , “L’ombre”, *Mariage Riche*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889, s. 169-189
13. Jules Verne, *Bir Doktorun Rüyası*, (çev. Sarafen Lazyan), İstepan Matbaası, İstanbul 1890, s. 16.
- , “Fritt-Flacc”, *Un Billet de Loterie*, Bibiliotheque D’Education et de Récréation, Paris 1886, p.277-29.
14. Jean Richepin, *Rahibe yahud Fedakâr Kızcağız* (çev. Mehmed Nushi- Mehmed Fuad), İstepan Matbaası, İstanbul 1890, 16 s.

²⁶⁷ Mustafa Reşid, eserin önsözünde, Jules Sandeau’nun “bir makale[sini] esas ittihâz ederek (fakat aslından pek çok ayrılmayarak) şu risaleyi yazdım” kaydını düşmüştür. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hikâye, yazarın “La Dernière Fée” adlı eseridir. Bk. Jules Sandeau, “La Dernière Fée”, *Nouvelles de Jules Sandeau*, Paris: Michel Lévy Frères, p. 241-252.

- “Soeur Doctrin  /Roman Chrétien”, *Quatre Petits Roman*, Maurice Dreyfous, Paris 1882, p.1-31.
- 15. *G  lle*, (  ev. Ahmed İhsan Tokg  z),   lem Matbaası, İstanbul 1890, 32 s.
- “G  lle”, s. 2-20.
- François Coppée, “Bir Altın”, s. 21-32.
- , “Le Louis d’Or”, *Longue et Brèves*, Calmen Levy, Paris (t.y.), p.65-71.
- 16. Alphonse Daudet, “Arlezyalı”, *K     k Ő  yler*, (  ev. SamipaŐ  z  de Sezayi), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1891, s. 83-92.
- , “L’Arlésienne”, *Lettre de Mon Moulin*, J. Hetzel et C  , Paris 1869, p.69-77.
- 17. Emile Zola, *Dans Defteri*, (  ev. Leskovikli Ali Remzi), A. Sardunyan Ő  irket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1891, 24 s.
- , “Le Carnet de Danse”, *Contes    Ninon*, Hetzel et Lacroix, Paris 1864, p.33-51
- 18. Maupassant, *Zeytinlik*, (  ev. Seyyad Zeynel), Kasbar Matbaası, İstanbul 1891 36 s.
- , “Le Champ d’Oliviers”, *L’Inutile Beauté*, Vicyor Havard, Paris 1890, p.59-129
- 19. Voltaire, *Küremize Seyahat*, (  ev. İbn-el K  mil), Kasbar Matbaası, İstanbul 1981, 29 s.
- , *Le Micromégas de Voltaire*, Londre 1752, 92 s.
- 20. Alexandre Dumas, *Tek mi   ift mi?*, (  ev. Ahmed İhsan),   lem Matbaası, İstanbul 1892, 24 s.²⁶⁸
- 21. Maupassant, *Z  net*, (  ev. Amir Tevfik),   lem Matbaası, İstanbul 1892, 31s.
- , “Les Bijoux”, *Clair de Lune*, Ed. Monnier, Paris 1884, p. 97-107
- 22. Jules Claretie, *Bir Canbaz*, (  ev. Mehmed Halim), İsteban Matbaası, İstanbul 1894, 46 s.
- , “Lauriane”, *Le Train 17*, E. Dentu   diteur, Paris 1877, p.132-184.
- 23. Maupassant, *Bir   ift  i Kızın Hikâyesi*, (  ev. Mustafa Hayrullah), Kasbar Matbaası, İstanbul 1894, 35 s.
- , “Histoire d’Une Fille de Ferme”, *La Maison Tellier*, Victor Havard, Paris 1881, p.83-131
- 24. *Kismet Yerini Bulur*, (  ev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul, 1894, 16 s.
- 25. *İki Hakikat*, (uyr. İsmail Hakkı [Eldem]), NiŐ an Berberyan Matbaası, İstanbul 1894, 98 s.

²⁶⁸ Nevsal-i Servet-i Fünûn’daki kayda göre Alexandre Dumas’nın roman olarak tanıtılan ve “tarz-ı tahrir-i   hir dairesinde en son olarak yazılmış” olan bu hikâyesi Le Figaro gazetesinde tefrika edilmiŐ tir. Bk. Nevsal-i Servet-i Fünûn     nc   Sene,   lem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1312, s. 105.   evirisi yapılan hikâyeye yazarın eserleri içinde tesadüf edilemedi. Gazetedeki tefrika, daha sonrasında Alexandre Dumas Fils’in eserleri içinde yer almamıŐ  olmalıdır.

26. Aurélien Scholl, *Eda-yı Nezir*, (çev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul 1895, 22 s.
-----, “Un Romantique en Province”, *Peines de Coeur*, Arpon et E. Flammarion, Paris 1890, p. 81-102.
27. Emile Zola, *Canlı Cenaze*, (çev. Mehmed Rüştü), Kasbar Matbaası, İstanbul 1895, 45 s.
-----, “La Mort d’Olivier Bécaille”, *Naiis Micoulin*, G. Charpentier et Cie Paris 1884, p. 127-183
28. Emile Richebourg, *Masiyet-i Gurur*, (çev. Kandiyeli Nusret Hilmi), Ahter Matbaası, İstanbul 1895, 39 s.
-----, “Péché d’Orgueil”, *Les Amours de Village*, E. Dentu, Paris 1890, 179-225
29. François Coppée, *Hayal-i Sevda*, (çev. Ali Muzaffer), Âlem Matbaası, İstanbul 1895, 24 s.
-----, “La Griffe de Lion”, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p.75-89.
30. *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri*, (çev. Mustafa Hayrullah), Kasbar Matbaası, İstanbul 1895, 40 s.
- Guy de Maupassant, “Dilenci”, s. 2-14
-----, “Le Gueux”, *Contes du Jour et de la Nuit*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1885, p. 215-228
 - Emile Zola, “Sefalet”, s. 15-27
-----, “Comment On Meurt/II”, *Le Capitaine Burle*, G. Chatpenter, Paris 1883, p.100-110
 - François Coppée, “Şefkat-i Pederâne”, s. 28-40.
-----, “La Soeur de Lait”, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p.89-104.
31. *Kara Tavuk Hikâyesi*, (çev. M. Rufat), Âlem Matbaası, İstanbul 1895, 16s.
32. Georges Ohnet, *Tasvir*, (çev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul 1896, 16 s.
33. Marcel Prévost, *Kadın Mektupları*, (çev. Ali Kemal), İkdâm Matbaası, İstanbul 1896, 250 s.
-----, “Gözler”, *Kadın Mektupları*, s. 21-38.
-----, “Les Yeux”, *Dernières Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1897, p.20-30
-----, “Sabah Postası”, *Kadın Mektupları*, s. 39-48.
-----, “Courrier Matinal”, *Nouvelles Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1894, p. 3-9.
-----, “Simone’un Defter-i Amali”, *Kadın Mektupları*, s. 49-65.
-----, “Journal de Simone”, *Lettres de Femmes*, p.127-165.
-----, “Kıskançlık/Bir İhtiyar Kızın Hasbihali”, *Kadın Mektupları*, s. 190-198.

- , "Anxiétés", *Nouvelles Lettres de Femmes*, p.190-198.
- , "Med'uv", *Kadın Mektupları*, s. 77-92.
- , "L'Invité", *Dernières Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1897, p.131-141.
- , "Kadın Kalbi", *Kadın Mektupları*, s. 93-108.
- , "Le Dernier Amant", *Lettres de Femme*, p.249-261.
- , "Bir Ders", *Kadın Mektupları*, s. 109-122.
- , "Le Cahier de Geneviève", *Nouvelle Lettres de Femme*, p.163-167.
- , "Tehalüf-ü Hissiyat", *Kadın Mektupları*, s. 123-134.
- , "Dévouement", *Lettres de Femme*, p.39-51
- , "Avdet", *Kadın Mektupları*, s. 135-145.
- , "Le Retour", *Nouvelles Lettres de Femmes*, p.143-150.
- , "Meyhanede", *Kadın Mektupları*, s. 147-161.
- , "Au Cabaret", *Lettres de Femmes*, p.17-27.
- , "Tecrübe", *Kadın Mektupları*, s. 173-183.
- , "Experience", *Dernières Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1897, p.145-156.
- , "Rakibe", *Kadın Mektupları*, s. 187-197.
- , "Rivale", *Nouvelles Lettres de Femmes*, p.91-101
- , "Tahlis", *Kadın Mektupları*, s. 213-224.
- "Un Sauvetage", *Nouvelles Lettres de Femmes*, p.103-111.
- , "Leylaklar", s. 225-241
- , "Les Lilas", *Nouvelles Lettres de Femmes*, p.257-267.
34. *Ahzan-ı Aşk*, (çev. Ahmed Rasim), Kasbar Matbaası, İstanbul 1896, 23 s.
35. Maupassant, *Toplu İğne*, (çev. Ali Muzaffer), Saadet Matbaası, İstanbul 1897, 22 s.
- , "L'Épingle", *Monsieur Parent*, Paul Ollendotff, Paris 1886, s. 199-2011
36. Alphonse Karr, *Âlicenap Kız*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1898, 15 s.
37. Marcel Prévost, *Julliet'in İzdivacı*, (çev. Ali Kemal), Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1898, 142
- , "Son Tatil", *Julliet'in İzdivacı*, s. 17-23.
- , "Dernieres Vacances", *Le Mariage de Julienne*, Alphonse Lemerre, Paris 1896, p.21-36.
- , "Muhibbe", *Julliet'in İzdivacı*, s. 25-33.
- , "L'Amie", *Trois Nouvelles*, Ernest Flammarion, Éditeur, Paris (?), p.44-45.
- , "Hatırat-ı Latife", *Julliet'in İzdivacı*, s. 34-45.

- , “Les Souvenirs Tendres”, *Trois Nouvelles*, p.27-29.
- , “Taliplerim”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 47-55.
- , “Mes Prétendants”, *Le Mariage de Julienne*, p. 37-48.
- , “Takdimeler”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 57-69.
- , “Présentations”, *Le Mariage de Julienne*, p. 49-62.
- , “Müntahab”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 71-80.
- , “Le Favori”, *Le Mariage de Julienne*, p. 63-77.
- , “Annemin Fikirleri”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 81-91.
- , “Les Idées de Maman”, *Trois Nouvelles*, p.27-29.
- , “Bir Gece Evvel”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 93-102.
- , “La Nuit d’avant”, *Le Mariage de Julienne*, p. 78-98.
- , “Büyük hafta”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 103-124.
- , “La Grande Semaine”, *Le Mariage de Julienne*, p. 99-132.
- , “Nim Saadet”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 125-132.
- , “Demi Bonheur”, *Le Mariage de Julienne*, p.133-142.
- , “Hayalet”, *Julliet’in İzdivacı*, s. 133-142.
- , “La Fantôme” *Trois Nouvelles*, p.44-45.
38. Maupassant, *Ev Sahibesi*, İstanbul Kütüphânesi, İstanbul 1899, 21 s.
- , “La Patronne”, *Les Soeurs Rondoli*, Paul Ollendorff, Paris 1884, p.67- 85
39. Jean Richepin, *Uhlân Karısı*, (çev. Ahmed Rasim), A. Sardunyan Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1901, 56 s.
- , *Les Morts Bizarres*, Georges Decaux, Paris 1898.
- , “Uhlân Karısı”, *Uhlân Karısı*, s. 5-38.
- , “La Uhlâne”, *Les Morts Bizarres*, p.11-35.
- , “Bonjour Monsieur”, *Uhlân Karısı*, s. 40-56.
- , “Bonjour Monsieur”, *Les Morts Bizarres*, s. 251-263.
40. Emile Richebourg, *Köy Muaşakaları*, (çev. Ali Nusret), Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1896, 334 s.
- , *Les Amours de Village*, E. Dentu, Paris 1890.
- , “Beliyye-i Nahvet”, *Köy Muaşakaları*, s. 2-48.
- , “Péché d’Orgueil”, *Les Amours de Village*, p. 179-225.
- , “İki Dost”, *Köy Muaşakaları*, s. 49-124.

- , “Deux Amis”, *Les Amours de Village*, p. 1-53.
- , “Justin ve Justen”, *Köy Muaşakaları*, s. 125-145.
- , “Justin et Justine”, *Les Amours de Village*, p.83-97.
- , “Dil-rubâ-yı Marcel”, *Köy Muaşakaları*, s. 146-214.
- , “Marcelle la Mignnette”, *Les Amours de Village*, p.97-137.
- , “Çiftçinin Kızı”, *Köy Muaşakaları*, s. 215-291.
- , “La Fille du Fermier”, *Les Amours de Village*, p.137-179.
- , “Fedakâr André”, *Köy Muaşakaları*, s. 292-334.
- , “La Joue Brulée”, *Les Amours de Village*, p.225-250.
41. Hector Malot, *Korku Belası*, (çev. Mehmed Reşad), Ahter Matbaası, İstanbul 1891, 24 s.
- , “Une Peur”, *Mariage Riche*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889, p.189-207.

1.2.2.2. Antolojilerde Yer Alan Hikâyelerin Fihristi

Tez çalışmasının bu kısmında 1860-1901 yılları arasında yayımlandığı tespit edilen antolojiler ve salnameler²⁶⁹ taranıp Fransızca kısa hikâye çevirileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Dergi ve gazetelerin yayımlamış oldukları yıllıklarda ve takvimlerde hikâye çevirilerine rastlanılamamıştır. Bu eserlerde telif ve çeviri manzum eserlerin yanı sıra Fransız sanatkarlar hakkında biyografik yazıların olduğu görülmüştür. Edebiyat tarihimizin bu devresinde yayımlanan antolojiler, Fransızca bilmeyen okuyuculara çeviri eserler, kısa biyografik ve monografik bilgiler ile Fransız edebiyatını tanıtmayı,²⁷⁰ Fransızca öğrenmekte olanlar için de örnek metinler oluşturmayı gaye edinmiştir.²⁷¹ İlgili yıllar arasında, Fransızca hikâye çevirilerini ihtiva eden sekiz antolojide kırk hikâye tespit edilmiştir.

Hikâye türünde eserler tespit edilirken kısa hikâyeler dikkate alınmış, fabl ve çocuk hikâyesi türünde eserler çalışmaya dâhil edilmemiştir. *Hikâye Usulüyle Tedris-i Lisan-ı*

²⁶⁹ İlgili antolojilerin tespiti esnasında önceki kaynak eserlerin yanı sıra yararlanılan diğer eserler için bk. Ömer Selim, 1860-1928 Yılları Arasında Düzenlenen Türk Edebiyatı Antolojileri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1996; Fırat Karagülle, “Türk Edebiyatında Antoloji”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2006, C.4, S. 6, s. 383-404.

²⁷⁰ Ahmed Rasim, Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze, Dikran Karabetyan Matbaası, İstanbul 1303, s. 6, 92-94; Süleyman Vehbi, Fransızca Mütalaatım, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1306, s. 2-6, 18-26.

²⁷¹ Ali Muzaffer, Tercüme Numuneleri, Vatan Kütüphanesi, Dersaadet 1318, s. 2; Ali Ulvi, Tercümelerim, Asır Kütüphanesi, İstanbul 1303, s. 2-3.

*Fransevi*²⁷², *Emsile-i Ahlâk Yahud Mukaddime-i Gayret*²⁷³ ve *Küçük Hikâye Demeti*²⁷⁴ isimli eserler bu sebeple inceleme dışı tutulmuştur. Diğer taraftan Vassaf tarafından çevrilen *Mecmua-i Hikâyât*²⁷⁵ da M. de Marlès'nin *Gustave ou La Jeune Voyageur en Espagne*²⁷⁶ isimli romanının ilk kısmının çevirisi olması sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır. Antolojilerde tespit edilen hikâye çevirileri şunlardır:

1. Emile Zola, “Bir Köylünün Ölümü”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 1-16.
-----, “Comment On Meurt/V”, *Le Capitaine Burle*, C. Charpentier, Paris 1883, p.111-121.
2. Jules Clarétie, “Bum-Bum”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 17-34
-----, “Boum Boum”, *Boum-Boum et Autres Contes*, William R. Jenkins, Newyork 1888, p.3-17.
3. Guy de Maupassant, “Zînet”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 64-86.
-----, “Parure”, *Contes du Jour et de La Nuit*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1885, p.71-93.
4. François Coppée, “Ekmek Parçası”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 87-105.
-----, “Le Morceau de Pain”, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p.1-13
5. Hector Malot, “Kefen Altında”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 106-126.
-----, “Sous Le Suaire”, *Mariage Riche*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889, p.207-227.
6. Guy de Maupassant, “Yolda”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 127-143.
-----, “En Voyage”, *Miss Harriet*, Victor-Havard, Paris 1884, p.315-331.
7. Jules Clarétie, “Catissou”, *Nakil I*, Matbaa-i Âlem, İstanbul 1893, s. 144-183.
-----, “Catissou”, *Messageries de la Presse-Librairie Universelle*, Paris 1888, 16 p.
8. Emile Zola, “Muvakkat Aşk”, *Nakil II*, Matbaa-i Asaduryan, İstanbul 1894, s. 1-92.
-----, “Pour Une Nuit d’Amour”, *Le Capitaine Burle*, C. Charpentier, Paris 1883, p.125-188.
9. François Coppée, “İhtiyarî Bir Vefat”, *Nakil II*, Matbaa-i Asaduryan, İstanbul 1894, s. 93-111.
-----, “Une Mort Volontaire”, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p.28-41.
10. Catulle Mendès, “Netice-i İşret”, *Nakil II*, Matbaa-i Asaduryan, İstanbul 1894, s. 112-120.

²⁷² Şövalye Hasan Basri, *Hikâye Usulüyle Tedris-i Lisan-ı Fransevi*, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1873.

²⁷³ *Emsile-i Ahlak Yahud Mukaddime-i Gayret*, (çev. Azizbeyzâde Hüseyin Zeki), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1888.

²⁷⁴ *Bir Küçük Hikâye Demeti*, (çev. M. Fuad), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1888.

²⁷⁵ M. de Marlès, *Mecmua-i Hikâyât*, (çev. Vassaf), Tasvir-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1873.

²⁷⁶ M. de Marlès, *Gustave ou La Jeune Voyageur en Espagne*, A. Mame Tours, Paris 1857.

11. Léon de Tinseau, “İki Rakip”, *Nakil II*, Matbaa-i Asaduryan, İstanbul 1894, s. 121-144.
-----, “La Mouche Plate”, *Dernière Campagne*, Calmann Lévy, Paris 1887, p. 319-336.
12. Arsène Houssaye, “Jean de Rose”, *Nakil III*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1894, s. 1-25.
13. Léon Tinseau, “Adem-i Dikkat”, *Nakil III*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1894, s. 26-44.
-----, “Les Suites d’Une Distraction”, *Dernière Campagne*, Calmann Lévy, Paris 1887, p.225-239.
14. Aurélien Scholl, “Kin”, *Nakil III*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1894, s. 105-117.
-----, “Le Coup Réservé”, *L’Orgie Parisienne*, E. Dentu-Libraire de la Société des Gens de Lettre”, Paris 1883, p.81-89.
15. Guy de Maupassant, “Châli”, *Nakil IV*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1895, s. 1-32
-----, “Châli”, *Les Soeurs Rondoli*, Paul Ollendorf, Paris 1884, p. 285-310.
16. Alphonse de Daudet, “Yalancı”, *Nakil IV*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1895, s. 33-51.
-----, “La Menteuse”, *Femmes d’Artistes*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p.139-153.
17. Théodore de Banville, “Bir Muhavere”, *Nakil IV*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1895, s. 52-70.
-----, “Rien”, *Dames Et Demoiselles Et Fables Choisis Mises En Prose*, G. Charpentier et Cie Editeurs, Paris 1886, p.157-164.
18. Gustave Droz, “Valide”, *Nakil IV*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1895, s. 71-88.
-----, “Souvenirs d’Adèle”, *Le Cahier Bleu de Mll. Cibot*, J. Hetzel Libraire-Editeur, Paris 1868, p.74-81.
19. Frederic Bataille, “Hane-i Meşum”, *İktıtaf Kısım-ı Sani*, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1317, s. 143-144.
20. “Şefkat-i Pederane”, (çev. Mehmed Ata), *İktıtaf Kısım-ı Evvel*, Mihran Matbaası, İstanbul 1313, s. 57-59
21. Rousseau, “Leyl-i Müvekkeb”, (çev. Hüseyin Zeki), *İktıtaf Kısım-ı Evvel İkinci Kısım*, Mihran Matbaası, İstanbul 1313, s. 65-66
22. “Bir Müteverrimenin Çiçekleri”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 2-16.
23. “Kırmızı Kuşak”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 17-32.
24. “İcab-ı Übüvvet”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 32-45.

25. “Fıkra-yı İffet-i Hisâl”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 45-55.
26. “Sahrada Bir Taam”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 56-71.
27. “Büyük İkramiye”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 72-89.
28. “Şato”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), *Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896, s. 79-88.
29. “Sürat Katarında”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 18-28.
30. “Dostlar”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 29-38.
31. “Roza’nın Evlatlığı”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 38-50.
32. “Flavya”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 51-58.
33. “Papağanım”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 59-68.
34. “Louise”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 69-80.
35. “Aktrisin Muvaffakiyeti”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 81-90.
36. “Bir Düello”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 91-101.
37. “Deniz Tutması”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 102-108.
38. “Tesadüf”, *Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1901, s. 109-114.
39. Octave Mirbeau, “Rehgüzâr-ı Sefalette”, (çev. Abdullah Zühdi), *Rehgüzâr-ı Matbuat*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1896, s. 132-138.
- , “Pour M. Lépine”, *Tous Les Contes d’Octave Mirbeau*, Alphonse Lemerre, Paris 1885, p.225-230.

1.2. ÇEVİRİYE DAİR YAKLAŞIMLAR VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Sultan Abdülmecit devrinde ilan edilen Tanzimat Fermanı, esasında III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde yürütülen “ıslahat hareketleri”ne dayanmaktadır²⁷⁷ Tanzimat, kimi zaman Batılılaşma yolunda bir başlangıç noktası olarak gösterilse de Osmanlı’nın Batı dünyasına yönelik dikkat ve takibi esasında XVIII. yüzyıla kadar geriye gider. Hilmi Ziya Ülken, Tanzimat’ın Karlofça Antlaşması’dan (1699) beri birbirini takip eden mağlubiyetlerin önüne geçmek için yürütülen girişimlerin bir sonucu ve III. Selim zamanından beri bir emrivaki hâlinde Batı medeniyetinin hissedilen üstünlüğünün ikrarı mahiyetinde olduğuna dikkat çeker.²⁷⁸ Bu açıdan, Gülhane Meydanı’nda Padişahın iradesi ile Mustafa Reşit Paşa’nın okuduğu bu “hatt”, Lale Devri’nden beri kesintilerle süregelen bir yenileşme çabasının, harici ve dâhili kamuoyuna ilanı mahiyetindedir. Yaklaşık yüz elli yıllık bir tecrübenin sonucu olan bu fermandaki “nizam” fikri özellikle III. Selim ve II. Mahmut idaresindeki kimi idari ıslahatlarla gerçekleştirilmek istenmiş, fakat çeşitli nedenlerle akamete uğramıştır. Tanzimat Fermanı’yla birlikte yenileşme hareketlerine dair lehte ve aleyhteki görüş ayrılıkları devam etmekle birlikte, devletin asrileşmek adına yüzünü Batıya döndüğü görülür. Bir intikal devri olan Tanzimat, en yalın ifadeyle çağın gereklerine intibak etme teşebbüsüdür.²⁷⁹

XVII. yüzyıldaki askerî başarısızlıkların ardından Osmanlı İmparatorluğu Batının üstünlüğünü fark eder, fakat Haçlı seferlerine kadar uzanan “ideolojik gerginlik” bu farkındalığın gelişmesini yavaşlatır²⁸⁰. Bununla birlikte XVIII. yüzyıldan itibaren Batının etkisi altında ıslahatlar yapılmaya başlanır²⁸¹ Lale Devri, “Osmanlılar için parlak bir devri-i intibah, Avrupa medeniyetinin esaslı surette Şark’ta intişarı için ise ilk safhayı teşkil eyle[r].”²⁸² Bu dönem boyunca Osmanlı aydınlarının bir kesiminin “estetik anlayışı ve zihniyetinde Batılılaşma süreci başlar.”²⁸³ Lale Devri’nde kurulan ilmî encümenin, İslam

²⁷⁷ Enver Ziya Karal, “Garplılaşma Hareketinin Merhaleleri”, Tanzimat 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 13-14, 24-29.

²⁷⁸ Hilmi Ziya Ülken, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1999, s. 757, 759.

²⁷⁹ A. H. Ongunsu, “Tanzimat ve Amillerine Umumî Bir Bakış”, Tanzimat 1, s. 12.

²⁸⁰ Hilmi Ziya Ülken, Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, Ülken Yayınları, İstanbul 1997, s. 20.

²⁸¹ Enver Ziya Karal, “Garplılaşma Hareketinin Umumî Karakteri”, Tanzimat 1, s. 16.

²⁸² Ahmet Refik, Lâle Devri, (haz. Haydar Ali Dirioz), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Ankara 1973, s. 60-61.

²⁸³ Orlin Sabev, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 44.

tarihiyle ilgili yabancı dilde yazılmış kitapları ve Aristo'nun kimi eserlerini Yunanca aslından şerhleriyle birlikte Türkçeye çevirmiş olması²⁸⁴ dikkat çekicidir.

“Fevkalâde elçi” sıfatıyla 1720’de Fransa’ya gönderilen Yirmisekiz Mehmet Çelebi’nin Padişah’a ve Sadrazam’a sunduğu takrir²⁸⁵ karşılaşılan yabancı bir kültür karşısındaki ilgiyi resmetmesi açısından önemlidir. On bir ay süren ikametnin ardından arzu edilen siyasi sonuçlar elde edilemez. Bununla birlikte Osmanlı temsilcileri “Fransız toplumu, kültürü ve eğitimi ile” yakinen tanışmış olurlar²⁸⁶. İbrahim Müteferrika’nın 1726’da kurduğu ilk Osmanlı matbaasında Arapça ve Latince’den çevrilmiş kitapların yanı sıra *Grammaire Turque ou Methode Courte et Facile* isimli Fransızca yazılmış olan Türkçe öğretimine yönelik eser de²⁸⁷ dönemi içinde kayda değerdir.

Osmanlı aydınının askerî hezimetler neticesinde Batıya münhasır teknik gelişmeleri tanıma ihtiyacı hissetmiş olması ve toplumsal yapıdaki değişiklikler yenileşme arayışlarını kaçınılmaz kılar. Tanzimat öncesi Osmanlı eğitim tarihinde askerî okullar içinde Batıya açılan ilk pencere olarak tavsif edileni, Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun’dur (1773). Bu okulun ve onu takip eden diğer Avrupalı tarzda eğitim veren kurumların yabancı dil öğrenimine önem verdiği görülür. Bu kurumlarda kimi zaman yabancı hocalar istihdam edildiği gibi Türk öğrenciler de eğitimlerini ikmal etmek üzere yurt dışına gönderilmişlerdir. Okutulacak dersler için yeni eserler telif edilmiş, bilimsel ve teknik muhtevalı eserler de Türkçeye çevrilmiştir²⁸⁸. Sivil okullar ise askerî okullara kıyasla daha gelenekli bir eğitim anlayışına sahiptirler. 1838’de kurulan rüştiyeler, sıbyan mekteplerinden gelip bir üst kademedeki askerî okullarda eğitimini sürdürecektir ya da kalemlerde istihdam edilecek gençlerin yeterli bilgi ve birikime sahip olması amacıyla kurulmuşlardır.²⁸⁹ Bunların içinde Mekteb-i Maarif-i Adliye (1838), tercüme yapabilecek düzeyde Fransızcanın öğretilmesi hedefini eğitim öğretim programına koymuş olmasıyla farklılık arz eder. Fakat buna rağmen bu program tam anlamıyla uygulanamamış,

²⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi III. Cilt 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 152-155.

²⁸⁵ Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, Fransa Sefaretnamesi, (haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 9.

²⁸⁶ Orlin Sabev, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni, s. 33.

²⁸⁷ Orlin Sabev, İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni, 179-230.

²⁸⁸ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi Cilt 5, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1977, s. 315-374.

²⁸⁹ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi 5, s. 375-407.

özellikle de kalemlerde yer alacak memurların “otodidakt” olarak, kendi kendilerini yetiştirmeleri mecburiyeti doğmuştur.²⁹⁰

1840’dan itibaren Harp Okuluna, 1863’ten sonra ise idadilerin ders programlarına Fransızca dersi konulmuştur. Fakat eğitimin Türkçe yapılması nedeniyle istenilen başarı elde edilememiştir. 1856’da Islahat Fermanı’nın ilanının ardından farklı okullardan elli öğrenci Fransa’ya eğitim almak üzere gönderilir. Arzu edilen başarının elde edilememesi sonucunda Osmanlı Sefarethanesi ve Fransa Maarif Nezaretinin ortak programı çerçevesinde, 1857 yılında, masrafları Osmanlı hükûmetince karşılanacak olan Mekteb-i Osmanî kurulur. Uzun yıllar varlığını sürdüren okul, 1864’te okul müdürü sıfatıyla Kaymakam Esad Beyin kaleme aldığı layiha ile artık yolun sonuna gelmiş görünür. Öğrencilere yapılan masrafların karşılığının alınamadığı düşüncesi ve İstanbul’da Batılı anlamda okulların ve eğitim programlarının varlığından bahisle 1864 yılında Mekteb-i Osmanî lağvedilir.²⁹¹ Bu okulda öğrenim görenlerin bir kısmı disiplinsizliklerinden ötürü okuldan atılırken, diğer bir kısmı farklı devlet kurumlarında görev almışlar ve öğrenim gördükleri alanlarda hizmet etmişlerdir. Okul idarecilerinden Hoca Tahsin Efendi, öğrencilerden Emin Bey ve İbrahim Halil Bey gibi isimler sonraki yıllarda Fransız dili ve edebiyatına dair eserler kaleme almış ve Fransızca öğretmenliği yapmışlardır.

Eğitim kurumlarının yanı sıra Batı medeniyetine açılma konusunda etkili olan bir başka unsur da çeviri kurumlarıdır. Kuruluş devrinin akabinde tıp, astronomi ve matematik gibi bilim dallarında yürütülen çeviri faaliyetleri en canlı dönemini Fatih devrinde yaşar. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk sistemli çeviri hareketi ve “ileride Batılılaşma olarak adlandırılacak [...] hareketin ilk adımları” XVIII. yüzyılda Lale Devri’nde atılır.²⁹² 1851’de kurulan Encümen-i Daniş ise bir başka önemli kurumdur. Bilim kurulunun üyeleri açılacak olan üniversite ve halkın eğitimi için gerekli olan ders kitaplarını telif ve tercüme etmekle sorumludurlar. Belirtilen gayeler açısından Encümen-i Dâniş, Batılılaşma yolunda “ilk ciddi ve büyük girişim” olarak değerlendirilmiştir.²⁹³ Kurulun dâhili üyelerinden, Molière külliyyatının çevirmeni Ahmet Vefik Paşa; harici üyelerinden James Redhouse, Hammer, Sahak Abru ve Thomas Xavier de Bianchi gibi isimler çok önemli telif ve tercüme eserlere imza atmışlardır. Çeviri ve

²⁹⁰ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi 5, s. 3395-399.

²⁹¹ Adnan Şişman, “Mekteb-i Osmânî (1857-1864)”, Osmanlı Araştırmaları, 1986, S. 5, s. 83-87, 113-118.

²⁹² Salim Ayduz, “Lâle Devri’nde Yapılan İlmî Faaliyetler”, Divân, 1997, S. 1, s. 143.

²⁹³ Kenan Akyüz, Encümen-i Daniş, A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları, Ankara 1975, s. 14-16, 31.

adaptasyonları ile Molière'i Türk okuyucusuna sevdiren Ahmet Vefik Paşa ve bahsi geçen oryantalistlerin birçoğu alanında ilk olma özelliğine sahip eserleri, yenileşme devri Türk edebiyatı için gayet önemli çalışmalardır. Sonraki yıllarda Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak kurulan farklı çeviri birimleri²⁹⁴ de Batılılaşma yolunda yararlanılan birçok eserin çevirisinde rol almıştır.

Türk edebiyatının yazar ve şairleri yenileşme yolunda mesafe kat ederken, yabancı dil eğitimi almış ve Batı edebiyatına ait eserlerle erken tanışmış olan isimler bu yenileşmenin öncüsü olurlar. Devlet ricalinden isimlerin ilk denemelerinin ardından kalemlerden yetişen genç münevverlerin tecrübeleri, sonrasında gün geçtikçe gelişen bir üdeba halkası ile edebiyat vadisinin çehresi değişmeye başlar. Batılı düşünce ve kültür dünyasını tanıttak biyografik eserler ve edebiyat tarihleri Türkçeye kazandırılır. Roman, hikâye, şiir ve tiyatro türlerinde çok geniş bir yelpazede çeviriler yapılır. Telif eser gibi yayımlanan, tercüme edildiğine dair üzerinde kayıt bulunmayan fakat muhtevaca Batılı eserlerden derlenerek kaleme alındığı anlaşılan kaynak eserlerin sayısı artar.

1.2.1. Çevirmenlerin Çeviri Yöntemlerine Dair Dikkatleri

Yenileşme devri Türk edebiyatı için çeviri faaliyeti son derece önemli bir rol oynar. Öncelikle teknik konularda bilginin elde edilmesi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için ihtiyaç duyulan Fransızca, zaman içinde felsefî düşünceleri ve yeni edebî kaynakları tanımak için bir vasıta görevi üstlenmiştir. Bu sebeptendir ki erken tarihlerden itibaren Fransızca öğretiminde kullanılacak olan dil bilgisi, konuşma/telif kitabı ve sözlük türünde hazırlanmış yardımcı kaynakların varlığı dikkatleri çekmektedir. Bahse konu bu eserlerin dışında çeviri antolojilerinin de tertip edildiği görülmektedir. *Fransızca Mütalaatım*²⁹⁵ gibi eserlerdeki ortak gaye, Fransızca öğrenecek olanlar için bir kaynak metin ortaya koymaktır. Bu türden eserlerde teorik bilgiden ziyade uygulamalı bir şekilde Fransızca ile meşgul olmanın daha öğretici olduğu vurgulanmıştır.

Diğer yandan, erken tarihlerden itibaren yapılan edebî çevirilerin bir kısmında yine Fransızcayı öğretme maksadının ön planda olduğu görülmektedir. *Choix de Fables Traduit En Turk/Emsâl-i Güzide*,²⁹⁶ *Historiettes/Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân* ve

²⁹⁴ Taceddin Kayaoğlu, Türkiye'de Tercüme Müesseseleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 119-160.

²⁹⁵ Süleyman Vehbi, Fransızca Mütalaatım, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1306/1889.

²⁹⁶ L. Victor Letellier, *Choix de Fables Traduit En Turk/Emsâl-i Güzide*, Librarie Orientale de Dondey-Dupré Pere et Fils, Paris 1826.

Sabâvet,²⁹⁷ *Histoire de Calife et Le Pecheur/Halife Harun El-Reşid İle Halife Nam Balıkçının Hikâyesi*²⁹⁸ ve *Histoire d'Un Jeune Marchand/Genç Bir Tacirin Sergüzeşti*²⁹⁹ gibi eserler bakışlımlı hâlde Fransızca-Türkçe yayımlanmış, okuyuculara iki farklı dildeki metinleri karşılıklı sayfalarda okuma imkânı sağlanmıştır. Bu gibi eserlerle Fransızca ve Türkçe öğretimi amaçlanmış olup, ilgili eserlerde dil öğretimine dair dikkatler, dil bilgisi anlatımları ve kelime alıştırmaları dahi okuyucuların ilgisine sunulmuştur. Bu türden eserler eşliğinde Fransızca eğitimi mesafe kat ettikçe ve Fransa ile kurulan iletişim kanalları geliştikçe çeviri faaliyeti de eşzamanlı olarak hız kazanmıştır.

Çeviri faaliyetinde bulunan isimler bir paradigma değişimine atıfta bulunmaktan sakınmamış, yüzyıllardır süre gelen bir edebiyat telakkisinin matbuatta vücut bulan yeni türden eserlerle birlikte farklı bir duyuş tarzına yönelmekte olduğuna dikkat çekmişlerdir. Halil Edib ve Ali Rıza'nın sunduğu dikkatle; Aziz Efendi Muhayyelâtı, Köroğlu destanları ve Âşık Kerem masalları gibi eserler artık neticesiz, hükümsüz ve ehemmiyetsiz olarak değerlendirilmektedir. Bu eserlerin yerini “mecelle-i ibret-âmiz hayatın rengîn bir sahîfesi” olan hikâyeler/romanlar almıştır. Avrupalı sanatkârlar bu türden eserlerde iktidar sahibidirler.³⁰⁰ Avrupalı sanatkârların kurgu marifetiyle kaleme almış oldukları eserler, onların ait olduğu millî kültürün ve ahlaki değerlerin ürünüdür. Her yazar ortaya koyduğu eserlerle birlikte aslında ait olduğu milletin manevi cephesine ayna tutmaktadır. İran Edebiyatı'nda *Elfû'l-Leyle ve Leyle* nasıl ki Doğulu yaşam algısını ve insanların sosyal statülerini tanıtırorsa Anglosakson, Alman ve Fransız edebiyatı dâhilinde yazarların kaleme aldığı hikâye ve romanlar da Batılı yaşam algısını ve insanların toplumsal düzeydeki rollerini tanıtmaktadır.³⁰¹ Çevirmenler Türkçeye naklettikleri eserlerle birlikte yeni bir hayat tarzını ve yaşam algısını da okuyucularına sunmuş olmaktadır.

²⁹⁷ Nasîf Bin Mûmin El-Malûf Kitâb 1 Der Hakk 1 Sıbyân ve Sabâvet: Mûkâlemât-ı Latîfe ve Emsâl-i Sağîra ve Tevârih-i Muhtasara, Ceride-i Havadis Matbaası, İzmir 1266/1850.

²⁹⁸ Charles Clermont Ganneau, Halife Harun El-Reşid ile Halife Nam Balıkçının Hikâyesi, Typographie de Terre Sainte, Kudüs 1869.

²⁹⁹ Guyau, Histoire d'un Jeune Marchand/Genç Bir Taciri'nin Sergüzeşti, (çev. A(yn) Bedreddin), Asır Matbaası, İstanbul 1316/1899.

³⁰⁰ Xavier de Montépin, “İfademiz”, 13 Numaralı Araba, (çev. Halil Edib ve Ali Rıza), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 2.

³⁰¹ Adelbert Von Chamisso, “Akvâm-ı Muhtelifeye Mensûb Edebiyât-ı Hayâliye Numûneleri”, Peter Schlemihl'in Sergüzeşt-i Garibi Yahud Gölgesini Satan Adam, (çev. S. [üleyman] Vehbi), Karabet Matbaası, İstanbul 1308/1891, s. 3-5.

Çevrilecek olan eserlerin niteliğine ve muhtevasına dair dikkatler ise birçok çevirmen tarafından paylaşılan bir hassasiyet olmuştur. Gerek roman gerekse de hikâye çevirilerine imza atmış isimler eserlerinin önsözlerinde bu hususa dair kimi ifadeler kaydetmişlerdir. Çeviri faaliyeti bazen yabancı dil öğrenmekte olan bir öğrencinin³⁰² ya da dil öğrenmeye meraklı birinin³⁰³ “temrin” kabilinden yaptığı denemelerin neticesinde meydana çıkmıştır. *Eretos yani Sevda* hikâyesini Türkçeye çeviren Rıfat ve Ali Refik askerî okul öğrencisi olup yabancı dil derslerinden edindikleri teorik bilgiyi pekiştirmek için tatil esnasında ilgili eseri çevirmiş olduklarını söylerler. Muallim Naci ise yapmış olduğu çeviriyi bir öğrenci olarak değil fakat yabancı dildeki yetkinliğini geliştirmek isteyen bir meraklı olarak dikkatlere sunar. Selanikli Tevfik’e Jules Mary’nin eserini çevirmeye girişmesinin nedeni Avrupa’dan yeni gelmiş olan ve Fransız edebiyatına aşina bir kişinin tavsiyesidir.³⁰⁴ Yabancı dildeki yetkinliğini geliştirmek ya da bir arkadaş tavsiyesine uymanın dışında kimi zaman ise çevrilecek metnin seçiminde eserin yurtdışında çokça basılmış ve satılmış olması³⁰⁵ yeterli olmuştur. Bazı durumlarda ise Türk okuyucuya sunulan önceki eserleri ile beğeni toplayan bir yazarın yeni bir eserinin arz edilme fikri³⁰⁶ gibi saikler çevrilecek eserlerin tercihinde etkili olabilmiştir. Farklı sebeplerle tercih edilmiş olan edebî eserlerde aynı zamanda kimi müşterek nitelikler hemen her çevirmence önemslenmiştir. Türkçeye çevrilen eserlerin “ibret-âmiz”,³⁰⁷ “câlib-i rikkat”³⁰⁸, “ders-i ibret”,³⁰⁹ “ayine-i ahlak” ve “musahhih-i efkâr”³¹⁰ gibi nitelikleri haiz olması tercih edilmiştir. Çeviri eserlerin, ahlak-ı beşeriyei kötülükten sakınmak³¹¹ maksadıyla ahlaki değer yargılarına ve insanların duygularına hitap etmenin yanı sıra “tevsî’-i efkâr”³¹² yönüyle faydalı olmalarına da önem verilmiştir. “Hayal içinde

³⁰² Eretos yani Sevda, (çev. Rıfat ve Ali Refik), (yayıncı?), Dersaadet 1289/1873, s. 2-4.

³⁰³ Emile Zola, Therese Raquin, (çev. Muallim Naci), İstanbul 1308/1891, s. 2; Hector Malot, Zengin İzdivac, (çev. Ahmed Reşad), Ahter Matbaası, İstanbul 1308/1891, s. 3; Tolstoy, İlyas Yahud Hakikat-i Gına, (çev. Gülnar -Madame Olga de Lebedov), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309/1892, s. 2.

³⁰⁴ Jules Mary, Menfur Roje, (çev. Selanikli Tevfik), Servet Matbaası, İstanbul 1305/1888, s. 3.

³⁰⁵ Xavier de Montépin, Paris Faciaları I, (çev. Selanikli Tevfik), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306/1889, s. 2.

³⁰⁶ Jules Verne, Kaptan Hatras’ın Sergüzeşti, (çev. Ahmed İhsan), Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1308/1891, s. 4.

³⁰⁷ Victor Hugo, Garib Nine, (çev. Azize), Basiret Matbaası, İstanbul 1292/1875, s. 3.

³⁰⁸ Marcell, Macera-yı Aşk, (çev. M. Memduh), Ahter Kitaphanesi, İstanbul 1308/1891, s. 3.

³⁰⁹ Henri Emile Chevalier, Kanada Vakası, (çev. H. Said), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1301/1884, s. 3.

³¹⁰ Jules de Gastyne, Ahz-i Sâr Yahud Poliste Mahâret, (çev. Süleyman Nazif), İsteban Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 3.

³¹¹ Paul Feval, Paris Sevdaları, (çev. Bir Kız), Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1307/1890, s. 3.

³¹² Eretos Yani Sevda, (çev. Rıfat ve Ali Refik) ?, İstanbul 1289/1873 s. 3

hakikat”³¹³ anlatan bu eserlerin siyasi tarihe,³¹⁴ teknik bilgiye³¹⁵ ve bilimsel keşfiyata³¹⁶ dair sunduğu malumat Türk okuyucusu için “cedide-i fenniye”ye³¹⁷ açılan bir pencere olmuştur. Çevirmenler yürütmüş oldukları faaliyeti, vatan ve millete karşı duydukları sorumluluk hissinin neticesinde bir vazife olarak addetmişlerdir.³¹⁸

Edebî eserlerin hangi yöntemle Türkçeye çevrileceği konusu bu devrin çevirmenlerince sıklıkla konu edilmiş ve tartışılmıştır. Çeviri faaliyetinde bulunan isimlerin temelde “aynen/harfîyen tercüme” ve “mealen tercüme” olarak adlandırılan iki tarz çeviri yöntemini tercih ettikleri görülmektedir. Harfîyen tercümeden kastedilen, Fransızca metnin cümle ve kelime düzeyinde birebir karşılıklarının verilerek çevrilmesidir. Mealen tercüme ile de serbest tercüme yöntemi kastedilmektedir. Bu çeviri yönteminde metnin ana fikrine sadık kalınmakla birlikte, okuyucunun daha fazla faydalanabilmesi için metnin özetlendiği, yeniden düzenlendiği, genişletildiği ya da adapte edilmek suretiyle Türkçeye aktarıldığı görülmektedir.

“Nigâh ve dekâyikin aynen tercümesinde ibkâsı gayr-ı kabil ise de [...] metn-i esere fazla mütalaat ilave” olunmadan harfîyen tercüme³¹⁹ edilen eserlerle birlikte Fransızca metnin aslındaki letâfetin kaybolmaması³²⁰ amaçlanmıştır. Araştırmamız dâhilinde Fransız hikâyeceliğinden en fazla hikâye çevirisi yapanlardan Ali Kemâl “aynen tercüme” taraftarıdır. Onun görüşüyle çevirmen, “daima lisân-ı mâder-zâdına sarılmalı... Her cümlelerin manasını epeyce anladıktan sonra telif gibi nakle başlamalı. Maamafih metin mefhumundan zinhâr ayrılmamalı”dır.³²¹ Çeviri eserlerde görülen hatalara dair değerlendirmelerde de bulunmuş olan Ali Kemâl, çevirisinin “mümkün mertebe telife benze[mesini]” istemekle birlikte birebir çeviri yapılırken, “Türkçemizi, o latîf, o revac-ı istînâs Türkçemizi gîlzete” düşürmek de istemez. Çevirmen, aslına olabildiğince yakın

³¹³ Jules Verne, Hayal İçinde Yahud Bin Sene Sonra Amerika’da Bir Gazetecinin Derece-i Meşguliyeti, (çev. Mustafa Refik), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309/1892, s. 2.

³¹⁴ Raphael ve Fornarin, (çev. Hayreddin), A. Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası-Kitabhane-i Sebat, İstanbul 1303/1886, s. 6.

³¹⁵ Henri Liard, Mühendisin Refiki, (çev. Süleyman Nutki), Ebüzziya Matbaası, İstanbul 1303/1886, s. 4.

³¹⁶ A. Blunar, Esrâr-ı Hindû Yahud Paris Kimyagerleri, (çev. M. Muhyiddin), Kitabçı Avadis, İstanbul 1307/1890, s. 4.

³¹⁷ Jules Verne, Deniz Altında 20 000 Fersah Seyahat, (çev. Ahmed İhsan), Artin Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 2.

³¹⁸ Chateaubriand, İbn-i Serac-ı Âhir, (çev. A. Tahir), Mihran Matbaası, İstanbul 1298/1881, s. 4.

³¹⁹ Jules Claretie, Mezleka-i Hayat, (çev. Mehmed Halim), Şirket-i Safahiye-i Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1311/1894, s. 2.

³²⁰ Alexandre Dumas, Kadınlar Muharebesi, (çev. Ahmed Ata), Matbaa-i Esad, İstanbul 1298/1881, s. 5.

³²¹ Marcel Prévost, Kadın Mektupları, (çev. Ali Kemal), İkdâm Matbaası, İstanbul, 1313/1896, s. 12-14.

ve aynı zamanda Türkçe söyleyişe uygun bir üslupla çeviri yapmalıdır. Çevirilerde başarısız örneklerin görülüyor olmasını ise başlıca üç sebebe bağlamaktadır. İlk olarak “üslupça mübâlâtsizliği” ele almaktadır. Çeviri yapan kişi her iki dili de iyi düzeyde tüm incelikleri ile bilmelidir. İkinci olarak Türkçenin söyleyiş özelliklerine muvafık bir üslupla ilgili eser Türkçeye kazandırılmalıdır. Üçüncü olarak Türkçenin beslendiği Arapça ve Farsa gibi kelime dağarcığıyla zenginleşmiş bir kelime hazinesi ile çeviriler yapılmalıdır. Yenilik taraftarı olup da Türkçenin mevcut kelime hazinesini görmezden gelmek, yeni kelimeler ve tamlamalar icat etmek faydalı değil aksine zararlıdır.³²²

Serbest çeviri yöntemi olarak adlandırılabileceğimiz mealen tercüme ifade edildiği üzere farklı tarzlarda yapılmıştır. Kimi eserler “telhis ve telfik”³²³, “ihtisar”,³²⁴ “mülâhhas”,³²⁵ “bi’l-intihâb”³²⁶ ve “teşrih-i aklamla bi’t-tercüme” edilmek suretiyle özetlenerek çevrilmişlerdir. Çeviriden maksadın Fransızca bilmeyen okuyucuların eserin muhtevasından azami ölçüde yararlanmalarını sağlamak olduğuna inananlar, “cümlelerin manalarını tağyîr etmeksizin” okuyucu için faydalı olan kadarını³²⁷ nakletmeyi tercih etmişlerdir. Bu tarz çevirilerde aynı zamanda “âdab-ı İslamiye ve ahlâk-ı milliyeye mugayir olmayan fıkralar”ın nakledilmesi uygun görülmemiştir.³²⁸ “Tevsî’en”³²⁹, “ilavât ve tezyinât” ile metni yeniden düzenleyip genişleterek yapılan çevirilerde, çevirmenlerin kısmen de olsa kendilerini eserin yazarlarından biri olarak tavsif ettikleri görülmektedir.³³⁰ Mealen çeviri yöntemi adı altında yapılan bir başka çeviri tarzı da “tashihat” ve “tebdil” yoluya yapılan çevirilerdir. Bu tarz çeviriler, okuyucu kitlesi göz önünde tutularak okumalarının ve bilmelerinin gerekmediğine inanılan kesitlerin değiştirildiği ve adapte edildiği çevirilerdir. Süleyman Nutki, Henri Liard’dan yaptığı çevirinin “kıraat-i nev-resîde-gân” tarafından okunacağını düşündüğünden olay örgüsünde kimi değişikliklere gitmiş ve eserin aslında olmayan Türk karakterler

³²² Marcel Prévost, Juliette’in İzdivacı, (çev. Ali Kemal), Tahir Bey Matbaası, İstanbul, 1315/1898, s. 7-10.

³²³ Engizisyon Tarihi, (çev. Ziya Paşa), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1299/1882, s. 7.

³²⁴ Bernardin de Saint Pierre, Paul ve Virginie, (çev. Osman Senai), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1311/1894, s. 3.

³²⁵ Fénelon, Aristonous, (çev. İhya Efendi Hafidi Faik Reşad), Kasbar Matbaası, İstanbul, 1306/1889, s. 2.

³²⁶ Lev Nikolayeviç Tolstoy, Famiya Saadeti, (çev. Gülnar Olga de Lebedef), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309/1892, s. 2.

³²⁷ Victor Hugo, Bir Mahkûmun Son Günü, (çev. Ali Nihad), Mihran Matbaası, İstanbul, 1303/1886, s. 3-4; Louis Jacolliot, Esrar-ı Serendib, (çev. Halid Ziya), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1305/1888, s. 2.

³²⁸ Victor Hugo, Garib Nine, (çev. Azize), Basiret Matbaası, İstanbul 1292/1875, s. 3.

³²⁹ Suzanne, (çev. Leskovikli Hayreddin), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1304/1887, s.

³³⁰ Ann Radcliffe, Sergüzeşt-i Adelin, (çev. Keçecizâde Abdullah Macid Paşa), İstanbul 1290/1873, s. 4.

eklemiştir.³³¹ Recâizade Mahmud Ekrem ise çeviri metnindeki değişiklik ve düzenlemelerin kendisinin yazar ile arasındaki bakış açısı farklılığından doğduğunu kaydeder.³³² Çevirmenlerin söz konusu çeviri stratejilerine ilaveten kimi eserlerin de adaptasyon yoluyla Türkçeye kazandırıldıkları görülmektedir. Adaptasyonlar daha çok sahne sanatlarıyla ilgili edebî eserler için tercih edilmiştir. Vodvil, dram, komedi ve trajedi türünde eserler “tatbiken nakil” edilmek suretiyle Türk diline ve kültürüne adapte edilmişlerdir.

Mealen çeviriye taraftar olan bir kısım çevirmen kendinde mevcut gördüğü “fıkdan-ı kudreti ve bir de lisânımızın her manayı tamamıyla ve suhûletle ifâdeye kâfi olmayan vüs’at-i hâzırası”nı³³³ sebep göstererek, diğer bir kısım çevirmen ise Türkçe söyleyiş özelliklerini bozmamak için mealen çeviri faaliyetinde bulunduklarını kaydetmişlerdir.³³⁴ Harfiyen tercüme yoluyla nakledilen metinler kimilerince üslup açısından soğuk bulunduğu gerekçesiyle mealen çeviride “şive-i lisâna muvaffakiyeti hususuna dahi son derecede itinâ” edilmiş olup “şive-i lisân ve beyân” kurallarına uygun bir ifade tarzı geliştirilmek istenmiştir.³³⁵

Harfiyen çeviriden taraf olanlar da çeviri yaparken Türkçenin ifade özelliklerini göz önünde tuttuklarını kaydetmişlerdir.³³⁶ Harfiyen çeviri taraftarı olan Şemseddin Sami, bu tarz çeviri metinlerinin, sanıldığı gibi aksine, Türkçenin şivesine zarar vermeyeceği, “bu şive tağyîrinden lisânımıza ıslâh ve terakkiden başka bir şey terettüb” edemeyeceği kanaatindeydi. Onun bakış açısıyla Avrupa dillerinden Türkçe’ye çeviri yapmanın zorluğu temel olarak lafzi ve manevi sebeplerden kaynaklanmaktadır:

Lafzi ciheti, kelâmı terkip eden cümlelerin ve cümleyi teşkil eden kelimâtın takdim ve tehirinden ibaret olup, buna riayet etmemek mümkün değil ise de mümkün mertebede kelâmı giriflilikten kurtarıp, cümleleri kısa kesmekle ve sureti ifadeyi şive-i kâtibânedan kurtarıp, şive-i tekellüme kalb ve takrîble, bu farkın kısm-ı küllisi izâle edilmiş ve bununla beraber lisânımız dahi, sadeleşmekle beraber güzelleşmiş olur. Manevi ciheti ise Avrupa muharrirleriyle bizim kâtip ve şairlerin arasında düşünmece olan farktır; efkâr-ı cedide ve terakkiyât-ı hazırayı köhne tarz münşiyâne ile ifade etmek mustahîldir. Bu tebeddül belki

³³¹ Henri Liard, Mühendisin Refiki, (çev. Ali Nihad), Ebuzziya Matbaası, İstanbul, 1303/1886, s.

³³² François-René de Chateaubriand, Atala, (çev. Recaizâde Mahmud Ekrem), Terakki Matbaası, İstanbul, 1288/1872, s. 5.

³³³ François-René de Chateaubriand, Atala, s. 5.

³³⁴ Louis Judicis-Etienne Enol, Bir Serseri, (çev. Ahmed İhsan), Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1303/1886, s. 2.

³³⁵ Alphonse de Lamartine, Raphael, (çev. Müstecabizâde İsmet-İskender Firari), İkdâm Matbaası, İstanbul 1315/1897, s. 3-4.

³³⁶ Xavier de Montépin, Esrâr-ı Saray-ı Kral I, (çev. Ahmed Subhi), Tasvir-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1293/1876, s. 2.

*ibtida garip görünür; lakin ilk nazarda garip görünen nice şeyler vardır ki, göz kulak alışmakla, menus ve mahbub olur. Islah ve terakkiyi müntac olan bu tebeddüle en ziyade hizmet edecek şey bu suretle edilecek tercümelerdir.*³³⁷

Çeviri faaliyetinde bulunanlar aynen/harfîyen ya da mealen çeviriye taraftar olduklarını ifade etmiş ve bu yöntemlerden biriyle çeviriler yapmışlardır. Kimi çevirmenlerin ise yer yer farklı çeviri yöntemlerini tercih etmiş oldukları görülmektedir. Bu isimlerin en başında Ahmet Midhat Efendi gelmektedir. Ahmet Midhat Efendi yalnızca tek bir çeviri yöntemine bağlı kalmadığını kimi zaman “aynen tercüme” kimi zaman ise “mealen tercüme” yoluyla ilgili eserleri Türkçeye çevirdiğini ifade etmiştir. Académie Française üyesi André Dacier’in Fransızcaya çevirdiği Xenophon’un *Cyropaedia* isimli eserini *Hüsrevname* ismiyle nakleden Ahmet Midhat Efendi, bu eseri “aynen tercüme” etmiştir³³⁸. Pierre Corneille’in *Le Cid*’ini de *Cide’in Hulâsası* ismiyle “serbest tercüme” yöntemiyle çevirmiştir. Ahmet Midhat Efendi, bu eserin önsözünde yer verdiği bir diyalog yoluyla “aynen tercüme” ve “serbest tercüme” kavramları üzerine açıklamalarda bulunur:

Tercüme denilen şey ister aynen olsun ister serbest tercüme suretinde bulunsun mutlaka mütercim-i anhin belâgatini aynen naklettiremez. Bir eser hangi lisânda yazılmış ise o lisânı öğrenerek eser-i mezkûru aynen o lisân üzere okumayınca belâgatın künhüne vâkıf olmak katiyen mümkün olamayacağı kaziyesidir ki Avrupa müdekkiklerini bütün elsine-i mevcûde ve ma'rûfenin tahsilinden başka Mısır ve İbrânî ve Süryânî ve Sankrit lisânları gibi artık vücûdu kalmamış addolunan lisânları da tahsile kadar mecbûr eylemiştir. Binâenaleyh klasiklerin tercümelerinden belagatleri cihetle faide-i sahîha ümidi doğru olamaz. Kala kala mevzuları yani onlar içindeki hayal kalır.

[...]

İnayet buyurunuz! İş yalnız mevzularından ibaret kaldığına göre velev ki serbest tercüme suretinde olsun âsâr-ı mezkûreyi uzun uzadıya tercümeden de bir faide-i cedide bekleyebilir misiniz? Eğer maksat Avrupa enâfis-i âsârını bizim için lüzum ve vücûbu dairesinde tanımak ise işte Cide için yaptığım hulasa kadar kâfi görülemez mi?

[...]

*Ondan sonra bir yandan aslını değiştirmeksizin derece-i kâfiyede hulâsa etmekle beraber diğer taraftan tefhimine medâr olmak için şerh ve tavzîh ederek yazmalı. Bununla beraber asla inkâr edilemez ki halk için fâidesi pek büyük olacaktır.*³³⁹

³³⁷ Daniel Defoe, Robenson, (çev. Ş[emseddin] Sami), Mihran Matbaası, İstanbul 1302/1885, s. 2-3

³³⁸ Xénophon, Hüsrevnâme, (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1302/1884, s. 2.

³³⁹ Pierre Corneille, Cide’in Hülâsası, (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1308/1891, s. 7, 13

Ahmet Midhat Efendi, Paul de Kock'tan çevirdiği *Kamere Âşık* romanını da tadilen ve tezyin ederek çevirdiğini, bu sayede okuyucunun eserden daha fazla keyif almasını amaçladığını kaydetmiştir.³⁴⁰

İster harfîyen isterse de mealen çevrilmiş olsun, hemen hemen bütün çevirmenler nakledilen metnin Türkçenin şivesine ve söyleyiş özelliklerine uygun olmasında hem fikirdirler. Bu sebeptir ki kimi eserler bir çevirmen eliyle Türkçeye nakledildikten sonra bir başka isim tarafından da üslup özellikleri açısından tashih edilmiştir. Tashihler bazen kitapevlerinin yayın politikası gereği uzman kişilere tevdi edilirken,³⁴¹ bazen de çevirmenlerin ikili ilişkileri ile yürütülmüştür.³⁴² Anadili Türkçe olan çevirmenlerin eserleri tashihe tâbi tutulurken, Madam Gülnar gibi Türkçeyi sonradan öğrenen çevirmenlerin eserleri de uzman isimlerin denetiminden geçmiştir. Madam Gülnar'ın eserleri, kendisinin Türkçe öğretmeni Ahmet Cevdet Efendi³⁴³ ve matbuat dünyasındaki hamisi Ahmet Midhat Efendi tarafından dil yönüyle gözden geçirilmiştir. Ahmet Midhat Efendi dil yönünden tashihini yaptığı eserler için yazdığı takrizlerden birinde, kendisine Stockholm Oryantalistler Kongresi'nde tashih için verilen metnin başkalarınca da gözden geçirildiğini ve metnin çok fazla müdahaleye maruz kalması nedeniyle aslındaki sadeliği yitirmiş olduğundan bahseder. Kendisi ise çevirmenin esas metni üzerinde düzeltmelerde bulunduğu ve aslındaki sadeliği azami ölçüde muhafaza ettiğini söyler.³⁴⁴ Ahmet Midhat Efendi bu dikkatle tashihler yaptığını kaydederken, bazı musahhihler de denetimlerine sunulan çeviri metnini gözden geçirirken yer yer kısaltmalarda ve değişikliklerde bulunduklarını ifade etmekten kaçınmamışlardır.³⁴⁵

Yenileşme devri Türk edebiyatı dâhilinde metin çevirilerinin nasıl yapılması gerektiğine dair çeviri kılavuzu türünden eserler de yayımlanmıştır. Fransızca öğretmeni

³⁴⁰ Charles Paul de Kock, "Kamere Âşık", (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1303/1886, s. 2.

³⁴¹ Xavier de Montépin, Çingene Kızı II, (Çev. K.S-Tashih: Mustafa Reşid), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306/1889, s. 2; Xavier de Montépin, Asnières Faciası Yahud Bir Canavar Karının Encamı I, (çev.-Tashih: Süleyman Nazif), İstapan Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 6.

³⁴² Jules Bulayer, Mağdure Yahud İbret-bahş İki Misâl, (çev. Mehmed Fuad-Tashih: Mehmed Nushi), Bahriye Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 2.

³⁴³ Tolstoy, Familya Saadeti, (çev. Gülnar Olga de Lebedef-Tashih: Ahmed Cevdet Efendi), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309/1892, s. 4-5.

³⁴⁴ Tolstoy, İlyas Yahud Hakikat-i Gına, (çev. Gülnar -Madame Olga de Lebedov), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309/1892, s. 3.

³⁴⁵ Victor Hugo, Victor Hugo'nun Bir Nutku, Voltaire'in Vefatından Yüz Sene Sonra, (çev. Dikran Sebuhyan-Tashih: Solahî), Âlem Matbaası, İstanbul 1307/1890, s. 3.

Hasan Basri'nin *Hikâye Usûlüyle Lisân-ı Fransevî*³⁴⁶ isimli eserinde Fransızca üç hikâyenin sayfa altında, dipnot hâlinde, Türkçe çevirisinin verildiği görülür. Yalnızca parantez içinde kelime anlamları verilmekle yetinilmiş, çeviriye dair yöntem açısından bir açıklama yapılmamıştır. İstapan'ın, *Rehber-i Tercüme der Lisân-ı Fransevî Tarz-ı Nevin Sergüzeşt-i Gil Blas*³⁴⁷ ismiyle yayımladığı çeviri kılavuzu, Fransız sanatkar Le Sage'ın macera romanı olan *Gil Blas*'nın metninin aslı ve çevirisi karşılıklı sayfalarda denk düşecek şekilde yayına hazırlanmıştır. İstapan, eserinin ön sözünde Fransızcadan Türkçeye çeviri yapacak kişilere yol gösterecek kaynakların eksikliğinden bahseder. Bu eserde dikkati çeken husus, çevirmenin daha çok kelime bilgisi ve dil bilgisi kuralları merkezli bir anlatıma başvurmuş olmasıdır. Her cümle ve kelime birebir çevrilmiş ve sayfa sonlarında dil bilgisi kurallarına dair açıklamalara yer verilmiştir.

Mihran Apikyan'ın yayımladığı *Muallim-i Tercüme Ez-Fransevî be-Turkî*'de³⁴⁸ Fransızca cümleler tek tek Türkçeye çevrilmiş ve her cümlede yer alan Fransızca kelimenin Türkçe karşılığı gösterilmekle yetinilmiştir. *Talim ve Tercüme Miftâhı*'nda³⁴⁹ ise hiçbir açıklama yapılmaksızın cümle ve paragraf düzeyinde yüz otuz altı çeviri örneği verilmiştir.

İncelememizin kapsamı dâhilindeki yıllarda yayımlanan en kapsamlı çeviri kılavuzu Kemalpaşazâde Said Bey'e ait olan *Galatât-ı Tercüme*'dir On sekiz defterden oluşan bu eser, bağlamsal sözlük olarak da değerlendirilebilecek bir tarzda tanzim edilmiştir. Defter olarak isimlendirilen her bir kitapçık kendi içinde alfabetik olarak sıralanmış olan kelime ve kelime grupları hâlinde tanzim edilmiştir. Sayfa başında verilen Fransızca kelimenin hangi bağlamlarda ne gibi anlamlara gelebileceği işaret edilmiş, çeviri parçaları ile açıklanmıştır. Bu esnada yanlış çeviri örnekleri de seçilmiş ve nasıl olmaları gerektiği izah edilmiştir. Kemalpaşazâde Said Bey, kelimelerin sözlük anlamlarını bilmenin yeterli olamayacağını, ilgili kelimenin Fransız kültüründe ne gibi anlamlara sahip olduğunu ve Türkçeye çevrilirken de hangi kültürel bağlamın göz önünde bulundurulması gerektiğine dair dikkatlerini paylaşmıştır.

Kemalpaşazâde Said Bey, "Kâffe-i Mütercimîn" başlıklı önsözde, bu kitapçıklarda toplanan çeviri örneklerinin yirmi beş yıldır biriktirdiği notlarından meydana geldiğini

³⁴⁶ Şövalye Hasan Basri, *Hikâye Usulüyle Lisan-ı Fransevi*, Artin Asarduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1290/1873.

³⁴⁷ İstapan, *Rehber-i Tercüme der Lisan-ı Fransevi I-II*, İstanbul, Matbaa-i Aramyan, 1298-1299/1881-1882.

³⁴⁸ Mihran Apikyan, *Muallim-i Tercüme Ez-Fransevî be-Türkî*, Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul, 1306/1889.

³⁴⁹ Emile Otto, *Talim ve Tercüme Miftâhı*, (çev. Mehmed Halid), Karabet Matbaası, İstanbul, 1309/1892.

ifade eder. Defterler bir bütün hâlinde incelendiğinde yazarın çeviri faaliyetini “aynen tercüme” ve “serbest tercüme” olarak tasnif ettiği görülür. Said Bey ise aynen tercümeden ziyade serbest tercümeyle taraftardır. Fakat bu ikinci çeviri yöntemi uygulanırken de gereksiz eklemelerden ve anlamı bozabilecek tasarruflardan sakınmak gerektiğini şu satırlarla ifade eder:

*Her lisân erbâbı istimlâk ettikleri elfâzın kuvvetine vakıf olacağından bir lafzı manâ-yı hakikisinden manâ-yı mecaziyesine veya lazımiyesinden tazminiyesine nakl ile ıstılah etmeye muktedirler. Lakin ecnebi bir lisândan alınan kelimeleri aynı aynına o lisândaki şiveyi veya manâ-yı tazminiye takliden diğer bir lisâna nakil dikkatsizlik eseridir.*³⁵⁰

Bir başka çeviri kılavuzu yazarı Mehmed Ziya ise, *Rehber-i Usûl-i Tercüme*’sinde “harfiyen tercüme” ve “mealen tercüme” kavramlarına dair açıklamada bulunur:

Herhangi bir lisânda olursa olsun usûl-i tercümeden maksat, bir manâyı bir zarftan diğer zarfa koymaktır. Ancak vazifesi ve birinci maksadı mazrufu vikaye ve layıkıyla ihata etmektir.

Bir lisândan diğerine tercüme ve nakil olunacak asar hakkında evvel bâ-evvel nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınacak nokta, aslındaki manâyı ve kuvvet-i tesiri kaybetmeyerek tercümeyle çalışmaktır. Bunun için de her iki lisânda meleke ve rûsuh peyda etmelidir. Çok defa görülmüştür ki, yalnız bir lisânda oldukça sahib-i iktidar bulunduğu hâlde diğerinin nüket ve dekayikine adem-i vukufundan naşı edilen tercümeler hatalı oluyor.

Şu hâlde en ziyade evrak-ı matbua sütunlarında göze çarpmaktadır. Bazıları lisân-ı Osmaniye’yi layıkıyla kesb u vukuf etmeden tercümeyle kalkıştıklarından tercüme olunan âsar ve makalatın kavâid-i lisâna ve şive-i Osmaniye mugayereti hesabıyla mazhar-ı rağbet olamadığı, olsa bile muahezeden kurtulamadığı görülüp işitiliyor. Bu cihetle faraza yalnız Fransızca bilmek kâfi olmayıp lisân-ı Osmaniye’nin kavâid-i sarf ve nahvine, lügate, manâya vakıf olmak. Evet, bir ibareyi sarf ve nahivce doğru tercüme etsek bile bir kelimenin müteaddid manası olduğunu bilmezsek mukabili bulunan o kelimenin o mahalde istimali bazen münasebetsiz ve belki dâ’î-yi mahzur olabilir.

Usûl-i tercümede ilm-i meaniye aşına olmak da lazımdır. Bir ibarenin cami’ olduğu nükât ve dekaik belagatın en mühim kısmı olan meani ile fark ve temyiz ediliyor. Şu hâl muharrerat-ı resmîyede daha ziyade mültezemdır. Çünkü-dediğim gibi- bir kelimenin müteaddid manası arasında o mahale münasebeti, telakki olmayan diğer bir lafzı kullanılıyorsa tercüme kuvvetten düşer ve bu suretle türlü türlü tevilata kapı açar. Binaenaleyh usul-i tercüme usul-i kitabet ve inşa ile tev’emdir. Biri diğerinin lazım-ı gayr-ı mufârıktır.

Usul-i tercüme iki nev’idir: biri harfiyen tercüme, diğeri mealen tercümedir. Harfiyen tercüme mübtediler için silsile-i kelamı terkîp ve tahlil ile uğraşanlar için en güzel usuldür. Mealen tercüme ise Fransızcada oldukça

³⁵⁰ Kemlpaşazâde Said, Galatât-ı Tercüme I-, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1306/1889, s. 221.

*meleke peyda edenler hakkında kabil-i tatbiktir. Fakat denildiği gibi zarf ile mazruf beynindeki taalluk ve merbutiyeti bozmamalı. Manayı ise münasip elfaz ve tabirat bularak kuvvet ve tesirini kaybetmeksizin onu tercüme etmelidir.*³⁵¹

Kitapların dışında dönem dergilerinde de çeviri faaliyetine dair kimi dikkatlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu dergiler arasında ise *İrtika*, *Mecmua-i Lisan* ve *Ma'rifet*; sütunlarında yer verdikleri eleştiri yazıları, çeviri örnekleri ve çeviri yarışmalarıyla farklılık arz eder. *İrtika*'da Bolulu H. Talat imzasıyla yayımlanan "Tercüme Hakkında Tarihe Müstenit Bir Makale"de, çeviri faaliyeti bir bilim dalı olarak değerlendirilmiştir. Yazarın görüşüne göre, Avrupalılar kendi kültürlerine uygun şekilde metinleri tercih edip çeviriler yaparken, Osmanlıda ise "yalnız lisâna olan vukûf ve âşinalığımız sayesinde bir suretini alıp Türkçeye aynıyla nakil ve tercüme edil[mektedir]". Çeviri yapacak kişinin ele aldığı eserin muhtevasına vakıf olması gerekmektedir. Kimi durumlarda ise çeviri yapacak kişinin çeviri metnini teşrih edebilecek bir vukufiyeti de olmalıdır ki, okuyucular için geçek anlamda faydalı olabilsin.³⁵²

Mehmed Celal'in "Tercüme Numuneleri" başlıklı on bir yazılık müteselsil makalelerinde de Atamyan'ın Xavier de Montépin'den aynen çevirdiği *Mecnuneler Tabibi (Le Médecin des Folles)* son derece tezyif edici bir üslupla, çevirmenin imla yanlışları ve şive-i Osmaniye'ye riayet etmemesi sebebiyle eleştirilir. Mehmed Celal de Ali Kemal gibi çeviri yapacak olanların Türkçeye vakıf olmalarını, aksi hâlde kendilerini gülünç bir duruma düşürebileceklerini ihtar eder.³⁵³ Çevirmenler olarak "şive-i lisânımızı muhafazaya borçluyuz, bu, bizim için en büyük vazifedir"³⁵⁴ diyen Mehmed Celal, makale dizisinin son yazısında Ali Nihad'ın Paul de Kock'tan çevirdiği *Dostum Piffar*'ı (*Mon Ami Piffard Et Chipolata*) ele almıştır. Bu değerlendirme yazısında da öncekiler gibi çeviri metin cümle ve paragraf düzeyinde ele alınmış, Türkçe söyleyiş özelliklerine aykırı olan ifadeler eleştirilmiştir.³⁵⁵

Mecmua-i Lisân, isminden de anlaşılacağı üzere genel itibarıyla Fransızca öğretimine ağırlık vermiş bir dergidir. Dergide yer alan "Fransızca Usul-i İnşa ve

³⁵¹ Mehmed Ziya, *Rehber-i Usûl-i Tercüme*, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1325/1909, s. 2-4.

³⁵² Bolulu H. Talat, "Tercüme Hakkında Tarihe Müstenit Bir Makale", *İrtika*, 24 Şevval 1316/7 Mart 1899, N.4, s. 10.

³⁵³ Mehmed Celal, "Tercüme Numuneleri", *İrtika*, 1 Kânunuevvel 1316/14 Kânunuevvel 1900, C.2, N.90-42, s. 166.

³⁵⁴ Mehmed Celal, "Tercüme Numuneleri II", *İrtika*, 8 Kânunuevvel 1316/21 Kânunuevvel 1900, C.2, N.91-43, s. 170.

³⁵⁵ Mehmed Celal, "Tercüme Numuneleri XI", *İrtika*, 9 Mart 1317/23 Mart 1901, C.3, N.104-4, s. 149-150.

Kitabet”, “Telaffuzları Tarz-ı Tecrübelerine, Kırâata Muhalif Bazı Kelimat-ı Franseviyye”, “Lisan”, “Teracim-i Âsâr-ı Meşahir” ve “Cümel-i Hikemiye” başlıklı sütunlarda Fransızca dilbilgisi kurallarının öğretimine ağırlık verilmiştir. Derginin farklı sayılarında yer alan “Tercüme Numunesi” ve “Müşabaka” başlıkları altında ise derginin idare heyetince seçilen Fransızca mensur ve manzum parçaların çevirilerinin bakışımı hâlde verildiği görülmektedir. İlgili sütunlarda yer alan örnekler ile daha çok gençler için çeviri faaliyetini teşvik ve teşci edici bir tavır takınıldığı görülmektedir.

Ma'rifet dergisi ise her sayısının Türkçe ve Fransızca nüshalar hâlinde yayımlanmış olması yönüyle devri içinde öne çıkar³⁵⁶. Dergide “Tercüme Müsabakası” ve “Tercüme Numunesi” başlıklı seri yazılarda bakışımı metinler maarifetiyle Türkçeden Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye yapılmış olan manzum-mensur çeviri örneklerine yer verilmiştir. Osmanlı maarifetine katkıda bulunmak iddiasında olan dergide, devrin önde gelen birçok sanatkârının imzası görülmektedir.

Araştırmaya konu edindiğimiz ilgili yıllardaki çeviri faaliyetine bir bütün hâlinde bakıldığında, çevri metinler ile okuyucu kitlenin öncelikle yeni bir düşünme tarzı ve duyarlılıkla buluşturulmak istendiği görülmektedir. Çeviri yöntemlerine dair yapılan hemen tüm izahlarda, öncelikle “fayda prensibi”nin gözetildiği görülmektedir. Çevirmenler, Türkçeye aktardıkları eserler ile mevcut okuyucu kitlesinin yenileşme yolunda eğitilmesini gaye edinmişlerdir. Esas itibarıyla “aynen/harfîyen tercüme” ve “mealên tercüme” olmak üzere iki tür çeviri yöntemi öne çıkmaktadır: Aynen ya da harfîyen tercümeden maksat, Fransızca metnin cümle cümle çevrilmesi ve metinden hiçbir eksiltme yapılmamasıdır. “Fayda prensibi”nin gereği olarak daha çok fikrin nakledilmesi gerektiğine inanan çevirmenler ise mealên ya da serbest çevirinin yeterli olduğuna kanidirler. Bu tarz çeviriyi savunanlar; telhisen, tadilen, tevsien ve tatbiken gibi metnin uygun görülmeyen taraflarını kırparak, özetleyerek ya da genel hatlarıyla esas fikri aktararak çeviri yapma taraftarıdır. Bu tarz çeviri esnasında Türkçe söyleyiş özelliklerine sadık kalınmak istenmiştir. Türkçe cümle yapısı ve sözdizim özellikleri göz önünde tutularak yeni bir duyuş tarzı okuyucuya tanıtılmak arzu edilmiştir.

³⁵⁶ Hakan Soydaş, “Mutavassıfın Devrinde Türkçe-Fransızca Bir Edebiyat Dergisi Ma'rifet ve Türk Edebiyatına Kazandırdıkları”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2018 Bahar, S. 43, s. 193-223.

1.2.2. Harfiyen Çeviri ve Mealen Çeviri Değerlendirmeleri

Victor Hugo, *Claude Gueux*

Il y a sept ou huit ans, un homme nommé Claude Gueux, pauvre ouvrier, vivait à Paris. Il avait avec lui une fille qui était sa maîtresse, et un enfant de cette fille. Je dis les choses comme elles sont, laissant le lecteur ramasser les moralités à mesure que les faits les sèment sur leur chemin. L'ouvrier était capable, habile, intelligent, fort maltraité par l'éducation, fort bien traité par la nature, ne sachant pas lire et sachant penser. Un hiver, l'ouvrage manqua. Pas de feu, ni de pain dans le galeas. L'homme, la fille et l'enfant eurent froid et faim. L'homme vola. Je ne sais ce qu'il vola, je ne sais où il vola. Ce que je sais, c'est que de ce vol il résulta trois jours de pain et de feu pour la femme et pour l'enfant, et cinq ans de prison pour l'homme.

L'homme fut envoyé faire son temps à la maison centrale de Clairvaux. Clairvaux, abbaye dont on a fait une bastille, cellule dont on a fait un cabanon, autel dont on a fait un pilori. Quand nous parlons de progrès, c'est ainsi que certaines gens le comprennent et l'exécutent. Voilà la chose qu'ils mettent sous notre mot.

Poursuivons.

Arrivé là, on le mit dans un cachot pour la nuit et dans un atelier pour le jour. Ce n'est pas l'atelier que je blâme.

Claude Gueux, honnête ouvrier naguère, voleur désormais, était une figure digne et grave. Il avait le front haut, déjà ridé quoique jeune encore, quelques cheveux gris perdus dans les touffes noires, l'œil doux et fort puissamment enfoncé sous une arcade sourcilière bien modelée, les narines ouvertes, le menton avancé, la lèvre dédaigneuse. C'était une belle tête. On va voir ce que la société en a fait.

Il avait la parole rare, le geste peu fréquent, quelque chose d'impérieux dans toute sa personne et qui se faisait obéir, l'air pensif, sérieux plutôt que souffrant. Il avait pourtant bien souffert.

Dans le dépôt où Claude Gueux était enfermé, il y avait un directeur des ateliers, espèce de fonctionnaire propre aux prisons, qui tient tout ensemble du guichetier et du marchand, qui fait en même temps une commande à l'ouvrier et une menace au prisonnier, qui vous met l'outil aux mains et les fers aux pieds. Celui-là était lui-même une variété de l'espèce, un homme bref, tyrannique, obéissant à ses idées, toujours à courte bride sur son autorité; d'ailleurs, dans l'occasion, bon compagnon, bon prince,

jovial même et raillant avec grâce; dur plutôt que ferme; ne raisonnant avec personne, pas même avec lui; bon père, bon mari, sans doute, ce qui est devoir et non vertu; en un mot, pas méchant, mauvais. C'était un de ces hommes qui n'ont rien de vibrant ni d'élastique, qui sont composés de molécules inertes, qui ne résonnent au choc d'aucune idée, au contact d'aucun sentiment, qui ont des colères glacées, des haines mornes, des emportements sans émotion, qui prennent feu sans s'échauffer, dont la capacité de calorique est nulle, et qu'on dirait souvent faits de bois; ils flambent par un bout et sont froids par l'autre. La ligne principale, la ligne diagonale du caractère de cet homme, c'était la ténacité. Il était fier d'être tenace, et se comparait à Napoléon. Ceci n'est qu'une illusion d'optique. Il y a nombre de gens qui en sont dupes et qui, à certaine distance, prennent la ténacité pour de la volonté, et une chandelle pour une étoile. Quand cet homme donc avait une fois ajusté ce qu'il appelait sa volonté à une chose absurde, il allait tête haute et à travers toute broussaille jusqu'au bout de la chose absurde. L'entêtement sans l'intelligence, c'est la sottise soudée au bout de la bêtise et lui servant de rallonge. Cela va loin. En général, quand une catastrophe privée ou publique s'est écroulée sur nous, si nous examinons, d'après les décombres qui en gisent à terre de quelle façon elle s'est échafaudée, nous trouvons presque toujours qu'elle a été aveuglément construite par un homme médiocre et obstiné qui avait foi en lui et qui s'admirait. Il y a par le monde beaucoup de ces petites fatalités têtues qui se croient des providences.³⁵⁷

[...]

1.3.2.1. Claude Gueux'nun Harfiyen Çevirisi

1.3.2.1.2. Selanikli Tevfik, Claude Gueux Yani Obur Claude

Bundan yedi sekiz sene mukaddem Paris'te fukâra-yı ameleden Claude Gueux nâmında birisi vardı ki merkûm, kapatması bir kadın ve ondan mütevellit bir kız ile beraber bulunurdu. Ben vukûâtı olduğu gibi yazıp hikâyeden ahlakça alınacak ders-i ibreti sırası düştükçe iktitâf eylemeyi erbâb-ı mütâlaaya havale eyliyorum. İşçi Claude muktedir, maharetkâr, zeki bir adam olarak terbiyeden pek de o kadar nasibi yoksa da tabiatın müsâide-i mahsusasına mazhar olmuş, okumak bilmezse de düşünmek kudretini hâiz bulunmuş idi. Bir kış iş bulunmadı, kulubesinde de ateşten, ekmekten eser yok!

³⁵⁷ Victor Hugo, Claude Gueux, Évreux Imprimeur, Paris 1834, p. 5

Kendisi, metresi, çocuğu aç kalıp üşüdüler. Claude hırsızlık etti. Ne çaldığını, nereden sirkat eylediğini bilmem. Yalnız şunu bilirim ki bu sirkatin neticesi olarak karısıyla çocuğu için üç günlük ekmek ve ateş tedarik edebilmiş ve fakat kendisi de beş sene hapis cezasıyla mahkûm edilmiştir.

İşçi, müddet-i hapsini geçirmek üzere (Clairvaux) hapishanesine gönderildi ki bu hapishane manastır iken mahbes, hücre-i ibadet iken zindan odası, mihrap olduğu hâlde erbâb-ı cinayete meşher hâline taklîp edilmiştir. Biz terakkiden bahs eyledikçe bazı adamlar onu bu suretle telakki edip icra ederler. Ve işte bu hâli bize terakki olmak üzere arz ederler.

Devam edelim:

Claude mahbese vasıl olunca geceleyin zindana, gündüzün de bir kârgâha konuldu. Kârgâhı istihkâr etmek fikrinde değilim.

Evvelce işçi, ba'd-ezin hırsız olan obur Claude haysiyyetperver, ciddi bir adam idi. Kendisi henüz genç olmakla beraber geniş alnı, der-çîn olmuş siyah, sık saçlarının şurasına burasına kır serpmiş, lâtif gözleri suret-i mergubede mutavakkis olan kaşları alnına güzelce yerleşmiş olduğu gibi burun delikleri açık, çenesi uzunca, dudakları adem-i tenezzül emarelerini haiz idi. Ve merkûm fıtraten iyi bir şahıs iken cemiyet-i beşeriyenin onu ne hâle koyduğu kariben görülecektir.

Claude az söyler, tekellümde a'zâsını sık sık tahrik etmez bir adam olarak her vaz'ında inkıyâd-ı kulûbu hazırlayacak bir hâl-i müesser hüveydâ idi. Siması meşakkat-dîde olmaktan ziyade mütefekkir ve ciddiyet-perver olduğunu imâ eyler. Hâlbuki merkûm pek çok ıstırap çekmiş idi.

Obur Claude'un bulunduğu mahpeste bir kârgâh müdürü var idi ki mahpeslere mahsus hâlâtta olarak hem hapishane memurluğu hem de satıcılık eden, bir taraftan işçiye bir sipariş edip diğer cihetten mahbusu tehdid ile beraber eline alet-i iştigal vererek ayağına zincir vuran memurlardan idi. Memur nev'i şahsına münhasır, mütehevvir, zâlim, kendi efkârından başka bir şeye inkıyât etmez, her zaman nüfûz-ı âmiriyeti su-i istimal ederse de bazı hâlâtta iyi arkadaş olabiliş bir dereceye kadar da beşûş ve müstehzi idi. Merkûm salâbetli olmaktan ziyade anîf olarak hiç kimse ile ve hatta kendi kendisiyle bile hoş geçinmez, iyi bir peder ve binaenaleyh iyi bir zevc idi. Hâlbuki bu keyfiyet bir vazife ise de bir fazilet değildir. Merkûm şerîr sayılamazsa da bile herhâlde fena bir adam olarak eğilmek, bükülmek şanından olmadığı gibi cismi, gayr-ı mütehassis cevâhir-i ferdiyyeden

müteşekkil bulunduğundan hiçbir fikrin, hiçbir hissin müsademesiyle ihtizâza gelmez idi. Hiddeti bâridâne, kin ve garazı sâkitâne, tehevürü heyecandan hâli olarak istidat-ı ateş-i hiddeti hararetlenmeksizin gazaplanabilecek derecede az olduğundan bir ucu ateş olup yanarken diğeri bârid kaldığından mahiyeten oduna müşabih olduğu hüküm olunur idi. Tab'ının hasîsa-yı esasiyesi inatkârlığa münhasırdır. Kendisi de hasletiyle müftehir olarak (büyük) Napoleon'a benzediğini söylerdi. Hâlbuki bu fikrin menşe'i sehv-i nazardır. Onun gibi daha pek çok adamlar dahi bu sehv-i nazarın hadî'asına kapılmış olduklarından bir mesafe-i muayyeneden inatkârlığı azim ve bir şem'i necm olarak telakki ederler. İşte bu adam "azim" dediği her türlü müşkülât arasında serdar-ı hevâ olarak onun müntehasına kadar gider idi. Zekâvetle tev'em olmayan inat bir kat daha uzanmasına hizmet etmiş olmak üzere himâriyyetin ucuna lehimlenmiş hamâkat gibi bir şeydir. Bu fikir istenildiği kadar uzatılabilir. Filhakika, umûmi, husûsi bir felakete duçar olduğumuz zaman bunun yerde kalan enkazına bakarak ne suretle üzerimize tehâcüm ettiğini tetkike koyulacak olursak felaket-i mezkûrenin ekseriya fikri pest ve hodbinlik, hod-pesentlikle sermest bir adam tarafından hazırlanmış olduğunu görürüz.³⁵⁸

[...]

Victor Hugo'nun eseri *Claude Gueux*, ilk defa *Revue de Paris*'de tefrika edilmiş ve kısa bir süre sonra da kitap hâlinde yayımlanmıştır. Çeviri eser ise, Matbaa-i Ebüzziya'da basılmış ve "hikâye-i sahiha"dan bir eser olarak tanıtılmıştır.³⁵⁹ Aslı yirmi üç sayfa olan eser, bizzat çevirmeni Selanikli Tevfik'in ifade ettiği üzere aynen/harfîyen çevri yöntemiyle Türkçeye aktarılmıştır. Çevirmenin çeviri esnasında paragraf ve cümle düzeyinde eksiltmeye gitmediği görülmektedir. Bununla birlikte metnin aslındaki paragrafların yapısı yer yer bozulmuş, bazıları birkaç parçaya ayrılırken bazıları da birleştirilip tek bir paragraf hâline getirilmiştir. Çeviri esnasında tercih edilen üslup özellikleri metnin aslına sadık olup, sade ve tamlamalardan uzak, yenileşme devri edebî eserlerinin genelinde görülen ifade tarzına uygundur. Metin içi konuşma cümleleri karşılıklı konuşma parçaları hâlinde düzenlenmiş olup, kimi iç monologların da parantez içinde verilmesi tercih edilmiştir.

Alıntılanan kesit itibarıyla bakıldığında ifadelerin selâseti açısından yer yer basit cümlelerin birleşik cümleye ya da birleşik cümlelerin basit cümleler hâline

³⁵⁸ Victor Hugo, *Claude Gueux* (Yahut Obur Claude), (çev. Selanikli Tevfik), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1886, s. 7.

³⁵⁹ Takvim-i Ebüzziya Reb-i Ma'rifet VI. Sene, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1303/1886, s. 124.

dönüştürüldüğü görülmektedir. Çeviriyi aynen yaptığını kaydeden Selanikli Tevfik, Türkçe söyleyiş özelliklerine sadık kalmıştır.

1.3.2.2. Claude Gueux'nun Mealen Çevirisi

1.3.2.2.1. Menemenlizâde Mehmet Tahir, "Claude Guyeux"

Yedi sekiz sene mukaddem Paris'te Claude namında fakir bir işçi bulunuyordu. Bunun bir metresi ve o metresinden dünyaya gelmiş bir kızı vardı. Ben hikâyeden alınacak ders-i ahlakı erbâb-ı mütâlaanın nazar-ı dikkatlerine havale ederek vak'ayı olduğu gibi nakil eyliyorum. Bu işçi müsta'id ve kâr-güzâr bir adam olarak cemiyet-i beşeriyeden ziyade tabiatın terbiye-kerdesi idi. Okumak bilmez fakat düşünebilirdi. Kış zamanı iş bulunmaz. İşçinin kulübesinde yiyecek yakacak bir şey kalmadı. Üşümeye başladılar. İşçi hırsızlık etti. Ne çaldığını nereden çaldığını bilmem. Belki de şudur ki bu sirkatin neticesinde metresi ile kızı için üç günlük ekmekle ateş tedarik edebildiyse de kendisi beş sene hapse mahkûm oldu.

İşçi müddet-i hapsini beş sene ikmal için Clairvaux mahpesine gönderildi. Clairvaux Bastille'e tahavvül etmiş bir manastır, zindan odalarına inkılap eylemiş bir hücre-i ibadet olmuş bir mihrap idi. Bazı adamlar bu tebeddülâta terakki nâmı verirler ve terakki denildikçe bu yolda telakki ederler.

Devam edelim:

Oraya varınca, işçiyi gece zindana, gündüz kârgâha gönderirler idi. Tahkir etmek istediğim kârgâh değildir.

Evvelce namuslu bir işçi olduğu hâlde şimdi hırsız olan Claude Guyeux ashâb-ı metanet ve sebatan bir adam idi. Siyah saçları arasına kır serpmiş, gözleri latif olarak mukavves olan güzel kaşları altında içeriye doğru girmiş idi. Burun delikleri açık, çenesi sivri olup dudakları adem-i tenezzülüne delâlet ederdi: Bu güzel bir çehre idi. Cemiyet-i beşeriyenin buna ne yaptığına göreceğiz.

Pek az söyler ve söylediği vakit azâsını çok hareket ettirmezdi. Şahsında bir hâl-i fevkalade görülüyordu ki tesir-bahş-ı kulûb olurdu. Çehresi meşakkat-dîde olmaktan ziyade mütefekkir ve ciddi görünüyordu. Mamaafih pek çok meşakkat de çekmişti.

Claude Guyeux'nun bulunduğu yerde bir hapishane müdürü var idi ki bunların mahsusâtından olduğu üzere hem hapishane memuriyeti eder hem satıcılık ile meşgul olurdu. İşçileri teşvik, mahpusları tehdit ederdi; ellerine alet verir ayaklarına zincir

vururdu, bu da nev'i şahsına münhasır bir mahlûk olarak kısa boylu müstebit, fikrinde musır ve mütehevvir bir adam idi. Mamafih vakit olurdu ki pekiyi bir arkadaş pekiyi bir âmir olurdu.

Sebattan ziyade hissizlikle muttasıf bir mahlûk olarak kimse ile hatta kendi kendisiyle bile müşâvere etmez idi. İyi bir peder iyi bir koca idi fakat bunlar bir fazilet değil bir vazifedir. Bu o adamlardan idi ki tesir ve inbisât bilmezler, hiçbir fikrin hiçbir hissin vürûdu zihinlerine tesir eylemez. Müncemid, hiddetli, deve kinlidirler. Teessür etmeksizin tehevür ederler. Isınmadan ateş alırlar. “Odundan yapılmış” sözü bunlar için en muvafık bir tariftir. Bir tarafları yanarken bir tarafları soğuk bulunur. Bu adamın esası, tabiatı, inat idi. Ve bu inat sebebiyle mütehevvir idi. Kendini Napoleon’a benzetirdi. Bu bir sehv-i nazardan ibarettir. Bazı adamlar vardır ki zannettikleri şey ile hakikat arasında bir mesafe-i vâsia var iken, kendi kendilerini aldatırlar. İnada sebat derler. Bir kandili yıldız zannederler. Bu adam kendisinin arzu dediği şeyi bir maksat-ı meçhule ta’lik etti mi başını kaldırır hiçbir şeyden sakınmayarak o maksadın müntehasına kadar giderdi. Fikirsiz inat bir ahmahlıktır ki hayvanlığa müntehâdır. İşte Clairvaux merkez-i hapishanesinin müdürü olan zât böyle bir adam idi. İşte cemiyet-i beşeriyenin mahpuslar üzerine vurarak kıvılcımlar çıkardığı alet böyle bir şey idi.³⁶⁰

[...]

Menemenlizâde Mehmet Tahir, *Claude Guyeux* çevirisini Gayret dergisinin 22-28. sayıları arasında tefrika hâlinde yayınlamıştır. Bu çeviri metin eksik olup, eserin ancak ilk on beş sayfasını³⁶¹ ihtiva etmektedir. Çevirmen, “küçük hikâye” olarak tavsif ettiği hikâye için yazdığı önsözde “ahlak ve efkâr-ı milliyeye” uymayan kısımları çıkarmak zorunda olduğunu kaydeder.

Menemenlizâde Mehmet Tahir’in çeviri metni aslı ile karşılaştırıldığında çevirmenin özetleme ve eksiltme yoluyla hikâyeyi nakletmiş olduğu görülmektedir. Aşağıda yer alan parça özetlenerek verilmiştir. Art arda yazılan uzun birleşik cümleler metinde anlatılan olgunun tamamını karşılayacak düzeyde, yerleştirilerek ve özetlenerek aktarılmıştır.

Celui-là était lui-même une variété de l'espèce, un homme bref, tyrannique, obéissant à ses idées, toujours à courte bride sur son autorité;

³⁶⁰ Victor Hugo, “Claude Guyeux”, (çev. Menemenlizâde Mehmet Tahir), Gayret, 23 Mayıs 1302/4 Haziran 1886, N.21, s. 84.

³⁶¹ Victor Hugo, *Claude Gueux*, p. 5-20.

*d'ailleurs, dans l'occasion, bon compagnon, bon prince, jovial même et raillant avec grâce; dur plutôt que ferme; ne raisonnant avec personne, pas même avec lui; bon père, bon mari, sans doute, ce qui est devoir et non vertu; en un mot, pas méchant, mauvais. C'était un de ces hommes qui n'ont rien de vibrant ni d'élastique, qui sont composés de molécules inertes, qui ne résonnent au choc d'aucune idée, au contact d'aucun sentiment, qui ont des colères glacées, des haines mornes, des emportements sans émotion, qui prennent feu sans s'échauffer, dont la capacité de calorique est nulle, et qu'on dirait souvent faits de bois; ils flambent par un bout et sont froids par l'autre.*³⁶²

[...]

*İyi bir peder iyi bir koca idi fakat bunlar bir fazilet değil bir vazifedir. Bu o adamlardan idi ki teessür ve insibât bilmezler, hiçbir fikrin hiçbir hissin vürûdu zihinlerine tesir eylemez. Müncemid, hiddetli, deve kinlidirler. Tesir etmeksizin tehevür ederler. Isınmadan ateş alırlar. "Odundan yapılmış" sözü bunlar için en muvafık bir tariftir. Bir tarafları yanarken bir tarafları soğuk bulunur.*³⁶³

Tefrika hâlinde yayımlanan çevirinin bütününe bakıldığında, Menemenlizâde Mehmet Tahir'in ikinci tefrikada yer alan son paragrafın yine son kısmını atlamış olduğu tespit edilmiştir. Atlama yapılan kısımda paragrafların yeniden düzenlendiği ve konu bütünlüğü sağlamak amacıyla birleştirildiği görülmektedir.

*En général, quand une catastrophe privée ou publique s'est écroulée sur nous, si nous examinons, d'après les décombres qui en gisent à terre, de quelle façon elle s'est échaufaudée, nous trouvons presque toujours qu'elle a été aveuglément construite par un homme médiocre et obstiné qui avait foi en lui et qui s'admirait. Il y a par le monde beaucoup de ces petites fatalités têtues qui se croient des providences.*³⁶⁴

Menemenlizâde Tahir Bey'in tefrika için kalem aldığı önsözdeki ifadeleri ile uygulama arasında bir tezat mevcuttur. Çevirmen çevirinin en başında "ahlak ve efkâr-ı milliyeye" aykırı gördüğü yerleri çevirmediğini kaydetmiştir. Çeviri metin aslı ile karşılaştırıldığında ise, ihtar edilenin aksi bir durum olduğu görülmektedir. Metin içinde geçen şarap ve sair ifadeler ve Hristiyanlığa ait kimi göndermeler hiçbir değişikliğe uğramadan çevrilmiştir. Cümle düzeyinde ise; "Chacun des deux amis était l'univers pour l'autre"³⁶⁵, "Pauvre lion en cage à qui l'on ôtait son chien!"³⁶⁶ ve "Voilà tout ce que Claude obtint"³⁶⁷ gibi önemsiz cümlelerin eksiltildiği görülmektedir.

³⁶² Victor Hugo, Claude Gueux, p. 6.

³⁶³ Victor Hugo, "Claude Gueux", (çev. Menemenlizâde Mehmet Tahir), Gayret, 30 Mayıs 1302/11 Haziran 1886, N.22, s. 88.

³⁶⁴ Victor Hugo, Claude Gueux, p. 6.

³⁶⁵ Victor Hugo, Claude Gueux, p. 8.

³⁶⁶ Victor Hugo, Claude Gueux, p. 9.

³⁶⁷ Victor Hugo, Claude Gueux, p. 11

Menemenlizâde Mehmet Tahir'in ihtarı, çevirinin yapıldığı yıllarda matbuat âlemindeki kontrol mekanizmalarının ve sansür heyetlerinin muhtemel tarizlerinden kendisini savunmak için kaleme alınmış olmalıdır. Eserin muhtevası böyle bir hassasiyete sebep olmuş olabilir. Mevcut eser, mahalli otorite sahiplerinin, gözetimleri altındaki kişileri tezyif ve tahkir edici davranışlarda bulunduklarını, mağdur durumda bulunan kader mahkûmlarının dayanışma içine girdiklerini ve nihayetinde mevcut baskıcı otoriteye karşı isyana giriştiklerini konu etmektedir. Metnin aslında olup, Türkçeye de nakledilmiş olan aşağıdaki ifadeler, bu dikkatimizi destekler mahiyettedir.

Il déclara qu'il savait bien qu'il allait faire une action violente, mais qu'il ne croyait pas avoir tort.

Qu'il était dans une rude extrémité;

Que la nécessité de se faire justice soi-même était un cul-de-sac où l'on se trouvait engagé quelquefois;

Qu'à la vérité il ne pouvait prendre la vie du directeur sans donner la sienne propre, mais qu'il trouvait bon de donner sa vie pour une chose juste;

Qu'il avait mûrement réfléchi, et à cela seulement, depuis deux mois;

Qu'il croyait bien ne pas se laisser entraîner par le ressentiment, mais que, dans le cas où cela serait, il suppliait qu'on l'en avertît;

Qu'il soumettait honnêtement ses raisons aux hommes justes qui l'entouraient³⁶⁸

(İcrâ edeceği şey şiddetli idi fakat haksız değil zannında bulunuyordu.)

İnsan kendi hüküm ve icrâsıyla adalet etmek bir girîvedir. Fakat bazı kere o girîveye dâhil olmak lâzım gelir.

Bilirdi ki kendi hayatını feda etmedikçe müdürün hayatını nez' edemezdi fakat adalet uğrunda feda-yı hayata razı idi.

Bu şeyi iki aydan beri tammayla tefekkür ve muhakeme etmişti. Bu işte kin ve garaza tebaiyyet etmiyor zannında idi. Şayet bu zan hata ise ihtar etmelerini istiyordu.

Müdürü öldüreceğini ve bu babta söyleyecek bir itirazları varsa dinleyeceğini beyan ederek kendisini dinlemekte bulunan seksen bir mahpusun vicdanına müracaat etti.³⁶⁹

1.3.2.3 Çevirilerin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi

Her iki çeviri karşılaştırıldığında Selanikli Tevfik'in metnin tamamını, Menemenlizâde Mehmet Tahir'in ise olay örgüsü dâhilinde bir bütünlük arz eden ilk kesiti çevirmiş olduğu görülmektedir. Selanikli Tevfik'in çeviri eserinde özetleme ve atlamalara rastlanmazken, diğer çeviride bu türden uygulamalara rastlanmaktadır.

³⁶⁸ Victor Hugo, Claude Gueux, p. 12-13.

³⁶⁹ Victor Hugo, "Claude Gueux", (çev. Menemenlizâde Mehmet Tahir), Gayret, 9 Temmuz 1302/11 Haziran 1886, N.26, s. 104.

Çevirmenin bu türden uygulamaları millî ve dinî hassasiyetlere dayanan tercihler olmayıp, metin içinde gereksiz görülen betimlemeler için tercih edildikleri anlaşılmaktadır. Victor Hugo'nun uzun betimlemelere yer verdiği cümle ve paragraflar, çevirmenlerce yer yer yeniden düzenlenmiş, birleşik cümleli yapılardan daha ziyade kısa cümle kalıpları kullanılmıştır.

Çeviri faaliyetinde bulunanların bir dilden başka bir dile aktarmakta en fazla güçlük çektikleri yapılar argo ifadeler, deyimler ve atasözleridir. *Claude Guyeux*'da geçen bu türden ifadeler her iki isim tarafından da farklı şekillerde nakledilmişlerdir. Bu bölümün baş tarafında verilen kesitten seçilmiş olan aşağıdaki ifadeler Selanikli Tefvik'in ve Menemenlizâde Mehmet Tahir'in üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Metinde geçen her bir ifadeye karşılık vermeye çalışırken, ikincisine kıyasla daha sanatlı bir dil kullanmaya çalıştığı görülmektedir.

Victor Hugo	Selanikli Tefvik	Menemenlizâde Mehmet Tahir
Maitresse	Kapatma	Metres
Laissant le lecteur ramasser les moralités à mesure que les faits les sèment sur leur chemin	Hikâyeden ahlakça alınacak ders-i ibreti sırası düştükçe iktitâf eylemeyi erbâb-ı mütâlaaya havale eyliyorum	Hikâyeden alınacak ders-i ahlakı erbâb-ı mütâlaanın nazar-ı dikkatlerine havale ederek
Il avait la parole rare	Az söyler	Pek az söyler
Il met l'outil aux mains et les fers aux pieds	Ellerine alet-i iştilal vererek ayağına zincir vurdu	Ellerine alet vererek ayaklarına zincir vurdu
Un homme tyrannique, obéissant à ses idées, toujours à courte bride sur son autorité	Mütehevvir, zalim, kendi efkârından başka bir şeye inkıyad etmez, her zaman nüfuz-ı amiriyeti su-i istimâl ederse de	Müstebid, efkârında musır ve mütehevvir bir adam.
Dur plutôt que ferme	Salâbetli olmaktan ziyade anîf	Sebattan ziyade hissizlikle muttasıf
Rien de vibrant ni d'élastique, qui sont composés de molécules inertes, qui ne résonnent au choc d'aucune idée, au contact d'aucun sentiment, qui ont des colères glacées, des haines mornes, des emportements sans émotion, qui prennent feu sans s'échauffer,	Eğilmek, bükülmek şanından olmadığı gibi cismi, gayr-ı mütehassis cevâhir-i ferdiyyeden müteşekkil bulunduğundan hiçbir fikrin, hiçbir hissin müsademesiyle ihtizâza gelmez idi. Hiddeti bâridâne, kin ve garazı sâkitâne, tehevürü heyecandan hâli olarak	Tesir ve insibât bilmez, hiçbir fikrin hiçbir hissin vürûdu zihinlerine tesir eylemez. Müncemid, hiddetli, deve kinlidir. Tesir etmeksizin tehevür eder. Isınmadan ateş alırlar. "Odundan yapılmış" sözü bunlar için en muvafık bir

dont la capacité de calorique est nulle, et qu'on dirait souvent faits de bois	istidat-ı ateş-i hiddeti hararetlenmeksiz gazaplanabilecek derecede az olduğundan bir ucu ateş olup yanarken diğeri bârid kaldığından mahiyeten oduna müşabih olduğu hüküm olunur idi.	tariftir. Bir tarafları yanarken bir tarafları soğuk bulunur.
Ceci n'est qu'une illusion d'optique.	Bu fikrin menşei sehvi-i nazar	Bu bir sehvi-i nazar
Il y a nombre de gens qui en sont dupes et qui, à certaine distance, prennent la ténacité pour de la volonté, et une chandelle pour une étoile	Pek çok adamlar dahi bu sehvi-i nazarın hadî'asına kapılmış olduklarından bir mesafe-i muayyeneden inatkârlığı azim ve bir şem'i necm olarak telakki ederler.	Bazı adamlar vardır ki zannettikleri şey ile hakikat arasında bir mesafe-i vâsia var iken, kendi kendilerini aldatırlar. İnada sebat derler. Bir kandili yıldız zannederler.
Il allait tête haute et à travers toute broussaille jusqu'au bout de la chose absurde.	Serdar-ı hevâ olarak onun müntehasına kadar gider idi.	Başını kaldırır hiçbir şeyden sakınmayarak o maksadın müntehasına kadar giderdi.
C'est la sottise soudée au bout de la bêtise et lui servant de rallonge.	Himâriyetin ucuna lehimlenmiş hamâkat gibi bir şeydir	Bir ahmahlıktır ki hayvanlığa müntehâdır

1.2.3. Farklı Çevirmenler Tarafından Çevrilen Ortak Hikâyeler

1.2.3.1. Voltaire'in Micromégas Hikâyesi

Voyage d'un Habitant du Monde de l'Étoile Sirius
dans la Planète de Saturne

Dans une de ces planètes qui tournent autour de l'étoile nommée Sirius, il y avait un jeune homme de beaucoup d'esprit, que j'ai eu l'honneur de connaître dans le dernier voyage qu'il fit sur notre petite fourmière ; il s'appelait Micromégas, nom qui convient fort à tous les grands. Il avait huit lieues de haut : j'entends, par huit lieues, vingt-quatre mille pas géométriques de cinq pieds chacun.

Quelques géomètre, gens toujours utiles au public, prendront sur-le-champ la plume, et trouveront que, puisque M. Micromégas, habitant du pays de Sirius, a de la tête aux pieds vingt-quatre mille pas, qui font cent vingt mille pieds de roi, et que nous autres, citoyens de la terre, nous n'avons guère que cinq pieds, et que notre globe a neuf mille lieues de tour; ils trouveront, dis-je, qu'il faut absolument que le globe qui l'a produit ait

au juste vingt-un millions six cent mille fois plus de circonférence que notre petite terre. Rien n'est plus simple et plus ordinaire dans la nature. Les États de quelques souverains d'Allemagne ou d'Italie, dont on peut faire le tour en une demi-heure, comparés à l'empire de Turquie, de Moscovie ou de la Chine, ne sont qu'une faible image des prodigieuses différences que la nature a mises dans tous les êtres.

La taille de Son Excellence étant de la hauteur que j'ai dite, tous nos sculpteurs et tous nos peintres conviendront sans peine que sa ceinture peut avoir cinquante mille pieds de roi de tour : ce qui fait une très-jolie proportion. Son nez étant le tiers de son beau visage, et son beau visage étant la septième partie de la hauteur de son beau corps, il faut avouer que le nez du Sirien a six mille trois cent trente-trois pieds de roi plus une fraction ; ce qui était à démontrer.

Quant à son esprit, c'est un des plus cultivés que nous ayons; il sait beaucoup de choses; il en a inventé quelques-unes; il n'avait pas encore deux cent cinquante ans; et il étudiait, selon la coutume, au collège le plus célèbre de sa planète, lorsqu'il devina, par la force de son esprit, plus de cinquante propositions d'Euclide. C'est dix-huit de plus que Blaise Pascal, lequel, après en avoir deviné trente-deux en se jouant, à ce que dit sa sœur, devint depuis un géomètre assez médiocre, et un fort mauvais métaphysicien. Vers les quatre cent cinquante ans, au sortir de l'enfance, il disséqua beaucoup de ces petits insectes qui n'ont pas cent pieds de diamètre, et qui se dérobent aux microscopes ordinaires ; il en composa un livre fort curieux, mais qui lui fit quelques affaires. Le muphti de son pays, grand vétéillard, et fort ignorant, trouva dans son livre des propositions suspectes, malsonnantes, téméraires, hérétiques, sentant l'hérésie, et le poursuivit vivement : il s'agissait de savoir si la forme substantielle des puces de Sirius était de même nature que celle des colimaçons. Micromégas se défendit avec esprit ; il mit les femmes de son côté ; le procès dura deux cent vingt ans. Enfin le muphti fit condamner le livre par des jurisconsultes qui ne l'avaient pas lu, et l'auteur eut ordre de ne paraître à la cour de huit cents années.³⁷⁰

[...]

³⁷⁰Voltaire, *Le Micromégas* de Voltaire, Londres 1752, s. 1-8.

Ahmet Vefik Paşa, *Hikâye-i Feylesofîye-i Micromégas*

(Şî'râü'l-ubûr) Nâm Kevkeb Âlemi Ahalisinden Bir Zâtın (Zühal) Nâm Seyyareye

Vuku' Bulan Seyahati

(Şî'râü'l-ubûr) nâm kevkebin etrafında deveran eden seyyârâtın birisinde sahib-i fart-ı kemâl bir zât bir nâ-mevcut idi ki kevkeb-i mezkûre nisbet'ül-lâne-i mûr mesabesinde olan küre-i arza vuku' bulan seyahat-ı ahiresi esnasında kendileriyle kesb-i muârefe şerefine nailiyetle müftehir oldum. İsimleri eâzıma itlâka şayan olan (Micromégas) idi. Kaddları sekiz fersah kadar olup bundan dahi muradım beherî beşer kadem itibarıyla yirmi dört bin hatve-i hendesiyyedir ki daima millet ve ahaliye elzem olan zevât-ı rakm-şinâs işbu müşkülâtı hâll ederek fehm buyururlar. Şî'râü'l-ubûr ahalisinden olan Micromégas'nın başından ayaklarına kadar yüz yirmi bin kadem-i hendesiyyeye müsâvi olan yirmi dört bin hatve olup hâlbuki bizler ise küre-i arz sekenesi olduğumuz hâlde beş kademden ziyade kadd ve kâmetimiz olmayıp küremizin ise etrafı yalnız dokuz bin fersaktır.

Böyle azimü'l-cüsse bir zâtı nihâde-i âlem denen kürenin bizim küremizden yirmi milyon altı bin kere büyük olması lazım gelir diyebilirim. Bu dâhi tabiatı müşahade olunmakta olan âdi şeylerden birisi olabilir.

Almanya ve İtalya'da bulunan bazı memâlik-i saireden yarım saat zarfında etrafı dolaşılabilindiğinden bunların ise memâlik-i şahane ve Çin ve Rusya memâlikine nispeti tabiatın kâinata arz eylediği tehallüfât-ı acîbenin suret-i zaîfesidir.

Kaddleri aletü'l-vasf-ı irtifada olup kuşağının kıt'ası altmış bin kadem boyunda olması bizim nakkâr ve hünerver ressamlarımız itiraf ederler ki bu dahi tenâsüp-i azasının ahsaniyetini hâsıl eder. Burnu yüzünün sülüsü kadar çehre-i hûbları dahi güzel vücutlarının seb'i oldukça artık anf-ı hûb şekilleri altı bin üç yüz otuz üç kadem a'zamiyette olarak bu dahi berâyı fehm hesaba arz-ı arzu eder kuvve-i akliyesi bahsine gelince gayetle rakik'ül-zihin ve eşya-yı mükevveneyi fehimde mahir ve esrâr-ı azamiyye ve emsâl-i cismiyye fehmine derhâl karin olur derecede olup ulûm-u kesîreden behre-dâr ve birçok mevâd ve kütüb tertip ve telif ve nihâde-i meydan eylemiştir.

Bulunduğu kevkebin âyîni icabınca orada mevcut mekâtib-i meşhûreden birisinde tahsil-i ilim eyleyerek daha iki yüz elli yaşında yok iken kuvve-i akliyyesiyle (Öklid) nâm hekimin arz eylediği mesâilden elliden ziyadesini yani (Blaise Pascal)'dan on sekiz tane daha ziyade hâl eylemiştir.

Merkûm Blaise Pascal hemşiresinin nakline nazaran esna-yı lu'bunda otuz altı mesele hâl ederek mühendislikte kesb-i iştiâr eylemiş ise de ilm-i kelâmdan bî-behredir.

Dört yüz elli yaşlarına takarrüblerinde yani hâlet-i tufûliyetten çıkaracağımız yüz kadem kutru olan ve âdi hurdabânlerle görülemeyen böceklerin birçoğunu teşrîh ederek bunun üzerine taaccübe şâyân bir kitap kaleme almış ise de bilahere bir takım iştilgal ve muhakemesini bâdî olmuştur.

Şöyle ki bulunduğu memleketin müftüsü gayetle cahil ve bir takım mâlâyânî şeylerle uğraşmayı sever bir adam olduğundan kab-ı mahdudda mezkûr Şi'râû'l-ubûr pirelerinin şekl-i mahsusu sümüklü böceklerin şekilleriyle bir tabiattan olup olmadığını bilmek zımnında bast olunan maddeyi vesile ittihâz eyleyerek davayı tatvîl etmiş ise de Micromégas bu bâbda âkılâne hareket ve bütün taife-i nîsvânı kendisine taraftar ederek tahlîs-i girîbân eylemiş ise de kab-ı mezkûr-u taraf hükûmetten bazı hükemâ vasıtalarıyla men' ve Micromégas'nın dahi hükûmete sekiz yüz sene gelmemesine hüküm olunmuştur.³⁷¹

[...]

Voltaire'in *Micromégas* isimli felsefî hikâyesi ilk defa 1752'de Londra'da yayımlanmıştır. Hikâyenin ilk baskısının ardından yayımlanan diğer baskıları arasında kimi farklılıklar mevcuttur. Alıntılanan kesit itibarıyla bakıldığında, Londra'da yapılan ilk baskıda yer alan “géometres” kelimesi değiştirilip “algébristes” ve “au collège le plus célèbre” tümleci “des jésuites” şeklinde değiştirilirken, “ce qui fait une très-jolie proportion” yan cümlecigi ise tamamen kaldırılmıştır. Hikâye boyunca bu türden düzenlemelerin yapılmış olduğu görülmektedir. Yukarıda sunulan dikkatler eşliğinde bakıldığında, Ahmet Vefik Paşa'ya atfedilen çeviri eserin, *Micromégas*'nın ilk baskısından istifade edilerek Türkçeye aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Çevirmen, XVIII. yüzyıl Fransız düşünürünün eserini eski inşa üslubu ile çevirmiştir. Uzun ve secili cümle yapıları klasik edebiyatın söyleyiş özelliklerini yansıtmaktadır. Çeviri esnasında basit ve birleşik yapıları cümleler ve paragraf düzeni, Türkçeye aktarılırken çevirmenin tasarrufu ile yeniden düzenlenmiştir. Ahmet Vefik Paşa her ne kadar biçimsel özelliklere sadık kalma ihtiyacı hissetmemiş olsa da, genel itibarıyla aslına sadık bir çeviri eyleminde bulunmaya çalışmıştır. Kimi zaman metinde anlatılan

³⁷¹ Voltaire, Hikâye-i Feylosofiye-i Micromégas, (çev. Ahmet Vefik Paşa), İstanbul 1871, s. 4-7.

bir olayın üzerine dikkat çekmek ve vurgu yapmak istendiğinde az da olsa asıl metinde yer almayan ifadelerin eklenmiş olduğu görülmektedir.

*Eşya-yı mükevveneyi fehimde mahir ve esrâr-ı azamiyye ve emsâl-i cismiyye fehmine derhâl karin olur derecede olup ulûm-u kesîreden behre-dâr ve birçok mevâd ve kütüb tertip ve telif ve nihâde-i meydan eylemiştir.*³⁷²

Çeviri esnasında, detaylı tasvirlerin yapıldığı bazı paragraf ve cümlelerin ise anlamı bozmayacak şekilde atlandığı ve Türkçeye aktarıldığı görülmektedir. Bu tür örnekler yaygın olmayıp istisnai tasarruflardır.

*Trouva dans son livre des propositions suspectes, malsonnantes, téméraires, hérétiques, sentant l'hérésie, et le poursuivit vivement*³⁷³

*Il ne vit jamais à travers les étoiles dont elle est semée ce beau ciel empyrée que l'illustre vicaire Derham se vante d'avoir vu au bout de sa lunette.*³⁷⁴

*À Dieu ne plaise!*³⁷⁵

*Ils passèrent dans Jupiter même, et y restèrent une année, pendant laquelle ils apprirent de fort beaux secrets qui seraient actuellement sous presse sans messieurs les inquisiteurs, qui ont trouvé quelques propositions un peu dures. Mais j'en ai lu le manuscrit dans la bibliothèque de l'illustre archevêque de..., qui m'a laissé voir ses livres avec cette générosité et cette bonté qu'on ne saurait assez louer. Aussi je lui promets un long article dans la première édition qu'on fera de Moréri, et je n'oublierai pas surtout messieurs ses enfants, qui donnent une si grande espérance de perpétuer la race de leur illustre père.*³⁷⁶

İbn-el Kâmil, Küremize Seyahat

Sirius Yıldızı Âleminde Birinin Zuhal Seyyaresine Seyahati

Sirius tesmiye edilen yıldızın etrafında devvâr seyyarelerden birinde, pek zeki bir genç vardı. Kendisini –küçük karınca yuvamız üzerine ittiği son seyahatte tanımakla teşerrüf ettim.

Bütün büyüklere ziyadesiyle yakışır “Micromégas” namıyla yâd ediliyordu. Bunun yüksekliği sekiz fersah idi: “sekiz fersahın- her biri beş ayak olmak üzere, yirmi dört bin kadem-i hendesî ettiğini anlıyorum.”

Daima umuma faide-bahş, bazı cebir âlimleri- derhâl kalemi alsınlar da bulsunlar:

³⁷² Voltaire, Hikâye-i Feylosofiye-i Micromégas, s. 20.

³⁷³ Voltaire, Le Micromégas de Voltaire, s. 7.

³⁷⁴ Voltaire, Le Micromégas de Voltaire, s. 10-11.

³⁷⁵ Voltaire, Le Micromégas de Voltaire, s. 13.

³⁷⁶ Voltaire, Le Micromégas de Voltaire, s. 32.

Mademki- Sirius memleketi sakini- Monsieur Micromégas baştan ayağa kadar yüz yirmi bin kadem-i hendesîye malik; küre-i arz memleketlisi olan bizim ise- ancak beş kadem boyumuz, küremizin de dokuz bin fersah dairesi var; behemehâl onu husule getiren kürenin- bizim küçük küre-i arzdan tamamen yirmi bir milyon altı yüz bin defadan ziyade, muhit dairesi olduğunu- bulacaklarını derim. Tabiat da ise, bundan daha sade daha âdi hiçbir şey yoktur.

Almanya yahut İtalya bazı hükümdarlar müstemlekâtının devvârı, yarım saat zarfında icra olunabilir iken, memâlik-i şahane-i Osmaniyeye, Rusya'ya, Çine teşbih olunurlarsa, tabiatın bilcümle mevcudâta bahş ettiği garabetnümâ farklardan neşet ederek, pek nakıs bir tasvirden ibaret kalırlar.

Micromégas'nın boyu bu kadar mürtefi' iken, bütün heykeltraşlarımız, ressamlarımız- heyetine pek güzel bir münasebet bahş eden- belinin bin kadem hükümdarı muhit dairesine mâlik olabildiğini bilâ-manî teslim ederler.

Burnu çehresinin sülüsü, güzel çehresi de- vücud-u cemili irtifainin yedinci kısmı olduğu surette, ispatı matlup olan burnunun – altı bin üç yüz otuz üç ve bir kûsur bile ziyade – kadem-i hükümdarı olduğunu tasdik etmek lazım gelir.

Zekâsına gelince, mâlik olduklarımızın en ziyade bir muta'allimidir. Pek çok şeyler bilir; bir takımını da kendi icat etti.

Henüz iki yüz elli yaşında değil iken, zekâsı kuvvetiyle Öklid'in elliden ziyade meselesini halletti. Bu vakit de ise, âdet-i veche üzere kendi seyyaresini- Cizvit mektebinde okuyor idi.

Blaise Pascal on sekiz yaşından ziyade iken, çalışarak o meselelerden otuz ikisini halletmiş ise de hemşiresinin dediği gibi orta derecede bir mühendis, pek de edebî bir ilm-i kelâm âlimi oldu. Micromégas'nın – hâl-i sabâvetinden kurtulduğu dört yüz elli yaşına doğru bir zamanda, kutr daireleri yüz kadem olmayıp, âdi hurda-bîn ile de rüyet olunamayan küçük haşerâtın birçoğunu teşrih ederek, pek acîb bir kitap telif etti. Fakat bu eser kendisine birtakım meşgaleler husûle getirdi.

Hezeyan ile meşgul, bir de pek cahil olan memleketinin reis-i ruhanisi, eserinde şüpheyi dâ'î, adaba mugayir, küstahane birtakım sözler bularak – kemâl-i keremi ile eserin aleyhinde bulunmaya başladı.³⁷⁷

[...]

³⁷⁷ Voltaire, Küremize Seyahat, (çev. İbn-el Kâmil), Kasbar Matbaası, İstanbul 1891, s. 2-5.

İbn-el Kâmil'in *Küremize Seyahat* ismiyle aktardığı *Micromégas*, eserin yazarı tarafından kimi düzenlemelerle yeniden yayımladığı baskılarından birinden çevrilmiştir. Çevirmen devri için sade sayılabilecek bir tarzda eseri Türkçeye kazandırmıştır. Çeviri esnasında cümle yapıları ve paragraf düzeni yer yer çevirmenin tasarrufuyla değiştirilmiştir. İbn-el Kâmil'in kimi zaman detaylı tasvirleri, kimi zaman ise siyasi ve dinî içeriği sebebiyle sakıncalı gördüğü ifadeleri görmezden gelip çeviri metninden çıkardığı görülmektedir. Atlanılan tasvir cümleleri ve paragraflar şu şekildedir:

Ceux qui ne voyagent qu'en chaise de poste ou en berline seront sans doute étonnés des équipages de là-haut: car nous autres, sur notre petit tas de boue, nous ne concevons rien au-delà de nos usages. ³⁷⁸

Tantôt à l'aide d'un rayon du soleil, tantôt par la commodité d'une comète ³⁷⁹

Figurez-vous (s'il est permis de faire de telles comparaisons) un très-petit chien de manchon qui suivrait un capitaine des gardes du roi de Prusse. ³⁸⁰

Figurez-vous une substance qui pourrait tenir la terre dans sa main, et qui aurait des organes en proportion des nôtres; et il se peut très-bien faire qu'il y ait un grand nombre de ces substances: or concevez, je vous prie, ce qu'elles penseraient de ces batailles qui font gagner au vainqueur un village pour le perdre ensuite. ³⁸¹

Je ne doute pas que si quelque capitaine des grands grenadiers lit jamais cet ouvrage, il ne hausse de deux grands pieds au moins les bonnets de sa troupe; mais je l'avertis qu'il aura beau faire, que lui et les siens ne seront jamais que des infiniment petits. ³⁸²

Quelle adresse merveilleuse ne fallut-il donc pas à notre philosophe de Sirius pour apercevoir les atomes dont je viens de parler? Quand Leuwenhoek et Hartsoeker virent les premiers, ou crurent voir la graine dont nous sommes formés, ils ne firent pas à beaucoup près une si étonnante découverte. ³⁸³

Est-ce que vous croyez qu'on puisse faire l'amour sans penser et sans proférer quelque parole, ou du moins sans se faire entendre? Supposez-vous d'ailleurs qu'il soit plus difficile de produire un argument qu'un enfant? ³⁸⁴

Les philosophes du vaisseau firent des systèmes ³⁸⁵

C'est ce que déclare expressément Aristote, page 633 de l'édition du Louvre. Il cita le passage ³⁸⁶

Asıl metinde yer alan ve 1735-1739 Osmanlı-Avusturya-Rusya savaşına telmihte bulunan kesit, ihtiva ettiği siyasi göndermeler sebebiyle çeviri esnasında atlanmıştır. İlgili kesit Türkçe çevirisiyle birlikte aşağıda verilmiştir:

³⁷⁸ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889, s. 20.

³⁷⁹ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 220.

³⁸⁰ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 228.

³⁸¹ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 232.

³⁸² Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 233.

³⁸³ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 233.

³⁸⁴ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 234.

³⁸⁵ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 236.

³⁸⁶ Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, s. 240.

Savez-vous bien, par exemple, qu'à l'heure que je vous parle, il y a cent mille fous de notre espèce, couverts de chapeaux, qui tuent cent mille autres animaux couverts d'un turban, ou qui sont massacrés par eux, et que, presque par toute la terre, c'est ainsi qu'on en use de temps immémorial ? » Le Sirien frémit, et demanda quel pouvait être le sujet de ces horribles querelles entre de si chétifs animaux. « Il s'agit, dit le philosophe, de quelque tas de boue grand comme votre talon. Ce n'est pas qu'aucun de ces millions d'hommes qui se font égorger prétende un fétu sur ce tas de boue. Il ne s'agit que de savoir s'il appartiendra à un certain homme qu'on nomme Sultan, ou à un autre qu'on nomme, je ne sais pourquoi, César. Ni l'un ni l'autre n'a jamais vu ni ne verra jamais le petit coin de terre dont il s'agit; et presque aucun de ces animaux qui s'égorgent mutuellement n'a jamais vu l'animal pour lequel ils s'égorgent.

— Ah! malheureux! s'écria le Sirien avec indignation, peut-on concevoir cet excès de rage forcenée! Il me prend envie de faire trois pas, et d'écraser de trois coups de pied toute cette fourmilière d'assassins ridicules.

— Ne vous en donnez pas la peine, lui répondit-on; ils travaillent assez à leur ruine. Sachez qu'au bout de dix ans, il ne reste jamais la centième partie de ces misérables; sachez que, quand même ils n'auraient pas tiré l'épée, la faim, la fatigue, ou l'intempérance, les emportent presque tous. D'ailleurs, ce n'est pas eux qu'il faut punir, ce sont ces barbares sédentaires qui du fond de leur cabinet ordonnent, dans le temps de leur digestion, le massacre d'un million d'hommes, et qui ensuite en font remercier Dieu solennellement.»

Le voyageur se sentait ému de pitié pour la petite race humaine, dans laquelle il découvrait de si étonnants contrastes. "Puisque vous êtes du petit nombre des sages, dit-il à ces messieurs, et qu'apparemment vous ne tuez personne pour de l'argent, dites-moi, je vous en prie, à quoi vous vous occupez. — Nous disséquons des mouches, dit le philosophe, nous mesurons des lignes, nous assemblons des nombres; nous sommes d'accord sur deux ou trois points que nous entendons, et nous disputons sur deux ou trois mille que nous n'entendons pas. " ³⁸⁷

Örneğin, sizinle bunları konuştuğumuz sırada bizim gibi şapka giymiş yüz bin çılgınla sarıklı yüz bin başka hayvanın birbirlerini boğazladığını ve yeryüzünün her tarafında, çok eski zamanlardan beri birbirimize böyle davrandığımızı biliyor musunuz? Siriuslunun tüyleri diken diken oldu ve bu kadar zayıf hayvanlar arasındaki bu müthiş kavganın nedenini sordu.

Filozof;

-Hepsi, sizin topuğunuzdan daha büyük olmayan bir avuç toprak için, diye yanıtladı, bu birbirlerini boğazlayan milyonlarca insandan hiçbiri bu topraklarda en ufak bir hak iddia ediyor değiller. Mesele sadece, bu toprakların Sultan denen bir adamın mı, yoksa bilmem neden Çar denen bir adamın mı olacağından ibaret. Bunlardan ne biri ne diğeri kavga konusu toprağı ömründe görmüştür, ne de görecektir; bu birbirini boğazlamakta olan hayvanlardan da hemen hemen hiçbiri diğeri hayvanı ömründe görmemiştir.

- Ah! Sefiller! diye öfkeyle haykırdı Siriuslu, kudurmuşluğun bu kadarı aklın alacağı şey mi? Üç adımda oraya gidip üç tekmeyle bu gülünç, katil karınca sürüsünü ezmek geliyor içimden.

³⁸⁷ Voltaire, Zadig-Candide-Micromégas, s. 238-239.

-Hiç zahmet etmeyin, dediler Sırıushuya, onlar birbirlerini mahvetmek için ellerinden geleni yapıyorlar. On yıl içinde bu sefillerin yüzde birinin bile kalmayacağından emin olabilirsiniz; birbirlerine kılıç düşürmeseler bile açlık, yorgunluk ve sefahat hemen hemen topunun köküne kibrit suyu ekecek. Öte yandan, cezalandırılması gerekenler onlar değil, yediklerini hazmetmeye çalışırken oturdukları yerden milyonlarca insanın katledilmesi emrini veren, sonra da büyük bir ciddiyetle Tanrı'ya şükreden barbarlardır. Gezgin, bu kadar büyük çelişkiler içinde bulunduğu insan ırkına acımaya başladığını hissetti.

-Mademki, dedi bu baylara, siz az sayıda bilge insanlardsınız ve para için de kimseyi öldürmediğiniz belli, lütfen söyler misiniz bana, neyle uğraşırsınız? Anatomik yapılarını öğrenmek için sinekleri keser biçeriz, diye cevap verdi Filozof, çizgileri ölçer, sayıları bir araya getiririz; anladığımız iki üç konuda anlaşır, anlamadığımız iki üç bin konuda didişir dururuz.³⁸⁸

Çeviri esnasında dinî ve felsefî muhtevaya sahip kimi cümleler de sakıncalı görülüp atlanmıştır. Bahse konu cümleler Türkçe çevirileriyle birlikte aşağıda verilmiştir.

Rien du tout, répondit le philosophe malebranchiste; c'est Dieu qui fait tout pour moi: je vois tout en lui, je fais tout en lui; c'est lui qui fait tout sans que je m'en mêle.

— *Autant vaudrait ne pas être, reprit le sage de Sirius.*³⁸⁹

Hiç, diye yanıtladı Malebranche'ci filozof, her şeyi benim için yapan Tanrıdır; her şeyi onda görür, her şeyi onunla yaparım; her şeyi, ben karışmadan, yapan odur.

*Var olmasan da olurmuş, dedi Sırıuslu bilgin ona.*³⁹⁰

*Qu'il y ait des substances immatérielles et intelligentes, c'est de quoi je ne doute pas; mais qu'il soit impossible à Dieu de communiquer la pensée à la matière, c'est de quoi je doute fort pense. Je révère la puissance éternelle; il ne m'appartient pas de la borner: je n'affirme rien; je me contente de croire qu'il y a plus de choses possibles qu'on ne pense.*³⁹¹

Maddi olmayan akıllı varlıkların mevcudiyetinden kuşku duymuyorum ama Tanrının maddeye düşünce vermesinin olanaksızlığı ileri sürülse doğrusu bundan kuşku duyarım. Ebedi güce saygı duyuyorum; ona sınır koymak bana düşmez. Hiçbir sav ileri sürmüyorum; düşündüğümüzden çok daha fazla şeyin olası olduğuna inanmakla yetiniyorum³⁹²

*Il dit qu'il savait tout le secret, que tout cela se trouvait dans la Somme de saint Thomas; il regarda de haut en bas les deux habitants célestes; il leur soutint que leurs personnes, leurs mondes, leurs soleils, leurs étoiles, tout était fait uniquement pour l'homme.*³⁹³

Bu hayvancık bütün sırların yanıtının Aquina'lı St. Thomas'ın La Somme adlı yapıtında bulunduğunu ileri sürdü; göklerin iki sakini tepeden tırnağa

³⁸⁸ Voltaire, Micromegas ve Diğer Hikâyeler, (çev. Hasan Fehmi Nemli), Helikopter, İstanbul 2012, s. 72-73.

³⁸⁹ Voltaire, Zadig-Candide-Micromégas, s. 241-242.

³⁹⁰ Voltaire, Micromegas ve Diğer Hikâyeler, s. 75.

³⁹¹ Voltaire, Zadig-Candide-Micromégas, s. 242.

³⁹² Voltaire, Micromegas ve Diğer Hikâyeler, s. 75-76.

³⁹³ Voltaire, Zadig-Candide-Micromégas, s. 242.

*süzdü ve onlara kendilerinin, dünyalarının, güneşlerinin, yıldızlarının, her şeyin yalnız ve yalnız insan için yaratılmamış olduğunu söyledi.*³⁹⁴

1.2.3.1.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Ahmet Vefik Paşa tarafından çevrilen eser gelenekli inşa sanatına uygun secili bir dil ile Türkçeye çevrilmiştir. İbn-el Kâmil'in dil özellikleri ise çağına uygun olarak daha sade bir şekildedir. İbn-el Kâmil, önceki çeviri metninin aksine siyasi ve dinî açıdan mahzurlu gördüğü parçaları çeviri esnasında atlamıştır. Her iki yazarın da üslup özelliklerini karşılaştırma imkânı sunması için aşağıdaki tablo düzenlenmiştir. Böylelikle Fransızcaya özgü ifade kalıplarının Türkçeye aktarılırken yazarların ne türden tasarruflarda bulunduklarına dikkat çekilmiştir.

Voltaire	Ahmet Vefik Paşa	İbn-el Kâmil
Gens [...] prendront sur-le-champ la plume et trouveront que	Müşkülâtı hâl ederek fehm buyururlar	Derhâl kalemi alsınlar da bulsunlar
Turquie	Memâlik-i şahane	Memâlik-i şahane-i Osmaniye
Académie	Encümen-i danış	Encümen-i danış
Il se familiarisa avec...	Kendileriyle görüşüp...	Ünsiyet peyda etti
J'ai eu l'honneur de	Kesb-i muarefe şerefine nailiyetle müftehir oldum	Teşerrüf ettim
Un jeune homme de beaucoup d'esprit	Sahib-i fart-ı kemâl bir zat	Pek zeki bir genç
Selon la coutume	Ayini icabınca	Adet-i vech üzere
Un géomètre assez médiocre, et un fort mauvais métaphysicien	Mühendislikte kesb-i iştihar eylemiş ise de ilm-i kelimadan bîhaberdir.	Orta derecede bir mühendis, pek de edebî bir ilm-i kelâm âlimi oldu
Le muphti	Müftü	Reis-i ruhani
Il fit une chanson fort plaisante	Tuhaf bir şarkı tanzim etmişti	Pek mudhik bir hicviye yazdı
les lois de la gravitation	Tadil-i sıklet usulleri	Cazibe kanunları
À Dieu ne plaise!	-	Mazallah
Son Excellence	Âli cenâb-ı celâlet	Micromegas
J'ai vu des mortels fort au-dessous de nous; j'en ai vu de fort supérieurs	Bizim hiçbir şey olduğumuzu ve bizden kâil mahlukâtın vücudunu muttasıl ima eder.	Bizden pek ziyade dûn, pek de âli adamlar gördüm
Une loi universelle de la nature	Âdet-i umûmiye-i mahlukât	Kanun-ı umûmi

³⁹⁴ Voltaire, Micromegas ve Diğer Hikâyeler, s. 76.

Hélas!	Ama hayfa ki	Heyhat!
Cinq cents grandes révolutions du soleil	Beş yüz devr-i kebiri kadar	Güneşin beş ihtilâli müddetince
Vous voyez bien que c'est mourir presque au moment que l'on est né ; notre existence est Un point, notre durée un instant, notre globe un atome.	Hayatın bir kapısından girerken hemen diğer kapısından çıkarız. Ömrümüz bir nokta-yı mevhûmedir. Bekamız bir müddet bî-imtidâd, âlemimiz bir küre-i müsavi-i zerre	İşte böyle; ömrümüz bir lahza, müddet-i becamız bir an, küremiz bir zerredir.
Remercier l'auteur de la nature	Hâlık-ı âlem-i vücuda arz-ı hamd u senâ kırlarlar	Hâlık-ı tabiata şükür ile
Le Créateur	Hâlık-ı âlem	Cenab-ı Hakk
Tout cela est l'ouvrage de la Providence	Bu dahi sun'-ı Rabbani ve amel- i samedâniyenin şöhret-i acib-i iştimâlinde neşet eyler	Bunların kâffesi- hükûmet-i Rabbaniyenin eseridir
Nos astronomeas	Feylesofin-i merkumîn	Heyet-i âlimlerimiz
Quoi qu'il en soit	-	Nasıl olursa olsun
Dans le chaos	-	Herc ü merc bir hâlde
Il se trompait sur les apparences	Müşâhede hatası sadır olmuştur	Ahvâl-i zâhirede aldanıyordu
La main du Créateur	Dest-i Rabbani	Yed-i kudret
Les matelots jurèrent	Bir takım güft-gû eyleyerek	Cenâb-ı Hakkın ismini zikre başladılar
Juste Ciel !	Aman bâb-ı adil!	Ey adil olan Allah!
Il ne faut juger de rien sur sa grandeur apparente	Azamet-i zahireye nazar ile bir şeyin üzerine hükmeylemenin layık olmadığını müşahede ediyoruz	Hiçbir şeyin zâhiri büyüklüğüne hükmetmek câiz değildir.
Ô atomes intelligents, dans qui l'Être éternel s'est plu à vous manifester son adresse et sa puissance	Ey mahlukât-ı sagire sizin böyle hâlet-i fahr-bahşâ ile hilkiniz mücerret sâni'-i hakikin kuvvet ve kudretini bera-yı izhâr olduğundan sizin ...	Ey kudret-i mutlaka-yı ebediyenin sizi halk ile maharetini, iktidarını izhara iktisap-ı huzûziyet ettiği zevât-ı âkile!
Géometres	Rakam-şinâs	Cebir âlimleri
Un jeune homme de beaucoup d'esprit	Sahib-i fârt-ı kemâl bir zât	Pek zeki bir genç

1.2.3.2. Alphonse Daudet's "La Mentreuse" Hikâyesi

La Mentreuse

Je n'ai aimé qu'une femme dans ma vie, nous disait un jour le peintre D... J'ai passé avec elle cinq ans de parfait bonheur, de joies tranquilles et fécondes. Je peux dire que je lui dois ma célébrité d'aujourd'hui, tellement à ses côtés le travail m'était facile, l'inspiration naturelle. Dès que je l'eus rencontrée, il me sembla qu'elle était mienne depuis toujours. Sa beauté, son caractère répondaient à tous mes rêves. Cette femme ne m'a jamais quitté; elle est morte chez moi, dans mes bras, en m'aimant... Eh bien, quand je pense à elle, c'est avec colère. Si je cherche à me la représenter telle que je l'ai vue pendant cinq ans, dans tout le rayonnement de l'amour, avec sa grande taille pliante, sa pâleur dorée, ses traits de juive d'Orient, réguliers et fins dans la bouffissure légère du visage, son parler lent, velouté comme son regard, si je cherche à donner un corps à cette vision délicieuse, c'est pour mieux lui dire : «Je te hais!...»

Elle s'appelait Clotilde. Dans la maison amie où nous nous étions rencontrés, on la connaissait sous le nom de Mme Deloche, et on la disait veuve d'un capitaine au long cours. En effet, elle paraissait avoir beaucoup voyagé. En causant, il lui arrivait de dire tout à coup: Quand j'étais à Tampico... ou bien: une fois dans la rade de Valparaiso... À part cela, rien dans son allure, dans son langage, ne sentait la vie nomade, rien ne trahissait le désordre, la précipitation des prompts départs et des brusques arrivées. Elle était Parisienne, s'habillait avec un goût parfait, sans aucuns de ces burnous, de ces sarapés excentriques qui font reconnaître les femmes d'officiers et de marins perpétuellement en tenue de voyage.

Quand je sus que je l'aimais, ma première, ma seule idée fut de la demander en mariage. Quelqu'un lui parla pour moi. Elle répondit simplement qu'elle ne se remarierait jamais. J'évitai dès lors de la revoir; et comme ma pensée était trop atteinte, trop occupée pour me permettre le moindre travail, je résolus de voyager. Je faisais mes préparatifs de départ lorsque, un matin, dans mon appartement même, parmi l'encombrement des meubles ouverts et des malles éparses, je vis à ma grande stupeur entrer Mme Deloche.

«Pourquoi partez-vous? me dit-elle doucement... Parce que vous m'aimez? Moi aussi, je vous aime... Seulement (ici sa voix trembla un peu) seulement, je suis mariée.» Et elle me raconta son histoire.

Tout un roman d'amour et d'abandon. Son mari buvait, la frappait. Ils s'étaient séparés au bout de trois ans. Sa famille, dont elle semblait très-fière, occupait une haute situation à Paris, mais depuis son mariage on ne voulait plus la recevoir. Elle était nièce du grand-rabbin. Sa sœur, veuve d'un officier supérieur, avait épousé en secondes noces le garde général de la forêt de Saint-Germain. Quant à elle, ruinée par son mari, elle avait heureusement gardé d'une éducation première complète et très-soignée des talents dont elle se faisait une ressource. Elle donnait des leçons de piano dans des maisons riches, Chaussée d'Antin, faubourg Saint Honoré, et gagnait largement sa vie...

L'histoire était touchante, mais un peu longue, pleine de ces jolies redites, de ces incidents interminables qui embroussaillent les discours féminins. Aussi mit-elle plusieurs jours à me la raconter.³⁹⁵

[...]

Ali Nihad, Fıkra, “Yalancı”

“Bir gün ressam “D...” Bize diyor ki: - Ben müddet-i hayatımda yalnız bir kadın sevdim. Onunla birlikte saadet-i mükemmele, ezvâk- ı âsûdegî, huzûzât-ı bi-nihayeden mürekkep beş sene bir hayat geçirdim. O kadın yanımda bulundukça, benim için çalışmak o kadar kolay, maharet-i sanatkârane o kadar tabî idi ki bugünkü sît ü şöhretim o kadının sayesinde diyebilirim. İlk defa olarak kendisine tesadûf ettiğim vakit ezeliyyetten beri bana ait olduğuna, yed-i hilkatin onu benim için yarattığına zahip oldum. Güzelliği, letâfeti, tabiatı, meşrebi bütün hülyalarım tevaful ediyordu. Yekdiğerimizden hiç ayrılmadık. İkametgâhımda kollarımın arasında beni severek terk-i hayat etti. Fakat ne zaman hatırıma gelse derhâl bir hiddet ve tehevür hissederim. Eğer narin uzunca boyu, benzinin zerrin uçukluğu, Şark Musevi kadınlarına benzeyen muntazam, nazik zarif çehresi; mahcup, mülayim nigâhına müşabih olan ağır ağır söz söyleyişi ile beş sene esnasında, aşkın olanca şaşaası içinde gördüğüm gibi tasavvur eyler; o hayal-i lâtife bir vücut vermek istersem bu da maa-hazâ: - “Senden nefret ediyorum!...” demek içindir.

İsmi Clotilde idi. Birinci defa olarak yekdiğerimize tesadûf eylediğimiz hanede, kendisini Madame Deloche nâmı tahtında tanıyorlar; memâlik-i baîdeye icra-yı sefer eden bir kaptandan dul kaldığını da söylüyorlardı. Hakikaten pek çok seyahat etmiş gibi

³⁹⁵ Alphonse Daudet, “La Menteuse”, Femmes d’Artistes, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p. 140-144.

görünyordu. Görüşürken: -“Tampico’da iken...” yahut: “Bir defa Valparaiso Limanında ...” dediği olurdu. Bunlardan mâ-adâ hâlinde, sözlerinde hayat-ı serseriyaneye dair hiçbir şey hissedilemiyor, hiçbir şey serî-i azimetlerin, nagehâni muvasalatların telaş ve perişaniyyesini ifşa etmiyordu. Tam bir Parisliydi. Son derece mükemmel bir hüsn-i tabiat ile giyiniyordu. Mütemadiyen seyahat kılığındaki zabıt, gemici familyalarını teşhis ettiren o acayip burnousları asla arkasında görmedim.

Clotilde’i sevdiğimi anladığım vakit, birinci, yegâne fikrim dest-i izdivacını talep etmek oldu. Tarafımdan birisi bunu kendisine söyledi. Hiçbir zaman evlenmeyeceği cevabını vermiş. O zamandan itibaren onu tekrar görmekten içtinap ettim. Fakat fikrim en cüzi, en ufak iştigali bile müsaade edemeyecek kadar işgal edilmiş, halel-dâr olmuş olduğumdan biraz seyahat etmeyi tasmîm ettim. Azimet tedarikâtıyla meşgul iken, bir de bir sabah, darmadağınık yol çantaları, apaçık sandıklar, öteye beriye atılmış çamaşırlarla karma karışık bir hâlde bulunan odamda, Madame Deloche’un girdiğini büyük bir veleh ve hayretle gördüm.

Yavaşcaık: - Niçin gidiyordunuz?... Beni sevdiğiniz için mi?... Ben de sizi seviyorum... Fakat (burada sesi biraz titriyordu) fakat evliyim.” dedi, sergüzeştini de nakletti.

Aşk ile metrûkiyyetten mürekkep koskoca bir hikâye!... Zevci daima işret eder; kendisini dövermiş; üç sene sonra birbirlerinden ayrılmışlar. Mensubiyetiyle pek ziyade müftehir olduğu ailesi mühim, âli bir mevki iştigal ediyormuş. Lakin izdivacından beri artık kendisini kabul etmek istemiyorlarmış. Büyük bir zabitten dul kalan hemşiresi, Saint-Germain ormanı ser-muhafızı ile izdivaç eylemiş. Kendisine gelince, zevci olunca servetini mahvetmiş ise de, bereket versin pek mütekayyidâne, pek mükemmel bir terbiye-i ibtidaiyye mahsulü olan bir takım hüner ve marifetler bildiğinden, bunlar sayesinde bir medâr-ı maişet tedarik etmiş: zengin hanelerde piyano dersleri vererek, maişet-i hayatını bol bol kazanıyormuş.

Hikâye müessir, rikkat-engîz idi. Fakat biraz uzun, musâhabât-ı nisvâniyyeyi teşvik eden o hoş, zarif tekrarlar, bitmez tükenmez maceralar, vakalar ile memlû idi. Bu hikâyesini de ancak birkaç günde ikmal edebildi.³⁹⁶

[...]

³⁹⁶ Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 11 Temmuz 1308/30 Haziran 1892, C.2, Nr.42, s. 330-331.

“La Mentreuse” Alphonse Daudet’nin 1874’te yayınlanan *Les Femmes d’Artistes*’inde yer alan hikâyelerindendir. Ali Nihad bu eserin çevirisini ilk önce “Fıkra” başlığıyla *Servet-i Fünûn*’da, ardından “Bir Fıkra-Yalancı” başlığıyla *Musavver Cihan*’da yayımlamıştır. Çeviriler karşılaştırıldığında, aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, ikinci nüsha üzerinde bazı değişikliklerin yapıldığı, ilk nüshada atlanmış olan cümlelerin daha sonraki nüshada ikmal edildiği görülmektedir.

Servet-i Fünûn	Musavver Cihan
Bir ömür geçirdim	Beş sene bir hayat geçirdim
Benzinin uçukluğu	Benzinin zerrin uçukluğu
-	Şark Musevisi kadınlarına benzeyen
-	Mütemadiyen seyahat kılığındaki zabıt, gemici familyalarını teşhis ettiren o acayip burnousları asla arkasında görmedim.
Fikrim	Fakat fikrim
Meşgul idim	Meşgul iken
Karmakarışık hâlde	Karmakarışık bir hâlde
Mühim bir mevki	Mühim âli bir mevki
-	Saint Germain’dan geliyordu. Açtım; zaten muhteviyâtı bence meçhul değildi.
-	Son nefesine kadar sakınarak, yalan söyleyerek öldü...

Musavver Cihan’da yayımlanan “Yalancı”, Daudet’nin eserinin tamamını ihtiva etmektedir. Ali Nihat çeviri esnasında bazı duyguları vurgulamak üzere “l’histoire était touchante/hikâye müessir, rikkat-engîz idi” cümlesinde olduğu gibi sanatlı ifade kalıplarını metne eklemeyi uygun görmüştür. Kimi zaman “Elle était niece du grand rabbin [Haham başının yeğeniydi]” gibi bir cümleyi ya da “Chaussée d’Antin, faubourg Saint Honoré” gibi özel isimleri atlamıştır. Kimi zaman ise “avenue de l’Impératrice/Boulogne Ormanı” örneğinde görüldüğü üzere özel isimler üzerinde tasarrufta bulunmuştur. Metnin tümüne bakıldığında çeviri esnasında cümlelerin tamamının aktarılmış olup, Fransızca cümleler Türkçenin ilgili yıllardaki sanatlı söyleyiş özelliklerine uygun bir tarzda sanatlı bir üslupla nakledilmişlerdir. Paragraflar ise çevirmenin tercihleri doğrultusunda yer yer yeniden düzenlenmişlerdir.

Halit Ziya Uşaklıgil, Hikâye, “Yalancı”

“Bir gün ressam D*** bize diyordu ki:

- Ömrümde yalnız bir kadın sevdim. Onunla tam beş sene bir saadet-i mükemmele ve lezâiz-i sekîne içinde yaşadım. Yanında bulundukça çalışmak o kadar kolay gelir, sânihât o derece tabîi tebâdûr eder idi ki bugün şu iştihârım onun sayesinde vücuda gelmiştir diyebilirim. Tarz-ı hüsnü ve hâli bütün âmâlîmle o kadar mütevâfık idi ki ilk tesadüfümde güya öteden beri benim imiş zannettim. Bu kadın benden asla ayrılmadı; evimde kollarımın arasında, beni severek can verdi. Bununla beraber aklıma geldikçe; bu kadını, hiddet ederek düşünürüm. Onu, beş sene müddet nasıl görmüş ve tanımış isem o hâliyle, yani uzun levend kametiyle, çehresinin ısfirâr-ı zerrîniyle, Şark Yahudilerine mahsus hafifçe dolgun çehresinde ince ve zarif hudud-ı simasıyla ve nazarı kadar halâvetdar eda-yı tekellümüyle gözümün önüne getirdikçe; o hayal-i latife bir vücut vermeye çalıştıkça “Sana adâvet ediyorum!” demek isterdim.

İsmi Clotilde idi. İlk defa buluştuğumuz bir ahabap evinde ona Madame Deloche nâmı verilirdi, uzun seferlerle me’lûf bir gemiciden dul kalmış olduğu rivayet ediliyordu. Lakırdı esnasında birdenbire mesela “Ben Tampico’da iken...” yahut “bir defa Valparaiso Limanında ...” dediği vaki olurdu. Bu istisna edilirse, hâlinde kalinde, bir hayat-ı serseriyâneye delalet edecek; nagehani azimetlere, bî-vakit avdetlere mahsus perişanlıklardan, iticallerden nişan verecek bir şey görülmezdi. Tırnaklarının ucuna kadar Parisliydi. Daima seyr ü seferde bulunan gemici veya zabıt kadınlarına mahsus müşlah ve burnous kabilinden haric-i adet elbise giymez, her vakit bir zevk-i selim-i tam ile telebbüs ederdi. Ona meftun olduğuma agâh olunca ilk ve yegâne fikrim dest-i izdivacını talep etmek oldu. Birisi kendisine benden bahsetti, cevaben yalnız bir daha evlenmemek azm-i kavîsinde olduğunu söylemiş. Ondan sonra bir daha görüşmekten ihtirâz ettim. Ve fikrim onunla gayet meşgul ve teessür-yâb olduğum için hâlim küçük bir iştigale bile müsait olmadığından seyahate karar verdim. Seyahat teheyvücâtıyla meşgul olduğum bir sırada bir sabahleyin, ikametgâhımda, açılmış sandıklardan etrafa saçılmış çantalardan mürekkep kalabalık içinde, Madame Deloche’un içeriye girdiğini kemâl-i hayretle gördüm.

Tatlı bir eda ile dedi ki: - Ne için gidiyorsunuz?... Beni seviyorsunuz da onun için, öyle mi?...

Ben de ben de sizi seviyorum; fakat – sesi burada biraz titredi- fakat ben müteehhilim, bunun üzerine hikâyesini nakletti. Muaşaka ve metrûkiyete dair bir masal! Kocasını içer ve onu dövermiş. Üç sene sonra ayrılmışlar. İntisabıyla mağrur görüldüğü

ailesi Paris’te yüksek bir mevki iştigal ediyormuş ama izdivacından beri akrabası kendisini görmek istemezlermiş. Hahambaşının hemşirezâdesi imiş. Hemşiresi, ümerâ-yı askeriyyeden birinden dul kaldıktan sonra, Saint-Germain ormanı ser-muhafızıyla teehhül etmiş. Kendisine gelince, kocası elinde avcunda bulunanları mahvettiği için, şimdi vaktiyle görmüş olduğu mükemmel ve metin bir tahsil sayesinde elinde bulunan sinâî kendisine bir vesile-i iştigal ittihaz etmekte imiş. Chaussée d’Antin sokağında, Saint-Honoré mahallesinde erbâb-ı yesârın hanelerinde mûsikî dersi vererek kendisine bir maişet tedarik etmiş.

Hikâye müessir idi; fakat biraz uzun ve kadın, sözlerini karma karışık eden o bitmez tükenmez tafsiller, o hoş tekrarlarla memûl olduğu için, bana tamamen nakledinceye kadar günler geçti.³⁹⁷

[...]

Halit Ziya Uşaklıgil, “La Menteuse”ün çevirisini ilk önce *Mektep* dergisinde “hikâye” üst başlığı ile yayımlamış, ardından da bu çeviriye *Nakil IV*’teki hikâyeleri arasında yer vermiştir. Dergide yayımlanan ve hikâye antolojisinde yer alan nüshalar arasında herhangi bir farklılık mevcut değildir. Hikâyenin Fransızca aslında yer alan her cümle birebir Türkçeye nakledilmiştir. Çevirmenin tasarrufu ile kimi uzun paragraflar birkaç parça hâlinde düzenlenmişlerdir. Uşaklıgil, Ali Nihad gibi Fransızca ifade tarzlarını Türkçenin söyleyiş özelliklerine uygun olarak nakletmiştir.

1.2.3.2.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Ali Nihad ve Halit Ziya Uşaklıgil’in çeviri metinleri karşılaştırıldığında Fransızca deyimlerin ve özel ifade kalıplarının her iki isim tarafından çoğu zaman farklı şekillerde nakledilmiş oldukları görülmektedir. Aşağıdaki tabloda çevirmenlerden seçilen çeviri örnekleri karşılıklı olarak verilmiştir. Aynı zamanda Uşaklıgil’in nadiren de olsa atlamış olduğu ifadelerin Ali Nihad tarafından atlanmadığı ve Türkçeye aktarıldıkları anlaşılmaktadır.

³⁹⁷ Alphonse de Daudet, “Yalancı”, *Nakil IV*, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1895, s. 33-35.

Alphonse Daudet	Ali Nihad	Halit Ziya Uşaklıgil
Je cherche à donner un corps	Bir vücut vermek istemek	Gözümün önüne getirmek
On l'a disait	Söylüyorlardı	Rivayet edilirdi
En causant	Görüşürken	Lakırtı esnasında
Tout à coup	-	Birdenbire
Faire sa paix 146	Barışmak	Barışmak
A part cela	Bunlardan maada	Bu istisna edilirse
Quand je sus que	Sevdiğimi anladığım vakit	Agâh olunca
Demander en mariage	Dest-i izdivacını talep etmek	Dest-i izdivacını talep etmek
S'éloigner du reste du monde 147	Âlemden kâmilten el çekmek	Dünyadan çekilip münzeviyâne yaşamak
Doucement	Yavaşcadık	Tatlı bir eda ile
Tout un roman d'amour	Muaşaka ve metrukâta dair bir masal!	Aşk ve metrukiyetten mürekkep koskoca bir hikâye!
Heuresement	Bereket versin ki	-
J'évitai de la revoir	Tekrar görmekten ictinap ettim	İhtirâz ettim
L'histoire était touchante	Hikâye müessir, rikkat-engîz idi	Hikâye müessir idi
Quel bonheur	Nasıl mesudâne	Nasıl mesudâne
Je la forçais	İcbar ederdim	Zor ederdim
Le fait est que	Hakikat-i hâl	Anlaşılan
Nous nous donnions rendez-vous	Birleşirdik	Tayin-i telakki ederdik
Une foule de détails inutiles	Bir sürü tafsilat-ı beyhude	Tufan-ı tafsilat
Lit de mourante	Ser-bâlin-i ihtizâr	Ölüm döşeği
Je vis à ma grande stupeur	Büyük bir veleh ve hayretle gördüm	Kemâl-i hayretle gördüm
Elle était Parisienne	Tam bir Parisliydi	Tırnaklarının ucuna kadar Parisliydi
L'antichambre	Teneffüs odası	İhtizâr odası
La vie avait été qusqu'la un roman trist	Hayatı muayyen, muhtemel bir neticeden mahrum bir hikâye	Hayatı bir netice-yi tabiiyyeye iktirân edememiş bir hikâye
Un pressentiment	Hissikablelvuku	Hissikablelvuku
J'étais au désespoir	Pek fena bir hâl-i nevmîdîye gelmiş idim.	Ben mütehayyir kaldım
Malheureusement	Hayfa ki	-
J'eus une douleur folle, immense	Ben delicesine, azîm bir eleme dîçar oldum.	Çılgıncasına bir ızdırıp duydum
Les grandes catastrophes bouleversent la vie jusqu'au fond	Azîm felaketler, hayatı tâ esasından herc ü merc eder	Böyle musibetler intizâm-ı hayatın esasını sarsar

Il y a des moments où toutes les haines doivent se taire	Öyle zamanlar vardır ki her türlü husûmetler, her türlü nefsâniyetler ihtiyâr-ı sükût etmelidirler	Bazı ahvâl vardır ki bütün adâvet hislerini iskât etmek lazım gelir
Oh!	Oh!/Ah!	Aman
Tout à coup une idée me vint	Bağteten hatırıma bir şey geldi	Birdenbire aklıma bir fikir geldi
Il me ferma la porte au nez avec humeur	Hiddetle kapıyı suratıma kapadı	Hiddetle kapıyı suratıma kapadı
Il n'avait d'ailleurs	Bundan saf-ı nazar	Hatta
Mille idées de jalousie me saisirent à la fois	Bin türlü hasûdâne fikirlerin taht-ı zabtına geçtim	Zihnime binlerce kıskançlık efkârı hücum etti
Être en train de mourir	Ölüm hâinde yatmakta olan	Ölmek üzere olan
Toutes les questions qui me tourmentaient	Beni boğmakta olan emvâc-ı sual	Beni tâzip etmekte olan bütün sualler
Alors	Peki	-
J'ai été partot	Her yerde gidip sordum	Her yere müracaat ettim
Mourir en repos	Huzur içinde terk-i hayat etmek	Rahatça ölmek
Vraiment	Doğrusu ya	-
Efforts perdus!	Beyhude zahmet!	Beyhude gayret!
C'est ainsi que	İşte	İşte ... böyle
Jusqu'au bout	Son nefesine kadar	Hayatının sonu kadar

1.2.3.3.François Coppée'nin "La Griffe de Lion" Hikâyesi

La Griffe de Lion

Le lieutenant de vaisseau Julien de Rhé était revenu dans un triste état de sa station en Cochinchine; et lorsqu' après trois longs mois de maladie dans la maison en Touraine, il entra en convalescence et put faire les cent pas sur la terrasse au bord de la Loire, entre sa mère et sa sœur , – avec quel amour elles l' avaient soigné, les chères femmes! – le jeune homme éprouvait souvent encore, au souffle déjà froid de l' automne, des frissons assez inquiétants.

– Allez passer le gros de l' hiver à Pau, conseilla le médecin... Climat doux, pas trop chaud, calmant et sédatif par excellence... C'est ce qui vous convient... Et vous reviendrez dans trois mois chez madame votre mère, tout à fait grand garçon.

C' est pourquoi, vers la mi-novembre, accoudé à sa fenêtre ensoleillée de l' hôtel Gardères, Julien de Rhé contemplait le sublime panorama des Pyrénées et fumait les

délicieuses cigarettes du convalescent, si âpres au goût renouvelé, qui lui rappelaient celles qu' il avait jadis grillées en cachette, dans l' entrepont du Borda, et qui lui rendaient les sensations de la seizième année.

– Tiens, tiens, tiens!... ce Pau... mais c' est plein de jolies femmes, remarqua le jeune homme, la première fois qu' il alla écouter la musique militaire sur la place Royale et flâner au soleil devant la statue, en style troubadour, du bon roi Henri; et, bien qu' il ne fût ni un libertin, ni un fat, le marin, repris d' un bel appétit de la vie, mit sa casquette d' uniforme n°1 et sa redingote aux trois galons d' or neufs, où brillait cette rosette de la Légion d' honneur que sa mère lui avait posée sur son lit, quand il était si malade, et qu' il avait bien cru ne porter qu' une fois, sur le drap noir de son cercueil.

Comme il avait bien fait de venir à Pau, tout de même! C' était exquis, ce doux soleil qui chauffe sans brûler, ce bel azur, ce vaste paysage, ce lointain amphithéâtre de collines, et, tout là-bas, ces cimes de neige dans le ciel! C' était amusant comme tout de circuler dans la foule cosmopolite, parmi les belles étrangères, et d' entendre leurs voix parler toutes les langues de l' Europe et se confondre comme les divers chants des oiseaux dans une volière. Sans doute, il y avait bien quelques rencontres affligeantes, comme celle de ce jeune Anglais, phtisique au dernier degré, qu' un domestique poussait dans une petite voiture, enseveli sous les plaids et sous les cache-nez, avec des yeux de poisson cuit et un respiratoire de taffetas noir sur la bouche. Ah! cela donnait froid dans les os; mais, après le premier mouvement de pitié – l' homme est si égoïste! – Julien songeait que, lui aussi, faisait peur à voir, quand il avait débarqué à Toulon, maigre comme un squelette, deux ronds de chocolat sous les yeux; et qu' il était bien guéri, maintenant, et qu' il revenait de loin.

Et, respirant l' air tiède à pleins poumons, frémissant de bien-être, la caresse du soleil dans le dos, en toilette soignée, rasé de frais, fier de sa rosette neuve, Julien de Rhé se sentait heureux d' être au monde, donnait des pièces blanches aux mendiants, attardait son regard sur celui des jolies femmes croisées au passage et s' arrêtait tout attendri devant les robustes petites filles Américaines – bas et gants noirs et robes blanches envolées , – qui dansaient en rond autour d' un arbre de la place Royale, au rythme du pas redoublé joué par la musique du régiment.³⁹⁸

[...]

³⁹⁸ François Coppée, "La Griffe de Lion", *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Paris 1883, p. 75-77.

Ahmed Cemil, “Arslan Pençesi”, Küçük Hikâye

Fransa bahriye kaymakamlarından Julien de Rhé, Cochinchine sahilinde süvar olduğu vapurdan pek şedîd bir hastalıkla avdet etmişti; Touraine’daki ailesi nezdinden üç mah müddet imrardan sonra devr-i nekahata girmeye ve müddet-i marazında kendisine pek müşfikâne bezl-i itina ve dikkat eylemiş olan hemşiresiyle validesi yanında bulunduğu hâlde Loire sahiline doğru hergün yüz adım kadar yürümeye başlamış idi; hâlbuki o sırada hulûl eden son baharın soğuk rüzgârları kendisinde mühlik ve muz’ic bir takım nöbetler ihzârına başlıyordu.

Tabibi dedi ki:

- Kışın vahâmetli zamanlarını “Pau”da geçiriniz... Orada iklim pek latiftir. Hava o kadar sıcak olmadığı hâlde sukûnet-bahş ve rahat efzâdır. Size muvafık olan da budur. Üç ay sonra validenizin nezdine pek dinç bir delikanlı olarak avdet edersiniz.

İşte bu sebeple idi ki Teşrinisaninin evâsıtına doğru, Julien de Rhé, “Gardères” otelinin şuaât-ı daime-i şemse marûz olan penceresine dirseklerini dayamış Pirene cibalinin menâzıra-yı ulviyesini temaşaya dalmış olduğu hâlde, yeniden yeniye mütehassis olduğu ezvâk-ı hayatiye ile hâl-i nekâhatta bulunanlara pek tatlı gelen sigaranın dumanını savuruyordu.

Bu genç adam burada ilk defa olarak asker mûsîkâsının terennümünü işittiği ve güneşin- bir üslûb-ı acayibede mamûl olan – Kral Henri heykeli üzerinden güzerânını seyrettiği sırada diyordu ki:

- Aman bu “Pau” ne latif kadınlarla dolu!

Julien de Rhé bir çapkın, bir sahte vakâr değildi. Şu kadar ki hayatından bir iştihâ-yı latif hissetmeye başlamıştı; artık bir numaralı üniforma şapkasını ve altın düğmeli bahriye redingotunu giyerek, pek hasta bulunduğu zaman validesi tarafından yatağı üzerine vaz’ olunan ve ancak bir kere – o da tabutunun çuhası üzerinde! – istimâl eyleceğine itimat ettiği légion d’honneur nişanının rozetini takarak gezmeye çıkıyordu.

“Pau”ya geldiğine pek iyi etmişti: Yakmaksızın ısıtan bu güneş, bu kebûdî ufuklar, bu vasi’ sahralar, bu mehîb şâhikalarla kar yığınlarına benzeyen bulutlar hep kalbe inşirâh verici şeylerdi. Aynı kafes içinde muhtelif kuşların nağme-sâz olmasına müşâbih olarak, Avrupa’nın her lisânında mütekellim birçok güzel ecnebi kadınların arasından geçmek, birçok kibar ailelerinin fevc fevc mürûrunu seyreylemek sade güzel değil, hem güzel hem de eğlenceli idi. Şüphesiz burada da kasvet-bahş bir takım tesadüfler olabilir; mesela

veremin son derecesine gelmiş, gözleri pişmiş balık gözüne dönmüş, bir uşak tarafından tahrîk edilen küçük arabaya yaklaşmış, ağzını siyah kadifeden yelpazeyle örtmüş bir genç İngilizin müşahede-i likâ-yı marizi insanın tâ kemiklerine kadar işâr-ı bürûdetten hâli kalmazdı.

Fakat ilk hiss-i merhamet zâil olduktan sonra – Ah insan pek hod-gâmdır! – Julien de kendisinin Toulon rıhtımına çıktığı zaman bundan daha sevimli bir manzaraya mâlik olmadığını, vücudu bir kadîd gibi kalarak gözlerinin altında da çikolata renginde birer halka bulunduğunu düşünüyordu; hâlbuki şimdi işte iktisâb-ı afiyet etmiş, hatta uzak bir yerden buraya kadar gelmiş idi.

“Pau” belde-i latifesinin ılık havasını tekmiil ciğerlerine teneffüs etmekte, hakiki bir bahtiyarlıkla mütezevvik olmakta ve şu’â-yı latif-i şems omuzlarını okşamakta olduğu hâlde itinalı tuvaleti, taze tıraşı ve yeni rozetinin gururu ile Julien de Rhé, dünyada bulunmaktan bir memnuniyet hissederek fakirlere beyaz sikkeler veriyordu. Güzergâhındaki kadınların atf ve ima ile eyledikleri nazarlara karşı kendi enzârını tevkîf ediyor ve Palace Royale’de bir ağacın etrafına toplanarak mûsikînin darabât-ı esvâtına tatbik-i akdâm ile raks eden siyah eldivenli, siyah çoraplı ve beyaz elbiseli genç, kuvvetli Amerikan kızlarının danslarını seyr eyliyordu.³⁹⁹

[...]

Ahmed Cemil, “La Griffé de Lion”u “küçük hikâye” üst başlığı ile bazı şahsi tasarruflarla birlikte, harfiyen Türkçeye çevirmiştir. Çeviri metni aslı ile kıyaslandığında çevirmenin temel anlamda her cümle ve paragrafı çevirmeye çalıştığı görülmektedir. Fakat çeviri esnasında Fransızca temel ve yan cümlelerin Türkçenin söyleyiş özelliklerine uygun aktarılmasına dikkat edilmiştir. Paragraflar yer yer yeniden düzenlenmiştir.

Aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere kimi paragrafların muhtevi oldukları betimlemeler azami seviyede aktarılmak istenirken, bazı ifadelerin birebir değil de aktarılan kültürdeki karşılıkları tercih edilmiştir. Metin içinde geçen ifadeler ise yer yer kısaltılarak ve birkaç kelime ile karşılanmak suretiyle çevrilmiştir.

Sans doute, il y avait bien quelques rencontres affligeantes, comme celle de ce jeune Anglais, phthisique au dernier degré, qu’un domestique poussait dans une petite voiture, enseveli sous les plaids et sous les cache-nez, avec des yeux de poisson cuit et un respiratoire de taffetas noir sur la bouche. Ah! cela donnait froid dans les os; mais, après le premier mouvement de pitié, — l’homme est si

³⁹⁹ François Coppée, “Arslan Pençesi”, (çev. Ahmed Cemil), Servet-i Fünun, 29 Teşrinievvel 1314/10 Kasım 1898, S. 8, C.16, N.400, s. 157-158.

*égoïste! — Julien songeait que lui aussi faisait peur avoir, quand il avait débarqué à Toulon, maigre comme un squelette, deux ronds de chocolat sous les yeux; et qu'il était bien guéri, maintenant, et qu'il revenait de loin.*⁴⁰⁰

*Şüphesiz burada kasvet-bahş bir takım tesadüfler olabilir; mesela veremin son derecesine gelmiş, gözleri pişmiş balık gözüne dönmüş bir uşak tarafından tahrik edilen küçük bir arabaya yaslanmış, ağzını siyah kadifeden yelpazesıyla örtmüş bir genç İngilizin müşahade-i likâ-ı marizi insanın tâ kemiklerine kadar işâr ve bürudetden hâli kalmazdı.*⁴⁰¹

Çeviri metnine dikkat edildiğinde aşağıdaki temel ve yan cümleciklerin atlanmış olup çevrilmedikleri görülmektedir.

*“Qui lui rappelaient celles qu'il avait jadis grillées en cachette, dans l'entre-pont du borda, et qui lui rendaient les sensations de la seizième année”; “Sur la place Royale”; “En style troubadour”; “Aux trois galons d'or neufs”; “C'était amusant comme tout de circuler dans la foule cosmopolite”*⁴⁰²

*Comme une sorte de Bas-deCuir civilisé*⁴⁰³

*M. de Rhé bien en face, sans émotion apparante*⁴⁰⁴

*Mai j'ai été forcée de la juger*⁴⁰⁵

Bazı ifadelerin ise sehven yanlış anlamlarda çevrildikleri görülür. “Elle lui donna une solide poignée de main, comme un homme/Ba'dehu Julien'e bir erkek gibi, gayet kuvvetli bir yumruk vurdu” ve “Mme Babarine, a son thé de quatre à six/ Dörtten altı kişiye kadar ...”⁴⁰⁶ hatalı çevrilen cümlelerdir. “Kollarını haç vari çakarak” cümlesi ve “vapur” kelimesi asıl metinde yok iken çevirmenin ifadelere vurgu kazandırmak için eklemiş olduğu anlaşılmaktadır. “Olga! s'écria Julien d'une voix altérée”⁴⁰⁷ cümlesi de asıl anlamı verecek tarzda kısaltılarak yalnızca “olmuş dedi” ifadesi ile karşılık bulmuştur.

Ali Muzaffer, *Hayal-i Sevda*

Bir zamandan beri “Cochinchine”de bulunan bahriye mülâzımı Julien de Rhé bir hâl-i yeis-i iştîmâl içinde memleketine avdet etmiş idi. “Touraine”deki ailesinin hanesinde üç sene müddet hasta yattıktan sonra yavaş yavaş iktisâb-ı afiyete başlamış ve

⁴⁰⁰ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 77.

⁴⁰¹ François Coppée, “Arslan Pençesi”, s. 158.

⁴⁰² François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 76

⁴⁰³ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 80.

⁴⁰⁴ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 84.

⁴⁰⁵ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 85.

⁴⁰⁶ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 81.

⁴⁰⁷ François Coppée, “La Griffe de Lion”, Vingt Contes Nouveaux, p. 84.

şu zaman-ı nekahatında validesiyle hemşiresi yanında olduğu hâlde “Loire” nehr-i latifi boyunca imtidad eden hanenin terası üzerinde birkaç hatve atabilmekte bulunmuş idi.

Mamaafih, son baharın henüz bârid bulunan nefehâtına karşı genç adam endişe-nâk tezelzülât ile musâb idi.

“Julien de Rhé”yi tedavi etmekte olan tabip bu esnada şöyle bir tavsiyede bulunmuş idi: - kışı geçirmek için “Pau”ya gitseniz fena olmaz. Bu memleket gayet latif, harikulade bir sükûnet içindedir. Size münasip olan da budur. Hiç şüphe yoktur ki, üç ay zarfında tamamıyla iade-i sıhhat ederek validenizin yanına avdet edebilirsiniz.

İşte tabibin şu tavsiyesine icabet ettiği cihetledir ki, Teşrinisani evâsıtında genç adam “Gardères” hotelinin eşi’-a-yı şemse karşı açılan bir penceresine ittikâ etmiş olduğu hâlde, “Pyrénées” dağlarına dağlarının zîr-isabetgâh-ı nigâhında imtidad eyleyen âli manzaralarını temaşa ediyor, leziz sigarasının dumanlarını vadilere doğru savuruyor idi.

Bu hâl genç adama gemide Borda köprüsü üzerinde geçirdiği latif demleri ihtar eylediği gibi kalbi dahi on altı yaşında duçar olduğu ihtisâsât-ı latifeye kapılıyor idi.

“Julien de Rhé” ilk defa olarak “La Place Royale”de çalınan muzikayı dinlemeye gittiği zaman demiş idi ki:

- Ah, bu “Pau” ne güzel memleket imiş!

Delikanlı bu şehirdeki gezintilerinden memnun görünüyordu.

1 numaralı kasketini başına koyarak siyah redingotunu giyer ve ekseriya kadınların bulunduğu mahallerde piyasa eder idi!

Ah, “Pau”ya geldiği için ne kadar iyi etmiş idi! Ortalığı kemâl-i letafetle teshîn eden bu güneş; bu semâî mine-fam, bu vasi’ vadi, cemâl-i müteselsilenin ufuklara doğru imtidâd eden ve karlarla müzeyyen bulunan tilâl (Julien de Rhé)’yi her dakika bin türlü hissiyât-ı latife ile dilşâd ediyordu.

Hele Avrupa lisanlarıyla mükâleme eden bu mahlûkatın güzel sadalarını işitmek tasavvuru gayr-ı kabil saadetlerden idi.

Vakıa ahyânen pek biçimsiz manzaralar dahi rû-nümâ olur idi.

Otomobile kurulmuş olan bir herifin uşağıyla beraber mürûrunu görmek, ebediyen açılmamak üzere kapanmış gibi olan ağzına bakmak çekilir dertlerden değil idi.

“Julien de Rhé” dahi kendini böyle çirkinler idâdında tutar idi: “Toulon”dan mufâratat ettiği vakit o kadar zayıf idi ki çehresine bakanın ürkeceği şüphesiz idi.

Fakat şimdi “Pau”nun hava-yı latifi genç adamın kemiklerine kadar sirâyetle çehresine başka bir takım renk getirmiş idi.

(Cochinchine)’den geldiği zaman nail olduğu legion d’honneur’ün yeni kordonu göğsünde olduğu hâlde kemâl-i gurur ile gezip yürümekten memnun görünen delikanlı şimdi dünyaya geldiğinden dolayı pek mahzuz idi. (Toulon)’dan mufârakatı esnasında kalbini istila etmiş olan o fena hisler artık zâil olmuş idi.

Daima fukarâya beyaz paralar it’â eder. Yollardan mürûr eden genç ve güzel kadınlara atf-ı nazarla bir müddet üzerlerinden fekk-i nazara muktedir olamaz, ara sıra “Palace Royale”de ağacın etrafında raks eden küçük Amerikalıların önünde durarak bunları seyr ile müteessir olur idi.⁴⁰⁸

[...]

Ali Muzaffer, “La Griffe de Lion”u “Hayal-i Sevda” ismi ile serbest çeviri tarzında Türkçeye kazandırmıştır. Aşağı görüleceği üzere cümlelerin anlamları üzerinde aşırı tasarufta bulunulmuş ve yer yer anlam değişimlerine sebep olunmuştur.

François Coppée	Ali Muzaffer
Julien de Rhé était revenu dans un triste état de sa station en Cochinchine	Bir zamandan beri “Cochinchine”de bulunan bahriye mülâzımı Julien de Rhé
Lorsqu’après trois longs mois de maladie dans la maison familiale	Ailesinin hanesinde üç sene müddet hasta yattıktan sonra
Les cent pas	Birkaç hatve
Conseilla le médecin	“Julien de Rhé”yi tedavi etmekte olan tabip bu esnada şöyle bir tavsiyede bulunmuş idi
Climat doux, pas trop chaud, calmant et sédatif par excellence...	Bu memleket gayet latif, harikulade bir sükûnet içindedir.

Ali Muzaffer’in aşağıda alıntılanan paragrafta dikkat çekildiği üzere kimi paragrafların cümle dizilimini ve anlatımını köklü şekilde değiştirip adeta özetleyerek yeniden düzenlediği görülmektedir.

Les cinq ou six adoreurs en habits rouges qui l'accompagnaient avaient mis bien vite pied à terre et s'étaient bousculés à qui lui tiendrait l'étrier. Elle s'était laissé glisser dans les bras du premier arrivé, et tout de suite, frappant du pommeau de sa cravache sur une table de la véranda, elle avait demandé une tasse de lait, l'avait bue d'une seule lampée, et tout debout, son svelte corps de

⁴⁰⁸ François Coppée, Hayal-i Sevda, (çev. Ali Muzaffer), Âlem Matbaası, İstanbul 1895, s. 4-8.

déesse du Primatice moulé par l'amazone noire, ses folles torsades de cheveux couleur de cuivre s'échappant du chapeau d'homme et répandues sur ses épaules, elle riait, tenant à deux mains sa tasse vide, satisfaite et comme grisée par la boisson fraîche, avec deux moustaches de crème aux coins de la bouche; et le soleil couchant dans sa chevelure allumait autour de son visage une sorte de halo d'or.

Puis, soudain redevenue sérieuse, elle posa la tasse sur la table, fit un léger salut du front, plein de dédain, au groupe d'habits rouges, et rentra dans l'hôtel d'un pas impérial, en fouettant sa jupe avec sa cravache.⁴⁰⁹

Beş veya altı kadar kırmızı elbiseli zevât yani perestşlkârlar genç kıza refakat etmekte olduklarından cümlesi atlarından inmekle beraber Mademoiselle'i de indirmek üzere koşmuş idiler.

Mademoiselle ilk muvâsalat zatinin aguşuna düşmüş ve hemen oradaki masanın başına geçerek bir fincan süt istemiş ve bunu bir yudumda içmiş idi.

Bunu müteakip ayağa kalkarak ve amazon elbisesi içinde kemâl-i tenâsübiyle arz-ı endam eden vücud-ı latîfini gösterip handeler fırlatarak elindeki boş fincanı karşısında bulunan delikanlıya uzatmış idi.

Bu ceylan gibi fa'âlâne hareketlerden sonra genç kız birdenbire bir tavr-ı ciddi takındı. Süt fincanını masa üzerine vaz' etti. Kırmızı elbiselilere ishtihza-âmiz nazarlar fırlatarak sonra elindeki kamçı ile fistanının eteklerini kamçılایarak bir adımda otele girdi.⁴¹⁰

Ali Muzaffer'in metin boyunca birçok ifadeyi atlayarak Türkçeye çevirmediği görülmektedir. Çeviri esnasında atlanan parçalar ahlaki değerlere aykırı olmaları yönüyle değil, sanıyoruz ki çevirmenin gereksiz ve detay olarak gördüğü için dikkate alınmamışlardır. Aşağıda metinden eksiltilmiş olan parçalar, bahsettiğimiz detaylı tasvirlerin önemsenmediğine dair örnek teşkil etmektedirler.

Où brillait cette rosette de la Légion d'honneur que sa mère lui avait posée sur son lit, quand il était si malade, et qu'il avait bien cru ne porter qu'une fois, sur le drap noir de son cercueil.⁴¹¹

Ruiné de fond en comble, il n'avait d'autre moyen d'existence que son coup de fusil faillible et il vivait en gagnant tous les prix des tirs aux pigeons, comme une sorte de Bas-de-Cuir civilisé.⁴¹²

Carilnes'y trompa pas; Olga était fantasque, mal élevée, mais sans coquetterie, et son âme était fière et franche. Qui sait? Peut-être sentait-elle toute la vanité de sa vie d'agitations et de plaisirs? Le certain, c'est qu'elle jugeait, et sévèrement, ces jeunes gens qui caracolaient auprès d'elle à la chasse au renard et qui se faisaient inscrire chaque soir sur son carnet de bal.⁴¹³

⁴⁰⁹ François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 78-79.

⁴¹⁰ François Coppée, Hayal-i Sevda, (çev. Ali Muzaffer), s. 9-10.

⁴¹¹ François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 76.

⁴¹² François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 80.

⁴¹³ François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 81.

Aussi les traitait-elle durement, et les rappelait-elle au respect, – d'un rude coup decaveçon, la belle écuyère, – s'ils s'avisait delui parler de trop près dans le cou, pendant le tourbillon d'une valse, ou de presser trop longtemps la main qu'elle leur tendait en camarade.⁴¹⁴

Hein? J'ai de l'expérience, pour une fille de dix-neuf ans !... C'est horrible, n'est-ce pas? Mais c'est ainsi. Voilà pourquoi nous étions l'hiver dernier à Nice, l'été dernier à Skéweningue, et pourquoi nous sommes maintenant à Pau! Voilà pourquoi nous roulons comme des colis d'un bout à l'autre de l'Europe, pourquoi nous ne couchons que dans les lits d'auberge et ne mangeons qu'à la table d'hôte.

⁴¹⁵

1.2.3.3.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Ahmed Cemil çevirisini aslına sadık kalarak harfiyen yapmış, fakat yer yer metindeki kısa ifadeleri atlamış ve kimi zaman da başarılı bir üslup sergilemek adına eklemeler ve düzenlemeler yapmıştır. Ali Muzaffer'in ise serbest çeviri yöntemiyle Coppée'nin eserini çevirmiş olduğu görülmektedir. Ahmed Cemil'e kıyasla çok daha fazla parça, çeviri esnasında atlanmıştır. Paragraflar ise yeniden düzenlenmiş ve cümle dizilimleri büyük ölçüde değiştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda ise her iki çevirmenin kimi ifade kalıplarını ne şekilde Türkçeye kazandırdıkları gösterilmiştir. Diğer taraftan, bazı ifadelerin ise ilgili çevirmence çevrilmemiş olduğuna dikkat çekilmiştir.

François Coppée	Ahmed Cemil	Ali Muzaffer
Le lieutenant de vaisseau	Bahriye kaymakamı	Bahriye mülazımı
Tiens, tiens, tiens!	Aman ...	
Tout de même	-	-
C'était exquis	-	-
Cela donnait froid dans les os	İnsanın tâ kemiklerine kadar işâr-ı burûdetten hâli kalmazdı.	Kemiklerine kadar sirayetle
Reçut-il le coup de foudre	Bir sâika-yı şedîde-i garam ile lertzân olmuştu.	Meftun-ı hüsn ve ani oldu?
Halo d'or	Hâle-i zerrîn	-
Hélas!	Heyhat !..	Heyhat !..
Le certain	Şurası muhakkaktır ki	-
Adieu	Allah selamet versin	Elveda, Allah selamet versin/Adiyö
Bénissez Dieu	Allah'ı takdis ediniz	Allah'a şükrediniz

⁴¹⁴ François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 82.

⁴¹⁵ François Coppée, "La Griffe de Lion", Vingt Contes Nouveaux, p. 86.

Si vous lui demandiez ma main	Benim dest-i izdivacımı validemden talep edersiniz	Benim dest-i izdivacımı validemden talep edersiniz
Hein!	-	-
Nous roulons comme des colis	Daima yuvarlandığımızın...	-
l'on a mis tant de boue dans le cœur	Kalbinin üzerine o kadar çamurlar dürülmüş	-
Il entra en convalescence	Devr-i nekahata girmiş	İktisâb-ı afiyete başlamış
C'est pourquoi	İşte bu sebeple	İşte
J'en suis fou	Bunun için deli oluyorum	Onun için deli oluyorum
Je l'adore	Buna perestiş ediyorum	Onu seviyorum
Je suis de table d'hôte	Her otelin misafir defterleinde mukayyed bir yolcuyum!..	Otelin yemek masası ahalisindenim!
Il se mit a aimer éperdument	Bu müheyyiç ve acib kızı suret-i mürehâlikânede sevmeye başladı	Genç kızı kemal-i şiddetle sevmeye başladı
Elle lui donna une solide poignée de main	Badehu Julien'e bir erkek gibi hayat kuvvetli bir yumruk attı	Cesur bit erkek gibi elini Julien'e uzattı
Plein de périls	Enva'yı mehâlik ile mâlâmâl olan	Tehlikelerin ortasından
Verre de thé a la Russe	A la Rus bir çay	Rus-kâri semaverde pişirilmiş çay

1.2.3.4.Guy de Maupassant'ın "Histoire d'Une Fille de Ferme" Hikâyesi

Histoire d'Une Fille de Ferme

Comme le temps était fort beau, les gens de la ferme avaient dîné plus vite que de coutume et s'en étaient allés dans les champs.

Rose, la servante, demeura toute seule au milieu de la vaste cuisine où un reste de feu s'éteignait dans l'âtre sous la marmite pleine d'eau chaude. Elle puisait à cette eau par moments et lavait lentement sa vaisselle, s'interrompant pour regarder deux carrés lumineux que le soleil, à travers la fenêtre, plaquait sur la longue table, et dans lesquels apparaissaient les défauts des vitres.

Trois poules très hardies cherchaient des miettes sous les chaises. Des odeurs de basse-cour, des tiédeurs fermentées d'étable entraient par la porte entrouverte; et dans le silence du midi brûlant on entendait chanter les coqs.

Quand la fille eut fini sa besogne, essuyé la table, nettoyé la cheminée et rangé les assiettes sur le haut dressoir au fond près de l'horloge en bois au tic-tac sonore, elle respira, un peu étourdie, oppressée sans savoir pourquoi. Elle regarda les murs d'argile noircis, les poutres enfumées du plafond où pendaient des toiles d'araignée, des harengs saurs et des rangées d'oignons; puis elle s'assit, gênée par les émanations anciennes que la chaleur de ce jour faisait sortir de la terre battue du sol où avaient séché tant de choses répandues depuis si longtemps. Il s'y mêlait aussi la saveur âcre du laitage qui crémaît au frais dans la pièce à côté. Elle voulut cependant se mettre à coudre comme elle en avait l'habitude, mais la force lui manqua et elle alla respirer sur le seuil.

Alors, caressée par l'ardente lumière, elle sentit une douceur qui lui pénétrait au cœur, un bien-être coulant dans ses membres.

Devant la porte, le fumier dégageait sans cesse une petite vapeur miroitante. Les poules se vautraient dessus, couchées sur le flanc, et grattaient un peu d'une seule patte pour trouver des vers. Au milieu d'elles, le coq, superbe, se dressait. À chaque instant il en choisissait une et tournait autour avec un petit gloussement d'appel. La poule se levait nonchalamment et le recevait d'un air tranquille, pliant les pattes et le supportant sur ses ailes; puis elle secouait ses plumes d'où sortait de la poussière et s'étendait de nouveau sur le fumier, tandis que lui chantait, comptant ses triomphes; et dans toutes les cours tous les coqs lui répondaient, comme si, d'une ferme à l'autre, ils se fussent envoyé des défis amoureux.

La servante les regardait sans penser; puis elle leva les yeux et fut éblouie par l'éclat des pommiers en fleur, tout blancs comme des têtes poudrées.

Soudain un jeune poulain, affolé de gaieté, passa devant elle en galopant. Il fit deux fois le tour des fossés plantés d'arbres, puis s'arrêta brusquement et tourna la tête comme étonné d'être seul.

Elle aussi se sentait une envie de courir, un besoin de mouvement et, en même temps, un désir de s'étendre, d'allonger ses membres, de se reposer dans l'air immobile et chaud. Elle fit quelques pas, indécise, fermant les yeux, saisie par un bien-être bestial; puis, tout doucement, elle alla chercher les œufs au poulailler. Il y en avait treize, qu'elle prit et rapporta. Quand ils furent serrés dans le buffet, les odeurs de la cuisine l'incommodèrent de nouveau et elle sortit pour s'asseoir un peu sur l'herbe.

La cour de ferme, enfermée par les arbres, semblait dormir. L'herbe haute, où des pissenlits jaunes éclataient comme des lumières, était d'un vert puissant, d'un vert tout neuf de printemps. L'ombre des pommiers se ramassait en rond à leurs pieds; et les toits de chaume des bâtiments, au sommet desquels poussaient des iris aux feuilles pareilles à des sabres, fumaient un peu comme si l'humidité des écuries et des granges se fût envolée à travers la paille.⁴¹⁶

[...]

Ali Nihad, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”

Çiftliğin adamları, havanın letâfetinden istifade ile mutatlarından evvel yemek yiyerek, tarlalara dağıldılar.

Hizmetçi kız Rose, mutfakta yalnız kaldı. Sıcak su ile memlû tencerenin baki kalan ateşi yavaş yavaş sönmekte idi. Tencereden su alıp bulaşık yıkıyor; ara sıra tevakkuf ederek, uzun sofranın üzerinde, pencerelerden giren güneşin ziyasıyla husûle gelen iki muzî-i murabba'yı seyrediyordu.

Arsız, cüretli birkaç tavuk, iskemlelerinin altına sokularak, ekmek ufakları arıyorlardı. Kümes, ağıl kokusu – aralık kalan kapıdan giriyordu. Öğle sıcağının sükût-ı amîkinde, horozların öttükleri işitiliyordu.

Hizmetçi kız, elindeki işini bitirip sofrayı, ocağı temizledikten, tabakları köşedeki büyük saatin yanında bulunan rafa dizdikten sonra – sebebini bilmediği bir sıkıntı ile içini çekti. İşle kararmış toprak sıvalı duvarlara; örümcek yuvaları, tütün balıkları, soğan dizileri sarkan tavanın direklerine alık alık bakındıktan sonra, güneşin hararetiyle arzdan sudûr eden toprak kokuları ile sermest olduğu hâlde, oturup her vakitki gibi dikiş dikmek istediye de, içinin sıkıntısından buna muvaffak olamayacağını anlayarak, biraz nefes almak için mutfak kapısının önüne çıktı. Şemsin ziyâ-yı ateşininin karşısında, latif bir şeyin a'mâk-ı kalbine nüfuzunu bir saadet-i hâlin damarlarında cereyanını hissetti.

Kapının önünde yığılı gübreden mütemevvic, parlak bir buhar lâ-yenkati' intişar ediyordu. Tavuklar, gübrenin üzerine çıkıp yatıyorlar; böcek bulmak için ayaklarıyla eşiniyorlar. Horoz, kendisine mahsus bir azametle aralarında duruyor; ara sıra içlerinden birisini intihâp edip, bir kanadını toprağa sürerek, etrafında çağanoz vari bir devir icra ediyor. Tavuk da, naz ve eda ile kalkıyor ayaklarını bükerek, horozu kanatları üzerine alıp kemâl-i sükûnetle nevâzişini kabul ediyor. Sonra, tüylerini silkerek, aralarına giren tozları

⁴¹⁶ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, Victor Havard, Paris 1881, p. 85-89.

çıkarıyor; tekrar gübrenin üzerine yatıyordu. Horoz ise, neşe-i muvaffakiyetle terennüm-sâz oluyordu ki – diğer çiftliklerde bulunanlar da güya kendisini meydan-ı mübârezeye davet ediyorlarmış gibi mukabelede bulunuyorlardı.

Rose, fikri hiçbir şey ile meşgul olmaksızın bunları seyrediyordu. Gözlerini kaldırdı; pudralı başlar gibi, beyaz çiçeklerle müzeyyen elma ağaçlarının letâfetine hayran kaldı.

Birdenbire, neşe ve sürûrla bî-hûş bir ufacık piliç, sıçrayarak önünden geçti. Ağaçların dibindeki hendeklerin etrafında birkaç defa dolaştıktan sonra, yalnız olduğundan müteaccib imiş gibi durup başını çevirdi.

Genç kız da bunun gibi koşmak, sıcak havada çimenlerin üzerine serilip yatmak istiyordu. Bir saadet-i behîmânenin taht-ı tesirinde olarak mütereddidâne birkaç adım attı.

Ağaçlarla sâyedâr olan çiftliğin avlusunda, derin bir sükûnet hükümran idi. Baharın latif, yeşil çimenleri üzerinde açılan sarı çiçekler, birer ziya-yı nuranî gibi şule-pâş oluyorlardı. Elma ağaçlarının gölgelikleri, diplerinde muntazam daireler teşkil ediyorlardı.⁴¹⁷

[...]

Maupassant'ın "Histoire d'Une Fille de Ferme" hikâyesi ilk defa *La Revue Politique et Littéraire*'de yayımlanmasının ardından yazarın farklı hikâye kitapları içinde yer almıştır. Ali Nihad bu eseri, "Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti" ismiyle Türkçeye çevirmiş ve *Musavver Cihan*'ın müteselsil dört sayısında tefrika etmiştir. Çevirmenin, Maupassant'ın hikâyesini serbest çeviri yöntemi ile Türkçeye aktardığı anlaşılmaktadır. Aşağıda gösterildiği üzere, kimi cümlelerin ve paragrafların çeviri esnasında tamamen atlandığı görülmektedir.

*En bois au tic-tac sonore*⁴¹⁸

*Puis elle s'assit, gênée par les émanations anciennes que la chaleur de ce jour faisait sortir de la terre battue du sol où avaient séché tant de choses répandues depuis si longtemps.*⁴¹⁹

*Puis, tout doucement, elle alla chercher les œufs au poulailler. Il y en avait treize, qu'elle prit et rapporta. Quand ils furent serrés dans le buffet, les odeurs de la cuisine l'incommodèrent de nouveau et elle sortit pour s'asseoir un peu sur l'herbe.*⁴²⁰

⁴¹⁷ Maupassant, "Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti", (çev. Ali Nihad), *Musavver Cihan*, 11 Mart 1308/23 Mart 1892, Nr.29, s. 226.

⁴¹⁸ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", *La Maison Tellier*, p. 86.

⁴¹⁹ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", *La Maison Tellier*, p. 86.

⁴²⁰ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", *La Maison Tellier*, p. 88.

L'herbe haute, où des pissenlits jaunes éclataient comme des lumières, était d'un vert puissant, d'un vert tout neuf de printemps. L'ombre des pommiers se ramassait en rond à leurs pieds; et les toits de chaume des bâtiments, au sommet desquels poussaient des iris aux feuilles pareilles à des sabres, fumaient un peu comme si l'humidité des écuries et des granges se fût envolée à travers la paille.

Par-dessus le talus, on apercevait la campagne, une vaste plaine où poussaient les récoltes, avec des bouquets d'arbres par endroits, et, de place en place, des groupes de travailleurs lointains, tout petits comme des poupées, des chevaux blancs pareils à des jouets, traînant une charrue d'enfant poussée par un bonhomme haut comme le doigt.⁴²¹

Retenant son haleine, les yeux brillants, avec des brins de paille dans les cheveux.⁴²²

Mais d'elle-même elle lui prit le bras, comme font les promis le soir⁴²³

Grâce à elle, cinquante ou cent écus de supplément tous les mois, elle continuait à gagner ses 240 francs par an, rien de plus, rien de moins.⁴²⁴

Elle restait inerte, ne sentant plus son corps, et l'esprit dispersé, comme si quelqu'un l'eût déchiqueté avec un de ces instruments dont se servent les cardeurs pour effiloquer la laine des matelas.⁴²⁵

Örnekleri verilen ilgili atlamaların dışında Ali Nihad hikâyesinin “De ce moment commença entre eux l'éternelle histoire de l'amour.”⁴²⁶ cümlesinden “Mais alors, en son cœur si longtemps meurtri, se leva”⁴²⁷ ifadesiyle başlayan paragrafına kadar olan yedi sayfalık bir kısmını da çeviri esnasında atmıştır.

Metin içinde atlamaların yanı sıra özetlenen uzun tasvirlerle de tesadüf edilir. Aşağıda alıntılanan örnekte görüldüğü gibi bütün bir paragraf bazen tek bir cümle ile karşılık bulmuş ve Türkçeye aktarılmıştır.

Ses terreurs grandirent, et chaque fois que dans le silence assoupi de la maison la grosse horloge de la cuisine battait lentement les heures, il lui venait des sueurs d'angoisse. Sa tête se perdait, les cauchemars se succédaient, sa chandelle s'éteignit; alors commença le délire, ce délire fuyant des gens de la campagne qui se croient frappés par un sort, un besoin fou de partir, de s'échapper, de courir devant le malheur comme un vaisseau devant la tempête.⁴²⁸

Mum söndü. Hezeyân-ı dimaği başladı.⁴²⁹

⁴²¹ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 88-89.

⁴²² Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 90.

⁴²³ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 92.

⁴²⁴ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 103.

⁴²⁵ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 110.

⁴²⁶ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 93.

⁴²⁷ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 100.

⁴²⁸ Guy de Maupassant, “Histoire d'Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 110.

⁴²⁹ Maupassant, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 1 Nisan 1308/13 Nisan 1892, Nr.32, s. 253.

Mustafa Hayrullah, *Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi*

Hava gayet güzel olduğu için çiftlik halkı, yemeklerini mûtatlarından çabuk yiyerek tarlalara gitmişlerdi.

Hizmetçi Rose mutfakta yalnız kaldı, üzerinde sıcak su ile memlû bir tencere bulunan ocaktaki ateş yavaş yavaş sönüyor, hizmetçi kız bu su ile bulaşık yıkıyor, ara sıra da pencereden içeri giren ziyâ-yı şemsin masa üzerinde resmettiği iki muzî-i murabba'a vakf-ı enzâr ediyordu.

Üç tavuk sandalyeler altında yiyinti arıyor. Kümesin pis kokuları, ahırın mütefessih hararetleri yarı açık kalmış ahırdan içeri giriyor ve öğle sığağında horozların avâzesi işitiliyordu.

Rose masayı sildikten, ocakları temizledikten, tabakları rafa dizdikten sonra derince bir nefes aldı. Badanası kararmış duvarlara, örümcek tutmuş tavanlara baktı, yorgun yorgun oturdu. Mutadî üzere dikiş dikmek istedi; bir can sıkıntısı hissetti, nefes almak için işin üzerine gitti.

Ziyâ-yı şems vücudunu okşayınca kalbine bir şetâret geldi; vücudunda bir sıhhat-ı seyyâle cevelâna başladı zannetti.

Kapının önündeki, gübrelik lâ-yenkati' hafif bir buhar neşrediyor, üzerinde tavuklar, yan yatmış, bir ayaklarıyla eşinerek böcek arıyorlardı. Ortalarda güzel bir horoz ayakta her an tavukların etrafında dolaşarak ve kanatlarını silerek birçok toz kaldırdıktan sonra tekrar gübreliğe yatıyor. Horoz gezintisine devam ile nagamât-ı mahsusasıyla ilan-ı şetâret ediyor.

Hizmitçi kız şu mütâlaât hatırına bile gelmeksizin bunlara baktı; sonra gözlerini kaldırdı, çiçek açmış elma ağaçlarının letâfetini hayran oldu. Birdenbire bir piliç koşa koşa önünden geçti; ağaç dikili hendekleri atladıktan sonra yalnız bulunduğunu hissederek garip garip etrafına bakındı.

Kırda koşmayı arzu ediyor, harekete muhtaç olduğunu görüyor; mamaafih bu hâr, bu sakın hava içinde yatmak, kollarını bacaklarını uzatmak için de kendisinde bir heves-i şedîd buluyordu. Birkaç adım attı; yumurtaları almak üzere tavuk kümesine teveccüh etti. On üç tane vardı, aldı; sepete koymak için mutfağa girince burnuna çarpan fena koku gönlünü bulandırdı. Tekrar dışarıya çıkarak gitti, otlar üzerine oturdu.

Çiftliğin ağaçlarla muhat avlusu uyur gibi duruyor, kaba otlar bu zemin üstünde yeşil bir kalıçe teşkil ediyordu.⁴³⁰

[...]

Mustafa Hayrullah “Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi”ni *Maarif* dergisinin müteselsil dört sayısında tefrika ettikten sonra Kasbar Kütüphanesi’nin “Küçük Kitaplar” serisi dâhilinde risale hacminde yayınlamıştır. İki çeviri arasında herhangi bir farklılık mevcut değildir. Çevirmen serbest çeviri yöntemini tercih etmiş, metin içinde çok fazla atlamalarda ve özetlemelerde bulunmuştur. Hikâyenin aslındaki cümle ve paragraf düzenini kendi tasarruflarıyla değiştirip yeniden düzenlemiştir. Aşağıda alıntılanan örnekler çeviri esnasında atlanılmış ve Türkçeye aktarılmamıştır.

*Sur le haut dressoir au fond près de l'horloge en bois au tic-tac sonore⁴³¹
Tout blancs comme des têtes poudrées / Saisie par un bien-être bestial;
puis, tout doucement / L'herbe haute, où des pissenlits jaunes éclataient comme
des lumières, était d'un vert puissant, d'un vert tout neuf de printemps⁴³²
L'ombre des pommiers se ramassait en rond à leurs pieds; et les toits de
chaume des bâtiments, au sommet desquels poussaient des iris aux feuilles
pareilles à des sabres, fumaient un peu comme si l'humidité des écuries et des
granges se fût envolée à travers la paille.⁴³³
Puis elle rentra, avec toutes ses angoisses réveillées.⁴³⁴
Un pain pétri avec des herbes et dont il fallait que tous deux mangeassent
un morceau, la nuit, avant comme après leurs caresses.⁴³⁵*

Yukarıda gösterilen atlanmış olan cümleler daha çok detay olarak görülen ve atlandığı takdirde metin içinde anlam kaymalarına sebep olmayan parçalardır. Mustafa Hayrullah’ın “S’ils restaient ainsi côte à côte, la rude poigne de sa voisine. [...], comme font les promis le soir” ve “Alors elle lui jeta ses bras au cou et elle l’embrassa si longtemps qu’ils en perdaient haleine tous les deux.” cümlelerini ve çiftlik sahibinin nasıl zor kullanarak çiftliğin hizmetçisi olan genç kıza sahip olduğunu tasvir eden kesiti ahlaki kaygılarla Türkçeye aktarmadığı anlaşılmaktadır.

*Tout doucement elle fermait les yeux, assoupie dans une mollesse
délicieuse. Elle allait même s’endormir tout à fait, quand elle sentit deux mains
qui lui prenaient la poitrine, et elle se redressa d’un bond. C’était Jacques, le*

⁴³⁰ Maupassant, *Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi*, (çev. Mustafa Hayrullah), Kasbar Matbaası, İstanbul 1894, s. 3-5.

⁴³¹ Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 86.

⁴³² Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 88.

⁴³³ Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 89.

⁴³⁴ Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 122.

⁴³⁵ Guy de Maupassant, “Histoire d’Une Fille de Ferme”, La Maison Tellier, p. 125-126.

garçon de ferme, un grand Picard bien découplé, qui la courtoisait depuis quelque temps. Il travaillait ce jour-là dans la bergerie, et, l'ayant vue s'étendre à l'ombre, il était venu à pas de loup, retenant son haleine, les yeux brillants, avec des brins de paille dans les cheveux.

Il essaya de l'embrasser, mais elle le gifla, forte comme lui; et, sournois, il demanda grâce.⁴³⁶

Et lui, avec son idée fixe, se rapprochait, se frottait contre elle, frémissant, tout envahi par le désir.⁴³⁷

Çevirmen cümle ve paragrafları yeniden düzenleyip kimi parçaları atlama gereği duyarken, kimi zaman da uzunca bir paragrafı temel anlamı itibarıyla bir tek cümle ile karşılamayı uygun görmüştür.

Le curé conseilla un pèlerinage au précieux Sang de Fécamp. Rose alla avec la foule se prosterner dans l'abbaye, et, mêlant son vœu aux souhaits grossiers qu'exhalaient tous ces cœurs de paysans, elle supplia Celui que tous imploraient de la rendre encore une fois féconde. Ce fut en vain. Alors elle s'imagina être punie de sa première faute et une immense douleur l'envahit.⁴³⁸

Tevessül ettikleri vesâit-i sâire de hep böyle gayr-ı müşemer kaldı.⁴³⁹

1.2.3.4.1. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Ali Nihat ve Mustafa Hayrullah Guy de Maupassant'ın hikâyesini serbest çeviri tarzı ile Türkçeye nakletmişlerdir. Her iki isim de asıl metindeki paragraf düzenini, basit ve birleşik cümleleri kendi tasarruflarıyla yeniden düzenlemişlerdir. Ali Nihad, uzunca bir kesiti çeviri esnasında atlarken, Mustafa Hayrullah'ın farklı sebeplerle daha küçük hacimli kesitleri atmış olduğu görülmektedir. Aşağıya aktarılan çeviri örneklerine dikkat edildiği takdirde, iki çevirmenin üslup açısından birbirinden ayrıldıkları yönler de açığa çıkmaktadır.

Guy de Maupassant	Ali Nihad	Mustafa Hayrullah
Comme le temps était fort beau	Havanın letafetinden	Hava gayet güzel olduğundan
Traînant une charrue d'enfant poussée par un bonhomme haut comme le doigt	-	-
Il était venu à pas de loup	Yavaşça geldi	Geldi
Alors elle fut attendrie	Hizmetçi kızın rikkatini mucip oldu	Kızın kalbini yumuşattı

⁴³⁶ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", La Maison Tellier, p. 90.

⁴³⁷ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", La Maison Tellier, p. 91.

⁴³⁸ Guy de Maupassant, "Histoire d'Une Fille de Ferme", La Maison Tellier, p. 126.

⁴³⁹ Maupassant, Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi, (çev. Mustafa Hayrullah), s. 31.

Cré coquin!	Haydi çapkın!	-
Ça, n'est pas bien, Jacques de me mépriser comme ça.	Beni böyle alçak görmek iyi değildir Jacque!	Fakat Jacque, sen bana fena gözle bakıyorsun
Alors, tu me veux bien en mariage?	O hâlde benimle evlenmek istiyorsun?	Öyle ise sana varsam alır mısın?
Il se sentit repris d'envie	Nâ-kabil-i mukavemet bir arzunun taht-ı hükmüne geçtiğini hissetti	-
Oui, je veux bien	Evet, isterim	Hem öper de başıma bile koyarım
Mais alors, en son coeur si longtemps meurtri	Fakat bu zamandan itibaren, [...] çoktan beri cerihadâr olan kalbinde	Fakat o günden itibaren ne vakitten beri duygusuz kalmış olan kalbinde
Ce qui la martyrisait surtout	En ziyade dûçar-ı elem eden	En ziyade yüreğini yakan
On commençait même à jaser à son sujet	Hakkında boşboğazlık bile etmeye başlamışlardı	-
Tant ses idées tourbillonnaient	Efkârı öyle herc ü merc içinde idi ki	Efkârı o derece teveşvüş etmişti ki
Est-ce que tu n'as jamais songé à t'établir?	Hiç evlenmeyi hatrına getirmedin mi?	Hiç aklına ev bark sahibi olmak geliyor mu?
Hé bien! ça te va-t-il?	Nasıl işine geliyor mu?	Nasıl işine geliyor mu?
Avec une physionomie idiote	Alık bir çehre ile	Alık alık
Elle demeura sans mouvement	Hurda-hâş olmuş gibi	Yıldırımla vurulmuşçasına
Elle s'épouvantait à la pensée de ce qui pouvait advenir.	Ne gibi şeyler zuhura gelecek fıkır-i müphemiyile dûçar-ı haşyet oluyordu.	Havf ve hirâsı tezâyüt ediyordu
Elle tressaillit	Vücudu lerze-nâk oldu	Vücudu titredi
Avec des allures de somnambule	Seyr-i filmenam gibi	Seyr-i filmenam gibi
Elle sentit une douceur qui lui pénétrait au cœur	Bir saadet-i hâlin damarlarında cereyanını hissetti	Vücudunda bir sıhhat-i seyyâle cevelâna başladı zannetti
Je le jure sur le bon Dieu	-	Vallahi
Perdant la tête	Aklı başından giderek	Kendini kaybetmişti
Qu'est-ce que t'as contre moi?	Benden ne istiyorsun? Zorun ne?	Benden ne istiyorsun?
«Se mangeait les sangs», disait-on, se consumait en espoirs inutiles	Boş, vâhî ümitlerle kanı kuruyordu	-
Je suis bien content	Bu pek hoşuma gitti	Vallahi sevindim

İKİNCİ BÖLÜM

FRANSIZ EDEBİYATINDAN ÇEVİRİLEN KISA HİKÂYELER

2.1. HİKÂYELERİN TEMATİK İNCELENMESİ

2.1.1. Aşk

Hikâyelerde yer bulan aşk teması farklı duygu yoğunluklarıyla ele alınır. Kimi zaman erkek ya da kadının karşısındakine karşı duymaya başladığı ilk heyecanlar, duygu yüklü bir üslup ve masum bir çehre eşliğinde betimlenir. Kimi zaman ise uğrunda her şeyin göze alınacağı bir sevgili için hikâye kişisi hayatını bir amaç uğrunda mücadeleye adar. Karşılıklı heyecanlarla beslenen aşk duygusuna bazen de vakitsiz bir ölüm hadisesi nihayet verir. Sevgilisini ebediyen kaybeden hikâye kişisi bu gibi durumlarda aklını yitirircesine kendinden geçer. Bu tür vakalarda yazar melankolik bir üslupla kahramanının ruh hâlini betimler.

“Bir Ressamın Dildâdesi”nde tesadüf eseri karşılaşan ve birbirine âşık olan iki gencin ölümle son bulan aşkları hikâye edilir. Ressam Luice Candal, Britanya’da ressamlığıyla meşhur olmuş bir genç adamdır. Heykeltıraş olan babasının da yardımıyla bu sanatta başarılı olmak ister. Çevresindekiler, Britanya’nın dışına hiç çıkmamış olan bu sanatkarı Paris’e gidip sanatını geliştirmesi için teşvik ederler. Ancak o, bu tekliflere kulak asmaz ve fitratından kaynaklanan bir tarzda sanatını icra eder. Yaptığı resimleri evinin önünde yol üstüne dizer, sadece malzeme ve emeğinin karşılığı olan mütevazı bir ücretle satar. Kendi açısından değerinden fazla gördüğü teklifleri ise kabul etmez. Devamlı surette zihninde canlanan bir güzel kızın tablosunu yapmak istediğinden, yaptığı tabloların hiçbirini beğenmez ve tasavvurundaki güzelliği resme yansıtamadığına teessüf eder. Bir gün köylerindeki kilisenin resmini yaparken başını kaldırıp etrafına bakındığı esnada bakışları, bir köşede duran gayet güzel bir genç kıza tesadüf eder. Bu genç kızın tasavvur ettiği hâlde resmedemediği o genç kız olduğunu hisseder. Âdeti olmadığı hâlde yanına gider ve genç kıza çok güzel olduğunu söyler. Bu güzel simayı resmetmek için müsaade ister. Mahcup olan genç kız bu teklifi kabul eder ve resmini yapması için meşhur ressamın zaman zaman evlerine gelmesine müsaade eder. Resmini yapmaya başlayan genç adamla bu kız arasında zamanla bir ülfet hâsıl olur. Bir gün evlerine gittiğinde genç kızın her zamanki yerinde olmadığını fark eder. Genç kızın akıbetini sorduğu babası, uzun yıllar önce karısını veremden kaybetmiş olduğunu anlatır. Kızının da verem olduğundan

ve hastalığının kış aylarında nüksettiğinden bahseder. Üzgün baba bir çare bulamayışından mustarıptır. Genç ressam, acılı babanın kızını sıcak bir beldeye götürmeyi teklif eder. Minnet duygusuyla teklifi kabul eden baba, rıza göstermiş olsa da genç kız aradığı şifayı bulamaz ve hayata veda eder. Bunun üzerine son derece acı duyan ressam yapmış olduğu resmi yırtar. Genç yaşta ölen masumenin bir heykelini yapar ve ilk tanıştıkları kilisenin önüne yerleştirir. Bunda sonra bu genç kız ve onun aşığı ressam Candal, tüm civarda unutulmaz bir aşk hikâyesinin kahramanları olarak anılırlar.⁴⁴⁰

“Fabien-Bir Mayıs Gecesi”nde yıllar öncesine ait bir hatıra hikâye edilir. Genç diplomat Maurice, üniversiteden henüz yeni mezun olduğu günlerde yirmi dört yaşında bir genç delikanlı iken şehir merkezindeki bir parkta gezinmekte, baharın canlılık kattığı manzarayı neşeyle seyretmektedir. Bu esnada Fabien’a tesadüf eder. Genç kızla ilk karşılaştığında onun sevecenliğinden ve masum çehresinden etkilenir. Ona karşı duyduğu ilk heyecanlar, uyanacak olan aşk duygusunun ilk kıvılcımlarıdır. Bir mayıs gecesinde tabiatın güzelliğiyle uyanan duyguları, yanı başında beliren bu masum çehre ile daha da derinleşir. Edebiyata ve güzel sanatlara karşı ilgili olan Maurice, büyükannesi ile birlikte geldiği parkta resim yapmakta olan Fabien’ın kendisine gösterdiği yakınlığın etkisiyle ona ilgi duymaya başlar. Bu esnada tabiat onun duygularını yansıtır bir mahiyettedir. Yürümekte zorluk çeken büyükanneye yardım etmek üzere evine kadar eşlik ettiği bu genç kız, onda altı yıl sonra da olsa unutulmaz bir heyecan bırakmıştır. Tesadüf eseri karşılaşılacak bir genç kız için beslenen heyecan dolu duygular, üzerinden uzun yıllar geçse de hatıralarda iz bırakır.⁴⁴¹

Maurice ve Fabien arasındaki bu ilk ihsaslar, tutkulu bir aşk hâline dönüşmemişse de “Kule Üzerinde” hikâyesinde Fransız delikanlı ve Amerikan genç kız arasındaki muhabbet üç aylık bir zaman diliminde karşılıklı aşka dönüşür. Paris’te tanışmış olan bu iki genç, Normandiya ovasının geniş düzlüklerinin sunduğu eşsiz manzaranın nezaretinde karşılıklı duygularının derinleştiğini hissederler. Bir sabah Miss Adelin’i evinden alıp gezmeye çıkaran Monsieur Rableais duygularını açmaya karar verir. Uzun ve romantik tabiat tasvirleri ile bu iki genç insan arasındaki yakınlaşma tasvir edilir. Günün sonunda

⁴⁴⁰ “Bir Ressamın Dildâdesi”, Malumat, 17 Mart 1310/29 Mart 1894, Nr.6, s. 41-43.

⁴⁴¹ Laforgue, “Fabien-Bir Mayıs Gecesi”, Umran, Nr.26, s. 20-21; Nr.27, s. 34-35; Nr.28, s. 43-45.

güneşe karşı bir tepenin üzerinde yan yana oturan gençler ilk öpücük ile aşklarını ilan etmiş olurlar.⁴⁴²

“Mağdure”de, çocukluk yıllarını birlikte geçiren Henri ve Jean’ın çocukluktan yetişkinliğe geçerken duygularının sevgiden aşka tahavvül ettiği görülür. Çocuk yaşlardaki masumane ilişkileri onlar büyüdükçe duygusal coşkunu artırır. Âma olan genç kız Jean, Henri’nin annesi tarafından kabul görmez. Buna mukabil babasının desteğini alan Henri, yaşadıkları kasabayı Paris’te tıp eğitimi almak üzere terk eder. Göz doktoru olmak için eğitim alır. Henri, kasabada kalan sevgilisiyle benzer durumda olan bir genç kızın ameliyatını başarıyla yaptıktan sonra kendisinin ve genç kızın ailesini Paris’e davet eder. Başarılı geçen ameliyat sonrasında gözleri açılan Jean, Henri’nin boynuna atılarak aşkını dile getirir. Âşık olduğu kızı mutlu etmek ve aralarındaki engelleri aşmak adına genç doktorun uzun yıllar kendini bu amaca adanmış olduğu görülür.⁴⁴³

İnsan hayatının en soğuk hakikatlerinden olan ölüm hadisesi, aynı zamanda birbirini çok seven âşıklar arasında aşılması en güç engellerden biridir. “Tereddüt” hikâyesinde annesi ile birlikte bulundukları köydeki bir madende çalışan genç kıza, bir başka köyden çalışmak için gelmiş olan delikanlı talip olur. Annenin rızası ile iki genç âşık nişanlanır ve evlilik günleri tayin edilir. Düğünün olacağı gün madende yaşanan bir kaza neticesinde genç kızın nişanlısı hayatını kaybeder. Bu olay üzerine günlerce kazanın olduğu kuyuya gelip kuyudan sevgilisini soran genç kız sonunda aklını kaçıır. Günler sonra çevrede oturanlar genç kızın cesedini bu kuyuda bulurlar.⁴⁴⁴ Ölümün soğuk yüzü iki genç arasındaki ateşli sevgiyi söndürür. Ölüm, aklını yitiren genç kızın sevgilisi ile aynı yerde can vermesiyle birlikte bu aşkın küllerini savurur.

“Dil-ruba-yı Marcel” hikâyesinde Marcel adında genç bir kızın hüsrân ve vuslatla dolu aşk hikâyesi anlatılır. Paris’in dışında bir kasabada yaşayan genç kız kasaba ahalisince parmakla gösterilen, delikanlıların zevce, annelerin ise gelin olarak görmeyi diledikleri mizaç ve ahlakta biridir. Babası arabacılıkla geçimini sağlayan, işleri yolunda biridir. Ailenin tek kızı olan Marcel, babasının serveti dolayısıyla da evlilik çağındaki delikanlılar için bir tercih sebebidir. Bununla birlikte annesi Madame Maurisen ise kızının taliplerini farklı gerekçelerle reddetmekte, kızının evleneceği kişiyi kendisinin seçme

⁴⁴² Paul Marguerite, “Kule Üzerinde”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, 17 Haziran 1309/29 Haziran 1893, Nr.120, s. 242-245.

⁴⁴³ Charles Bouet, “Mağdure”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, 30 Eylül 1309/12 Ekim 1893, Nr.135, s. 76-79.

⁴⁴⁴ “Tereddüt”, (çev. Mahmud Ekrem), Hazine-i Fünun, s. 55-56.

hakkı olduğunu, onunla evleneceğini bahane edip talipleri başından savuşturmaktadır. Marcel ise çocuk yaşlardan beri birlikte büyüdükları, evcilik oynayıp çocukça karı koca rolü üstlendikleri Jule'e karşı duygular beslemektedir. Zaman zaman Maurisen'lerin evine gelip gündelik işlere yardımcı olan bu kadın diğer taraftan Madame Maurisen'in de ahabıdır. İki anne adı koyulmamış bir hâlde bu iki çocuğun müstakbel karı koca olacakları yolunda bir fikre sahiptirler. Jule, savaşa katılmak üzere orduya katıldığında Marcel'i ardında bırakır. Jule'ün sevgisine sadık kalan genç kız bir müddet sonra odasının penceresinden dışarıya seyrettiği anda bakışlarının rastlaştığı Doktor Henrie'den etkilenir. Henri, Paris'te havai bir hayata alışmış ve geçici süreliğine hizmet etmek üzere kasabaya gelmiş olan bir doktordır. Yeğeni olduğu alay komutanı ile aynı evde kalmaktadır. Genç kızdán etkilenen Henrie, Marcel'in nişanlı olduğunu öğrenir. Kıza ulaşabilmek için önündeki bu büyük engeli bertaraf etmesi gerektiğini anlar. Alay komutanına gelen mektuptan, Jule'ün bulunduğu cephede büyük çatışmaların yaşandığını öğrenir. Genç kıza Jule'ün öldüğü yalanını söyleyip kızla arasında bir bağ kurar. Bir müddet sonra tüm emellerine eriştiğinde, ondan sıkıldığını fark eder ve haber vermeden kasabayı terk eder. Yüz üstü kalan kız önceleri intihar etmeyi dahi düşünse de bu fikrinden cayar. Kiliseye gidip dua ederek arınmaya ve teselli bulmaya çalışır.

Marcel, terk edilmişliğin acısını yaşadığı günlerde Jule'ün ölmediğini ve kasabaya döneceğinin haberini Madame Thier'den alır. Oğlunun dönüşüne sevinen kadın bunu genç kıza müjdelər; Marcel hayrete düşer ve aldatıldığını anlar. Bunun üzerine nişanlısının sevgisine sadık kalmadığından çok ıstırap çeker. Kasabaya dönen Jule de tuhaf davranmakta ve Marcel'den uzak durmaktadır. Maurisen'lerin evine misafir olduğunda anlattığı bir hikâyeyle ardında bıraktığı Marcel'in Henrie ile aralarında geçenlerden tesadüfen haberdar olduğunu belli eder. Dolaylı olarak da olsa, Henrie'nin öldürdüğünü ifade eder. Bu olay üzerine Marcel kimseye haber vermeden evi terk eder. Akıbetini kimse bilmez. Jule de ordudaki görevine geri döner. Bir yıl sonra savaş esnasında yaralanır, günler boyunca şuuru yarı kapalı hâlde tedavi görür. Bu esnada yarı hayal yarı gerçek başucunda bir hemşirenin onun için ağladığını ve hizmetini yaptığını görür. Şuuru yerine geldiğinde başucundaki bu hemşirenin artık rahibe olmuş olan Marcel

olduğunu fark keder. Birbirlerine yeniden ilanı aşk ederler ve birlikte kasabaya dönüp bir ay sonra da evlenirler.⁴⁴⁵

2.1.1.1. Platonik Aşk

Hikâye kişilerinin birbirlerine karşı besledikleri aşk duygusu kadar yalnızca bir tek kişinin tutkularından beslenen ve karşılık bulmayan durumlar da söz konusudur. Hikâye kişilerinin duygularına karşılık bulamaması farklı nedenlere bağlanır.

“İki Dost” isimli hikâyede Jacques sadakat hissiyle bağlı olduğu arkadaşı Étienne’in sevgilisi Céline’e âşıktır. On yaşından beri dost olan bu iki yetişkin adamdan Étienne, fakir bir aileden geldiğinden yaşı geldiğinde askere gitmek zorunda kalır. Yedi yıllık askerlik vazifesini ifa etmek üzere kasabadan ayrıldığı esnada sevdiği kızı en yakın dostu Jacques’a emanet eder. Étienne yedi yıl sonra askerden döndüğünde Céline’le evlenir. Evlilik töreni sırasında dostu Jacques’ın hazır bulunmayışını garipser, fakat üzerinde durmaz. Birkaç yıl sonra Fransa Prusya’ya karşı savaşa girdiğinde, ülkenin bulunduğu zor durum sebebiyle otuz beş yaş altı herkesin askere alınması için bir talimname yayımlanır. Evli olanlar bu çağrıdan muaf tutulsalar da Étienne, dostu Jacques’ı gerekirse cephede yalnız bırakmamak amacıyla ve aynı zamanda da milliyetçi duygular gereği orduya katılır. Cephede iken Jacques’la birlikte Prusya ordusuna esir düşerler.

İki devlet arasında barış ilan edilmesinin ardından esirlerin de serbest bırakılması şart koşulur. Jacques bu sayede evine geri dönebilmişken, Étienne’den haber alınamaz. İki yıl sonra gelen bir resmî mektupla Étienne’in ölmüş olduğuna kanaat getirilir. Céline iki çocuğu ve yaşlı annesiyle birlikte dul bir kadın olarak hayatını sürdürmek zorunda kalır. Uzun gelgitlerden ve tereddütlerden sonra Jacques, Céline’e olan sevgisini itiraf eder. Dostu Étienne’in yetimlerine baba, Céline’e ise iyi bir koca olmayı vaat eder. Dul kadın, eski kocasının hatırasını unutmayacağını ve Jacques’a sadık bir eş olacağını vaat ederek teklifi kabul eder ve evlenirler.⁴⁴⁶

Emile Zola’nın “Muvakkat Aşk” başlıklı hikâyesinde realist tasvirler eşliğinde, karşılıksız bir aşkın sebep olduğu nefret ve ihtiras duygularına esir olan Julien’in başından geçen bir facia anlatılır. Julien, anne ve babasız büyümüş, kasabanın postanesinde memur

⁴⁴⁵ Emile Richebourg, “Dil ruba-yı Marcel”, Köy Muaşakaları, s. 147-213.

⁴⁴⁶ Emile Richebourg, “İki Dost”, Köy Muaşakaları, s. 87-94.

olarak yaşıyan yalnız bir adamdır. Kiraladığı genişçe bir odada kendi başına hayatını sürdürmektedir. Odasının penceresinin hemen karşısında ise kasabanın zengin ailelerinden birinin evi görülmektedir. Utangaç ve asosyal olan bu genç adam her akşam, işten odasına döndüğünde ikinci el aldığı bir flütle yalnızlığını terennüm eder. Uzun boylu ve güçlü bir fiziğe sahip olmakla beraber kendini gayet çirkin bulur, bu sebeple de insanların alaylarından sakınmak için onlardan uzakta yaşar.

Bir Temmuz akşamı beş yıldır ikamet ettiği Quatre-Femmes Meydanı'ndaki odasının penceresinden Marsenne'lerin evinin penceresinde güzel bir genç kız görür. Çirkinliğinden utanıp kendini göstermeksizin bu güzel kıızı seyreder. Birçok geceler muhatabının haberdar olmadığı serenatlarla varlığını duyurmak ister. Genç kızın evin kadın yardımcılarında olan sütanesi François ile bu sesin geldiği yeri keşfetmeye çalıştıklarını görünce heyecanı bir kat daha artar. Nihayetinde bir gün artık duygularına gem vuramaz ve kendini genç kıza gösterir. Fakat Marquis ve Marquise Marsenne'in kızı Thérèse de Marsenne, Julien'i görmezden gelir ve kayıtsız kalır.

Julien, "Ah ya Rabbi! Hoşuna gitmedim... Ben onu o derece sevdiğim hâlde... Öleceğim..." yakınmalarıyla kendini gösterdiğine nedamet getirir. Genç kız, artık onun için bir takıntılı hâline gelmiştir. Thérèse'in silueti onun duygu ve düşüncelerini esir alır. Ona hiçbir zaman ulaşamayacağı düşüncesi zaman zaman arzularının bir nefrete dönüşmesine neden olur.

Ziyadesiyle endişe-nak idi. Mutatlarına hâle verecek olan bu kız hakkında gayr-ı kabil-i tarif bir his duyuyordu. Her saat panjurlarının açıldığını görmekten hayf ettiği bu pencere şüphesiz onu pek ziyade sıkacak idi. [...] Akşam uzun tefekkürlerden sonra Thérèse adına husumet etmekte olduğunu zannetti.

Julien, son bir yılını onun hayali karşısında arzu ve nefret arasında gidip gelen duygu çatışmaları ile geçirir.

En şedid arzularından biri- kendi kendine itiraf etmemekle beraber- genç kıızı bir daha görmek idi... Onu pembe çehreli, müstehzi tavırlı, parlak gözlü tasavvur ederdi. Yalnız gündüz pencereye çıkmaya cesaret edemediği için genç kıızı ancak geceleri zulmetlerle simsiyah olduğu hâlde nîm görebiliyordu.

Nihayet bir yaz gecesi Thérèse'in camdan ona öpücük attığını ve yanına çağırdığını görünce ne yapacağını şaşırır. Adeta büyülenmişçesine yarı şuurlu bir hâlde kızın evine gider ve onun tarafından odasına alınır.

Çocukluğunda kimi psikolojik rahatsızlıklar sergilemiş olan bu genç kız, ruhunun dinginleşmesi ve eğitim alması için gönderildiği manastırdan on beş yıl sonra kesin dönüş yapmıştır. Thérèse, küçük yaşlarda, evde bulunduğu yıllarda sütannesi François'ın oğlu Colombel ile oyun arkadaşlıkları yapmıştır. Fakat bu arkadaşlıkta dikkati çeken husus, Thérèse'in sadistçe muamelelerle Colombel'e türlü eziyetler çektirmiş olmasıdır.

Eve döndükten sonra Colombel'le yeniden iki yakın arkadaş olurlar. Bir müddet sonra ise yasak aşk yaşamaya başlarlar. Genç adamı odasına davet ettiği gece genç kız, onun başını komodine çarparak ölmesine yol açar. Aylarca süren kayıtsızlığın ardından penceresinden Julien'e öpücükler atıp yanına davet etmesinin nedeni bu ölüm vak'asıdır. Julien'den cesedi nehre atmasını ister. Julien ise bu dileğini yerine getirmesi hâlinde onunla tutkulu bir aşk yaşayacağını hayal eder. Bin bir zorluk içinde sırtındaki cesetle kasabanın meydanından geçen Julien, cesedi köprüden atacağı esnasında Colombel'in elinin ona takılmasıyla o da bir kayanın üzerine düşer. Cesedi nehrin köpüklü sularına attığındaysa göz kapaklarına bir sonsuzluk uykusu çöktüğünü hisseder. Ne kadar karşı koymaya çalışsa da Thérèse'in yanına dönemez ve şuurunu kaybedip suya düşüp boğulur.⁴⁴⁷

Nehirdeki iki cesedi görenler, bu genç adamların kavgaya tutuşup birbirlerinin ölümüne sebep olduklarını düşünürler. Oysaki Julien, bir yıldır hayalini kurduğu platonik aşkı Thérèse'e kavuşmak arzusuyla onun suçuna ortak olmuş, cürmünü gizlemeye çalışırken de kendi ölümüne sebep olmuştur.

Emile Zola "Dans Defteri" hikâyesinde ise bir baloda geçirdiği gecenin ardından farklı kişilerle dans edip sohbet eden bir genç kızın hüsnükuruntularını anlatır. Dansçı kız Georgette, balo gecesi yaşadıklarını dans defteri ismini verdiği bir deftere kaydeder. Hatıra tarzında tuttuğu notlar genç kızın kişileştirdiği defter ve kendi arasında diyalog parçaları hâlinde aktarılır. Bu defter, "şebâbın yâd-ı latifi gibi şeyhûhete kadar refakat eder bir yadigâr-ı kıymetdâr-ı şebabdır." Defter'in ilk sayfasında Charles ismi yazılıdır. Bu adam genç kızın baloda dans ettiği ilk kişidir. Charles ona karşı müteveccih, bir o kadar da kendinden emin davranır. Kocasını olma ihtimaline karşı genç kızın aklı karışır. Bunun üzerine, "Kocam olacak? Ne ben ona rica ettim, ne o bana teklif etti" diyerek durumunu muhasebe eder. Charles'la olan sohbetinin ardından, Georgette onu alıp salonun en sonunda bir köşeye götüren ve sohbeta koyulan Louis'yi aklına getirir. Bu adama da meyleder gibi olmuş fakat

⁴⁴⁷ Emile Zola, "Muvakkat Aşk", Nakil II, s. 1-92.

onun başka bir genç kızla da ilgilendiğini görünce fikrini değiştirmiştir. O, bu iki isim arasında mukayeseler yaparken dans defterinin yaprakları arasın Edouard, Jules, Lucien, Georges ve Albert isimlerine tesadüf eder. İsmi geçen bu genç adamların her biri balo salonunda türlü iltifatlar eşliğinde onunla dans etmişler ve ilgi göstermişlerdir. O ise duygularını hiçbirinin üzerinde yoğunlaştıramamıştır. Defterin son yapraklarını karıştırdığı anda Edmond'un ismini görür. Zihninde, dans ve sohbet ettikleri arasında en latif hatıralar bıraktığına kanaat getirdiği kişi bu genç adam olur. Fakat Georgette buna rağmen Edmond'a duygularını açamamıştır. Balo akşamının sabahında defterine yazılı ismini öpüp göğsüne bastırmakla yetinir.⁴⁴⁸

Guy de Maupassant'ın "Yolda" hikâyesinde trende karşılaşan terk edilmiş bir kadın ve kimliği meçhul bir adamın platonik aşkları anlatılır. Hikâye bir tren yolculuğu esnasında başlar. Gayet ıssız ve ürkütücü bir muhitten geçmekte olan yolcular birbirlerine türlü hırsızlık ve katil hikâyeleri anlatmaya koyulurlar. Yolcuların içinde yer alan bir doktor ise kendisinin bu türlü fevkaladelikleri tecrübe etmediğini fakat son derece etkili bir olaya şahit olduğunu söyler.

Bir Rus olan Bayan Marie Baranow'un uzun zamandır mustarip olduğu hastalığı artık son derecesine gelir ve doktorunun tavsiyesi üzerine kocası tarafından Fransa'ya gönderilir. Kocasını bu yolculukta kendisine eşlik etmeyip maiyetindeki yardımcılarla ve bir miktar parayla karısını trene bindirir. Karanlıkta hareket etmekte olan trende tek başına bir kompartımanda yolculuk eden kadın kendini yalnız hissedip düşüncelere dalmış vaziyettedir. Bu sırada kocasının kendisine verdiği parayı kontrol etmek üzere kesesini çıkarmışken bir anda içeriye eli yaralı bir adam girer. Korkuyla ayağa kalkan kadın kucagındaki madeni paraları yere saçar ve korkuyla kompartımanı terk etmeye yeltenir. Bu esnada yaralı adam kadını yerine oturtur ve ona bir zarar vermeyeceğine söz verir. Rusya sınırlarından çıkmaya çalıştığını ve yardım etmezse mahvolacağını söyleyip Bayan Marie Baranow'a adeta yalvarır. Hasta kadın içten gelen bir güvenle adama itimat eder. Maiyetindeki uşağa eve geri dönmesini söyler ve uşağın belgelerini yanındaki meçhul adama verir. Kendisiyle asla konuşmaması şartıyla da ona yardım edeceğini söyler ve vaat ettiği gibi tanımadığı bu adamın güven içinde Fransa'ya ulaşmasını sağlar.

Genç kadın Fransa'ya vardıktan sonra tedavisine başlanılır. Doktorun müşahede altına aldığı Rus kadının hastalığı günden güne kötüye gider. Bu sırada doktorun dikkatini

⁴⁴⁸ Emile Zola, Dans Defteri, s. 4-24.

çeken bir genç adam kocasının bir dostu olduğunu söyleyerek kadının hastalığı hakkında bilgi alır ve durumu öğrenince de hüngür hüngür ağlar. Bu adamın günler boyunca evin etrafından ayrılmadığını ve Marie Baranow'un penceresinin altında beklediğini fark eder. Kapı önünde bekleyen bu adam, kimi zaman hasta kadına rast gelmişse de tek bir kelime etmeden sadece selam vermekle yetinir. Genç adam, Marie Baranow bir müddet sonra vefat ettiğinde doktorun izniyle eve gelir ve cansız hâlde yatmakta olan kadının elini gözyaşları içinde öpüp kendinden geçmişçesine evi terk eder.

Kimliği meçhul adam Bayan Marie Baranow'a verdiği söz icabınca onunla tek kelime dahi etmemiş, hasta kadın ise evli olması sebebiyle bu adamla hiç görüşmemiştir. Rus kadının aşığı olan kimliği meçhul adam, verdiği söz gereği ona yakınlaşmayı hiç denememiş ve uzaktan uzağa onu seyretmekle yetinmiştir. Trendeki herkes bu hikâyenin tesiriyle duygulanır ve susar, içlerinden bir kadın ise gözyaşlarına boğulur.⁴⁴⁹

“Hane-i Metruk”ta da sevdiğine kavuşamayan platonik bir âşık hikâye edilir. Şair mizaçlı hayalperest bir adamın, bir akşam dar bir sokaktan geçerken gördüğü güzel yapılı bahçeli ev dikkatini çeker. Sokaktan geçtiği esnada evden gelen piyano nağmeleri eşliğinde güzel bir kadın sesinin eşlik ettiği şarkının sözleri bu adamı etkiler. Sonraki bir gün gazinoda arkadaşlarıyla otururken içlerinden biri bu evde adeta mahkûm hayatı yaşayan şarkıcı kadının hikâyesini nakleder. Eski bir Rus askerinin tiyatrodan tanışıp sevdiği bu genç kadın, sevgilisi Labedoff'un kıskançlığı yüzünden Paris'te bu evde yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Gayet hareketli bir hayata alışık olan bu tiyatro sanatkârı kadın, mahkûm edildiği hayattan son derece mustariptir. Genç kadın duyduğu keder neticesinde verem olmuştur. Kendisine nakledilen hikâyeden son derece etkilenen adam, hayalinde yaşattığı bu kadına âşık olur. Sesini duymak ve belki yüzünü görmek iştiağıyla daha sonraları da evin önünden geçerse de arzularında muvaffak olamaz. Aradan geçen iki yılın sonunda bir gazete haberinde bu kadının ölmüş olduğunu okuyunca kalbinde onulmaz acılar hisseder. Genç kadına duyduğu şefkat ve muhabbetin eseri olan bu keder, şarkıcı kadını böyle bir sona mecbur eden eski Rus askeri Labedoff'a karşı derin bir öfkeye dönüşür.⁴⁵⁰

“Tereddüt” isimli hikâyede ise platonik aşk adeta bir kısır döngü hâlinde hikâye kişilerinin hayatını bir acılar yumağına çevirir. Genç bir kız olan Marguerite, Pierre

⁴⁴⁹ Guy de Maupassant, “Yolda”, Nakil I, s. 127-143.

⁴⁵⁰ “Hane-i Metruk”, (çev.?), Maarif, s. 357-362.

ismindeki delikanlıya âşık olur. Bir süre için birlikte aynı duyguları paylaşmış olsalar da Pierre zamanla Marguerite'ten uzaklaşır. Pierre'in kendisinden uzaklaşmasına katlanamayan Marguerite yüreğinde derin acılar hisseder. Uzun duygusal tasvirlerle adeta bir mensur şiir tarzında dile getirilen karşılıksız kalan aşkı sebebiyle duygusal olarak sarsılır. Neticede bir sinir buhranı geçiren genç kız intihar etmek için kendini nehre atar. Ölümün kıyısına yaklaştığını hissettiği anda bir elin kendini suyun derinliklerinden kurtardığını fark eder. Onu boğulmaktan kurtaran Jacque ismindeki genç adamdır. Jacque, uzun süredir âşık olduğu Marguerite'ı uzaktan uzağa takip etmekte, bir gün onun da kendisini sevebileceği hülyası ile avunmaktadır. Genç kız boğulmaktan kurtaran delikanlı, Pierre ile olan geçmişine rağmen Marguerite'e aşkını ilan eder. Genç kız ise kalbinin Pierre'e ait olduğunu söyler ve böylece her ikisini de karşılıksız aşklarının pençesinde onulmaz acılara terk eder.⁴⁵¹

François Coppée'nin "Griffe de Lion" isimli hikâyesinin çevirisi olan "Aslan Pençesi"nde bir bahriye teğmeninin platonik aşkı konu edilir. Bir hastalığından ötürü sahil kenarı bir beldede nekahet dönemini geçiren asker, burada bir Rus güzeline âşık olur. Onunla birlikte neşeli vakitler geçirmeyi ve onu ailesi ile tanıştırmak aralarında bir bağ kurmayı ümit eder. Tüm gayretlerine rağmen genç kız, onun arzu ettiği duygularla Fransız askere cevap vermez. Genç kızın, aşığını reddetmesinin nedeni önceki hikâyelerde görüldüğü gibi duygusal sebepler değildir. Genç kız kendisine müreffeh bir hayat imkânı sağlayacak zengin bir koca aramaktadır. Bir askerin onun arzuladığı hayatı tesis edemeyeceği kanaatinde olduğundan talibinin duygularına karşılık vermez.⁴⁵²

"İlan-ı Aşk"da Gaston de Lausane'ın bir generalin kızı olan Marie'e bir türlü aşkını ilan edememesi, onun peşinden koşarken kibar âlemlerinde müşahade ettiği kişi ve olaylar konu edilir.

Epeyce bir müddetten beri Gaston, Madame Marie'nin arz-ı çehre-i ibtisâm eden hayâl-i latîfi karşısında ihtiyârını kaybeder bir ıstırab ve heyecan tehâcümüne giriftâr olmakta idi.

Marie'nin her hâlini seviyordu: bir bahisten diğer bahse delicesine atlayan, musahabesinin renkten renge giren arzu ve hevesâtından şetâret-perver olan çehresiyle kıvılcımlar saçan zekâ-yı fitrisinin imtizac-ı garibine alelhusus Madame Marie'nin her hâline meftun idi.

⁴⁵¹ "Tereddüd", (çev. Mahmud Ekrem), Hazine-i Fünun, 12 Ağustos 1309/24 Ağustos 1893, Nr.7, s. 55-56.

⁴⁵² François Coppée, "Arslan Pençesi", (çev. Ahmed Cemil), Servet-i Fünun, s. 157-158

Etrafindaki diğer kadınlara karşı gayet ilgisiz duran bu genç adam, Madame Marie'ye karşı tarifsiz bir sevgi besler. Her gün düzenli olarak filozofların ve moralistlerin eserlerini okuyan Gaston de Lausane bu tarifsiz sevginin makul bir izahını yapamaz. Yirmi yedi yaşındaki Gaston, henüz okullu gençlerin safderunluğunu üzerinden atamamıştır. “Tahayyülata dalmak için” Paris'e gelmiş olan genç adam burada “fikri hayalât-ı latife ile meşgul olduğu hâlde, biraz muntazaman olan tavırla kübera âlemlerinde arz-ı vücud ed[er].” Gaston bir baloda uzaktan uzağa sevmekte olduğu Madame Marie'yi görür ona yaklaşmak ister fakat buna fırsat bulamadan genç kadın baloyu terk eder. Onun peşinden dışarıya çıkan delikanlı, kendisi de balodan ayrılıyormuş ve onunla tesadüfen karşılaşmış gibi davranarak genç kadının hâlini hatırlar. Bu sırada arabaya binen genç kadın operada görüşmek üzere diyerek uzaklaşır. Opera salonuna erkenden giden ve heyecanla ilgi duyduğu kadını bekleyen Gaston, bir yolunu bulup genç kadının babasıyla birlikte oturduğu locaya girer, sohbete dâhil olur. Kısa süreliğine dışarıya çıkan babasının yokluğunu fırsat bilip Madame Marie'ye açılmak istediğinde tereddütler yaşar, kelimeler boğazında düğümlenir, tam açılacağım derken Marie'nin babası gelir ve gecenin sonu hüsrarla biter.⁴⁵³

Maupassant'dan çevrilen “Toplu İğne”de Paris'in şaşaalı sefahat âlemlerinde hafif bir kadınla üç yıl boyunca aşk yaşayan bir adamın hisleri konu edilir. Jeanne de Limours'a âşık olan bu adam bütün servetini bu kadınla birlikte geçirdiği üç yıl içinde tüketir. Sahil kenarı bir beldeye yerleşir ve burada geniş araziler satın alıp ticaretle meşgul olmaya başlar. Bir akşamüzeri evine misafir ettiği Parisli bir adama hikâye ettiği üzere bu kadını çok sevmiş ve hâlâ sevmektedir. Evini gezdirdiği sırada çerçevelenmiş bir tablonun üzerinde bulunan toplu iğneyi de bugün için karşılıksız kalan aşkının bir yadigârı olarak saklamaktadır. “Üç sene müddetince ondan başka kimseyi görmeden” yaşamış olan bu adam parasının artık sonuna geldiğinde güzel kadın, artık onunla beraberken dahi başka erkeklerle bakışmakta ve kur yapmaktadır. Genç adam yanındaki kadını adeta yaşayan bir Manon Lescot'ya benzetir. Şuh ve muhteris kadın onun gözünde bir nefret sembolüne dönüşür ve onu öldürmek ister. Bu esnada kadın ise saçındaki toplu iğne ile adamın gözünü oymak istemiştir. Bugün ise kilometrelerce uzakta olsa dahi yine bu kadına karşı aşk duyguları beslemektedir. Bugün yaşadığı muhitteki gayesi ise bir milyon franklık bir

⁴⁵³ “İlan-ı Aşk”, (çev. Nasır Sadık), Maarif, 1 Eylül 1310/13 Eylül 1894, S. 3, C.6, Nr.148, s. 174-175; 8 Eylül 1310/20 Eylül 1894 S. 3, C.6, Nr.149, s. 182-183; 15 Eylül 1310/27 Eylül 1894, S. 3, C.6, Nr.150, s. 190-191; 22 Eylül 1310/4 Ekim 1894, S. 3, C.6, Nr.151, s. 198-199.

servete sahip olduktan sonra her şeyini satıp bir yıl boyunca Jeanne de Limours ile gönlünce yaşamak ve parası tekrar tükendiğinde belki de bir uşak olma pahasına onun yanında kalmaktır.⁴⁵⁴

“Gözler” hikâyesinde dikişçilik yaparak geçimini sağlayan Mademoiselle Antoinette bir gün iş çıkışı evine doğru yürürken asil ve varlıklı bir adam ile tanışır. Aynı zamanda yakışıklı bir çehreye sahip bu adam genç kızla sohbet eder, kendinden bahseder. Sonrasında tekrar görüşürüz diyerek ayrılır. Dikişçi kız bu kısa sohbetten ve tanıştığı genç adamdan çok hoşlanır ve ona âşık olur. Kont ise bu durumdan habersizdir ve genç kızı bir daha aklına getirmez. Antoinette ise uzaktan uzağa onu takip eder, evinin önünde ve gidip geldiği eğle mekânlarında onu uzaktan seyredip günden güne karşılıksız bir aşkın pençesinde kıvrır. Kont’un haziran ayının ortalarında sayfıeye gittiğini gazetelerden öğrenince “Tuhaf değil mi? Esna-yı gaybubetinizde daha müsterih idim. Biliyorum ki Paris’te değildiğiniz, sizi görmeye imkân yoktu. Kendi kendime “sonbaharda avdet eder” diye kendini teselli eder. Fakat sonbahar geldiğinde ve kontla hâlâ görüşemediğinde şu satırları kaleme alır:

Şimdi sizi özleye özleye, özledikçe mahrumiyetinize uğraya uğraya o derece müştakınız oldum ki muhabbetinizle yandığımı epeyce anlıyorum. Söylediklerime gülmeyiniz. Bana insaf ediniz. Sizin o kibar âleminizde hesapsız eğlenceleriniz, meşgaleleriniz vardır. Belki kalbinizi dinlemeye vaktiniz kalmaz. Bizim ise iş odamızdan başka mültecâmız yoktur. [...] Gündüzün dikiş dikerken yahut gece yatakta uyku kaçtığı zaman bir adamı düşüne düşüne dil-hûn olmaya bol boluna vakit var. Zihnen sizinle o derece meşgulüm ki herşeyden hevesim kaçtı. Evveli şen, şâtır idim. Hayatımdan hoşnut oluyordum. Şimdi gönlümde hiçbir arzu yok, yemek yemiyorum, uyku uyumuyorum.

Genç kız karşılıksız bir sevginin ardından onca acı çekerken, sevdiği adam ise bu durumdan habersiz olarak olağan yaşamına devam etmektedir. Yaz ayları geçip sonbahar geldiğinde genç kızın eski bir hastalığı nükseder. Bünyesi de gayet zayıflamış olduğundan iyileşemez ve hayatını kaybeder. Ölmeden önceki son dileği ise Kont’u son bir kez daha görüp gözlerinden öpmek ve aşkını ina ilan etmek olur. Fakat hastalığı ona bu kadar cömert davranmaz.⁴⁵⁵

2.1.1.2. Aşkta Vefasızlık

“Bir Muhavere” hikâyesinde genç bir bestekâr olan Étienne Lize kendisinden yaşça büyük Madame Jean Clovis’e karşı duyduğu aşkını dile getirir fakat karşılık bulamaz.

⁴⁵⁴ Maupassant, Toplu İşne, (çev. Ali Muzaffer), Saadet Matbaası, İstanbul 1897, s. 3-22.

⁴⁵⁵ Kadın Mektupları, “Gözler”

Kadın genç adamın “daire-yi imkân haricinde olan bu hülyalardan” vaz geçmesini ister. Étienne ısrarla duygularına karşılık bulamayışının sebebin sorduğunda Madame Clovis, sair ilişkilerin ne türlü vefasızlıklarla sona erdiğini etraflıca anlatır.

Oğlum... Size böyle hitap ediyorum, zira ben yirmi dokuz yaşımdayım. Saçlarımda fark edilmeye başlayan birçok beyaz teller var, ben artık ihtiyarlamış bir kadınum... Oğlum, bizim kalbimizde inkişafına müsaade edebileceğimiz aşk pek az bir zaman içinde can sıkıntısı, usanç, bıkkınlık gibi şeylerle kuruyup mahvolur. Zira ikimiz arasında bir arzunun devamı için en ziyade lazım olan anasır-ı esasi yani şiir-i aşk mevcut değil.

Madame Clovis, kendisine “daima perestiş etmek” niyetinde olduğunu söyleyen Étienne’e itiraz eder. Bugün kendisine karşı beslediği duyguların ileride tükeneceğinden ve olgun kadının kendisi için onulmaz ıstıraplara sebep olacağını ifade eder. Bu esnada aşk mefhumunun tabiatına dair izahlarda bulunur.

Tabiatları, cinsleri bir olmayan iki vücudu nasıl bir harika ile birleştirebileceksiniz, bakalım? Aşk hiçbir zaman netice vermez. Hiçbir şey hâsıl etmez, aşkın kendi nefsinden başka bir maksat ve gayesi yoktur. [...] Eğer beni tamamiyle sevmeyecek olursanız ben sizin yanınızda köyden yeni çıkmış bir kadın gibi mebhût, gayr-ı mevcut gibi sâkit, hatta yaptığınızı bile anlayamayarak kalmış bulunacağımdan belki güzel eserler vücuda getirmekte devam edebilirsiniz yahut meyuslarda görülen bir cehd-i şedid-i fevkalade ile benim gibi zavallı bir kadının teneffüs edebileceği hava-yı mevcudun fevkindeki o esire kadar sizin fikrinizi takip etmeye çalışacağım; lakin bu surette kim bilir ne kadar ıstıraplar çekerim.

Olgun yaştaki kadın ne kadar dil dökse de genç bestekâr hiçbir şekilde ikna olmak istemez. Bunun üzerine Paris’in kibar âlemlerinde herkesçe tanınan Madame Louise’i emsal gösterir. Bu kadın,

Genç, pek çok emsali içinde yekta denilecek kadar güzel, latif, şiir-perver, herkesin nazar-ı hayretini celp etmiş bir kadın vardır ki şu dakikada ölmüş bir vücut gibi soluk, sâkit bir hâldedir. Siyah iki ateşpâre gibi parlak gözleri merkûz bir nazarla bakıyor gibidir.

Bahse konu bu bedbaht kadın, Madame Clovis ve Étienne’in ortak tanıdıkları Louis de Gontar ile yaşadığı ilişkinin sonunda bu hâle gelmiştir. Madame Louise’in salık vermesi üzerine genç bestekâr bu arkadaşının yanına gider ve bu kadının neden bu kadar bedbaht olduğunu sorar. Bu adam, Madame Louise ile ilk başlarda tutkulu bir aşk yaşar fakat bir müddet sonra olgun kadına karşı ilgisi azalır hatta görüşmek dahi istemez. Onunla görüşmek arzusuyla kapısına kadar gelen kadını kovar ve gururunu kırar. Étienne,

bu duydukları karşısında “Sen insanların en hainlerinden olmuşsun” diyerek öfkesini gösterir. Arkadaşı ise “hayır ben bir kadın tarafından sevilip de o kadını sevmeyen bir adamım. Böyle bir hâlde bulunanlar hep birbirine benzer.” diyerek kendini savunur. Bu sohbetin ardından Madame Clovis’in yanına giden Étienne, olgun kadının öngörülerinde haklı olduğunu kabul eder.⁴⁵⁶

“Jean de Rose” hikâyesinde samimi duyguları istismar edilen ve hamile kalan bir genç kızın nasıl aklını kaçırdığı ve korkunç bir faciaya sebep olduğu anlatılır. Jean de Rose, bahçesinde envai çeşitte çiçekler yetiştirilen, devamlı takındığı mütebessim çehresiyle çevresindeki insanlarca sevilen biridir. “Ne Bouffon’un ne Alphonse Karr’ın, bir bahçenin içinde mahsur kalan serâir-i tabiata” bu olgun adam kadar vakıf olamayacağı herkesçe takdir edilirken, diğer yandan acaba gençliğinde nasıl biri olduğu ve bir evlilik hayatı yürüttüğü ziyaretçisinin merakını celp eder. Onu bu meraka iten çehresindeki fevkaladeliktir.

Bu adamcağız daima tebessüm ederdi. Lakin bu tebessüm kalbine değil simasına ait bir hassa idi. Bazı çehreler vardır ki zaman, keder veya sürur zamanı olsun daima abus veya besimdir.

Jean de Rose, ailesine ait faciayı anlattığında onun çehresinde görülen tebessümün derinliklerinde yatan ruh hâli de ortaya çıkar. Ölmüş olan karısı Marie Thérèse ile birbirlerini çok sevmişlerdir. Bu evlilikten Leonetin isminde bir kızları dünyaya gelir. Gayet güzel olan bu kız, bir o kadar da zeki ve çalışkandır. Daha on üç yaşında iken hesap işlerinde babasına yardım eder ve on sekiz yaşına geldiğinde civarın en güzel kızlarından biri olduğundan birçok taliplileri onunla evlenmek ister. Fakat genç kız bütün taliplerini küçümser, adeta varlıklı ve seçkin bir ailenin kızıymış gibi bir tavra bürünür. Jean de Rose, bir gün kızının korulukta bir avcı ile sohbet ettiğini gördüğünde, kızını hemen yanına çağırıp bir daha o adamla konuşmamasını ihtar eder. Bahse konu bu adam yakınlardaki bir kasrın sahibi olan Monsieur Daumarjel isminde havai bir adamdır. Bu adam, evlilik vaadi ile genç kızı aldatır ve masumiyetini kirletir. Anne ve babasına bu durumu itiraf etmiş olsa da artık olan olmuş, üstelik hamile kalmıştır. Genç kız yaşadığı utanç yüzünden neredeyse aklını yitirir ve gün boyu şarkılar söyler.

Onu iğfal eden adamın bir müddet sonra Paris’ten gelen bir başka kadınla evlenmek üzere düğün hazırlıkları yaptığı duyulur. Bunu duyan Leonetin, “Pek güzel! Onlara düğün

⁴⁵⁶ Theodore de Banville, “Bir Muhavere”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil IV, s. 52-70.

hediyesi vereceğim.” diyerek çıldırmışçasına söylenmeye başlar. Kızın niyetini anlamak için ne kadar sorular sorsalar da cevap alamazlar. Düğün günü geldiğinde anne ve babası evde olmadığı sırada bebeği kucağında evi terk eder. Hane halkı Leonetin’in yokluğunu fark ettiklerinde endişelenirler ve aramaya koyulurlar; fakat genç kadından bir iz bulamazlar. Bu zavallı kadın ise o esnada onu böyle perişan bir hâle sürükleyen adamın düğün evine gider ve kimseye fark ettirmeden yatak odasına çıkar.

Leonetin sofranın üzerindeki çiçekliği yere atıp oraya güllerden müteşekkil yatağıyla çocuğunu koymuş, sonra bir bıçak ile zavallı çocuğu boğazlamış, daha sonra onu öperek ve önüne rast geleni devirerek kaç[mıştır].

Odalarına çıktıkları esnada bu korkunç manzarayla karşılaşan evli çift dehşet içinde kalır. Kaderin cilvesi, aradan geçen zamanın sonunda evli kadın bir doğum yapar ve loğusa yatağında hayatını kaybeder. Genç kadın bebeği ile beraber aynı mezara gömülür.⁴⁵⁷

“Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”nde bir genç kız, çiftlikte hizmetçi olarak çalışmakta ve mutfak işlerine bakmaktadır. Bu sırada çiftlikte çalışmakta olan bir uşak ona karşı beslediği sevgisini itiraf eder. İffetli kız ahlak dışı bir ilişki yaşamak taraftarı değildir. Bu sebeple uşağın duygularına karşılık vermez. Uşağın ona karşı sergilediği içten tavırlar, zaman sonra genç kızın da ona ilgi duymasına sebep olur. Karşılıklı aşklarının evlilikle taçlanacağına olan inancı, genç kızın uşakla bir gönül ilişkisi kurmasına sebep olur. Bir müddet sonra hamile olduğunu anlayan hizmetçi kız, uşağa artık evlenmeleri gerektiği yönünde baskı yapar. Bu baskıdan sıkılan uşak en sonunda çiftliği terk ettiği gibi genç kızını da yüz üstü bırakmış olur. Hamile kadın bir taraftan hamileliğini saklamaya çalışırken diğer taraftan yaşadığı vicdan azabı sebebiyle de kalbinde derin acılar duymaktadır. Kendi derdine düşmüş olan genç kıza gelen bir mektup annesinin, yaşadığı köyde ölüm döşeginde olduğunu haber verir. Köye vardıktan bir süre sonra annesi ölür, kendisi de kısa bir zaman sonra çocuğunu dünyaya getirir. İhtiyaçlarını karşılamak teminatıyla, çocuğunu köydeki bir aileye emanet eder ve çiftliğe döner. Çiftlik sahibinin gözüne girmek ve daha fazla para kazanıp köydeki çocuğuna göndermek için eskisinden çok daha fazla çalışmaya başlar. Bu sırada çiftlik sahibi, genç kadına evlilik teklif eder. Kadın en başta kabul etmezse de bir müddet sonra mecbur kalır ve evlenir. Evliliklerinin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen çocukları olmaz. Çiftlik sahibi

⁴⁵⁷ Arsène Houssaye, “Jean de Rose”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 1-25.

genç kadının kısır olduğuna kanaat getirir ve ona karşı son derece kaba davranmaya başlar. Bu kaballığı kadını dövmeye kadar varır. Çektiği eziyetlere dayanamayan kadının artık canına tak ettiği esnada, kendisinin değil ama kocasının kısır olduğunu kızgınlıkla kocasının yüzüne söyler. Kendisinin bir çocuğu olduğunu ve annesinin köyünde bir ailenin yanına emanet bıraktığını itiraf eder. Genç kadın, kocasının daha da sinirleneceğini düşünürken çiftlik sahibi adam aksine neşelenir ve köyde yaşamaya mahkûm edilen çocuğu kendi çocuğu olarak kabul edeceğini söyler. Genç kadın bu durumdan son derece memnun kalır. Kendisi evladına kavuştuğu gibi kocası da artık bir baba olmuş olur.⁴⁵⁸

“Églantin” hikâyesinde, evin erkeğinin ölmesi üzerine Paris’te yaşamakta olan anne ve kız hayatlarını sürdürmek için birbirlerine destek olmak zorunda kalırlar. Genç kız resim, annesi ise kanaviçe yapıp satarak geçimlerini sağlarlar. On iki yaşındayken babasını kaybeden genç kız annesinin himayesinde yetişir. On yedi yaşına geldiğinde bir delikanlıya âşık olur. Delikanlı ile aralarındaki sözleşmeye binaen adeta bir nişanlılık hayatı yaşarlar ve birbirleriyle mahremiyetlerini paylaşırlar. Bu durumdan kısmen haberdar olan anne, delikanlı ile tanışmak isterse de delikanlı tanışmaktan çekinir ve anneyi ziyaret etmez. Anne, kızının bu delikanlıyla yürüttüğü ilişkiye daha sonra izin vermese de Églantine ilişkisini sürdürür ve delikanlının evine gidip gelmeye devam eder. Sonrasında hamile kalan kız sevdiği adama artık evlenmeleri gerektiğini söylese de delikanlı evlilik fikrine yanaşmaz, Églantine’den uzaklaşır ve başka kadınlarla birlikte olmaya başlar. Annesine karşı kendisini son derece mahcup hisseden genç kadın yaşadığı sinir buhranının akabinde bir gece nehre atlayarak intihar eder.⁴⁵⁹

“Mektup Demeti” hikâyesinde, yaz ayında deniz kenarında, kumsalda gördüğü genç kıza âşık olan delikanlı, aşkına karşılık bulunca güzel kızla evlenmeye karar verir. Genç kızın ailesi ise bu ilişkiye onay vermek istemez. Zira bu delikanlı farklı kadınlarla gezip tozmakta olan hovarda mizaçlı biridir. Delikanlı sevgilisine bundan sonra kimseyle görüşmeyeceği ve aşklarına sadık kalacağı konusunda söz verir. Bu sırada uzun süre birlikte oldukları eski metresi mektuplar göndermekte, genç adam ise sevgilisine verdiği söz gereği bu mektupları açmadan yırtıp atmaktadır. Mayıs ayı başlarında bu iki sevgilinin evlenecekleri sırada gelen bir mektubu okuduktan sonra geri dönmek üzere

⁴⁵⁸ Maupassant, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 11 Mart 1308/23 Mart 1892, Nr.29, s. 226-227.

⁴⁵⁹ “Églantine”, (çev. Bekir Sıdkı), Musavver Cihan, 18 Mart 1308/30 Mart 1892, Nr.30, s. 236-237.

düğün yerini terk eder. Mektupta geçen adrese vardığında ölüm döşeğinde olan genç kadının doğum yapmış olduğunu fark eder. Genç adam eski sevgilisini bir başkasıyla evlenmek üzere yüz üstü bırakmış, hamileliği sürecince zor günler geçirmesine sebep olmuştur. Kadının başucunda, yaşattığı acılardan ötürü nedamet getirir. Bünyesi zayıf düşmüş olan kadın daha fazla dayanamaz ve hayata veda eder. Birkaç saat önce yeni bir hayata adım atmak üzere olan bu genç adam, şu hâlde birkaç saat önce varlığından haberdar olmadığı çocuğuyla baş başa kalır. Aynı gece sabah dörde doğru kucağında yeni doğmuş bebeği ile gelinliği içinde kendini beklemekte olan karısının karşısına çıkar. Olup biteni naklettiği genç kadın, müşfik bir tavır ile kocasının kucağındaki çocuğu alır ve birlikte büyütebileceklerini söyleyerek, savunmasız bebeğe annelik yapmaya karar verir.⁴⁶⁰

“Bir Valide” hikâyesinde bir anne ve kız birlikte yaşamaktadır. Kocasını kaybetmiş olan kadın, çocukluk yıllarından tanıdığı bir yüzbaşı ile aşk yaşar. Bu esnada genç kızının da âşığı olan adama karşı ilgi duyduğunu fark eder. Ne yazık ki âşığı olan adam da genç kıza karşı ilgi beslemeye başlamıştır. Aralarında bir ilişki olduğundan şüphelenen kadın, sevgilisinden bu durumu sorduğunda adam itirafta bulunur. Genç kıza daha önce sevgilisi olmuş olan kadının gençlik hâlini bulduğunu ve bu sebeple de arzularına engel olamadığını dile getirir. Anne olan kadın en başta kendine ihanet eden adamın ve genç kızının yaşadığı ilişkiye engel olmak istemişse de kızına karşı beslediği sevgi buna mani olur. Genç kız ve adam bir müddet sonra evlenirler ve kaymakam olan adamın görevi gereği bir başka bir yere yerleşirler. Yalnız kalan anne, altı yıllık evlilikleri boyunca defalarca davet edilmiş olsa da bu çiftin evini ziyaret etmekten sakınır. Altı yılın sonunda damadı ve kızı sürpriz bir ziyaret yaparlar. Maziye perde çektiğini göstermek isteyen anne, misafirleriyle çok neşeli bir gece geçirir. Bu gecenin sabahında yıllarca yaşadığı üzüntüyle kalbi yorulmuş olan kadın, yatağında hayata veda etmiş hâlde bulunur.⁴⁶¹

Çiçekçilik yaparak geçimini sağlayan Jean isimindeki sarışın genç kız, on dört yaşındaki kız kardeşi Marie ile birlikte Paris’in kenar mahallelerinden birinde bir apartmanın çatı katında yaşamakta, son derece bakımsız ve sefil şartlar altında hayatlarını idame ettirmektedirler. Anatole isimindeki bir adamla aşk yaşamış olan genç kadın,

⁴⁶⁰ Edouard Rod, “Mektup Demeti”, (çev. Bekir Sıdkı), Musavver Cihan, 8 Nisan 1308/20 Nisan 1892, Nr.33, s. 260-261

⁴⁶¹ Paul Alexis, “Bir Valide”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 18 Temmuz 1308/30 Temmuz 1892, N.43, s. 340-342.

sevgilisinin kendisine verdiği vaatlere kanmış, kendini bu adama teslim etmiştir. Kendini iğfal edilmiş hissedən Jean, evliliğe ikna etmesi için kardeşi Marie'yi Anatole'un yanına gönderir. Genç adam ise evlenmeyi düşünmediğini söyleyip Marie'yi geri çevirir. Kız kardeşinin getirdiği haber genç kadını türlü acılara sevk eder. Namusunun lekелendiği ve iğfal edildiği için son derece mutsuz ve geleceğinden ümitsiz düşer. Bir daha asla evlenemeyeceğinden bahseder ve azap çeker. İntiharı tek çıkar yol gören genç kadın, kardeşi uykuya daldıktan sonra evden çıkar ve kendini Saint Nehri'ne atar. Bu esnada Bernard isimli genç adam, kadını boğulmaktan kurtarır. Boğulmaktan kurtardığı kadını yardımcı olmak üzere kendi evine götürür. Ressam olan bu adam daha önce Jean'a aşkını ilan etmiş fakat karşılık bulmamıştır. Duygularında ısrarlı olan ressam, kadının oturduğu sokakta bir ev tutmuş ve onu uzaktan uzağa takip etmeye başlamıştır. Bernard, neden intihar etmek istediğini sorduğunda, genç kadın başından geçenleri anlatır. Bernard, Jean'ın masum olduğuna inandığından genç kadına evlilik teklif eder ve üç ay sonra evlenirler.⁴⁶²

Gayet melankolik bir mizaca sahip olan Marguerite beş yıl önce aşk yaşadığı George tarafından yüz üstü bırakılıp terk edilir. Terk edilışinin ardından kendisini evine kapatır. Sevgilisine duyduğu aşktan dolayı bir daha kimseyle evlenmez. Erken yaşta babasını kaybetmiş olan genç kız hayatını bir başına yaşamaya mahkûm bırakılmış mutsuz biridir. Babasından kalan mirası erkek kardeşleri kendi aralarında paylaşmışlardır. Ağabeylerinin her biri bir tarafa dağılmış, aile ilişkileri kopmuştur. Kendisine karşı sevgi göstermeyen annesi, kızını yatılı okula vermiştir. Annesinin ölümünün ardından yatılı okuldan ayrılmış olan Marguerite geçirdiği sinir krizi sonunda beş altı ay kadar akıl hastanesinde yatmıştır. Mutsuz bir çocukluk geçiren Marguerite, sevip güvendiği adam George tarafından da iğfal edilmiştir. Yıllar sonra George terk ettiği genç kadının kapısına gelir ve konuşmak ister. Marguerite ilk önce reddederse de çekmecedeki sakladığı eski aşk mektuplarını okuduktan sonra fikrini değiştirir. Marguerite'in evine gittiği eski âşığı genç kadının +ayaklarına kapanıp gözyaşlarına boğulur. Evlendiği karısının dört yaşındaki kızıyla onu bir başına bırakıp kaçtığını hikâye eder. Karısından intikamını almak üzere peşine düşmek istediğini, küçük kızını ise ancak

⁴⁶² "İtiraf-ı Cürm", (çev. Cerrahizade Ali Sacid), Maarif, Nr.107, s. 39-43.

ona emanet edebileceğini anlatır. Marguerite, eski aşığının kızını himayesine alır. Adam günler geçse de geri dönmez ve Marguerite küçük çocuğu kendi evladı gibi sahiplenir.⁴⁶³

Ressam D. arkadaşının evinde tanıştığı Clautilde ile beş yıl boyunca aşk yaşar. İlk tanıştıklarında genç kadın dul olduğunu söylemiştir. Âşık ressam, sevgilisine evlilik teklif etmişse de genç kadın kabul etmiştir. Uzun süre tabiatın içinde bir evde birlikte yaşar, müzik dinler ve kitap okurlar. Mutlu bir ilişkileri vardır. Genç kadın özel piyano dersleri vererek geçimini sağladığını söylediğinden, zaman zaman ders vermek üzere kısa süreliğine evden ayrılır. Kimi uzun ayrılışlarında ise kız kardeşine yaptığı ziyaretleri bahane eder. Kadının hastalanıp ölmesi üzerine sevgilisi D., aşığının daha önce tanışmamış olduğu kız kardeşine ulaşip haber vermeye çalışır. Elindeki adrese ulaştığında böyle bir kız kardeşin olmadığını ve genç kadının kendisine anlattığı her şeyin yalan olduğunu öğrenir. Kendisini kandırılmış hisseden adamın öfkesi kadına karşı duyduğu sevgiye üstün gelir. Beş yıl boyunca yaşanan onca mutlu anı, yerini koca bir yalana bırakır.⁴⁶⁴

Gazeteci Claudin, Paris civarlarında tanışıp sevdiği tiyatrocü kadın Julia ile iki yıl boyunca aşk yaşar. Kadın şöhret kazanmak ve yaşadığı muhitte mevki kazanmak için gazeteci sevgilisinin nüfuzunu kullanır. İki yılın sonunda kendi yeteneğinin de katkısıyla başarılı bir sanatkâr olarak şöhret kazanır. Artık gazeteci sevgilisinin nüfuzuna ihtiyaç duymayan muhteris kadın, ilişkilerini daha fazla sürdürmek istemez. Bulunduğu muhitin ve kazandığı şöhretin sevgilisine ağır geldiğini, ayrılmak istediğini gazeteciye söyler. Kadını fikrinden vaz geçirmek isteyen adam ne kadar dil dökse de muvaffak olamaz. Hırçınlaşan adam kadına yaptığı yardımları başına kakmaya başlar ve kadın adamı evinden kovar. Adam odadan ayrıldığı esnada bir başka odadan kumral bıyıklı birisi usulca kadının yanına sokulur. Anlaşılan odur ki bu adam genç kadının yaşamaya başladığı yeni muhitin müdavimlerindendir.⁴⁶⁵

2.1.1.3. Kıskançlık

İnsanları makul davranmaktan alıkoyan kıskançlık, aşk gibi yoğun duyguların etkisi altındaki hikâye kişilerinin de hatalar yapmasına sebep olur. Bu hatalar kimi zaman küçük

⁴⁶³ Edouard de Lille, “Çocuk”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, 7 Teşrinî Evvel 1309/19 Ekim 1893, Nr.136, s. 94-96.

⁴⁶⁴ Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Mekteb, 5 Mayıs 1310/17 Mayıs 1894, S. 1, Nr.10, s. 465-469.

⁴⁶⁵ “Metres”, Servet-i Fünun, 16 Teşrinisani 1311/28 Kasım 1895, S. 5, C.10, Nr.246, s. 187-189.

gönül almalarla telafi edilebilecek seviyededir. Kimi zaman ise geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurur ve insanların kalbinde çözümsüz bir ukdeye sebep olur.

Eski bir fabrikatör yerleştiği köyde genç ve güzel bir köylü kıızıyla evlenir. Kıskanç bir mizaca sahip olan koca, genç karısını diğer erkeklerden sakındığından evinin yakınına yabancıları yaklaştırmaz, misafir etmez. Kendini baskı altında hisseden genç kadın kocasının bu kıskançlığından mustarıptır. Bir gün evlerine şehirdeki balo için davetiye gelir. Genç kadın hava almak, insanların içine karışmak arzusuyla amcasının aracılığıyla kocasından izin alır. Eşinin güzelce giyinip süslenmesini ve erkeklerin dikkatini çekmesini istemeyen koca, hazırlanması için karısına çok az bir para verir. Genç kadın ise cemiyete karışacak olmanın hevesiyle borçlanmak pahasına yeni kıyafetler alır, saçını yaptırır. Ev sahibi, balo esnasında saçındaki tokayı düşüren kadına, eşyasını ulaştırmak üzere bir mektup gönderir. Bu esnada saçını yaptırdığı kuaför de faturayı bir mektup içinde eve göndermiştir. Hizmetçi marifetiyle evin hanımına iki mektubun ulaştırıldığını gören kıskanç koca, karısının kendisini aldattığı vehmine kapılır. Bunun üzerine balo sahibinin evini basar ve düelloya davet eder. Ev sahibinin başından savması üzerine, kıskanç koca kuaförün dükkânını basar ve ateşe verir. Karakola düştüğünde ise hakikati öğrenir. Ne kadar nedamet getirse de para cezasına çarptırılmaktan kurtulamaz. Böylelikle, karısından sakındığı parayı mislince ödemek zorunda kalarak kıskançlığının bedelini ödemiş olur⁴⁶⁶

Marcel Prévot'nun "Eldivenler" hikâyesinde kıskanç bir koca yine bir mektup üzerinden vehme kapılır ve karısının sadakatine karşı şüphe duymaya başlar. On altı yıldır maliye memuru olarak hayatını idame ettirmekte olan adam aynı zamanda karısıyla mutlu bir evlilik hayatı sürdürmekte, sade bir memur hayatı yaşamaktadır. Her gün belirli bir saatte evden çıkmakta ve geri dönmektedir. Babasının yönlendirmesiyle bu mesleği seçmiş olan adam, karısı Lucie ile yine babasının tavsiyesi üzerine evlenmiştir. Genç çift, çalışmasından memnun kalmadıkları evin hizmetçisini bir gün işten kovarlar. Birkaç gün sonra genç adam kovulan hizmetçiden bir mektup alır. Mektupta Lucie'nin kocasını aldattığından bahsedilmektedir. Evin efendisi bu ithamın doğru olamayacağına dair kendine telkinde bulunur ve hizmetçinin gönderdiği mektubu yakar. Bu ithamı her ne kadar kabul etmek istemese de diğer taraftan içine kuşku düşer. Alışkanlığının aksine eve erken geldiği bir gün evin yeni hizmetçisinin telaşa düştüğü ve kendisini kapıda oyaladığı

⁴⁶⁶ "Fabrikatörün Hiddeti", Servet-i Fünun, 19 Ağustos 1309/31 Ağustos 1893, Nr.129, s. 396-399.

zannına kapılır. Evdekilere bir şey sezdirmeksizin karısının odasına girdiğinde odada karısına ait olmadığına inandığı bir çift eldiven görür. Bir müddet için odadan çıkıp geri döndüğünde ise eldivenlerin ortadan kaldırıldığını fark eder. Genç adam bu eldivenlerin kime ait olduğunu sormasa da içine kuşku düşmüştür. Bütün gece dalgın bir hâlde karısının kendisini aldatıyor olabileceği kuşkusuyla üzüntü duyar.⁴⁶⁷

2.1.2. Evlilik

“Evlenecek Kız”da namusuna halel gelen bir kız ve servetini tüketmiş bir mirasyedinin anlaşmalı evlilikleri ve bu çıkar ilişkisinin sevgiye dönüşümü hikâye edilir. Vikont Roland babasının erken yaşta ölümünün ardından annesin gözetiminde yetişmiş, annesinin ölümünün ardından da işret ve kumar âlemlerinde tüm servetini kaybetmiş bir mirasyedir. Eski alışkanlıklarını sürdürmek için borçlanmış, borçlarını ödeyemez bir hâlde gelince de çevresindeki herkesin yüz çevirdiği müflis bir karakter olmuştur. Otuz iki yaşındaki bu adam bir gün gazetede bir ilan görür. “Evlenecek kız: iki milyon cihaz” ibareleri ile kaydedilen bu ilana başvurmak için ilanda bahsi geçen kızın evinde bir mülakata tabi olur ve kocalığa kabul edilir.

Bahse konu edilen bu genç kadın yirmi iki yaşındaki Louise, henüz on altı yaşında iken bir adam tarafından kandırılmış ve iğfal edilmiştir. Bir çocuk dünyaya getirmişse de çocuk kendisiyle birlikte değildir. “Fesad-ı ahlak”ı olmadığına teminat verilen bu kadının “bir dakikalık bir kusur”undan doğan ayıbını örtmek için kızın ailesi böyle anlaşmalı bir evlilik talep etmiştir. Hayatlarını idame etmek için kızın babası tarafından kocasına yıllık kırk bin frank, kızın kendisine ise altmış bin franklık bir maaş bağlanacaktır. Mülakatın ardından sekiz gün sonra kilisede mütevazı bir nikâh kıyılır ve ardından Avrupa’da balayına çıkarlar. Yolculuğun en başında Roland karısıyla yakınlaşmak istese de genç kız buna müsaade etmez.

Ah! Müsaade ediniz. Efendim bir muamele ettik. İşte ben sizin isminizi hâmilim, onu namuskârâne taşımaklığıma nezarete selahiyetiniz var. Sizi temin ederim ki bu nezaret pek kolay olacaktır. Sizin tediye olunacak borçlarınız var idi. Pederim onları tesviyeyi taahhüt etmiş idi. Bu yapıldı. Bana gelince insanların kusur namını verdikleri bir şeyi örtmek iktiza ediyordu. [...] şimdi ikimiz arasındaki münasebet bir şirket makamında olmalıdır. Öyle bir şirket ki sizin terbiyeniz bana lütuf gösterebilir. Ben de size mümkün mertebe az bâr

⁴⁶⁷ Marcel Prévost, “Eldivenler”, (çev Hasan Kamil), Malumat, 2 Teşrinievvel 1313/14 Ekim 1897, Nr.103, s. 1056-1057.

olmaya çalışacağım. Bana bir hısım yahut bir refika nazarıyla bakın; sizin keyfinize asla mani olmayacağım.

Balayı süresince Louise anlaşmalı kocasına mesafeli durur, otellerde ayrı odalarda kalırlar. Bir müddet sonra Roland, “genç kadının tesirâtına tamamıyla mahkûm olmakta idi. Ona sahtelikten tamamıyla mücerred bir riayet ve muhabbet ile teveccüh ve hitap ederdi.” Anlaşmalı karısına samimi duygularını açsa da genç kadın duygularına karşılık vermez. Roland seyahatten döndüklerinde birkaç günlüğüne evden ayrılır. Louise bu süre zarfında onu özlediğini ve merak ettiğini fark eder. Bir gece yarısı eve dönen kocasını karşılamaz fakat sabah erkenden kalkıp onu görmek için salona indiğinde genç adamın yanında altı yaşlarında bir çocuk görür. Bu çocuk Louise’in terk ettiği evladıdır. Roland mütebessim bir çehre ile işte şimdi bir aile olduk der ve genç kadının da ona sevgi dolu bakışlarla karşılık verdiğini görür. Karşılıklı anlaşmayla başlamış olan bu evlilik şimdi sevgi yüklü bir aileye dönüşmüştür.⁴⁶⁸

“Catiso” hikâyesinde minnet duygusu ile mutlu bir evliliğin kuruluşu anlatılır. Süvari çavuşu Marcel Taro bir yandan sigarasını içip çocuklarını ve karısını seyrederken diğer yandan da zabıt olduğu günleri yâd etmektedir. Bundan on yıl önce Eylül ayında zabıt olarak görevinin başındayken, mesai arkadaşlarıyla beraber bir dülger ustasının cinayet davasına bakarlar fakat bir gelişme kaydedemezler. Suçlunun eşkâli bilinmediği gibi izine de rastlanılmaz. Aradan bir müddet geçtikten sonra karakolun önünde öldürülen yaşlı dülger ustasının torununa rast gelir. Kız ona kısmen katilin eşkâlini anlatır. Bu sırada Marcel, kızın güzelliği karşısında etkilenir ve ne pahasına olursa olsun bu katili bulacağına söz verir.

Bu güzel kızın kalbinde yer bulmak için uzun süre katilin izini sürer. O, katili ararken kız ve büyük annesi de bir sirkte çalışmaya başlarlar. Farklı şehirlerde onlarca insanla karşılaşmak için bu sirkte çalışmaya başlayan kadınlara aylar sonra Marcel rast gelir. Kaderin oyunu, o akşam sirkteki gösteri sırasında büyük anne katili teşhis eder ve zabıt Marcel canı pahasına adamla vuruşur ve adamı tevkif eder.

İşte bu fedakârca mücadele sayesinde Catiso da Marcel ile evlenir ve üç çocuk sahip olurlar.⁴⁶⁹

⁴⁶⁸ Aurélien Schol, “Evlenilecek Kız”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 45-72.

⁴⁶⁹ Jules Clarétie, “Catissou”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Nakil I, s. 144-183.

“Son Tatil”de yirmi iki yaşlarındaki bekâr Juliette, ailesinin baskısıyla evlenmek üzeredir. Anne ve babası her fırsatta yılbaşında onu evlendireceklerini söylerler. Genç kız ise bu durum karşısında sıkılmakta ve evlilik fikrine sıcak bakmamaktadır. Çevresindeki arkadaşlarının hemen hepsi evlenmişken, Juliette ise bekâr olmanın sorumsuzluğuyla yaşamaktan memnundur. Ailesi evde kalacağı endişesiyle bir an önce onu evlendirmek niyetindedir ve müstakbel kocasını da onlar seçecektir.

Bu refik-i hayat kim oluyor? Adı nedir, bilmiyorum. Güzel mi, adi mi, hoş mu, hımbıl mı haber yok. Mademki ben zevcimi intihap edemedim hiç olmazsa niçin benim yerime başkaları intihap etsinler? Tabî zavallı ebeveynim bu bâbda ellerinden geleni yaparlar. Çünkü beni candan seviyorlar. Fakat yine bu tasavvur, bu yabancı pîş-i hayalime geldikçe kan başıma sıcıyor. Gönlüm ondan hoşlanmıyor. Maahâzâ arada henüz hiçbir sebep-i münâferet yok.

Genç kız, bu düşünceler eşliğinde ailesinin tavrını eleştirir. Evlenmeye karşı olan isteksizliğini ise ayna karşısında saçlarını tarayıp kendi güzelliğini temaşa ederken şu cümlelerle dile getirir:

Evvela zevcemle gece gündüz bir evde, bir odada, bir yerde düşüp kalkmak beni epeyce düşündürdü. Pek çok adamlar var ki onlarla böyle bir refakat ölümünden beterdir. Bazıları da bilakis... Ne ise, bu hatırlara bile sığmaz. Anlıyorum... İzdivacın ilk demleri bana muğlak, mühim geliyor. Tâ ki kucakta bir çocuğa malik oluncaya kadar.

Hikâyenin devamında bekâr hâlde istediğince hareket edip istediği kişilerle görüşebilecekken, evlenmeyi ve kendine sınırlar koymayı makul bulmaz. Bu düşüncelerini evli bir arkadaşıyla paylaştığında ise ancak şuh bir kahkaha ile karşılık bulur.⁴⁷⁰

“Kısmet Yerini Bulur” hikâyesinde boşanan bir karı kocanın yeniden evlenmeye karar verdiklerinde talihin bu insanlara oynadığı komik bir oyun anlatılır. Madame Charmette uzun süredir kocası ile arasında yaşadığı geçimsizliğin ardından boşanma kararı alır. Oğlu René’yi de yanına alır. Kocas, oğlunun talim ve terbiyesi için tayin edilen nafakayı temin ettiği gibi boşandığı karısının da çeyizini eksiksiz iade eder. Madame Charmette artık yıllık yirmi beş bin franklık geliri ve mükemmel döşeli dairesi ile hiçbir mali sıkıntısı olmayan özgür bir kadındır. Madame Charmette, bundan sonraki hayatını kibar âlemlerinde eğlenerek ve ülke dışına düzenleyeceği seyahatlerle geçirmeyi planlar. Aradan geçen dört ay sonunda tüm bu istediklerini yapmış fakat aradığı huzur ve

⁴⁷⁰ Marcel Prévost, “Son Tatil”, (çev. Ali Kemal), Juliette’in İzdivacı, s. 17-23.

mutluluğu bulamamıştır. Hizmetçisinin tavsiyesi ile yeniden evlenme fikri aklını kurcalamaktadır. Hizmetçi kız vasıtasıyla bu tür evliliklere aracı olan bir kurumun varlığından haberdar olur. Buraya gittiğinde gayet bakımlı, yaşlı bir hanım onu karşılar ve evlenmek istediği erkekte neler aradığını sorar. Tüm arzularını ileten Madame Charmette için tam da istediği evsafa bir beyefendinin henüz kendisine yeni müracaat ettiğini söyler. Şayet dilemesi hâlinde her ikisini buluşturabileceğini fakat buluşmadan evvel isimlerinin yalnız kendisinde saklı kalacağını söyler. Bu sayede taliplerden biri diğerini beğenmeyecek olursa kimse diğer kişinin ismini öğrenmemiş olacaktır. Sözleşilen gün kurumda buluşulur. Yaşlı kadın birbirini görmeyen iki salonda duran talipleri ortak salonda buluşturur. Bu esnada her ikisi de el ele tutuşup kahkahalarla gülmeye başlar. Hiçbir şey anlayamayan yaşlı kadın bu durum karşısında şaşırıp kalır. Madame Charmette söz alıp, kendisiyle tanıştırmak istediği bu adamın onun boşandığı kocası olduğunu söyler ve bu eski karı koca yeniden evlenmeye karar verirler.⁴⁷¹

“Cihâzsız Kız”da çeyizi olmayan bir kıza talip olan sıradan bir askerin geçim endişesi ile reddedilen ve talihin tersine dönmesiyle mutlu sonla nihayete eren aşkı hikâye edilir. Yüz yirmi üçüncü alayın komutanının yirmi yaşlarında gayet güzel bir kızı vardır. Generalin kendi konutunda verdiği akşam eğlencelerinde genç subaylar bu güzel kıyla dans etmek için sıraya girerler. Onunla hoş vakit geçirmek için kendini paralayan bu genç subaylar evlenmek konusuna geldiklerinde ise gönülsüzdürler. Zira genç kıyın bir çeyizi olmadığından onunla evlenecek kişinin yeteri seviyede bir servete sahip olması gerekir. Etrafında dönüp dolaşan subaylardan başka her eğlencede uzak bir köşeye oturup bu genç kıyın güzelliğini uzaktan uzağa seyre dalan ve türlü hayallerle kendini avutan sıradan bir mülazım vardır. Aslında bir köy çocuğu olan bu delikanlı iyi de bir eğitim almış olduğu hâlde cemiyet hayatına uzaktır. Çabuk heyecanlanmakta, eli ayağı birbirine karışmaktadır. Bir binbaşının aracılığıyla alay komutanına kıyıyla evlenmek istediğini söyler. Alay komutanı ise “On paraya malik değildir. Benim kıyımın da çeyizi yoktur. Bu izdivaç açlık ile susuzluğu birleştirmek olacak” diyerek, genç mülazımı reddeder. Bunun üzerine cepheye gitmeye karar veren mülazım bulunduğu yeri terk eder.

İki sene sonra ise genç kıyın babası general vefat eder. Anne ve kıy eski şaşaalı günlerini idame edemeyecek hâlde yakınlardaki bir konutta mütevazı bir hayat sürmeye başlarlar. Önceki yıllarda bu iki kadına saygı ve sevgi duyguları ile alaka gösteren

⁴⁷¹ Kısmet Yerini Bulur, (çev. Ali Muzaffer), s. 2-16.

insanlar artık onları görmezden gelir. Genç kız yirmi beş yaşlarında iken bir gün genç mülazıma tesadüf eder. Bu adamın cephede gösterdiği fedakârane ve cesurane hizmetleri dolayısıyla sekiz on yılda ulaşacağı rütbeye daha erken ulaşmış olduğunu öğrenir. Kolağası olan genç adam geçmişte yanına yaklaşmaktan dahi çekindiği genç kızla güzel vakitler geçirmeye başlar. Kolağası olduğu ve artık geçimlerini sağlamaya muktedir olduğundan bahsederek genç kıza olan aşkını ilan eder ve evlenirler.⁴⁷²

“Cylvanette” hikâyesinde birbirlerine âşık olmaksızın karşılıklı çıkarlar gözetilerek yapılan bir evliliğin bir müddet sonra evlilikle sonuçlanması konu edilir. Michel Simenof, Rusya’nın Paris sefiri olarak görev yapmaktadır. Cemiyet hayatı itibarıyla davetlere katılmakta, insanlarla içli dışlı olmaktadır. Katıldığı bu davetlerden biri de Madame Roza’nın şatosunda düzenlenmiştir. Bu asil kadın her yıl av mevsimi geldiğinde manastırdan ve arkadaşları arasından davet ettiği kadınları bu şatoda toplar ve eğlenceler tertip eder. Şatoda gündüzleri piyano çalınır, geceleri dans edilir yahut şarkılı oyunlarla hoşça vakit geçirilir. Ülkesinde cesareti ve liyakati ile tanınmış olan Michel Simenof, Rus Prens Şomberg tarafından yaver-i harp olarak tayin edilmiştir. Şatoda etrafını kuşatan kadınlar ise dikkatini çekmez ve onlara karşı ilgisiz davranır. Hava almak için bahçeye çıktığında kardeşiyle meşgul olan bir genç kıza tesadüf eder. Bu kızın masumiyetinden etkilenir.

Gayr-ı muntazam olan hutut-ı çehresine, köşelerinde bir tebessümün letafeti saklanmış gibi görünen dudaklarına ve bir şemsin parıltısının şûle-rîz oluşuna timsal olan gözlerine bakılınca simasının güzelliğinden ziyade garâbete mâil olduğu görülüyordu.

Michel, bu genç kızın müşahadesiyle muhabbet, meveddet, hayret, merhamet hissiyatından gayr-ı mütevellid ve fakat herhâlde rikkatten neşet etme bir hiss-i mechul ile müteessir oldu.

İsminin Cylvanette olduğunu öğrendiği kızla kısa bir sohbetin ardından kardeşinden başka hiçbir akrabası olmadığını ve bu genç kızın rahibe olmak üzere manastıra gideceğini öğrenir. Bunun üzerine genç kızla sohbe koyulan Michel, hâli vakti yerinde bir dostunun büyük bir aileye mensup olmayan genç bir kızla evlenmek istediğini söyler. Şayet genç kız gerçekten rahibe olmak istemiyorsa cemiyet hayatında yer almak için bir evliliğe razı olup olmayacağını sorar. Genç kızın bu teklife olumlu bakması üzerine, evlenmek arzusundaki kişinin bizzat kendisi olduğundan kıza bahseder. Bu konuşmanın

⁴⁷² Georges Ohnet, Cihâzsız Kız, (çev. Mahmud Sadık), s. 1-12.

ardından birkaç gün sonra Madeline kilisesinde gösterişli bir düğünle resmî olarak evlenirler. Evliliklerinin ardından sekiz ay geçmiştir ancak bu resmî karıkoca cemiyet hayatında mutlu görünseler de özel hayatlarında Cylvanette, Michel'e karşı hep ilgisizdir. Rusya'ya gittiklerinde Prens Şomberg'a misafir olurlar. Cylvanette'in çehresindeki mahzunluğu gören prens, genç kadına merhamet duygusuyla yaklaşmaya ve dertleşmeye çalıştıkça karısı olan prenses, kıskançlık duygularıyla Cylvanette'e karşı olumsuz duygular besler. En sonunda kıskançlığı had safhaya varan prenses Michel'i karısına karşı kışkırtır ve karısının kendisine karşı sadakatsiz davrandığı yolunda tahkir edici şekilde konuşur.

Kendine karşı lakayt davranan Cylvanette'i kıskanan Michel, genç kadını Fransa'ya geri yollamak zorunda olduğunu ve yola çıkmak üzere hazırlanması gerektiğini sert bir dille genç kadına aktarır. Gururu kırılan kadın kendisinin hiçbir sadakatsizlikte bulunmadığını ve ismine leke sürmediğini söyler. Fransa'ya dönecek ve manastıra kapanacaktır. Michel kızgın ve kırgın bir kalple odayı terk edeceği esnada Cylvanette gözyaşlarıyla onun ayağına kapanır ve masum olduğunu söyleyerek gitmeye mecbur edilmemesini diler. Bu esnada kalbi yumuşayan Michel, “peki beni sevebilecek misin diye sorar”. Akabinde her ikisi de birbirlerine aşklarını ilan ederler. Karşılıklı anlaşmayla yapılan resmî evlilikleri aylar sonra birbirlerine karşı ateşin bir aşka dönüşmüş olur.⁴⁷³

“Tek mi Çift mi?” hikâyesinde on sekiz yaşında olup evlilik çağına gelmiş olan Adrian, arkadaşı Valentine'e yazdığı mektubunda evlilikten ne beklediğini ve müstakbel kocasının ne gibi özelliklere sahip olması gerektiğini anlatır. Evliliğe karşı tereddütleri olan bu genç kız kendinden sekiz yaş kadar büyük, olgun, zeki ve aynı zamanda yakışıklı bir beyefendi ile evlenmek ister. Ailesinin asaleti ve maddi durumu sebebiyle evleneceği kişiden bir soyluluk ve zenginlik beklentisi yoktur. Annesi, babasının ölümünün ardından iki yıl matem tuttuktan sonra kızıyla birlikte artık balolara ve davetlere icabet etmeye başlamıştır. Bu sayede annesi kızının cemiyet hayatına karışmasını ve tanıştığı insanlar arasından bir eş seçmesini arzulamaktadır. Genç kız ise o denli endişeli ve tereddütlüdür ki adeta bu durumdan sıkılıp kendini bir manastıra kapatmayı düşünür. Bahse konu davetlerin birinde aşinalık kazandığı bir adam günün birinde kendisiyle hususi olarak

⁴⁷³ “Cylvanette”, (çev. Nasır Sadık), Maarif, 2 Ağustos 1310/23 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.142, s. 126-128; 28 Temmuz 1310/9 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.143, s. 134-135; 3 Ağustos 1310/15 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.144, s. 142-144; 11 Ağustos 1310/23 Ağustos 1894, S. 3, C.6, N.145, s. 151-152.

tanıştırılır. Genç adam niyetini belli eder. Esasında müstakbel kocasında aradığı çoğu hasletlere haiz olan bu adama karşı başta mesafeli davranmışsa da zamanla onunla sanki nişanlıymış gibi görüşmeye ve birbirlerini tanımaya koyulurlar. Adrian, kız arkadaşlarının da Monseieur Villong'a karşı ilgilerini görünce, bu soylu adama karşı kıskançlıkla beraber daha da bağlanır. Bu sıralarda Adrian'ın Cezayir'de ikamet eden halası, hastalanmış olan asker oğlu René ile hava değişikliği sebebiyle Paris'e gelmiştir. On yıl sonra tekrar karşılaştığı René, Adrian'ın nezdinde çokça değişmiş olarak görülür. Birlikte uzun süre sayfiyede ve koruluklarda gezip sohbet ederler. Bir müddet sonra kalbinde René'ye karşı bir muhabbetin doğmaya başladığını fark ederse de bunu kendisine yakıştıramaz. Baron Villon'a haksızlık yaptığını düşünür. Hangisiyle beraber vakit geçirse diğerini özlediğini fark eder. Bu iki genç adam onun zihnindeki müstakbel kocayı tamamlayan iki ayrı parça gibi tezahür eder. Arkadaşı Valentine'e yazdığı mektupta ne yapması gerektiğini sorar. Valentin ise istihza ile:

“Mademki ikisini de seviyorsun, evdeki hizmetçilerden birine tek mi çift mi tuttur; delikanlıları niyet et; talihine hangisi isabet eylerse onu kabul eyle! Belki reddettiğin hakkında izdivaç gecesine kadar teessüf edersin, fakat ferdası gün aklına bile gelmez” diyerek cevap verir.⁴⁷⁴

George on beş yıldır görmediği arkadaşı Simone'u ziyaret etmek üzere taşradaki evinde misafir olur. Birlikte vakit geçirdikleri zamanlarda her ikisi de ortak ilgi alanlarına sahip, birçok tavır ve düşüncelerinde birbirlerine yakın kişiliklere sahiptirler. George, Simone'u ziyaret için seyahat ettiği trenden iner inmez karşılaştığı eski arkadaşının hâl ve hareketlerinde bir farklılık olduğunu sezer. Akşam yemeği esnasında masanın etrafında toplanan aile bireyleri ve hareket tarzlarını gördükçe, bu sezgi bir kanaate dönüşür. Karısı ve çocukları gayet basit kişilerdir. Yaşadığı muhit ve hayat tarzları George'u şaşkına çevirir. Paris'te iken her ikisi de seçkin bir hayat tarzını paylaşmışlardır. Fakat yaptığı evlilik Simone'u basit birine çevirir. Çirkin karısı ve birbirinden sıradan beş çocukla Simone'un sıradan bir adama dönüşmüş olduğunu hayretle görür ve onun, güzel hatıralarla yâd ettiği eski arkadaşı olmadığını bambaşka birine dönüştüğünü düşünür.⁴⁷⁵

Charles, Paris'te bir sarrafın yanında çalışmaktadır. İş yerinin sahibi ona karşı dostane bir tavır takınmaktadır. Genç adam sarrafın kızına karşı ilgi duyar, kız da onunla

⁴⁷⁴ Alexandre Dumas, Tek mi Çift mi ?, (çev. Ahmed İhsan), s. 1-24.

⁴⁷⁵ Maupassant, “Bir Aile”, (çev. Ali Nihad), Mekteb, 16 Haziran 1310/28 Haziran 1894, S. 3, Nr.13, s. 611-615.

evlenmek ister. Bir araya geldikleri davetlerde Thérèse kendisini dansa kaldırmak için Charles'ın gözünün içine bakar. Genç adam ise kızın babası ile aralarındaki dostluğa leke sürmemek için kızla yakınlaşmaktan imtina eder. Kızın babasının, evlenmeleri hâlinde vereceği çeyiz ve tek çocuğu olması sebebiyle tevarüs edecek miras Charles'a müreffeh bir hayat sunacak olsa da genç adam bu durumu kendisine yakıştırmaz. Bu durum karşısında kedere boğulan Charles, bulunduğu şehri terk eder. Bir komedyayı yönetmesi için davet edildiği bir başka şehirde tanıştığı oyuncu bir kadınla, bir dostunun aracılığı sayesinde annesinin rızasıyla evlenip mutlu olur.⁴⁷⁶

Elli yaşlarındaki Comte ve otuz altı yaşındaki Comtesse, Fernand ve Blanche isminde iki yetişkin çocuğu olan bir karı kocadır. Aralarındaki karşılıklı sevgi artık kendini tüketmiş olsa da bulundukları sosyal konumları gereği evliliklerini devam ettirirler. Her ikisi de artık aynı evi paylaşan birer zarif dost hâlinde yaşarlar. Genç sarışın kadın başkaları ile görüşüyor olsa da bunu yabancı gözlerden gizler ve kocasının izzeti nefisini kırmaktan sakınır. Evlilik müessesesinin yalnızca birbirini seven insanların ortak bir saadet yuvası değil aynı zamanda sosyal bir mutabakat olduğu görülür.⁴⁷⁷

Emile Zola'nın bahse konu edilen eserindeki benzer durum Marcel Prévost'dan çevrilen "Simone'un Defter-i A'mâlî" başlıklı hikâyede de görülür. Evlilik hayatının zamanla olumsuz yönde seyrettiğini nakleden bu hikâyede evli kadın evlendikten bir yılsonra iç muhasebe yolu ile evlilik hayatından beklentilerini ve karşılaştığı gerçekleri nakleder.

Şimdi bana öyle geliyor ki bende iki şahıs var: Biri geçen sene bu tarihte teehhül eden o bembayaz, o gafıl gelin, diğeri bir sene izdivaçtan sonra o zaman bilmediklerini kâmilten öğrenen, mesâr ve müzâhim nedir epeyce takdir eden kadındır. Bu iki hayalât koşa koşa şu telakki-gâha geldiler. Konuşuyorlar, soruyorlar, cevaplaşıyorlar. O çiçekler içindeki duhter-i nevres:

[...]

Evlendiğine pişman mı oluyorsun?

Hayır, yaptığımdan nâdim değilim. Şu dakikada senin gibi bir kız oluverseydim, şüphe yok yine evlenirdim. Bizim için izdivaç melce-i emeldir. Esef ettiğim şey görüyor musun, o kalb-i saf-ı duhterânemdir.

Vay, kalbin o kadar değişti mi?

Değişti. Genç kızların hâlet-i kalbiyesine mahsus şu iki letafeti elden kaçırdım: ümit ve gaflet.

Ümit mi?

⁴⁷⁶ "Komedyâ", (çev. Mustafa Fazıl), Malumat, 5 Mayıs 1310/17 Mayıs 1894, Nr.13, s. 97-100.

⁴⁷⁷ Emile Zola, "Menâzır-ı Hayat-ı Hakikiyye/Comte de Varteuille", (çev. A[ydın] Fani), Mekteb, 25 Nisan 1312/7 Mayıs 1896, S. 4, S. 32, s. 508.

Evet, iyi anla, hiç ümidim kalmadı diyorum. Bir bikrin amak-ı ruhunda menkuz o ümit-i bî-intihâyı elden kaçırdım diyorum. Öyle bir masume her türlü meserrete mey eder, heves eder. Kim bilir, nişanlısı belki kocaların en güzeli, en zekisi, en latifi olur. [...] Biz o devr-i masumiyette izdivacın yeni yeni saadetleri şâmil olduğuna hükm ediyoruz. [...] Hülasa genç kızların nokta-i nazarından bakılırsa istikbal âmâl ile mâlâmâldir. Böyle bir kuvve-i ümide bedel olur bir mesudiyet-i beşeriye tasavvur edilemez. Kezâ hakâik-i aşk bu husustaki gafletimize diğer bir mahzûziyeti hiçbir vakit şâmil olamasın.

[...]

Yalnız kalben, fikren yaşamak ne nimettir! Nitekim ben yirmi sene böyle yaşadım. Bedeninden gafil olam, huzûzât-ı nefsâniyenin ilkaâtıyla âlûde olmamak, hatta bu huzûzât nedir, nedendir? Hiç bilmemek, müştahiyât-ı reddiyeye düşmeden hayatı geçirmek, ah, yemin ederim ki bundan büyük saadet olamaz.⁴⁷⁸

Genç kadın müteakip sayfalarda nakletmeye devam ettiği iç muhasebesinde evli bir kadının duygu dünyasında bir genç kıza nazaran ne türden değişimlerin meydana gelebileceğini tasvir eder. O, kadın olmayı sevinç duyulması gereken bir “vazife-i içtimaiyye” olarak değerlendirir. Evlilikle birlikte kendine “mahsus bir refike”, “masumiyet-i muazzeze”nin tevdi edileceği bir yol arkadaşına sahip olmak sevinilecek şeylerdir. Fakat evliliğin ilk aylarında tecrübe edilen duygular zamanla yerlerini yorgunluğa ve bıkkınlığa bırakır. Koca ve karı olan çiftler bir müddet sonra birbirlerine besledikleri coşkulu duyguları unutup birlikte yaşayan ve zaman geçiren iki arkadaşa dönüşürler. “Adeta bir seyahatte birbirine rast gelmiş iki seyyah gibi” olan bu çift birbirlerinin hayatlarına müdahale etmemeye karar verirler. “Kocam muaşakalar, ben muaşıklar bulacağız” diyen kadın, kendi meşreplerince buldukları çözümü dile getirir.

2.1.2.1. Uyumsuz Evlilik

“Justen ve Justin” hikâyesinde, çocuk yaşlardan itibaren aynı kasabada yan yana büyüyen iki kişinin zamanla aşka dönüşen, fakat mutluluğa erişemeyen yetmiş yıllık evlilik maceraları konu edilir. Justin on sekiz yaşına geldiğinde birçok talipleri çıkarsa da hiçbirini kabul etmez ve Justen’le bir yuva kurmayı hayal eder. Justen ise meyusane bir hâlde sevdiği kızın karşısına çıkar ve babasının onu, gayet zengin olan amcasının kızıyla evlenmeye zorladığını söyler. Genç kız son derece üzülür ve sinirlenir. Justin kendisinin aslında onu sevdiğini fakat babasının sözünden çıkamayacağını söyleyip bir süre sonra zengin olan amcasının kızıyla evlenir.

⁴⁷⁸ Kadın Mehtupları, “Simone’un Defter-i A’mâli”,

Aylarca üzgün gezen genç kız, iki yıl sonra daha önce reddetmiş olduğu bir talibiyle evlenir. Talipleri arasında en liyakatsizi olan bu sarhoş adam, Justin’i sürekli döver, hayatı ona zindan eder. Justin’in evliliğinin üzerinden kısa bir süre geçmişken iki eski sevgili sokakta karşılaşırlar. Justen iki ay önce karısının öldüğünü söyler ve Justin’in evlenmiş olmasına teessüf eder. Şayet evlenmemiş olsaydı bugün evlenip mutlu olabileceklerini üzüntüyle söyler. Justen, kocasının ölmesi hâlinde evlenmemesi için Justin’den söz alır ve gelecekteki mutlulukları için sözleşirler. Fakat aradan beş yıl geçtikten sonra verdiği sözünü ilk unutan Justen olur ve yeniden evlenir. Kaderin cilvesi, Justin’in kocası da bu evlilikten bir ay sonra meyhanede sarhoş hâlde can verir. Bu haberi alan Justen, “Justin ile benim hiç bahtiyar olmaklığımız defter-i ezeliye yazılmamış...” diyerek isyan eder. Karısıyla tartışır, genç kadını döver ve bu hâl sürekli devam eder. Dul Justin gönderdiği bir mektupla sözünde durmayıp evlendiği için Justen’e sitem eder, bundan sonraki hayatını Paris’te yaşayacağını kaydeder.

On beş yıl sonra Justen kırk üç yaşındayken ikinci karısını da kaybeder. Bir müddet sonra Justin’i bulmak için Paris’e gider ve onun evlenip dört çocuk sahibi olduğunu görür. Justin çokça yaşlanmış ve eski güzelliğini kaybetmiştir. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

- *Acaba seni Paris’e getiren sebep nedir?*
- *Bu seyahati senin için ihtiyâr ettim; zevcem vefat etti. Ben de Ah Justin, bu sefer niçin izdivaç ettin?*
- *Evet, bu sefer de böyle budalalık ettim.*
- *Bari bahtiyar mısın?*
- *Bahtiyar mı? Burasını hiç açma... Her ne kadar ikinci zevcim birincisinden az sarhoş ise de bu ondan daha kabadır. İlki beni sarhoş geldiği akşamlar döverdi. Hâlbuki bu herif beni sabah akşam tokatlarından azat etmiyor. Beni helak ediyor; ah! Ekseriya seni düşünüyorum, benim biçare Justen’im.*

Justen, yaşlanmış olduğunu gördüğü Justin’in sevinecek bir tarafı kalmadığı fikriyle ertesi gün memleketine döner ve üçüncü defa evlenir. Yirmi yıl sonra üçüncü karısı da ölür ve karısının ölümünden beş yıl sonra tekrar Paris’e gidip bu defa Justin ile evlenir. Evlendikleri gün ise aralarında maddi konular üzerine bir tartışma yaşarlar ve boşanırlar. Neredeyse altmış yıllık bir evlenme hülyası yıllarca tecrübe edilen mutsuz evliliklerin ardından yine mutlu bir evlilikle taçlandırılmaz.⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ Emile Richebourg, “Justin ve Justen”, (çev. Ali Nusret), Köy Muaşakaları, s. 125-145.

Madame Clautilde sürekli roman okuyan ve roman kişileri ile kendi arasında kıyaslamalar yapan bir kadındır. Yirmi beş yaşındaki bu genç kadın kendinden yaşça çok büyük ve farklı yaratılıştaki bir adamla evlidir. Av ve politikanın dışında pek bir şeyin dikkatini çekmediği bu ağırbaşlı adam karısına karşı ilgisizdir. Henüz çocukları olmamıştır. Genç kadın her gece uyumadan önce popüler romanlar okur, bu romanlarda yaşanan tutkulu aşklara heves eder ve kendi hayatının sıkıcılığı karşısında bunalır. Kocasını ile aralarında bir imtizaç yoktur. Gayet terbiyeli bir ailede yetişmiş olan genç kadın henüz ismine leke düşürecek hiçbir fiilde bulunmamıştır. Kocasını evlerine misafir davet edecek olduğundaysa ancak tavşanlar ve keklikler üzerine av sohbetleri yapılır, karısı ise sıkılmış ve uykusu gelmiş bir vaziyette salonun bir kenarında oturur. Kadının en mutlu olduğu anlar kocasının av veya resmî görevleri sebebiyle evden uzak olduğu anlardır. Madame Clautilde, edebiyat meraklısı bir tiyatro memurunun karısı olan arkadaşının haftada bir düzenlediği çay davetlerine devam eder. Bu davetlerde sevdiği konulardan konuşulur ve keyifli sohbetler edilir. Madame, bu davetlerde tanıştığı şair Isodore ile uzaktan uzağa bir aşinalık kurar. Zaman sonra birebir konuşmaya başlarlar. Şair de ona, yazdığı şiirlerden okur ve muhteris kadını tesir altında bırakır. İşleri için üç gündür evde olmayan kocasının bir süre evde bulunamayacağını bildiren mektubu eline ulaştığı sırada genç şairin de Louvre müzesinde buluşmayı teklif eden secili mektubu Madame Claude'e ulaşır. Okuduğu popüler romanların etkisiyle muhayyeli bir aşk duygusuyla kalbi sarsılmış olan kadın bu davet üzerine son derece heyecanlanır. Bir yandan müzeye gidip şairle buluşmak üzere hazırlanırken diğer taraftan da nefis muhasebesi yapar. Bu buluşmanın onun hafif bir kadın gibi davranmasına sebep olacağından endişe duyar. Kendisini, üç buçuk franklık romanlardaki Marquise'ler gibi davranmaktan alıkoymak ister. Yemek sofrasında dahi bu düşüncelerle meşgulken haftalık temizlik için eve gelen ve fakir bir kız olan Palotte salona girer. Hâlindeki mahzunluktan etkilenen ev sahibesi onunla sohbe koyulur.

Palotte, Madame Claude'un tüm fikirlerini değiştirecek olan kendi acı dolu hikâyesini anlatır. Bu zavallı kadın yedi yaşındayken annesini veremden kaybeder. Annesinin bakımını üstlenen babası da bu hastalık yüzünden annesinden birkaç ay sonra ölür. Yatılı okulda rahibeler tarafından yetiştirilir ve terziliği meslek edinir. Paris'te bir dikiş mağazasında çalıştığı esnada Victor isimli bir genç evlilik teklif etse de, ailesinin hastalığının tevarüs etmesinden ve müstakbel kocasını da mutsuz kılacağından korkar ve bu teklifi reddeder. Mağazadaki bir başka kızla evlenen genç adam mutluluğu bulamaz.

Karısı evliliklerinin ardından dört yıl sonra iki çocuğuyla birlikte kocasını terk eder. Bundan sonra Palotte, Victor’u bir kardeş gibi görür ve halaları olarak iki küçük çocuğun bakımını üstlenir. Tüm hayatını bu iki çocuğa ve mutsuz Victor’a adar. Palotte tüm yaşadıklarına rağmen kendisini acınacak bir hâlde görmez ve birçok kişiye kıyasla iyi bir durumda olduğundan memnun olduğunu ifade eder.

Bu hikâyeden son derece etkilenen Madame Claude, “Palotte acınacak bir hâlde değilse acınacak olanlar başka kimler olacak? Zevcinizin kendinizden birkaç yaş büyük olmasından başka bir mazeretiniz bulunmadığı hâlde fikrinizi havai bir delikanlı ile işgal ediyorsunuz. Acınacak hâlde olan siz misiniz?” diyerek kendini sorgular. Müzede kendini beklemekte olan çapkın şairi aklından çıkarır, hâline şükreder ve Palotte’un bakımını üstlendiği çocukları okul çıkışında şekerçi dükkânına götürmek üzere Palotte’la birlikte evden ayrılır.⁴⁸⁰

Daudet’nin bir şairle evlenmiş olan genç kadını ise, aralarındaki mizaç farklılığından ötürü evlilik hayatında umduğu mutluluğu bulamaz. Şairin alışkanlıkları ve arkadaşları ile düzenlediği uzun gece sohbetleri olağan bir aile hayatına imkân tanımaz. Kadın ne kadar tutumluysa kocası da bir o kadar müsriftir. Şair koca, tiyatro salonlarına devam etmek ve konserlere katılmak ister. Karısı ise tüm bunları müsriflik olarak görür. Kadın kocasının şiir dışında daha makul şeylerle ilgilenmesini ister. Kocasının, daima müteessir ve mutsuz olmasının sebebini bir işle meşgul olmamasına bağlar. Karısı onun için bir memuriyet ayarlamışsa da melankolik şair bunu kabul etmez. Şair, evleneceği vakit özellikle şehir hayatından olmayan bir kız tercih etmiştir ki kendisinden zengin bir hayat beklemesin. Karısı zengin bir hayatı arzu etmemek yönüyle kocasının bu arzusuna muvafık bir mizaca sahiptir. Ancak edebiyata ve sanata ilgisiz oluşu aralarında bir uyumsuzluğa sebep olur. Şair koca, Musset’nin *Nuits d’Octobre* isimli eseri ile karısının şiir zevki kazanmasını ve musiki ile meşgul olmasını diler. Karısı ise tüm bunlardan sıkılır, sıradan bir karı koca hayatı yaşamak ister. Her ikisinin de evlilikten beklentileri o denli birbirinden farklıdır ki evlilikleri onlara mutluluk getirmez.⁴⁸¹

“Nîm Saadet” hikâyesinde anne ve babasının ısrarları sonucu Monsieur de Nivert ile evlenmiş olan Juliette kocasından gördüğü tüm ilgiye rağmen bir türlü aradığı iç huzuru bulamaz. Genç kız iken dilediği gibi hareket etmenin rahatlığı karşısında evli

⁴⁸⁰ François Coppée, “Pâlote”, Servet-i Fünun, 27 Ağustos 1308/ 8 Eylül 1892, Nr.78, s. 414-416.

⁴⁸¹ Alphonse Daudet, “Kim Haklı”, (Çev. Ali Reşad), Mekteb, 23 Mayıs 1312/4 Haziran 1896, S. 4, N.36, s. 572-578.

olmanın ona yğklemiş olduğu sorumluluklar genç kadını huzursuz eder. “Kocam ruhperver, alicenap, latiftir- bununla beraber beni seviyor. [...] Bu zevc âlâdan âlâ bir muaşıktır. Hatta onun sayesinde gördüm ki mizacımda ufak bir temayül-i âşıkâne bile var” diye içinden geçirse de evlilik hayatı onu mutlu etmemektedir.

Kalbimin serbestçe intihâp etmediği bir adamın delâletiyle nâil-i saadet olmakran ıstırab çekiyorum. Beni böylece mesut eden adamı da her hâle rağmen sevmediği için bu kalbe öfkeleniyorum. [...] Vezâif-i izdivacı tecrübeye başladığımdan beri en hoş dakikalarda bir ses kulağıma şu sözleri söylüyor:

“Mamaafih kocan, (Maurice) olaydı, fark beş yaşında, evet, o derece mükemmel, oldukça parlak. Fakat kırk beş yaşında bir adama bedel cidden genç, güzel bir karîn-i güzine malik bulunsaydın, mesela ömründe bir parça seve seve tahattur ve tefekkiir edegeldiğin o yegâne müşevvik-i emel ve hayal gibi .. İşte birinin nevâzişleriyle vücud-ı vefa heyecan içindedir. Öbürünün aguşunda olaydın düşün ki ne zevk, he huzûz, ne saadet iktitâf ederdin.”

Bana öyle geliyor ki hayatımın bir noksanı, gayr-ı kâbil telafi bir noksanı var. BI noksan ki beyana, hadde sığmaz. Benim için ilelebet ikmâl olunmaz; o da: en ziyade sevdiğim, mergûp, mahbûp bir fert olmadı diye muaheze etmek hatırıma gelmiyor. Ne yapsın, elde mi? Fakat velev endişece olsun, şu vefasızlığımdan dolayı nefsimde acı acı levh ediyorum.

Genç kız ailesinin ısrarı ile âşık olmadığı biriyle arzulamadığı bir mantık evliliği yapmış olmanın huzursuzluğunu iç muhasebeler yoluyla dile getirir. O, kendisini seven ve sevdiği kadını mutlu etmek için elinden gelen herşeyi yapan kocasının yanında kendini bir türlü mutlu hissedemez. Aksine daha önce tanıştığı fakat birlikte olmadığı bir başka adamla yaşayabileceği bir aşk macerasının hayali ile memnuniyetsizdir.

2.1.2.2. Ebeveynlerin Rızasını Alma

Aşk ve evlilik bahislerinin geçtiği birçok hikâyede ebeveynlerin rızasını gözetmek en önde gelen ahlak kuralıdır. Bir gönül macerasına atılmak istemeyen ya da evleneceği kişiyi öncelikle ailelerine tanıtmak isteyen âşıkların gözettığı ilk değer yargısı ebeveynlerin onayını almak ve onların isteklerinin aksine hareket etmemektir.

“Çiftçinin Kızı” isimli hikâyede ebeveynlerin, çocuklarının evlenmeleri hususunda kesin karar verme yetkilerinin onların kaderleri üzerinde ne denli etkili olduğu anlatılır. François ve Prosper amca çocuklarıdır. Baba Bertrand kardeşinin ölümünün ardından yeğeni Prosper’i yanına alır ve öz oğlu gibi himaye eder. Çocuk yaştan beri birlikte büyüyen bu iki amcazâde, öz kardeş gibi birbirini sever. Bir paskalya günü eğlenceleri sırasında François köyün güzel kızlarından Clarisse’le birlikte vakit geçirip eğlenir, genç kıza âşık olur. Prosper bu manzara karşısında kıskançlık duygusuna kapılır

ve çok üzüldür. Akşam eve dönüleceği esnada François'ya eşlik etmez, tek başına kırdaki vakit geçirir. François'nın bu genç kıza âşık olduğunu anlar ve Clarisse'in de onu sevdiğini düşünür. Üzgün bir şekilde gezinirken amcası Baba Bertrand'ın ve çiftçi Richard'ın konuşmalarına kulak misafiri olur. Bu iki adam köyün önde gelen iki zengindir. Richard artık yaşlandığından ve çiftliği idare etmekte güçlük yaşadığından bahseder. Baba Bertrand da çocuklarını evlendirmek suretiyle zenginliklerini birleştirmeyi teklif eder. Bu iki adam çocukları François ve Clarisse'i evlendirmek üzere aralarında sözleşirler.

Prosper üst üste tanık olduğu olaylar karşısında kendini yıkılmış hisseder. Bir süre sonra François ve Prosper askerlik kurasına katılırlar. Prosper askere alınmak suretiyle köyden uzaklaşmayı istese de bu olmaz. O da François'nın yerine askere gitmek üzere amcasını ikna eder. Vedalaşmaya gittiği esnada Clarisse'in de onu sevmekte olduğunu öğrenir. Kararından dolayı pişman olsa da askere gitmek zorundadır. Clarisse'den, yedi yıllık askerliği müdetince onu beklemesi için söz alır ve köyden ayrılır. Bir müddet sonra genç kız babasının ısrarı ile François ile evlenmek zorunda kalır. Evliliği boyunca ruhsal gelgitler yaşar, evlilik hayatında mutluluğu yakalayamaz. Yedi yıl sonra Prosper köye döndüğünde François ve Clarisse'in evlendiğini öğrenir. Genç kadınla karşılaşarak sevgisinden ve verdiği sözden bahseder, evlenmiş olmasına teessüf eder. Yeniden askere dönerek köyü terk etmeye karar verir.

François bu konuşmalara şahitlik eder ve Prosper ile Clarisse'in mutluluklarına mani olduğunu öğrenir. Günlerce bu fikir aklını meşgul eder ve huzursuz bir hâlde ortalıkta gezinir. Karısı Clarisse, François'nın bu durumuna bir anlam veremez. Genç adam uzun düşüncelerin ardından bu iki âşığın evlenebilmeleri için intihar etmeye karar verir. Av için evden çıktığı bir gün ormanda intihar eder. Herkes bunun bir kaza olduğunu düşünür. Birkaç ay sonra Baba Bertrand, askerdeki yeğenine bu kötü haberi bildirir ve işlerin başına geçmesi için yeğenini geri çağırır.

Prosper köye döndüğünde çiftlik işlerine sarılır. François'nın hatırasına duyduğu saygıdan dolayı Clarisse ile görüşmez. Bir müddet sonra Richard, Baba Bertrand'la görüşür ve çiftlik işlerini idare edemediğinden yakınır. Bu defa kendisi kızını Prosper ile evlendirmeyi teklif eder. İki yaşlı adam yeniden bir evlilik için karar alırlar. Bu defa karı

ve koca olan gençler mutluluğu yakalarlar. İki yaşlı adamın bir önceki kararı bir faciaya sebep olmuşken, son kararları mutlu bir evlilik hayatının kurulmasını sağlar.⁴⁸²

Marcel Prévost'nun "Hatırat-ı Latife" hikâyesinde yirmi iki yaşına gelmiş olan Juliette'in ailesinin takdir ettiği iki eş adayı ile tanışıp görüşmesi konu edilir. Juliette, henüz evlenme fikrine sahip değilken artık yaşının gelmiş olduğunu düşünen ebeveyni onun evlenmesi gerektiğine, bu evlilik için kendilerinin seçip tasvip ettikleri adaylardan biriyle yuva kurmasına karar verirler. Neticede biri kırk yaşlarında diğeri yirmi beş yaşlarında iki kişide karar kılarlar. Genç kızın annesi, damat adaylarının ikisinin de perşembe akşamı yemeğe davet edildiklerini ve kızının onlarla tanışması gerektiğini haber verir. Genç kız, tanımadığı bu kişilerle tanışmaktan içtinap etse de ebeveyninin ısrarları karşısında kabul etmek zorunda kalır. Genç kızın ilk talipleri dört kişi olup bunlardan yalnız ikisi anne ve babasının onayını alabilmiştir. Bu durumu babasına sorduğunda; "Evet, lakin namzetleri epeyce tetkik ettikten sonra içlerinden ancak ikisini Paris'in en güzel bir küçük hanımına muvafık, şayeste bulduk. Çünkü sen Paris'in hakikaten en güzel bir küçük hanımısın" cevabını alır.⁴⁸³

"Takdimeler" hikâyesinde ise yirmi beş yaşındaki Maurice ve kırk yaşındaki Denier'in Juliette ile ilk tanışmaları anlatılır. Anne ve babaların refakatinde gerçekleşen bu ilk buluşmada talipler ve Juliette birbirlerini tanımaya çalışırlar. Genç kızın talipleri aileleriyle birlikte geldiklerinde annesi tarafından salona davet edilir. Tanışmanın ardından damat adaylarının anneleri oğullarının alışkanlıkları ve mizaçları hakkında bilgiler verir. Bu sohbetin son bulmasıyla "Salonda vaz'-ı tabîîmi aldım. Akıllı, uslu bir kız olarak kahveyi dağıtmaya başladım" diyen Juliette rica üzerine piyano çalar ve nihayetinde misafirlerini uğurlar. Günler sonra ise ailesinin de etkisiyle ortak karar alınır ve Baron Denier ile evlenmeye karar verir.⁴⁸⁴

Zengin bir ailenin oğlu olan delikanlı annesinden tevarüs eden yüklüce mirası har vurup harman savurmuştur. Çok zengin olan babası, şayet kendisinin tavsiye ettiği üç kızdan biriyle evlenmemesi hâlinde kendisine harçlık vermeyi keseceğini söyler. Evlenmek taraftarı olmayan delikanlı, görüştüğü ilk iki kızı beğenmemesini bahane ederek trenle Marsilya'ya ve oradan da Japonya'ya gitmeye karar verir. Tren yolculuğu esnasında farkında olmasa da babasının tavsiye ettiği kızla tanışır ve ona âşık olur.

⁴⁸² Emile Richebourg, "Çiftçinin Kızı", (çev. Ali Nusret), Köy Müşakaları, s. 215-291.

⁴⁸³ Marcel Prévost, "Hatırat-ı Latife", (çev. Ali Kemal), Juliette'in İzdivacı, s. 34-45.

⁴⁸⁴ Marcel Prévost, "Takdimeler", (çev. Ali Kemal), Juliette'in İzdivacı, s. 57-69.

Delikanlı trende bu gönül macerasını yaşarken o esnada babası da âşık olduğu kızın babasıyla trenden gelen havadis telgrafıyla keyiflenirler. Delikanlı fark etmese de babasının rızasına muvafık bir genç kızla evlenmiş olur.⁴⁸⁵

2.1.2.3. Evlilikte İhanet

Marcel Prévost'nun “Hayalet” hikâyesinde henüz iki aylık evli olan Juliette, mazide kalmış bir hatıra hükmünde olan Maurice'in hayaliyle meşguldür. Bir defacık olsun Maurice'i görebilmek ve onunla görüşebilmek hevesindedir. Paris'te, kocasının tefriş ettiği son derece pahalı bir konakta yaşamakta olan Juliette, evinde dostlarını ve akrabalarını da misafir etmektedir. Hayalini kurduğu anlar yer yer onu vicdanen rahatsız eder, iç muhasebelere sürükler. “Baron Denier'i asla aldatmak istemem. Allah'tan kalbimin var kuvvetiyle dilerim ki daima böyle afif bir kadın olayım” diyerek niyaz eder.

Misafirlerini uğurladığı bir gece “şu son günlerde zihnen en büyük iştigalim, hemen hemen ıstırabım ne idi biliyor musunuz? Vaktiyle yar-ı kadimim, o küçücük Maurice'in avdet-i mütekaribi idi.” diyerek iç geçirir.

Juliette'in böylesi gelgitleri yaşadığı günlerde Maurice de onun Paris'te olduğunu haber alır. Evli bir kadın olması nedeniyle uygun düşüp düşmeyeceğini öğrenmek ve görüşmek için öncelikle genç kadının annesinden izin ister ve Juliette'i ziyaret eder. Hizmetçiden kendisini salonda bekleyen bir misafirin olduğunu ve elindeki karttan da bu misafirin Maurice olduğunu öğrendiğinde çok heyecanlanır. Kendini teskin ettikten sonra salona inip hayallerini meşgul eden genç adamı karşılar. Kocasını aldatıp aldatmama arasındaki vicdan muhasebelerine konu olan bu adamın son derece değişmiş olduğunu fark eder. O yakışıklı sarışın adam gitmiş bugün hiç de ilgi çekmeyecek birine dönüşmüştür. Onu, ahlaki sorgulamalara iten o adam karşısına geldiğinde ise artık tüm tutkuları söner. Kocasını belki aldatabilecekken arzu nesnesini karşısında bulduğunda hevesi de geçmiş olur.⁴⁸⁶

“Tecrübe” hikâyesinde aldatılan bir kocanın annesi ile mektuplaşması esnasında annesinin bir kadın gözüyle aldatma eylemine dair yaklaşımı aktarılır. Son derece üzgün olan aldatılan koca, yazdığı mektupta annesinin yanına gelmek istediğini yazar. Oğluna

⁴⁸⁵ Ludique Halévy, “Sütrat Katarında”, (çev. Ahmed İhsan), Servet-i Fünun, 17 Kânunuevvel 1308/29 Aralık 1892, S. 2, C.4, Nr.94, s. 252-255; 24 Kânunuevvel 1308/5 Ocak 1893, S. 2, C.4, Nr.95, s. 269-271; 31 Kânunuevvel 1308/12 Ocak 1893, S. 2, C.4, Nr.95, s. 285-288.

⁴⁸⁶ Marcel Prévost, “Hayalet”, (çev. Ali Kemal), Juliette'in İzdivacı, s. 133-142.

cevap olarak kaleme aldığı mektupta ise anne, oğlunun soğukkanlı olmasını ve daha büyük bir hataya mahal vermemesini ister. Anne, gelininin birçok kadının düşebileceği bir hataya düşmüş olduğunu fakat bu durumun onun iffetsiz bir kadın olduğunu göstermeyeceğini söyler. Nasıl ki insanlar hatalar yapabiliyorsa oğlunun karısı da bir hata yapmış; fakat bugün bu hatasından pişmanlık duymaktadır. Oğlu, küçük kızlarını da düşünüp karısını affetmeli ve yuvasını yıkmamalıdır. Anne, genç kadının hatasını şu ifadelerle makul kılmaya çalışır:

Şüphe yok, bu kadın için minhâc-ı ismetten az çok ayrılmak bir musibettir. Fakat ekser erkekler gibi sen de bu musibete düşen her biçareyi derhâl büsbütün ithama meyl ediyorsun ki bunda haksızsın. Pek çok defalar bir kadın kocasını, çocuğunu canı gibi sever. Hîn-i hacette cihanı o yolda feda eyler. Muaşaka hayatında menhus bir kaza teşkil eyler; hatalar, sukûtlar tıpkı yıllanmış bir hastalığın i'âmı, âsârı gibi devam eder. Esefler, nedametler, azm ü niyetler boş yere gider.

Anne, mektubunun ilerleyen sayfalarında vaktinde kendisinin bir yakın arkadaşının da aynı hataya düştüğünü ve ne vicdan azapları yaşadığını söyleyerek, oğlunun salim bir kafayla düşünmesini salık verir. Zira karısı, kayınvalidesine yazdığı bir mektupta duyduğu vicdan azabını dile getirmiştir.

Emin ol evladım! Şu dakikada Léonie muaşakasına buğz ediyor, lanet okuyor. Hep seni düşünüyor. Hatasından dolayı senden ziyade girye-nâk oluyor. Kibar kadınları, belki bu yolda vekayi' eğlence mesabesinde addeyler. Ehemmiyetle telakki eylemezler. Biz, orta hâlliler, bu nevi' seyyiâta nefret içinde büyüdük, öyle terbiye gördük. Kendi kendimize “aff bir kadın” vasfını vermemek ciğerimizi deler.

Yaşlı kadın mektubunun devamında da yine birçok kadının farklı sebeplerle bu hataya düşebileceğinden ve hatta kendisinden bile bu hususta emin olamayacağından bahisle oğlunun yuvasını yıkmamasını, karısını üzüntülere gark edip kızını da ortada bırakmayıp aile birlikteliğini koruması yolunda nasihatlerde bulunur.⁴⁸⁷

“Leylaklar” hikâyesinde Monsieur Louis ile üç yıldır evli olan genç kadın kocasıyla mutlu bir hayat sürmektedir. Kocas, kız kardeşinin veremden ölmesi üzerine on yedi yaşındaki yeğeni Leon'u himayesine alır. İlk zamanlar bu duruma itiraz etmiş olsa da kocasının mutsuz olduğunu gören müşfik kadın en sonunda bu duruma razı olur. Leon'u adeta ölen annesinin ilgi ve merhametiyle kuşatmakta, ihtiyaçlarını karşılamaktadır. On

⁴⁸⁷ Marcel Prévost, “Tecrübe”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 173-183.

dokuz yaşına ulaştığında ve artık bir delikanlı olmaya başladığında, dayısının güzel karısına ilgi duymaya başlar. Genç kadın ise adını koyamadığı bir samimiyetle bu delikanlıya sevgi beslemeye başlar. Louis, uzun iş seyahatlerine çıktığında karısı ve yeğeni bir başlarına kalırlar, konuşmaksızın düşünceler eşliğinde uzun saatler geçirirler. Bir Nisan akşamı birlikte pencereden dışarıya baktıklarında Leon, altı ay sonra Bordeaux'ya hukuk eğitimi için gideceğinden yengesinin yokluğuna nasıl katlanacağını dile getirdiği esnada genç kadınla yakınlaşırlar ve Leon'un veremden hayatını kaybedeceği Ekim ayına kadar gizlice ilişkilerini sürdürürler. Leon öldüğünde hamile olan kadın, altı ay sonra bir erkek bebek doğurur. Karısından şüphe duymayan Louis, kucağındaki bebeğin ölen kız kardeşine ve yeğenine çok benzediğini karısına söylediğinde, bebeğin adını Leon koymayı teklif eden karısına itiraz etmez ve bebeğin ismini Leon koyarlar.⁴⁸⁸ Yasak bir aşkın meyvesi olan bu bebek aynı zamanda yasak bir aşkın hatırası hâline gelir.

“Kara Tavuk Hikâyesi”nde altmış iki yaşındaki Monsieur Cornellius Chatagrieu, Parisli genç karısı tarafından aldatılmaktadır. Evli çift, bahçeli bir evde yaşamaktadır. Monsieur Chatagrieu ötücü kuşlara ses eğitimi vermeyi hobi edinmiş kendi hâlinde biridir. Bir gün piyangodan beş yüz frank çıkar ve bununla bir org almaya karar verir. Müzik kutusuyla eve geldiğinde karısı şaşkınlıkla elindekinin ne olduğunu sorar. Kocas, “Bahçenin leylakları arasında her akşam saat altıya doğru öten kara tavuğu işitmiyor musun?” diyerek bu müzik aleti ile o vahşi kara tavuğu eğiteceğini söyler. Karısı renkten renge girer. Zira bu kara tavuk onun gizlice buluşup görüştüğü Bernard'dır. Her akşam bahçeye gizlice girdiğinde kara tavuk gibi ses çıkarıp geldiğini haber vermekte, genç kadın ise leylak toplama bahanesiyle ormanın içinde onunla görüşmektedir. Armande ve genç kadın, Monsieur Chatagrieu'nun bu hevesini kendi lehlerine kullanmaya başlar. Her akşam yaşlı adam vahşi kara tavuğu güya uzaktan uzağa eğitirken bu ikisi de ormanda buluşmaktadırlar. Yaşlı koca bu vahşi kuşu eğittiğini düşündüğünden her mevsim bahçeye çıkar ve orgunu çalar. Kışları soğuk olduğunda bu kara tavuk Monsieur Chatagrieu'nun yatak odasına kadar giriyorsa da o, kara tavuğa yeni nağmeler öğretmek üzere bahçede orgunu çalmaya devam eder. Yazar anlatıcı bu durumu şu muzip cümlelerle ifade eder:

⁴⁸⁸ Marcel Prévost, “Leylaklar”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 225-241.

*Bizim kara tavuk makamı güzel tahsil etti. Artık leylaklara gelmiyor. Şarkıların hepsini öğrendi. Mûsikînin sadâsına âşık olduğu için pencereye konuyor. Bahtıyarım. Filhakika kara tavuk orgun havi olduğu şarkıların hepsini öğrendi. Fakat ne çare ki Monsieur Chatagrieu, çırağı olan kuşu kışın dinleyemiyor, zavallı hayvan soğuk münasebetiyle bahçeye gelemiyordu. Fakat baharda sabah akşam hatta mehtaplı gecelerde bile gelip icra-yı nağme ediyordu.*⁴⁸⁹

“Baronun Serveti”nde, ardında sekiz milyon frank değerinde bir miras bırakan baron tüm servetini akrabası olan yeğenine değil de Henri isminde birine bırakmış olmasıyla uzun yıllardır saklı kalan bir sırrın ve sadakatsizliğin gün yüzüne çıkmasına sebep olur. Henri, Prospere ve Marie’nin oğludur. Yirmi iki yaşındaki bu yakışıklı adam babasının dostlarının aracılığıyla harbiye nezaretinde memur olarak çalışmaktadır. Aldığı maaşın yarısını geçinmek için ailesine vermekte, arta kalan az miktarda bir parayla da kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Henri, bu “fakr u hâinden” çok memnun değildir. Zengin arkadaşlar edinmiş bu arkadaşlarıyla arzuladığı ama sahip olamadığı bir sefahat peşinde koşar. Babası Prosper ise daha önce bir demir fabrikası sahibi iken iflas etmiş ve bir arkadaşının iş yerinde çalışmaya başlamıştır. Karısı Marie ise bu iflas sürecinde gayet müşfik davranmış ve kocasına destek olmuştur. Bugün ise hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan miras meselesi aileyi huzursuz eder. Zira Henri’nin bu mirası kabul etmesi insanların aklında bir soru oluşturacak, annesinin namusunu tartışma konusu edecektir. Babası Prospere tüm bu konuları oğluna açar, sırf paraya sahip olmak için bu mirası kabul etmesi hâinde annesini de kıracağını söyler. Fakat Henri bu fikirde değildir. Belki de o gerçekten Baron’un oğludur. Kendisindeki kimi ilgi alanlarının ve alışkanlıklarının bunun neticesi olabileceğini düşünür. Henri, babasına gayet kırıncı ve sert bir şekilde itiraz eder. Oğlunun isyankâr tavrına karşı sinirlenen Prospere, “Seni burada görmek istemiyorum ve artık seni tanımıyorum.” diyerek öfkeyle evden çıkıp gider. Bir müddet sonra kırgın baba geri döndüğünde sadece Henrie’nin değil karısı Marie’nin de evi terk ettiğini anlar. Bu manzara karşısında zavallı Prospere yıllardır aldatıldığını ve kandırılmış olduğunu anlamış olur.⁴⁹⁰

Bir aile piknik yapmak üzere Paris’ten çıkıp bir sayfiye yerine giderler. Piknik yaptıkları esnada yakınlarında iki kayıkçı belirir. Anne ve nişanlı olan kızı bu iki adamdan

⁴⁸⁹ Kara Tavuk Hikâyesi, (çev. M. Rufat), s. 1-16.

⁴⁹⁰ “Baronun Serveti”, Servet-i Fünun, 4 Mart 1308/16 Mart 1892, S. 3, C.5, Nr.105, s. 10-11; 18 Mart 1308/30 Mart 1893, Nr.107, s. 42-44.

etkilenir ve sohbete koyulurlar. Her biri bir balıkçıyla eş olup farklı yönlerde ormanın derinliklerine doğru ilerlerler. Hava kararınca kadar birlikte gönül eğlendiren bu hafif kadınlar karanlık bastırınca onları beklemekte olan safdil koca ve nişanlının yanına dönerler. Bir yıl sonra nişanlı kızla kaçamak yaşayan adam kızın annesine şehir merkezinde tesadüf eder. Kızın ne hâlde olduğunu sorduğunda, genç kızın piknikteki nişanlısı ile evlendiğini öğrenir. Hatırına düşen kızı yâd etmek üzere ilişki yaşadıkları ormana giden adam, genç kızın kocası ile aynı yerde birlikte olduklarını görür. Genç kız oturup düşünmekte iken kocası da yanı başında horul horul uyumaktadır.⁴⁹¹

“Bir Şikâyet” hikâyesinde on üç yıl önce yirmi iki yaşındaki bilim adamı Monsieur Payest’in ve on yedi yaşındaki karısı Madame Constans’ın evlilik hayatları konu edilir. Madame Constans kocasından memnuniyetsizliğini Arsen isimdeki kadın arkadaşına anlatır. Evli kadın kocasının hemen her konuda mükemmel birisi olmasından oldukça rahatsızdır. Monsieur Payest, karısını çok sevmekte, ona devamlı ilgili davranmakta ve tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gayet kültürlü olan bu adam, cemiyet hayatında kendisini daima geride tutup karısının ön plana çıkması için gayret göstermektedir. Madame Constans, kocasının birçok olumlu özelliklerini sayıp döker. “Tabii her kadın gibi hâlden şikâyet etmek, kendini bedbaht göstermek” istediğini, fakat kocasının buna fırsat verecek hiçbir şey yapmadığından bahseder. Sürekli bir “vesile-i münâzaa” arayan kadın istediğine bir türlü muvaffak olamaz ve “başını duvarlara çarpacak kadar hiddet”lenir. Kocasının iyiliği karşısında komplekse kapılan kadın onu defalarca aldatmak ister, her defasında kocası tarafından daha en başında yakalanır. Fakat kocası asla karısı Madame Constans’ta bir hata bulmaz. Art niyetli olanların erkekler olduğuna hükmeder. Kadın, kocasının bu tavrına dayanamaz ve onu bir neşterle kolundan yaralar. “Git şikâyet et ve beni tutuklasınlar” dese de kocası sevdiği kadına sadece tebessüm edip ahmak demekle yetinir.⁴⁹²

Asilzade bir adam, tanınmış opera sanatçısı ile gönül ilişkisi yaşar ve bu ilişkiden gayrı meşru bir kız çocuğu dünyaya gelir. Çocuğun babası, annesinin yanında ahlakı bozuk biri olarak yetişmemesi için kızını yanına alır ve büyütür. Küçük çocuk yirmi yaşında genç bir kız olduğunda babasının ısrarı sonucunda otuz dokuz yaşındaki bir

⁴⁹¹ Maupassant, “Bir Kır Âlemi”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, 2 Mayıs 1308/14 Mayıs 1892, Nr.36, s. 283-284.

⁴⁹² Theodore de Banville, “Bir Şikâyet”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Servet-i Fünun, 21 Eylül 1311/3 Ekim 1895, S. 5, C.10, Nr.238, s. 58-61.

asilzade ile evlendirilir. Soylu baba, damadına kızın annesinden ve düşkün ahlakından bahseder. Annesinin hafif bir kadın olması sebebiyle kızının da muhtemelen bir hafiflikte bulunabileceğini söyler. Şayet böyle bir durumun gerçekleşmesi hâlinde yapılan iffetsizliği kendi üzerine alacağını ve kızının cezasını bizzat kendisinin vereceğini vaat eder. Üç yıldır evli olan çift, evliliklerinin ilk zamanlarında mutlu bir aile tablosu çizmiş olsalar da kızını uzaktan uzağa göz hapsinde tutan baba, bir süre sonra kızının yabancı bir erkekle gizlice görüştüğünü fark eder. Bir gün sessizce eve gelir, hizmetçilere izin verip gönderir ve elindeki silahla genç kızı öldürür.⁴⁹³

Simone'un annesi çok güzel bir kadındır. Kocasını ile bir baloda tanışmış ve evlenmişlerdir. Güzel kadın bir gün kocasıyla birlikte at binerken kazayla attan düşer ve hayatını kaybeder. Karısının ölümünden dolayı son derece kederlenen adam, karısının hatırasını yâd etmek üzere eşyalarını karıştırırken bir mektup paketi bulur. Mektupları okuyan adam karısının uzun süre kendisini yakın arkadaşlarından biriyle aldattığını fark eder. Oğlu Simone'un da bu yasak aşktan doğduğunu öğrenir. Bir müddet çocuğa gayet sert ve acımasız davranırsa da sonrasında merhamet duygusu galip gelir, Simone'u yeniden kendi çocuğu olarak kabullenir. İlk önce karısıyla yasak ilişki yaşayan eski arkadaşını düelloya davet edecekken çocuklarının sevgisi ağır bastığından vaz geçse de, bu adamla sokakta karşılaştığında onunla düello yapar ve bu adamı öldürür.⁴⁹⁴

“Ahzan-ı Aşk”da ise üç yıl birlikte mutlu bir evlilik geçiren George ve Lucien'in, George'un ihanetinin ardından son bulan evliliklerinin Lucien'in şahsında sebep olduğu psikolojik yıkıntıya dikkat çekilir. Lucien eşinden ayrıldıktan sonra babasının yanına taşınır. Artık dost meclislerini bırakır, geleceğe ümitle bakamaz olur. Tüm benliği ile sevdiği kocasının yaptığı bu büyük hatayı bir türlü kabullenemez. Babasının ölümünün ardından ise tamamen bir başına kalır. Kasım ayının kasvetli bir gününde Lucien içindeki sıkıntı ile dışarıya çıkar ve George'la birlikte yaşadıkları, fakat boşandıktan sonra sattıkları eski evlerine gider. Evin bahçesinde eski günleri yâd eder. “Hatırat-ı maziyye sarı benizli hayaller gibi etrafında birer birer uyanıp onunla beraber yürü[düğü]” esnada eski karı kocanın isimlerinin baş harflerini bahçedeki bir ağacın gövdesine kazınmış hâlde görür. Mazide kalan mutlu günlerin hatırasıyla daha da üzüdür. Eve gidip kapıyı çalar ve kapıyı açan hizmetçiye evin sahibinin evi satıp satmayacağını sorar. Ev sahibi ile

⁴⁹³ Aurélien Scholl, *Eda-yı Nezir*, (çev. Ali Muzaffer), *Hazine-i Fünûn*, 16 Mayıs 1312/28 Mayıs 1896, S. 4, Nr.5, s. 62-64.

⁴⁹⁴ Paul Bourget, “Simone”, *Servet-i Fünun*, 29 Teşrinievvel 1308/10 Kasım 1892, Nr.87, s. 130-134.

konusmak üzere içeriye davet edildiğinde batmakta olan güneşin son ışıklarıyla aydınlanan salonda eski kocasını karşısında bulur. Her ikisi de şaşkınlıktan dona kaldıktan sonra birbirlerine olan özlem ve aşklarını itiraf ederler. George, bu evde neden ikamet ettiğini soran Lucien’e, “seni bekliyordum” diyerek cevap verir. Lucien bunun üzerine iki elini George’a uzatarak “beni mi bekliyordunuz? İşte geldim” diyerek karşılık verir.⁴⁹⁵

2.1.3. Evlat Sevgisi

“İhtiyari Bir Vefat”ta evlenme çağına yaklaşan bir kızın cihaz parasını temin etmek yoluyla iyi bir yuva kurmasını arzulayan babanın kendini feda edişi hikâye edilir. Louis Miraz bir şair ve yazar olarak hayatını idame eder. Gençlik yıllarında çok az paralar karşılığında yazılar kaleme alan bu adam zamanla şöhret kazanmış, bu sayede iyi bir eve ve geçimini sağlayacak kadar servete sahip olmuştur. Evli ve bir çocuk sahibi olan şair, gençlik yıllarından Quartier Latin’den tanıştığı bir başka yazarla da samimi dosttur. Aralıklarla görüşmekte ve birbirlerine karşı dostluk duygularını paylaşmaktadırlar.

En son görüştüklerinden beri aradan uzun zaman geçmiştir. Yazar arkadaşı, Louis Maraz’ın dergilerde imzasına uzun zamandır rastlamadığını fark eder. Bu durumu iyi bir geçim düzeyine erişmiş olan arkadaşının artık dinlenerek ailesiyle birlikte zaman geçirdiğine yorar. Fakat bir süre sonra eski dostunun ağır bir hastalık geçirdiğini öğrenir ve ziyaretine gider. Şairin evine vardığında kapıyı Louis’nin on dört yaşındaki kızı açar ve onun refakatinde hasta adamın odasına çıkar, karşılıklı sohbete koyulurlar. Bir müddet sonra Louis hastalıktan daha çok kızının geleceği hakkında endişelendiğinden bahseder. Tedavisinin uzun sürmesi hâlinde kızı için kenara ayırdığı çeyizini harcamak zorunda kalacağından yakınır.

Dinle... Biz her ne kadar sık sık buluşmuyorsak da sen benim en eski, en iyi refikimsin... Sen bunu kalemini eline alarak ispat ettin... Şimdi ben sana bir sır tevdi’ edeceğim ki onu muhafaza etmekle beraber mesudelerini senin nazar-ı tetkikine arz eden genç müteşairlerin kesr-i cesaretinde istimal edebilirsek bu da memduh bir harekettir... Evet, ben şöhret kazandım. [...] Şu çekmecedeki sarı yeşil, kırmızı, birtakım kâğıtlar var ki her altı ayda bir parçasını kesmek suretiyle yüz elli, iki yüz altın irad temin edilmiş olunur... [...] Ekseriya kendi kendime, eğer ben ölürsem bu birikim karıma ve kızıma maişet, kızıma küçük bir cihaz

⁴⁹⁵ Monsieur Raynbah, “Ahzan-ı Aşk”, (çev. Ahmed Rasim), Hazine-i Fünûn, 30 Mayıs 1312/11 Haziran 1896, S. 4, Nr.7, s. 94-97.

temin etmiş olur, derdim. [...] Lakin bunun için hastalığımın uzamaması lazım. [...] Eğer yedi sekiz sene daha dayanacak olursam artık bir şey kalmaz.

İşte bu duygu ve düşünceler eşliğinde Louis Miraz eski dostuyla dertleşir. On beş gün sonra hasta yatağındaki bu adamın ölüm haberi üzerine cenaze merasimine katılmak üzere eski dost geri döner. Bir kış günü merasim düzenlenir. Cenaze merasiminin sonuna doğru mevtanın eski doktoru bu eski dostun kulağına doğru eğilir ve “İntihar etmiş olduğunu biliyor musunuz?” diye sorar. Louis, çok soğuk bir gece odanın camını, unutmuş gibi yaparak, sabaha kadar açık bırakır. Akabinde şiddetli bir nezleye maruz kalır. Hasta adam, karısına ve kızına geçimlerini sağlayacak bir gelecek kurabilecek meblağı geride bırakmak için kendini feda eder.⁴⁹⁶

“Süt Nine” hikâyesinde annelik yönü ile iki kadın mukayese edilirken taşralı fedakâr bir annenin yaşadığı acılar anlatılır. Anne ve babasız olan köy kızı, çiftliklerde hizmetçilik yaparak hayatını idame ettirmektedir. Çok çalışkan olan bu kız herkesten önce kalkar ve herkesten sonra uyur. Yirmi yaşına geldiğinde birçok talipleri çıkar, fakat hiçbirini kabul etmez. Zaman sonra “oldukça güzel fakat tembel bir işçi hakkında garip bir hiss-i temayül göster[ir].” Süvari alayında yedi yıl hizmet etmiş olan bu eski asker yakışıklı olmakla beraber alkol düşkünü ve serseri mizaçlı biridir. Genç kız, hiç kimsenin damatlığa kabul etmediği bu adama “izdivaca meyl gösterince delikanlı biraz naz bile etti. Fakat reva-yı red göstermedi; zira eski bir çorabın içinde altın bulunduğunu biliyor, hatta hayalhânesinde o altınları şarap şişelerine tebdil etmeye bile başlıyordu.”

Genç kız ve delikanlı bir müddet sonra evlenirler. Evliliklerinin ilk günlerinden sonra işsiz güçsüz olan tembel adam, meşrebine uygun hareket etmeye başlar. Köylü kızı bu evlilikten olma çocuğunu kucağına aldığı gün aynı zamanda evlerine de haciz gelir ve sahip oldukları her şeyi kaybederler. Serseri koca, karısının sütanne olarak şehirde zengin bir ailenin yanına yerleştirmeye karar verir. Bin bir yalanla karısını ikna edip kaybettiklerini geri almak ve çocuğunun iâşesi için genç kadını şehirli ailenin yanında yatılı çalışmaya ikna eder.

Genç köylü kadın bu evde bakımından sorumlu olduğu çocuğun sahip olduğu imkânlar ile kendi çocuğunun sefaletini mukayese ettiğinde hüzünlenir.

⁴⁹⁶ François Coppée, “İhtiyarî Bir Vefat”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Nakil II, s. 93-111.

Şu tıfl-ı nevzâdın hâb-ı malikânesi karşısında müstağrak-ı haz görünce kendi çocuğunu kamış beşiğinin içinde hamiyetsiz, işitmez, derin bir sarhoş uykusuna dalmış bir babanın yatağı kenarında görüyorum zanne[der].

Zengin anne ve baba bu zavallı masum bebeklerini adeta kendilerine bir ayak bağı olarak görürler. Anne devamlı gezmekte, baba kahvede, mahkemede ve borsada vakit geçirmektedir. Çocuğun bütün bakımını sütannesine tevdi etmişler, çocuğu nadiren görürler ve severmiş gibi davranırlar. Evladından ayrı kalmanın acısıyla yüreği kavrulan genç köylü kadın, zengin anne ve babanın lakaytlığına bir anlam veremez. Anne ve babanın evde olmadığı bir akşam çocuk ateşlenir ve hayatını kaybeder. Eve döndüklerinde samimiyetsizce üzüldükleri görülen zengin ebeveyn bir miktar para ile sütanneyi köyüne geri gönderirler.

Yol boyunca çocuğuna kavuşmanın sevinci ile içi içine sığmayan köylü kadın evine vardığında bir facia ile karşılaşır. Verdiği sözünden dönmüş olan sarhoş kocası meyhanededir. Eve girdiğinde ise çocuğunun ölmüş olduğunu öğrenir. Boş beşik odanın bir köşesinde örümcek bağlamış bir hâlde genç kadını derin acılara gark eder. Genç kadın bu acı karşısında aklını yitirir. Tımarhaneye yatırılan kadın devamlı surette bir ayağı ile boş beşiği sallamaktadır.⁴⁹⁷

“Bum Bum” hikâyesinde dar gelirli bir işçi olan Jacques’ın karısıyla birlikte ağır hasta olan oğulları François’nın iyileşmesi için sarf ettikleri çaba anlatılır. Okuldan döndüğü bir gün sıtmaya tutulan François’nın hastalığı son derece ağırlaşır. Eve çağırılan doktor ne kadar çabalasa da istediği ölçüde bir ilerleme kaydedemez. Anne ve babasına çocuklarını mutlu etmelerini ve onun isteklerini karşılamalarını tavsiye eder. Çocuklarını kaybetmekten korkan karı koca, François’yı türlü şeylerle oyalamaya çalışsalar da hasta çocuk bir türlü memnun olmaz. Jacques, işçi maaşıyla borçlanmak pahasına oğlunun mutlu olmasını ve iyileşmesini arzular. Oğlundan ne dileği olduğunu sorduğunda oğlu sadece “bum bum” diye yanıt verir.

İlk başta hasta çocuğun neyi kast ettiğini anlayamazlar. Daha sonra Jacques, oğlunun “bum bum” diyerek bir sirk soytarısını kast ettiğini anlar. Bir yortu günü Jacques oğlunu sirke götürmüş ve bir cambaz gösterisi seyrettirmiştir. François, bu gösterideki cambazı hatırlamış olmalıdır. Ertesi günün sonunda eline geçen yevmiyesi ile oğluna bir cambaz oyuncak alarak onu mutlu etmek istemişse de çocuk istediğinin oyuncak değil cambazın

⁴⁹⁷ François Coppée, “Süt Nine”, Nakil III, s. 73-92.

kendisi olduğunu söyler. Bunun üzerine Jacque sirke gidip cambazın adresini öğrenir ve evlerine gelip François'yı eğlendirmesi için “korka korka bacakları şiddet-i tesirden kırılmış gibi bir hâlde” cambazın kapısına varır. Bununla birlikte çaresiz baba, “temaşa sanatkârları kibarların evlerine gidip terennüm ederler. Bazı parçalar okurlar” diye düşünüp reddedilmekten korkar. Karşısındaki adama oğlunun durumunu ve kendisinden ricasını arz edip yardım diler. Jacque'ın François için bir “lema-yı saadet” olacak teklifi, cambaz tarafından kabul görür ve birlikte eve giderler. Fakat alışık olduğu hâlde soytarıyı görmeyen François bu o değil deyince adam evine gidip tıpkı sirkteki gibi giyinir. Günlerce bu kıyafetlerle François'yı ziyaret eder ve çocuğun iyileşmesini sağlar. Doktor dahi öngörülemeyen bu iyileşme karşısında şaşırır. Maddi imkânsızlıklara karşı mücadele eden Jacque da bir baba olarak evladına duyduğu sevgi sayesinde oğlunu sağlığına kavuşturabilmiş olmanın saadetini karısıyla paylaşır.⁴⁹⁸

“Bir Cambaz” hikâyesinde Galochard adında bir cambazın hayal kırıklıkları ile geçen hayatı hikâye edilir. Galochard, tamirci bir babanın oğlu olarak dünyaya gelir. Annesini hiç tanımamıştır. Babası oğlunu on iki yaşına kadar okutur ve ileride geçimini sağlayabilmesi için çalışma hayatına atılmasına karar verir. Oğlunu çıraklığa verir, iyi bir işçi ve mesleğinde ilerledikçe bir ustabaşı olarak rahat bir hayata sahip olmasını diler. Bir müddet sonra babasının ölümü üzerine hayatta bir başına kalır. Yanında çıraklık yaptığı usta ise onu sık sık dövmektedir. Bu dayaklardan yılar ve on beş yaşında fabrikadan kaçır. Günlerce aç ve susuz gezdikten sonra geri dönmekten başka çaresi olmadığına karar verir. Fabrikaya geri döndüğü esnada yolda bir adamla karşılaşır. Hâlini ve çaresizliğini anlattığı bu adam bir sirk topluluğunu idarecisidir. Lagamache, küçük Galochard'ı alıp bu topluluğun yanına götürür ve ona cambazlık mesleğini öğretir. Galochard mesleği hakkıyla öğrendikten sonra topluluktan ayrılır ve kendi başına çalışmaya başlar.

Bir akşam işten dönerken yolunun üzerinde ağlamakta olan üç yaşlarında bir kız çocuğuna tesadüf eder. Bu masum çocuğa kanı ısınır. Karakola götürür ve ailesi bulununcaya dek onunla kalması için polisten izin alır. Aradan yıllar geçer fakat kimse küçük Marie'yi arayıp sormaz. Galochard onu kendi kızı gibi sever ve sahiplenir. İyi bir eğitim alması için tanınmış ailelerin çocuklarının gittiği bir okula yatılı olarak kaydettirir. Bütün hayatını bu kız çocuğunun iyi bir eğitim almasına ve mutlu olmasına adar. Diğer yandan cambaz olduğunu kızından saklar. Marie, gerçek babası olarak bildiği

⁴⁹⁸ Jules Clarétie, “Bum Bum”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Nakil I, s. 17-34.

Galochard'ın bir fabrikada hâli vakti yerinde bir ustabaşı olduğunu zannetmektedir. Cambaz, onun refahı için her zamankinden fazla çalışmakta ve ona hiçbir şey hissettirmemektedir. Marie on sekiz yaşına geldiğinde artık okula gitmek istemediğini söyler. Yakın zamanda bir arkadaşının düğün töreninde karşılaştığı Georges de Villeveux isminde bir gençle birbirlerinden hoşlanıp evlenmek istediklerinden bahseder.

Artık Marie'nin gerçek kızı olmadığını kendisinin de bir cambaz olduğunun üvey kızına itiraf etme vakti gelmiştir. Sinir buhranları geçiren genç kız, aşığına bir mektup yazıp saygıya değer bir soyadı olmadığından evlenemeyeceklerini söyler. Bir müddet sonra bu adamdan metresi olmasını talep eden bir mektup alan Marie yine sinir buhranları geçirir; fakat en sonunda Galochard'dan habersiz evi terk edip Georges de Villeveux'nün metresi olur. Artık yaşlanmış olan Galochard, onca yıl gözünden sakındığı kızının bu yaptığına karşılık son derece kırılır ve hayata küser.⁴⁹⁹

“Şefkat-i Pederâne”de baba Bourgoys ve anne Clemence'in biricik oğullarına kırılganlıklarından doğan küslüğün neden olduğu huzursuzluklar ve nihayetinde şefkat dolu baba yüreğinin oğlunu affı anlatılır. Bourgoys ve Clemence otuz yıldır evlidirler. Evliliklerinin ilk yıllarında duvar ustalığı ile evinin geçimini sağlayan Bourgoys, başlarda kimi yoksulluklara maruz kalmışsa da sonraki yıllarda işleri düzelmiş ve varlıklı bir adam olmuştur. Evlenmelerinin ardından on yılın sonunda oğulları Edouard dünyaya gelir. Bugünlerde işlerini yoluna koymaya başlayan baba, “inşaallah oğlumuz, babası gibi bütün gün iskele üzerinde çalışıp çabalayarak akşamları eve mavi gömlekli kireç lekeleri içinde gelmeyecek” diyerek, karısına oğlu için rahat bir gelecek hazırlayabileceklerinden neşe ile bahseder. Edouard, ebeveynlerince gayet sevilir ve şımartılır. Fakat evlerinde son iki yıldır o eski neşe ve birbirlerine gösterdikleri sevgi gösterilerinden eser kalmamıştır. Karı koca hemen her gün tartışmakta, birbirilerine kırıcı sözler sarf etmektedir. Bu mutsuz tablonun sebebi ise Edourd'dır.

İki seneden beri ekseriya hep böyle yemek sonunda karı koca arasında kavga çıkardı. Zira iki sene oluyor ki, hukuk tahsilini ikmal etmek üzere iken Quartier Latin'de tesadüf ettiği, nesli meçhul bir kadınla rızaları hilâfına izdivaç etmiş olduğu için, evlatları Edourd'a darılmışlardı.

Oysaki baba Bourgoys, oğluna “yirmi beş bin liralık irat” bırakmayı ve onu kendi elleriyle “çıtı pıtı” bir hanım kızla evlendirmeyi hayal etmiştir. Oğlunun kendisinden

⁴⁹⁹ Jules Claretie, Bir Cambaz, (çev. Mehmed Halim), s. 2-46.

habersiz ve tanımadıkları biriyle evlenip tahsilini yarıda bırakmış olması Bourgoy'da derin bir hayal kırıklığına sebep olmuş, bundan doğan öfke de, zamanla yumuşayan annenin barışma ısrarlarına mukabil evin içinde tatsız tartışmalara sebep olmaktadır. Kafa dağıtmak için kahveye giden baba, orada oyun arkadaşlarıyla dertleşir. Yüzüne karşı kendini haklı bulan arkadaşları arkasından farklı konuşurlar.

Çiçek paskalyasının olduğu gün insanlar kiliselerden döner, evlerini güzel kokulu şimşir dalları ile süslerler. Akşam eve geç gelen Bourgoy kahvaltı yapmak için salona geldiğinde hoş kokulu şimşir dalları eşliğinde hatıralara dalar ve oğlu ile geçen mutlu günleri hatırlar. Gayet müteessir olan baba, uzun zaman sonra ilk defa karısına, Clemence diye hitap eder ve oğullarını affedebileceklerinden bahseder. Mutlulukla kocasının boynuna atılan kadın, gördüğü şefkat karşısında kendisinin bir süre önce oğlunu evinde ziyaret ettiğini itiraf eder. Gelinlerinin ise aslı bilinmeyen biri olmadığını, kendilerinin de eskiden olduğu gibi fakir bir aileden geldiğini anlatır. Güzel, çıtı pıtı bir gelinlerinin olduğunu söyler. Baba Bourgoy o hâlde barışmamızın nişanesi olarak şu hoş kokulu şimşir dalları da alalım ve evlatlarımızı alıp beraber kahvaltı yapalım diyerek, sevinçle evden çıkarlar.⁵⁰⁰

“Bir Veda” hikâyesi, ölmek üzere olan eski bir sevgilinin mektubuyla başlar. Jean beş yıl önce aşk yaşadıkları Catulde'ü yüz üstü bırakıp terk etmiştir. Ölüm döşeginde iken eski sevgilisine hitaben kaleme aldığı mektubunda hem nedamet getirir hem de son bir ricada bulunur. Jean, Catulde'ün eline geçtiğinde kendisinin ölmüş olacağını yazan mektubunda:

Canı lisanı üzerine gelmiş olan bir felaketzede sana rica ediyor, affet güzelim. [...] Hatırında mı? Bazı işlerimi tesviye için Paris'e geldiğim zaman sensiz geçirdiğim o haftalar kadar uzun görünen leyâl-i yelda-yı ıstırabımı hep seni hayal etmek için geçirmiştım. Catulde! İtiraf-ı cürm ediyorum, beni affet. Fakat seni son derecede bir vefasızlıkla unutmuştım. [...] Affet, seni bir kız için unutmuştım. O kız aktrist idi. O, seni temin ederim ki pek namuslu idi. Onunla tezevvüç edip sana istifa-yı kusura geldiğim zaman beni affetmeyeceğini beyan etmiştin.

Jean mektubunun sonunda, “validesini bir saniye bile görmemiş, bugün işte beş yaşında olduğu hâlde kimsesiz kalmış” olan oğlunu Catulde'ün merhametine emanet

⁵⁰⁰ François Coppée, “Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri/Şefkat-i Pederâne”, (çev. Mustafa Hayrullah), Maarif, 13 Nisan 1311/2 Mayıs 1895, C.7, Nr.179, s. 183-184; 20 Nisan 1311/2 Mayıs 1895, Nr.180, s. 191-192; 27 Nisan 1311/9 Mayıs 1895, Nr.181, s. 199-200.

ettiğini kaydeder. Catulde mektubu defalarca okumuş, mazinin acı hatıraları altında hüznе dalmıştır. Hizmetçisine çocuğu kendi yanına çıkartmadan aşağıda, evin girişinde tutmasını söylemiştir. Çokça üşümüş ve acziyet içinde görülen çocuğa acıyan hizmetçi onu kendi odasına almış ve yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu esnada çocuğun sesini işiten ev sahibesi odasından çıkar ve daha önce tenezzül edip hiç girmedığı hizmetçi odasına girer. Biçare çocuğu görünce kalbi yumuşar ve bu masuma acır. Bunun üzerine onu kucaklayıp öper ve eski sevgilisi Jean'ın bu masum yavrusunu sahiplenir.⁵⁰¹

“Valide” hikâyesinde ise, artık evlenme çağına gelen genç kız müstakbel eşiyle babasının yanında babaannesi tarafından takdis edilmek ister. Baba ise, kızının onun gözünde henüz küçük bir kız olduğundan ve evlenmek için erken olduğundan bahisle kızının büyüdüğünü kabul etmek istemez. Annesiyle dertleşen babayı teselli etmek de yaşlı kadına kalır. Yaşlı kadın bugün ilerlemiş yaşıyla oğlunun dahi onun gözünde bir çocuk olduğundan bahseder. Çocukların anne ve babalarının gözlerinde hiç büyümediklerinden fakat hayatın kendi akışı içinde insanları büyütüp olgunlaştırdığından söz eder. Bu genç kız da artık büyümüş ve evlenme çağına gelmiştir. Bu sözlerle oğlunu teskin ettikten sonra genç çifti karşısına alır, takdis eder ve mutluluklar diler.⁵⁰²

“Seyahat” hikâyesinde ise bir annenin kızına olan düşkünlüğü anlatılır. Evlenmiş olan bir çiftçi kız, anne ve babasıyla birlikte aynı evde yaşamaktadır. Kızın babası makul davranıyorken anne kızını damadından kıskanmaktadır. Evin içindeyken bu yeni çiftin bir türlü bir arada baş başa kalmalarına müsaade etmez. Bu durum üzerine kızın babası bir tren bileti alarak bu yeni çifti bir süreliğine tatile gönderir. Yolculuk sırasında yanlışlıkla bilmedikleri bir durakta inen çift, sekin güz boyunca tabiat içinde bir pansiyonda baş başa vakit geçirirler. Mutlu geçen günlerin ardından eve döndüklerinde kıskanç anne hâlâ kızını damadından kıskanmaya devam eder.⁵⁰³

“Jean” hikâyesi ise bir yaşlı babanın evlat sevgisini konu edinir. Birahannede yemek yiyen adam bir taraftan da çevresini gözlemler. Bu esnada yaşlı ve felçli bir adam içeriye girer. Yaşlı adam elleri titreyerek zorlukla yemeğini yediği esnada, başka bir masada yemek yiyen bir aile yaşlı adamın dikkatini çeker. Ailenin küçük çocuğu neşe ile konuşup yemeğini yemektedir. Bu mutlu aile tablosunu seyreden adam bir anda ayağa kalkar ve

⁵⁰¹ “Bir Veda”, (çev. Ahmed refik), Mekteb, 26 Kânunusani 1311/7 Şubat 1896, C.4, Nr.20, s. 309-311.

⁵⁰² Gustave Droz, “Valide”, (çev. Halid Ziya), Servet-i Fünun, 20 Mayıs 1309/1 Haziran 1893, C.4, Nr. 116, s. 183-186.

⁵⁰³ “Seyahat”, (çev. Mustafa Hayrullah), Maarif, 30 Kânunusani 1310/11 Şubat 1895, S. 4, C.7, Nr.169, s. 103-104.

küçük çocuğa “Jean” diyerek hitap eder. Bu esnada yaşlı ve felçli adamın vücuduna bir dinçlik geldiği görülür ve sonra üzgün bir hâlde mekânı terk eder. Peşi sıra gelen garson bu yaşlı adamın daha önce buraya kaybettiği kızı ve torunuyla geldiğini onları kaybettikten sonra ise artık yalnız gelmeye başladığını söyler. Yaşlı adam masadaki küçük çocuğu kendi torununa benzetmiş olmalıdır.⁵⁰⁴

“Bir Valide” isimli hikâyede geniş tabiat tasvirleri karşısında evladının ölümünden dolayı müteessir olan bir anne konu edilir. Oğlu ölen anne, kendisiyle ikinci evliliğini yapmış olan kocasının kız ve erkek olmak üzere iki evladının üvey annesidir. Oğlunun kaybı karşısında son derece açıcı çeken anne, denizci olan ve uzun bir sefere çıkmış bulunan kocasının yokluğu sebebiyle manevi olarak kendisine hiçbir destek bulamaz. Zamansız gelen bu ölüm hadisesi annenin kiliseye karşı da mesafeli durmasına sebep olur. Kendi oğlunun yokluğuna rağmen üvey evlatlarının ortalıkta koşuşturmalarına karşı içten içe bir hınç duygusu besler. Bu sebeple babalarının yokluğundan da yararlanarak kızı bir manastıra, oğlanı ise uzaktaki bir yatılı okula göndermeyi düşünür. Aklında bu düşünceleri tartmakla meşgulken, diğer taraftan evlendiklerinde kocasına, çocuklara gerçek bir anne şefkatiyle yaklaşacağına dair söz vermiş olduğu aklına gelir. Fakat öz evladının acısı bu sorumluluk duygusundan daha ağır basmaktadır. Merhamet duygusunu öfkeyle bastırmışken evin içine girer ve bu iki çocuğun, ölen evladının odasında olduklarını fark eder. Öfkeyle odaya girip çocukları azarlayacakken bu iki masumun konuşmaları öfkesinin yerini merhamet duygusuna terk etmesine sebep olur. İki küçük çocuk Paskalya sebebiyle kardeşlerinin odasına renkli yumurtalar ve bir demet çiçek getirmişlerdir. Kardeşleri, geçen yıl olduğu gibi bu yıl da, odasını bunlarla süsleyerek hatırasını yâd etmek istediklerini görür. Önceki duygularından pişmanlık duyan üvey anne bu iki masum çocuğa sarılır ve evlat acısını onların sevgisiyle dindirmeye çalışır.⁵⁰⁵

2.1.4. Yaşadığı Muhit ve Toplumsal Statüden Şikâyet

Emile Zola’nın “Nantas” başlıklı hikâyesinde Marsilya’da orta gelirli bir ailede yetişen Monsieur Nantas’ın Paris’te arzuladığı hayatı elde etmek için yaptığı tercihlerin sonucunda ortaya çıkan trajik hayat hikâyesi anlatılır. Bir duvarcı ustasının oğlu olan Nantas, oğlunun önemli biri olacağına inanan hırslı bir annenin arzularıyla yetişir.

⁵⁰⁴ “Jean”, (çev. Fikret), Maarif, 28 Eylül 1311/10 Ekim 1895, S. 4, C.7, Nr.200, s. 413-416.

⁵⁰⁵ “Bir Valide”, (çev. A. Samim), Servet-i Fünun, 11 Mayıs 1315/23 Mayıs 1899, S. 10, C.19, N.480, s. 186-189.

Ailesinin desteğiyle üniversite eğitimi alır. Annesinden gelen hırslı mizacıyla yaşadığı muhiti aşp çok zengin ve güç sahibi olmayı arzular. Önce annesinin daha sonra babasının ölümüyle bir başına kalan genç adam, cebindeki iki yüz frankla Paris'e gelir. Basit bir oda kiralar ve günlerini iş aramakla geçirir. Bulacağı iş, hak ettiğine inandığı maddi ve manevi güce ulaşmakta ilk adım olacaktır.

Paris sokaklarında uzun süre aylakça dolaştıktan sonra hiçbir iş bulamaz ve tüm birikimini tüketir. Artık hiç parası kalmamış, aç karnına umutsuzluğa gömülmüş hâlde intihar etmeyi düşünmektedir. Kiraladığı odadaki sandalyenin üzerinde uyuya kalır ve kapıcının, tanımadığı bir kadınla odaya girdiği esnada uyanır. Karşısındaki kadın yani Mademoiselle Chuin, Baron Danviliers'in kızı Mademoiselle Flavie'nin dadısıdır. Mademoiselle Chuin, Nantas'ya içinde bulunduğu tükenmişlikten kurtaracak ve ona arzu ettiği gücü kazanmasını sağlayacak bir teklifte bulunur. Baron Danviliers'in kızı evlilik dışı bir ilişki yaşamış ve hamile kalmıştır. Genç kadın ailesinin soylu ismine leke sürmemek için evlenmek suretiyle hamileliğini meşru bir kılıfa sokmak ister. Dadı Chuin, Nantas'ın iğfal edilmiş olan bu genç kadınla iki yüz bin frank karşılığında evlenmesini teklif eder. Bu sayede hem soylu bir ailenin ismi temize çıkacak hem de Nantas hayallerine ulaşmak için büyük bir adım atmış olacaktır. Nantas teklifi kabul etmek üzere Mademoiselle Flavie ile buluştuğunda her ikisi de bu evlilikten beklentilerini açıkça konuşurlar. Genç kadının muhatabını sosyal açıdan kendine denk görmeyen müstehzi edası Nantas'ı kızdırır. Bunun üzerine yalın bir dille gerçekleri muhatabının yüzüne vurur.

Affedersiniz, Madame! Bu pazarlıkta her ikimizin de ne olduğunu layıkıyla takdir buyurmuyorsunuz. Bendenize kalırsa fitraten mertebemiz birdir.

[...]

Evet, ikimizin de mertebesi birdir. Size söylemek istediğim, bir hatayı tamir için isim arıyordunuz. Ben namımı verdim. Bana gelince, cemiyet-i beşeriyeye kendimi tanıtmak istiyordum. İstikbal parlaklığı arzu ediyordum. Siz de ona vasıta oldunuz. Yine mahiyetleri bir, iki şerikiz. Yapacağımız bir şey varsa o da birbirimize medyun-ı şükran olduğumuzu unutmamaktır.

Mademoiselle Flavie, rahibe okulundan bir arkadaşının kocası olan Monsieur des Fondette tarafından iğfal edilmiştir. Güvendiği bir adam tarafından istismar edilen genç kadın şimdiyse hiç tanımadığı bir adamla aile şerefini korumak için anlaşmalı olarak evlenir.

Anlaşmalı evliliğin ardından on yıl geçtikten sonra Nantas işlerinde çok başarılı olur. Zengin olduğu kadar itibar sahibidir de... Fransa'nın İkinci İmparatorluk Dönemi'ndeki siyasal ve toplumsal olaylardan yararlanarak birçok mülk kazanır ancak bu maddi zenginlik onu tatmin etmez. Siyasi sahada güç sahibi olma çabası onu milletvekili yapar. Milletvekilliğinin ardından maliye bakanı olmak için çabalamaya başlar. Aynı günlerde anlaşmalı karısı Mademoiselle Flavie ise Nantas'a karşı son derece ilgisizdir ve anlaşmaları gereği özgür bir kadın olarak hareket etmek ister. Elde ettiği onca başarıyla tatmin olmayan müstakbel maliye bakanı Nantas, karısının hareketlerini takip etmesi için daha önce ara buluculuk yapmış olan Mademoiselle Chuin'i on bin frank karşılığında ikna eder.

Diğer taraftan aylar önce karısından boşanmış olan Monsieur des Fondette ise on yıl önce istismar ettiği Mademoiselle Flavie ile yeniden görüşmeği arzu eder. Amacına ulaşmak için o da, genç kadının dadısını on bin frank vaadiyle kendisine yardım etmesini sağlar. İkili oynayan açgözlü kadın, Mademoiselle Flavie'nin, bilgisi dışında, odasına habersizce eski aşğını aldıktan sonra diğer taraftan Nantas'a da karısının odasında bir yabancı olduğunu haber verir. İki adam yüzleştikten sonra Nantas kalp kırıklığı ile çalışma odasına döner. Kendisini imparatora ispat etmesini sağlayacak mali bir rapor hazırlamaya koyulur. Bu raporu hazırladığında alacağı takdirle maliye bakanı da olmaya hak kazanacaktır. Kâğıt ve kalem hışırtıları arasında bir yandan da masanın üzerindeki silahıyla intihar etme düşüncesini zihninde dolandırır. Her ne kadar kalbi kırılmış ve aşkına karşılık bulamamış olsa da hâlâ bir bakan olabilme arzusuyla çalışmayı sürdürür. Mutsuzluk içinde düşüncelere dalmış olduğu esnada Mademoiselle Flavie odaya girer ve boynuna sarılarak aşkını ilan eder. Genç kadının sevgisini itiraf ederken söylediği son cümle ise onu yeni bir bozguna uğratar: “Seni seviyorum, çünkü sen güçlüsün.”⁵⁰⁶

“Nîm Saadet” hikâyesinde kocasından gördüğü tüm ilgiye ve yaşadığı rahatlığa rağmen evli bir kadının memnuniyetsizliği anlatılır. Juliette, Baron Denier ile evlidir. Kocasıyla evlenmeden önce Maurice isimli bir talibi olmuş, ailesinin etkisiyle onu reddedip Baron ile evlenmeyi tercih etmiştir. Baron karısına karşı son derece müşfik, ilgili bir kocadır. Fakat Juliette aklının bir tarafında sürekli Maurice'i düşünmekte, şayet onunla evlenmiş olsaydı daha mutlu olabileceği vehmiyle üzüntü duymaktadır.

⁵⁰⁶ Emile Zola, “Nantas”, (çev. Cemil Zeki), Mekteb, 30 Haziran 1310/12 Temmuz 1894, C.2, Nr.14, s. 38-48; 28 Temmuz 1310/9 Ağustos 1894, C.2, Nr.15, s. 86-96; 10 Eylül 1310/22 Eylül 1894, C.2, Nr.16, s. 134-141.

Hiç hafızaya malik olmayaydım, hiç tahayyülata kapılmayaydım ne kadar mesut olacaktım! Ne noksanım var? Kocam ruhperver, âli cenap, latiftir - bununla beraber beni seviyor. Anladım ki, Pepita'nın tahmin-i vech ile bu zevc alâdan âlâ bir muşakadır. Hatta onun sayesinde gördüğüm mizacımda ufak temayül-i âşıkane bile var. [...] Mamañih büsbütün mesut değilim. Efkârıma rağmen Baron bu hâli iyice görüyor. Hatta sanırım ki bundan müteessir bile oluyor. Efsus! Elimden bunun için ne gelir!..

Juliette duygularını dahi paylaşmadığı Maurice için muhayyel bir sevgi duymakta ve onunla beraber olamamanın ıstırabını çekmektedir. Kocasını ile muhayyel sevgilisi Maurice'i mukayese eder.

Mamañih kocan, Maurice olaydı, kırk beş yaşında, evet, vücutça mükemmel, oldukça parlak, fakat kırk beş yaşında bir adama bedel cidden genç, güzel bir karın-i güzine malik bulunaydın, mesela ömründe bir parça seve seve tahattur ve tefekkür edegeldiğinin o yegâne meşkûk emel ve hayalin gibi...

Juliette, ilerleyen satırlarda iç muhasebeler hâlinde evliliğinden duyduğu üzüntüyü sürdürür, tüm evli kadınların acaba aynı duyguları paylaşıp paylaşmadığını sorgular. “O hayâlet-i muazzeze her lahza gözümün önündedir” diyerek Maurice'i yâd eder.⁵⁰⁷

“Kadın Kalbi” hikâyesinde evli olmaktan ve kendisine gayet ilgili olan kocasından sıkılan bir kadın konu edilir. Hikâye kahramanının Adèle ismindeki arkadaşına yazdıkları mektuplar yoluyla aktarılır. Evli kadın ilk mektubunda:

Teehhül! Ne zalim kanun-u tabiat! Tam kendini bildiğin bir sırada ailenden, ehibbandan ayrılmak! Hâl ü istikbalini yabancı bir adamın yedd-i iktidarına tevdi etmek! Adèle, beni dinle, sakın ebeveyninin ibramatına kapılıp da teehhül fikrinde bulunma! Sen de benim gibi kendi ihtiyarınla girdab-ı felakete ilka-yı nefis etme!

diyerek arkadaşı Adèle'e dert yanar. Evli kadın kocasını sevmediğinden, onunla aynı evi paylaşmaktan dolayı çok üzgün olduğundan bahseder. Kocasını ise ona karşı gayet nazik ve ilgilidir. Bir akşam sıklıkla bahane etmek için salondaki koltukların darlığından şikâyet etmiş ve bir sonraki gün bu koltukların daha genişleri ile değiştirilmiş olduğunu fark ettiğinde ise kocasına karşı kalbi hâlâ yumuşamamıştır.

Bir müddet sonra avukata gidip boşanma davası açmak istediğini söyler. Fakat avukat boşanmaya sebep olacak makul gerekçeler göremeyince kadının başvurusunu reddeder. Gayet gergin bir hâlde eve döndüğünde ise kocasına karşı kırıcı davranır, kaba konuşur. Bu akşamı müteakip iki gece kocası eve gelmez. Bu durum karşısında

⁵⁰⁷ Marcel Prévost, “Nîm Saadet”, (çev. Ali Kemal), Juliet'in İzdivacı, s. 125-132.

meraklanan kadın, kocasına karşı kırıcı tavrından pişman olur ve merakla yolunu gözler. Bu sırada boşanma talebini reddeden avukat evlerine gelir ve kocasını tiyatrodaki bir kadınla gördüğünü söyler. Kadının gözlerinin içine bakarak, istemesi hâlinde boşanma davası açabileceğini söyler. Buna mukabil kadın bu teklifi kesin bir dille reddedip avukatı uğurlar. Kocasını eve döndüğünde müşfik davranıp nedametle onu yeniden sevmesi ve aralarındaki kadını unutmaması için ricada bulunur. Karısını gayet sevmekte olan adam, karşılıklı konuşmanın ardından karısına bir hayat dersi verir:

İzahat makamında olmak üzere kütüphanesini açarak Victor Hugo 'nun bir eserini çıkardı. Birkaç sahife çevirdikten sonra bulduğu şu ibareyi bana okudu: 'Kadın gölge gibidir: takip ettikçe kaçır, kaçtıkça takip eder.'"⁵⁰⁸

“Tehalüf-ü Hissiyat”ta daha önce babasının evlenmesini zorlaştırdığından yakınan bir genç kızın evlendikten sonra evlilik hayatından sıkılan, eşinin eve gelmemesi üzerine de bu defa eşini yeniden eve bağlamak için çabalayan bir kadının tatminsizlikleri konu edilir. Genç kız yirmi yaşına geldiği hâlde babası ve ağabeyinin tavırları sebebiyle bir türlü evlenemez. Talipleri türlü bahanelerle reddedilir. Genç kız bu durumdan üzüntü duyar. “İnsan evli olsa, bir kedere tutulunca odasına çekilir... bir arkadaş, bir yar-i can bulur... Onunla hasbihal eder... Kalp boşalmalı ki biraz müsterih olsun...” diyerek hâlimden şikâyet eder. Bu genç kız evlendikten sonra ise “Bir kedere tutulunca odana çekilirsin, biraz kendi kendine yaşamak istersin... Heyhat! Nerede o nimet? Derhâl içeri başka biri girer! O zaman mecbursun... Yahut ne düşünüyor ne dinliyorsun... Tafsilat vereceksin...” diyerek evli olmaktan yakınır.

Kocasının gece eve gelmeyeceğini haber aldığı anda “izdivacımdan beri dört ay oluyor, her gün her gece birbirimizden ayrılmadık... Bir parça da araya böyle iftirak girsin” diyerek sevincini ifade eder. Fakat kocasının eve gelmediği geceler sıklaştıkça bu defa onun kendi hevesleri peşinde koşturmasına razı olmak istemez. Eve dönmesini dilediği ve haber gönderdiği kocası için “Daha kapıdan girerken boynuna sarılırım... ‘sensiz gündüzleri geçirmek bana girân geliyor... Bir de buna geceleri de mi ilave etmek istiyorsun?’ derim... Var şeytaniyetimle izzet-i nefsimi okşarım... alâ olur” diyerek bu defa da kocasını tekrar eve bağlamak ister.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Marcel Prévost, “Kadın Kalbi”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 93-108.

⁵⁰⁹ Marcel Prévost, “Tehalüf-ü Hissiyat”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 123-134.

“Kıskançlık/Bir İhtiyar Kızın Hasbihali” hikâyesinde Paris dışında taşrada yaşamış olan Hodier ve Germain isimli iki arkadaşın hayatı hikâye edilir. Germaine ve Hodier çocukluk ve genç kızlık çağlarının ilk yıllarını beraber geçirirler. Birlikte katıldıkları kibar âlemlerinde Hodier, vakur bir hâlde insanların dikkatini çekiyor olsa da Germaine tavırları ile çevresine daha fazla insanı toplamayı başarır. Germaine’den etkilenen ve onunla evlenmek isteyen talipleri olur ve genç kız en sonunda dördüncü talibi olan gümrük memuru bir adamla hayatını birleştirmeye karar verir. Hodier, Germaine’den daha güzel ve zengin olmasına rağmen bir yuva kuramaz, çok zengin bir koca ile refah içinde yaşayacağını zannederken ardında bıraktığı yıllar onu evde kalmış mutsuz bir kadına çevirir. “Letafet-i vechiyei kurutan, solduran iştiyak-ı teehhüle” tutulur. Vakit geçirmek için küçük işlerle meşgul olur, birkaç yabancı dil öğrenir. “Fakat bunları kiminle konuşmalı” diyerek üzüntü duyar. Uzun seyahatler düzenleyip kendini eğlendirmeye çalışsa da bu uğraşların hiçbiri onu teskin edemez.

Germaine ise kocasının terfileri ile Paris’te müreffeh bir hayat idame edip kızı ve oğlu ile mutluluk içinde yaşarken, feleğin cevriyle kocasını erken yaşta kaybeder. Ardından asker olan oğlu hummaya tutulur ve ölür. Kızı da kuşpalazından hayatını yitirince Germaine otuz yıl sonra kasabaya geri döner. Yıllardır yaşadığı hayata imrenen ve onu uzaktan uzağa kıskanan Hodier ise eski arkadaşının geri dönüşüne sevinirse de ona karşı beslediği kıskançlık duygusu halen devam eder.

Evet, bu kadıncağz dert gördü. Şimdi biçare bir felekzede demektir. Fakat muhabbet nedir, tattı. Bir zevce oldu. Bir valide oldu. Şu dakikada, evet şu dakikada bile hâline haset ederim. Felaketini kısıntıyorum. Bugünkü mezarlar, onun, kâmilin onundur. O üstlerinde istediği kadar ağlar, sızlar, malıdır, hakkıdır...

Hodier, uzun yıllar kendi tercihleri sonucunda ve isteklerine uygun bir hayat sürmüş fakat aradığı iç huzuru ve mutluluğu bulamamıştır. Ondaki tatminsizlik hâli, çocukluk arkadaşının hâli karşısında da dinmek bilmez bir durumdadır.⁵¹⁰

“Süs” hikâyesinde, bulunduğu sosyal mevkiden memnun olmayan bir kadın müreffeh ve lüks içinde bir hayatın özlemini çeker. Karısının bu arzusundan haberdar olan koca ise onun mutlu olabilmesi için çareler arar. Günün birinde evlerine bir balo davetiyesi gelir. Bundan mutluluk duyan koca, bir müjde verircesine davetiyeyi karısına gösterir. Kadın ise gidecek olsa dahi şık bir elbisesi olmadığından baloya gitmek istemez.

⁵¹⁰ Marcel Prévost, “Kıskançlık”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 190-198.

Bir müddettir yeni bir av tüfeği almak için para biriktiren adam, biriktirmiş olduğu parayı bunun üzerine karısına verir. Elbisesini tamamlayıcı bir aksesuar olması için kadın da bir arkadaşından şık bir broş ödünç alır. Balo gecesinin sonunda broşu kaybettiğini fark eden kadın çok üzülür, telaşa kapılır. Bu emaneti geri verebilmek için karı ve koca yüklüce bir meblağ borç alırlar. Genç kadın broşu emanet aldığı kadına bir şey sezdirmeksizin satın aldığı broşu arkadaşına iade eder. Evli çift, sonraki on yıl boyunca borç aldıkları parayı tamamlamak için gece gündüz çalışır ve tasarrufta bulunurlar. Genç kadın, aldıkları borcu ödedikten kısa bir süre sonra daha önce broşu emanet aldığı kadınla sokakta karşılaşır. Muhatabı olan kadın kendisinin çok yıpranmış ve yaşlanmış görüldüğünden bahsedince muhteris kadın başından geçenleri anlatır. Broşu emanet veren kadın bu mücevherin aslında sahte olduğunu keşke en başından her şeyi kendisine anlatmış olmasını söyler.⁵¹¹ Onca yıl çekilen yoksunluk ve tasarrufun, hevayi bir arzunun sonucu olduğu anlaşılır.

“Masıyet-i Gurur” hikâyesinde bir kasabada varlıklı bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen, annesinin istekleri doğrultusunda eğitim ve terbiye almış olan Jucille’in evlilik çağına geldiği sırada dışa vuran memnuniyetsizlikleri anlatılır. On dokuz yaşındaki Jucille ve yirmi yaşındaki amca kızı Rosalie çiftlikte birlikte vakit geçirirler. Babası ve annesi ölmüş olduğundan, Rosalie fakir bir kız olarak amcasının himayesinde hayatını sürdürmektedir. Jucille ve Rosalie birbirinden çok farklı mizaçlara sahiptir. Jucille almış olduğu eğitim ve terbiye dolayısıyla adeta şehirli bir marquise gibi hareket eder. Çiftlik ve ev işleriyle ilgilenmez. Gününü piyano çalarak ve roman okuyarak geçirir. Yaşadığı muhite ve gün boyu karşılaştığı kasaba halkına karşı küçümseyici bir tavra sahiptir. Babasının da gayet takdir ettiği George isimdeki bir genç adam onunla evlenmek istemişse de, bir kasabalı olduğu ve hayalindeki erkekle hiçbir yakınlıkları olmadığından bu teklifi reddeder. O, Paris’in kibar âlemlerinde arz-ı endam eden soylu beylerinden biriyle hayatını birleştirmeyi arzular. Babasının ısrarları karşısında, “Ben hiçbir vakit bir köylü ile izdivaç etmeyeceğim” diyerek itiraz eder. Bu cevap karşısında sinirlenen baba, annesine dönerek sitemlerini ardı sıra yüzüne çarpar.

Beğendiniz mi? Kerimenizin bir mademoiselle olmasını arzu etmiştiniz. Emeline nail oldunuz. Lakin bugün takip etmek istediği hatt-ı hareketi alkışlıyor musunuz? Yanında elinle büyütüp Rosalie gibi mükemmel bir ev kadını edemez miydin? Yok, kızımı mutlaka şehre göndermeli, orada bilmem neler okutturmalı imiş! Bak bendeki ahmaklığa ki yürü dediğin yolda körü körüne ilerlemekten

⁵¹¹ Maupassant, “Süs”, (çev. Mustafa Hayrullah), Mekteb, 29 Kânunuevvel 1310/10 Ocak 1895, C.1, Nr.22, s. 428-432.

çekinmedim. Söyle bakayım şehirde okuduğu kitaplardan şuh meşreplikten, büyük hanımların hevesâtını taklitten, efkâr-ı mezmûmeyi terviçten başka ne istifade edebildi. Aldığı ders-i edebî ilk numunesini henüz şimdi gördük. Bugün kabarır elbise giymeyi, sa'y u gayretle elleri katılaştırmış bir genci zevçliğe kabul etmesini kendisine layık görmüyor.

Jucille, George'u reddettiği gibi daha birçok talibini de reddeder. Artık otuz iki yaşına geldiğinde aynanın karşısına geçip yaşlılık emaresi olan ağarmış saçını görür ve üzüntüye kapılır. Artık okuduğu kitaplar da onu avutmaz. Şehre taşınmaya ve kibar âlemlerinde kendine uygun biriyle evlenmeye karar verir. Aradığı gibi kendi yaşlarında “havayı bir şehirli” olan Monsieur Hillier ile ülfet kurar. Fakat bu adam, esasında bir miras yedi olup borç batağında yüzmektedir. Jucille ile de serveti için evlenir. Evliliklerinden bir müddet sonra genç kadının tüm serveti elinden çıkar ve beş parasız kalır. “Bir şehirli tarafından terk ve tahkir edilmiş olan Lucille, gözlerinden mahsun katreler dökerek mazideki enaniyetine lanet eder.”⁵¹²

2.1.5. Ruhsal Olgunlaşma

Daha çok öğüt verici nitelikte yazılmış kimi hikâyelerde özellikle pişmanlık duygusunu yaşayan bazı bireylerin sonraki yaşamlarındaki değişiklikler işlenir. Erken yaşta kocasını kaybeden Comtesse, tek evladı olan kızıyla birlikte hayatını sürdürmektedir. Kızı gayet kıskanç ve hastalıklı bir mizaca sahiptir. Annesi bütün hayatını kızına vakfetmiştir. Comtesse, çok güzel bir kadın olması sebebiyle sürekli evlilik tekliflerine muhatap olmaktadır. Sevmek ve sevilmek isteyen genç kadın, kızının üzülebileceği endişesiyle tüm taliplerini reddeder. Marazi bir mizaca sahip olan kibirli kız ise annesinin güzelliğini kıskanmakta ve kendini bu kıskançlıkla mutsuz hissetmektedir. Annesi mutlu olmasını dilediği kızını evlendirir. Evliliğinin ilk zamanlarında mutlu olan genç kız bir müddet sonra kocasını annesinden kıskanır ve huzursuzluk çıkarmaya başlar. Gereksiz tartışmalarla, ev halkını rahatsız eder. Bu tartışmalardan birinin ardından uyumak üzere odasına çıkan üzgün anne dalgınlıkla yanmakta olan mumu söndürmeyi unutur ve gece yarısı evde yangın çıkmasına sebep olur. Çıkan yangında Comtesse ölmekten kurtulmuş olsa da yüzündeki derin yaralardan dolayı güzelliğinden eser kalmaz. Bu faciaya sebep olduğu için kızı vicdan azabı duysa

⁵¹² Emile Richebourg, Masiyet-i Gurur, (çev. Kandiyeli Nusret Hilmi), s. 4-39.

da mariz mizacını terk edip annesiyle daha uyumlu ve mutlu bir yaşam sürdürmeye başlar.⁵¹³

Emile Richebourg'un "İki Dost" hikâyesinde Jacques isimindeki çocuğun Étienne isimindeki bir çocukla kurduğu dostluk sayesinde mizacındaki olumlu gelişmeye değinilir. Jacques, yaşadıkları kasabanın önde gelen zengin ailelerinden birinin oğludur. Babası ne kadar zenginse, kasaba ahalisinin geneli de o denli fakirdir. Étienne bahse konu edilen bu fakir ailelerden birinin oğludur. Monsieur Radoux çiftçiliklerde amelelik yaparak yedi nüfuslu ailesinin geçimi sağlamaktadır. Étienne, beş çocuğun en büyüğüdür. Güçlü ve kuvvetli olmasıyla tanınan Radoux, iki kişinin yaptığı işi tek başına yapan ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için hiçbir işten çekinmeyen biridir. Étienne de babasını andırır şekilde yaşlılarının arasında öne çıkar. Bir paskalya günü Jacques, eğlence yerindeki çocuklarının aksine gayet şık ve temiz giyinmiştir. Ona mukabil, Étienne ise yamalı ve eski kıyafetlerle gezinmektedir. Onu o eski kıyafetler içinde gören Jacques, Étienne'le dalga geçer ve küçümser. Buna öfkelenen fakir çocuk zayıf ve narin yapılı Jacques'ı tuttuğu gibi çamurlu suya atar, öcünü almanın keyfiyle oyun oynamaya devam eder.

Monsieur Radoux, bu olaydan haberdar olur almaz oğlunu kolundan tuttuğu gibi eve getirir ve karşısına oturtur. Étienne dayak yiyeceğinden korksa da babası aslında ona bir hayat dersi verecektir.

Cenab-ı Hakk insana sûret-i vahşiyane de istifade etmek için kuvvet vermedi. Pek fena bir kabahat ettin Étienne, evet pek ziyade kabalık ettin; fakat seni tekdir etmeden evvel vicdanın olup olmadığını anlamak isterim. Şimdi sana söyleyeceklerime iyice dikkat et.

On yıl önce Étienne'in annesi henüz oğluna hamileyken babası bir adamla tutuştuğu kavgada adamın ölmesi üzerine hapsedilmiştir. Güçlü ve kuvvetli olmanın verdiği özgüvenle muhababını ayaklarının altında ezen genç Radoux, hapse atıldığında karısı Marie bir başına kalır. Son derece fakir olduklarından hamile kadın iâşesini dahi sağlamakta güçlük çeker ve ölümün eşiğine gelir. Hapiste olan mahkûm genç koca ise kederler içinde kıvrınmaktadır. Bu sırada Jacques'ın annesi Madame Pérard onlara yardım elini uzatır. Hem Marie hem de Étienne onun yardımlarıyla hayatta kalırlar. Hatta Étienne üç aylık olana dek Madame Perard'ın himayesinde çiftlikte bakılır ve onun tarafından

⁵¹³ "Hikâye-i Müntehebe", (çev. Ali Paşazade Osman Yumnî), İrtika, 12 Kânunusani 1316/25 Ocak 1901, S. 2, s. 96-48, s. 119-120.

emzirilir. Bir süre sonra affedilip hapisshaneden çıkan baba Radoux, bir daha kaba kuvvete başvurmayaacağına dair kendine söz verir.

Bu hikâye neticesinde yaptığından pişmanlık duyan Étienne çiftliğe gidip Madame Perard'dan af diler ve bundan sonra Jacques'ın sadık bir dostu olacağına dair söz verir. Bununla birlikte Jacques kibirli davranmış olmaktan pişmanlık duyar. Étienne'e, sadık bir dost olacağını ve kibirli davranışlardan kaçınacağını taahhüt eder. Madame Perard yıllar önce yaptığı iyiliğin karşılığını görmekle mutlu olmuş, oğlunun çıkardığı derse de onu ayrıca memnun etmiştir.⁵¹⁴

“Bir Altın” hikâyesinde 23 yaşındaki Lucien isimdeki kumarbaz adam serseri yaşamının sonucu servetinden arta kalanları da yine kumar masasında kaybeder. Her şeyini kaybetmiş olmanın verdiği hüznle başı döner, ayakları titrer ve masanın yakınındaki meşin kaplı bir kanepenin üzerine düşer. Bu esnada evdeki masasının çekmecesinde bulunan ve eski bir general olan babasından kalma silahı hatırlar, intihar fikrini aklından geçirirken yorgunluktan uyuya kalır. Kendine geldiğinde yarım saat geçtiğini fark eder. Ayağa kalktığında ise kumarhaneden biri, iki gündür buradayım on yedi sayısı hiç çıkmadı; bu akşam Noel akşamı, tam gece yarısında on yedi çıkacak. Beş frankın varsa oynayalım derse de Lucien hiç parası olmadığından cevap dahi vermez ve eve doğru yola koyulur. Yol boyunca evdeki tabancayı aklından geçirir. Bu sırada hafif hafif yağmakta olan karın altında elbiseseleri yırtık pırtık bir çocuğun uyumakta olduğunu fark eder. Acıyarak yanına doğru gittiğinde ayakkabısının tekinin çıkmış olduğu ve bunun içinde bir altın bulunduğunu fark eder. Bu altın, çocuğun beş on gün rahat etmesini sağlayacak değerdedir. Çocuğa bu altını göstermek için onu uyandırmak üzereyken kumarhanedeki adamın söyledikleri aklına gelir. Altını alır ve kumarhaneye koşturur. Saat tam gecenin on ikisini vuracakken yetişir, altını masaya vurur ve on yedi der. Defalarca oynar ve cepleri dolup taşınca kadar tüm kaybettiklerini telafi edecek tutarda para ve altın kazanır. Aklının bir tarafında sürekli olarak geri dönüp sefil hâde bulunan küçük kıza fazlasıyla parasını geri vermek vardır. Fakat kazanma hırsı ona mani olur. Ta ki saatler sonra küçük kızın uyumakta olduğu yere gittiğinde bu masumenin donarak öldüğünü görür: Yaptığı alçakça işten vicdan azabı çeken genç adam bağırarak çırpınıp ağlamak isterken birdenbire uyuya kaldığı kanepeden düşer ve uyanır. Yaşadığını

⁵¹⁴ Emile Richebourg, “İki Dost”, Köy Muaşakaları, s. 87-94.

zannetiği herşeyin bir rüyadan ibaret olduğunu anlar ve kumara tövbe edip, işiyle meşgul bir adam hâlinde hayatını sürdürür.⁵¹⁵

“Bonjour Monsieur” hikâyesinde Ferdinand Octave Bruat’ın, uzun yıllar sanatkâr olarak aradığı mükemmeliyeti ömrünün son anlarında kısacık bir ifadeyle nasıl keşfettiği anlatılır. Ferdinand Octave Bruat şiirler, oyunlar yazar fakat eserleri alaka görmez ve yayınlanmaz. Zihninde yeni bir edebiyat teorisi geliştirmeye çalışır. Bu teorisini farklı ortamlarda tartışmalara konu etse de muhataplarınca kabul görmez. Bu fikir ışığında bir sone kaleme alır ve bir edebiyat topluluğunun karşısında takdim eder. Kimi eleştirilere rağmen topluluğun genelince takdir edilir. Topluluktan biri Bruat’nın bu şiiri için olumlu eleştiriler getirir. Fakat evvelce serdettiği fikirlerinin on dört mısralık bir soneyle izah edilemeyeceğini, bunun yerine bir tiyatro eserinin kaleme alınmasının daha muvafık olacağını söyler.

Bu teklif üzerine Ferdinand Octave Bruat, “Bonjour Monsieur” sonesini yırtıp atar ve gelecek beş yıl boyunca aynı isimle bir tiyatro oyununu yazmak için uğraşır.

En nihayetinde dram yazıldı bitti. Bu haber küçük ceridelerde bir vaka suretiyle hikâye edildi. Şüphesiz ki on dokuzuncu asrın en birinci eserini enzar-ı halk önünde teşhir etmek şerefi hususunda direktörler birbirine girecekler? Acaba dramı iyiden iyiye tecessüm ettirecek artist bulunacak mı? Cümleden evvel Bruat kendi küçük zümresini topladı ve şeref ü itibarından evvel emirde onların dâne-çîn-i mefharet olmalarını arzu eyledi.

Ferdinan Ocrave Bruat, sonet tarzı şiirinde gördüğü ilgi ve alakayı “Bonjour Monsieur” başlığıyla sunduğu oyununda göremez. İnsanların beklentisi o denli yüksektir ki, okunan dram bu beklentiyi karşılayamaz. Yine topluluk içinden biri ayağa kalkarak bu yenilikçi üslup özelliklerine sahip bir konunun ancak roman türünde bir eser sayesinde hakkıyla teşrih edilebileceğini söyler. Bu itiraz üzerine dramın yazarı eserini şömineye atıp yakar ve arzu edilen romanı yazacağını vaat eder.

Yazarın gizemli şöhreti yıllar içinde unutulmaya yüz tutar. Bu vaadinin üzerinden on yıl sonra Octave Bruat, seksen yaşına eriştiğinde romanını yirmi yedi cilt hâlinde tamamlar, fakat yayınlamaz. Yazar, okuyucu için çok uzun olduğunu düşünüp önce on, ardından beş, daha sonra iki ve nihayet tek cilt hâlinde kısaltır. Esere son hâlini verdiğindeyse, yüz sayfalık bir hikâye kitabı ortaya çıkar. Uzun yılların ardından

⁵¹⁵ François Coppée, “Bir Altın”, (çev. Ahmed İhsan), Umran, 19 Teşrin-i Evvel 1304/31 Ekim 1888, Nr.28, s. 41-43

çevresinde kalan tek dostuna eserinin akıbetinden bahseder. Arkadaşının, Ferdinand'ın eserini yayınlaması için yaptığı ısrarlar sonuçsuz kalır. Ferdinand Octave Bruat, bu eserin yayınlamayacağından ve ilk sonesinin hatırasıyla yeni bir şiir yazmayı arzuladığından bahseder. Artık ölüm döşeğinde olan yazar, yaşlılık sebebiyle akli melekelerini de yitirmeye başlar. Arkadaşına sanatının en mükemmel eseri olarak hafızasında sakladığını söyler. Ölmeden önce arkadaşının kulağına söylediği son sözlerle eserini sunar: “Bonjour Monsieur”. Sanatkâr adam, hayatının sonunda sanatının ilk çıkış noktasına dönmüş ve yalnız kısa bir ifadeyle sanatını icra etmiş olur.⁵¹⁶

“Servet Yalnız Para Değildir” hikâyesinde annesi, Jacque'ın “zengin olmanın bir çaresi yok mudur” sorusu üzerine bir hayat dersi verir. Annesi zengin olmanın “sa'y' ve tasarruftan” başka yolunu bilmediğini söyler. Bu sorunun sebebini merak eden anne ve oğul arasında şu konuşma geçer:

*Niçin bunu bana sual ettin?
- Zira ben zengin olmak isterim.
- Evladım niçin zengin olmak istersin?
- Validemin kendi taayyüğü için çalışmağa ihtiyacı olmasın için.
- İtidal üzere çalışmak! Evladım orasını tefekkür edemiyorsun? Benim hiç yapacak bir şeyim olmasa ölürüm. Biz oldukça zengin değil miyiz? Az şeye malikiz, ama bu bize kâfidir. Oğlum bundan maada benim hazinem olan evladıma malikim ki dünyanın bilcümle servetlerine değişmem.*

Bunun üzerine annesinin boynuna atılıp onu öpen Jacque, fakat zengin olanların mutlu olduklarını ve istediklerini alabildiklerini söyler. Annesi ise, “güzel libaslar, güzel haneler, leziz taamlar yalnız saadeti teşkil etmez” der. Saadet, kalbin memnuniyeti, ruhun selameti ve vicdanın istirahatidir. İnsanın kendi hâlinden memnun olması büyük bir hazinedir. Maddi zenginlikleriyle mutlu olanların dostlarından çok düşmanları olur. Etraflarındakiler onlardan birşeyler koparana dek dostluk maskesini takarlar. Ne zaman ki istediklerini alırlar, o zaman gerçek yüzlerini gösterirler. İyi kalpli olmak bütün zenginliklerden üstündür. Hasetten uzak olanlar büyük bir servete sahip oldukları gibi etrafları da gerçek dostlarla dolu olur.⁵¹⁷

“Cemiyât-ı Beşeriye” hikâyesinde bir gezginin yolu dağlık bir bölgeye düşer. İlerledikçe şartların zorlaştığını görür. En sonunda yolun bir kayayla kapandığını fark eder. Kayanın etrafından dolaşmak mümkün olmaz. Kendi başına bu engeli yolundan

⁵¹⁶ Jean Richepin, “Bonjour Monsieur”, (çev. Ahmet Rasim), Uhlan Karısı, s. 40-56.

⁵¹⁷ “Servet Yalnız Para Değildir”, (çev. Hasan), Nilüfer, 1 Şevval 1304/23 Haziran 1887, Nr.15, s. 3.

kaldırmak isteyip uğraşır fakat bir türlü başarılı olamaz. Hava kararmak üzere olduğundan içini bir korku kaplar. Yanında yiyeceği olmadığı gibi hava iyice karardığında vahşi hayvanların saldırmasından endişe eder. Gezgini bu korkularla akıbetini düşünmekteyken bir başka gezginin yaklaşmakta olduğunu görür. Bu ve ardı sıra gelen gezginlerin her biri teker teker bu engeli yoldan kaldırmaya çalışırlar ama yine de başarılı olmazlar. Hepsi endişeyle bir köşeye çekilip düşünmeye koyulurlar. İçlerinden biri ayağa kalkıp diğerlerine hitaben; “Allah’a dua edelim, önümüzdeki engeli kaldırsın”, der. Engel yerinden kımıldamaz. Aynı gezgin bu defa birlik olup gayret etmeyi teklif eder ve sonuçta engel yolun üzerinden kaldırılmış olur. Herkes kendi yoluna koyulur. Hikâyenin sonunda bir ders verilir:

Seyyahtan maksat benî âdemdir; seyahatten murad da hayattır. O sedd-i hâil de insanların her adım attıkça tesadüf edecekleri perişânî ve sefalettir.

*Bir âdem yalnız başına bu sedd-i hâili ref’ ve izâleye muvaffak olamaz; fakat Cenâb-ı Hakk hemdest ü fâk ve ittîfak olarak seyahat edenleri daima semt-i maksûd ve selâmete isâl eder.*⁵¹⁸

“Ayine-Çocuk” hikâyesinde, evdeki aynanın karşısına geçen çocuk kendi yansımasını gördüğünde şaşırır. Yüzünü hâlden hâle sokar. Kaşlarını çatıp aynaya baktığında kendine sinirli bakan yansımadan son derece ürker ve sinirlenip camı kırar. Öfkesi geçmediği gibi üstelik canı da yanar. Bu durumu fark eden annesi, yanına koşup gelir. Öfkesinin boşa olduğunu söyler. Hikâye, çocuk ve ayna üzerinden toplum ve fert arasındaki ilişkiyi özetleyen bir konuşma ile son bulur:

Bir kerede şimdi bak: sen tebessüm ediyorsun, o da tebessüm-nümâ oluyor. Sen kollarını uzatıyorsun, o da kollarını sana uzatıyor. Artık hiddetlenmiyorsun, o da câlib-i hiddet bir hâlde bulunmuyor.

*İşte bu hâl cemiyât-ı beşeriye’nin ahvâlini musavverdir: İyilik edersek hüsn-ü mükâfata nâil oluruz; fenalık edersek bize de fenalık eden bulunur.*⁵¹⁹

Madrid’de bir baloya giden adam, burada daha önce yolunu kesmiş bir hayduda tesadüf eder. Baloya katılmış olan bu haydut bir asilzade kılığında zengin bir kadınla ülfet kurmaya çalışmaktadır. Kadını etkilemiş olan asilzade kılığındaki haydut, bu kadını evlenmeye ikna etmiştir. Bu esnada haydudun gerçek kimliğini bilen adam, genç kadını bu durumdan haberdar eder. İddia sahibi, düzenbaz kişinin asıl kimliğini şehrin meydanında ifşa eder ve bu adam suçu sabit bulunduğundan nezarete atılır. Genç kadın

⁵¹⁸ “Cemiyat-ı Beşeriyye”, Say, 15 Teşrinisani 1303/27 Kasım 1887, Nr.3, s. 19-20.

⁵¹⁹ Florian, “Ayine-Çocuk”, Say, 1 Kânunuevvel 1303/19 Aralık 1887, Nr.4, s. 27.

suçlu bulunsa da sevdiği bu adamı nezarethanedan kaçırır ve birlikte uzak bir şehre yerleşirler. Asıl kimliklerini değiştirmiş olan bu iki âşığın hayatında yıllar boyunca büyük değişimler olur. Birkaç yıl sonra eski haydudun kimliğini ifşa etmiş olan adam, genç kadına farklı bir kimlikle tesadüf eder. Eski haydudun geçmişteki kötü alışkanlarını tamamen terk edip iyi bir asker olarak çevresinde sevilip sayılan biri olduğunu görür. Doğru yolu bulmuş olan bu adam o sıralarda katıldığı bir savaşta hayatını kaybeder. Âşığı olan genç kadın ise bir hemşire olarak yaralı askerlerin hizmetinde bulunduğu esnada kalbine isabet eden bir şarapnel parçası sebebiyle vefat eder.⁵²⁰

2.1.6. Yardımseverlik

Yardımseverliğin insani bir duygu olduğunu en iyi elbette hikâyeler anlatır. Bir başka edebiyattan bu örneklerin çevrilmiş olması da aynı duyguların paylaşılmasından kaynaklanır. “Fedakâr André” hikâyesinde bir genç adamın ölmek üzere olan bir adama yaptığı yardımın onun hayatını ilk önceleri kötü yönde; fakat sonrasında iyi yönde nasıl etkilediği ve onu mutluluğa erdirdiği anlatılır. Köylü Jubelin’in oğlu André, “herkes hakkında muhabbetkâr; sadık, fedakâr, hizmete hazır” bir delikanlıdır. André, devamlı surette insanların yardımına koşan iyi kalpli bir insan olması sebebiyle kasaba ahalisi tarafından çokça sevilir ve takdir edilir. Kasabadaki ebeveynler evlilik çağındaki kızlarının onun gibi biriyle evlenebilmeleri için dilekte bulunurlar. Nişanlısı Huguette’in da André’ye olan bağlılığı ona olan aşkından ziyade herkes tarafından takdir edilip arzu edilmesinin doğurduğu hırsıtan doğmaktadır. Bir akşam kilisenin çan sesleri ile uyanan ahali, bir çiftlik evinin yanmakta olduğunu görür. Evin babası, kızını ve karısını yangından kurtardıktan sonra evraklarını almak için eve geri döndüğünde alevler arasında mahsur kalır. Fedekâr André yanmakta olan evin içine girer ve ev sahibini kurtarır. Bu esnada yüzünün sol tarafı önemli ölçüde yanar. Uzun tedavi süreci sonunda iyileşse de Huguette, yüzünün aldığı hâl nedeniyle André’den ayrılma kararı alır. Bu ayrılık André’de moral bozukluğuna sebep olur. Bir müddet sonra André’ye karşı afetten önce de ilgi uyan Marie minnettarlık duyguları ile genç adama olan sevgisini itiraf eder. Genç kızın babası da André ve Marie’nin evlenmesini desteklediği gibi tüm servetini de damadına bağışlar. Alelade bir köylünün oğlu olan André, yaptığı fedakârlığın sonucunda

⁵²⁰ “Hem Asilzade Hem Haydut”, (çev. M. Sadık), Umran, 16 Muharrem 1306/22 Eylül 1888, Nr.26, s. 22-23.

takdir ve taltif edilir. André bu sayede hem onu geçekten seven bir kızla evlenmiş hem de kasabanın en zengin insanı olmuş olur.⁵²¹

“Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağız”da annesinin istekleri ve erkek kardeşinin geleceği için kendini feda eden bir genç kız konu edilir. Besançon’da yaşayan Marquise Viller kocasının sefahat âlemlerine düşkünlüğü sebebiyle gayet zengin iken hemen her şeyini kaybetmiş bir hâldedir. Kocasının erken ölümünden sonra ailece ellerinde kalan servet birkaç arazi ve şehir merkezindeki bir evden ibarettir. Servetini yitirmiş olan Marquise, biri kız ve diğeri erkek iki çocuğu için artık asil bir soya sahip olmanın onurunu muhafaza etmeye karar verir. Ellerindeki arazileri satıp bir kısmını kendi ve kızı için, arta kalanını ise oğlunun eğitimi ve geleceği için ayırır. Marquise, oğlu Pierre’in soyadlarının gerektirdiği gibi yetişmesini ve parlak bir gelecek temin etmesini dilerken, kızı Marguerite’ın eğitimini ise kendisi yürütür. Oğlu adına kızından birçok fedakârlıklar yapmasını ister.

Zayıf ve hastalığa meyyal bünyesi itibarıyla gerek annesi gerekse de Marguerite, sürekli Pierre’in hizmetiyle ve bakımıyla meşgul olmaktadırlar. Hayattaki tek öncelikleri Pierre’dir. Marguerite yıllarca annesi tarafından önemsenen ve istikbali için endişe duyulan evlat olamaz. Yirmi üç yaşına geldiği hâlde evlilik bahsi dahi geçmez. Kardeşinin parlak bir geleceğe sahip olması uğrunda hayatı fakirlik ve yoksunluk içinde geçerken şikâyetçi değildir. Ailenin yakın tanıdıklarından olan Rahip Landry gayet güzel ve marifetli olan genç kızın neden hâlâ evlenmediğini sorar. Marquise ise yeterli çeyizi olmadığından, bu şartlar altında evlenmesinin güç olduğundan yakınır. Rahip kabul etmesi hâlinde Marguerite’ten çeyiz beklentisi olmayan bir talibinin bulunduğu söz eder. Marquise ise bu adamın sosyal mevkiinin kendilerinin soyluluğu ile uyumlu olamayacağı, doğacak akrabalığın oğlunun geleceği için de nispeten engel teşkil edebileceği mazeretiyle teklifi reddeder. Genç kız tüm olanlara karşı kırılıp kızsda da elinden bir şey gelmez. Annesinin de tasdikiyle bir rahibe olmaya karar verir. Böylece Marguerite kardeşinin soylu biri olarak hayatını sürdürmesi için kendi geleceğinden vazgeçmiş olur.⁵²²

“Büyük Valide İçin” başlıklı hikâyede hırsızlık yapan bir küçük çocuğun nasıl iyi yönde yetiştirilip doğruya yönlendirildiği anlatılır. Şatonun yaşlı bahçıvanı bir süredir

⁵²¹Emile Richebourg, “Fedakâr André”, (Ali Nusret), Köy Muşakaları, s. 292-334.

⁵²² Richepin, Rahibe yahud Fedakâr Kızcağız (çev. Mehmed Nushi-Mehmed Fuad), s. 1-16.

bahçeden çiçek çalan kızı sabahın erken vakitlerinde suçüstü yakalar ve şato sahibesinin karşısına çıkarır. Yirmi beş yaşındaki genç ev sahibesinin kocası uzun iş seyahatleri nedeniyle karısını uzun zaman yalnız bırakmakta, genç kadın ise hadsiz hesapsız servetiyle vaktini geçirmektedir. Salonun ortasına getirilen sekiz dokuz yaşındaki kız çocuğu gözyaşları içinde akıbetini beklerken, comtesse elindeki kitabı bir kenara bırakır ve karşısındaki çocuğa neden hırsızlık yaptığını sorar. Aldığı cevaplar genç kadını derinden etkiler. Küçük kız bu suçu büyük validesi için işlediğini söyler. Öksüz kız son üç yıldır büyükannesiyile beraber yaşamaktadır. Büyükannesi bir kaza sonrasında bacağı kırılıp kolu yaralandığından çalışamaz durumundadır. Hem küçük kız hem de büyük anne bir sefaletle yüz yüze kalınca, küçük hırsız da ormandan topladığı çiçek demetlerini çaldığı menekşelerle süsleyerek geçimlerini sağlamaya çalışır. Çocuğun hikâyesini dinleyen şato sahibi, dinlediği hikâyeden fazlasıyla etkilenir ve küçük kızını yanına alarak, kolundaki sepeti ağzına kadar zahire ile dolu olan hizmetçisiyle birlikte büyükannenin ikamet ettiği kulübeye gider. Büyükanneye yardım edeceğine teminat verir. Küçük kızını himayesine alır ve eğitim almasını sağlar. Onun bir sanatkâr olmasını sağlayacak yardımlarda bulunur. Küçük hırsız artık o eski çaresiz ve kabahatli günlerini çok geride bırakmış olur.⁵²³

“Mini Jack’a Lutfediniz” hikâyesi de bir çocuğu konu edinir. Jacque isminde bir kız çocuğu varlıklı bir ailenin tek kızıdır. Bakıcısı ile her gün çayıra gider ve orada vakit geçirip oyunlar oynar. Zamanla her gün oraya gelip örgü ören yaşlıca bir kadınla sohbet etmeye başlar. O, kadınla kuruyemişini, yaşlı kadın da onunla peynir ve ekmeğini paylaşır. Küçük çocuk ve yaşlı kadın birbiriyle yakınlık kazandıktan sonra yaşlı kadın kızının ve kendisinin hayatını hikâye eder. Duvar ustası olan kocası öldükten sonra, geçimlerini sağlamak için kızıyla beraber çalışmaya başlarlar. Komşuları olan delikanlı, fabrikada işçisidir ve genç kızla evlenmek ister. Kızının da bu delikanlıyı sevdiğini gören anne evliliklerine rıza gösterir. Genç kız sevdiği adamla evlenir ve bir oğlan çocuğu doğururken hayatını kaybeder. Bu acıyı taşıyamayan kocası ızdırablı bir hastalığa maruz kalır, uzun bir tedavi döneminin ardından o da hayatını kaybeder. Uzun süren hastalıkların tedavisinin mal olduğu masraf, ailenin birikimlerini tüketmesine yol açar. Büyükanne elinde ne var ne yoksa satar ve topladığı parayı faize yatırır. Faiz geliri ve kazandığı az bir parayla geçimlerini sağlamaya ve küçük kızını okutmaya çalışır. Küçük

⁵²³ “Büyük Valide İçin”, (çev. Fazlı Necib), Envar-ı Zekâ, 1300/1884, Nr.22, s. 483-485.

Jacque’ın verdiği kuruyemişleri de kendisi yemeyip hafta sonları ziyaretine gittiği torununa vermektedir. Büyük anne sabahları yalnızca kahve içmekte, öğlen vakti ekmek peynir yiyip akşamları da sobanın külünde pişirdiği üç patatesle karnını doyurmaktadır. Bu hikâyeden son derece etkilenen Jacque kendi evine döndüğünde akrabalarının da toplandığı bir ziyafet yemeğinin verildiğini görür. Bu manzara karşısında gözyaşlarına hâkim olamaz ve akşam yemeği için masanın etrafına toplanmış olan akrabalarına büyükannenin hikâyesini aktararak, içinde yaşadıkları bolluk için sitemde bulunur. Tüm aile fertleri bin frank meblağında bir parayı aralarında toplarlar ve bunun her yıl yenileceğini vaat edip büyükanne ve küçük torununa yardım ederler.⁵²⁴

“Ufak Bir Sadaka”da ise bir dilenci kadının yardımseverliği işlenir. Tarih öğretmeni olan adam, bir kereste tüccarının torunuyla evlenmek ister. Bu talebini genç kızın büyükbabasına ileten öğretmen en başta maaşı olmak üzere farklı sebeplerden ötürü reddedilir. Hayal kırıklığına uğrayan tarih öğretmeni bütün dikkatini antik Yunan üzerine bir telif eser yazmak üzere yoğunlaştırır. O, bu eser sayesinde kazanacağı başarıyla akademi tarafından taltif edileceğini, elde edeceği şöhretle de sevdiği kızın büyükbabasının torunuyla evlenmesine izin vereceğini düşler. Ofisine gidip gelirken karşılaştığı bir dilenci onu usandıracak seviyede rahatsız ettiğinden alışlageldik güzergâhını değiştirir. Yeni güzergâhı üzerinde rast geldiği bir başka dilenciye yardım ederse de sonrasında kendisini rahatsız etmeyeceğine dair kadından söz alır. Sözünde duran kadının tavrı onu memnun eder ve kendi rızasıyla her geçtiğinde bu kadına sadaka verir. Bir müddet sonra bu dilenci kadını göremeyen öğretmen, kadının akıbetini merak etse de çok fazla üstüne düşmez. Birkaç gün sonra evinin kapısında kendisini karakola davet eden bir mektup görür. Şaşkın bir hâlde karakola giden adam, dilenci kadının öldüğünü ve kendisine de yüklüce bir miras bıraktığını öğrenir. Sahip olduğu bu mirasla sevdiği genç kızın büyükbabasını ikna eder ve evlenirler.⁵²⁵

“Hakikatli Kuş” hikâyesinde bir çocuğun yaralı bir kuşa yaptığı iyilik ve bu kuş ile arasında gelişen sevgi bağı konu edilir. Parkta dolaşan bir adam kuşlara ekmek veren bir çocukla sohbete koyulur. Küçük çocuk kuşlara karşı beslediği sevginin sebebini hikâyeye eder. Kardeşi ile bir sayfiye yerindeyken yaralı bir kuşa rastlarlar. İki kardeş bu yaralı kuşu tedavi ettikten sonra tekrar tabiata salarlar. İyileşen kuş, kardeşine o denli bağlanır

⁵²⁴ “Mini Jack’a Lutfediniz”, (çev. Ahmed İhsan), Servet-i Fünun, 1 Temmuz 1309/13 Temmuz 1893, S. 3, C.5, Nr.122, s. 286-288.

⁵²⁵ “Ufak Bir Sadaka”, (çev. Hüseyin Daniş), Malumat, 6 Teşrinisani 1310/18 Ekim 1894, S. 34, s. 267-269.

ki serbest kaldığı hâlde gelip yine kardeşinin omzuna konar. Küçük çocuk ve kuş arasında özel bir bağ kurulur. Kış sebebiyle sayfiyeyi terk edip Paris'teki evlerine döndüklerinde kardeşi çok hastalanır ve bir müddet sonra hayatını kaybeder. Zaman sonra kardeşinin mezarına giden küçük çocuk, kuşu da mezarın başında ötmekte iken bulur. Bir süre sonra tekrar mezarlığa gittiğinde bu sefer kuşun ölü vücudunun mezardaki çiçekler arasında yattığını görür.⁵²⁶ Kuş, kendisine yapılan iyiliğe sevgi ve sadakatle mukabele etmiştir.

Yardımseverliğin bir başka örneği “Bir Dilim Ekmek”te işlenir. Fransız zengin bir dük, Fransa'nın kendi topraklarında yenildiğini gazete haberlerinden okuyunca, milliyetçilik duyguları kabırır ve gönüllü olarak savaşa katılır. Cephede birçok yoksunluk karşısında morali bozulan bu adam, kendine yemesi için verilen kuru ekmeği beğenmez, geride kalan zengin yaşamındaki olanaklar hatırına gelince de sinirlenip ekmeği çamura atar. Bu sırada yanı başındaki bir başka asker, ekmeği çamurdan çıkarıp alır. Bu asker, çocukluğu boyunca çok yoksulluk yaşadığını ve hayatının bir dönemini çöpten ekmek toplayarak geçirdiğini, sırf karnını doyuracak ve sığınacak bir yeri olsun için askerlik mesleğini tercih ettiğini anlatır. Bu hikâye karşısında müteessir olan dük, bundan sonra ekmeğini onunla paylaşacağını ve savaştan sağ dönmeleri hâlinde hayatının geri kalanında ona yardımcı olacağını vaat eder. Biraz sonra her iki asker de uyur. Nöbet sırası zengin adama geldiği hâlde uykusu ağır bastığından kalkamaz. Yanı başındaki yeni arkadaşı onun yerine nöbete gider. Nöbet esnasında düşman askerlerin verdiği bir baskında hayatını kaybeder. Kopan gürültüyle uyanan dük, uyandığında durumu anlar ve çok üzülür.⁵²⁷

“Bir Dilim Ekmek” benzeri bir arkadaş yardımlaşması da “Lâne-i Hayat”ta ele alınır. Paris'te bir işyerinde çalışmakta olan adam, aynı işyerindeki diğer arkadaşlarının tatile çıkıp gezmelerine rağmen yeterli miktarda para biriktiremediğinden kendisi bu imkânı bir türlü bulamaz. Ne zaman bir miktar biriktirmiş olsa başka işlerine harcamak zorunda kalır. İşyerinde kendisinden sorumlu olan müdür, neden herkes gibi tatile çıkmadığını sorduğunda yeteri kadar parası olmadığını söyler. Çalışkan ve dürüst bu adam için üzülen müdürü, tatile çıkabilmesi için iki yüz franklık bir prim tahsis eder. Genç adam bunun üzerine Britanya sahillerinde tatil yapmak üzere trene biner. Yerleştiği

⁵²⁶ Élie Berthet, “Hakikatli Kuş”, (çev. Ohannes Güzelyan), Mecmua-i Lisan, 4 Mart 1315/16 Mart 1899, Nr.20, s. 153-156.

⁵²⁷ François Coppée, “Bir Dilim Ekmek”, (çev. Ömer Lütfü), Musavver Fen ve Edeb, 17 Mart 1315/29 Mart 1899, Nr.2, s. 18.

kompartımanında aynı zamanda bir genç kız vardır. Kondüktör biletleri kontrol etmek üzere yanlarına geldiğinde genç kız cüzdanını düşürdüğünü fark eder. Biletini kaybetmiş olan genç kıza kompartıman arkadaşı yardımcı olur, onun yerine ücretini öder. Mahcup olan genç kız kaybettiği cüzdanında bulunan yüz frank kadar bir parayı halasına götürdüğünden ve bu parayı veremeyecek olmasından ötürü halasının zor duruma düşeceğinden bahseder. Genç adam üzgün kızın bu hâline dayanamaz ve tatilini daha kısa tutmak pahasına kaybolan paranın yerine kıza yüz frank verir. Parayı borç olarak kabul eden genç kız bu parayı daha sonra iade etmek üzere adamın adresini alır. Borcunu ödemek üzere Jacque ile buluşan Geneviève bir müddet sonra bu genç adamla evlenir.⁵²⁸

Bir kasabada bahçeli bir evde yaşamakta olan ressam Fernand ve öğretmen Robert çok iyi iki dosttur. Bu iki samimi dost adeta kardeş gibidirler. Fernand, resim sanatındaki kabiliyetini ilerletmek için İtalya'ya gider. Robert ise Fernand'ın yokluğunda bir kadınla aşk yaşamaya başlar. Fernand geri döndüğünde Robert bu kadınla kurduğu ilişkiyi sonlandırmak istese de kıskanç kadın bunu kabullenmek istemez. Kıskançlık krizi geçirdiği bir esnada Robert'in yüzüne yağ atmak isterken yanlışlıkla Fernand'ın yüzüne atar. Fernand bunun üzerine kör olur. Kendini bu faciadan sorumlu gören Robert, dostunun bakımını üstlenir. Bundan sonraki hayatlarında Fernand, Robert'in tüm hizmetlerini karşılamaya çalışır ve eve yardımcı bir kadın alırlar. İki dost zaman sonra bu kadına karşı ilgi duymaya başlarlar. Fernand, âmâ olduğu için kendini umutsuz görse de Robert arkadaşı ile genç kadının mutlu olmaları için aradan çıkıp evi terk eder ve bir âmâ okulunda öğretmenlik yapmaya başlar.⁵²⁹

Alphonse Karr'ın “Âlicenap Kız” hikâyesinde ise Elisabethte isimdeki genç kızın, sevdiği delikanlının mutlu olması için elinden gelen herşeyi yaptığı hatta başkasıyla evlenmesine dahi göz yumduğu anlatılır. Henüz bebeklik çağında anne sevgisinden mahrum kalan Elisabeth iki yaşında da babasını kaybeder. Babası gayet zengin bir adamdır ve ölmeden evvel güvendiği bir dostunu kızını için vasi tayin etmiştir. Vasi olan adamın kendisinin de Marie isimde bir kızı vardır. Elisabeth ve Mari birlikte büyümüşlerdir, fakat aralarında çok güçlü bir bağ kurulmamıştır. Elisabeth zengin bir babanın varisi olması sebebiyle çok fazla evlilik talebiyle karşılaşırken, Marie ise fakir

⁵²⁸ “Hani Bilet”, (çev. Şekib), Malumat, 31 Mayıs 1317/13 Haziran 1901, Nr.291, s. 991-994.

⁵²⁹ “Bir Amanın Sergüzeşti”, (çev. Nusret Hilmi), Maarif, 16 Eylül 1309/28 Eylül 1893, S. 3, C.5, Nr.114, s. 155-156

bir aileden geliyor olması sebebiyle hemen hemen hiç talibi çıkmamıştır. Bu sıralarda George ismindeki bir delikanlı ortaya çıkar. Elisabeth bu delikanlıdan hoşlanır, onun da kendisinden hoşlandığını sanırsa da bu düşüncesinde yanılmış olur. Zira George, Marie’yi sevmekte ve onunla bir hayat kurmak istemektedir. George’un bu isteği kızın babasına iletildiğinde iki yıl kadar beklemleri gerektiği ihtarını alırlar. İki yılın sonunda artık evlenirler. Evlilik hazırlıkları esnasında Elisabeth büyük maddi desteklerde bulunur. George ve Marie evlenip iki kız çocukları olduğunda onlar için yeni bir ev yaptırmış, tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Elisabeth’in tüm yaptıkları aslında âşık olduğu adamın mutlu olmasını sağlamak içindir. Evliliğin ardından on beş yıl geçtikten sonra George hastalanır ve ölür. Onun ardından kısa bir süre sonra da Marie ölür. Ebeveyni ölen çocukları Elisabeth himayesine alır ve yetiştirir. Son nefesine kadar George’un sevgisine sadık kalan Elisabeth hiç evlenmez. Son nefesinde bile sevdiği adamın ismini yâd ederek can verir.⁵³⁰

2.1.7. Sefih Yaşamlar

Maddi, manevi arzu ve hırslarına mağlup olup kişiliklerinden ödün veren, çıkarları uğrunda yakınlarını dahi istismar etmekten çekinmeyen hikâye kişilerinin yer bulduğu eserlerde, hayatın içindeki farklı yaşamlar konu edilir. Bu türden hikâyelerde alkol düşkünü, sorumsuz ve düzenbaz erkek karakterler ile ahlaken düşkün kadınların bir arada yer aldıkları görülür.

“Güzel Madame Bernard de Bruxelle” hikâyesinde patavatsız bir adamın üç kafadar arkadaşı tarafından nasıl oyuna getirildiği anlatılır. Léon 1867’nin bir Mayıs sabahında Montmarte Caddesi’nde arkadaşı Charles ile karşılaşır. Yanında tanımadığı biriyle yürümekte olan Charles bu kişiyi tam tanıtacağı esnada bir başka arkadaşları Octave bir anda ortaya çıkıverir ve sohbete koyulur. Geveze denilecek ölçüde konuşkan olan Octave, Bruxelle’de Madame Bernard ismindeki güzel bir kadınla yaşadığı kaçamak ilişkiyi anlatır. Sohbet devam ederken Charles’ın yanındaki yabancı adam, üç arkadaşın yanından ayrılır. Charles ayrılan arkadaşının yanına bir koşu gidip gelir, döndüğünde ise Octave’a yanlarından ayrılan bu adamın onun bahsettiği Madame Bernard’ın kocası olduğu ve karısı hakkında anlatılanları hakaret kabul edip Octave’ı dücolloya davet ettiğini söyler. Bu sözler karşısında korkuya kapılan Octave, Charles ve Léon’a aslında bahse konu

⁵³⁰ Alphonse Karr, Âlicenap Kız, s. 3-15.

kadınla hiçbir şey yaşamadığını, sohbet olsun için konuştuğunu söyler. Charles arabulucu olmayı önerir ve nihayetinde bir yemek masasında özür dilenmesine karar verilir. Yemek masasının etrafında toplanıldığında Madam Bernard'ın kocası olarak tanıtılan adamın aslında Parisli bir aktör olduğu; Charles'ın, arkadaşı Octave'a bir ders vermek üzere bu oyunu tertip ettiği ortaya çıkar. Octave iyi bir ders almıştır fakat bu ders ona pahalıya mal olmuştur.⁵³¹

Maupassant'a ait olan "Zeytinlik" hikâyesinde eski bir mirasyedi olan Baron Vilbois, yaşadığı bir aşk acısı üzerine, yirmi yıl önce eski hayatını ardında bırakarak papaz olmuş, Toulon ve Marsilya arasındaki Garandou kasabasına yerleşmiştir.

Vilbois, gençlik yıllarında bir tiyatro şarkıcısı olan hafif meşrep bir kadınla dört yıl boyunca evlilik dışı bir hayat yaşamıştır. Kadının hamile olması üzerine statü farklılığına ve tüm toplumsal baskılara rağmen kadınla evlenmeye karar verir. Birlikte yaşadıkları sefahat dolu yıllar boyunca Baron Vilbois'in ailesinden kalan miras da tükenmek üzeredir. Bir gün kadının çekmecesinde bir başkası ile ilişki yaşadığını gösteren mektupları bulunca çılgına döner. Hamile olduğu hâlde karnındaki çocukla beraber kadını dövmek üzere hamle yaptığı esnada hafif kadın, karnındaki çocuğun kendisinden olmadığını söyler ve kendisini aldatılmış hissedenden adam kadını evinden kovar. Bu duygusal yıkıntının ardından, Vilbois bir vicdan muhasebesi yaşar.

Kiliseye gider, diz üzerine oturarak dua ederdi. Hâlıkına itimat eder, bütün sefaletini ona arz u beyan ederdi. Ve Cenab-ı Hâllak-ı Kerim'den merhamet ve himayet talep eder ve hâcâtının kabulünü her gün kemâl-i heyecan ve rikkat ile yine talep ve dua ederdi. Bir kadının muhabbetiyle hûn olmuş olan kalbi daima helecan ve ihsâsat ile memlû iken kûşe-i vahdette ibâdat ve taat u aşk-ı ilâhi kalbine girerek diğerlerini söndürdü. Bu hâlde birinci niyetine karar verdi. Papaz oldu. Familya namını terk ederek malik olduğu emlakının nisfını fakirlere ve nisf-ı âhirini ölünceye kadar dindarâne hayatına münhasır kıldı...

Bu kararının ardından, yirmi yıldır bu sahil beldesinde, kiliseye beş dakikalık bir mesafede ve zeytin ağaçlarının arasında yer alan kulübesinde hizmetçisi Marguerite'le birlikte mütevazı bir hayat sürer. Bu huzur dolu hayat, yirmi yılın ardından çıka gelen beklenmedik bir misafirle birlikte son bulur ve bir facia ile biter.

⁵³¹ J. Edouard Prudhomme, "Güzel Madame Bernard de Bruxelles", (çev. Süleyman Subhi), Umran, 28 Teşrin-i Sani 1305/10 Aralık 1889, Nr.6, s. 65; 12 Kânunuevvel 1305/24 Aralık 1889, Nr.7, s. 79-80; 26 Kânunuevvel 1305/7 Ocak 1890, Nr.8, s. 92.

Avladığı balıklarla kulübesine dönen Papaz Vilbois, elindekileri hizmetçi kadına teslim ettikten sonra serseri kılıklı bir adamın onu aradığını haber alır. Biraz sonra “sefahat âlemlerinde yorulmuş olan fisk u fücuru izhar eden” bir çehreyle serseri kılıklı bir adam karşısına dikilir. Kirli bir mendilin içinden çıkardığı fotoğrafı papaza uzatır. Bu fotoğraf yirmi beş yıl önce ona ihanet eden kadına hediye ettiği kendi resmidir. Serseri tavırlı genç adam annesinin ölüm döşeginde gerçek babasının Papaz Vilbois olduğunu itiraf ettiğini söyler.

Papaz, günlerdir aç olduğunu söyleyen Philippe-Auguste’u yemek masasına davet eder ve birlikte yemeklerini yerler. Yemek masasında uzun uzadıya sohbet ederler. Genç adam üvey babasının, annesinin ölümünden sonra kendisini nasıl kapı dışarı ettiğini ve sefilce günler geçirdiğini Papaz Vilbois’ya anlatır. Muhatabının sürüklendiği sefalet karşısında papaz üzüntü duyar ve daha müşfik bir nazarla genç adama bakmaya başlar.

Papaz Vilbois, geceyi kulübede geçirebileceğini, sabah olunca da kasabada uygun bir yerde ikametini sağlayacağını ve bir miktar da para yardımında bulunacağını söyler. Kendisinden habersiz hiçbir yere ayrılmamasını tembih eder. Bu konuşmanın ardından şarabın da etkisiyle bir tartışma ve itişip kalkışma yaşanır. Gecenin karanlığında bir şey belli olmaz, ancak belli belirsiz bir gürültü çıkar. Çalan zilin sesine koşup gelen Marguerite, Papaz Vilbois’nın karanlık bir köşede kanlar içinde yattığını görür ve dehşete kapılır. Etraftakileri yardıma çağırır. Kulübeye gelenler papazın cesedi ile karşılaşır. Cesedin hemen yakınında sarhoş bir hâlde kendinden habersiz hâlde duran Philippe-Auguste mahkemeye çıkarılır. Katil olduğuna hükmedilip giyotin ile idam edilir.⁵³²

“Rehgüzâr-ı Sefalette” hikâyesinde yolcu bir adam ile düşkün bir kadının soğuk, yağmurlu bir gecede Paris’in ara sokaklarında başlarından geçen trajik bir olay hikâye edilir. Clichy caddesinden geçmekte olan adam insani açıdan bir “mersiye nakaratı tekrar ed[er]” gibi şehvetengiz tonlarda farklı seslerin kendisine seslendiğini fark eder. Çevresine baktığında kimi hayat kadınlarının kaldırımlarda dolaşmakta olduğunu, kendisinin müşteri olabileceği zannıyla bu kadınların dikkatini çekmiş olduğunu fark eder. Bunların içinde diğerlerine kıyasla daha çirkin ve aciz hâlde olanı, “hâl-i sefilânesinde, pejmürde kıyafette, evza’-ı hazinâne” bir hâlde ona yaklaşır, şayet

⁵³² Maupassant, Zeytinlik, (çev. Seyyad Zeynel), s. 1-36.

kendisini beğenmedi ise genç ve güzel bir kızın genç adamı eğlendirmek için evinde hazır olduğunu söyler. Genç adam karşısındaki acınacak manzarayı şöyle tasvir eder:

Aluhtelik; meserretler, istihzalar, kahveler, mestâne naralar, beyhuşâne nağmeler, ipekler, kadifeler, rayihalar, pudralı yanaklar, lâl-gûn dudaklar, boyalı saçlar, sürmeli gözlerden teşkil etmiş münakkaş, müzeyyen, müdebedeb bir heyulaya, bir vücud-ı hayalîye benzer.

[...]

Hâlbuki bu kadın, bu zavallı mahlûk onların hepsinden mahrum idi. Bana sefaletten hicabdan başka bir şey takdim edemedi.

Genç adam, küçük kızını görmek üzere eve gitmeyi kabul eder. Eve gittiğinde ise hemen girişte bet suratlı yaşlı bir kadının yatmakta olduğunu görür. Yaşlı kadın, bir zamanlar bu düşkün kadının sevgilisi olan adamın annesidir. Oğlu cezaevine düştükten sonra bu eve sığınmıştır. Hafif kadının vaat ettiği genç kız ise bu kadının torunudur. Gayet sefil bir hâlde görünen kız, pis bir yatakta sefalet içinde uyumaktadır. Olgun adamın eve gelme sebebi burada yaşanan sefaleti bizzat kendi gözleriyle görmek istemiş olmasıdır. Gördükleri karşısında üzülür, iki altını kadının avcuna sayıp dışarı çıkarken bir yandan da vicdan muhasebesi yapar:

*Onu nedamete davet etmek, ona faziletin mehâsininden bahseylemek ne işe yarayacak idi?... Bunlar burada anlaşılamayacak kelimeler, sözlerden ibaret değil mi idi? Laf orada neye yarar söz, heyşeyden müessir addedilen söz, orada her gûnâ tesirden azade idi. Onun böyle olmasını cemiyet-i beşeriye istemişti. O heyet-i içtimaiye uğrunda bu hâle gelmişti...*⁵³³

Maupassant'ın "Ev Sahibesi" hikâyesinde de hukuk eğitimi almak üzere Paris'e yerleşen Georges Kervelen'in gençlik heyecanı ile başından geçen bir olay anlatılır. George, ailesiyle birlikte yaşadığı küçük bir şehir olan Quimper'den daha önce hiç çıkmamıştır. Ebeveyni oğullarını Paris'in sefahat âlemlerinden korumak için yeme içme ihtiyaçlarını da karşılayacak bir pansiyon tutmak ister. Bu sebeple Saint-Pères sokağında bulunan ve Mademoiselle Kargerren'e ait pansiyona aylık iki yüz frank karşılığında oğullarını yerleştirirler.

Kırk yaşlarındaki Mademoiselle Kargerren gayet sert ve ciddi bir kadındır. Pansiyonu da katı bir disiplin altında idare etmektedir. George, pansiyonun beşinci katında ikamet eder. Pansiyonun sahibi olan kadın gün boyunca merdivenleri inip çıkar, yatakların toplanıp toplanmadığını ve odalarda her şeyin yerli yerinde olup olmadığını

⁵³³ Octave Mirbeau, "Rehgüzâr-ı Sefalette", s. 132-138.

kontrol eder. Pansiyonda George'dan başka iki tıp ve iki de hukuk öğrencisi ikamet etmektedir. Bu öğrenciler işletmeci kadının kurallarına tamamıyla uygun hareket eder ve kuralların dışına çıkmazlar. George ise onlara nazaran daha serbest davranmaya meyyaldır. Gece yarısından sonra pansiyona girmek yasak olduğu hâlde o, istediği zaman pansiyona gelmek ister ve zorla da olsa Mademoiselle Kargerren'i buna ikna etmeyi başarır.

George Paris'i daha yakından tanımak ve günlük hayatın yanı sıra eğlenceli yönlerini de keşfetmek niyetindedir. Emma isminde bir genç kızla tanışır ve arkadaşlık kurar. Bir gece Mademoiselle Kargerren'den saklayarak kızı odasına kadar çıkarır. Birbirlerine yakınlaşmak üzere iken işletmeci kadın içeriye girer ve böyle bir manzaraya pansiyonunda müsaade edemeyeceğini öfkeyle haykırır. Genç kızı pansiyondan kovar. George bu durum karşısında gençliğin verdiği heyecanla son derece sinirlenirse de Mademoiselle Kargerren'den o an etkilendiğini fark eder. Bir anlık tereddüdün ardından bekâr kadın da genç hukuk öğrencisinin arzularına karşılık verir ve geceyi birlikte geçirirler.⁵³⁴

“Yakut-ı Ahmer” hikâyesinde ise sefahat umudunun bir aldatışla yok oluşu anlatılır. Andrea isimli canlı hayvan ticaretiyle meşgul olan adam bir pazar akşamı, ucuza hayvan almak için komşu kasabalardan birine gider. Bir otele yerleşerek hayvan pazarı hakkında bilgi toplar, sabahın erken saatlerinde de hayvan pazarına yönelir. Pazardaki kimi satıcılara ellerindeki mallar için fiyat verir, fakat satın almaz. Tok alıcı edasıyla davranıp satıcıların elinden ucuza mal kapatmaya çalışır. Bu esnada satıcılardan biri “yavrum bunlar parayla alınır” deyince sinirlenir ve içi para dolu kesesini havaya kaldırıp kesesindeki 500 altını gösterir. Bu sırada oradan geçmekte olan Sicilyalı bir kadın Andrea'nın altınlarına göz koyar. Tesadüf eseri Andrea'yı eskiden tanıyan yaşlı bir Sicilyalı kadın hayvan tüccarına tanışıklık verir ve onunla sohbet eder. Genç kadın bu durumu fırsat bilip yaşlı kadından Andrea hakkında bilgi alır. Kaldığı otelin önünde oyalanan Andrea, bir hizmetçinin kendisini aradığını görür ve hizmetçiden bir hanımın kendisini evine davet ettiğini öğrenir. Bu daveti farklı düşüncelerle kabul eden genç adam tereddüt etmeksizin davete icabet eder. Gün boyu mal cambazlarının içinde dolaşan genç adam karşısında gayet güzel ve bakımlı bir kadını görmüş olmaktan dolayı son derece keyiflenir. Genç kadın misafirini zevkli eşyalarla donatılmış bir odada ağırlar.

⁵³⁴ Maupassant, Ev Sahibesi, s. 2-21.

Konuşmaya başlayan kadın, kendisinin adamın öz kardeşi olduğunu söyler. Babaları Pierre uzun yıllar evvel Palermo kasabasında kalmış ve burada genç kadının annesiyle aşk yaşamış ve bu aşktan da genç kadın dünyaya gelmiştir. Kadın anlattıkça şaşırان Andrea az önceki düşüncelerini tamamen unuttur. Uzunca bir sohbe koyulup kendilerinden bahsettikten sonra saat iyice ilerler ve genç kadın sözde kardeşini gece yatıya kalması için ikna eder. Uykuya dalan Andrea sabah uyandığında eşyalarıyla birlikte içi altın dolu kesesinin de ortalarda olmadığını fark eder. Aranıp taranır ve en sonunda kurnazlıkla başkalarının malını ucuza kapatayım derken elindeki tüm parayı kaptırdığını fark eder.⁵³⁵

“Netice-i İşret”te hafif meşrepli bir kadının yaşadığı sefih hayattan duyduğu vicdan azabı hikâye edilir. İki arkadaş meyhaneden çıktıkları esnada bir köşede yalnız başına oturan iri cüsseli kızıl saçlı sarhoş bir kadın görürler. Bu kadın ihtiyar olmaktan ziyade yorgun görünür. İhtimal ki gençliğinde güzel bir kadın olduğu intibasını verir. İki arkadaş pejmürde bir hâlde oturmakta olan kadına içki ısmarlarlar. “Benim kadar içecek kimse yoktur. On iki kadeh arpa suyundan sonra bir şişe rakı beni korkutmaz, ben asla sarhoş olmam” diyen kadın kendiliğinden bu iki adamla sohbet etmeye başlar. Kadın dertleşirken, kimi duygularını yatıştırmak için içki içtiğinden bahseder. Bastırmak istediğı bu duygular ne seçtiğı meslekle ne de keyif almakla alakalıdır. Bu hafif kadın para karşılığında erkeklerle düşüp kalkmaya başladığı ilk zamanlarda o denli utanç duymuştur ki sokağı dahi çıkmak istememiştir. Fakat bu duyguyu zamanla bastırır. Onu bugün bu denli bedbin ve içkiye müptela kılan duygu, vicdan azabıdır. Bir yudum suya hasret duyduğunda dahi su yerine içki içmesinin sebebi gençlik yıllarındaki masumiyetinin hatırasını unutmak gayretidir. Zira içki içmediğı anlarda sesindeki mahmurluk kalkmakta, sesi saf ve temiz olduğu yıllardaki gibi berrak çıkmaktadır. Bu ses tonu ona, anne ve babasına hitap ettiğı, nişanlısı ile ilk gençlik heyecanlarını yaşadığı günleri hatırlatır. O yılların masumiyetinin bugün kaldırımlara düşmüş bedeninin gölgesinde kalması ona, onulmaz acılar yaşatmaktadır.

Ben rahat edip bütün gün uykudan sonra sesim kalın ve kısık olmaz, bilakis onu mazide, köyde, evimizde, küçüklüğümdeki gibi pek tatlı, pek saf bulurum. Bu ses beni öldürür. Onu der-hâtır ederim. O bana evvelce söylediğı şeyleri ihtar eder. Anamın, babamın evini, buraya gelmemiş ve memlekette evlenmiş olan

⁵³⁵ “Yakut-ı Ahmer”, (çev. Hasan Fehmi Efendi), Nilüfer, 1 Receb 1308/10 Şubat 1891, Nr.53, s. 653-656.

küçük hemşirelerimi hatırlarım. Demircinin oğluyla çitin arkasında buluştuğumuzu [...] düşünürüm.

Bu düşkün kadın işte bu sebeple içebildiği kadar alkol almakta ve mesleğini icra etmektedir.⁵³⁶

“Kefen Altında” hikâyesinde at yarışı yoluyla dolandırıcılık yapan insanlar konu edilir. Eski hukuk mektebi öğrencilerinden biri eğlenmek üzere tiyatroya gittiğinde orada eski bir arkadaşıyla karşılaşır. Ayaküstü sohbetin ardından Chobaur isimindeki bu adam, arkadaşını sonraki gün için öğle yemeğine davet eder. Chobaur’un evine giden adam arkadaşının bir odada kefen gibi bir muşambanın içine girdiğini görür. İlk gördüğünde arkadaşının ölmüş olduğunu zannederse de arkadaş birden konuşmaya başlayınca gerçeği anlar. At binicisi olan bu adam kefen şeklinde bir muşamba içindeki fenerler yardımıyla terleyerek kilo vermeye çalışmaktadır. At yarışını kazanmak isteyen arkadaşının kendine bu denli işkence etmesi ise misafiri tarafından garipsenir.

Onu temaşa ettikçe cam imalathanelerinde birtakım zavallıların ekmek parası kazanmak için ocak başında çektiklerini gördüğüm meşakkati tahattur ediyordum. Hâlbuki dostumun şu işkencesi sırf zevk ve ihtimal kendisiyle istihza edecek olan yirmi otuz bin seyirci huzurunda pembe yahut mavi bir takke giymek şerefi için ihtiyar olunuyordu.

Yediği ve içtikleriyle de formuna dikkat eden bu seyis, aynı zamanda sahtekârlığa da bulaşarak kolay yoldan para kazanma ve şöhret sahibi olma hevesindedir. Misafiri olan arkadaşıyla sohbet ettiği esnada iki adam daha odaya girer. Bunlardan biri, seyisin İngilizce bilmediğini zannederek tertipledikleri dolandırıcılığı tafsilatıyla anlatır. Seyisin ne kadar ciddiyetle yarışa hazırlandığı herkese gösterilerek yarışta favori olarak onun bineceği at görülecektir. Bu durumda onun bindiği at daha az oranda kazandıracakken, bir başka at ise kazanması çok zor görüldüğünden daha yüksek bir oran verecektir. Adamların anlattığına göre seyis son ana kadar yarışa hazır görünecek; fakat yarışı yüksek oran veren diğer atın kazanması sağlanacaktır. Bu sayede bu dolandırıcılığı tertip edenler çok daha yüksek oranda kazanacaklardır. Bu iki adam odadan çıktığında her şeyden habersiz gibi davranan eski arkadaş, seyise neler olduğunu sorar. Fakat onun kendisine yalan söylediğini ve kendi bineceği ata para yatırmasını söylediğini görünce üzülür. Zira eski bir arkadaşını dahi dolandırmaktan sakınmayan bu adamın tavrına bozulmuştur.

⁵³⁶ Catulle Mendes, “Netice-i İşret”, (Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil II, s. 112-120.

Arkadaşına hiçbir şey sezdirmeksizin evden çıkar ve sonraki gün arkadaşının tavsiyesinin aksi yönünde iddia oynar ve çokça para kazanır.⁵³⁷

“Gölge”de, yakın arkadaşının iyi niyetini istismar edip iğfal etmiş olduğu bir kadınla evlenmesini sağlayan Baron’un aldatmış olduğu arkadaşının hikâyesi nakledilir. Çok iyi olmayan maddi imkânlarla Paris’te yaşamakta olan yazar anlatıcı, ruhsal buhranlar yaşamaktadır. Farklı doktorlara başvurur ve bunlardan birinin Paris’i terkedip doğup büyüdüğü kasabaya gitmesini ve dilediğince vakit geçirmesini salık verir. Doktorunun tavsiyesine uyan adam en son babasının vefat ettiğinde yirmi iki yıl önce ayrıldığı memleketine geri döner. Babasından tevarüs eden emlakın getirisi ile kasaba civarında vaktini geçirmekte, kimi zaman şehir merkezine gittiğinde ise arkadaşı Baron’la birlikte eğlenmektedir. Şehirde gezindikleri esnada genç bir kız hikâye anlatıcısının dikkatini çeker. Dikkat çekmeden birkaç defa daha genç kızı görmeye çabalayan adam, arkadaşı Baron’dan onun hakkında bilgi edinmeye çalışır. Baron bahse konu edilen genç kızın fakir bir aileden olduğunu ve bu sebeple de evlenemediğini anlatır. Paris’ten gelen olgun yaşlardaki adam genç kıza evlenme teklif eder ama reddedilir. Baron’un aracı olması ile genç kızla evlenme hayali gerçekleşir. Evliliklerinin ilk altı boyunca adam ne kadar mutlu ise genç kadın o kadar düşünceli ve kederlidir. Bu süre zarfında Baron zaman zaman onları ziyarete gelmekte, yatılı misafir olmaktadır. Bu üç kişi birlikte yakındaki bir muhite seyahat ederler. Genç kız Baronla birlikte at arabasının arkasında otururken kocası arabayı çeken atları idare etmektedir. Dizginleri kontrol etmeye çalışan adam kayalık bir geçitten geçtiği esnada arkadakilerin gölgelerinin münasebetsiz bir şekilde kayalara yansıdığını fark eder. Öfkeyle arabadan zıplayıp kendini yoldan aşağı atar, bacağı kırılır. Araba yoldan çıkıp yuvarlanınca yolcular da dere yatağına yuvarlanır. Bu kazada hayatını kaybeden kadının kocası, karısının eşyaları arasında bir mektup paketine tesadüf eder. Burada yazdığına göre Baron bu genç kadını henüz evlenmeden önce iğfal etmiş, fakir olduğu için de onunla evlenmek istememiş. Diğer yandan genç kızdaki mahrum kalmamak için ise onu arkadaşısıyla evlendirip metresi olarak istismar etmeye devam etmiştir.⁵³⁸

“Bahse Ne Dersiniz”de serseri mizaçlı Jacque bir baloda tanıştığı hâli vakti yerinde Mademoiselle Denis isminde genç sarışın bir kızla yakınlık kurar. Babası Flemenk,

⁵³⁷ Hector Malot, “Kefen Altında”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil I, s. 106-126.

⁵³⁸ Hector Malot, Gölge, (çev. Mahmud Sadık), s. 1-11.

annesi Fransız olan bu genç kız, Jacque'ı görür görmez ona ilgi duymaya başlar. Genç kızın gayet zengin bir aileye mensup olduğunu öğrenen delikanlı en başta bu denli güzel ve zengin bir kızla evlenmeye müsaade edilmeyeceğini düşünerek ondan uzak durmak istemişse de genç kız delikanlıyı o denli sever ki anne ve babasının evliliklerine onay vermelerini sağlar. Kendi annesinden bu haberi alan delikanlı, bekârlığa veda kabilinden, sonraki hafta yaşadığı kasabadaki arkadaşlarıyla işret âlemleri yapar, genç kızlarla vakit geçirir ve kumar oynar. Bir gece sabaha kadar oynadığı kumar masasında cebindeki saatine kadar her şeyini kaybeder. Aynı zamanda sarhoş olan delikanlı masadaki rakibiyle son bir oyun oynamak ister. Oyunu kaybeden herhangi birine gidip şamar, atacak şamarı yiyen şayet kızarsa şamarı atan kaybetmiş sayılacak. Jacques oyunu kaybettiğinden tanımadığı birine şamar atmak da ona kalır. Jacque, uyanık davranıp tren garına gider ve orada hareket etmek üzere olan katardeki bir adama tokat atar ve kaçır. Bahsi de kazanmış olur ve kumarda kaybettiklerini de geri alır. Eve döndüğünde annesi Mademoiselle Denis'in babasının geldiğini ve evliliği onayladığını ama Jacque'a tesadüf edemediğini söyler. Serseri delikanlı sevinçten havalara uçarken bir gün sonra şamarı attığı adamın evleneceği kızın babası olduğunu öğrenir. Serseriliği yüzünden evlilik hayali bozulur. Büyük bir servetten de men olur.⁵³⁹

“Sarhoş” hikâyesinde, serseri ve sorumsuz bir hayat yaşayan bir balıkçı hikâye edilir. Fırtınalı bir havada denize açılamayan balıkçı, arkadaşıyla beraber bir meyhaneye gider. Geç saatlere kadar içki içip kumar oynarlar. Neredeyse evin yolunu bulamayacak kadar sarhoş olurlar. Gecenin ilerleyen vakitlerinde evinin eşiğine varan balıkçı kapıyı dahi açamaz. Kapıyı yumruklayarak karısına seslenir. Uykudan kalkan kadın gelip kapıyı açar ve sarhoş koca bir anda yere yığılır. O anda üstünden birinin atlayıp dışarıya doğru kaçtığını zanneder. Bunun üzerine karısının kendisini aldattığı vehmine kapılır. Sarhoş kocasının aklından geçenlerden habersiz kadın gider yatağa yatar. Balıkçı ise aldatılmış olmanın vehmiyle yatakta uyumakta olan karısına saldırır ve bu masumeyi hunharca döver. Adam bu sırada sızar. Sabah olduğunda yoldan geçen bir komşuları kapının açık olduğunu fark edip evin içine girer. İçeri girdiğinde akşamki sarhoş balıkçının yerde horlayarak uyduğunu, yatakta kanlar içinde duran karısının ise ölmüş olduğunu görür.⁵⁴⁰

⁵³⁹ “Bahse Ne Dersiniz”, Servet-i Fünun, (çev. Ahmed İhsan), 1307/1891, S. 1, C.1, Nr. 9, s. 101-103.

⁵⁴⁰ Maupassant, “Sarhoş”, (çev. M. Seyfullah), Maarif, 1 Şubat 1311/13 Şubat 1896, C.6, Nr.10, s. 158.

“Eşek” hikâyesinde iki serseri balıkçı nehir boyunca av hayvanları avlayıp balık tutup, kürk satarak geçimlerini sağlarlar. Bir gün eşeğini satmaya götüren bir kadınla karşılaşırlar. Bu sırada serserice eğlenen iki balıkçı arkadaş yaşlı kadının maksadını öğrenip eşeği beş franga satın alırlar. Yaşlı kadın en başta işte güçte kullanmak için eşeğini satın aldıklarını sanarken, adamların niyetinin eşeğe eziyet ederek eğlenmek olduğunu anlayınca satmaktan vaz geçer. Fakat yapılan alışverişe itirazı kabul etmeyen serseriler, yaşlı kadına doğru tüfekle ateş edip onu kaçırlar. İki serseri ise eşeği saçmalarla yaralayıp eğlenmeye başlar. Daha sonra eşeğin canını daha fazla yakmak için bir ilaç içirirler. Karnı ağır olan eşek kaçmaya başlar ve sonunda balıkçılar eşeği öldürür. Verdikleri paranın karşılığında yeterince eğlenemediklerine eseflenen iki arkadaş koruculara yakalanmak korkusuyla eşeğin ölüsünü çalıların arasına gizlerler. Daha önce avladıkları hayvanları meyhaneciye satmaya giden iki kafadar yiyip içtikten sonra gecenin ilerleyen saatlerinde yanlarına gelen meyhaneciye, şayet isterse çalıklara sakladıkları büyük bir hayvanı da ona satabileceklerini söylerler. Bunun bir karaca ya da geyik olabileceğini fakat korucuya yakalanmak korkusuyla vurdukları avı alamadan orayı terk ettiklerinden bahsederler. Şayet gidip almalarını isterse elli frank gibi bir paraya, ama kendisi alıp getirmek isterse yirmi franga yerini söyleyeceklerini anlatırlar. Kârına kâr katmak isteyen meyhaneci yirmi frangı verir ve avın yerini öğrenir. İki serseri balıkçı ise beş franga satın aldıkları eşeği elli franga geyik diye satmanın neşesiyle içmeye devam ederler.⁵⁴¹

On beş yaşında geçirdiği bir araba kazası sonucunda Cloche'un bacakları ezilir ve sakat kalır. Merhametli bir çiftlik sahibesi onu himayesine alır, ihtiyaçlarını karşılar. Bu kadının ölmesiyle sakat çocuk da hamisiz kalır. Kasabanın sokaklarında dilenerek sefil bir hayat yaşamaya başlar. Bir zaman sonra kasaba ahalisi bu sefil çocuğun sürekli bir şeyler dilenmesinden bıkar ve onu itip kakmaya başlar. Sürekli tartaklanmaktan bıkan çocuk kasabayı terk edip bir başka kasabada dilenmeye ve hayatını idame etmeye karar verir. Sürüne sürüne günlerce yol almaya çalışan küçük sefil, yol üstünde bir tavuk sürüsüne rast gelir. Eline aldığı taşla bir tavuk yakalamaya çalışırken yakınlardaki çiftliğin sahibi onu görür ve kabahatinden ötürü dövmeye başlar. Yoldan gelip geçenler de bu sakat çocuğa vurmaya başlarlar ve jandarmaya teslim ederler. Jandarma da ite kalka onu kasabaya götürür ve gece boyunca nezarete tutar. Bu sırada hiçbir şey yememiş olan

⁵⁴¹ Maupassant, “Eşek”, (çev. Aziz Vahid), Malumat, 17 Eylül 1314/29 Eylül 1898, Nr.152, s. 654-655.

sakat çocuğu sorgulamak için nezarethaneye gelen jardarma onu hücrede açlıktan ölmüş hâlde bulur.⁵⁴²

2.1.8. Tabiata Kaçış

Romantik akımın etkisiyle, tabiata sığınma ve hayatın türlü meşgalelerinden kaçıp gündelik kaygılardan arınma isteği XIX. yüzyıl Fransız edebiyatında sıklıkla kullanılan bir tema olmuştur. Hikâye kişileri tabiatın içinde gözlerden uzakta kurdukları sade bir yaşam içinde huzuru yakalamaya çalışırlar. Kahraman anlatıcının gözünden yapılan tasvirler, iç muhasebeler yoluyla tabiatın insan psikolojisi üzerindeki tesirine dikkat çekilir ve var oluşsal çıkarımlarda bulunulur.

Ali Reşad'ın "Hikâye" başlığıyla çevirdiği eserde altmış yaşlarında bir adamın şehir hayatını terk edip tabiatta bir başına kurduğu yaşam konu edilir. Gençliğinde güzel sanatlarla meşgul olmuş, tiyatro sahnesinde klarnet çalmış olan bu adam ileri yaşlarında şehir hayatı ve önceki alışkanlıklarını terk edip tabiatla baş başa yaşamaya başlar. Süt ve ekmek almak için gidip geldiği yakınındaki köy halkıyla dahi hiçbir iletişim kurmaz. Kışın bastırmasıyla soğuyan havalar yaşlı adamın hayatını da zorlaştırır. Bir müddettir süt ve ekmek almak için köye gelmediğini fark eden kimi köylüler yaşlı adamın kulübesine geldiklerinde kulübenin içinde yerde hareketsiz duran cesetle karşılaşırlar.⁵⁴³

"Külbe-i Hindî" hikâyesinde ruhsal arınma ve olgunlaşmayı sağlayan unsur tabiattır. Londra'da İngiliz bilim adamları tarafından bir dernek kurulur. Bu derneğin amacı "cemiyet-i beşeriyenin ikmal-i esbab-ı terakkiyi refah ve saadetini mucip malumat-ı kesire istihsal etmek"tir. Yirmi kadar bilim adamı, cevaplarını bulmaları için üç bin beş yüz soruyu ihtiva eden bir kitapla dünyanın farklı bölgelerine gönderilirler. Görevlendirilen bu bilim adamları, ellerindeki soruların cevaplarını bulmanın yanı sıra yolculukları esnasında rast geldikleri İncil nüshalarını ve her türden eski eseri de, kendilerine sağlanan tahsisatla, satın almakla yükümlüdürler. Bahsi geçen bilim adamları arasında İbranice, Arapça ve Hintçeye en fazla hâkim olanıysa Hindistan'a gönderilir. Yolculuğu esnasında birçok farklı ülkeyi aşan ve farklı toplumları gözlemleyen bu bilim adamı üç yılın sonunda Hindistan'a varır. Elindeki kitapta yer alan birçok soruya cevap bulan bilgin, artık İngiltere'ye geri döneceği sırada kimi soruların cevapsız kaldığını fark

⁵⁴² Maupassant, "Dilenci", (çev. Mustafa Hayullah), Hayat-ı Hakikiye Sahneleri, s. 12-24.

⁵⁴³ Paul Margueritte, "Hikâye", (çev. Ali Reşad), Mekteb, 29 Ağustos 1312/10 Eylül 1896, C.4, N.50, s. 797-799.

eder. Jagerga tapınağının ünlü Brahman'ının, aradığı cevapları bilen tek kişi olduğunun söylenmesi üzerine maiyetindeki kabile ile ilgili tapınağa gider.

Brahmanın huzuruna çıkarılmadan önce maddi ve manevi kirlilerden arınması için tapındaki hizmetkârların yönlendirmelerine ve isteklerine tabi olur. Brahmanın karşısına çıktığında, hakikatin nasıl öğrenilebileceğini, nerede arayıp bulunabileceğini ve bulunması hâlinde insanlarla paylaşılıp paylaşılamayacağını sorar. Hintli bilgin, hakikatin ancak Brahmanlar sayesinde, onların mahrem bilgi kaynaklarında bulunabileceğini ve hakikat bilgisinin ancak Brahmanlara söylenebileceğini başka kimseyle paylaşılamayacağını söyler. Bu durum karşısında İngiltere'den gelen bilim adamı bunun adaletsizlik olduğunu, hakikatin yalnızca Brahmanlara münhasır olmasının makul olamayacağı yolunda itiraz eder. Bunun üzerine Brahman sinirlenir ve takipçileri de misafir bilim adamına karşı hoşnutsuzluklarını gösterip tapından kapı dışarı ederler. İngiltere'ye dönmek üzere limana doğru yol alırken maiyetindeki hizmetkârlarla birlikte şiddetli bir yağmura maruz kalırlar ve yol üzerinde rastladıkları bir kulübeye sığınmak isterler. Fakat Hintli hizmetkârlar bu kulübenin bir "parya"ya ait olduğunu, Hint kast sisteminde en aşağı insanlar olarak tavsif edilen bu kişilerle aynı ortamda bulunamayacaklarını bilim adamına iletirler. Bilimadamı yağmur altında vahşi bir ormanda geceyi geçirmektense kulübede misafir olmayı tercih eder.

Kulübeye yaklaştığında bir adam onu karşılar, karısı ve bebeğinin de bulunduğu bu mütevazı meskene bilim adamını buyur eder. Bu adam doğduğunda "parya" sınıfına mensup olmasından ötürü Hindistan'ın şehir hayatında sürekli horlanmış, açlığa mahkûm bırakılmış biridir. Çöplerdeki artıklar ve mezarlıklarda ölümlere sunulmak üzere bırakılan yiyeceklerle karnını doyurmuştur. Çocuğunun annesi olan kadın, çocuk denilecek yaşta kendisinden yaşça çok büyük bir adamla evlendirilmiş ve kocası ölünce de adetler gereği ölüme mahkûm edilmiştir. Parya, ona mezarlıkta rast gelmiş, zamanla onu sevmiş ve kendisiyle uzak yerlere gelmesi hâlinde ölümden kurtulabileceğini söyleyerek şehirden çok uzaklarda bulunan bu ormanın içine sığınmışlardır. Karı koca olarak ormanın derinliklerinde tabiatla baş başa yeni bir hayat kurmuşlar, kanaatkâr iki insan olarak aradıkları huzur ve mutluluğu burada bulmuşlardır.

Kulübenin içinde kendisine sunulan ikramlar eşliğinde uzun bir sohbete koyulan bilim adamı, bir müddet sonra bu adamın fikirlerinde ve olayları yorumlayışında bir

fevkaladelik görür. İngiliz, ev sahibine sarf ettiği bu bilgece sözleri hangi kitaptan öğrendiğini sorar.

- *Kitap hikmetine sahip tabiattan. Ben yalnız onu tanırım. Ah! Tabiat pek büyük kitaptır.*

- *Ona müracaat etmeyi size kim öğretti?*

- *Bedbahtlık. Memleketimde en hakir bir kabileden bulunarak Hintliler ile iştirak-i mezhebe kudretim taalluk etmediğinden rehber-i fazilet ve insaniyete iktifa ve daire-i cemiyetten tard olduğum gibi kalemrev-i tabiata iltica eyledim.*

- *Bu vahdetinde geride elbet birkaç kitap vardır?*

- *Ne gezer bir tane bile yok. Okuma yazma bilmem*

İngiliz bilim adamı muhatabına İngiltere'den buraya gönderilmesinin nedenini, farklı milletlerin bilim adamlarından hakikati öğrenip insanlığı mutlu edebilmenin yolunu aramak olduğunu söyler. Daha önce Brahman'a sorduğu soruları paryaya yöneltir. Parya, hakikatin ancak insanın kendi mutluluğu içinde araması gerektiğini, başkalarının öğrettiği hakikatin ancak onlara hizmet etmeye yarayacak malumatlar olacağını söyler. Akıl yoluyla bulunacak hakikat kişinin menfaatinden başkası değildir. Hakikati akıldan ziyade temiz kalple aramalıdır. Zekâ aldanabilirse de temiz bir kalp aldatılmak istense de hiçbir zaman aldanmaz. Temiz bir kalple aranacak hakikatin bulunacağı yer ise tabiattır. Tabiat her şeyin kaynağıdır. İngiliz bu cevap üzerine şu soruyu yöneltir:

Filhakika tabiat nev'-i beşerin ağraz ve mesalih-i mahsusasına rabita-bahş-ı intizam olmuştur. Lakin bu kadar nakliyat ve aza-yı milliyeti yekdiğerinden tefrik eden mezahip arasında hakâyık-ı diniyye nasıl keşf edilir?

Parya misafirine şu cümlelerle hikmetli bir cevap verir:

Onu da daire-i tabiatta aramalı. Eğer biz mevcudat u mükevvenatı nazar-ı dikkat ve im'ândan geçirir isek âsâr-ı kudret u kuvvet ve lütf u inayet-i samedânîyeyi açıktan açığa görüp adem-i liyakat ve kemâl-i acz ve cehaletimizi bilâ-itiraf münazarat-ı diniyyeden feragat ve zat-ı uluhiyet sıfatına ömrümüz oldukça muhabbet ve ibadet ederiz.

Hakikatin nerede ve nasıl bulunması gerektiğini öğrenen bilim adamının aklında cevabını bekleyen tek bir soru kalır. Hakikati kimlerle paylaşmalı, insanın kendi mutluluğunda temiz kalple arayıp bulduğu hakikati insanlarla paylaşılmalı mı? Parya, bu soruya bir teşbih ile yanıt verir. Hakikat tıpkı eşsiz bir inci gibidir. Bunu istemeyen kötü kişilere söylemenin gereği yoktur. Kötü kişiler timsahlara benzer. Kulağı olmadığından inci takamaz, bir timsah gibi onu yemeye kalkar ve dişleri kırılır. Sinirlenir ve size

saldırır. Misafir bilim adamı bu cevaplar karşısında adeta büyülenir ve hayata bakışı tamamen değişir.

Üç yıllık bir seyahatin ardından Hindistan'ın şaşaalı tapınaklarında, gösterişli bilginlerince cevaplanmayı bekleyen bu üç soru tabiatın içinde her türlü maddi imkândan yoksun bir kulübede salim kalple yaşamın sırrını çözmüş olan parya tarafından cevaplanmış olur.⁵⁴⁴

“Asilzade ile Define Yahut Kanaat”ta yaşadığı köydeki insanlara karşı devamlı olarak maddi ve manevi yardımlarda bulunan bir adamın hikâyesi anlatılır. Bu adam yanına gelen herkese elinden geldiğince yardım eder, parası olmadığında dahi verdiği nasihatlerle insanları rahatlatır. Köylünün önemli gördüğü işlerde her zaman en önde yer alan bu adam etrafına devamlı olarak sağduyulu sözler söyler.

Dünyada dert ve endişeden azade olmaklığımız nasıl mümkün olabilir? Gördüğümüz insanların bazıı topal, bazıları kambur doğmuş. Birinin serveti az, diğerininki de ondan biraz ziyade. Kader herkesi bir başka surette rehin-i ızdırab etmiş. Hakimâne hareket etmiş olmak üzere ittifak ve müsâlemattan ayrılmamalıyız. Yekdiğerimize muavenet ihtiyacından kurtulamayız.

Bu adam bir gün gezinirken bir hazine bulur. Hazineyi evine götürdüğünde aklına ilk gelen, bulduğu hazineyi ihtiyaçlı insanlara dağıtmak olur. Fakat bir müddet sonra, altınları dağıtmaktansa arazisini büyütüp servetini artırabileceği ve insanlara bu sayede daha fazla yardımcı olabileceğine kanaat getirir. Bu düşünceler içindeyken çiftlik hizmetçisi odaya girer ve mutut olduğu üzere köyün delikanlılarının sohbet etmek üzere toplanıp onu beklediklerini haber verir. Çiftlik sahibi ise onlarla vakit geçiremeyecek kadar meşgul olduğunu, onları yolculamasını söyler. Kadının ardından fakir bir adam yanına gelir. Ailesinin ve kendisinin perişan hâlden bahsedip bir miktar para ister. Çiftlik sahibi öfkeyle adamı kapı dışarı eder. Ahlakının hilafına hareket etmeye başlayan adam birden pişman olur, kovduğu adama yetişip ihtiyacının birkaç mislini verir. Sonrasında tüm dostlarını etrafına toplayıp çok azını kendine ayırmak kaydıyla arta kalan altınları ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Çünkü fazlasıyla elde ettiği bu servet bir anda onu değiştirmeye başlamış ve onu ahlakının hilafına hareket eder hâle getirmiştir. Elindeki

⁵⁴⁴ Bernardin de Saint Pierre, Külbe-i Hindî, (çev. Ziverpaşazade Yusuf Bahaeddin), İstanbul 1874, 3-52.

servetten kurtularak, yeniden eskisi gibi müşfik ve yardımsever bir adam olma yolunu tutar.⁵⁴⁵

“Aşiyâne-i Saadet” hikâyesinde yazar anlatıcı bir bahar sabahı ormanlık bir mevkideki kulübeyi gördüğünde bu sade hayat içinde ne kadar mutlu olunabileceğini hayal eder. Şehir hayatının debdebesi içinde insanların ne gereksiz uğraşlarla vakitlerini öldürdüklerine teessüf eder.

Bu kadar külfetsizce mesut olmak mümkün iken ne için temennîyâtımız çoktur? Hakikate vusul bu kadar kolay iken takib-i hayalâta bu ibtilâmız neden? Niçin tekmil kuvvetimizi sarf ile yapılan bir kayayı tasviyeye uğraşıyoruz? Bizi de bir tarik-i âsude-i suhuletle ölüme, hurs-cah-ı beşeriyetin bir gayesi zaruri bir intihâsı olan ölüme sevk ediyoruz. İnsanlardan, kal ü kaylden, ancak bir kederin başlangıcından ibaret bu yalancı meserretlerin meşum cazibelerinden uzak, pek uzak olan şu aşiyâne-i saadete iltica edelim; orada kalpler, fikirler, tulûların ulviyetine gurûbların hüznüne, mehtapların letafetine, dağların ulviyetine, hâsılı tabiatın bütün bedâyi'ne bir makes-i kemâl olur ...

[...] Saadet bizim elimizdedir; biz onu ısrar ile hariçte araken elimizden kaçırıyoruz. Saadeti vücuda getiren, meydana çıkaran on altın tezyinatı değil, akıl ve hikmet ve itidal-i efkârdır.⁵⁴⁶

Yazar anlatıcının gözünden, bahsi geçen kulübede yaşayan orman muhafızı ve ailesinin tabiattan kaynaklanan zahmetlere rağmen ne denli huzurlu ve mutlu oldukları tasvir edilir. Günlük yaşamlarını gayet sade bir tarzda yaşayan bu insanlar şehir hayatının getirdiği tüm uğraşlardan uzak, birlikte yaşamının mutluluğu içinde hayatlarını imrar ederler.

2.1.9. Egzotizm

XIX. yüzyıl Fransız edebiyatının öne çıkan temalarından egzotizm, “İbn Sirac-ı Ahir” ve “Şali” isimli çeviri eserlerde yer alır. “İbn Sirac-ı Ahir” hikâyesinde Granada’nın İspanyollar tarafından işgalinin ardından Müslümanların göç edişi ve ardından yaşananlar anlatılır. Tunus’a göç eden İbn Sirac hanedanının son temsilcisi İbn Hamit, yirmi dört yıl sonra kimliğini gizlemek suretiyle terk etmek zorunda kaldıkları Granada’ya gelir. Yol boyunca, göç esnasında ailesinin ve soydaşlarının yaşadığı zorlukları, işgalin neden olduğu ıstırapları üzüntüyle hatırlar. Hikâyede aleni bir şekilde Müslüman ve Hristiyan kültürlerinin çatışması işlenir. İbn Hamit şehri gezerken Müslüman atalarından arta kalan

⁵⁴⁵ Florian, “Asilzade ile Define Yahut Kanaat”, (çev. İbn’ül Meleki Edib), Nâhid, 1 Nisan 1303/13 Nisan 1887, Nr.7, s. 49-50.

⁵⁴⁶ “Aşiyâne-i Saadet”, (çev. M. Vicdani), Musavver Fen ve Edeb, s. 79-80.

yapıların gölgesinde işgalci hanedan üyelerinden birini bulup geçmişin intikamını almak niyetindedir. Kin ve intikam hırsıyla dolu olan kalbi hiç beklemediği bir başka duyguya esir düşer. Güzel bir İspanyol kıza âşık olur. Bu genç kız onun aklını karıştırır. Duyguları ve mantığı arasında gelgitlere sebep olur. Santa-Fe dükünün kızı olan Blanca, samimi bir Hristiyan'dır. İbn Hamit'in ancak Hristiyan olması şartıyla onunla evlenebileceğini aksi hâlde ne kadar sevse de ona olumlu yanıt veremeyeceğini söyler. İbn Hamit de Blanca'nın Müslüman olmasını ve onunla birlikte mutlu olmayı diler.

(ve Blanca'ya hitaben) Seni sadakat ve sebat ile seveceğimi bu şövalyelerin kaniyla temin ederim dedi.

(Blanca ellerini semaya kaldırarak) Şimdi siz beni seviyorsunuz ha!?

Mülâhaza ediniz ki siz bir Müslüman ve Mağriblisiniz ben ise Hristiyan ve İspanyolum.

Ay Hazret-i Peygamber kasemlerime şahit olunuz...!

Blanca sözünü keserek:

Sizi sevdiğime emin değil misiniz ki bana bu yolda lisan kullanmağa cesaret ediyorsunuz? Zemininde ve İbn Hamid'i tecrübe maksadıyla Blanca'nın zahiren gösterdiği tehevvue karşı İbn Hamid dahi şu yolda cevap verdi:

Vakıa ben senin abd-ı memlûkunum lakin şövalyen (zevcen) olmak üzere intihap etmedin.

Ey Mağripli! Hakkında olan muhabbet ve meveddetimi elbette hâl ve hareketimden anlamışsındır. Senin için ihtiyar ettiğim serbestlik haddinden aşılıyor. Sende ona mukabil Hristiyan ol bu hâlde benim senin olmaklığım için hiçbir mâni' kalmayacaktır. Mamaafih şurasını da iyi bil ki Santa-Fe dükasının kerimesi böyle serbestâne konuşmağa cesaret ettiği gibi derununu zapta da her vakit muktedirdir. Ve Hristiyanların düşmanı olan hiçbir adamın onun üzerine asla hak ve selahiyeti kalmaz, dedi.

İbn Hamid heyecanlı bir sevdâ içinde olduğu halde Blanca'nın elinden tutarak mumaiylehin elini evvela sarığı ve badehu göğsüne koyarak:

Allah kadirdir. İbn Hamid bahtiyardır. Ey Muhammed! Kudsiyet-i şeriatini tanısin ümmet-i şefi'enin adâdına dâhil olsun evvel zaman hiçbir şey

Genç kızın babası Don Rodrigo görgülü bu Mağripli genç adamdan hoşlanır ve kızına istediği zaman Doğu hikâyeleri anlatması için misafirleri olmasına izin verir. Birlikte çok güzel vakit geçirirler de bu iki aşığın inançları birbirlerine kavuşmalarına mani olur. Annesinin ölüm döşeginde olduğunu öğrenen İbn Hamit, Tunus'a dönmek zorunda kalınca iki sevgili Mağriplilere ait bir mezarda, birbirlerini unutmayacakları ve her sene Malagay Limanı'nda buluşmak üzere yemin ederler. Sözleştiklerinin üçüncü yılında İbn Hamit, Blanca'yı sahilde göremez. Aldığı bir mektupla Blanca'nın Granada'da ağabeyi Don Carlos'un yanında olduğunu haber alır. Yanında arkadaşı bir

Fransızla Granada'ya gelen Don Carlos fanatik bir şövalyedir. İbn Hamit konağa vardığında Blanca'nın yanı başında Lautrec isimli Fransız şövalyeyi görür ve kıskanır.

Koyu milliyetçi ve Hristiyan olan Blanca'nın ağabeyi, karşısında duran Müslüman Mağripliden hoşlanmaz. Kardeşinin Fransız arkadaşıyla evlenmesini ister. İbn Hamit'le uzun bir konuşmanın ardından düello yapmaya karar verirler. Yapılan düelloda Mağripli, şövalyeyi alt eder ve hayatını bağışlar. Bu soylu tavır karşısında Don Carlos rakibini takdir eder. İbn Hamit'in bu tavrı Santa-Fe dükünün kızını da heyecanlandırır ve sevgisini bir kat daha artırır. Bu takdir göstergeleri yine de Blanca'yı Müslüman biriyle evlenmeye ikna edemez.

İbn Hamit bu olayın ardından birkaç gün boyunca iç muhasebe yapar ve dinini değiştirip sevdiği genç kızla evlenmeye karar verir. Eski bir camiden dönüştürülen kilisede Blanca'ya rastlayan Mağripli, genç kızın son cümleleri ile artık muhasebesini bitirir ve din değiştirmeye karar verir. Ertesi gün kızın konağına gittiğinde Blanca'yı bulur ve ona fikrini açmak ister. Fikrini açmak üzere gittiği konakta gecenin ilerleyen saatlerinde Blanca'nın ailesinin can düşmanı Seyyid'in soyundan olduğunu öğrenir. Granada'ya ilk gelişinin sebebi bu soydan gelenleri bulup ailesinin intikamını almaktır. Bir anda ailesine ve inançlarına ihanet etmek üzere olmanın pişmanlığıyla öfkelenir ve kendisinin de Seyyid'in azılı düşmanı olan İbn Sirac soyunun son temsilcisi olduğunu itiraf eder ve göğsünde altın bir zincire takılı duran yüzüğü çıkararak bunu ispat eder. Bu durum üzerine herkes dona kalır. Blanca sessizliğe gömülürken ağabeyi Don Carlos, İbn Hamit'e karşı nefretini bir kez daha dile getirir ve yeni bir düelloya davet eder. Şayet kaybederse İbn Hamit'e ailesinin kaybettiği her şeyi geri vermeyi teklif eder. Şayet dövüşmek istemezse Hristiyan olup kız kardeşi ile evlenmesini teklif eder. İbn Hamit ise Blanca'ya fikrini sorar, genç kız geldiği yere dönmesini söyleyince de Mağripli orayı terk eder. Doğu ve Batı ayrımı bu iki sevgilinin kavuşmasına da mâni olmuştur.⁵⁴⁷

Egzotizm temalı bir diğer hikâye ise Maupassant'dan çevrilen "Châli"dir. Halit Ziya Uşaklıgil'in dilimize aktardığı hikâyede otuz yaşında bir bahriye mülazımının astrolojik araştırmalar yapmak üzere Hindistan'da görevlendirildiği esnada farklı bir dünyayı keşfederken yaşadığı farkındalık, genç yerli bir kıza olan sevgisi ve bu genç kızın üzüntü verici akıbeti konu edilir. İngiltere hükûmeti tarafından görevlendirilen bu genç adam, maiyetine verilen yardımcılarla birlikte "o garip, hayret-âver, harika-nümâ

⁵⁴⁷ François-René de Chateaubriand, İbn-i Sirac-ı Ahir, (çev. A. Tahir), s. 3-54.

memleketin içerlerine doğru” seyahat eder. Bu seyahat boyunca “insanın âlem-i hakikatte vücuduna ihtimal veremeyeceği muhteşem yerler” ve “inanılmayacak derecede tantana içinde yaşıyan, insanların fevkinde yaratılmış kadar güzel hükümdarlara” tesadüf eder. Genç bilim adamının yolculuğunu tasvir ettiği satırlar büyülu bir doğu imajına bürünür.

Mütemadiyen, bir âlem-i şî’r içinde sefer ediyorum, hayalî filler sırtında periler sultangâhında dolaşıyorum kıyas ederdim. Acayip ormanlar içinde veleheres-i ukûl olacak harabeler gördüm; rüyalara mahsus bir hâl-i garibe malik yerlerde mücevher kadar ince işlenmiş zarîf, ince bir ipek kamyş kadar hafîf, dağlar kadar cesim, bir kadına taaşşuk edilmek kabilinden eşkâl-i latifesine bir meclubiyet-i kalbiyye duyulan, temaşasından bir hazz-ı cesimane vürudu hissedilen, efsane-âmiz, ilahiyyat-perver, havârik-nüma binalara müsadîf oldum; netice-yi kelam; Victor Hugo’nun dediği gibi, uyanık olduğum hâlde bir rüya içinde geziyordum.

Bahriye mülazımı, seyahatinin sonunda Hindistan’ın eski mâmur şehirlerinden Gandahar’a varır ve hükümdarın debdebeli şölenleri ile itibarlı bir misafir olarak ağırlanır. Şehir bir Batılı gezginin Doğu’ya dair şehvetengiz ve şaşaalı muhayyile unsurları ile tasvir edilir. Hükümdarın düzenlediği mübalağalı şölenler ve eğlenceler de yine bu tarzda anlatılır. Kaplan avına çıkararak ve hükümdarın güreş oyunlarını izleyerek günlerini geçiren İngiliz, hemen her gün hükümdarın değerli hediyeleri ile onurlandırılır. Bir akşam odasına döndüğü esnada kendisine hükümdarın kıymetli bir hediye gönderdiğini haber alır. Merakla odasına girdiğinde içeride altı küçük kızın bulunduğunu görür. En büyüğü on iki en küçüğü altı yaşındaki bu kızları duvarın kenarına dizilmiş hâlde gören adam bu manzara karşısında sıkılır ve kendini mahcup hisseder. İngiliz, hükümdarın hediyesini geri çevirmeye cesaret edemediğinden onları odasında tutmaya karar verir. “Ne için buraya geldin?” sorusuna “Efendim, senin arzunu îfâ etmeye geldim” diyen en büyüklerinin ismi Châli’dir. Odasındaki bu kız çocuklarına karşı şefkat duyan adam çocukları etrafına toplar ve onlara bir peri masalı anlatır. Takip eden sekiz gün boyunca adeta bir baba gibi onlarla oyunlar oynar, birlikte eğlenirler. Zamanla odası adeta bir okula dönüşür. Bir müddet sonra ise bunlardan en büyüğü Châli ve genç adam birbirlerine karşı özel duygular beslemeye başlar, uzun zaman birlikte vakit geçirirler.

Günlerden bir gün hükümdar, gezgine yine bir hediye gönderir. Bu seferki sedef kabuklarından yapılmış bir kutudur. Genç adamın geldiği yerlerde gayet değersiz olan bu hediye misafir olduğu bu diyarda çok kıymetli ve paha biçilmez bir eşyadır. Genç adam

işlerini bitirip ülkesine dönmek için hükümdarın müzadesini aldığı anda ise bu sedef kutuyu Châli'ye hediye eder.

İngiliz seyyah, iki yıl sonra memuriyeti sebebiyle Gandahar'a geri döndüğünde, mihrace onu tekrar görmekten memnun olur ve misafir eder. Bu sırada o ise Châli'yi sarayda aramaya koyulur. Bir hizmetçiye onun nerede olduğunu sorduğunda, genç kızın hırsızlık yaptığı için bir çuvalın içinde nehre atıldığını öğrenir. Masum Châli'nin çalmakla suçlandığı şeyin çok kıymetli bir sedef kabuğu kaplı kutu olduğunu öğrendiğinde ise derin acılara gömülür.⁵⁴⁸

2.1.10. İhtiyarlık

Maupassant'dan çevrilen "Ferda-yı Şebâb"da iki eski sevgili, yirmi beş yıl sonra tekrar buluştuklarında yılların çehrelerinde bıraktıkları izlerden birbirlerinin yaşlanmış olduklarının farkına varırlar. Comte de Lourmarin bir sabah eski sevgilisi Lise de Venise'den beklenmedik bir mektup alır. Yirmi beş yıl önce aşk yaşadıkları kadın bundan beş yıl önce kocasını kaybetmiştir. Bugün on sekiz yaşındaki genç kızını evlendirmek üzere Paris'e gelmiştir. Genç kadın mektubunda:

Muhibbim! Beni mutlak unutmuşsunuzdur. Çünkü yirmi beş sene oluyor ki birbirimizi göremedik. Ben genç idim, ihtiyarladım! Size takdim-i veda eylediğim vakit Paris'i ihtiyar zevceyi vilayetten vilayete takip için terk etmiştim. Tahattur buyurdunuz mu? O ihtiyar bundan beş sene evvel son nefesini teneffüs eylemiştir. Ben bugün kızımı evlendirmek için Paris'e avdet eyledim. Zira sizin görmediğiniz, sizin tanımadığınız, on sekizlik genç, güzel kızım vardır. Yevm-i veladetini bildirmiştim. Fakat bu kadar ehemmiyetsiz bir şeye hasr-ı dikkat buyurmaya güzeran-ı hayatınızın müsait olamadığını biliyorum. İhtisasatım beni aldatmıyorsa sen hâlâ o güzel Lourmarin'sin.

Yaşlanmış olduğunun farkında olan ama eski sevgilisine yaşlılığı yakıştıramayan kadın eski kocasının evinde görüşmek üzere Lourmarin'i davet eder. Aldığı bu davet mektubu üzerine son derece heyecanlanan adam, kendisine yapılan daveti kabul etmeye karar verir. Hayalinde canlanan hatıralar eşliğinde en güzel kıyafetlerini giyinerek akşam yemeği için davet edildiği eve girer. Eve girdiğinde duvarda kendisinin eski bir fotoğrafının asıldığını fark eder. Üzerinden geçen zaman bu fotoğrafı soldurmuştur. O sırada tam oturacakken bir kapının açıldığını ve beyaz saçlı yaşlı bir kadının kendisine

⁵⁴⁸ Maupassant, "Châli", (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Mekteb, 7 Nisan 1310/19 Nisan 1894, C.1, Nr.8, s. 366-374.

doğru geldiğini fark eder. Ellerine sarılan kadın gayet samimiyetle onunla sohbe koyulur. Fakat Lourmarin, bu yaşlı kadınla benim ne işim olur diyerek mesafeli durur. Yaşlı kadının evlenmek üzere olan genç kızı salona geldiğinde ise adeta yıllar önce ayrıldığı sevgilisini karşısında görür ve yanı başında duran yaşlı kadınla bu genç kızı mukayese eder. Akşam yemeğinin ardından şaşkınlıkla evden ayrılan adam bir süre amaçsızca sokaklarda dolaşıktan sonra eve döner. Hizmetçinin uzattığı mumla odasına çıkarken aynanın karşısında durur; beyazlayan saçlarına, kırıksıklıklarla dolu yüzüne bakıp artık kendisinin de yaşlanmış olduğunu üzüntüyle kabul eder.⁵⁴⁹

“Juli Romaine” hikâyesinde Nice’den Monaco’ya doğru Akdeniz sahili boyunca yayan seyahat eden bir adam, yol üzerinde gayet bakımlı bir bahçeye sahip ve etrafı çiçeklerle süslenmiş bir ev görür. Evin güzelliği o denli dikkatini çeker ki yaklaşp evi seyretmeye koyulur. Bu sırada kapı açılır ve yaşlı bir hanım onu içeriye davet eder. Evin içerisi de son derece zarif döşenmiştir. Yabancı adam bir müddet sonra bu yaşlı kadının kendisinin de hayran olduğu eski meşhur aktris Juli Romaine olduğunu anlar. Yaşlı kadın bu evde bir başına yaşamaktadır. Genç adam yaşlı kadına saygılarını sunar, ona olan hayranlığından bahseder ve evinin güzelliğinden etkilendiğini söyler. Yaşlı kadına eski meşhur günlerin ihtişamından bahsetmek istese de Juli Romaine, mazinin çok geride kaldığını anlatır. Etrafında dönüp duran onca insan yaşlılıkla birlikte onu terk etmiş ve yalnız yaşamaya mahkûm etmiştir. Sohbetinden zevk aldığı bu genç adama yemeğe kalması için ısrar eder. Genç adam bir zamanlar hayranı olduğu bu kadının bugün şahit olduğu çaresizliği karşısında son derece üzülür. Genç ve güzel bir kadinken onun yanından ayrılmayanlar, şimdi kapısını çalıp bir çift söz etmeyi dahi gereksiz görmektedirler.⁵⁵⁰

Emile Zola’nın “Bir Köylünün Ölümü” başlıklı hikâyesinde üç evladın, babaları Jean Louis Lacour’a karşı vefasızlıkları anlatılır. Lacour hemen hemen bütün hayatını köyünde, Courteille’de, arazisini ekip biçmekle geçirmiştir. Gayet fakir olan bu belde kilise dahi bulunmaz. Oğulları Antoine ve Joseph hiç evlenmemiş, kızı Catherine ise kocasının ölümünün ardından on iki yaşındaki oğluyla birlikte babasına sığınmış vaziyettedir. Aile beş altı dönümlük bir arazide çiftçilik yaparak geçimini sağlar. Baba

⁵⁴⁹ Maupassant, “Ferda-yı Şebab”, (çev. Fenerli Nusret Hilmi), Maarif, 28 Teşrinievvel- 1309/9-Kasım 1893, Nr.120, s. 246-247; 4 Teşrinisani/16 Kasım 1893, Nr.121, s. 266-277.

⁵⁵⁰ Maupassant, “Juli Romaine”, (çev. (Aydın) Nihad), İrtika, 18 Haziran 1315/1 Temmuz 1899, S. 1, S. 16, s. 66; 25 Haziran 1315/8 Temmuz 1899, S. 1, S. 17, s. 70; 2 Temmuz 1315/15 Temmuz 1899, S. 1, S. 18, s. 74.

Lacour çocuklarından çok daha azimli çalışır, onların güç yetiremediği işleri bile kolaylıkla yerine getirir. Yaşı ilerledikçe boş lakırtılardan hoşlanmaz, kimseyle oturup konuşmaz bir adam hâlini alır. Son bir yıl içinde yaşlandığını iyice hissetmeye başlar. İki ay evvel tarlasında çalışırken bir anda rahatsızlanır ve iki saat boyunca yerde kala kalır. Sonraki günlerde çocuklarının ısrarına rağmen tarlada çalışmaya devam eder. Artık bu vakitten sonra torunu Jean'ı ona refakat etmesi için büyük babasının yanında bırakırlar. Bir akşam yatıp da sabah olduğunda artık ayağa kalkamadığını, kollarını hareket ettiremediğini fark eder. Çocukları yanına geldiğinde babalarının durumunu anlar ve bundan sonra onu evde bırakıp tarlaya çalışmaya gitmeye karar verirler. Torun Jean da yatalak büyük babasına refakat etmeye devam eder.

Çocukları ilk önce uzaktaki doktoru alıp getirmeyi düşünmüş olsalar da gidiş gelişin bir güne mal olacağı ve doktor için masraf edileceği fikriyle niyetlerinden vaz geçerler. İhtiyar adamı bir süreliğine yatakta bakmayı kararlaştırırlar. Ölüme terk edilmiş yaşlı atlar gibi çocukları üç gün boyunca tarlaya gidip gelirken, ihtiyar adam da yatalak hâlde evde kalır. Yatalak adam akşam olup da çocukları geldiğinde, onların kendisiyle alakadar olacaklarına bağ bahçe işlerinden konuştuklarını gördükçe üzüntü duyar. Çocukları bir gün tarladan döndüklerinde babalarının sırt üstü yatar hâlde ölmüş olduğunu görürler. Ölümü derin bir sükûtle karşılayan çocuklar saat ilerledikçe uykularına mağlup olur, uyurlar. Sabah olduğunda Joseph papazı çağırmaya giderken Antoine ve Catherine de işleri tamamlamak üzere tarlaya giderler. Antoine ve Catherine tarladan döndüklerinde Joseph de papazla birlikte gelmiş olur. Ancak bir saat kadar boş vakti olduğunu söyleyen papazın aceleci tavrı eşliğinde, Jean Louis Lacour gayet sade bir merasimle defnedilir. Evlatları babalarına karşı gayet ilgisiz davranmışlar, hastalığı esnasında onun tedavisi için çaba sarf etmedikleri gibi cenaze töreni boyunca da gayet soğuk ve vefasızca babalarının na'sını defnetmişlerdir.⁵⁵¹

2.1.11. Fantastik Hikâyeler

Binbir Hayal, *Bir Doktorun Rüyası* ve “Canlı Cenaze” isimli hikâyeler fantastik hikâye türünde eserlerdir. Binbir Hayalet'te bir çerçeve hikâye içinde on beş hikâye tasvir edilir. Bunların kimi geçiş hikâyeleri iken arta kalanlar da fantastik hikâyelerdir. Yazar anlatıcı Alexandre Dumas, avlanmak üzere gittiği Fontenay-aux-Roses'da

⁵⁵¹ Emile Zola, “Bir Köylünün Ölümü”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil I, s. 1-16.

arkadaşlarından ayrılıp kasabada gezindiği esnada, karısını öldüren bir adamın belediye başkanına işlediği suçu itiraf edişine şahit olur. Polisin de gelmesiyle olay yerine gidildiğinde katil kocanın, karısının başını bir kılıçla kestiği anlaşılır. Katil, yere düşen başı bir çuvala koymak isterken gövdeden ayrılmış olan bu başın elini ısırıldığı ve ona hakaret ettiği yolunda ifade verir. Bu ilginç iddia karşısında Dumas şaşkınlığa uğrar ve olayın gerçek olduğuna inanamaz. Resmî olarak şahit olduğundan evrakı imzalaması için belediye başkanı onu evine davet eder. Akşam yemeği vaktinde belediye başkanı Monsieur Ledru'nun evine giden Alexandre Dumas yemek masasının etrafında kendilerinden başka bir Doktor, Bayan Aliette, Rahip Moulle ve Şövalye Lenoir da bulunmaktadır. Yemekten sonra salona geçildiğinde doktor dışında herkes olağanüstü bir hikâyeye naklederken, yazar anlatıcı Alexandre Dumas ise bu hikâyelerin tümünü okuyucuya nakletmiş olur. Monsieur Ledru, devrim sonrasında aristokratların sorgusuz sualsiz katledildiği tarihî bir dönemde âşık olduğu ve saklanıp kurtulması için sahte bir kimlik dahi temin ettiği sevgilisi Belonge'un cesediyle karşılaştığında giyotine vurulmuş başının onunla nasıl konuşup gözyaşı döktüğünü anlatır. Doktor, bir başka doktor arkadaşı Sympson'un hastası olan eski ceza hâkiminin yaşadığı sıradışı bir olayı, kendi ifadesiyle gördüğü sanrıları hikâyeye eder. Bu hâkim, ölüme mahkûm ettiği bir hükümlünün hayaletini görmekte olduğundan şikâyet etmektedir. Tıbbi tedavi bir sonuç vermez. İdam mahkûmunun ölüm anında hâkimin de üç ay sonra ölmesi için kara büyü yaptığı nakledilir ve rivayet edildiği gibi hasta teşhisi konulan adam da üç ay sonra hayatını kaybeder. Şövalye Lenoir Saint-Deniz mezarlığına kazı şefi olarak atandığında lahitlerdeki ölü kralların bir gece yarısı ayaklandıklarını, kendilerine saygısızlık yapan bir işçiyi cezalandırıp halk arasında bilnen bir kehanete uygun olarak bir cenaze töreni yaptıklarını nakleder. Şövalye Lenoir tüm bu olanlara şahit olduğunu söylediğinde herkes şaşkınlık içinde onun anlattıklarının doğruluğuna kanaat getirir. Bu hikâyenin ardından Rahip Moulle ve Bayan Aliette de bizzat tecrübe ettikleri sıradışı hikâyeler anlattılar. Anlatılan her hikâyeye karşılık doktor makul sebepler bulmaya çalışır, anlatıcıları tecrübe ettikleri olağanüstülüklerin birer yanılsama olduğunu bilimsel ölçüler eşliğinde izah etmeye çalışır. Fakat hikâyeye kişilerinin hiçbirisi doktorun gerekçelerine aldırış etmez. Alexandre Dumas ise kitabını şu cümlelerle sonlandırmıştı:

Mûmâileyh sükût etti. Saat gece yarısını çaldı. En cesurumuzun bile saatin çalması esnasında lerze-nâk olmuş olduğunu iddia edebilirim. Çekilmek ve

musahabâta nihayet vermek vakti gelmiş idi. Monsieur Ledru'dan ruhsat alıp mufârakat ettik. Bir sene sonra o âlicenap zat vefat etti.

[...]

O günün yadigârı ömrümde öyle bir amik tesir hâsıl ve bir gece zarfında söylenip yığılan o garip fıkralar hatırımda öyle derin bir eser peydâ ettiler ki bende hâsıl olan tesiri başkasında da hâsıl edebilirim ümidiyle on sekiz seneden beri gezdiğim memâlik-i muhtelifede yani İsviçre, Almanya, İtalya, İspanya, Sicilya, Yunan ve İngiltere'de dinlemiş olduğum vekâyî'nin ve memâlik-i mezkûrede meskûn akvâm beyninde mevcut olan itikadât-ı garibenin hülâsa-ı mecmuasını yapıp bugün kariîn-i kirâma "Binbir Hayal" ünvanı altında takdim eyledim.⁵⁵²

Bir Doktorun Rüyası'nda haritalarda ismi geçmeyen Luktrop şehrinde doktor Trifulgas'ın başından geçen "acayip" bir hikâye nakledilir. Paragöz bir doktor olan Trifulgas, daha çok zengin hastalarla ilgilenmektedir. Fakir insanlara karşı son derece duyarsız ve acımasız davranmakta, mesleğini maddi hırslarına kurban etmektedir. Yağmurlu bir gece çaresiz kalmış genç bir kız, babası olan fakir balıkçı Vort Kartif'i muayene etmesi için doktorun kapısına gelir. Fakat parası olmadığı için tüm yalvarıp yakarmalarına rağmen doktoru ikna edemez ve kapı dışarı edilir. Yirmi dakika sonra hasta balıkçının karısı gelir. O da merhametsiz doktoru muayene için ikna etmeye çalışır. Elindeki tüm parasının yirmi fretzer olduğunu söyleyip tedavi için bu meblağı kabul etmesini rica etse de, kovulmaktan kurtulamaz. Gecenin yarısına doğru kapıyı çalan fakir balıkçının annesi, oğluna felç vurduğunu söyleyerek oğlunu muayene etmek amacıyla evlerine gelmesi için doktora yalvarır. Doktor iki yüz fretzere felçli hastaları tedavi ettiğini söylediğinde yaşlı kadın yüz yirmi fretzeri olduğunu söyler. Merhametsiz adam ayağına kadar gelen fırsatı kaçırmamak niyetiyle bu meblağı kabul eder. Yüz doksan yedinci sayfasını okumakta olduğu kitabı masanın kenarına bırakıp dışarı çıkar. Şiddetli bir yağmur eşliğinde doktorun köpeği de yanlarında olmak üzere yaşlı kadınla yola koyulurlar. Epey mesafe katettikleri esnada yaşlı kadın parmağıyla uzakta görülen bir ışığı işaret eder, hasta oğlunun evinin ışığın yandığı yerde olduğunu söyler. Kadın bu sözlerin ardından bir anda ortadan kaybolur. Doktor köpeğiyle beraber bir başına kalır ve ışığa doğru hareket eder. Işığa yaklaştıkça karşısında beliren evin kendi evine olan benzerliği dikkatini çeker. Kapının eşiğine geldiğinde ise kendi eviyle birebir aynı olduğuna hayret eder. İçeri girdiğinde eşyaların da aynı olduğunu görür, hayretler içinde kalır. Hastanın yanına gitmek niyetiyle üst kata çıktığında hastanın yanı başındaki kitabın

⁵⁵² Alexandre Dumas Père, *Binbir Hayal*, (çev. Mehmed Esad), s. 154.

yüz doksan yedinci sayfasının açık olduğunu ürpererek fark eder. Hikâyenin garipliği trajik bir şekilde şu şekilde sonlanır:

Doktor Trifulgas yatağının perdesini açtı ama ne görse iyi? Vah bu ne dehşet bu ne korkunç manzara! Bir hasta başını yorganlardan dışarı uzatmış da can veriyor. Doktor hastanın kalbini dinlemek için üzerine doğru eğildi ama bu da hayal bu da rüya. Hasta olan bizzar Doktor Trifulgas kendisi olup biraz sonra yatağında tekmi-i enfâs eyledi

Ertesi gün doktorun naaşı hanesinden kaldırılıp Luktrop şehri kabristanına defnedildi.

[...]

Bu hikâyâtın sahih olup olmadığını bilmem ama mezkûr (Luktrop) şehrinde öyle hâlât-ı garibe zuhûr eder ki bu hikâyenin dahi sıhhatine insan kâil olur. Ancak (Luktrop) şehrini hiçbir haritada beyhude aramayınız. Coğrafyanın en meşhurları bile bu şehri el-yevm tayin edememişlerdir.⁵⁵³

“Canlı Cenaze” hikâyesi “üç gün önce hasta olduktan sonra cumartesi günü sabahleyin saat altıda vefat ettim” diyen anlatıcının sözleriyle başlar. Olivier Bécaille, azalarını kullanamaz fakat zihni faaliyetini sürdürdüğü bir ölü hâlinde yatağında uzanmakta ve yanı başında ağlamakta olan karısı Marguerite’in çığlıklarını dinlemektedir. Bécaille, çocuk yaşlarından itibaren zihnî bulanıklıklar ve asabiyet buhranları yaşamış; olgun yaşlarında dahi bir vehim hâlini alan ölüm korkusu ile ömrünü geçirmiştir. En mutlu anlarında bile bu amansız korku onu endişeli düşüncelere sevk etmiştir. İçinde bulunduğu durumu tam kestirememekle birlikte şayet ölüm bu tarz bir istirahat ve uyku hâli ise tüm endişelerinin gereksiz olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Eğer “mevt” azulâtın bu atâletinden ibaret ise hakikatte ondan bu kadar korktuğumdan nâşi kabahat ediyorum. Bu bir saadet, bir istirahatıdır ki onun içinde ben endişelerimi unutmakta idim. Bâhusus hafızam harikulade bir faliyet kesb eyledi. Mevcudiyet-i kâmilem seri’ en piş-i çeşmimden geçmeye ve öyle bir manzara hâsıl etmekte idi ki kendimi ona büsbütün yabancı hisseylemekte idim. Güya uzaktan gelen bir sada-yı sergüzeşt ahvâlimi bana hikâyeye eyliyormuş gibi hissiyât-ı garâib-âlud beni eğlendirmekte idi.

Marguerite’in haykırışlarını duyan komşu Madame Gabin, otel odasının içine girer, bir taraftan yaşlı kadını teselli ederken diğer taraftan Bécaille’in naaşını defin işlemleri için hazırlamaya koyulur. Ölü adam bu işlemler esnasında hiçbir şey hissetmez ama herşeyi işitir ve olup bitenler üzerine muhakeme yapmaya devam eder.

⁵⁵³ Jules Verne, Bir Doktorun Rüyası, (çev. Sarafen Lazyan), s. 3-16.

Cenaze merasiminin sabahleyin yapılmasına karar verildiği gibi, gece saat dokuzu vurduğunda tabut da gelmiş olur. Bécaille tabuta koyulacağı esnada “kuvve-i müdrikesi zâil olmaya baş[lar.] Her şey siyah bir duman gibi zihninde dön[mektedir.]” Sabah olduğunda mezarlığa defnedildiği esnada bir anda onu, “naaş gibi câmid bir hâlde bulunduran gaşiy-i mükemmeleden kurtul”ur. Bu andan sonra vücudunu hissetmeye başlar ve tabuttan kurtulmaya çalışır. Tabutta bulduğu bir çivi yordamıyla kurtulur ve güçlkle akşam vakitlerinde toprak altından çıkıp, yaşıyor olduğu için Allah’a şükreder. Evine gitmek istemişse de bilincini kaybeder, üç hafta sonra aklı başına geldiğinde ise kendini bir doktorun evinde tedavi altında bulur. Bu vakitten sonra belirsiz bir süre daha tedavisi devam eder. Karısının yaşadığı mevkiye gittiğinde ise kadının onun için yas tutmaya son verip; kendi mutluluğu için yeni bir hayat kurduğunu, yeni bir ilişkiye başladığını öğrenir. Hayal kırıklığı ile kendini göstermeksizin o muhiti terk eder ve bir daha geri dönmez.

2.1.12. Diğer Temalar

Voltaire'den çevrilen *Micromégas*, felsefi hikâye türünün önemli örneklerindendir. XVIII. yüzyılda felsefe ve bilim arasındaki ayrım henüz XIX. yüzyılda olduğu gibi kalın çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. *Micromégas* hikâyesinde, meselelere bilimsel bakış açısı ile yaklaştığını iddia eden dogmatizmin, felsefi sorgulamalarla nasıl yıkıma uğratıldığı işlenmektedir. Bu felsefi sorgulamalar aynı zamanda bilimsel gerçeklik olarak kabul edilen olguların görecelik ilkesinin verimleri neticesinde sarsılabileceklerini göstermektedir. İnsanoğlunun mutlak hakikat bilgisine sahip olmadığı, fakat beşeri gerçekliklerle kurulu bir evrende yaşamını sürdürmekte olduğu hikâye edilir. Sirius isimli gezegenin halkından olan âlim filozof Micromégas Dünyada yaşamakta olan bir insana göre devasa vücut ölçülerine sahiptir:

Kaddları sekiz fersah kadar olup bundan dahi muradım beherî beşer kadem itibarıyla yirmi dört bin hatve-i hendesiyyedir ki daima millet ve ahaliye elzem olan zevât-ı rakm-şinâs işbu müşkülâtı hâll ederek fehm buyururlar. Şi'râü'l-ubûr ahalisinden olan Micromégas'nın başından ayaklarına kadar yüz yirmi bin kadem-i hendesiyyeye müsâvi olan yirmi dört bin hatve olup hâlbuki bizler ise küre-i arz sekenesi olduğumuz hâlde beş kademden ziyade kadd ve kâmetimiz olmayıp küremizin ise etrafı yalnız dokuz bin fersaktır.

Bir din adamının suçlamaları yüzünden kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan filozof, gezegenler arası bir yolculuğa atılır. İlk durağı Satürn olur. Satürn'de karşılaştığı

bir başka filozofun da yolculuğunda ona eşlik etmeye karar vermesi üzerine önce Jüpiter'e ardından Mars'a ve en sonunda dünyaya varırlar. Siriuslunun yanında bir cüce gibi kalan Jüpiterli, Dünyada yaşayan insanlara kıyas edildiğinde ise dev cüsseli bir yaratıktır. İki gezgin yürüyerek otuz altı saat içinde dünyanın çevresini dolanırlar. Onlar için Akdeniz küçük bir su birikintisi iken Büyük Okyanus ise bir gölet vasfındadır. Dünyanın hiçbir yerindeki deniz ve okyanuslar Siriuslunun topuğunu, Jüpiterlinin ise dizlerinin seviyesini aşamaz.

Baltık Denizi'nde çıplak gözle zar zor ayırt ettiği balınayı tırnağının üstünde Siriuslu yoldaşına gösteren cüce,

Küre-i arzın sekenesinin ne kadar küçük olduğuna artık inanmış, feylesof-ı Zühal dahi küre-i arzın meskûn olduğuna artık inanmış ise de yine içinde yalnız balina balıkları mevcuttur tasavvurunda kalarak kendisinin her bir şeye hükmetmek efkârı olduğundan bunun bu kadar küçük olmasına sebep ne olduğunu ve tefekkürât-ı serbestisi olup olmadığını bilmek istemiş[ti].

İki filozof, onlar açısından bir atom kadar küçük olan bu yaratığın bir ruhu olamayacak kadar minik olduğuna kanaat getirmek üzereyken, Dünyalı bir grup biliminsanı ile karşılaşırlar. Siriuslu filozof, onların bulunduğu gemiyi avucuna alırken; gemideki insanlar ise geminin bir kayanın üzerine oturduğunu zannederler. Filozof eline aldığı büyüteçle bakıp hareket ettiklerini gördüğü bu küçük organizmaların tavırlarından son derece keyiflenir. Satürnli ise bu kadar küçük varlıkların akıl sahibi olamayacaklarına hükmeder. Bir megafon aracılığıyla karşılıklı konuşmaya başlanıldığında ise durumun böyle olmadığı anlaşılmış olur. İki grup birçok bilimsel konuda tartışır ve tabiatı hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığına hem fikir olurlar. Dünyayı ziyaret eden iki filozof, her insanın kendine ait bir gerçekliğe sahip olabileceğini fakat bunun sarsılmaz bir hakikat gibi algılanmasının hatalı olacağı kanaatine varırlar.⁵⁵⁴

“Feyezan” hikâyesinde bir doğal afet olan sel sonucunda tüm maddi varlığını kaybeden çiftçi Louis Roubien'in başından geçenler anlatılır. Louis Roubien, sel olmadan önce oğlu, gelini, torunları, erkek ve kız kardeşiyle beraber müreffeh ve neşeli bir hayat yaşamaktadır. Garonne Nehri yakınlarındaki çiftliklerinde hayatını sürdüren bu mutlu aile, yakın zamanlarda Roubien Baba'nın torunlarından Veronique'in evliliğiyle daha da mutlu olmayı ümit etmektedir.

⁵⁵⁴ Voltaire, Hikâye-i Feylosofiye-i Micromégas, s. 6-32.

Veronique'in müstakbel kocası Gaspard, Morangelı bir çiftçinin büyük oğludur. Nişanlısını görmek için ziyarete gelmişken akşam yemeğine de katılır. Geldiği yerlerde uzun süredir yağmurun yağmakta olduğunu ve birçok kişinin bu durumu hayra alamet görmediğini söylese de Roubien Baba söylentilere kulak asmaz.

Hanenizde yeni bir havadis yok mu?

Hayır, bir havadis yok. Bugünlerde büyük bir yağmurdan bahsediliyor. Bu şiddetli yağmurun felaket ve mesaib-i cesimeyi mucip olacağı iddia olunuyor dedi.

Filhakika evvelki günlerde bilâ-fasıla altmış saat yağmur yağmış idi. Garonne Nehri evvelki günden beri pek ziyade kabarmış idi.

Bak! diye omuzlarımı kaldırdım ve hiçbir şey olmayacaktır. Her sene olduğu gibi olacaktır. Nehir gazab-nâk olmuş gibi kabarcak ve bir gece içinde sükûn-yâb olacaktır, bir kuzu gibi hududu dâhiline ricat edecektir.

Bu umursamaz sözlere rağmen ilerleyen saatlerde gecenin karanlığında işitilen “Garonne! Garonne!” çığlıkları yaklaşmakta olan felaketi duyurmaya başlar. Ne olduğunu anlamaya çalıştıkları esnada taşan nehir suları eve kadar ulaşır ve bütün köyün sokaklarını zapt eder. Evin alt katlarını su basmaya başladığı anda ev sakinleri ilk önce en üst kata ve sonrasında çatıya çıkarlar. Boğulmakta olan hayvanların ürkütücü sesleri eşliğinde kurtulmak için bir çözüm yolu ararlar. Baba Roubien'in torunu Aimée'nin kocası Cyprien karısı ve çocuklarını yanına alarak yakındaki yüksek bir evin çatısına tırmanmaya çalışmışsa da sonuç hepsi için bir felaket olur. Cyprien ve Aimée çocuklarıyla birlikte çöken binayla suda boğulurlar.

Bu feci olaya şahit olan Baba Roubien ve diğerleri korkudan dona kalmışken birden evin su darbeleriyle sallanmakta olduğunu fark ederler. Ailenin erkekleri var güçleriyle bir çözüm yolu bulmaya çalışırlar. Fakat suyun kiremitlerin üzerine çıkmaya başlamasıyla kadınlar başta olmak üzere herkesi umutsuzluk kaplar. Bu esnada Gaspard, kendilerine doğru gelmekte olan bir evin çatısını suyun üstünde kontrol altına alır ve bir sal gibi kullanmayı teklif eder. Çatıdaki sekiz kişi bu yeni salın üzerine çıkar. Gaspard kollarını kürek yerine kullanarak, salı yönlendirmeye başlar. Sal, akıntıyla ilerlerken aniden bir engele çarpar, herkes suya düşer ve ancak beşi yeniden çatının üstüne çıkabilir. Harabeye dönmüş hâlde görülen köyde yalnızca kilise binası ayakta durmaktadır. Baba Roubien'in oğlu Pierre yaşadığı buhranla kendini suya atar. Gaspard ve Veronique kiliseye ulaşmaya çalışırken boğulurlar. Louis Roubien kendinden geçmiş bir hâlde sabah uyandığında ise kızı Marie'nin de sulara teslim olduğunu anlar.

Akşam sofrasına zengin ve mutlu bir aile babası olarak oturan Louis Roubien sabahın ilk ışıklarıyla tüm ailesini ve varidatını kaybetmiş hâlde gözlerini açar.⁵⁵⁵

“Korku Belası”nda yazacağı roman için Anvers’e gelen bir yazarın yaşadığı korku dolu gece anlatılır. Yazar anlatıcı, bir otelde ikamet etmektedir. Gündüzleri şehri gezen ve çevreyi gözlemleyen roman yazarı, akşam yemeği için geç kaldığı bir gün tanımadığı yeni bir otel müşterisi ile yemek masasına oturur. Bir müddet sonra sohbe koyuldukları bu adamın bir cambaz olduğunu öğrenir. Cambaz, Hindistan’dan satın aldığı vahşi hayvanları gösterilerinde kullanmak üzere Avrupa’ya getirmektedir. Otelin ahırının içinde kaplanların da bulunduğu vahşi hayvanlar yer alır. Odasında ise son derece zehirli olan kobra yılanları sandıklar içinde muhafaza edilmektedir. Bu adam, sofrada arkadaş yazara uzun uzadıya yılanların ne kadar tehlikeli hayvanlar olduğunu anlatır. Duyduğu korkudan ürperen yazar, uyumak için odasına gitmek üzere sofradan ayrılır. Odasına gittiğinde ise cambazın hemen yan odada kaldığını fark eder. Yılanların da hemen yanı başında olduğunu düşünüp odasını değiştirmek isterse de gecenin ilerlemiş vaktinde bu dileği mümkün olmaz. Bin bir evhamla uykuya dalar fakat bir tıkırtı üzerine uyanır. Karanlık odanın zemininde bir yılanın süründüğünü zanneder. Dakikalarca soğuk terler döker. Ayağa kalkıp yardım istemeye cesaret edemez. Güneş doğup da odayı aydınlatıncaya kadar odadaki tıkırtı ve siluetlerin yılanlara ait olduğunu vehmedip korkuyla yatağında kala kalır. Güneş doğup da odayı aydınlattığında ise bir farenin yüzünü yıkadığı su kâsesine düşüp boğulduğunu görür. Bütün gece yılanlara ait olduğuna vehmettiği tıkırtıların bu ölmüş fareye ait olduğunu fark ettiğinde, kendi korkaklığına teessüf eder.⁵⁵⁶ Korku bu adamın muhakemesini perdelemiş ve bütün gece bir vehim uğruna uykusuz kalmasına ve sabaha kadar korkuyla yatağında çaresiz kalmasına sebep olmuştur.

“Kin” hikâyesinde gururu kırılan yaşlı bir asker, Yüzbaşı Vitalis’in intikam duygusu beslediği Comte Bilmar’ı bir düelloda öldürmesi anlatılır. Rütbelerini XVIII. Louis’den almış olan asilzadeler sınıfına mensup genç zabıtlar ve diğer askerler birlikte bir misafirhanede şarap içerler. Bahsedilen asilzade zenginlerden Bilmar, sarhoş olup elindeki kadehi yere düşüren yüzbaşıyı herkesin içinde tokatlar ve gururunu kırar. Genç adamı kollarından tutup yere atan Vitalis ikbal kaygısıyla karşısındaki adamı daha fazla

⁵⁵⁵ Emil Zola, Feyezan, (çev. Mehmed Rüştü), s. 3-40.

⁵⁵⁶ Hector Malot, Korku Belası, (çev. Mehmed Reşad), s. 2-24.

hırpalayamaz ve kavgaya son verir. Aradan altı yıl geçer, Vitalis bu süre zarfında binbaşı olur.

Daima “mütefekkir ve mükedder” bir hâlde Britanya’da bulunduğu sırada aldığı mektupla neşesi yerine gelir, bir gün sonra Bordeaux’ya doğru yola çıkar. Buraya vardığında bir köşke gider ve Comte Bilmar’ın karşısına dikilir. Öldürmeye kararlı bir hâlde onu düelloya davet eder. Bu esnada köşkten bir kadın çıkı verir. Kocasını yeni ölen bu kadın, aslında kocasını Bilmar’la aldatmış ve ondan bir çocuk sahibi olmuştur. Şimdi ise tam onunla evlenecekken müstakbel kocasını öldürmemesi için Vitalis’e yalvarır. İntikamla yüreği kararmış olan binbaşı hasmını affetmez ve başından vurarak öldürür. Eski yüzbaşı altı yıl sonra bir binbaşı olarak kırılan gururunun intikamını alır.⁵⁵⁷

“Gülle” hikâyesinde Paris’in muhasara altında tutulduğu aylarda bir aile etrafında cereyan eden gülünç bir olay aktarılır. Hikâye anlatıcısı bahse konu ailenin dostu olup, bir hatıra hâlinde hikâyeyi anlatır. Paris’in muhasara altına alınacağı önceden anlaşıldığından, bu ailenin hanımı yeteri derecede yiyecek ve içecek stoku yapmıştır. Şehrin büyük çoğunluğu yiyecek sıkıntısı ile mustarip iken onların sofrası son derece zengindir. Anlatıcı, her hafta Pazar ve Perşembe akşamı misafir olduğu bu sofrada sadece ekmekle yetindiği günlerin acısını çıkarır. Bu yardımsever ailenin bir diğer misafiri de Anatole isminde bir gençtir. Bu genç adam ve evin genç kızı Mademoiselle Carrot’la aralarında bir sevgi bağı bulunmakta, kimse dile getirmese de bu iki gencin evleneceklerine kesin gözüyle bakmaktadırlar. Vatanperver duygulara sahip olan ev sahibi Monsieur Dutay zaman zaman fikir ayrılıklarından dolayı müstakbel damadı ile askerî konular üzerinde ayrı düşerler. Bir gün sofrada bir yabancı adamın oturduğu görülür. Bu adam Madame Carrot’un sokakta kayıp düştüğü esnada ona yardımcı olmuş olmasından ötürü teşekkür kabilinden akşam yemeğine davet edilmiştir. Kendini yüz başı olarak tanıtmış olan bu adam gayet dökük bir askerî kıyafet giyinmiştir. “Bana kalsa bu adam elbisesini bir tiyatrodan aşırması olsa gerektir” diyen anlatıcı uzun süre bu adamın hareketlerini takip ettikten sonra bir yalancı olduğuna kanaat getirir. Haftalarca Carrot ailesinin duygularını istismar eden bu adam en sonunda Mademoiselle Carrot’a da talip olma küstahlığını gösterir.

Bunun üzerine anlatıcı tarafından bu adam için bir oyun tertip edilir. Yılbaşı gecesi herkes ev sahibesine hediyelerini sunarken, anlatıcı da bir top güllesi hediye eder. Fakat

⁵⁵⁷ Aurélien Scholl, “Kin”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 105-117.

içi boşaltılmamış olduğu anlaşılınca ev sahibesi bu güllemin bir an evvel evinden çıkarılmasını ister. Gülleyi getiren hizmetkâr haber vermeden çıkıp gider, evde bulunanların ise hiçbiri bu gülleye dokunmaya cesaret edemez. Asker olması sebebiyle yüzbaşı kılığındaki adamdan bu gülleyi alıp uzak bir yere götürmesi istenir. Zira savaş meydanlarında bunun gibi yüzlercesini görmüş olmalıdır. “Ben Generalin arabasını alıp geleyim” diyerek telaşla evden ayrılan adam geciktikçe Madame Carrot’un telaşı da artar. Bu oyunu tertip eden anlatıcı yüzbaşayı geri dönüşünü beklememelerini ihtar eder.

“Generalin hanesine gitmek için sağ tarafa sapmak lazım gelirken yüz başımız sokakta sol tarafa gitti! Ne de hızlı kaçıyordu!” diyerek, adamın kaçmış olduğunu söyler. Bunun üzerine elindeki kitabı güllemin üstüne vurur ve gülle diye zannedilenin aslında çikolatalı pasta olduğu anlaşılır. Herkes gülüşerek yüzbaşı kılığındaki yalancının hâliyle alay eder.⁵⁵⁸

“Marquise” hikâyesinin başkişisi Lizzie, küçük yaşlardan itibaren ailesinden ve özellikle annesinden yakın ilgi görememiş olmaktan mustarıptır. Anne sıcaklığından mahrum olan küçük kız, arkadaşlarının kendi annelerince nasıl gözetilip korunduklarını gördükçe annesinin kendisine olan ilgisizliğine bir anlam veremez. Bir gün arkadaşlarından ailesinin onun asıl ailesi olmadığını öğrendiğinde başta buna inanmak istemez. Sinir bunları geçiren genç kıza gerçeği anlatmak zorunda kalan üvey ailesi, herşeyi itiraf eder. Orta hâlli bu aile Lizzie’i, para karşılığı evlatlık edinmişlerdir. Gerçek ailesi zengin olan genç kız aynı zamanda bir Marquise’dir. Onu evlatlık kabul eden ebeveynlerine bu kızın ileride çok büyük bir servete sahip olacağı söylenmiş, üvey ailesi de bu durumu hem hâlihazırda bir geçim kaynağı hem de geleceğe dönük bir yatırım olarak düşünmüştür. Genç kız gerçeği öğrendikten sonra asıl ailesini bulmaya çabalar. Her ayın ilk haftasında üvey ailesine bir zarf içinde para geldiğini öğrendiğinde, zarfların üzerindeki adresten ailesine ulaşabileceğini ümit eder. Fakat zarfların üzerinde birbirinden farklı adresler yazılıdır. Çabalarından bir sonuç alamaz. Bu esnada sevdiği adamla da nişanlanır. Bir müddet sonra ise artık içi para dolu zarflar gelmez olur. Üvey ailesi gittikçe bu durumdan kaynaklanan hoşnutsuzluklarını genç kıza yansıtmaya başlar ve ona karşı cephe alırlar. Nişanlısının da kendisini terk etmesiyle yapayalnız kalan Lizzie’in tavırlarında bir hırçınlık görülür. Türlü bahanelerle sevgisini korumaya çalıştığı üvey ailesinin gerçek ebeveynleri için uygunsuz laflarına kızıp onlarla tartışınca evden kapı

⁵⁵⁸ “Gülle”, (çev. Ahmed İhsan), Umran, 26 Kânunuevvel 1307/7 Ocak 1888, Nr.8, s. 43-44.

dışarı edilir. Evden kovulan ve sokak ortasında bir başına kalan genç kıza bir takım serseriler musallat olup tartaklayınca genç kız can havliyle kaçar ve kendini nehre atarak intihar eder.⁵⁵⁹

Fabrika işçisi sabahleyin işe geldiğinde fabrikada olağanüstü bir durumun olduğunu fark eder. Tüm işçileri bir araya toplayan fabrikatör işsizlikten, mali sıkıntılardan şikâyet eder ve işçilere sekiz günlüğüne çıkış verir. Karısı ve çocuğunun geçiminden sorumlu olan işçi baba bu durum karşısında yıkılır. Kapı kapı dolaşıp iş arasa da bir türlü bulamaz. Önce mutat ücretinin yarısı karşılığında çalışmayı, sonrasında ise sadece yemek karşılığında çalışmayı teklif ederse de kimse ona iş vermez. Karısı ve çocuğu sefil bir hâlde adamın yolunu beklemektedir. İş bulamayan mustarip adam eve daha geç varmak için adımlarını yavaşlatır, yolu uzatır. Bu esnada intihar etmeyi dahi düşünür fakat ardında bırakacağı ailesini düşünüp bu fikrinden vaz geçer.

Seine Nehri rıhtımının kenarından sarktı, gittikçe kesb-i cesamet eden pek medid gürültülerle cereyan ediyor; beyaz köpüklerin feveranı köprü ayaklarının birinin kenarında yırtılıyordu. Biraz daha meyl etti, cesim bir alıntı üzerinden geçti, güya onu şiddetle davet etmek istiyordu. Sonra bunun bir alçaklık olacağını tefekkür ederek savuştu.

Yağmur altında yürümeye devam eden; kuyumcu dükkânlarının, lokanta ve pasta hanelerin önünden geçerken bir lokma yemek için evde yolunu bekleyen kızını ve karısını düşünür. Onlara iş bulamadığını ve yiyecek bir şey getiremediğini nasıl söyleyecektir. Ailesi ise soğuk evde aç bir hâlde onun yolunu gözlemektedir. Karısı evin eşiğinde umutsuzca kocasını beklemektedir. Kocasının yolun başında göründüyse de elinde hiçbir şey olmadığını görür, karı koca umutsuzca öksürük nöbetine tutulmuş kızlarının yanına vardıklarında çocuk bir anda karnım aç diye ağlamaya başlar.

Peder, karanlık bir köşede başını iki elleri arasına aldı; orada, sessizce husule gelen hıçkırıklarla omuzları hareket ederek, bir ıstırap içinde kaldı. Valide, göz yaşlarını zapt etti. Küçük kızını uyutmak için yanına gitti ve üzerini evde mevcut eski elbiselerle örttü. Uslu durmasını, uyumasını tenbih ett. Fakat şedaid-i burudetle titreyen masum cesaretlenmeye başlayarak annesinin boynuna atıldı. Bâdehu halim bir sesle soru:

Söyle, anne, biz niçin aç duruyoruz?”⁵⁶⁰

⁵⁵⁹ [Guy de Maupassant], “Marquise”, (çev. Eyübi), Malumat, 27 Kânunusani 1315/8 Şubat 1900, Nr.222, s. 598-600.

⁵⁶⁰ Emile Zola, “Tatil”, (çev. Ahmed Refik), Malumat, 9 Teşrinievvel 1313/21 Ekim 1897, Nr.104, s. 1080-1082.

Jean Richepin'den çevrilen “Uhlan Karısı” başlıklı hikâyede savaş ortamında başlarına gelen onca dehşetengiz vakanın ardından insani yönünü ve merhamet duygularını yitirmeyen iki kadının trajedisi anlatılır. Aralık ayında Prusya ve Fransa arasında bir savaş yaşanır. Fransa'yı işgal eden Prusya güçleri Fransız ordusuna ait bin iki yüz kişilik bir askeri birliğe karşı galip gelir. Hayatta kalabilen yirmi iki Fransız asker İsviçre'ye sığınır. Müttefik İsviçre topraklarında gayet iyi ağırlanan askerler bir müddet sonra soydaşlarının işgal karşısında mücadele verirken kendilerinin amaçsızca bu müttefik topraklarda günlerini geçiriyor olmalarından rahatsız olurlar. Bu askerlerden olan yüzbaşı bulundukları durumun kendilerine yakışmadığı ve ülkelerine dönüp çarpışmalarda vazife almaları konusunda ısrarcı olur. Sığındıkları kamptan kaçmak ve Fransa topraklarına geçmek üzere maiyetindeki beş askerle bir plan yapar. Kılık değiştirerek işgal altındaki ülkelere geçerler. Cesur ve atılgan biri olan yüzbaşı işgal güçlerine vur kaç taktiği ile zarar verme fikrindedir. Bu sebeple öncelikle silah temin etmek üzere daha önce tanıdığı bir yerleşim yerine gider. Burada tüfekler temin etmekle birlikte kendisini aramakta olan karısına tesadüf eder. Karısını da yanına alıp askerlerin yanına döner ve kısa bir süre sonra işgal askerlerinin konakladığı bir köydeki misafirhaneye baskın verirler, yüzbaşı bir askeri öldürür ve ölen askerin de atını alıp kaçar. Arta kalan askerlerin peşlerine düşeceklerini hesap eden Fransızlar yakınlarda bir köyde pusu kurarlar. Fakat arkadaşlarından biri düşman askerlerinin eline düşer. Onca işkence gördükten sonra ateşte yanarak ölüme terk edildiği esnada arkadaşları tarafından terk edilmiş hâlde bulunur. Ağır yaralı adam, yüzbaşının öldürdüğü düşman askerinin karısının kendisine işkence ettiğini ve onun isteği üzerine yakılmak üzere ateşin ortasında bir direğe bağlandığını aktardıktan sonra hayatını kaybeder. Arkadaşlarına reva görülen eza ve cefaya öfkelenen Fransızlar intikam yemini ederler. Birkaç günün ardından beş işgal askerini ele geçirip dördünü kurşuna dizerler. Hayatta kalan tek kişi arkadaşlarını öldüren kadındır. Yüzbaşı onu öldürmek ister, karısı tarafından ikna edilince Prusyalı kadının rehin tutulmasına karar verilir. Yüzbaşının nöbetçi olduğu bir akşam rehin kadın bir yolunu bulur ve kocasının katili olan yüzbaşayı tüfeğin süngüsüyle öldürür. Yüzbaşının dehşete kapılan karısı, işkenceler edip ocakta yakarak kocasının intikamını almak ister. Bu durum üzerine diğer askerlerin bu iki kadını oldukları yerde terk etmelerini ister ve askerler bu mahalden uzaklaşır. Yüzbaşının karısı intikamını aldıktan sonra onlara bir mektupla haber vereceğini söyler.

Ertesi gün yüzbaşının karısından bir mektup gelir. Kadın, kocasının katiliyle konuştuğunda onun da kocasının intikamını almak için böyle davrandığını, kendisi şu an nasıl intikam duygusuyla hareket ediyorsa Prusyalı kadının da aynı duygularla bu cürmü işlediğine kani olduğunu yazar. Aynı zamanda Prusyalının bir oğlu ve kızı olduğunu öğrenince de merhamet duygusunun intikam arzusuna galebe çaldığını ve onu serbest bıraktığını söyler.

O artık azade, onu terk edeceğim. O beni ağlaya ağlaya kucakladı. Zevcimi bulmak üzere yukarıya çıkıyorum. Aziz dostum, çabuk gelin. İkimizin de naaş-ı bî-ruhunu arayıp bulun...

Mektubu alan Fransız asker en hızlı şekilde yüzbaşının cesedini bıraktığı yere gider. Yüzbaşı ve karısının yan yana durmakta olan cesetlerini görür. Cesetlerin başında eski bir dost tavrıyla beklemekte olan ise yüzbaşının katili, karısının dostu olan Prusyalı kadındır.⁵⁶¹

“Mademoiselle Cocote” hikâyesinde yazar anlatıcı hastaneye gider ve koridorda kendi kendine konuşup dizine vurarak ortalıklarda görünmeyen birine Cocote! Cocote! diye seslenen bir adamı görür. Doktora, kendinden geçmiş hâldeki bu adamın durumunu sorunca da doktor adamın başından geçenleri hikâye eder. François ismindeki bu adam zengin bir burjuvanın yanında uşak olarak çalışmaktadır. François, bir gün peşine takılan sahipsiz bir köpeği yanına alır ve çiftlikte bakmaya başlar. Zaman sonra bu köpeğin etrafında bir sürü toplanmaya başlar. Köpek sürüsü artık çiftlik sakinlerini rahatsız etmeye başlar. Çiftlik sahibinin ihtarı üzerine François, köpeği uzak bir yerde terk edip çiftliğe geri gelir. Birkaç gün sonra ise köpek eve geri döner. Uşak, bir müddet daha çiftliğe dönen köpeği gizlice beslemeye devam eder. Dişi köpek sürekli yavrulamakta François da bu yavruların birini saklayıp diğerlerini çuval içinde nehre atıp telef etmektedir. Bu durumdan rahatsız olan çiftlik sahibi sert bir dille ya köpeği ortadan kaybetmesini ya da çiftliği terk etmesini söyler. Önceleri köpeklerle birlikte çiftliği terk etmeyi düşünen uşak, daha sonra işsiz kalmak korkusuyla köpeğin boynuna bir taş bağlayıp Cocote’i nehre atar ve telef eder. Aylar sonra sonbahar geldiğinde çiftlik ahalisi Rouen’a taşınırlar. François bir gün çiftliğin seyisi ile nehirde yüzerken uzaktan bir şeyin yaklaştığını fark eder. Bu cisim yanına yaklaştığındaysa bunun şişmiş, kokuşmuş ve tüyleri dökülmüş Cocote’in leşi olduğunu fark edince nehirden cırlı çıplak fırlar ve saçını

⁵⁶¹ Jean Richepin, “Uhlân Karısı”, (çev. Ahmed Rasim), Uhlân Karısı, s. 5-38.

yolarak köye doğru koşmaya başlar. François duyduğu vicdan azabı nedeniyle aklını kaçıır ve hastaneye kapatılır.⁵⁶²

2.2. HİKÂYELERDE MEKÂN

2.2.1. Tabî Çevre

Romantik edebiyatta başlayan tabiata açılma, realist edebiyatta da, yaklaşım ve yöntem farklılaşsa da devam eder. Tespit edilen hikâyelerden; “Ahzan-ı Muhabbet”, “Comtesse Minna”, “Çayırılar”, “Elma Ağacı”, “Julietta”, “Rosalise”, “Bir Edibin Vefatı”, “Kır Âlemi”, “Kule”, “Madencinin Nişanlısı”, “Kurt Avı”, “Fıkra”, “Lâne-i Melâl”, “Siyah Leylaklar”, “Hikâye”, “Bir Valide”, “Bir Köylünün Ölümü”, “Çalılar”, “İhtiyari Vefat”, “Sütüne”, “Bir Duhterin Mâderiyle Mükâlemesi”, “Son Bahar”, “Hakikatli Kuş”, “Yağmurdan Sonra”, “Bahçenin Son Gülü”, “Mini Jack’a Lutfediniz”, “Marquise”, “Mai Kelebekler”, “Bir Amanın Sergüzeşti”, başlıklı müteferrik hikâyelerde ve *Külbe-i Hindî*, *Zeytinlik*, *Kara Tavuk Hikâyesi*, *Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi* ve *Köy Muaşakaları* isimli kitaplarda yer alan hikâyelerde ormanlık alanlar, sayfiyeler ve köylük mevkiler gibi tabiat unsurları ön planda tutulur.

Tabiat, çeviri hikâyelerde birbirinden farklı yönleriyle ele alınır. Kimi hikâyelerde bir dekor vazifesi görürken kimilerinde anlatı kişilerinin psikolojilerini tesir altında bırakma ve yansıtma gibi roller üstlenir. *Köy Muaşakaları*’nda yer alan “Beliyye-i Nahvet”, “Dil-ruba-yı Marcel” ve “Çiftinin Kızı” hikâyeleri tabiat tasvirleriyle başlar. Anlatının ilk satırlarında çizilen manzara adeta olay örgüsüne geçmeden önce hikâyenin muhtevasına hazırlayan bir girizgâh mahiyetindedir. “Beliyye-i Nahvet”te bulundukları mahal, “bir takım şuâât-ı nadire, zambak yaprakları arasından ferce-yâb-ı nüfûz olarak” Lousile ve Rozalie’nin çehresini gün ışığı altında “tenvir ede[rken]”⁵⁶³; “Dil-ruba-yı Marcel”de genç kızın yaşadığı evin içinde yer aldığı bahçe secili ifadelerle betimlenir.⁵⁶⁴ “Çiftçinin Kızı” hikâyesinde ise öncekilerde olduğu üzere, romantik bir tabiat tasviriyle hikâyeye başlanılır:

*Nehir kıyısına, sâl-hürde bir söğüt ağacının sâye-i latîfine oturmuşlar idi;
gözleri, ayakları altından cereyan eden suyu kemâl-i dikkatle takip ediyor gibi*

⁵⁶² Paul Marguerite, “Azab-ı Vicdan”, (çev. Cenab Şahabeddin), *Mekteb*, 11 Temmuz 1312/23 Temmuz 1896, S. 4, N.43, s. 686.

⁵⁶³ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, *Köy Muaşakaları*, (çev. Ali Nusret), s. 3.

⁵⁶⁴ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, *Köy Muaşakaları*, (çev. Ali Nusret), s. 146.

görmekte idi; lakin suyun sathını birtakım buruşuklarla mâlâmâl eden narin ve kabil-i inhinâ dalların hareketine, hiçbirini görmeksizin nigerân oluyorlardı. Güzergâhındaki ezhâr-ı melahat-bârı okşayarak giden emvâcın şırıltısını asla işitmiyorlardı. Pişgâh-ı nazarlarında müteaddid meyve ağaçlarının teşkil ettiği nazar-rübâ akasyalarla tebessüm-nümâ ve asma çubuklarıyla zîb-efzâ olan bir bayır kesb-i irtifa ediyordu.⁵⁶⁵

“Comtesse Minna”da Jacque isimindeki Fransız ve Minna isimli Macar kadın “semânın duhter-i letâfet-perverin mai gözleri kadar saf” olduğu bir sonbahar akşamı Cauntlieu ormanının “şâirâne bir mahalinde” kısa süreliğine birlikte vakit geçirirler. “Kamerin afakta hâsıl ettiği envar, ormanı periler meskenine döndür[düğü]” esnada, çam ve ardıç ağaçlarının altında gezinirlerken edebiyat üzerine sohbet ederler. Birbirlerine şiirler okuyup şarkılarla neşelenirler. Tabiat onları çepeçevre kuşatmışken karşılıklı ilk duygular da canlanmaya başlar. Mina bir hanımelinin yanı başında durarak şarkı söylemeye başlar. Ay ışığı altında çiçekler arasındaki bu güzel çehre, Jacque’ı etkiler. Çam ağaçları hoş kokularını yayarken her ikisinin de kalbinde ılık esintiler esmeye başladığı sırada herkesten uzakta bir köşeye çekilirler.

Kamer, ziyasıyla ağaçların zirvelerini yaldızlıyordu, kayın ve gürgen ağaçlarının zeminine düşen kesif sâyeleri, ormanın şeffaf bir sis dâhilinde temevvücû etrafta hüküm-fermâ olan sükûn-ı ruhanî, her sevdalı kalbi vecde getirebilirdi.⁵⁶⁶

Delikanlı ile genç kadın kol kola yavaşça yürürken Minna Almanca ve Fransızca şarkılar söylediği esnada gözleri karanlıkta “bir necm-i sâkîb gibi” parıldar. Fransız delikanlı, genç kadına yaklaşmakta iken onun, “Artık yeter, fakat bunları unutalım” ihtarı ile kendine gelir, muaşakaları henüz başlamadan sona ermiş olur.

“Kule Üzerinde” hikâyesinde Normandiya Ovası’nda gün doğup batıncaya dek tabiatın içinde ilk defa birbirlerine karşı besledikleri samimi duyguları açacak olan Fransız delikanlı ve Amerikalı genç kızın duyguları nakledilir. Günün ilk ışıklarıyla birlikte uyanan duygular, güneş batmaya yakın tan kızılılığı karşısında artık kendilerini gizleyemez hâle gelir.

Sabahın ilk şua-yı ateşi odasının perdelerinde menkûş olan çiçekleri adeta canlandırıyor, pencereyi açtı, henüz hâl-i sükûnda olan Normandiya Ovası pîş-i nigâhında tecessüm etti. Ufuk nîm-meraîye kadar uzanıp giden tarlalar,

⁵⁶⁵ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, Köy Muaşakaları, (çev. Ali Nusret), s. 215.

⁵⁶⁶ André Theuriet, “Comtesse Minna-Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri”, (çev. Ahmed Refik), Malumat, s. 220.

ağaçlar [gibi] gayr-ı müteharrik duruyordu. Şarktan zuhur eden pempe bir ziya semayı gittikçe aydınlatmakta idi.

[...]

Monsieur de Rabelais hatîrât-ı âşıkânesini ve bu sabaha kararlaştırılmış olan mevad-ı mülakâtı düşündü...

Yeşilin farklı tonlarıyla dolu ağaçlarla sarılı ormanın içinden geçtikleri anda çevrelerinde cıvıldaayan kuşlar ve rengarek çiçekler iki gençte samimi duyguların uyanmasına neden olur. Küçük bir tepenin üstüne çıktıklarında engin ovanın ortasında durmakta olan kuleyi hayranlıkla seyredeler ve güneşin batışını oradan seyretmek üzere yola koyuldular. Kuleye vardıklarında, güneş betâetle yükseliyordu. Ortada, tepenin vasi' meydanını istila etmiş olan sis deryası buhara münkalib oluyordu. Sahralar ve ormanlar renklerini ve teşekkülât-ı asliyelerini meydana çıkarmakta iken çayırlar çemenler fart-ı revnak ile reng-i zerrîn alıyordu, arz sanki bir çehre-i mütebessim-i şâbbe benziyordu.

[...]

Miss Adel, kendilerini zerrîn bir renge gark eden parlak ve sıcak bir nur dairesi ortasında, mini mini elini Monsier de Rabelais 'ye uzattı.

Delikanlı yaklaştı. Manzaranın letâfeti ve şems-i tâbânın şuaââtı karşısında bir his-i gayr-ı ihtiyariyeye tabi' olarak aff ve mahcubâne bir tarzda ilk buse-i muhabbet ve sâfiyeti teâti ettiler.⁵⁶⁷

“Yağmurdan Sonra” hikâyesinde sevdiği kıza duygularını hissettiren, fakat açılmakta güçlük çeken bir delikanlının, itirafını duymak için can atan genç kızla orman içinde adeta köşe kapmaca oynadıkları heyecan dolu anlar hikâye edilir. Bu esnada hayli kuvvetli bir yağmur yağmış ve her iki genç sıırıslıklam olmuştur. Tabiat yağan yağmurla birlikte hoş bir manzara arz edip muaşakalarının filizlenmesini sağlar.

Dallar arasında parlak birkaç yağmur damlası düşüren bir ihtirâz peyda oldu. Sincabî ve ince kenarlı, şeffaf bir bulut büyük ağaçlardan müteşekkil ormana rakîk incileri andıran son jalelerini serperek ufku muzlime doğru uçtu.

Birdenbire ruy-ı semayı bir lem'a-yı ateşin kapladı. Bu lem'a-yı ateşin şuaâât-ı zerrinini bütün civarına neşrederek otlardan aletle suya magtûs mevâd şekline koydu, nehirde saf ve sîmin dalgalar yuvarlanmaya başladı, küçük ağaçların yeşil yapraklarında bir ihtizâz hafif hafif görünüyor, iri çakıl taşlarıyla mefrûş yollarda kumlar, elmaspareler gibi parlıyordu.⁵⁶⁸

Bernardin de Saint Pierre'in “Bir Duhterin Mâderiyle Mükâlemesi” hikâyesinde, bahar mevsimiyle birlikte canlanmakta olan tabiatın yanı başında “dem-i hazana takarrüp etmiş bir anne” ile “hayat şetaretiyle çırpınan bir duhter”in duyduğu heyecanlar anne ve kızın romantik bir üslup eşliğinde yürüttükleri sohbetle aktarılır.

⁵⁶⁷ Paul Margueritte, “Kule Üzerinde”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, s. 244-245.

⁵⁶⁸ Henry Gréville, “Yağmurdan Sonra”, (çev. Halil Recai), Malumat, 169.

Duhter – İşte şu çiçekler ki her birisi şu bahar-ı ezhârın incileri mesabesindedir. Ne güzel! Niçin mini mini; niçin tazyik-i keder-i dehre karşı her ne kadar hisse-yâb-ı zevk ve letâfet olsa da münbasit olamayan bir kalp gibi kalmış... Fakat yarı açılmış yeşil mahfazalara malik! Buna nedir sebep?

Mâder – Bu menâzır-ı hazıra baharın nice emekle perverde edip neşv ü nemâsına gayret edebildiği bu letâifini bu çiçekleri tehlike-i helaktan tahlis eder. Bu tıpkı senin başına takdığım çelenge benzer. O da yine aksâm-ı tezyinâtından biri hizmetini ifâ eder. Mecruhen zîr-i paye-i hayattan bî-vâye olduğu hâlde sükûtunu men' eder.⁵⁶⁹

“Bahçenin Son Gülü”nde Jacques bir müddettir birlikte vakit geçirdiği ve samimi duygularla bağlandığını hissettiği Caroline’le evlenme fikrine kapılır. Bununla birlikte genç kızın etrafında çok fazla delikanlı toplanmakta, ona karşı sevgi gösterilerinde bulunmaktadır. Jacques müstakbel saadetine mâni olabilecek bu kişilere karşı öfke ve kıskançlık duymakta, her fırsatta Caroline ile başbaşa kalabilmek için çabalamaktadır. Birlikte ava çıkarlar ve ormanda geziler düzenlerler. Herkesten uzakta birlikte zaman geçirmek için her fırsattan yararlanmaya çalışırlar. Jacques, genç kıza karşı beslediği duygularının şiddeti arttıkça, içini açmak ve sevgisine karşılık bulmayı kafasında tasarlar. Aşkını ilan edeceği için Jacques bir türlü kendinde yeterli cesareti bulamazken, genç kız yazın son gününde tabiatın büründüğü yeni çehrenin insanda hüznü dolu duygulara neden olduğundan bahsetmeye başlar. Bu girizgâhın sebebi günün sona ermesiyle birlikte nihayete erecek olan arkadaşlığın neden olacağı acıdır. Jacques’ın teklifini önceden kestiren ve buna olumsuz yanıt verecek olan genç kız bu hâli bir anlamda yaklaşmakta olan hazan mevsiminde tabiatı tecessüm edecek olan hüznü değişime benzettir.

Caroline: Nasıl bu akşamı hüznü-engîz buluyor musunuz?

Jacque: Evet, zaten yazın son günlerinin azade-i hüznü olarak geçmediği gün yok ki. Bu günlerde çiçekler solar, iki muhibb yekdiğerinden ayrılır diye cevap verdi.

Caroline: Çiçekler yeniden neşv ü nümâ bulur.

Jacque: Çiçekler yeniden neşv ü nümâ bulur, ya iki muhibb birbirini tekrar görebilirler mi?⁵⁷⁰

“Son Bahar”da romantik bir anlatıcının tasvirleri ile karşılaşılır. Yazar anlatıcı okuyucuya “bir hastanın tebessümü gibi sararmış, fakat nazar-firîb gurûbları, yollarda birikip kalmış suları ile sonbaharı tanır mısınız?” diye seslenir. Şayet bu manzaraya şahit olunursa, “Bu tecelliyât, bu tezahürât-ı tabîiyeden hissiyata ya nefret arz olunur veyahut

⁵⁶⁹ Bernardin de Saint Pierre, “Bir Duhterin Mâderiyle Mükâlemesi”, (çev. Sinoplu Rıza), Malumat, s. 408.

⁵⁷⁰ “Bağçenin Son Gülü”, (çev. M.Ş.), Malumat, s. 274.

çılğıncasına bir iştıyak, bir tahassür, daha iyisi bir sevda-yı temâşa vücuda gelir” denilerek, ihtarda bulunulur. Anlatıcı, “Bir dem-i hazana iki dem yazı feda edecek” melankolik bir mizaca sahiptir. Güz mevsiminde oğluyla birlikte tarlalarda gezinmekte olan babanın hisleri eşliğinde tabiat manzaraları aktarılır.

İyice hâtır-nişânımdır ki, bir gün böyle bir mevsim-i harîfte geziniyorken bir sırtın tâ tepesine vardım. Kenarı fundalarla örtülü, eski köprüye çıkan bozuk bir yolda idim. Rüzgâr birdenbire kesb-i dehşet etti. Semere-i fuad boğulur gibi olarak oğlum bacağıma sarılıyor. Paltomun eteklerine gizleniyordu. Döndüm ufuk, kilise derunu gibi karanlık idi. Üzerimize iri iri bulutlar koşuyor, her tarafta ağaçlar, boranın indirdiği seylâblar altında eğilerek inliyordu. Ben, korkusundan ağlayan küçük erkeğimi kapıp götürmeye ancak vakit bulabildim. Eski söğütlerle muhafaza edilen bir çitin yanına giderek durdum. Yağmur dindiğinde kalbi heyecanla titreyen küçük erkeğimle çamur içinde olduğumuz hâlde eve girdik. Tertemiz bir azar işittik.⁵⁷¹

Élie Berthet’in “Hakikatli Kuş” hikâyesinde, küçük bir çocuğun bahar aylarında ormanda yaralı hâlde bulduğu bir kuşla başlayan arkadaşlığının kış aylarında çocuğun hastalığı ve ölümü ile son bulması tasvir edilir. Küçük çocuk tabiatın letafetine eşlik edercesine elinde tuttuğu kuşa şefkatle muamele etmektedir.

Hava latîf ve berrak; şems münîr-i hararetiyle feza-yı asûmanda bulutlar teşkil ediyor... Ağaçlar esmâr-ı bi-şumâr altında bükülmekte ve bahçe ezhâr-ı rayiha-yı nisârî ile memlu idi.

Bir müddet sonra kış geldiğinde sayfiyeden dönmek icap eder, küçük kız ailesiyle birlikte şehir merkezindeki evlerine yerleşir. Şehirde iken eski bir hastalığı nükseder, bir müddet sonra hayatını kaybeder. Kardeşi mezarına yaptığı ziyaretlerden birinde sayfiyede bıraktığı yabani kuşun, mezarın başında durduğunu görür. Sonraki ziyaretlerinin birinde kışın bastırmasıyla da kuşun, sahibinin mezarı üstünde ölmüş hâlde bulunduğunu görür.

Kabrin soğuk mermeri üzerine diz çökerek o meleğin rûhu için duâ ettiğim sırada kulağıma vâsıl olan bir kuş sadâsı nazar-ı dikkatimi celbetti. Başımı kaldırdım; servi ağaçlarının biri üzerinde bir baştankurre kuşunun öttüğünü gördüm. Kuşu teşhîs ettiğimde heyecânım arttı ... Darbe-i kalbim vücûdumu sarstı.

[...]

Her defa kabri ziyârete gittiğimde bu sevgili kuşu orada görürdüm. Gündüzleri sadâ-yı hazîniyle kabrin üzerinde terennüm eder, geceleri ise kabrin etrâfını tezyîn eden çiçekler arasında lâne-güzîn sükût olurdu. Birkaç gün evvel bu bî-çâre

⁵⁷¹ Gustave Droz, “Son Bahar”, Mecmua-i Ebuzziya, s. 2228.

hayvanı, şiddet-i sermâdan ölmüş ve mu'tâdı olan yerde kalmış bulduk. Hakikatli kuş hayatının son dakikasına kadar sâhibesini terk etmek istememiş idi...

“Ahzan-ı Muhabbet”te hikâye anlatıcısı şair, zihninde canlanan latif bir hatıranın onda uyandırdığı hissi “Haziran’ın inşirâhlı sabahlarına” benzetmek suretiyle hikâyeyi nakletmeye başlar.

Hatıra ziynet-bahş-ı efkârdır. Mazinin, fanus-ı hayalî-i kariha ile müzeyyen menâkıb-ı sevda-kârânesi şimdi bana, Haziran’ın inşirahlı sabahlarındaki letafet, saf, müşemmes, ahenkdâr bir semâ-yı minâda mevcut halâvet, ormanlarda açılıp rayiha-nisar olan yabani çiçeklerdeki sabâhat kadar dil-firîb görünüyor.

Genç şair davet edilmiş olduğu düğüne yanında arkadaşı Guyaunière’le birlikte gitmeye karar verir. Yolculuk boyunca gökyüzündeki Ay ve yeryüzündeki tabiat onlara eşlik eder.

*Kamer, yolun iki tarafını ihâta eden çiçeklenmiş akasya ağaçlarını, karşı sırttaki ormanları al bir renkle telvîn ediyor, beyaz salkımların rayihası, yemekten sonra içtiğimiz şarabın neşesini itmam ediyordu.*⁵⁷²

Genç şair düğünün yapıldığı baloya gittiğinde burada kasabalı genç bir kız olan George ile tanışır. Kestane renkli saçları ve ela gözleriyle dikkat çeken bu kızla kısa bir sohbetin ardından, genç adam “bir muhabbet-i a’mâkın” kalbine tesir ettiğini fark eder. Genç kızla dans ederler ve koyu bir sohbe koyulurlar. “Her ne kadar genç köylü [kasabalı] kızlara valideleri daima kısa cevaplar vermelerini tavsiye ederlerse de”, George bu defa annesinin nasihatlarının dışına çıkar. “Şafak, henüz zuhur etmekte, nücûm-ı leyl-pîrâ yavaş yavaş mâil-i zevâl olmaya başladığı” esnada iki genç, balonun kalabalığından sıyrılıp pencereden ay ışığı altında parıldayan nehrin sularını seyre dalarlar. “Şark cihetinden, şafak, Mayıs’ın sema-yı laciverdîsini telvîn ediyor, bir ruhanî şafak da” genç delikanlının kalbinde hâsıl oluyordu. Delikanlıda uyanan duyguları fark eden genç kız da “semâ gibi pembeleniyor”du. Fakat aralarındaki bu durum çok uzun sürmez, düğünün sona ermesi ve gecenin bitmesiyle bu kısa muaşaka da son bulur.⁵⁷³

Bernardin de Saint Pierre’in *Külbe-i Hindî*’sinde tabiat romantik duygular eşliğinde gayet secili bir üslupla aktarılır. İngiliz asıllı bilimadamının kimi keşiflerde bulunma ve hakikatin özünü öğrenme maksadıyla çıktığı yolculuk Hindistan’daki meşhur Brahman

⁵⁷² Élie Berthet, “Hakikatli Kuş”, (çev. Ohannes Güzelyan), Mecmua-i Lisan, s. 156.

⁵⁷³ André Theuriet, “Ahzan-ı Muhabbet”, (çev. Ahmed Refik), Malumat, s. 848-849.

tapınağına dek sürer. Tapınakta umduğunu bulamayan, zihninde duyumsadığı ve kalbinde hissettiği çalkantılar ormanın derinliklerine varıncaya kadar devam eder. Bu esnada tabiat da onun düşüncelerindeki karmaşaya eşlik eder hâldedir.

[Denildiği gibi...] Hindistan'a gelen Avrupalı sabır ve tahammüle mâlik değil ise nâil olur eğer mâlik ise kaybeder. Durub-ı misâl-i meşhûrelerini tezekkür ile (işte ben kendiminkini kaybettim). [...] Brahmanlarla li-ecl'il-mübâhese Hindistana kadar seyahat etmek, faidesiz bir zahmeti ihtiyâr etmiş gibi efkâra daladursun kendisinin tevâbi' ve huddâmı câlib-i deryadan vezân olup (Ganj) nehrinin sath-ı cârîsini munsabbındaki adalara çarparak kef-efşan u sahil ile bîşe-zârlardan kaldırdığı rimâl ve evrak-ı eşcârı cevî-i havada karmakarışık barân kâh ulu Bambu ağaçlarını, giyâh-ı çemenzâr gibi lertzân ve kâh ağır ağır hırâmân eden tünd-badın cûş u hurûşa götürdüğü Ganj nehrine gark olmak muhatarasından kurtulmak için tarlalardan tarafa sap[tık.]

İngiliz bilginin zihni gibi çalkantılı olan tabiat adeta onu gerçek bilginin menbâna doğru sürükler. Ormanın derinliklerinde şiddetli yağmurdan ve çakan şimşeklerden sakınmak için karşılarna çıkan kulübeye sığınmak ister. Dışarıda hava ne kadar şiddetli ise kulübenin içindeki ortam da bir o kadar sakindir. “Şîr-i jiyanların gürültüsüyle karışık gök gürültüsünü akis-endâz-ı sâmia-yı dehşet eden rüzgâr derûnunda fûrûzân çırağı söndürmek şöyle dursun, damından çıkan duhan-ı amûdîyi bile tahrik edemezdi.” Sığındığı kulübenin sahibi ona, hakikatin özünü keşfetmekte tabiatın yegâne klavuz olduğunu öğretir.

-Doktor [Bilimadamı]: Müddet-i ömrümde sizin kadar bahtiyar adama tesadüf etmedim. Müsadenizle bir iki şey soracağım.

[...]

-Parya: Rica ederim hangi millet ve mezheptensiniz...

-Ne demektir mabediniz Hindistan'ın hangi tarafındadır? Fezâ-yı bî-intihâ-i tabiatın her canibinde Rabb'ime akşam ve sabah ibadet eder [...] vüs'u kudretim bittiği mertebe iâne eyler, karımı ve çocuğumu, kedimi, kelpimi besler ve hulûl-i ecel-i mev'ûdumu kemâl-i hâhişle beklerim.

-Peki ama bu kâideyi hangi kitaptan istinbât ettiniz?

-Kitab-ı hikmet-nisâb-ı tabiattan. Ben yalnız onu tanırım

-Ah! Tabiat pek büyük kitaptır. Ona müracaat etmeyi size kim öğretti.

-Bedbahtlık [...] Rehber-i fazilet ve insaniyete iktifâ ve daire-i cemiyetten tard olduğum gibi kalemrev-i tabiata iltica eyledim

-Bu vahdetinizde elbette birkaç kitap vardır?

-Ne gezer bir tane bile yok. Okumak yazmak bilmem

-[...] Kime izhâr olunmak lazım geleceği bilinemeyen esrar-ı hakikati taharrî ile izâa-yı vaktin mahza cinnet olduğunu anladım, hele öyle değil mi?

-Her ne kadar cahil isem de şöyle itikad ederim ki bir başkasının ağraz-ı mahsusa ve itikadât-ı bâtilasına tabiyet edildiği surette bilâhere her dem

âzarlıktan kurtulamayacağından herkes hakikati kendi başının selameti için bizzat aramalıdır.

-[...] İmdi böyle efkâr-ı fâside ashâbı arasında bir kalb-i sadeye mâlik olmak fâide verir ve esrar-ı hakikat ebnâ-yı cinsimizden öğrenildiği surette şek ve şüpheden kurtulabilir mi?

-Ders-i hakikat lisan-ı pâki insanlarınki kadar mütenevvi' ve mümtenüü'l-idrak olmayan hoca-yı rumûz âşnâ-yı tabiattan tahsil edilmelidir. Tabiat men'-i serârir-i mevcudâtıdır. Hakikati kitaplara derc etmek faidesi yalnız bulunduğu şehre münhasır u şâmil ve mürûr-ı zaman ile tagayyür ve inhidamı kâbil statülere vaz' eylemek gibidir.⁵⁷⁴

“Elma Ağacı”nda genç yaşta ölen Mospa isimli bir kızın tualine resmettiği hâliyle tabiat okuyucuya yansıtılır. Bir peyzaj resmetmek isteyen genç kız arzusuna muvafık bir yer bulur. Burası ortasında bulunan elma ağacı ile genç kızı kendine hayran bırakır. Paris’in dağdağalı yaşamından kaçıp bu manzara eşliğinde tabiata sığınır.

Bir sabah Sèvres'in civarında etrafı çalılarla muhat bir bahçe nazar-ı dikkatini celp etti. Bu hadika-yı letafet-perveri iki tarafı ağaçlı bir yol, zümrüt-fam çemenler tezyin ediyordu. Yolun iki kenarına doğru açık yeşil renkte çemenlerin ortasında bir elma ağacının beyaz çiçekleri râhiya-nisar oluyor, mihr-i şaşaa-fürûzun ziya-yı pür-pertev-bârı o latif çiçekler üzerinde yayılıyordu. Rüzgâr hafif hafif vezân oluyor, elma ağacının ezhâr-ı sefid rengi arasında andelib hoş avâz-ı kemâl-i şetaretle nağme perdaz oluyordu. Bu manzara Mospa'yı hayrette bıraktı. Bila ihtiyâr: “İşte benim de aradığım buydu!” dedi.

Mospa gördüğü bu manzara karşısında gayet memnun olur. Bahar aylarından güz gelene dek çiçeklerle çevrili bu mahalde elma ağacını resmeder. Tablo bittiğinde civarda yaşamakta olan köylülere de gösterir. Onlar tuval üzerindeki manzaranın gerçekliği karşısında şaşırırlar. Tablonun etrafına toplanan köylüler, “elma ağacının pek tabî olduğunu, insanın adeta resim levhası üzerinden çiçekleri koparacağı geliyor” diyerek şaşkınlıklarını ifade ederler. Diğer taraftan ise bahar aylarında resmini yapmaya başlamış olan genç kız güz mevsimi geldiğinde hastalanır ve vefat eder.⁵⁷⁵

“Mai Kelebekler”de ormanlık bir alanda koleksiyonları için kelebek avlamaya çıkan iki çocuğun hikâyesi nakledir. Tabiat onların gözlerinden ve tasvirlerinden istifade edilerek yansıtılır. Hikâyede tabiatın realist bir bakışla resmedildiği görülmektedir:

Ormandan çıktığımız zaman piş-i nazarımızda arz-ı vücud eden neşe ve ziya ile memlû manzara hâlâ gözümün önündedir. Çayırın, kenevir fidanlarının, kırmızı meyveli kiraz ağaçlarının arasında Robert, Espani köyünün aralarından “Su” çayının cereyan eden yeşil suları ve beyaz evleri intişar etmiş

⁵⁷⁴ Bernardin de Saint Pierre, Külbe-i Hindî, (çev. Ziverpaşazade Yusuf Bahaeddin), s.

⁵⁷⁵ André Theuriet, “Elma Ağacı”, (çev. Ahmed Refik), Malumat, 404-407.

idi. Sağ tarafında, köprüünün yanında değirmenin ziya-yı şemsle münevver su damlalarıyla müzeyyen kanatları dönüyor, sol tarafında ceviz ağaçları arasında koyu renkli kiremitlerle mefruş çatıların fevkinden mai dumanlar çıkıyordu. Ördekler birbirinin arkasından çayın cereyanını takip ediyor, vakit vakit nağmeler salıveriyorlar; ya öteden horozlar düdüğü gibi sözleriyle cevap veriyorlardı. Çayırarda tırpanların hafif şamatası, meyve bahçelerinde çocukların mesrurane sadaları var idi.⁵⁷⁶

Maupassant'ın, “Bir Kır Âlemi” hikâyesinde şehir hayatından uzaklaşmak isteyen Dufour ailesinin tabiatla başbaşa vakit geçirmek için kıra çıktıkları bir pazar günü yaşananlar konu edinir. Şehir hayatının ve tabiatın karşılaştırıldığı satırlarda realist tasvirler hâkimdir.

Courbevoie meydanında, ufukların bu'diyeti karşısında bir hayret-i istiğrak-âmizin taht-ı istilasına geçmişlerdi. Sağ tarafta, çan kulesi görünen Argenteuil, bunun fevkinde Sannois tepecikleri müşahade olunuyor; sol tarafında Marly su bendi, sabahın berrak, saf semasında teressüm ediyordu. Karşı cihette, yığılı toprak kümeleri, yeni istihkâmı irae eylemekte; en ileride köylerle ovaların üstünde bir ormanın koyu yeşil rengi seçilebilmekte idi.

[...]

Seine Nehri'ni geçmişlerdi. Köprüünün üzerinden geçerken arabadakileri yeniden fevkalade bir hayret istila eylemiş idi. Çay, şemsin in'ikâs-ı şuâatıyla gözleri kamaştıracak derecede şâsaadar idi. Hafif bir sis, suyun sath-ı zerrininde intişar ediyor, şehrin ağır, muhannık fabrika dumanlarıyla lağım çukurlarının müstekreh taaffünâtla ifsat olunmamış saf, hayat-efza bir hava teneffüs etmekle tatlı, şöhrat-engiz bir asûdegî, bir bî-hûş-i latîf hiss olunuyordu.⁵⁷⁷

“Yalancı”, “Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi”, “Bir Köylünün Ölümü”, “Madencinin Nişanlısı”, “Mini Jack’a Lutfediniz”, “Kurt Avı” ve “Fabrikatörün Hiddeti” başlıklı eserlerde ormanlık mahaller, sayfiyeler ve köylük yerler tabiatı bir dekor olarak kullanmıştır. “Yalancı”da şehirde tanışıp âşık olan sevgililerin aşklarını gözden uzakta yaşamak için seçtikleri yer tabiatla iç içe ve ağaçlarla çevrili bir köşktür. “Mini Jack’a Lutfediniz”de bahar mevsiminde canlı bir hâlde tasvir edilen tabiat yaşlı, aciz bir kadın ve iyi kalpli bir çocuk için buluşma yeridir. “Madencinin Nişanlısı” ve “Kurt Avı” hikâyelerinde tabiat olay örgülerinin cereyan ettiği bir açık mekân görevi görür. “Arlezyalı”, “Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi” ve “Bir Köylünün Ölümü” başlıklı hikâyelerde ise çiftlik ve köy hayatının niteliğine ait canlı tasvirlerle yer verilir.

⁵⁷⁶ André Theuriet, “Mai Kelebekler”, (çev. Halid Ziya), Servet-i Fünun, s. 285.

⁵⁷⁷ Maupassant, “Bir Kır Âlemi”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 284.

“Bir Çifti Kızın Hikâyesi”nde sabahın erken saatlerinde çiftliğin avlusundaki manzara realist bir tarzda okuyucuya anlatılır:

Üç tavuk sandalyeler altında yiyinti arıyor. Kümesin pis kokuları, ahırın mütefessih hararetleri yarı açık kalmış ahırdan içeri giriyor ve öğle sıcaklığında horozların avâzesi işitiliyordu.

[...]

Kapının önündeki, gübrelik lâ-yenkati’ hafif bir buhar neşrediyor, üzerinde tavuklar, yan yatmış, bir ayaklarıyla eşinerek böcek arıyorlardı. Ortalarda güzel bir horoz ayakta her an tavukların etrafında dolaşarak ve kanatlarını silerek birçok toz kaldırdıktan sonra tekrar gübreliğe yatıyor. Horoz gezintisine devam ile nâgamât-ı mahsusasıyla ilan-ı şetâret ediyor, bu avazelere civar kümeslerdeki horozlar da cevap veriyordu.

Hizmetçi kız şu mütâlaât hatırına bile gelmeksizin bunlara baktı; sonra gözlerini kaldırdı, çiçek açmış elma ağaçlarının letâfetine hayran oldu. Birdenbire bir piliç koşa koşa önünden geçti; ağaç dikili hendekleri atladıktan sonra yalnız bulunduğunu hissederek garip garip etrafına bakındı.

[...]

Çiftliğin ağaçlarla muhat avlusu uyur gibi duruyor, kaba otlar bu zemin üstünde yeşil bir kalîçe teşkil ediyordu.⁵⁷⁸

“Bir Köylünün Ölümü” hikâyesinde ise köy hayatının ve işlerinin insanları nasıl meşgul ettiği ve onların hayata bakış tarzlarını ne denli derinden etkilediği yine realist tasvirler eşliğinde nakledilir. Jean Louis Lacour, iki oğlu ve dul kızıyla birlikte “korular arasında mahfî ve mestûr bir derenin müntehasında kâin” olan köylerinde kendi tarlalarını ekip biçerek geçimini sağlamaktadır. Çocuklar, babaları Lacour hastalanıp yatağa düştüğünde onun başında beklemektense tarlaya gidip çalışmanın daha faydalı olduğunu düşünürler.

Elbette, işe gitsinler. Orada durmakla onu iyi edecek değiller ya! Yerin kendisinden ziyade bakılmaya ihtiyacı var. Üç gün geçer, çocuklar her sabah tarlaya giderler, Jean Louis hareket etmez.

Çocukları o kadar [ki] acıymıyorlar. Toprak onlara böyle şeyler için mukavemet vermiştir. Toprağa pek yakındırlar, ihtiyarı almak istediği için kızmazlar. Sabahleyin bir nazar, akşam bir nazar, ziyadesini yapmazlar.⁵⁷⁹

Bir müddet sonsa Jean Louis ölür. Fakat çocukları o kadar meşguldür ki cenazesi ancak günler sonra defnedilir. Oğulları ve kızı akşam on gibi yatar sabah erkenden kalkıp, otları içeri alır ve hayvanları meraya çıkarırlar. Bu kadar işin içinde babalarının cenazesiyle dahi ilgilenemezler.

⁵⁷⁸ Maupassant, Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi, (çev. Mustafa Hayrullah), s. 3.

⁵⁷⁹ Emile Zola, “Bir Köylünün Ölümü”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil I, s. 15.

“Toplu İğne”, “Nafile”, “Arslan Pençesi”, “Julie Romain”, “Zeytinlik”, “Emvâc Arasında”, “Çocuk”, “Sevda, Vazife” ve “Mehtaplı Bir Gecede Deniz Perileri” hikâyelerinde deniz ve sahil kenarları vak’a örgüsünün geçtiği tabîi mekânlardır. İsmi geçen bu eserlerde, hikâye kişileri farklı sebeplerle şehir hayatını terk edip bir sahil kenarına yerleşmişlerdir. “Toplu İğne” ve “Zeytinlik” hikâyelerinde gençlik çağlarında şehvet duygularının esareti altında yaşamış olan kişiler, tabiatın sağladığı dinginlikle ruhsal açıdan toparlanmak için deniz kenarında ılıman bir iklimde yaşamayı tercih etmişlerdir. “Toplu İğne”de gençlik yıllarında adeta Manon Lescaut’yu aratmayacak ahlakta bir kadınla evlilik dışı hayat süren ve tüm servetini yitiren adam en sonunda “portakal ağaçları arasında ve denize doğru ayrılmış bir burnun nihayetinde [...] tamamıyla denize nazır” bir evde yaşamaktadır.⁵⁸⁰ “Zeytinlik” hikâyesinde ise Piska Limanı sahilinde mütevazı bir hayat sürmekte olan Papaz Vilboa, bir zamanlar Paris’te yaşadığı sefahat dolu hayatı geride bırakıp arınmak ve dinginleşmek için otuz yıla yakın zamandır ismi geçen sahil kasabasına yerleşmiştir. Burada “pembe renginde yaprakları havi tarlalarda mantar gibi görünen zeytin ağaçlarının” içinde inşa ettiği bir kulübede yaşamaktadır.⁵⁸¹

“Julie Romaine” hikâyesinde, bir gezgin olan hikâye anlatıcısı alışkanlığı olduğu üzere İtalya’nın Akdeniz sahilleri boyunca seyahat etmektedir. Anlatıcı, seyahat esnasında kendisine eşlik eden manzara karşısında farklı düşüncelere dalar.

İşte iki senedir, baharda şu Akdeniz sahilini yaya olarak takip ediyorum. Bir yol üzerinde uzun adımlarla yürüyerek düşünmekten, hayale dalmaktan daha tatlı bir şey var mıdır? Ziya ve bâd-ı nevâzişkârın içinden dağların yakınlarına, denizin kenarına doğru yuvarlanılır, hayalâta dalınır, iki saatlik yolda bir ruh-ı avareden ne hayaller ne sevdalar ne hatıralar geçer! Bütün müşevveş ve nişâne-perver emeller, ılık ve hafif olan hava ile gönlünüze girer; bunlar, rüzgâr arasında nuş edilerek kalbimizde, yürüyüşün husûle getirdiği şevkle beraber büyüyen, bir arzu-yı saadet tevlid eder. Latif, seri’ düşünceler uçar, kuşlar gibi nağme-pervaz olur.

Deniz kenarında çiçeklerle süslenmiş bahçesiyle bir ev, gezginin dikkatini çeker. Bu evde, kendisinin çocukluk yıllarından hayranı olduğu eski bir aktris olan Julie Romaine’in yaşadığını öğrenir ve onun misafiri olur. Eski aktris gençlik yıllarının ardından, ilerleyen yaşlarında çevresinden gördüğü vefasızlıklara küsmüş, bu sahil

⁵⁸⁰ Maupassant, Toplu İğne, (çev. Ali Muzaffer), s. 4.

⁵⁸¹ Maupassant, Zeytinlik, (çev. Seyyad Zeynel), s. 3.

mahalline yerleşmiştir. Gençlik yıllarının özlemi ile hüznlenen kadın evinin bahçesinde ay ışığı altında misafirini ağırlar.

*Portakal ağaçlı yol, hakikaten görülmeye şayan idi. Henüz hâl-i bedirde bulunan ay, tepeleri sık ve yuvarlak olan karanlık ağaçların arasında sarı kumlar üzerine bir râh-ı rakik-i murâni, bir hatt-ı tavîl-i şuâ düşürüyordu. Daha çiçekte olan ağaçların keskin ve tatlı kokuları feza-yı leyli dolduruyor, sâye-i siyahları altında güzel ateş böceklerinin uçuştukları sahil boyunca görülüyordu.*⁵⁸²

“Emvâc Arasında” hikâyesinde ise açık denizin ortasında kopan bir fırtına esnasında kâşif olan bir kaptan ve tayfasının yaşadığı korku dolu anlar nakledilir. Sabah saat dokuz civarlarında hava kapanır ve bulutlar bir fırtınanın kopacağını işaret eder. Keşif yapmak üzere gemi ile denize açılmış olan kaptan ve tayfası, olacaklar hakkında endişelidir. “Âlem-i insaniyete ifa-yı hizmet maksadıyla canını emvâc-ı derya arasında terk etmekten çekinmeyen bu kâşif, kaptan sıfatıyla güverte üzerinde elinde dürbün etrafı temaşa”ya koyulur. Fırtına koptuğunda beş metre yüksekliğindeki dalgalar geminin görüş hizasında bulunan iki adayı yutar. Kaptan ise sorumluluğunu duyduğu insanların hayatını korumaya çalışır. Gemide bulunanlar kendilerini güverte direklerine bağlayıp en azından denize düşüp boğulmak tehlikesinden kendilerini korumak isterler.

Dalgalar o derece şiddetli ki herbirinin terfi' ile mahall-i sukûtu nazardan geçirilip hesap edilmiş olsa behemahal arz üzerinde elli altmış metre bir mahalli işgal eder.

Ah! O dalgalar kalktığı zaman dehşetli bir sada-yı teessürat-ı garibe-i hissiyeye meydan veriyordu. Bu adaları su ihata ettiği vakit o amâk-ı hafâyâ, o zalâm-âver derinlikler üzerine bir sût-re-i beyzâ ferş olunmuş zannolunurdu.

[...]

Bu köpükler denizden çıkıp derin bir mahalle geldikleri zaman cibâl-i mürtefi eteklerinde terâkküm etmiş kar yığınlarına teşbih olunabilirdi.

[...]

*Bulutların bir kısmı da afak üzerinde gayr-ı müteharrik; cesim kayalar gibi kalb-i beşerde dehşet ilkâ ediyordu.*⁵⁸³

Saatlerce açık denizde dalgalar arasında çalkalanan gemi mürettebatı yaşadığı onca korkulu anın sonunda, havanın düzelip denizin sakinleşmesiyle hayatlarını emniyet altına alırlar. Açık denizde keşif gezilerine kaldıkları yerden devam ederler.

⁵⁸² Maupassant, “Julie Romaine”, (çev. (Aydın) Nihad), İrtika, s. 66.

⁵⁸³ “Emvac Arasında” (çev. Adem Safi), Musavver Fen ve Edeb, s. 19.

2.2.1.1. Tabî Çevre ve Kahramanın Psikolojisi

“Bir Amânın Sergüzeşti”, “Julietta”, “Bir Edibin Vefatı”, “Bir Valide”, “Çılbr”, “İhtiyarî Bir Vefat”, “Sütnine”, “Lâne-i Elhân”, “Dans Defter” ve “Marquise” hikâyelerinde tabiatın hikâye kişilerinin psikolojileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. “Bir Amânın Sergüzeşti”nde gayet güzel bir yaz gecesinde evinin bahçesinde oturan genç kadının, gözleri kör olmuş komşusunun hâlinden duyduğu teessürle, bulunduğu ortamı seyredabilmenin verdiği hoşnutluk ve bu ortamın onun ruh hâline tesiri tasvir edilir.

Akdemce vücutları görüşe merbût, hayatın en büyük kâmranlıklarından mahrum bir âmânın suret-i daimede dalmış bulunduğu varta-yı nevmidîyi düşündüğünüz var mıdır?

Feza-yı bî-intihâ-yı minâ-fâmı, envâr-ı afitâp ile münevver semayı, karlı tepeleri, pâyansız denizleri görmekten; üzerlerinde bilâ-ihhtiyar enzâr-ı çeşmânın tûl-ı müddet karar kıldığı latif simaları ziyaret etmekten o bedbahtlar külliye mahrumdurlar.

Vakit parlak bir yaz gecesidi. Bir hâl-i istiğrak içinde derin bir uykuya varmış tabiatı seyr eylemekten pek mütelevviz oluyordum. Semadan yağan lem'aât-ı münîre, mevcudatı nurlandırıyor. Ben ihtisasât-ı şairânenen -ne çare- bî-nasip olduğum hâlde afâk, vicdanımda ruh-perver bir küşâyışın, inbisât-âver bir letâfetin tulûunu hisseyliyordum.⁵⁸⁴

“Julietta” hikâyesinde olgun yaşlardaki adam sabahleyin uyandığında camdan dışarı baktığı esnada kiliseden yükselen çan seslerinin eşliğinde maziye dalar. Kendini yirmi beş yaşlarında onunla aynı kasabada yaşayan Julietta ile tecrübe etmiş olduğu gençlik heyecanlarına kaptırır. Bu sırada karşısındaki manzara da onun duygularına eşlik etmiş, “ihtisasâtını heyecana getirmiş”tir.

Bir sabah pencereye ittikâ etmiş, kemâl-i hayret ve istiğrak ile etrafı nigah-endâz olmuş idim. Rüyada bile bu derece ulvi menâzıra tesadüf etmek mustahıldır; pencerenin altından geçen dere, iki taraftan kaplamış olan ayrı duvarlar arasında hafif hafif dalgalar peyda ediyor; zümriit gibi yumuşak yosunlar içinde neşv ü nümâ bulmuş çiçekler de bir başka letâfet arz ediyordu. Karşımda duvarları siyahlanmaya yüz tutmuş, pencerelerinin yukarıları sivri, balkonu mermerden eski bina bulunur; dünyanın her cins ezharından nümune-nümâ olan terasından layenkati' revâiyih-i itr-nâk intişar ediyordu. Hele bahçe, bir hadika-yı ra'nâ demeye seza idi. En münasip bir yerinden bir kamet-i zibâ ile boy salmış olan o güzel çınar ağacı sanki âgûş-u himâyesine alıp dide-i ağıyardan saklamak istiyormuş gibi olanca dallarıyla dereyi sâye-dâr eylemiş.⁵⁸⁵

⁵⁸⁴ “Bir Amânın Sergüzeşti”, (çev. Nusret Hilmi), Maarif, s. 173.

⁵⁸⁵ André Theuriet, “Julietta”, (çev. Mahmud Ekrem), Hazine-i Fünun, s. 111.

“Bernardin de Saint-Pierre, âsârında hilkatın, tabiatın ahengine i’lâ eden müelliflerin biridir” ihtarı ile yayımlanan “Bir Edibin Vefatı”nda, hastalığı nedeniyle ölümün eşiğine gelmiş Bernardin sonbahar mevsiminde son defa gezindiği Bangal bahçesinde tecelli eden değişimi kendi akıbetine benzetir.

-Yarın şu sararmış yapraklar, artık orada mevcut bulunmayacaklar.

Zevcesi, zevcinin kendisini sukûta muntazır solgun yapraklara teşbih eylediğini anlayarak eşk-i tahassürünü zabta muktedir olamadı. Bernardin kemâl-i sükûnet ile sözünde devam ederek dedi ki:

- Ne için kendini böyle beyhude ekdâra kaptırıyorsun?.. Emin ol ki seni seven ruhum daim ve bakidir. Bir cevher-i basitten ibaret olan ruh, yaprak gibi dökülen cismin helakıyla mahvolmaz. O, gayr-ı kabil-i fenadır.

Ömrümüzün muhtelif devirlerine hasr-ı fikir edecek olursak görürsün ki hiç ölmek için bizde gayr-ı mahsus bir şey vardır; o da ruhtur!

[...]

Görüyorsun ki bir zamanın nihayeti, diğer bir zamanın mebde'idir. Nasıl ki şitanın müntehası, baharın ibtidasına dâll; nasıl ki intilâk-ı şafak yeni bir fecrin infilakına bera'at-ı istihlâl ise memmat da hayat-ı ebediyenin zaman-ı hulûlüne delâlet eder.

“Bir Valide” hikâyesinde dağ ve deniz manzarasının en vasi’ görülebildiği bir kayanın üstünde daha mesut günlerde yaptırılmış kameriyeye oturan acılı anne seyre daldığı manzara karşısında küçük yaşta kaybettiği evladının acısını yaşamaktadır. Bu hikâyede tabiatın yarattığı tesir zıtlık ilişkisi kurularak verilmiştir.

Parlak bir güneş, Mart sonlarının latif güneşi bu ormanı, bu dalgaları, bu adaları, bu tepeleri, bu uzak ev cephelerini şâsaalar içinde bırakarak biraz daha geride pembe boyalı sayfiyeyi, parlak muttasıl bahçenin çiçekli yollarını, kırmızı beyaz karanfillerini, sarı gül toplarını, açık şakâyıklarını okşuyordu...

Küçük çam ormanında ağaç kadar yüksek fundalıkların tatlı beyaz salkımları denizden gelen rüzgârlarla ihtizâz ediyor, rüzgâr getirdiği deniz rayihasıyla beraber bu vahşi nebâtâtın birbirine karışan saf kokularını savuruyordu. Şurada burada hurmaların geniş yaprakları, öd ağaçlarının sivri püskülleri karma karışık meşhûd oluyordu. Bu nîm-şarkî manzara-yı bahar, küçük bir çanın ruhânî sada-yı ahenkdârından dökülen letâfet-i sâfiye ile sanki daha ziyade revnaklanıyordu.

[...]

Bu muhteşem sabah-ı baharın bir paskalya sabahı olduğu anlaşılıyor; bu neşve-i surûr her taraftan coşan neşât-ı hayat ile o kadar imtizac ediyordu ki tabiat bile bu güneşle, bu denizle, bu çiçeklerle sanki “mevt”i ezen “aşk”ın muzafferiyetini ilan eyliyordu...⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ “Bir Valide”, (çev. A. Samim), Servet-i Fünun, s. 187.

“Çılbr” hikâyesinde ölmüş olan karısı Louise’in hatırasını yâd eden George, yağmurlu bir akşam, yemekten sonra gezinmeye çıktıkları ormanlık alanda yağın yağmurun ve batmakta olan güneşin, karısı ve kendisi için geçmişte ne denli heyecan verici bir manzara sunmuş olduğunu anlatır.

Bu güzel ormanı ne kadar severdik! Şu saatlerde sakin, nem-nâk ve ratîb olurdu. Sudan yetişmiş olan yosunlar sıkılan bir sünger gibi ayaklar altında ezilir, o sakîl dalların her bir yaprağında sukûta hazır bir şafak-ı katre sallanırdı.
[...]

Zira hususiyle her şeyin sükût edip peyda-yı sükûn ettiği, rüzgârın sakin olduğu, yağmurun yorularak bulutlara sokulduğu, hatta kuşların bile uyumayı, tüylerini kurutmayı düşündükleri bir saatte nem-nâk bir orman kadar güzel bir şey yoktur. Ben bu hâli severim; zira insan eşiyle beraber kol kala bulunarak, tamamıyla yalnız olduklarını hissederek yeşil kubbeler altında gezmekte, nem-nâk ormanın nâfiz rayihasını teneffüs etmekte, bütün kütüklere boyuna aks ederek ahenkdâr ve uzun bir ses çıkaran meşelere bir değnekle çarpmakta; kâh kırılan bir dalın, kâh yapraktan yaprağa fısıldayarak vakit vakit düşen su katrelerinin gürültüsüyle tevakkûd etmekte, yağmurla tasfiye eden hava-yı safi ciğerlerin bütün kuvvetiyle çekmekte, bütün bu elvâh-ı zarîfe ve hafîyenin ahenk-i nazikini-şöyle tabir etmek mümkünse- gözlerle dinlemekte bir hazz-ı fevkalade vardır.

“İhtiyarî Bir Vefat” hikâyesinde şair olan anlatıcı ve arkadaşı Louis Miraz’ın hayatında görülen değişimler tabiat ve mevsimler üzerinden okuyucuya nakledilir. İlk tanıştıklarında Miraz, Quartier Latin’de kendini ispatlamaya çalışan bir şairdir. Louis Miraz “leylakların rayihasıyla meşbû” bir ilham-ı baharî gibi latif bir takım eş’âr-ı şebab” olan ilk şiirlerini arkadaşına okuduğunda onun tarafından taltif edilir. Fakat Miraz, tıpkı tek bir şiir kitabı olan Alphonse Daudet gibi bir zaman sonra şiir vadisini terk eder. Bir müddet sonra bu iki heveskârın yolları ayrılır. Fakat arkadaşı, “muhtasar ve latif hikâyeler yazdığı ceridelerde, resâil-i mevkutelerde imzasını” görmeye başladığı Mirza’yı uzaktan takip eder. “Çınar ağaçlarının taze yaprakları Nisan güneşiyle tenevvür eden sokakta” tekrar yolları kesiştiğinde Louis Miraz eski arkadaşını evine akşam yemeğine davet eder. Meşhur şair şehir dışında ağaçlar içinde bir köşkte yaşamaktadır. Hoşça vakit geçirilen bu akşamdan sonra ara ara görüşüp yazışmaya devam etseler de bir müddet sonra “perişan ve müşkül olan muharrir hayatı” onları yeniden birbirinden uzaklaştırır. Bir sonbahar günü gelen mektup Louis Mirza’nın ağır hasta olduğunu haber verince Ekim ayının hüznü bir gününde onu ziyarete giden arkadaşı, yazarın yaşadığı eve yaklaştıkça “küçük evceğiz üryan ağaçlar arasında çıplak ve güya üşüyor gibi” karşısında belirir. “Yapraklarla mefrûş ve gecenin rutubetiyle zehrû’l-sabbâgları kurumuş olan bahçeyi”

geçip eve girdiğinde arkadaşını gayet yaşlanmış ve hasta düşmüş görür. Ziyaretinden döndükten sonra ise bir kış günü gelen başka bir mektupla arkadaşının ölmüş olduğunu öğrenir.⁵⁸⁷

“Sütnine” hikâyesinde kış mevsiminde kundaktaki evladını kaybeden bir annenin duyduğu acı, ruh hâlinin tabiat ile uyumlu bir şekilde tasvir edilmesi yoluyla anlatılır. Evladının ihtiyaçlarını karşılamak için sütannelik yapan kadın, bakıcılık yaptığı çocuğun hastalık sebebiyle ölmesi üzerine köyüne geri gönderilir. Bu sırada kocasının ilgisizliği nedeniyle öz evladının açlıktan öldüğünden habersizdir. Köye vardığında evladının akıbetinden haberdar olduğunda çılgına döner.

Sütnine, şu ölümden perişan-ı fıkır olarak artık şimdi emzireceği çocuğuna, o köylü çocuğa, evet; kuvvetli, sıhhatli olan çocuğuna gitmeye şıtap etti. Ah! Ne mesut seyahat! Sanki ümit, müddet-i seyahati taksîr ediyordu. Şu sema-yı muzlimin, o sahra-yı berf-pûşun, tâ ötede kargalara aşiyângâh olan siyah ormanların onca ne ehemmiyeti var? Ağaçlar, tarlalar, semalar, ona herşey güzel görünüyor. [...] Oğlunu göreceksin! İşte miâd-ı necât!.. Katar sert demir turnakları arasında tevakkuf etti.

*Lakin bu kış gecesi ne için bu kadar soğuk? Şimal rüzgârları ne için dallar içinde inliyor? Bir hüznün içinde imtidâd eden beyaz yolların o siyah açık hendeklerden çıkan şu vahşet-i garibe nedir? Ölmüş yaprakların gürültülü kasırgaları arasında bir kelime-i mahûfe fısıldayan şu sesler ne oluyor? [...] O kadar meyl-i kalple aradığı bu vatan-ı muazzez niçin onun avdetini böyle bir hâl-i mûhişle istikbâl ediyor?*⁵⁸⁸

Endişelerin eşlik ettiği özlem ile evine varan kadın, içeriye girdiğinde “pis, kırılmış, örümcek ağları bağlamış, bir kenara atılıvermiş kamyş beşiği” gördüğünde evladının ölmüş olduğu gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalır.

“Lâne-i Elhân” hikâyesinde olgun yaşlarda bir karı koca evlerinin salonunda kitap okuyup yazı yazmakla meşguldürler. Yazı yazmayı kenara bırakıp karısını seyre koyulan adam karısının dalgın ve yorgun hâline dikkat kesilir. Ayın, gecenin sessizliğine eşlik edip onu dinlediği gibi koca, karısıyla sohbet etmeye başladığında karısı da kocasına kendi ruh hâlini ve arzusunu geniş bir tabiat tasviri ile nakleder.

İşte sonbahar rüzgârı bir hasta gibi inliyor... İşte ahenk-i iftirâk! Sonbahar! Artık senenin akşamı hulûl etti: bir mihmân-ı maşuk ve muazzez gibi bu baharda gelen şey, nevbaharda gelen hayat artık mahzun ve dil-hûn ayrılıp gidecek... Eh muhibb-i azizim, rüzgârı dinle: amâde-i hareket bir vapur gibi layenkati’ ıslık çalıyor, “Haydi! Haydi!” diyor. İşte safîr-i azimet, işte

⁵⁸⁷ François Coppée, “İhtiyarî Bir Vefat”, (Uşşakizâde, Halid Ziya), Nakil II, s. 102.

⁵⁸⁸ François Coppée, “Sütnine”, (Uşşakizâde, Halid Ziya), Nakil III, s. 90.

bahçelerde bir telaş-ı veda... Kuru dallar üstünde bî-hayat yapraklar titriyor, kopuyor, dökülüyor. Ağaçlardan bir türlü ayrılmak istemiyor. Bir daldan ayrılıyor ötekine konuyor.... Bu bâd-ı hazan beni pek siyah-endiş etti.

[...]

Ey yâr-ı perestidem, biz tabiatın bu esvât-ı mağmumesinden bî-haber kalmamalıyız: Şu sisli asumân, şu sarı yapraklar, şu pejmürde bahçeler üstüne perdeleri indirelim. [...] Ezvâk ve eşfâkın, bahar ve ziyanın, kalplerin, elhân ve revâyihin ebediyetinden bahs edelim.

“Dans Defteri”nde önceki gece yaşadığı olayların etkisi altında kalan ve düşüncelerini netleştiremeyen, ruhsal gelgitler yaşanan bir genç kızın yeni güne uyandığındaki mütereddit hâli, sonbaharda ormanlık bir mevkide tecessüm eden manzara tasvirinin eşliğinde somut bir çehre kazanır.

Hazin hazin gurûb eden sonbaharın güneşinin hafif ziyası yapraklarını tezhip eylediği ormanlar içinde, [...] sarı dantelelerle müzeyyen, yeşil libaslara bürünmüş ağaçlara, kırmızı ile yeşilin imtizacından mütahassıl tatlı bir renk kesp ederek – bir nevha-yı meyusâne ile memlu ormanın ötesinde berisinde dalıp kaybolmuş- bazı böceklerle, pek kudretsiz bir hâlde sayesâz olmakta idi.

Bütün ormanı istila eden bu nevha-yı hazinâne cephesinde ilk buruşuk çizgisini gören güzel bir kadının hâmuşâne giryasını andırır idi.

Semâ berrak, hava mütebessim idiye de... Kâinat mâil-i sükût, âmâde-i girye idi. Perveriş-yâb-ı letâfeti olan kâinata aheste aheste veda eden baharın bu mahzunâne tebessümünü, o dil-rübâ yapraklarını dehşetli rüzgârlarıyla âgûş-u muhabbetinden kopararak matmûre-i türâb edecek; bir şitânın muzlim boraları, müessir soğukları takip edeceğini düşünen ağaçlar, bu latif akşamın, mahûf bir marazın şiddet-i tesiriyle reng-i terâveti solmuş güzel bir çehre üzerinde hâsıl olan tebessüm-i meyûsâneyi andıran güzelliğine aldanamazdı. Kendilerini temevvücât-ı havaya gehvâre-ver terk ederek yapraklarının karın fena olan reng-i nazar-rübâsının tedricen pâyemâl-ı zulm-i hazan olduğunu mahzun mahzun temâşa eder, derin derin ahlar çekerti.⁵⁸⁹

“Marquise” hikâyesinde günün ilk saatlerinde yaşadığı köyün civarında günlük işleriyle meşgul olan on beş yaşlarındaki genç kız Lise’in güzelliği, “saadet ve muhabbet hayalleriyle” gezinmekte iken akarsuya yansıyan çehresiyle tasvir edilir. Nasıl ki, “ateş çarşafına bürünen şems, son şûaatını nehre aksederek gurûb etmekte” ise Lise de öğrenecekleri ile yıkılacak ve talihi tersine dönecektir.

Mesut ırmak, üzerine eğilen ve gizli buselerle kendisini okşayan gümüşlenmiş yapraklı söğüt ağaçları arasından süratle akıyor, berrak ve rakid su sedef gibi beyaz çakıl taşlarını yuvarlayarak derenin yatağında sükûnetle kayıp gidiyor, Lize kariyesinin en güzel kızı olan on beş yaşındaki Marquise, sevdiğinin iskân ettiği köye doğru mütebessimâne bakıyordu.

⁵⁸⁹ Emile Zola, Dans Defteri, (çev. Leskovikli Ali Remzi), s. 22.

*Su bir ayna gibi müdevver, korse altında biraz eğilmiş olan uzunca boynu beyaz çehresini yandan gösteriyordu. Fakat bu ayna gözlerinin maviliğindeki koyuluğu bu gözlerin ima ettiği şefkat-i mücessemeyi, dudaklarının pembeliğini bir altın iğne ile tutturulmuş karışık sarı saçlarını, o letâfet-i harikuladeyi Marquise ünvanının sahibi olan o hüsn-ü dil-firîbi gösteremiyordu.*⁵⁹⁰

Sevdiği genç adamın evlilik teklifi ile mutluluğu içine sığmayan Marquise, kıskanç tavırlarıyla kendine karşı hırçın davranan bir arkadaşından anne ve baba olarak bildiği insanların onun öz ebeveyni olmadığını öğrendiğinde duyguları alt üst olur. Genç kızın yaşadığı sarsıcı olaylar ve buhranlı duygular aynı şekilde tabiatı tebarüz eden çalkantılarla karşılık bulur.

2.2.2. Sosyal Çevre

Hikâyelerde geçen mekânları açık ve kapalı mekânlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Açık mekân olarak önceki başlıkta sunulan tabii ortamların dışında kalan ülkeler, şehirler, hastahaneler, manastırlar ve oteller gibi yerleri sayabiliriz. Yine tren, at arabası gibi ulaşım araçları da olayların geçtiği yerlerdir ve hepsi dışa açık yönleriyle sosyal bir çevre olma özelliği taşırlar.

“Châli” ve “Külbe-i Hindî” hikâyelerinde XIX. yüzyıl Fransız edebiyatında hâkim olan egzotizmin etkisiyle olaylar Hindistan’da geçer. “Hane-i Metruk”ta eski bir asilzâde Afrika’da bir keşif gezisi düzenlerken, “Aldanmış”ta yeni evli çiftler balayı için İtalya’ya giderler. “Bir Şeb-i Nurani”de ay ışığı altında seyre dalınan Venedik, “Julietta” hikâyesinde bir düşler şehri olarak betimlenir.

Behişt-âsâ olan bu memleket benim de ihtisâsâtımı heyecana getirdi. Bir sabah pencereye ittikâ etmiş, kemâl-i hayret ve istiğrâk ile etrafa nigâh-endâz olmuş idim. Rüyada bile bu derece ulvi menazıra tesadüf etmek mustahildir; pencerenin altından geçen dere, iki taraftan kaplamış olan iri duvarlar arasında hafif hafif dalgalar peyda ediyor; zümrüt gibi yumuşak yosunlar içinde neşv ü nümâ bulmuş çiçeklerde bir başka letâfet arz eyliyordu. Karşımda duvarları siyahlanmaya yüz tutmuş, pencerelerinin yukarıları sivri, balkonu mermerden eski bir bina bulunuyor, dünyanın her cins ezhârından nümune-nümâ olan terasından layenkati’ revâ-yih-i itr-nâk intişâr ediyordu. Hele bahçe, bir hadikayı ra’nâ demeye sezâ idi. En münasip bir yerinden bir kâmet-i zîbâ ile boy salmış olan o güzel çınar ağacı sanki âgûş-ı himayesine alıp dide-i âğyardan saklamak istiyormuş gibi olanca dallarıyla dereyi sâye-dâr eylemiş. Dere biraz daha uzaklaşınca bir dirsek çıkararak sapıp gitti. Bu sırada gölgeler arasına sokulmuş aheste revân bir gondolun suları yarıp gidişi müsadif-i nazarım oldu. Gondolu

⁵⁹⁰ [Maupassant], “Marquise”, (çev. Eyübi), Malumat, s. 598.

*idare edenin nevha-yı meyûsânesi kulağımda tanin-endâz oldukça kendimden geçiyorum sandım.*⁵⁹¹

“Sûrat Katarı”, “Şimendiferde”, “Yolda”, “Seyahat”, “Hani Bilet”, “Adem-i Dikkat” ve “Fırar” hikâyelerinde tren, “Gölge”de ise at arabası olay örgülerinin tamamen ya da kısmen yer bulduğu eserlerdir. Bahse konu edilen mahallerin dışında kilise, manastır ve hastahaneler de olayların meydana geldiği sosyal mekânlardır. “Evlenecek Kız”, “Son Tatil”, “Roza”, “Valide”, “Hango Manastırı”, “Claude Gueux”, “Siyah Leylaklar”, “Muvakkat Aşk”, “Kurt Avı” ve “Cylvanette” hikâyelerinde kiliseler ve manastırlar kısmen de olsa yer bulmakla birlikte bunlara ait önem atfedilecek tasvirlerle ve mekân ile hikâye kişilerinin psikolojik ilgilerine dair dikkatlere yer verilmez. Kiliselerin geçtiği eserlerde bu mekânlar hikâyenin anlatı düzleminde geri planda kalan, adeta bir dekor görevi ifâ eden yapılarıdır. Kilise binaları bütün hikâyelerde dış cephesiyle önemsizce tasvir edilir, binaların içine ait tasvirlerle yer verilmez. Manastırlar ise özellikle genç kızların dünyevi duygulardan ve ahlaki değerlere aykırı kabul edilen yaşam tarzından sakınmak için tercih edilen birer sığınaktır. Genç kızların “tevdî-i esrar ve bazı galeyân-ı hissiyat”ın sevkiyle kendilerini kapattıkları bu inanç merkezleri aynı zamanda, orta gelirli ailelerin kız çocuklarının eğitimi için tercih ettikleri müesseselerdir. “Yadigâr” hikâyesinde yer alan bu türden mekânlar ismi geçen hikâyelere nazaran nispeten farklılık arz eder. “Yadigâr”da savaş sırasında bir manastırın içinde kurulmuş olan hastahane tedavi olmakta olan yaralı bir asker aynı zamanda rahibe olan bir hemşireye âşık olur. Bu hastahane;

Müstağrak-ı sükûn ve heybet-dâr bir yerdir ki bir bahçe ile avlu arasında kâin olup sokaktan siyah taşları üzerinde yapışkan otları biten yüksek bir duvarla ayrılmıştır. Yakınında bulunan Saint-Gaspier büyük kilisesi her gün kulelerinin tepelerinde yuva yapan karakargaların sadalarıyla mahlût olarak çan sadaları işitilen bu manastırın üzerine azîm sâyesini salar.

Yaralı asker hastahaneye yatırıldığı ilk günlerde bilinci yerinde olmadığından etrafında dolaşmakta olan yüzleri pek de hatırlayamaz. Bu günlerden aklında tek kalan “Başını yastığa koyan yumuşak eller, kanat çırpıntısı gibi hafif kumaş temasları hisset”miş olduğudur. Kuvveti yerine gelince dar bir yatak odasında bulunduğunu fark eder.

⁵⁹¹ André Theuriot, “Julietta”, (çev. Mahmud Ekrem), Hazine-i Fünun, s. 120.

Ocakta mülâyim bir ateş yanar, yavaş yavaş bir hatt-i ziyâ-yı şemsî pencereden cereyan ederek yatak örtülerine intişar eder, uzaktan bir kilise çanı sadası aks eder.⁵⁹²

2.2.2.1. Meskenler

Sefalet”, “Eldivenler”, “Kefaret”, “Aşiyane-i Saadet”, “Küçük Hasta”, “Hani Bilet”, “Mini Jack’a Lutfediniz”, “İhtiyari Vefat”, “Bir Köylün Ölümü”, “İtiraf-ı Cürm”, “Siyah Leylaklar”, “Büyük Valide İçin”, “Süt Nine”, “Yakut-ı Ahmer”, “Eglantine”, “Ferda-yı Şebâb”, “Valide”, “Tatil”, “Bir Amanın Sergüzeşti”, “İki Komşu”, “Gülle”, “Bahse Ne Dersiniz?”, “Sarhoş”, “Kimya Muallimi” hikâyelerinde olay örgüsü orta hâlli evlerde geçer. Fakat bu hikâyelerin büyük çoğunluğunda mekâna izafe edilen özel anlamlar olmayıp, ilgili meskenler olayların cereyan ettiği birer sahne vazifesi görmektedir. Bununla birlikte “Mini Jack’a Lutfeniz”, “Süt Nine” ve “Büyük Valide İçin” hikâyelerinde ortalamanın üzerinde maddi imkânlarla sahip kişilerin ve düşük gelirli insanların yaşadıkları evler birbiriyle zıtlık kurularak farklı toplumsal sınıftan kişilerin yaşam tarzlarına dair bir panorama sunulur.

Hikâyelerde geçen kapalı mekânlardan şato/köşk gibi meskenlerle alelade evler arasında kurulan zıtlık üzerinden farklı toplumsal sınıfların yaşam şartlarına ve tarzlarına dikkat çekilir. “Şato”, “Fransin”, “Cylvanette”, “Aldanmış”, “Büyük Valide İçin”, “Veled-i Metruk”, “Fedakâr Yahut Mağlube-i Aşk” ve “Comte Verteuille” hikâyelerinde olay örgüsü şato türünden meskenlerde geçer. Bu türden mekânlar belirli bir sosyoekonomik sınıfa aittir. “Şato” ve “Fransin” hikâyelerinde hasta çocuk ve gençler Paris’in şehir hayatından uzaklaşmak, tabiatla iç içe zaman geçirerek istirahat etmek ve iyileşmek gayesindedirler. Bu hikâyelerde tasvir edilen şatolar şehir merkezinden uzakta etrafında köyler bulunan geniş bir ovada, akarsulara yakın ve derin vadilerin seyredebildiği yeşillik mahallerde kurulmuştur. “Şato” hikâyesindeki şato “Loche nehri civarında olup nehir-i mezkûra manzarası olan bir çemenzâr içinde nîm çiftlik, nîm şato hâlde”⁵⁹³ bir yerdir. “Fransin” hikâyesindeki taş merdivenli mesken “vasi bir ovanın ortasında, etrafı ormanlık alanla çevrili bir çimenlik üzerine yerleştirilmiştir.”⁵⁹⁴ “Veled-i Metruk”ta bahsi geçen şato ise yüzyıllardır aynı aileye ait, denize cephesi olan ve bir “kayanın üzerinde bina ve inşa olunup nice tantana ve debdebeler görmüş”⁵⁹⁵ bir hanedir.

⁵⁹² André Theuriet, “Yadigâr”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Mekteb, s. 284.

⁵⁹³ “Şato”, (çev. Köprülüzade Mehmed Tevfik), Müntehab Hikâyeler, s. 79.

⁵⁹⁴ La Malden, “Fransin”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, s. 118.

⁵⁹⁵ “Veled-i Metruk”, (çev.), Musavver Fen ve Edeb, s. 51.

Şato sahipleri ticaretle uğraşan ya da soylu sınıftan gelen varlıklı kişilerdir. Bu türden meskenlerde birçok hizmetçi, uşak ve bahçıvan çalışmakta, şato sahiplerine hizmet etmektedirler.

Şatoların etrafındaki ormanlık alanlar avlanmak isteyen insanlar için bir oyun ve spor alanı olarak hizmet eder. Şatoların çevresi kadar içindeki salonlar da eğlenceler için kullanılır. “Cylvanette” hikâyesinde Madame de Rozy av mevsiminin yaklaşması sebebiyle düzenlemiş olduğu baloyu, şatosunda yapar. “Şatoda, gündüzleri piyano çalınır, geceleri de teklifsizce raks edilir yahut muamma tertip ve halletmekle iştigal olunur veyahut şarkılı oyunlarla hoşça vakit geçirilir.”⁵⁹⁶ Şatolarda yaşayan ev sahipleri zengin ve soylu kimselerdir. “Comte Verteuille” hikâyesindeki şato sahibi, “elli yaşlarında, Fransanın en meşhur ailelerinden birine mensup olup cesim bir servete malikdir. Bir müddet muktedir olduğu kadar hizmet-i hükûmette bulunmuş; ciddi mecmualara yazdığı bentlerle kendisini ulûm-ı ahlâkiye ve siyasiye akademisine idhâl etmiş[tir.]”⁵⁹⁷

“Paris Maişet-i Dâhiliyesi/Bir Edib” hikâyesinde aristokrat, sanatkâr bir adamın evi ve bu evin tefrişatı detaylıca tasvir edilir. Bu tasvirlerle birlikte XIX. yüzyıl Fransa’ında soylu sınıfına ait bir edibin çalışma odası hakkında genel bir intiba elde edilir.

Orne vâri döşenmiş odada bekliyoruz. Üzeri bakır çivilerle kabarık, on üçüncü Louis zamanı modası bakâyâsından ve üstünde eski bir kilise lambası sallanan iri bir sandığın yanında bir kapı, yarı açık kalmış.

[...]

Odayı kemâl-i dikkatle teftişe başladım. Bu salon, kuyruklu piyano üzerinde nota mecmuaları yığılmış. Piyano dişleri açık. [...] Duvarların ipekli kumaşları üzerinde on sekizinci asrın halılarından biri, Jules Hero, Ninetis, Montesquieu’nün levhaları, sahib-i hane ile zevcesi, oğlu ve kızının iri iri fotoğrafları muallak, şöminenin üzerinde vacib’ül-ihirâm bir tecerrüd içinde duran Roude’nin bir mermeri mevzu, on altıncı Louis zamanı modasından olarak ocağın karibinde bulunan bir (paravana) (yani sokaklık) kadınların mahrum oldukları bir samimiyet-i zarîfeye makarr görünmektedir. [...] Watteau’nun bir koltuk sandalyesi, en nefis, en kıymetli ciltlerle seve seve tezyin edilen kitapların altında kaybolan eski ipekten mamûl gayet şirin bir pûşîdeyi hâvi bir masa, yine o köşede ihrâz-ı makam eylemiş. Daha içeride ayineli bir metalden duvarları çiçekli kağıtlarla mestûr perdeleri (Liberti) tarzında, açık renk kumaşlarla mefrûş, heyet-i mecmuası nazar-rübâ oda görünüyor.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ “Cylvanette”, (çev. Nasır Sadık), Maarif, s. 127.

⁵⁹⁷ Emile Zola, “Comte de Verteuil”, (çev. A(yın) Fani), Mekteb, s. 508.

⁵⁹⁸ Frenk Jordan, “Paris Maişet-i Dâhiliyesi: Bir Edib”, (çev. Ahmed Rasim), Mecmua-i Ebuzziya, s. 1983.

“İtiraf-ı Cürm”, “Sefalet” ve “Küçük Kız” hikâyelerinde ise realist mekân tasvirleri eşliğinde hikâye kişilerinin psikolojik ve sosyoekonomik durumları arasında ilişki kurulur. “İtiraf-ı Cürm”de düşkün bir kadın Paris’in kenar mahallelerinden birinde “mancard” ismi verilen alt gelir düzeyindeki insanların yaşadığı bir çatı katında ikamet etmektedir.

Akşamın o hüzn-i tabîyesî, hurşidin garib şuaatı, kâinat üzerinde elvân-ı latife husûle getirdiği zaman Paris’in “Croix des Petit-Champs” mahallesinde büyük bir hanenin (mancard) ’daki levha-yı hayat kulûbu teessür-yâb edebilecek derecede idi. Dar merdivenden çıkıldığı vakit beş arşın tûl ve arzında tavanı gayet alçak bir salon ilk fikri i’tâ ederdi. Salondan geçildiği zaman iki oda yanyana bulunmakta, bu fakirhânelerden Paris’in mazara-yı umumiyesi heybet-nümâ bir tarz ile görünmekte idi. Salon mefruşattan hâlîdir. Odalardan büyüğünün sağ tarafında kırık olduğu hâlde muahharen tamir edildikleri anlaşılan üç sandalye, eski bir karyola, maunları dökülmüş bir büro, yemek-i tabh olunmak üzere bir ateşgâh mevzi bulunuyor, sol tarafında yere serilmiş bir yatak ile bir masa, masanın üstünde bir hokka kalem ile birkaç dua kitabı ve kapları parçalanmış romanlar görünüyordu.

Masa çıplak idi. Şu aşîyân-ı fakiri astar zımnında pencerelere mu’allak olan perdeler dahi pek eski bir zamanda imal olunduklarını mahve yüz tutmalarıyla ilan ediyorlar idi. Duvarlar bir hayli vakitten beri tezyinâtta hisseyâb olamamalarından nâşi siyah-pûş bir hâl kesbetmiş idiler. Diğer oda, tertibâtından aşîyâne-i bister olduğu anlaşılmakta olan bu odadan cüz’i dar, fakat tezyinâtca cüz’i farklı idi. Onun iki tarafından minderler mevcut olup, eski bir konsolun üzerindeki ayine, eski bir halı, kumaş perdeler, cerâid-i musavvereden koparılmış eski üç adet resim odanın mefruşâtını ikmâl eder.⁵⁹⁹

“Sefalet” hikâyesinde ise ekonomik açıdan zor şartlar altında yaşamakta olan bir ailenin içinde bulunduğu durumun vehameti hanenin tasvirleri eşliğinde pekiştirilir.

İş yok, ekmek yok, ateş de mefkûd. M... ailesi sefalet ve ihtiyacın son derekesinde bulunuyor. Kadın ütücü, zevci de ameledir. Bunlar (K) mahallesinde (A) sokağında beş numaralı hanenin en muzlim bir odasında oturmaktadırlar.

Hanenin beşinci katında olan bu oda o kadar köhnedir ki yağmur tavan arasındaki deliklerden içeri akmaktadır. Hanenin tekemmül için herşeyden evvel iyi bir surette iâşeye ihtiyacı vardır. Çocukları pek zayıftır: ehemmiyetsiz bir hararet zavallıyı yere düşürebilir.

[...]

Bahsettiğimiz ikâmetgâh-ı sefilâne o kadar pis, o derece muzır-ı sıhhattir ki küçük çocuk daima muhtell olan hava içinde sinekler gibi mahvoluyor. Sefalet bu dar meskeneti büsbütin boşaltmış, elde avuçta olan eşyanın kâffesi birer birer terhîn edilmişti. Bir akşam ekmek tedarik etmek için son mefruşat olan iki sandalye ile bir masayı da sattılar.

⁵⁹⁹ “İtiraf-ı Cürm”, (çev. Cerrahizade Ali Sacid), Maarif, s. 40.

Çocuk daima tahtalar üzerinde yatar ise de hasta düştüğü günden beri pederinin yatağında yatıyordu. Bu yatakta pek rahatsızdır, çünkü zaten bir şilteden ibaret[tir].

İlk dönem hikâye çevirileri daha çok romantik edebiyat geleneğinden beslenen tabiat manzaraları, sayfiyeler ve taşra merkezlerini kendileri için mekân olarak seçmişlerdir. Yaşanılan meskenler kimi sosyoekonomik dikkatleri sunacak seviyede yer edinmiş olsalar da, bu tür mekânların geniş tasvirlerinin yapılması ve sosyopsikolojik tesirlerinin işlenmesi realist ve naturalist yaklaşımın gelişmesi ile mümkün olmuştur. XIX. yüzyılın sonuna doğru François Coppée, Guy de Maupassant ve özellikle Emile Zola'nın hikâyeleri ile mekâna ait detaylı tasvirler Türk okuyucu ile buluşur. Burada Emile Zola'dan iktibas edilen eserler, realist sanatın birer izdüşümü olarak değerlendirilmeye müsaittir.

2.2.2.2. Eğlence Yerleri

Hikâyelerde geçen eğlence mekânları XIX. yüzyıl Fransız toplumuna ait değer yargılarını ve yaşam tarzlarını anlamak için kayda değer dikkatler sunmaktadır. Tiyatrolar, operalar ve balo salonları insanların tanıştıkları, birbirleriyle yakınlaştıkları mekânlar olarak işlenmiştir. Bar, meyhane ve kumarhaneler ise insanların çoğu zaman eğlencenin dozunu kaçırdıkları ve trajik olayları tecrübe ettikleri mekânlardır. “Hane-i Metruk”, “Yalancı”, “Metres”, “Pâlotte”, “Kim Haklı”, “Tehâlûf-i Hissiyât” ve “Sevda-yı Naçiz”de birbirlerine sevgili nazarıyla bakacak olan hikâye kişilerinin ilk tanıştıkları yerler tiyatrolardır.

Tiyatro sanatına ilgisiz insanların bakış açısıyla, insanların en fazla ilgisini çeken tiyatro eserlerinin “çirkin vakayi-i âşıkâneyi”⁶⁰⁰ konu edinen eserler olduğu ifade edilirken, tiyatrolar ise “bir sürü akılsız, müsrif adamların bulunduğu”⁶⁰¹ toplandığı yerler olarak tavsif edilir. Diğer taraftan tiyatro binaları, birer eğlence mekânı olarak insanların sosyal hayatlarında önemli bir yer tutmuştur. “Hane-i Metruk”ta eski bir asker olan Vasile, kendisi gibi Rus asıllı tiyatro oyuncusu kadını tiyatro sahnesinde seyredip ona âşık olur. Adam, her gece tiyatronun ilk sırasında oturur ve genç kızı sahnedeysken seyreder. Oyuncu kız da oyununu oynarken göz ucuyla Vasile’i takip eder. Bir müddet sonra birlikte olmaya başlarlar ve ardından evlenirler. “Sevda-yı Naçiz”de ise fakir bir

⁶⁰⁰ François Coppée, “Pâlotte”, Servet-i Fünun, s. 414.

⁶⁰¹ Alphonse Daudet, “Kim Haklı”, (Çev. Ali Reşad), Mekteb, s. 574.

gencin âşık olduğu aktristi görmek için hemen her gün gittiği yer, tiyatro binasıdır. Bütün çabalarına rağmen onu sevindirecek bir cevap alamamıştır. “Güpegündüz” hikâyesinde Odéon Tiyatrosu’nda bir aktristin başından geçenler anlatılırken, “tiyatroda her şeyin hatta saatlerin bile sahte olduğu” ihtar edilir. Yer yer oyuncular hakkında bilgiler aktarıldığında da onların sözlerine inanılamayacağından ve ihtiyatlı davranılması gerektiğinden bahsedilir.⁶⁰² “Metres” hikâyesinde Julia ve Claudin tiyatroda tanışır, sevgili olurlar. Julia’nın tiyatro oyuncusu olarak şöhret kazanmasında gazeteci olan Claudin etkili olmuştur. Bu hikâyede tiyatro âleminde şöhret kazanmak isteyenlerin, şöhret basamaklarını tırmanırken gayelerine ulaşmak için gazetecilik gibi meslek erbabından ne gibi yardımlar görebilecekleri hikâye edilmiş olur.⁶⁰³

“Alacaklılar Balosu”, “Eda-yı Nezir”, “Fabrikatörün Hiddeti”, “Yalancı”, “Simone”, “Ahzan-ı Muhabbet”, “Muhabbetname”, “Bahse Ne Dersiniz?” ve “Hem Asilzâde Hem Haydut” hikâyelerinde balo salonları insanların tanışıp eğlendikleri, birlikte vakit geçirdikleri ve kimi zaman kaçamak ilişkiler yürüttükleri eğlence mekânlarıdır. Bu türden mekânlara davetiye ile gidilmekte, insanlar müzik eşliğinde kadınlı erkekli olarak eğlenmektedirler. İnsanlar ortak arkadaşların aracılığıyla tanışır, sevgili olurlar. Özellikle genç ve bekâr insanlar balo solanlarında karşı cinsten kişilerle arkadaşlık kurmaya çalışırlar⁶⁰⁴. Bu tarz arkadaşlıklar uzun soluklu olabileceği gibi tek bir gecelik de olabilmektedir. Adetlere bağlı hanımlar “bu gibi hususi cemiyetlerde kolay avlanır kelepirlir”den olmak endişesi ve “bir felaket veya iğfal korkusuyla”⁶⁰⁵ balo davetlerine katılmaktan sakınırlar. Bu salonlarda tanışan ve yakınlaşan tutkulu kişilerin arasında yaşanan ilişkiler hayatlarının geri kalanını etkileyebilecek trajik olaylara da sebep olabilir.⁶⁰⁶ Kimi evli çiftlerin ise eşlerini bu tarz eğlencelere katılmaktan men etmek istedikleri ve bu yüzden ortaya çıkan kıskançlık hâllerinin bazı facialara neden olduğu görülür.

“Jean”, “Netice-i İşret”, “Justen ve Justin”, “Meyhane’de”, “Süt Nine”, “Sarhoş” ve “Eşek” hikâyelerinde içki içilen mekânlar daha çok sahne oldukları olumsuz ve trajik olaylarla tasvir edilirler. Bu türden mekânlarda içki müptelası kişiler başkalarını aldatıp iğfal ettikleri gibi ölümlerine de sebep olurlar. “Bahse Ne Dersiniz?” ve “Bir Altın”

⁶⁰² François Coppée, “Güpegündüz”, (M. Sadık), Servet-i Fünun, s. 121.

⁶⁰³ “Metres”, Servet-i Fünun, s. 177.

⁶⁰⁴ Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 330.

⁶⁰⁵ “Alacaklılar Balosu”, (çev. Mustafa Asım), Malumat, s. 950.

⁶⁰⁶ Aurélien Scholl, “Eda-yı Nezir”, (çev. Ali Muzaffer), Hazine-i Fünun, s. 62-64.

hikâyelerinde kumar müptelası kişiler hem kendi hayatlarına hem de yakın çevrelerindeki insanlara zarar verirler. “Boom Boom” ve “Bir Cambaz” hikâyelerinde ise sirkler çocukların eğlendiği ve hoş vakit geçirdiği mekânlar olarak yer alırlar.

2.3. HİKÂYELERDE ŞAHIS KADROSU

2.3.1. Hikâye Kişileri Olarak Erkekler

2.3.1.1. Babalık ve Kocalık Vasfıyla Erkek

Hikâyelerde babalık sıfatıyla yer alan kişiler; hâmi, fedakâr, çaresiz, kıskanç, müşfik ve yol gösterici gibi farklı vasıflara sahiplerdir. “Son Tatil”, “Komedyâ”, “Justen ve Justin”, “Hatırat-ı Latife”, “Takdimeler”, “Taliplerim”, “Dil-ruba-yı Marcel” ve “Sûrat Katarında” hikâyelerinde kızlarının ve oğullarının gerek sosyal gerekse de ekonomik açıdan kendilerine denk taliplerle evlilik yapmalarını isteyen kişilerle karşılaşılır. “Kurt Avı” ve “Bahse Ne Dersiniz”de kızlarının taliplerini soruşturmak için onları kendi evlerine çağıran ya da onların yaşadığı muhitlere gidip haklarında araştırma yapan babalar görülür. “Tehalûf-i Hissiyat”ta kızının talibine karşı kıskanç bir tavır sergileyen, “Valide” de ise kızın kıskanç annesine nazaran daha makul davranan bir babaya tesadüf edilir.

“Rahibe Yahud Fedâkar Kızcağız”, “Églantin”, “Çocuk”, “Cihâzsız Kız”, “Tek mi Çift mi?” ve “Bahse Ne dersiniz?” gibi hikâyelerde ise baba rolüyle ortaya çıkan hikâye kişinin ölmesi sebebiyle genç kızlar anneleriyle birlikte yaşamak durumunda kalırlar. Diğer taraftan “Çiftçi Kızı” ve “Masiyet-i Gurur” hikâyelerinde öksüz kızları himaye eden kişiler amcalar olurken, “Âlicenap Kız”daki vasî ise genç kızın babasının tayin etmiş olduğu bir arkadaşdır.

Erkek çocuklar açısından bakıldığında “Bir Ressamın Dildânesi”, “Mağdure”, “Eldivenler”, “Baronun Serveti”, “Bir Canbaz” ve “Şefkat-i Pederane” hikâyelerinde evlatlarının hayatlarını idame edebilecekleri bir mesleğe sahip olmaları için babalar destekleyici bir rol oynarlar. “İki Dost” hikâyesinde görüldüğü üzere bu türden bir baba aynı zamanda çocuklarına hayat dersi vermekten de geri durmaz. “Fedakâr André”, “Feyezan”, “Tatil”, “Tehalûf-i Hissiyat”, “Boom Boom”, *Claude Guyeux* ve “Sonbahar” hikâyelerindeki babalar evlatları için türlü çaresizliklere göğüs geren fedakâr kişilerdir. “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti” ve “Bir Canbaz” hikâyelerinde üvey babalar

evlatlıklarına karşı gayet olumlu tavırlar sergilerken, “Marquise” ve “Zeytinlik” hikâyelerinde üvey babalar genç kız ve erkeklerin aleyhinde tavır alacak tutumlar içindedirler. “Sütnine” hikâyesinde ise kumarbaz köylü bir baba ve çocuğunu ayak bağı gören şehirli zengin baba olumsuz yönleri ile tasvir edilir.

“Claude Gueux (Yahut Obur Claude)” hikâyesinde maddi imkânsızlıklar karşısında evladının karnını doyurmak için hırsızlık yapmaya mecbur kalan baba hapse atılır. “Feyezan” hikâyesinde aile fertlerini akşam yemeği için masanın etrafında toplayan, başlarına gelen bir felaket esnasında ailesini korumak için çabalayan ve kaybettiği çocuklarının acısı ile yüzleşmek zorunda kalan babanın çaresizliği nakledilir. “Bir Canbaz” hikâyesinde Baba Galochard sokakta terk edilmiş hâlde bulduğu küçük kız çocuğunu evlatlık edinir. Kendi hayatından fedakârlık ederek iyi bir eğitim almasını ve düzgün bir hayat sürmesini sağlamak için mücadele eder. “Şefkat-i Pederâne”de hayata yokluk içinde başlayıp hatırı sayılır ölçüde servet sahibi olan Baba Bourgoy, oğlunun iyi bir eğitim almasını sağlamak için çabalar. Böylelikle onun, kendisi gibi güçlüklerle karşılaşmamasını ümit eder. Fakat oğlu, Bourgoy’un rıza göstermediği biriyle evlenince, onunla görüşmeyi keser. Bu küskünlüğü çok fazla sürdürmeyen baba en sonunda oğlu ve gelini ile barışır. “Taliplerim” hikâyesinde evlilik aşamasındaki genç kız, annesinin sert tavırlarının aksine babasından daha müşfik bir tavır görür. Taliplerinin kimler olduğuna dair sorularını annesinden ziyade babası cevaplar. Genç kız babasıyla Champs-Élysées’ye çıktıklarında ve büyük caddelerde dolaştıklarında her isteği babası tarafından karşılanır ve şımartılır. Juliette babasıyla yaşadığı anları şu cümlelerle dile getirir:

Kollarımı halka vari sağ koluna takar, kendimi bırakır, asılır şu kocaman ela gözlerimi de peretişkârâne sakalına atf eyler, yürürüm. Gelen geçen bizi gördükleri vakit birbirlerini dürterler. Şüphesiz, içlerinden ‘İhtiyara bak. Ne güzel bir mini mini nâzenin yakalamış!’ derler... Babam kabarır... Memnun olur. Fikrimde sâlah olmasa bu esnalarda pederime maaşımı tezyîttirir, epeyce de elmaslar aldırırım.

Genç kız babasıyla talipleri hakkında ve evlilik üzerine sohbet ettiği esnada babası ciddileşerek ona nasihatler vermeye başlar. O, kızın hem karakter hem de mevki olarak en uygun kişiyle evlenip mutlu olmasını dilemektedir. Bunun için de kendisini tecrübeli bir yol gösterici olarak görmektedir. Kızıyla evlenmek üzere müşadesini almak isteyenlerden iki kişiyi aday seçmiş, evlerine davet etmiştir. Böylece kızının evleneceği kişiyi seçerken ne denli seçici olduğu anlatılır:

*Evet, yalnız namzetleri iyice tetkik ettikten sonra içlerinden ancak ikisini Paris'in en güzel bir küçük hanımına muvafık bulduk. Çünkü sen Paris'in hakikaten en güzel hanımısın.*⁶⁰⁷

“Kurt Avı” hikâyesinde zengin bir baba yirmi yaşına gelmiş kızının sevdiği bir adam olduğunu ve evlenmek istediğini karısından haber alır. Kızından ayrılmayı içine sindiremeyen baba, damat adayının ismini ve soyadını bahane edip delikanlıyı reddetmek ister. Annesi, kızının nazikâne birisiyle hayatını birleştirmesini ister. Baba ise çıtkırıldım tiplerden hoşlanmadığından kızının talibi için tereddütlüdür. Bu sebeple delikanlıyı telgrafla kurt avına davet edip cesaretini sınamak ister. Av esnasında damat adayı bir çukura düşer, kurtulmaya çalıştığı esnada avcılardan kaçan kurt da aynı çukura düşer. Okuduklarından öğrendiği üzere müzik çalarak vahşi hayvanı kendinden uzak tutar. Çukurun başına gelen baba, delikanlının bu zeki hamlesini beğenir ve kızıyla evlenmesine müsaade eder.⁶⁰⁸

“Cihâz” hikâyesinde baba La Marche karısının ölümünün ardından münzevi bir hayata mahkûm olmuşken, kilise kapısında terk edilmiş bir kız çocuğu bulur ve onu “kemâl-i merhamet ve şefkati hasebiyle kendine kerime-i maneviye ittihaz” eyler.

Bu kızcağızı pek büyük bir itina ile büyütmüş, onun uğruna her türlü mahrumiyete tekrar katlanmış idi, sabahleyin herkesten evvel kalkar, tarlaya gider ancak akşam geç vakit hanesine avdet eylerdi. Cecile şimdi büyümüş, latif, kaviyyü'l-bünye bir kız olmuştur. Baba La Marche, Cecile'i kendi hakiki kızı imiş gibi sever, onunla iftihar eylerdi.

Baba La Marche kendinde evlilik çağına gelen Cecile'in geleceğini teminat altına almak sorumluluğunu hisseder. Masraflarından tasarrufta bulunarak kızı için yüklü bir çeyiz biriktirmeye çalışır. Diğer yandan Cecile'le evlenme isteğini kendisine arz eden Pierre'i de aynı düşüncelerle makbul bulur.

*Pierre köy delikanlılarının en iyisidir. Kanaatkâr, muktesid, namuslu ve bununla beraber gayet çalışkandır. Araziyi onun kadar hüsn-i suretle idare edecek bir başkası bulunamaz. Epeyce para edecek araziye de mâlik, herhâlde ben de Cecile'in talihi ve istikbâli hakkında müsterih ve endişeden azâde olacağım. Kerimemin bir idare-i muntazama ve bir hayat-ı müsterihâneye nâil olduğunu düşünerek sevineceğim.*⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ François Coppée, “Şefkat-i Pederâne”, (çev. Mustafa Hayrullah), Hayat-ı Hakikiye Sahneleri, s. 28-40

⁶⁰⁸ “Kurt Avı”, Servet-i Fünun, s. 188-191.

⁶⁰⁹ Paul Roget, “Çehâz”, (çev. Abdi Tevfik), Mütalaa, s. 5-7.

Gayet iyi bir ahlaka sahip olan bu adam aynı zamanda çalışkandır. Müşfik baba bu adamın kendisinin ölümünün ardından tüm arazilerini işletip kızına müreffeh bir hayat sunabileceğine kanidir. Bununla birlikte Pierre’e bu teklife tek başına yanıt veremeyeceğini, şayet Cecile’in de olumlu bakması hâlinde çok memnun olacağını söyler. Kızının da bu teklife olumlu yanıt vermesi üzerine Baba La Marche, kızının geleceğini teminat altına almanın mutluluğunu yaşar.

“Boom Boom” hikâyesinde “sapsarı ve şiddet-i hararetle gözleri ayrılmış olduğu hâlde” yatağında yatmakta olan yedi yaşındaki François sıtmaya maruz kalmıştır. İşçi babası kısıtlı imkânlarına rağmen oğlunun tedavisi için evlerine doktor çağırır. Doktor, François için bazı ilaçlar verse de daha çok hasta çocuğun moralinin yüksek tutulmasını ve isteklerinin yerine getirilmesini önerir. Oğlunun hastalığı karşısında ıstırap duyan baba, “yüzünü küçük hastanın yastığına koyarak mültefitâne” oğluna ne istediğini sorar. Küçük çocuk her türlü oyuncağı en baştan reddeder. Ama bir müddet sonra daha önce gittikleri bir sirkte görmüş olduğu palyaçoğu tekrar görmek istediği anlaşılır. Bunun üzerine Jacques’ın “sert amale çehresi mesudâne bir tebessüm ile” çocuğuna şefkatle bakar. Bir yortu günü François ile gitmiş oldukları sirke tekrar gidip palyaçoluk yapan adamı bulur ve oğlunu eğlendirmesi için ona yalvarır. Maddi açıdan onu tatmin edemeyeceğini söylese de oyuncu adam parayı dert etmez. Jacques’la birlikte François’nın yanına, eve gelir. Küçük çocuk aldığı ilaçların ve palyaçonun sağladığı mutlu günlerin etkisiyle bir süre sonra iyileşir.⁶¹⁰ Emile Zola’dan çevrilen “Tatil” başlıklı eserde işten çıkarılan fabrika işçisi bir baba, oğlunun ve karısının geçimlerini sağlamada acziyete düşer. Kapı kapı dolaşıp iş arar ama bulamaz. İntiharı dahi düşünse de oğlunu hatırlayıp onu sefalet içinde annesiyle başbaşa bırakmaya gönlü razı olmaz. İş bulamamış ve para kazanamamış olarak ümitsizlik içinde eve döndüğünde oğlunun bir dilim ekmeğe muhtaç hâldeki sefaletiyle yüzleşmek zorunda kalır.⁶¹¹

“Sütnine” hikâyesindeki zengin baba yeni doğmuş evladını kendisi için ayak bağı olarak görür. Sürekli işlerini bahane ederek bebekle meşgul olmaz, küçük masum zatürreden dolayı yaşamını yitirdiğinde ise içten içe gizlice memnun olur. “Rahibe Yahud Fedâkar Kızcağız” hikâyesinde anlatı kişisi olan baba, “ahlak-ı mezmûme ile muttasıf ve hevâ ü hevese tâbi ve sefahate düşkün” biridir. Evliliğinden birkaç yıl sonra karısının

⁶¹⁰ Jules Clarétie, “Booum Boom”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Nakil I, s. 73-92.

⁶¹¹ Emile Zola, “Tatil”, (çev. Ahmed Refik), Malumat, s. 1080-1082.

ailesinden tevarüs eden serveti tüketir. Ailesini sefalet içinde yaşamaya mahkûm eder ve “mezellet içinde vefat eder.”⁶¹²

“Claude Guyeux” hikâyesinde kocalık vasfı “bir vazife” olarak telakki edilir. Evin iaşesini görmek ve ev halkının her türlü ihtiyaçlarını karşılamak kocanın öncelikli görevidir. “Nîm Saadet”, “Bir Şikâyet”, “Şefkat-i Pederâne”, “Kadın Kalbi”, “Süs”, “Bir Şikâyet” ve “Külbe-i Hindî” hikâyelerinde karısına karşı ilgili ve müşfik hikâye kişileri ön plana çıkarılır. Bu olumlu tipin karşısında “Sütnine”, “Pâlotte”, “Kim Haklı?”, “Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağz”, “Sarhoş”, “Büyük Valide İçin” ve “Yolda” gibi hikâyelerde ise sorumsuz, müsrif ve ilgisiz kişiler görülür. “Fabrikatörün Hiddeti”, “Eldivenler”, “Azab-ı Vicdan” ve “Hane-i Metruk” hikâyelerinde ise kıskanç koca tipi öne çıkar. “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”nde görüldüğü üzere kıskançlık duygusu kimi zaman kocanın karısına yönelik şiddete de dönüşebilmektedir. “Evlenecek Kız”, “Cylvanette” ve “Comte de Varteuille” hikâyelerinde ise evlilik kurumu karşılıklı anlaşma üzerine tesis edilen bir anlaşma eşliğinde sürdürülür.

“Azab-ı Vicdan”da koca ile karısı arasında bir tartışma yaşanmış ve sinirli adam evi terk etmiştir. “Bir talak-ı gayr-ı resmî vaki’ olmuş, ilk defa olarak zevcesinin oda kapısı cevab-ı red ile yüzüne kapanmış, kapı sürmelenmiş, Jacque ilk defa olarak zevcesinin şebistanı önünde adem-i kabul darbesine uğramış[tır.]” Kıskanç koca karısının kibar âlemlerinde başkalarına karşı sergilediği samimi tavırlara sinirlendiğinden onunla kavga etmiştir. Kavga neticesinde Thérèse kocasını yatak odasından kapı dışarı etmiştir. Hizmetçilerin uyanıp durumdan haberdar olmasından çekinen adam yakınlardaki bir parka gider. Hiddetinden sağı solu tekmeleyip yumruklar. Bu esnada karısını ne kadar sevdiğini, onsuz bir hayatın mümkün olmadığını düşünür. Fakat karısının, muhatap olduğu onca hakarettten ve şahit olduğu sinir krizinden sonra onu tekrar kabul edeceğinden şüphelidir. Bu sırada aklına bir çözüm yolu gelir.

Jacque için içtinâp olunabilecek yalnız bir yol kalmış idi: Thérèse’den ayrılmaksızın hukuk-ı hususiye-i zevciyesinden vaz geçmek... Aralarındaki revâbıt-ı samimiyeyi külliyyen kat’ ederek Thérèse’i bir zevce, bir refika-yı cismaniye gibi değil gayet muazzez bir muhibbe, bir hemşire gibi sevmek... Ruhen muvâfık ve fakat cismen müfârik olarak onun yanı başında yaşamak!.. Jacque yüzüne karşı kapanmış, yüzüne karşı sürmelenmiş olan kapıyı...

⁶¹² Jean Richepin, Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağz, (çev. Mehmed Nushi-Mehmed Fuad), s. 5.

*Zevcesinin vicdanen verdiği kararı düşünerek bâdema Thérèse’le muâşeretin başka türlü mümkün olmayacağına hükmetti.*⁶¹³

Kıskanç koca, karısının evlilik akdine aykırı davranışlarına her ne kadar sinirlenmiş ve Thérèse’i tahkir etmişse de onun olmadığı bir hayatı da kendisi için düşünememektedir. Bu sebeple karı koca hayatı yaşayamasalar da karısını aynı çatı altında iki dost gibi yaşamaya ikna etmeyi tasavvur etmektedir. Sabah güneşinin ilk ışıkları görünene dek oturduğu parkta bu düşünceyle meşgul olur.

“Eldivenler” hikâyesinde hizmetçi kadın, işten kovulmasının ardından evin beyine, karısının kendisini aldattığına dair bir mektup gönderir. Evli çift aslında gayet uyumlu bir evlilik hayatı sürmektedirler. Koca, karısının isteği üzerine işten kovduğu hizmetçiden aldığı mektubu yakar ve içinde yazanlara itimat etmek istemez. Hergün geldiği saatten daha önce eve dönen adam kapıyı çaldığında yeni hizmetçi kapıyı açmakta gecikir. Evin hanımının nerede olduğunu sorduğunda hizmetçi kadın biraz endişelenmiş gibi görünür. Bu durumdan şüphelenen adam yatak odasına çıktığında karısını telaşlı bir hâlde görür. O sırada aynanın önünde durmakta olan bir çift deri eldiven dikkatini çeker. Kıyafetlerini değiştirdikten sonra baktığında ise eldivenleri yerinde göremez. Bu durum onda şüphe uyandırır. Fakat karısıyla konuşup, eldivenleri soruşturmayı da uygun görmez. Gece yatağa gidene kadar bu eldivenler aklını bulandırır. Uyuduktan sonra da bütün gece iç sıkıntısı ile aldatılıyor olabileceğini düşünüp huzursuz olur, ama yine de karısına yakıştıramadığı bu konuyu karısına açmaz.⁶¹⁴

2.3.1.2. Aldatılan ve Aldatan Erkekler

“Tecrübe”, “Leylaklar”, “Kara Tavuk Hikâyesi”, “Baronun Serveti”, “Bir Kır Âlemi” “Simone”, “Nantas”, *Gölge*, “Kin”, “Bir Kır Âlemi” ve “Aldanmış” hikâyelerinde aldatılan erkeklerin hikâyesinin olay örgüsü içinde ön plana çıktığı görülür. “Tecrübe” hikâyesinde yazdığı mektupla annesinden teselli bekleyen koca, annesinin de bir zamanlar babasına ihanet etmiş olduğunu öğrenerek ikinci bir faciayla yüzleşmek zorunda kalır. “Baronun Serveti” ve “Simone” hikâyelerinde ise aldatılmış olan kocalar, hanımlarının ölümü üzerine tesadüf ettikleri mektuplar yoluyla maruz kaldıkları ihanetten

⁶¹³ Paul Marguerite, “Azab-ı Vicdan”, (çev. Cenab Şahabeddin), Mekteb, s. 686.

⁶¹⁴ Marcel Prévost, “Eldivenler”, (çev. Hasan Kamil), Malumat, s. 1056-2057.

haberdar olurlar. “Adem-i Dikkat”te ise aynı sürede farklı hanımlarla gönül ilişkisi kuran bir adam hikâye kişi olarak işlenir.

“Aldanmış” hikâyesinde Fransa’nın köklü ailelerinden genç bir adam Paris dışında bir kasabada zengin bir hayat yaşamaktadır. Bu adam yirmi üç yaşındayken babasını kaybeder. Paris’ten ve civar yerlerden birçok insan taziye gelir. O da, iade-i ziyaretler yapmak üzere Paris’e gider. Kasaba yaşamında tanımadığı sosyal ortamları keşfeden genç adam şehir hayatının sunduğu fırsatlar eşliğinde bastırılmış tüm heyecanlarını ortaya çıkarır. Paris’te tanıdığı bir genç kıza âşık olur ve onunla evlenir. Karısıyla İtalya’ya balayına çıkarlar. Kendisi ne kadar mutlu ise karısı da o denli düşüncelidir. Bir müddet sonra bir erkek çocukları dünyaya gelir. Karısı doğum esnasında hayatını kaybeder. Karısının nâşına sarılan yaşlı adam kadının göğsünde bir mektup bulur. Mektupta, yaşlı adam için bir başka kötü haber yazılıdır. Yazılana göre, kadının dünyaya getirdiği erkek çocuğu, kendisiyle evlenmeden önce birlikte olduğu bir başka adamdan olmuştur. Kasabadan şehire gelip mutlu bir evlilikle yeni bir hayata başladığını zanneden adam aynı gün içinde iki felaketle yıkılır.⁶¹⁵

“Adem-i Dikkat” hikâyesinde ise Jacques “hem biraz uzun olan günleri işgal etmek hem de bir takım işleri havale etmek için hemen her gün” iki yıldır dul olan bir Comtesse’le görüşmekte iken diğer yandan ise Normandiyalı sıradan bir kadınla “bu kadar ciddi olmayan bir diğer muhabere-i âşıkâne ile iştigal” etmektedir. Jacques bir sabah kalktığında hizmetçisi, görüşmekte olduğu iki kadından birer mektup getirir. Comtesse ve Louise için kaleme aldığı mektupların ilki “ateşîn” bir üslupla diğeri ise “sade, soğukluk verecek bir eda” ile yazılmıştır. Jacques, Comtesse’le evlenmeyi düşünmekte Louise’le ise sadece gönül eğlendirmektedir. Her iki kadın için yazdığı mektupları zarfa koyup posta kutusuna attıktan sonra, mektupları yanlış zarflara koyduğunu farkeder ve bu sebeple de Comtesse ile evlenme hayalinin suya düşeceğinden endişelenir. Bunun üzerine hatasını düzeltmek üzere postaneye gider. Fakat mektupların posta arabasına verildiğini öğrenir. Posta arabasına yetiştiğinde ise mektupların yayan postacılarla dağıtımına çıktığını öğrenir. Comtesse’in evinin yakınlarında binbir zahmetle mektubu ele geçirir. Mektubu temin ettiği mevkide sevgilisi Comtesse’e tesadüf eder. Kadın, adamın ne maksatla buraya kadar geldiğini sorduğunda adamın yaptığı iltifatlar ve yalanlardan etkilenir. Uzun süredir Comtesse’ten evlilik teklifini bekleyen Jacques olumlu yanıt alır.

⁶¹⁵ “Aldanmış”, (çev. Cerrahizâde Ali Sacid), Maarif, s. 74-76.

Normandiyalı sıradan bir kız olan Louise sadece bir gönül eğlencesi olarak mazide kalır.⁶¹⁶

2.3.1.3. Serseri Mizaçlı Erkek

“Bir Altın”, “Zeytinlik”, “Sarhoş”, “Ev Sahibesi”, “Peder”, “Evlenecek Kız”, “Sütnine”, “Kefen Altında”, “Bahse Ne Dersiniz?”, “Doktorun Müşterileri”, “Parisli Çapkın”, “Eşek”, “Marquise”, “Gülle”, “Sarhoş” ve “Gölge” hikâyelerinde serseri ve dolandırıcı karakterli hikâye kişileri görülür.

“Sarhoş” hikâyesinde içki içip, kumar oynayan bir adam sarhoş hâlde eve geldiğinde sarhoşluğun etkisiyle bir yanlış anlaşılma sonucu karısını öldürür.⁶¹⁷ “Eşek” hikâyesinde iki sarhoş balıkçı yaşlı bir kadından satın aldıkları hayvana eziyet edip öldürürler, onlara mâni olmaya çalışan yaşlı kadını da korkutup kaçırlar. Öldürdükleri hayvanı ise bir meyhaneciye bir geyik olduğu yalanını söyleyip dolandırırılar.⁶¹⁸ “Gölge” hikâyesinde iğfal ettiği fakir bir genç kızı metresi olarak istismar etmek isteyen ahlaksız Baron, kimselerin bu durumun farkına varmaması için yakın arkadaşının bu kadınla evlenmesini sağlar. Arkadaşına misafir olarak her geldiğinde ise sefil emelini gerçekleştirir. “Beliyye-i Nahvet” hikâyesinde Parisli bir mürasyedi, zengin bir kadını sevdiği yalanıyla evliliğe razı eder. Evlilikleri sırasında kumar âlemlerinde kaybettiği ve eğlence mekânlarında israf ettiği para ve emlak sebebiyle kendisiyle birlikte karısının da mahvına sebep olur.⁶¹⁹

“Zeytinlik” hikâyesinde evlilik dışı bir ilişkiden olan adam, hayatını başıboş, bir meslek sahibi olamamış hâlde ve günlerini maddi imkânsızlıklar içerisinde geçirmiştir. Para temin etmek üzere izini sürdüğü babasını bulduğunda ise bir faciaya sebep olmuş ve hapse düşmüştür. “Gülle” hikâyesinde kendisini bir asker olarak tanıtan adam insanların güvenini istismar edip, onların maddi imkânlarından istifade etmektedir. “Bir Altın” hikâyesinde kumarbaz bir adam herşeyini kumar yolunda kaybedecekken yaşadığı trajik bir olay, geçmiş yaşantısından nedamet getirmesine sebep olur. “Peder” hikâyesinde François ve Louise her gün işe gitmek üzere aynı vasıta ile seyahat ederler. Bir müddet sonra duygusal olarak birbirlerine meyledip sevgili olurlar. Louise namuslu bir genç kız

⁶¹⁶ Léon Tinseau, “Adem-i Dikkat”, (çev. Halit Ziya), Nakil III, s. 26-44.

⁶¹⁷ Maupassant, “Sarhoş”, (çev. M. Seyfullah), Maarif, s. 309-311.

⁶¹⁸ Maupassant, “Eşek”, (çev. Aziz Vahid), Malumat, s. 654-655.

⁶¹⁹ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, (çev. Ali Nusret), Köy Muaşakaları, s. 2-48.

olarak kendini sakınır. Genç adama duygularında samimi olup olmadığını ve asıl niyetini sorar. François genç kızın güvenini kazanmak için elinden geleni yapar, birlikte kırlara çıkarlar. Fakat laubali tavırlarından dolayı Louise onu terk eder. Aradan on on beş gün geçtikten sonra François, Louise’i bulur ve onunla evleneceğini taahhüt eder. Ailesinin François ile arkadaşlık yapmasına karşı çıkması üzerine Louise evi terkeder ve sevgilisinin evine yerleşir. Evlenmeksizin üç ay birlikte yaşarlar. Genç kadın hamile kaldığını söyleyince François artık birlikte yaşamaktan sıkıldığını söyleyip evi terk eder. Sonraki yıllarda maddi ve manevi açıdan büyük bir sefaletin içine düşer. On yıl sonra perişan bir hâlde iken Louise’i parkta yanında on yaşlarındaki bir çocukla görür. Louise’i takip eder ve varsıl bir adamla evlendiğini öğrenir. Eski sevgilisinin kocası Frankline ile tanışıp bir defacık olsun oğlunu görmek istediğini söyler. Kendini tanıtmaksızın küçük çocukla ayaküstü tanışır ve ardından bir “hırsız gibi” çekip gider.⁶²⁰

“Evlenilecek Kız” hikâyesinde Roland, mirasyedi bir tip olarak okuyucunun karşısına çıkar. Yirmi iki yaşındaki Roland’ın topçu miralay babası erken yaşta vefat edince, annesinin himayesinde yetişir ve onun istediği tarzda eğitim alır. Annesi vefat ettiğinde ise ailesinden kalan tüm miras onun eline geçer. Roland da kendisi için yeni bir hayat kurmak üzere Paris’e yerleşir. “Âlem-i zevkte fevkalade muvaffak ol[ur.]” Birçok hanımla gönül macerası yaşar ve bir müddet sonra bütün mirasını zevk ve eğlence yolunda tüketir. Çevresindeki herkese borçlandığından artık itibarı da zedelenmiştir.

Umûr-ı maliye âleminde iflasına hükmedildi. Devâir-i kibarda namı züğürtler idâdına kondu. Eşyası haczedilip mezat edildi; bu musibetten de masûn kalmadı. Bir gömlekçi ona yan kesici muamelesi etti, bir terzi namussuz bir adam olduğunu söyledi; genç adam bunlara başını eğdi. Eski refikleri, gece âlemi müdâvimleri sokakta ona selam vermekten ictinap eder oldular, bundan ilk defalar kızardı, sonra alıştı.

*Onun hakkında evvela ‘Zavallı! Tamamıyla kurudu!’ sonraları da ‘Bitti, artık göze görünmüyor’ deniyordu.*⁶²¹

Roland artık otuz iki yaşına vardığında sefil bir hâldedir. İnsanların eline tutuşturduğu birkaç altınla gününü geçirmektedir. Yaşamını sürdürmek için bir memuriyet bulmaya çalışır ama aradığını bulamaz. Bu türden tükenmiş kişiler ya birinin unutup kaybettiği bir cüzdanı bulmakla ya da zengin bir kadının mirası ile geçimlerini sürdürmeye çalışırlar. Roland da düştüğü hâlden kurtulmak için iğfal edilmiş bir kadının

⁶²⁰ Maupassant, “Peder”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 45.

⁶²¹ Aurélien Schol, “Evlenilecek Kız”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 45-51.

adını temize çıkarmak için anlaşmalı evlenme teklifini kabul eder. Bu sayede içine düştüğü yoksunluktan kurtulur.

“Sütnine” hikâyesinde içki düşkünü ve kumarbaz adam karısının ve bebeğinin iaşelerini karşılamaktan acizdir. Hiçbir işte dikiş tutturamaz ve ailesine karşı sorumluluk duymaz. Karısını, bebeklerinin geçimi için şehir merkezinde zengin bir ailenin yanında çocuk bakıcılığı yapmaya ikna eder. Bunun karşılığında da bebeğe bakıp onunla ilgileceğine söz verir. Genç anne kazandığı parayı kocasına gönderir. Serseri adam ise eline geçirdiği tüm parayı kumar masasında, içki âlemlerinde sarfeder. İlgisiz kalan bebek ise açlıktan ve bakımsızlıktan ölür.⁶²²

“Kefen Altında” hikâyesinde katıldığı at yarışlarına hile karıştıran bir seyisin hukuk mektebinden bir arkadaşını ne yolda dolandırmaya çalıştığı nakledilir. Bu düzenbaz adam, eski okul arkadaşını öğle yemeğine davet eder. Yemek sonrasında bir sonraki gün düzenlenecek olan at yarışında, kesin kazanacağını, bu nedenle bineceği at için kupon yapmasını söyler. Bunları söylerken bir yandan da arkadaşlık hukukundan dem vurur. Oysaki durum tam aksidir. Bilerek yarışta yenilecek ve bu yolla daha fazla para kazanacaktır. Fakat ziyaretine gelen arkadaşı düzenlenen at yarışında arkadaşı seyisin söylediğinin aksini yapar ve kazanır.⁶²³

“Doktorun Müşterileri” hikâyesinde Fournichon isimli adam doktor kimliği ile insanları dolandırmaktadır. Achille bir kahvehanede iken tanımadığı bu adamla tartışır. Fournichon’un attığı tokata o da bir tokatla karşılık verir. Aralarındaki tartışma büyüyünce, sonraki gün için birbirlerini düellaya davet ederler. Düello esnasında herkesin yanında kendisi için iki şahit hazır bulunacaktır. Achille evine gidip kendisi için şahit olacak arkadaşlarıyla olup biteni konuşur, arkadaşları ise ölümle sonuçlanacak bir düellonun manasız olduğunu söylerler. Arkadaşlarının muhatabı ile aralarını bulmayı teklif ederler. Bunun üzerine Achille, kavga ettiği adamın verdiği kart viziti onlara verir. Kart vizitte yazılı olan adrese, doktorun muayenehanesine gittiklerinde kapıda bekleyen bekçi doktorla görüşmek için onar frank vermek zorunda olduklarını ihtar eder. Tedavi için gelmediklerini anlatmaya çalışsalar da muvaffak olamazlar ve parayı öderler. İçeri girdiklerinde kendileri gibi siyah redingotlu başka adamların da sıralarını beklediklerini

⁶²² François Coppée, “Sütnine”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 73-88.

⁶²³ Hector Malot, “Kefen Altında”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil I, s. 106-126.

görürler. Sıra kendilerine gelince doktorla görüşüp işi tatlıya bağlarlar. Aslında tüm bu yaşananlar doktor kimliğindeki adamın tertip ettiği dolandırıcılıktır.

Doktor Fouchimichon müşterilerini savmış, hesabını görmüş, meserretle ellerini oğuşturarak şöyle demekte bulunmuş idi:

*Dün akşamki vukuat: kahve ve gazinolarda sekiz münâzaa! Münâzaalar sayesinde bu sabah vârid olan on altı şahit; yekûn hasılat adam başına on franktan yüz altmış frank! İlaveten on frank da bir hastadan ki gelen kalabalığı görüp kendini tedavi ettirmek istememiş! Cem'an yekûn; yüz yetmiş frank! Oh! Oh! İşler yolunda. Mamaafih günde sekiz münâzaa ile on altı şahit kabulünden ziyadeye çıkarmak olmayacak!*⁶²⁴

“Bahse Ne Dersiniz” hikâyesinde Jacque bir baloda tanıştığı Parisli zengin bir kızın gönlünü çalar. Kendisi Paris dışında bir kasabada orta hâlli bir hayat sürmektedir. Sürekli bir işi olmadığı gibi günlerini de serserilik yaparak geçirir. Genç adam evlilik yoluyla zengin olma hayalleri kurmakta, evlenmeden önceki son günlerini de işret ortamlarında eğlenerek ve kumar oynayarak geçirmektedir. Gönlünü çeldiği kadının babası, müstakbel damadını tanımak için delikanlının yaşadığı kasabaya habersiz bir ziyaret yapar. Bu esnada Jacque’ın yaptığı serseriliklere şahit olan adam, havai gencin zengin olma hayallerini de suya düşürür.⁶²⁵

“Parisli Çapkın” hikâyesinde “gayetle habis ve on iki yaşında olduğu hâlde sekiz yaşında görünen uçuk renkli, çelik çehreli, ayyâr iki mai müstehzi gözleri ile aydınlanmış olan çapkın” çocuk Paris sokaklarında serserilikle günlerini geçirir. “Suret-i mühmelânede rengi uçuk, kömürlü dudaklarını uzatarak” sokakta yürümekte olan bir adama ıslık çalıp şarkı söyleyerek laf atar, çarpıp geçer. Bu esnada adamın siyah redingotunun üzerine fark ettirmeden tebeşirle bir sıçan resmi çizer. Bu sırada yolları askerî bir bando alayı ile kesişir. Bu serseri çocuğun bir anda ciddi bir tavra büründüğünü görmek kendi yolunda gitmekte olan adamı duygulandırır. Ona karşı ilk anda uyanan tahkir edici düşüncelerden uzaklaşır. Ülkesi için mücadele eden ve canını veren gençlerin birçoğunun Fransa’yı savunmak bahsi geçtiğinde nasıl birden bire vakur bir askere dönüştüğünü heyecanla yorumlamaya başlar. Bu manzara karşısında düşüncelere dalmışken rast geldiği bir arkadaşı kıyafetine çizilen hayvan resmini ihtar etse de bu serseri çocuğa sinirlenmek elinden gelmez. Sadece tebessüm ederek geçiştirir.⁶²⁶

⁶²⁴ Henry Second, “Doktorun Müşterileri” Servet-i Fünun, s. 211-212.

⁶²⁵ “Bahse Ne Dersiniz”, Servet-i Fünun, (çev. Ahmed İhsan), 101-103.

⁶²⁶ “Parisli Çapkın”, (çev. İbn-i Kemal Süleyman Nüzhet), Muktebes, s. 123-127.

2.3.2. Hikâye Kişileri Olarak Genç Kızlar ve Kadınlar

2.3.2.1. Annelik Vasfıyla Kadın

“Cihâzsız Kız”, “Tek mi Çift mi?”, “Takdimeler”, “Son Tatil”, “Hatırat-ı Latife”, “Églantine”, “Annemin Fikirleri” ve “Çiftçinin Kızı” hikâyelerindeki anne vasfındaki kadınlar, kızlarının zengin ve asaletli erkeklerle evlenmeleri için çabalarlar. “Hikâye-i Müntahabe” ve “Sütnine”de evlatları için kendi varlıklarından vaz geçen anneler konu edilir. “Masiyet-i Gurur” ve “Servet Yalnız Para Değildir” hikâyelerinde anneler kızlarını ve oğullarını kendi değer yargılarına göre yetiştirirler. “Valide” ve “Ahzan-ı Muahbbet”te ise anneler evlatlarına hayat dersi veren yol gösterici kişilerdir. “Tecrübe” hikâyesinde ise karısının aldatması üzerine kendisinden nasihat istenen anne, aynı cürmü işlemiş olması nedeniyle gelinin işlediği kabahat için makul bir sebep sunmaya çalışır. “Rakibe”deki anne, oğlunu “Seyahat”teki anne ise kızını damat ve gelininden kıskanır. “Âlicenap Kız”da kardeşinin ve “Mektup Demeti”nde eski sevgilisinin ortada kalan küçük çocuğunu sahiplenen ve annelik yapan kadınlar ön plana çıkarlar. “İki Dost”, “Mini Jacque’a Lutfediniz!” ve “Evlenecek Kız” hikâyelerinde babanın yokluğunda evladının tüm ihtiyaçlarını anne karşılar. “Bir Valide”, “Baronun Serveti”, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti” ve “Zeytinlik” hikâyelerinde ise gayrimeşru çocuk sahibi olan kadınlar türlü yollarla, evlatlarına başka erkekler tarafından babalık yapılmasını sağlarlar. “Rehgüzâr-ı Sefalette”, “Arslan Pençesi”, “Eda-yı Nezir”, “Komedyâ”, “Bir Kır Âlemi” ve “Nantas” hikâyelerinde muhteris ve düşkün ahlaklı annelerin hasletleri çocukları için de bir kader hâline dönüşür. Çocuklar annelerinin izinden gidip onlar gibi düşkün bir hayat sürerler.

“Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağz” hikâyesinde kocasının mevcut servetlerini tüketip vefat etmesinin ardından iki çocuğunun iâşesini ve geleceklerinin sorumluluğunu üstlenen bir anne konu edilir. “Zevcinin dest-i sefahatinden kurtarabildiği eşya ve araziler mezbûrenin idare-i maişetine medâr olamayarak dûçar-ı fakr ve mezellet olmuştur.” Henüz elli yaşında olmasına rağmen yüzleşmek zorunda kaldığı güçlükler karşısında çok daha yaşlı görünmektedir ve sağlığını kaybetmiştir. Hayatını çocuklarının “tahsil-i ilim ve marifetine” adanmıştır. Oğlunun geleceğini daha çok önemseydiğinden onun iyi bir memuriyet elde etmesini sağlayacak bir eğitim almasını ve asilzade bir kız ile evlenmesini

sağlamaya çalışır.⁶²⁷ “Annemin Fikirleri” hikâyesinde kızının asalet sahibi ve iyi işi olan genç bir adamla evlenecek olmasından mutluluk duyan bir annenin durumu nakledilir. Genç kız evlilik öncesinde hayatında meydana gelecek değişikliklerden son derece endişelidir. Zihnindeki sorularını cevaplaması ve hatta kendisini teskin etmesi için annesiyle konuşmaya karar verir.

Bu kadıncağız hissiyât-ı nihâfiyyenin tahliline pek de aşına değil... Ama genç iken kızlık, bilâhare kadınlık nedir, gördü, anladı. Beni seviyor, saadetime çalışıyor, haydi ona müracaat edelim

Anne, seninle bazı mühim şeyler görüşmek istiyorum. [...] Monsieur de Nivert'e varacak mıyım?

[...]

Ya Monsieur de Nivert'e varırsın ya da manastıra girersin! İşte babanla son kararımız budur. [...] İlahi kızım, sevimli kızım, bi't-tabi izdivaçta ... Öyle cihetler vardır ki... Bizim için, kadınlar için... Pek ağırdır, pek müzîdir. Ancak bu hususta Hristiyançasına davranmalı, âtîdeki evlad muhabbetine, ümidine bağlanmalıdır.

Fakat valide, izdivacın şu bahs-i mezâhim cihetleri hangi kadın hangi koca olursa olsun lâbüd vâki midir? Bi'l-farz sen babamı seviyordun. Bu ihtiyacât ile müte'ezzî oldun mu?

Emin ol, kızım hatırlamıyorum. Öyle sanıyorum ki bu husus evvela beni.. Bir parça... korkuttu. Sonra kocamı mesut etmek saadeti beni de bahtiyar kılmaya başladı. İşte bu kadar! [...] Ruhum şurası muhakkaktır ki- bunun için tecrübeme, safvet ve isabet-i tecrübeme kâil olmalısın. Cem'an yekûn böyle şeyler bir kadının hayatında- O da pek az bir müddet için- Pek az yer tutar. En mühim nokta sizin için hürmət ve muhabbet besler ve huzurunuzdan müteleziz olur bir kocaya malikiyettir.

Bu sözleri o derece nusret ve metanetle söyledi ki artık benim için buna kâni olamamak muhâl idi.⁶²⁸

“Seyahat” hikâyesinde henüz yeni evlenmiş oğlunu karısından kıskanan anne, evli çiftte başbaşa kalma imkânı vermez. Birlikte vakit geçirebilmek için bir geziye çıkarlar. Gezi boyunca birlikte hoşça vakit geçirirler. Kıskanç anne ise sürekli onları merak etmekte, yollarını gözlemektedir. Geziden döndüklerinde annelerinin sitemleriyle karşılaşırırlar ve kıskanç anne daha ilk anda gelinini ev işlerine koşturur. “Rakibe” hikâyesinde ise oğlu Maurice’i karısından kıskanan anne vasfındaki kadın, oğlunun karısıyla birlikte mutlu olduğunu gördükçe üzülür, aksi bir duruma şahit olunca sevinir. Haşarı bir mizaca sahip olan Maurice’in hayatından birçok kadın gelip geçmiştir. Fakat annesi bunların hiçbirini önemsememiş, hepsini gelip geçici bir heves olarak görmüştür.

⁶²⁷ Jean Richepin, Rahibe yahud Fedakâr Kızcağız (çev. Mehmed Nushi-Mehmed Fuad), s. 6-7.

⁶²⁸ Marcel Prévost, “Annemin Fikirleri”, (çev. Ali Kemal), Juliette’in İzdivacı, s. 85.

Ne zaman ki Maurice “artık derdini, felaketini” annesiyle paylaşmamaya başlar ve Juliette ile evlenmeye karar verir, annesi de endişelenmeye başlar.

Ah! [bu] darbe sabrımı târâc etti. Juliette’e dair fikrim ne ise açıkça söyledim. Bu bâbda uzun uzadıya malumat edinmiştim. Kızın sergüzeştlerini an’anesiyle biliyordum. Belki bunların hepsi doğru değildi. Hele bazıları pek uydurmaya benziyordu. Ne ise, ben öyle sanmak istedim, öylece de söyledim.

Maurice ise annesinin söylediklerine aldırış etmez. Oğlunun, “ikinizden birinizi intihâba oğlunu mecbur etme” ihtarı üzerine annesi de evliliklerini kabullenmek zorunda kalır. Evliliklerin ilk yılı Maurice’in mesleğinde hiçbir başarı gösterememesi annesini mutlu eder. Fakat oğlunun ikinci yıl “Manon’un Vefatı” isimli tablosu ile sağladığı başarıyla sevinci kursağında kalır, bu başarı onu mütessir eder.

Hâlbuki evvelden böyle muzafferiyetler hayatıma hayat katıyordu. Bu tahavvülün sebebi şu idi ki Manon’un vücud-ı mevc-âludunu, lapiska güllerini, yosun gözlerini derhâl tanıdım.

Bir müddet sonra Maurice neşesini kaybeder. Annesine açamadığı, dertleşmek için fırsat kolladığı bir konu olduğu anlaşılır. Bu durum yaşlı kadını mutlu eder. Annesi ise hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranır.

Fakat bekliyordum: Son cerihaya kadar bu zehr-i âb-ı gamı nûş etsin, iyice hırpalansın, sonra kucağıma atlasın, mader-i müşfikinde derdine devâ bulsun, hayatını bana borçlu olsun. Artık Juliette menfûrum değildi. Çünkü Maurice’e fenalık ediyordu.⁶²⁹

Yaşlı kadın işin üstüne düştüğünde gelininin eski bir erkek arkadaşı ile yakınlaştığını fark eder. “Bu temaşadan sonra memnun ...müsterihü’l-bâl” olur, Allah’a şükreder. ‘Bütün ıztırabım unutuldu, gitti. İşte Maurice yine bana kaldı’ ... Rakibem akıbet mağlup oldu”, sözleriyle iç geçirir.

“Valide” hikâyesinde artık büyükanne olmuş yaşlı bir kadının, saçları ağarmış elli yaşlarındaki oğlunu hâlâ çocukluğundaki gibi sevdiği ve oğluna duyduğu sevgi sebebiyle onun karısını ve çocuklarını da çok sevdiği görülür. Köy kilisesinde “ilk itiraf-ı günah” merasimine katılacak olan genç kız, böylelikle çocukluktan yetişkinliğe doğru adım atmaktadır. Genç kızın babası bu esnada duygulanırken, olgun yaşlardaki adamın annesi de aynı şekilde oğlunun bu durumundan etkilenir. “Acaba senin kızını sevdiğin kadar ben de seni sevmiyor muyum, zannediyorsun” diyen yaşlı kadının nazarında oğlunun

⁶²⁹ Marcel Prévot, “Rakibe”, (çev. Ali Kemal) Kadın Mektupları, s. 190.

çehresinde görünen yaşlılık emarelerinin bir önemi yoktur. Onun için o, hâlâ iki küçük eli ile kendisine tutunan küçük oğludur. Karısını, kızını ve oğlunu ondan bir parça olarak gördüğünden onları da aynı nispette sevmektedir. Fakat sevgisini gösterirken gelininin, oğlunu kendisinden dahi kıskanmasını olağan karşılar. Bu sebeple ailesi ile birlikte iken oğluna karşı sergilediği serbest tavırlarını kontrol altında tutar. Oğluyla karşılıklı sürdürdüğü konuşmalarda devamlı surette ona ve ailesine gösterdiği sevgiyi tarif ederken diğer yandan artık bir baba olan oğlunun onun nazarında her zaman dizlerine oturan küçük çocuk olarak kalacağını anlatır.⁶³⁰

“Bir Valide” hikâyesinde altı yıl önce evin babası hayatını kaybetmiştir. Anne ve kız birlikte yaşamaktadırlar. Anne, çocukluk yıllarından tanıdığı bir yüz başı ile gizliden gizliye sevgili hayatı yaşamaktadır. Bir süre sonra kızının da aynı adama gönlünü kaptırdığını fark eder. Sevgilisiyle yüzleştğinde adam, genç kıza onun gençliğini gördüğünü ve bu sebeple genç kıza âşık olduğunu itiraf eder. Olgun yaşlardaki kadın bu durum karşısında kızının mutlu olabilmesi için aradan çekilir ve kızının sevdiği adamla evlenmesine rıza gösterir.⁶³¹ *İrtika*’da yayımlanan “Valide” hikâyesinde bahsi geçen Comtesse çok erken yaşta evlenmiş ve yirmi yaşında kocasını kaybetmiştir. Kocasının ölümünün ardından “baharistan-ı muhabbetlerinin bir nağme-i ranâsı olmak üzere dünyaya getirdiği yegâne mâhasal-ı ömrü bir kız evladına münhasıran ve bütün kabiliyet-i muhabbet-i maderânesiyle merbût ve müncezib kalmıştı.” Gayet kırılgan ve marazi bir mizaca sahip kızına “bir çiçeğe edilen takayyüdât nev’inden bir ihtimam-ı fedakârane ile” bakmaktadır. Fakat kızının marazi tavırlarıyla meşgul olmak onu fevkalade yaşlandırır ve eski güzelliğinden geriye hiçbir şey kalmaz. Kocasının ölümünün ardından gerek güzelliği gerekse serveti sebebiyle yüzlerce talibi olur. Ama kızının üzülmeye neden olur endişesiyle tekliflerin hiçbirini kabul etmez. Bütün hayatını kızını mutlu etmeye adar. Kendisi adına yaşayabileceği birçok güzelliği sırf kızı mutlu olsun için aklına dahi getirmez.⁶³²

Servet-i Fünun’da yayımlanan “Bir Valide” hikâyesinde ise altı yaşındaki oğlunu dört ay önce kaybeden anne bir tepeden seyrettiği tabiat manzarası karşısında son derece mütessirdir. İlk evliliğinden olan tek çocuğunu kaybeden kadının ikinci evliliğinden ise iki üvey evladı mevcuttur. Öz evladını kaybetmiş olmanın acısı ile Tanrı’ya olan inancı

⁶³⁰ “Valide”, (çev. Uşşakizâde Hâlid Ziya), Nakil IV, s. 71-104.

⁶³¹ Paul Alexis, “Bir Valide”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 340-342.

⁶³² “Valide”, (çev. Isak Ferrera), *İrtika*, s. 156.

da sarsılmıştır. Denizci koca uzun bir yolculuğa çıkmış, oğlunu ve kızını da üvey annelerine emanet etmiştir. Eve döndüğünde nefretle bakmakta olduğu küçük çocukları gözünün önünden uzak tutmak için kızı manastıra oğlanı da yatılı okula göndermeyi düşünür. Oğlunun acısı diğer çocuklara karşı amansız bir nefrete dönüşür. Hatırasını yâd etmek üzere oğlunun odasına girdiğinde iki masumu odada görünce ilk anda öfke gözünü bürür. Fakat çocukların, kaybettikleri kardeşlerinin yatağını çiçeklerle süsleyip kardeşlerinin paskalya gününü kutladıklarını fark edince, kalbini bürüyen nefret yerini çocuklara karşı merhamet duygusuna terk eder. Annelik duygusu nihayetinde nefret duygusuna galip gelir.⁶³³

2.3.2.2. Aldatan ve Aldatılan Kadın

“*Dil-rubâ-yı Marcel*”, “*Çocuk*”, “*Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti*”, “*İtiraf-ı Cürm*”, “*Son Arzu*” ve “*Yakut-ı Ahmer*” hikâyelerinde sevgilileri ve kocaları tarafından aldatılan kadınlar konu edilir. “*Dil-rubâ-yı Marcel*” hikâyesinde Marcel la Mignnette “*tabiaten son derece hassas olduğu cihetle arzularına cüzi bir muhalefet, asabını şiddetle teheyyüc ediyor ve ıstırabât eylemeye dâ’î oluyordu.*” Paris’ten geçici görevle kasabalarına gelen bir doktor bu kızı türlü şekillerde arkadaş olmaya ikna eder ve ailesinin de gözünü boyar. Fakat görev süresi dolan doktor artık Marcel’den de sıkılmaya başlamış olmasını bahane ederek, onu yüz üstü bırakır. Aldatılmış olmanın hüznü ile genç kız perişan olur.⁶³⁴ “*Çocuk*” hikâyesinde Marguerite, ailesi tarafından yalnız bırakılmış, sevgi ve ilgiden mahrum edilmiş genç bir kızdır. Her türlü sevgiden mahrum hâlde yaşayan Marguerite, George’a âşık olur. Birlikte sevgili hayatı yaşarlar. Bir süre sonra Marguerite terk edilir ve yine bir başına kalır. Geçirdiği sinir krizi sebebiyle bir süreliğine hastaneye yatırılır ve tedavi görür. Yıllar sonra George bir akşam çıkagelir. Marguerite’den yaptıkları için özür diler ve kendisinin de kısa süre önce karısı tarafından dört yaşındaki oğluyla yüz üstü bırakıldığını anlatır. Yalnız kadından bir süreliğine çocuğuna bakmasını, bu süre zarfında gidip karısını bulacağını söyler. Fakat George bir daha geri dönmez, Marguerite ise küçük çocuğu da kendi öz evladı gibi sahiplenir.⁶³⁵ “*Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti*” hikâyesinde Rose bir çiftlikte hizmetçilik yapan çalışkan ve namuslu bir genç kızdır. Bütün gün çiftliğin işleriyle meşgul olur, kimseyle samimiyet kurmaz. Aynı çiftlikte çalışmakta olan Jacque ise genç kızın aksine çapkın bir delikanlıdır. Her fırsatta genç kızla arkadaş olmaya çalışır fakat yüz bulamaz.

[Rose] iki kollarını başının altına koyarak, boylu boyunca arkası üstüne yattı. Latif, lezzet-engiz bir rehabetin tesiriyle yavaş yavaş gözleri kapantıyordu. Büsbütün uyuklamak üzere iken sinesi üzerinde iki elin muhterizâne dolaşmakta olduğunu hissedince, bir sıçrayışta yerinden

⁶³³ “Bir Valide”, (çev. A. Samim), Servet-i Fünun, s. 186-189.

⁶³⁴ Emile Richebourg, “Dil-rubâ-yı Marcel”, Köy Muaşakaları, (çev. Ali Nusret), s. 146-214.

⁶³⁵ Edouard de Lille, “Çocuk”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, s. 94-96.

fırladı. Bir müddetten beri kendisine takılmakta olan, çiftliğin hizmetçisi Jacques idi. Bugün mandırada çalışıyordu. Rose'un gölgede uzanıp yattığını görünce yavaşça gelmiş idi.

*Rose'u kucaklamak istediysen de yanağına şiddetli bir sille indi. Hilekâr Jacques derhâl affını rica etti. Bunun üzerine yan yana oturarak dostane musâhabata koyuldular.*⁶³⁶

Jacques, bir müddet sonra genç kızın güvenini kazanmayı başarır, birlikte sohbet ederek dolaşırlar. Rose ise, Jacques'a güveni arttıkça onunla dertleşmeye ve sırlarını paylaşmaya başlar. Jacques da duygularında samimi olduğuna dair teminatlar verir. Kısa süre sonra sevgili hayatı yaşamaya başlarlar. Üç ay sonra Rose hamile kalır. Defalarca evlilik bahsini açan genç kız her defasında karşılıksız sözlerle savuşturulur. En sonunda bir gece Jacques derin uykuda iken muğfel kadın onun boğazına sarılır, az zaman içinde hamileliğinin ortaya çıkacağını ve ismine leke sürüleceğini, bu nedenle evlenmemesi hâlinde onu öldüreceğini söyler. Sabah olduğunda ise Jacques çiftliği terk etmiştir. Rose ise namusunun lekelenmiş olmasının utancıyla karnındaki çocuğuyla ortada kalır.

“İtiraf-ı Cürm”de hikâye kişisi Jean, Anatole ismindeki adamla sevgili hayatı yaşar. Anatole genç çiçekçi kıza çokça vaatte bulunur, onun güvenini kazanır. Birkaç ay içinde Jean sevgilisine karşı sorgusuz bir itimatla bağlanır ve nefsinin ona teslim eder. Anatole zamanla genç kızdaki sıkılır, lakayt tavırlara bürünür. Kendini aldatılmış hisseden genç kadın sevgilisini tekrar birlikte olmaya ikna etmeye çalışır fakat duygularına karşılık bulamaz. Bu durum üzerine intihara yeltenir fakat Bernard isminde bir adam tarafından kurtarılır. Bernard uzun süredir Jean'ı uzaktan uzağa takip eden ve onu gönülden seven aşığıdır. Muğfel kadına herşeyden haberdar olduğunu söyleyip evlilik teklif eder. Jean da bu teklife olumlu cevap verir, evlenirler.⁶³⁷

“Son Arzu” hikâyesinde Mina Perli gayet güzel bir kadın olduğundan, bulunduğu kibar âlemlerindeki erkekler ona karşı son derece ilgilidir. Onlarca rakip arasından sıyrılıp genç kadının iltifatlarının yegâne muhatabı olma arzusunda olanlar, çok değerli mücevherler, eşyalar ve birbirinden güzel çiçeklerle onun gönlünü çelmeye çalışırlar. Bu sayede büyük miktarda bir servete sahip olmuştur. Şehrin en değerli muhitinde gayet göz alıcı bir köşkte yaşamaktadır. Evin içi de pahalı eşyalarla tefriş edilmiş hâldedir. Sahip olduğu servet ona müreffeh bir hayat yaşama imkânı sağlamıştır.

Bu güzel kızın Gabriel Caddesi'ndeki âşiyâne-i saadeti adeta hesapsız nukûd ve mücevherle memlu bir muhafaza-i saadet idi denilse pek doğru tarif edilmiş olur. En meşhur ressamın en güzel tabloları şarkın en nefis ve zarîf

⁶³⁶ Maupassant, “Bir Çiftlik Hizmetçi Kızının Sergüzeşti”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 253.

⁶³⁷ “İtiraf-ı Cürm”, (çev. Cerrahzade Ali Sacid), Maarif, s. 39-43.

kaliçeleri ve fildişinden mamul gayet musanna' evâni ve birçok âsâr-ı atika bu hanenin mobilyasını teşkil etmekte idi.

Onlarca erkek “Paris’in venüsü addedilen bu kızın”ın peşinden koşmakta, onunla birlikte olabilmek için yarışmaktadır. O ise Cadel isminde bir adama âşık olur. Cadel, “saadet-i kâmile gibi tahmin eylediği maişet-i sefihâne için kese doluları altına sahip olmayı arzu eden” bir çapkındır. Mina Perli bu adamı cinnet derecesinde sevmekte ve her arzusuna muvafakat etmektedir. Birlikte Amerika’ya yerleşirler. Burada yaşadıkları “sefihâne ve müsrifâne” hayatın sonunda genç kadının tüm serveti tükenir. Cadel de onu terk edince perişan bir hâlde Paris’e dönmek zorunda kalır. Yaşadığı zor günler sağlığı kadar gençliğini ve güzelliğini de tahrif eder. Bir zamanlar peşi sıra koşuşturanlar artık yüzüne bile bakmaktan imtina ederler.⁶³⁸

“Eda-yı Nezir”, “Bir Kır Âlemi”, “İğne”, “Sabah Postası”, “Tecrübe”, “Églantine”, “Tereddüt” ve “Yakut-ı Ahmer” hikâyelerinde sevgililerini ve kocalarını aldatan kadınlar konu edilir. “Eda-yı Nezir” hikâyesinde realist bir dikkat eşliğinde hafif meşrep bir kadından olma genç kızın irsiyete bağlı olarak annesinin hayat algısının ve yaşam tarzının kızına tevarüs ettiği anlatılır. Opera sanatçısı bir kadının evlilik dışı dünyaya gelen kızı Comtesse, asilzâde babasının himayesi altında büyümüştür. Babası ilk eğitimini yatılı bir okulda almasını sağlar. Okul bittikten sonra kendi evinde kibar âlemlerinde bulunmuş bir İngiliz bakıcıdan eğitim alır. Mademoiselle Mart, mürebbiyesiyle birlikte babasının tahsis ettiği konakta tabiatta gezinerek ve piyanoyla meşgul olarak günlerini geçirir. Evlilik çağına geldiğinde babası tarafından asilzade bir adamla evlendirilir. Fakat baba, kızının annesi gibi hafif bir kadın olacağından ve kocasına ihanet edeceğinden endişelenir. Damadını da bu endişesi hakkında uyarır.

*Fakat bu güzel kızcağızın validesinin ne olduğunu bilirsiniz ya? Burası yalnız kendisince meçhuldür. Şimdi size söyleyeceğim bir şey var: Bu kıza ben isim verdim, siz de isminizi vereceksiniz. Eğer ileride namusa leke getirecek bir hâlde bulunur ise bu lekeyi ben temizleyeceğim! Binaenaleyh siz emin olunuz, ben herşeye nezaret ederim.*⁶³⁹

Mademoiselle Mart, üç yıllık evliliğin ardından kocasından sıkılıp yeni heyecanlar peşinde koşturur. Tiyatro salonunda tanıştığı adamla gizli bir ilişki yaşamaya başlar. Kocasını evde yokken hizmetçilere de izin verip sevgilisi ile buluşmak üzere olduğu bir

⁶³⁸ “Son Arzu”, (çev. Diran ve Münif Efendi) Romancıklarım Yahud İşsiz Zamanın Mahsulü, s. 14-24.

⁶³⁹ Aurelien Scholl, “Eda-yı Nezir,” (çev. Ali Muzaffer), Hazine-i Fünun, s. 62-64.

gün babası gizlice eve gelir ve “mülevves bir validenin kanı damarlarında cereyan eden” kızını tabancasıyla öldürür.

“Bir Kır Âlemi” hikâyesinde Parisli bir aile haftasonu için şehrin uzağında bir piknik alanına gelir. Anne ve kızı kocalarının aksine heyecanlı tiplerdir. İki adam çimlerin üzerinde istirahat ederken kadınlar ise yakınlarında kürek çekmekte olan balıkçılarla kaçamak bir ilişki yaşarlar.⁶⁴⁰ “İğne” hikâyesinde roman kahramanı Manon Lescaut gibi serbest bir yaşam süren, biriyle birlikte iken bir başkasıyla da gönül macerası yaşamaktan sakınmayan kadın, zengin bir adamla üç yıl sevgili hayatı yaşamıştır. Müsriflikte sınır tanımayan kadın üç yılın sonunda sevgilisinin bütün servetini tüketir. Servet tükendikçe adama karşı olan muhabbeti de tükenmeye yüz tutar. En sonunda servetini tüketen adama, ondan sıkıldığını ve yeni tanıştığı zengin biriyle aşk yaşamaya başladığını söyleyerek terk eder.⁶⁴¹

“Sabah Postası” hikâyesinde iki yabancı erkekle birlikte olan evli bir kadının girift ilişki ağı nakledilir. Madame Arnetti, Monsieur Maxime isimli sevgilisine yazdığı ilk mektubunda ona bir takım vaatlerde bulunmuş olsa da, evine dönüp ailesiyle birlikte olduğunda yaptıklarından pişmanlık duyduğunu yazar. “İffet-i hayat ve muhabbet-i zevc ve evlat kalbi[ni] istila” ettiğinden “aff bir kadın olma” yolunda kendisi ile sürdürdüğü ilişkiye bir son vermeye karar verdiğini söyler. “Geceyi bir parça müsterihâne” geçiren kadın sabah olduğunda “Namusunuza tevdi’-i nefis etmeye azîm eyledim” yazılı bir başka mektup kaleme alır. Madame Arnetti sevgilisine “biz fikren, manen birbirimizin olabiliriz. Fakat kalben, bedenlen olamayız. Bana seriân cevap veriniz. Mektuplarınıza ihtiyacım var. Fakat bu muhaberelede samien vicdanıma hoş gelmeyecek şeylerden bahs etmeyiniz” minvalinde altı sayfalık bir mektup yazar. Ardından Baron Silberg’e hitaben bir başka mektup kaleme alır. Evlilik dışı ilişki yaşadığı adam evli kadından ayrılmayı reddetmiş ve kadını fikrinden caydırmak için elindeki mektupları teşhir etmekle tehdit etmiştir. Mademoiselle Arnetti ise buna karşılık Baron’u onun aleyhinde bilgiler içeren kimi belgeleri yayınlamakla tehdit eder.

Tezkirenizi aldım. Bu nazik muameleye hayran oldum! Doğrudan doğruya evime mektup göndermek! Ya o zatın eline geçseydi de o satırları okusaydı! Hele o eda! Sahih, azizim üç seneden beri istifade etmekten geri kalmadığınız zaaf-ı fikrimi şimdi anlıyorum. Fakat acaba çoktan anlamadım mı sanıyorsunuz?.. Her ne ise mazi mazidir. Artık o zamandan bahsetmeye hacet yok.

⁶⁴⁰ Maupassant, “Bir Kır Âlemi”, (çev. Ali Nihad), s. 283-284.

⁶⁴¹ Maupassant, “İğne”, (çev. Rauf Vicdani), Mekteb, s. 615-619.

[...]

Şimdi bir söz kaldı. O da işe dair... Bilirim ki siz sözün muhtasarını, mücezinı seversiniz... Tatil malum, kati' hesap için bu sözü söylemek vaciptir. Terzi bana altı aylık matlûbatını mübeyyen bir pusula gönderir. Siz daima 'bu tezyinâtın masrafı bana düşer, çünkü bu süsler bilhassa benim şerefimedir' diyordunuz. O hâlde bu pusulayı kime tediye etmelidir? Artık bu cihete karar veriniz. Böyle bir muamele-i dostane ile müfarakat edebiliriz, sanırım. Madem ki beni görmek arzu ediyorsunuz, o pusulanın tediye olunduğunu anlamak için gelecek hafta telâkigâh-ı kadimemize gelirim.⁶⁴²

“Tecrübe” hikâyesinde karısı Louie tarafından aldatılan Jean annesine dert yanmak istediğinde annesinin beklenmedik tavrıyla karşılaşır. Yaşlı kadın gençliğinde aynı kabahati işlemiş olduğundan, aldatma eylemini kimi psikolojik izahlar eşliğinde makul göstermeye çalışır. Yaşlı kadına göre, oğlu “o bedbaht kadına” öfke duymamalı aksine aldatan karısına karşı müşfik davranmalıdır.

Ne derece ismet-i salâh içinde yaşarsa yaşasın, bir kadın daima hayatın türlü türlü müşkülâtına maruzdur. Etrafında, zahiren en mesut görünen ailelerde hayale sığmaz sefaletler görür, hatıra gelmez serâir iştir. O da bir kalbe maliktir. Şayet bir ıstırabı yoksa vicdanen, fikren müreffeh ise su-i sirayetten nefsinı muhafaza eder, ama daima af ve merhamete meyl eyler. [...] Ekseri erkekler gibi sen de bu musibete düşen her biçareyi derhâl büsbütün ithama meyl ediyorsun ki bunda haksızsın. [Bu olay] muâşaka hayatında menhus bir kaza teşkil eyler, hatalar, sukûtlar tıpkı yayılmış bir hastalığın alâim-i âsârı gibi devam ve takip eder, esepler, nedametler, azim ve niyetler boş yere gider.

Jean'ın annesi oğlunun karısına karşı beslediği nefreti diğer yandan ait olduğu sosyoekonomik sınıfa bağlar. Sözleriyle, kendileri için affedilmez bir hatanın başkalarının önemsiz addedildiğini ifade eder. Genç kadının yapmış olduğu hatanın, onun bulunduğu sosyal ve psikolojik sorunlardan kaynaklı olduğuna oğlunu ikna etmeye çalışır. Louie her ne kadar suçlu ise de onu bu hataya sevkeden sebeplerin göz önünde tutulması gerektiğine ve herşeye rağmen Jean'ı candan sevdiğine oğlunun inanması için çabalar.

Kibar kadınları, belki bu yolda vekayi'i eğlence mesabesinde addederler, ehemmiyetli telakki etmezler. Biz orta hâlliler, bu nevi hadisâta nefret içinde büyüdük. Öyle terbiye gördük. Kendi kendimize 'afif bir kadın' vasfını verememek ciğerimizi deler.

Azizim, masum bir mahlûk bazen nasıl hataya düşüveriyor! Tabipler, hayal-perest muharirler diyorlar ki bir ömr-i müzdeviç geçiren kadınlar bazı kere bir heyecan, bir nevi vücut, kalp hastalığına tutulurlar.

[...]

⁶⁴² Marcel Prévot, “Sabah Postası”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 48.

Hayatımızın ilk seneleri eğlencelidir, şâîrdir. Fakat bu demler geçince canımız sıkılmaya başlar. İdare-i beytiyye kendi kendine yürür. Çocuk büyüdü, nezâret-i daimaya ihtiyaç kalmaz. Filhakika zevc sizi daima sever ama eski şevk ile, şiddetle, heyecanla değil... Hülâsa hayatınızda bir boşluk hâsıl olur. Günlerinizi bir nev'i keder istila eyler. İnsan nefisine kızar... Bi'l-cümle esbâb-ı mesudiyet hazır iken neye muzdarip olmalı, der. Lakin akıl hisse galebe çalamaz. Hayat acı görünmeye başlar. [...] Bu derde çare bulmak için refik-i hayata ifrat ile temayül, meftuniyet gösterilmeye başlanır. [...] Lakin anlamaz, size kulak vermez, o zaman canınız sıkılır, kızsarsınız. Tam bu esnada karşınıza bir üftâde çıkar, size etek etek şevk ve muhabbet getirir.

Sükûtlarında bile iffet var. O hâlde bu bîcâreleri pek mahkûm etmemeli... Zaten bu hâlden çektikleri ezâ, tattıkları acı kâfidir.

Görüyor musun, Jean! Eminim ki zevcen kalben, fitren medhûl değildir.⁶⁴³

Yaşlı kadın, oğlu için kaleme aldığı mektubun son sayfalarında Louie'nin bahse konu edilen olayın en başından itibaren olup biteni kendisine anlattığını ve pişmanlığını dile getirdiğini kaydeder. Genç kadın bir bahar günü “şevk ve şetâret içinde iken o hayat-ı asûde heyecanına kifayet etmediği” sırada karşısına çıkan adam, “bu istiğraktan istifade” etmek suretiyle onu büyük bir hataya sürükler. Jean'ın annesi, şayet gelininin yerinde olsaydı, kendisinin de aynı tarzda davranabileceğinden bahisle Louie'yi affettmesini ve yuvasını yıkılmaktan kurtarmasını nasihat eder.

“Églantine” hikâyesinde Paris'te yaşayan bir ailede babanın ölümünün ardından on iki yaşındaki kız ve anne hayatlarını idame ettirmek üzere başbaşa kalırlar. Kız yaptığı resimleri anne ise kanaviçeleri satarak geçimlerini sağlar. Églantine 17 yaşına geldiğinde genç bir adama âşık olur. Kendisine gayet şefkatle gönlünü çelen bu kişi ile samimiyeti artırır. Bir müddet sonra adeta iki nişanlı gibi yaşamaya başlarlar. Églantine'in annesi de diğer yandan kızının sevgilisiyle tanışmak ister fakat delikanlı bir türlü yanaşmaz. Bunun üzerine anne, kızının sevgilisi ile görüşmesini yasaklar. Annesiyle tartışan Églantine gönül ilişkisini sürdürmeye devam eder, müteakip üç ay boyunca arkadaşının evine gidip gelir. Serbest yaşamlarının sonucunda Églantine hamile kalır. Durumu sevgilisine açtığı anda ise “hayatın tadını çıkar, tasa etme” diye karşılık alır. Églantine'le birkaç aylık gönül eğlencesinden sonra genç kızdan sıkılan adam, iğfal ettiği kızı yüz üstü bırakır. Églantine hamileliğinin ilerlemesiyle durumun annesi tarafından anlaşılabacağından korkuya kapılır. Kendisini içinden çıkılmaz bir durumda bulan Églantine en sonunda bir gece yarısı kendini nehre atıp intihar eder.⁶⁴⁴

⁶⁴³ Marcel Prévot, “Tecrübe”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 183.

⁶⁴⁴ “Églantine”, (çev. Bekir Sıdkı), Musavver Cihan, s. 251.

“Çocuk” hikâyesinde “şehvet-perest, mübtela-yı zevk ve safa” Jacques Bourdillère “evlenmeyeceğine pek çok defalar yemin et[miş]” olduğu hâlde, “bir sabah, kumların üzerine gelişi güze serilip, kadınların denizden çıkmalarını seyretmekle meşgul iken, mini mini bir ayak, letafet ve zerafetle nazar-ı dikkatini celp e[der.]” Kısa sürede Berthe Lannis’e âşık olur ve evlenmeye karar verir. Bununla birlikte genç kızın ailesi damat adaylarını sordurduklarında kötü şöhretinden ve hâlihazırda bir metresi olduğundan haberdar olurlar. Öğrendikleri karşısında kızlarının Jacques’la evlenmesi konusunda tereddüt yaşarlar. Berthe’le evlenmeyi herşeyden fazla isteyen adam metresinden ayrılmaya karar verir. Kadının ihtiyaçlarını karşılamak üzere de ona maaş bağlar. Bu sırada Berthe’in ailesi evlenmelerine rıza gösterir ve evlilik hazırlıkları başlar. Terkedilen metres ise devamlı surette mektuplar göndermektedir. Evlilik hazırlıklarının telaşına kapılan Jacques zarfları dahi açmadan mektupları yırtıp atar. Evlendikleri gece henüz eğlenceler devam ederken bir hizmetçi üzerinde acil kaydı bulunan bir mektup getirir. Yeni damat mektubu açıp okuduğunda, kısa süreliğine bir yere gidip gelmek için karısından müsaade alır. Mektup Jacques’ın ölüm döşeğindeki eski metresinden gelmiştir. Delikanlı metresinin evine gittiğinde kadının kendisinden hamile olduğunu ve çocuğunu doğurmak üzere olduğunu öğrenir. Sabaha doğru doğum gerçekleşir, çocuk sağlıklı olarak dünyaya gelir fakat annesi hayatını kaybeder. Jacques da sabaha kadar kendisini bekleyen karısının yanına kucağındaki çocukla gider ve olup biteni anlatır. Genç kadın çocuğu kucağına alır ve ona annelik yapacağını söyler. Bir yandan yeni bir hayat kurulurken öte tarafta genç bir kadın metres olarak yaşadığı hayatını artık sonlandırmış olur. Zevkperest bir adam olan Jacques’ın heva ve hevesi genç ve düşkün bir kadının hayatına mal olmuştur.⁶⁴⁵

“Tereddüt” hikâyesinde genç kız Margueritte Jacques’a âşık olur, fakat genç kız sevgisine karşılık bulamayıp, iğfal edilir. Geçirdiği sinir buhranı sonunda kendini nehre atarak intihara teşebbüs eder. Onu uzaktan seyreden Pierre suya atlayıp ölmekten kurtarır. Genç kız hayatını kurtaran Pierre’e teşekkür edip onu intihara sürükleyen duygu buhranını anlatır. Pierre herşeyden haberdar olduğunu, uzun süredir Margueritte’i takip ettiğini ve ona âşık olduğunu söyler. Kabul etmesi hâlinde kendisiyle evlenmek istediğini

⁶⁴⁵ Maupassant, “Çocuk”, (çev. Ali Nihad), Musavver Cihan, s. 275.

söylerse de bu arzusuna olumlu bir cevap alamaz. Genç kız her ne kadar kendisini kandırıp iğfal etmiş olsa da hâlâ Jacque'ı sevdiğini söyler.⁶⁴⁶

2.3.2.3. Adetlere Bağlı Namuslu Genç Kız/Kadın

“Kutupta Bir Gül”, “Meyhanede”, “Yolda”, “Yadigâr”, “Palotte” ve “Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağız” başlıklı hikâyelerde ahlaki değerlere sadık davranan genç kızlar ve kadınlar konu edilir. “Kutupta Bir Gül” hikâyesinde on altı yaşındaki genç kızın güzelliği tabiat ile onun arasında kurulan ilişki üzerinden anlatılır. Zengin bir tüccarın kızı olup gayet iyi şekilde yetiştirilmiştir. Evin hanımı erken yaşlarında vefat ettiğinden baba ve kız birlikte yaşamaktadırlar. Genç kız babasının milyonları sayesinde prensesler gibi debdebe içinde hayatını sürdürmekte, biri Fransız diğeri İngiliz iki kadın öğretmenin gözetimi altında eğitim almaktadır. Derslerinde başarılı olduğu gibi üç dört yabancı dili de adeta ana dili gibi konuşabilmektedir. En büyük meşguliyetlerinden biri de müziktir. Gayet iyi seviyede piyano çalar, yaşadıkları şehrin kibar âlemlerine katılmaktan geri durmaz. Evde ise okuma odasında Avrupa'nın en meşhur resimli dergi ve kitaplarını okuyarak zaman geçirir.⁶⁴⁷ “Rahibe Yahud Fedakâr Kızcağız” hikâyesinde Marguerite ailesinin geleceği için kendi hayallerinden vaz geçen ve rahibe olmaya karar veren terbiyeli bir genç kızdır. Annesinin himayesi altında yetişir ve terbiyesini onun elinden alır. Hâl ve tavırlarının asilzâde sınıfından bir genç kıza muvafık olmasına devamlı surette dikkat eder. Yeterli çeyizi olmadığından, kendine denk bir taliple karşılaşmaması üzerine, soyadına hâlel gelmemesi için rahibe olmaya karar verir.⁶⁴⁸

“Pâlote” hikâyesinde hikâye kişisi genç kız küçük yaşta annesini ve babasını kaybeder. Her ikisi de ırsi hastalıklar sebebiyle vefat etmişlerdir. Yurtta yetişen genç kız burada hayatını kazanmak için meslek sahibi olur, dikişçilik yaparak geçimini sağlar. Bir mağazada çalıştığı esnada Victor isminde biriyle aralarında yakınlık kurulur. Genç adam Pâlote'a evlilik teklifinde bulunur fakat genç kız, ailesinden gelen ırsi hastalıkların, evlenmeleri hâlinde Victor'a ve doğacak olan çocuklarına sirayet edeceği korkusuyla bu teklifi reddeder. Tüm ısrarlara rağmen Pâlote ikna olmayınca Victor başka biriyle evlenir. Ama bu evlilik genç adama aradığı mutluluğu getirmez. Karısı son derece müsrif biridir. Kocasının beklentilerini karşılayamayınca çocuklarını da ardında bırakarak evi terk

⁶⁴⁶ “Tereddüt”, (çev. Mahmud Ekrem), Hazine-i Fünun, s. 55-56.

⁶⁴⁷ “Kutupta Bir Gül”, (çev. Mahmud Kenan), Hazine-i Fünun, s. 287-288.

⁶⁴⁸ Jean Richepin, Rahibe yahud Fedakâr Kızcağız (çev. Mehmed Nushi-Mehmed Fuad), s. 4-12.

eder. Victor yıllar sonra kapısını çaldığı Pâlote’a başından geçenleri anlatır ve karısını bulup geri getirinceye dek çocuklara bakmasını rica eder. Bunun üzerine Pâlote, Victor’u bir kardeş, çocuklarını da yeğenleri olarak kabul eder. Victor bir daha geri dönmez ama Pâlote halalık yaptığı yeğenleriyle kendisi için yeni bir hayat kurar.⁶⁴⁹

“Meyhanede” hikâyesinde manastırda yaşamakta olan bir genç kız, amcasının oğlunun cenaze merasimi için tek başına yola çıkar. Yolda ailesi ile buluşacak ve cenaze evine gidecektir. Fakat ailesi bir sebeple istasyona gelemediğinden o da, birlikte yolculuk yaptığı bir kadının davetlisi olarak yemek yemeye gider. Yol arkadaşı gayet iyi giyimli, hoşsohbet bir hanımdır. Genç kız ise manastır hayatının dışında kalan dünyaya dair hiçbir tecrübeye sahip değildir. Yemeğin ardından şaraplar içilmeye başlanır. Genç kız içkinin tesiriyle sarhoş olur. Bu esnada yol arkadaşı kıyafetlerinin bir kısmını çıkarır. Genç kız arkadaşının vücut hatlarının bir erkeği andırdığını düşünse de yüzündeki sevecenlikten dolayı bu durumun üzerinde durmaz. Kendisi de gömleğini çıkardığı esnada arkadaşı boynundaki madalyonu fark eder. Bu madalyon manastırda genç kızdan mesul olan Bayan Albani’nin her zaman yanında taşımasını salık verdiği madalyondur. Genç kadın bir anda durgunlaşır, genç kıza üzerini giyinmesini ve onu evine bırakacağını söyler. Evine bıraktığı esnada ise genç kıza “kızım madalyanızı daima taşıyınız. Âlâdır fayda görürsünüz Ancak ebeveyninize söyleyiniz. Sizi yalnız başınıza seyahate salıvermesinler. Bazen yollarda mühlik tesadüfler vaki’ olur”, diyerek telkinde bulunur.⁶⁵⁰ “Yadigâr” hikâyesinde ise manastır hastahanesinde savaş yaralılarının tedavisi için çalışan rahibe ile hastalardan biri arasında bir yakınlaşma olur. Bu durum genç kızın içinden çıkamadığı vicdan muhasebelerine sebep olur. Kendinden sorumlu bir başka rahibe ile içinde bulunduğu güç durum hakkında istişarede bulunur. Kendini Tanrı’ya adanmışlıktan alıkoyabilecek bu duygusallıktan sakınmak için ilgi duymaya başladığı yaralı askere ismini dahi söylemeksizin hatıra bıraktığı küçük bir hediye ile hastaneyi terk eder.⁶⁵¹

“Yolda” hikâyesinde bir Rus kadın tedavi görmek üzere Paris’e gelir. İlgisiz koca, karısının şifa bulamayacağı ve zaten öleceği düşüncesi ile karısını tek başına Paris’e göndermiştir. Rus kadın yolculuk esnasında tesadüf eseri bir erkekle tanışır. Birlikte sürdürdükleri kısa yolculuk esnasında her ikisinin de birbirine karşı ilgisi doğmuş ise de duygularını dile dökmezler. Hasta kadın tutmuş olduğu evde tedavi altındayken devamlı

⁶⁴⁹ François Coppée, “Pâlote”, Servet-i Fünun, s. 415.

⁶⁵⁰ Marcel Prevot, “Meyhanede”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s.

⁶⁵¹ André Theuriet, “Yadigâr”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Mekteb, s. 283.

olarak genç adamı aklından geçirir fakat peşine düşmeyi, onu bulup konuşmayı ahlaki bulmaz. Bahsi geçen adam ise onun tedavi altında tutulduğu evi bulmuş ve gün boyu sokağın köşesinde pencere kenarındaki kadını seyretmektedir. Kadın bu durumu bir müddet sonra farkederek ama yine de onunla diyalog kurmaz. Bir yandan kocasının vefasızlığı bir yandan ise bu adamın tavırlarındaki iffetli ve nazik tutumu mukayese eder. Kalbi sokağın köşesindeki adam için heyecan duysa da ahlaki değer yargıları onu herhangi bir girişimde bulunmaktan men eder. Birkaç aylık tedavinin ardında hayatını kaybettiğinde uzaktan uzağa sevmiş olduğu adamın ismini dahi öğrenememiştir.⁶⁵²

2.3.2.4. Muhteris/Uyumsuz Genç Kız ve Kadın

“Masiyet-i Gurur”, “Süs”, “Bir Şikâyet”, “Muhibbe”, “Tehâlûf-i Hissiyât”, “Pâlôtte”, “Mağrûre”, “Arslan Pençesi” ve “Beliyye-i Nahvet” hikâyelerinde ihtiraslarına esir olan, yaşadıkları muhitten memnun olmayıp devamlı surette huzursuzluk içinde kıvranan genç kızlar ve kadınlar konu edilir. “Masiyet-i Gurur” hikâyesinde Jucille zengin ebeveyninin sunduğu imkânlar içinde şımartılarak büyümüştür. Yaşadığı kasabada mukim olan taliplerini taşralı olmaları sebebiyle evlenmeye layık görmez. Kasaba hayatına ve insanlarına karşı tezyif edici bir tavra sahiptir. Aksine Paris’in kibar âlemlerinde yaşamaya heves etmektedir. Arzuları yerine gelmediği gibi sergilemiş olduğu uyumsuzluklar onu sonu gelmez bir mutsuzluğa sürükler. “Süs” hikâyesinde ise Mademoiselle Loisel “sehv-i tâli’ ile sâir memurîn aileleri içinde doğmuş güzel, sevimli kızlardan biridir. Zengin, mümtaz bir zat ile muârefe peyda edebilmek, kendini sevdirtmek, zevcesi olmak için vasıta olabilecek ne cihâzı, ne de bir ümidi vardır.” Küçük bir memur ile evlenir fakat bir türlü tatmin olamaz, istediği mutluluğu elde edemez. Kendini “servetini kaybetmiş bir asil gibi mahzun kalmış” hisseder.

Zavallı kız kendini süs, debdebe içinde yaşamak için doğmuş zannettiğinden hâl-i hazırı kendisince bahis-i elem oluyordu. Odasındaki etvâr-ı zaruret, duvarlardaki reng-i sefalet, koltuklarındaki fersudegi kumaşların çirkinliği kendisi için hep birer dâğ-ı derun idi. Kendi mertebesinde bir başka kadının ihtimal ki ömründe görmediği bu şeyler nefretini, adem-i tenezzülünü câlib idi. Zavalıcılık muhayyilesinde Şark hayalleriyle mefruş, gayetle münevver, içinde sobanın hararet-i şedidesi tesiriyle vücutları gevşemiş iki uşak geniş koltuklarda uyur, koca ziyaret salonları, eski kumaşlarla döşeli büyük büyük odalar, her kadının nazar-ı dikkatlerini celbe hâiş-ger olduğu maruf zatlardan

⁶⁵² Guy de Maupassant, “Yolda”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil I, s. 127-143.

ibaret en samimi dostlarla birkaç saat musâhabeye mahsus zarif, muattar mini mini hususi salonlar düşünüyordu.

Mademoiselle Loisel hayalini kurduğu hayattan çok uzak bir yaşam sürmektedir. Bu hâl onu devamlı surette huzursuz eder. Kocasının bir balo için getirdiği davetiye onu sevindireceğine daha da mutsuz olmasına neden olur. Arzuladığı kıyafetlere ve ziynet eşyasına sahip olmadığı için davete icap etmek istemez. Daha sonra bir arkadaşından ödünç bir broş alır ama balo dönüşü kaybeder. Orijinal olduğunu sandığı bu broşun parasını karşılamak için kocasıyla beraber uzun yıllar çalışıp didinirler. Yıllar sonra çekilen onca sefaletin ardından broşun sahte olduğunu öğrenir. Sahip olduğu imkânların aksine bambaşka bir hayata sahip olma arzusu onun hem sürekli mutsuz olmasına hem de uzun yıllar boş yere sefalet çekmesine sebep olmuştur.⁶⁵³

“Bir Şikâyet” hikâyesinde Madame Constance üç yıl önce on yedi yaşında kendinden beş yaş büyük olan Armand’la evlenmiştir. Armand’ın “herşeyde insanı çatlatarak derecede mükemmeliyet-i tâmmе sahibi olması” Madame Constance’ın kocasına karşı duyduğu nefreti kışkırtmaktadır. Huzursuz kadın kocasından şikâyetlerini şu ifadelerle dile getirir:

Onun şu mükemmeliyeti beni zalimâne bir istihza gibi ta'zib ediyor. Hangi meselede olursa olsun bir hatasını bulmaya muvaffak olamadım. Asla yorulmaz, meşguliyetinden asla şikâyet etmez, daima latife eder. Daima şendir, henüz hamamdan çıkmış gibi daima sükûn içindedir. Kusursuz bir aşk, kusursuz bir zevc safiyetiyle beni baloya, tiyatroya, her istediğim yere götürmek için; der-âgûş etmek, bir çocuk gibi eğlendirmek, benden çok iyi bildiği esvap bahislerine girişmek için en kıymet-dâr işlerini terke daima hazırdır. Herşeyi benden iyi yapar!

[...] Şimdi otuzuna girdim, sarışınlara mahsus güzelliğim soluyor, şakaklarım çöküyor; hâlbuki kocamın, o dev gibi herifin çehresi gür saçları altında günden güne azamet ve letâfet kesbediyor. Bir misafirliğe gidecek olsak her yerde olduğu gibi kendisini hiç derecesine indirir. Beni göze çarptırarak, beni parlak gösterecek surette davranır. Lakin herkes onu beğeniyor. Bir evet yahut bir hayır dese herkes hayret içinde kalıyor, hâlbuki ben kemâl-i ihtimamla öğrendiğim cidden tuhaf şeyleri türlü latif evza' ile naklettiğim zamanlar lutfen bir tenezzül olmak üzere tebessüm ediyorlar.⁶⁵⁴

Cemiyet hayatı içinde kocasının yıldızı ne kadar parlaksa ev ortamında da karısına karşı o denli müşfik ve sevgi doludur. Tüm bu olumlu tavırlar Madame Constance’ın hoşuna gidecek yerde onu huzursuz etmektedir. İhtiraslarını dizginleyemeyen kadın her

⁶⁵³ Maupassant, “Süs”, (çev. Mustafa Hayrullah), Mekteb, s. 428.

⁶⁵⁴ Theodore de Banville, “Bir Şikâyet”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Servet-i Fünun, s. 58-61.

fırsatta başka erkeklerle gönül maceralarına atılmaya çalışır. Kocasını her defasında onu affetse de o, kocasının bu tavırları karşısında sıkılır ve kendisini mutsuz hisseder.

“Muhibbe”⁶⁵⁵ hikâyesinde Paris’li bir genç kız ailesi ile mevsim gereği sayfiyeden dönmek üzeredir. Yirmi iki yaşındaki Juliette devamlı surette ailesinin evlenmesi gerektiğine dair yaptığı baskılara maruz kalır. O ise evlilikten kaçmak için sayfiyedeki ikametinin süresini uzatmaya çalışır. Bu sırada Pepitia isminde Amerikalı bir genç kızla tanışır ve altı haftalık bir arkadaşlığın verdiği samimiyetle ailesinin baskılarından bahseder. Pepitia da evlenip bir insana bağlanmayı makbul bulmayan bir mizaca sahiptir. Dokuz yaşından beri birçok defa aşk mecaraları yaşamıştır. Son macerası üniversitede tanıştığı bir delikanlı ile üç yıl sürmüştür. Juliette ise önceki yıllarda farklı kişilerle yakınlaşmışsa da hiçbirine bağlanmamıştır.

Sanırım biz hep ... (bütün güzeller, anlaşılıyor ya, öbürlerinin hükmü yok) bir aineye bakmaktan zevk alırız. Manzara-yı didârımız bize şu mülâhazayı ilka eyler: “hakikat, mini mini (Juliette), bugün güzellerden güzelsin.” Bu cihet alâdan alâ... Fakat bu ibareyi bizzat o ayineden işitmek, daha ziyade hoş gitmez mi? İmdi bir alaka, bir taaşşuk-ı lisâna gelmiş bir ayinedir. Elime nice böyle ayineler geçti ki koca bir kâşâne-i tepeden tırnağa tezyin için kâfi idiler. [Erkek arkadaşlarının] ikisi üçü daha ileri gitmek istediler. Yelpazemin bir darbesiyle münkesir oluverdiler, dağıldılar.

Anlaşıldığı üzere Juliette birlikte olduğu erkeklerin duygularını, kendisini taltif ve tebciil ettikleri süre boyunca mukabeleye layık görmüştür. Canı sıkıldığında ise onların uzun ömürlü bir aşk yaşama tekliflerini reddetmiştir. Pepitia ise sevdiği James’e evlenme sözü vermiş fakat evlenmeden önceki hayatını serbestçe yaşayacağını da ihtar etmiştir. Amerikalı genç kız kendi davranış tarzını şu yolda ifade eder:

*-Evlendiğiniz vakit de böyle eğlencelere devam edip duracak mısınız?
-Bu cihet keyfime tâbi. Bakınız, (Juliette), bende tuhaf bir mizaç var... Bu mizaca neşât gerekir ki ba’del-izdivaçta elimin altında olmalıdır. Bu eğlence evimde bulunursa alâ, bundan büyük nimet mi var?*

“Tehâlûf-i Hissiyât” hikâyesinde yirmi yaşına geldiği hâlde evlenememiş olmaktan şikâyetçi olan genç kız, evlendikten sonra ise arzu ettiği özgürlüğe sahip olamamaktan şikâyet eder. Önceleri, damat adaylarını kızıyla evlilik için uygun bulmayan babası ve herşeye muhalefet eden erkek kardeşi genç kızın evliliğine sürekli engel olurlar. Genç kız da bu durumdan yakınır.

⁶⁵⁵ Marcel Prévost, “Muhibbe”, (çev. Ali Kemal), Juliette’in İzdivacı, s. 33.

Pederimin manasız inadı benim kısmetlerime set çekiyor. [...] İnsan evli olsa, bir kedere tutulunca odasına çekilir.. Bir arkadaş, bir yâr-i can bulur.. Onunla hasbihal eder.. Kalp boşalmalı ki biraz müsterih olsun... Mektepte iken refikalar vardı. Onlarla dertleşirdik. Şimdi dert daha çok, hem-dert ise hiç yok...

Genç kızın annesinin, kocasına ve oğluna karşı sürdürdüğü itirazlar işe yarar ve kız uygun görülen biriyle evlendirilir. Evlenen kız bu defa ise yalnız kalamamaktan ve kocasının ilgisinden sıkılıp şikâyet etmektedir.

*Ne talihsiz imişim!.. Yaşımdaki kızlar henüz serbestçe yaşıyorlar... bâr-ı teehhül altına girmiyorlar... Oh, insanın hayatında her ay, her hafta, her gün birisine hesap vermek, bir lahza yalnız, azâde olduğunu tasavvur edememek, her cihetçe daimî, ebedi kayıtlar hisseylemek ne muz'ic imiş!.. [...] Bir kedere tutulunca odana çekilirsin, biraz kendi kendine yaşamak istersin... Heyhat! Kendi kendine yaşamak istersin... Heyhat! Nerede o nimet? Derhâl içeri başka biri girer!*⁶⁵⁶

Genç kadın evlilik hayatından bu sözlerle şikâyetçi olduğu esnada kocasından gece eve gelmeyeceğini haber veren bir not alır. Evli kadın ilk önce, “izdivacımızdan beri dört ay oluyor, hergün, her gece birbirimizden ayrılmadık... Bir parça da araya böyle iftirâk girsin”, sözleriyle mutluluğunu dile getirir. Sonrasında “bir erkek, meziyet sahibi bir erkek, bâhusus genç bir zevc nasıl olur da zevcesinden ayrı bir mesireye gider”, diyerek kocasının eve gelmeyecek olmasından öfkeyle bahseder. Görüldüğü üzere genç bir kız iken evlenmek için can atan ama evlendikten sonra, önce gördüğü ilgi için sonrasında ise kocasının bir gece için evde bulunamayacak olmasından dolayı sinirlenir. Genç kadın hiçbir şart altında mutlu olamamakta ve huzur bulamamaktadır.

“Pâlote” hikâyesinde Madame Clautilde devamlı surette popüler aşk romanları okuyan bir hanımdır. Okuduğu romanlar onun muhayyilesini canlandırdığı gibi duygularını da beslemektedir. Ağır başlı, sakın bir mizaca sahip kocasının yanında sıkıldığını hissetmekte, romanlarda okuduğu gibi tutkulu bir aşk hayatına sahip olmak istemektedir. Bu arzu onu, yaşadığı dingin hayat karşısında meyasâne bir ruh hâline sürüklemektedir. Yazar anlatıcı, Madame Clautilde gibilerin ilgisini çeken romanları şu satırlarla tarif eder:

Romanın mevzuu pek heyecan-engîz. İlk aşkı tarafından terk olunan Marqui B. 'nin zevcesi kâide-i nezakete muhalif olmayarak Viconte D. ile yeni bir rabita akd edip edemeyeceği muhakame olunur. Kitapçı camekânları içinde

⁶⁵⁶ Marcel Prévost, “Tehâlûf-i Hissiyât”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 130.

nazara çarpan sarı kaplı, üzerlerine “Yeni Çıktı” kelimeleri yazılmış beyaz kâğıttan birer kuşak sarılı romanlardan ekserisinin mevzuu budur.

Romanın müellifi Marqui B. 'nin namusunu asla kâle almıyor. Bu Marqui kaba ve hoyrat bir adam olduğundan zevcesini takdir edememiş ve ilk aşınası da Marquise'in kıymetini anlamadığından Marquise bir ikincinin ihtiramâtını kabule meyyâl bulunmuş idi.

İşte hoş sohbet bir muharrire üç yüz sahife yazı yazdıran bu zemin idi. Bu romanın itibarına az zamanda otuzuncu tab'ı şahittir.

“Paris’in namuskâr eski ailelerinden birinde doğmuş, büyümüş, [...] tufûliyetle iktisâp olunan âdat-ı hüsne” sahip olan Madame Clautilde yirmi beş yaşında çocuksuz bir kadındır. Bütün gününü kitap okumakla, “gözünün önüne romanlarda tasvir olunan o zînetli âlemleri, külfetli maişetleri, eğlentileri” getirerek bu tahayyül ile vaktini geçirmektedir. Kocasının yaşam tarzı genç kadının kitaplardan öğrendiği heyecanlardan çokça uzak olduğundan, kendisinde sürekli olarak bir can sıkıntısı ve heyecan arayışı mevcuttur. Sohbet meclislerinde tesadüf ettiği bir şairin tavırlarından etkilenmişse de bu etki “kalbinde değil hayalinde bir tahavvül”e sebep olabilmıştır. Genç adamla kaçamak bir ilişki yaşamak arzusu onu ilk başlarda cezbeder gibi olsa da nihayetinde almış olduğu terbiye buna mâni olur. Her ne kadar evlilik hayatı ona romanlardaki tutkulu bir aşkı sunamışsa da bu durumu eşini aldatmak için bir mazeret olarak değerlendirmez.

“Mağrure” hikâyesinde güzel sanatlarla meşgul olan genç kızın evlenmek üzere birçok talibi çıkar fakat hiçbirisi onu evlenmeye ikna edemez. Taliplerinin içinde avukat olan bir delikanlı diğer tüm taliplerle düeollo yapar, hepsini alt eder ama genç kız yine de onunla evlenmeyi kabul etmez. Yirmi yıl sonra tekrar karşılaştıklarında her ikisi de evlenmemiştir. Kibrine mağlup olup avukatı reddettiği gibi başka kimseyle de evlenmemiş olan kadın yaptığından çok pişman olur. Avukat ise sevgisine sadık kalmış, evlenmemiştir. Artık yaşlanmış olan kadın, gençlik yıllarının kibri yüzünden geciken mutluluklarını ancak yirmi yıl sonra yaşamak üzere evlenir.⁶⁵⁷ “Arslan Pençesi” hikâyesinde Mademoiselle Olga Barbarine kendisine zengin koca bulmak için kibar âlemlerinde gezinen, balo salonlarında geceler boyunca vals yapan ve gündüzleri erkekleri peşinden koşturan bir kadındır. Peşindeki erkeklerin hemen hepsi onunla kısa soluklu gönül maceraları yaşamak hevesindedir. O ise, ona arzu ettiği müreffeh hayatı temin edebilecek zengin bir koca aramaktadır. Olga’nın annesi bugün soyadını taşıdıkları asil bir adamla evli iken Newyorklu bir bankerin oğlu ile ilişki yaşamış, Olga da bu

⁶⁵⁷ Charles Boer, “Mağrure”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, s. 76-79.

ilişkiden dünyaya gelmiştir. Düzenli bir hayatı olmamış, “Napoli’nin bir manastırında yahut İskoçya’nın latif bir köyünde, Cenevre’nin bir güzel otelinde büyümüş, leyâl-i ömrünün çoğunu ekspres vagonlarının yastıklarında uyuyarak geçirmiş”tir. 8 yaşından beri annesinin ardından sürüklenmektedir. Bu sebeple, “Ben ne Parisli ne Londralı ne Viyanalı ne de Petersburgluyum; ben otelin yemek masası ahalisindenim”⁶⁵⁸ diyerek kendiyile alay eder. Hiçbir zaman bir baba himayesinde yaşamamış, kabul görmemiştir. Birlikte yaşayan anne ve kızın diledikleri hayatı sağlayacak maddi imkânları mevcut değildir. Bu sebeple, servetini onların hizmetine sunacak bir damat peşinde koşmaktadırlar.

“Beliyye-i Nahvet” hikâyesinde Lucille, köyün zengin çiftçilerinden birinin kızıdır. Annesinin ısrarı üzerine şehrin en iyi okulunda eğitim görmüştür. Bu genç kız, kitap okumaya son derece düşkün olup, hikâyede bahsedildiği üzere George Sand’ın *Mauprat* ve Balzac’ın *Comedie Humaine* serisinde yer alan *Les Secrets de la Princesse de Cadignan*’da geçen olay örgüleri ve anlatı kişileri ile kendi hayatı arasında yakınlıklar bulmaktadır. Lucille boş zamanlarında aynı zamanda müzikle meşgul olmayı ve piyano çalmayı sevmektedir. Köy hayatından uzak kaldığı yıllar onu köylülerden ve köy yaşamından da koparmıştır. Eğitiminin ardından geri döndüğünde çevresindekilere karşı müstehzi bir tavır takınmaya başlamıştır. Kendisiyle arkadaşlık kurmak isteyenleri ve evlilik taleplerini sunanları bahse konu nedenlerden ötürü devamlı surette reddedip tezyif etmektedir.

Lucille okurdu. Mütalaayı ibtila derecesinde severdi. Meşâhir-i muharrirînden (George Sand)’ın (Mauprat) namındaki romanının ateş-nâk sayfalarını kalbine hâk edercesine bir dikkatle mütalaa ediyor ve bu meşhur edibenin üslûb-ı şirin ifadesindeki levn ve kuvvete: sihir ve cazibiyetine terk-i enfâs-ı muhabbet eyliyordu.

Her ne kadar bir köylü kızda bu tabiat garip görüliyorsa da şehrin en güzel bir mektebine gönderilmiş olan (Lucille Blanchard) gayet parlak bir terbiye ahz etmiş[tir].

*Teşekkülât-ı cismaniyesi hakikaten güzel olduğu gibi zekâsı dâhi şayân-ı hayret derecede kesb-i vüsat etmiş idi. Lakin birgün âlem içinde eşi’a-nisâr olacak bir kadının vücudu pek ziyade arzu edilen terbiyesi ve fikri şerâit-i hayatiyyesinin fevkinde olarak kendisine bazı fikirler verildikten sonra bir kasaba dâhilinde yaşamaya mecbur kalan bu genç kızda bir su-i tesirden başka bir şey hâsıl edem[emiştir].*⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ François Coppée, “Arslan Pençesi”, (çev. Ahmed Cemil), Servet-i Fünun, s. 157-158.

⁶⁵⁹ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, (çev. Ali Nusret), Köy Muaşakaları, s. 5.

“Bende eksik olan şey hayattır. Ben köyde yaşayamıyorum” diyerek mevcut şartlara isyan eden genç kızın babası onun bu düşüncesinden ve tavırlarından şikâyetçidir. “Acaba okuduğu kitaplarda ne buldu? İşte görüyorsunuz: naz ve cilve, kibar kadın tavırları... Daha bir takım yanlış fikirler... [...] Belkide bir gün gelir ki validesi olan senin ve pederi olan benim yanımda kızarır” diyerek, kızının tavırlarından dolayı karısını suçlar. Lucille köy hayatına ve insanlarına karşı takındığı olumsuz tavrı bütün hayatı boyunca sürdürür. Bu sebeple hiçbir zaman mutlu olamaz. Paris’li bir miras yedi ile yaptığı evlilik de tüm servetini kaybetmesine ve maddi imkânsızlıklarla yüzleşmesine neden olur.

2.3.2.5. Düzenbaz Genç Kız ve Kadın

“Med’uv” ve “Yakut-ı Ahmer” hikâyelerinde dolandırıcı vasfına sahip kadınların ön plana çıktığı görülmektedir. “Yakut-ı Ahmer”de dolandırıcı ve hafif meşrep kadın tüccar bir adamın aç gözlülüğünden ve şehvet düşkünlüğünden yararlanarak onu dolandırır. Tüccarı uzaktan uzağa takip edip hakkında bilgi edinir. Bir uşak gönderip evine davet eder. Daveti alan adamın aklına farklı düşünceler gelir. Şehvet dolu düşüncelerle davete icap eder. Şuh kadın ise beklenmedik bir haber verir. Kendisinin tüccarın tanımadığı üvey kız kardeşi olduğunu söyler. Böylelikle onun güvenini kazanır ve akşamleyin kendisinde kalması için ikna eder. Masraf etmeden geceyi geçireceği bir yer bulmuş olmaktan dolayı sevinen adam kıyafetlerini çıkarır ve istirahat çekilir. Sabah uyandığında ise dolandırıcı kadının ceplerindeki tüm parayı çalıp kaçtığını anlar.⁶⁶⁰

“Med’uv” hikâyesinde mutlu bir evlilik yapması için çabalayan annenin iyi niyetini istismar eden Lucie’nin ve kendi adına bu durumdan faydalanan İngiliz mürebbiye Jacobson’un düzenbazlıkları anlatılır. Dul anne, kızını iyi biriyle evlendirmek için Binet isminde bir rahipten yardım alır. Rahip, kızıyla birlikte sayfiyede bulunan dul annenin yanına Monsieur Montouri isminde bir adamı gönderir. Herşeyden habersiz genç kızın bu adamla tanışıp onu sevmesini ve evlilik kararı vermesini ümit ederler. Anne, rahibe gönderdiği mektupta kızının ve genç adamın birlikte vakit geçirdiklerini, birbirlerine karşı ilgili davrandıklarını, dedikodu olmaması için genç adamın bazen de İngiliz mürebbiye ile kimi bilimsel konularda sohbet ederek zaman geçirdiklerini nakleder. Umulan evliliğin ise Paris’e döndüklerinde gerçekleşebileceğine kesin gözüyle baktığını

⁶⁶⁰ “Yakut-ı Ahmer”, (çev. Hasan Fehmi Efendi), Nilüfer, s. 656.

yazar. Fakat işin aslı çok farklıdır. Lucie aslında Henrie isminde başka bir adamla gönül ilişkisi yaşamaktadır. Fakat hareketlerinde daha serbest olabilmek ve zamanını istediği gibi değerlendirmek için Monsieur Montouri'ye karşı ilgi duyuyormuş gibi davranır. Aşk macerası yaşadığı Henrie'nin kız kardeşine yazdığı mektupta bu durumdan şöyle bahseder:

Bilirsin ya, cihanda bana ancak bir erkek hoş geliyor. Bunu biraderin Henrie'ye söyleyebilirsin: kıskançlığa mahal yok. Ha, şunu da kaydet: bu tuhaf genç bana karşı daima temkinden harice çıkmadı. Çıkmaya hiç yeltenmedi. Annem ve Jacobson bizi başbaşa, yalnız bırakmak için elden geleni yapıyorlardı. Bu suretle işi kızıştırmak, bir an evvel izdivacı husule getirmek istiyorlardı. Bunun üzerine ben bir parçacık pek az işvenazlık ettim. Manidâr bakışlar, elimle piyanoya dokunuşlar, şu bu, bilirsin... [...] Bu kış şu çocukla epey işimiz var. Bu muhddhikeye şu aralık hâtime vermeyeceğim. Çünkü bu tasavvur ortaya çıkalı bana pek riayet ediyorlar. Ne istesem yapıyorlar. Hele Jacobson bir lütf-i müccessem... Artık hiç vazife, ders felan istemiyor. Herhâlde say'imden memnun olduğunu söylüyor.⁶⁶¹

Jacobson ise bu esnada Monsieur Montouri'ye hitaben kaleme aldığı mektubunda öbür gün genç kız ve annesiyle Paris'e döneceklerini, döner dönmez genç adamın evine gidip onunla özlem gidermek arzusunda olduğunu yazar. Rahip ve anne bu ilişki ağında asıl istismar edilen kişilerdir. Biri öğrencisini diğeri kızını namuslu biriyle evlendirmeyi dilerken, aslında üç düzenbazın oyununa gelmektedirler.

2.3.3. Hikâye Kişileri Olarak Çocuklar

2.3.3.1. Masum ve Saf Çocuk

“Justine ve Justen”, “Hakikatli Kuş”, “Jean de Rose”, “Mini Jacque’a Lutfediniz”, “Fransin”, “Marguerite”, “Küçük Hasta” ve “İki Dost” hikâyelerinde hikâye kişisi olarak çocuklar masumiyet sıfatıyla ön plana çıkarlar. “Hakikatli Kuş” hikâyesinde kış aylarında hasta düşüp vefat eden küçük bir çocuğun acıklı hikâyesi nakledilirken⁶⁶², “Küçük Hasta” hikâyesinde ise hasta düştüğü zannedilen çocuğun neden yürüyemediğini anlamak için bir doktor eve çağrılır. Muayene esnasında çocuğun sağlığındaki anomali bir türlü tespit edilemez. Doktor en sonunda çocuğun bir sağlık sorunu olmadığını, iki bacağının pantolonun tek bacağına geçirilmesi yüzünden yürüyemediğini tespit eder. “Fransin” hikâyesinde makinist işçi olan baba iş çıkışı eve gelir. Yemeğin ardından üzerinde

⁶⁶¹ Marcel Prévost, “Med’uv”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 90.

⁶⁶² “Küçük Hasta”, (çev. George Franklin), Çocuklara Rehber, s. 7-8.

çalıştığı icadının maketiyle meşgul olur. Hava almak için dışarıya çıkıp döndüğünde küçük kızı Fransin'i maketin başında bulur. Yüksek sesle kızına bağırır, ürperen çocuk masanın üstündeki eşyalara çarpar ve mavi mürekkep maketin üstüne boca olur. Jacque'ın kızması üzerine ağlayan çocuk “o zaman sen de al, benim bebeğimi kır” diyerek suçunu affettirmeye çalışır.⁶⁶³

“Jean de Rose” hikâyesinde çocukluğun verdiği şımarıklıkla annesinin isteklerinin aksine, sorumluluklarına karşı umursamaz davranan ve tembelliği alışkanlık hâline getiren küçük kız Alice konu edilir. Anne, kızı Marquise ile Jean de Rose'un bahçesinde gezinirken bir yandan da kızına nasihatler eder. Bahçesinde gezindikleri Jean de Rose adındaki elli yaşlarındaki adam, Bouffon ve Alphonse Karr gibi yazarlardan çok daha fazla “serâir-i tabiata” vakıftır. Küçük kıza arıların ne denli çalışkan olduklarını ve kendi içlerinde tembelik yapanları nasıl cezalandırıp merhamet göstermediklerini anlatır. Kız çocuğu ise bu türden anlatıların ancak efsane olabileceğini, gerçek olamayacağını söyler. Buna karşılık yaşlı adam kovanların yanı başına götürdüğü çocuğa tembellik yapan arıların diğerleri tarafından nasıl cezalandırıldıklarını seyretmesini sağlar. Jean de Rose, şayet “La Fontaine olaydım, size kemâl-i hürmetle bundan bir netice-i hikmet çıkarmaktan geri durmazdım” der. “Artık tembel olmamayı kendi kendine vaat etmekte olan Alice, “Onu ben bulayım. O da şudur ki: tembellik arıların kanatları gibi küçük kızların kanatlarını kırar” diyerek, kendi adına almış olduğu dersi özetler.⁶⁶⁴ “Mini Jacque’a Lutfediniz” hikâyesinde ihtiyaç sahibi bir büyüanne ile küçük kız çocuğu Jacque arkadaşlık kurar. Büyükanenin ve bakmakla yükümlü olduğu torununun mecbur kaldıkları yoksulluktan son derece mütessir olan çocuk, diğer taraftan ailesinin yaşadığı zenginlik karşısında kendisini sorumlu hisseder. Ailesini büyükanenin ve torununun durumundan haberdar edip onlar için para toplar. Bu sayede yaşlı kadın geçim sıkıntısından kurtulduğu gibi torununun da eğitim masrafları emniyet altına alınmış olur.⁶⁶⁵

“Bir Duhterin Maderiyle Mükâlemesi”nde küçük çocuk bahar mevsiminde uyanmakta olan tabiat ile arasında kurulan ilişki ile anlatıda yer alır.⁶⁶⁶ “Marguerite” hikâyesinde secili tabiat tasvirleri ve romantik ihsaslar eşliğinde küçük kız çocuğu

⁶⁶³ “Fransin”, Malumat, s. 243-244.

⁶⁶⁴ Arsène Houssaye, “Jean de Rose”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil III, s. 4-10.

⁶⁶⁵ “Mini Jacque’a Lutfediniz”, (çev. Ahmed İhsan), Servet-i Fünun, s. 286.

⁶⁶⁶ Bernardin de Saint Pierre, “Bir Duhterin Maderiyle Mükâlemesi”, (çev. Sinoplu Rıza), Malumat, 408-409.

Marguerite’in masum ruh hâli tarif edilir. Bir ilkbahar sabahı “güneş bütün letâfetiyle azr-ı didâr ediyor; ara sıra esen nesim-i ruh-fezâ ağaçları ihtizâza getir[diği] esnada daldan dala coşarak vürûd-ı bahardan dolayı ezhâr-ı meserret eden kuşların sadâ-yı ruhanileri bütün âsâr-ı kudreti müstağrak-ı neşât ediyordu.” Tabiatın bu canlılığı içinde Marguerite “mesrurâne güzerân eden eyyâm-ı hayatiyesini teşkil ediyordu. Toplamakta olduğu rayiha-dâr çiçekler ile kendi gibi zarifü’l-menâzır bir demet meydana getirmek istiyordu.” Marguerite’in çiçek toplarken yaşadığı mutluluk yazar anlatıcı tarafından çocukların temiz kalpli tabiatını izah etmek için kullanılır.

*Bu çocuklar ne kadar çabuk mesut olurlar. Küçük bir sevinç o masum kalpte zevk-bahş olur. Çünkü o saf gönülleri henüz ekdâr-ı bî-nihâye-i hayat işgal etmemiştir. O yüreği, o efkârı sevindirmek için bir der-âgûş, bir çiçek, bir oyuncak kâfidir. Ah bütün ömr-i insanî ezvâk-ı sabâvetle mürûr etseydi!...*⁶⁶⁷

Romantik edebiyattan gelen dikkatle, anlatıyı zıtlıklar üzerine kurma alışkanlığı gereğince, Marguerite’in hâli tabiat ile imtizaç etmiş iken birden bir yılan tarafından ısırılır. Sevinç içindeki çocuk bir anda korku ve acı içinde kıvrılır. “Kulûb-ı insaniyeyi dâğdar eden şu hazin avâre-i masumane” çevredekilerin yardıma koşmasına sebep olur. Yanına koşuşanlar tarafından yilandan kuratırılır ve annesinin şefkat dolu kucağına kavuşur.

2.3.3.2. Yetim ve Öksüz Çocuk

“Muvakkat Aşk”, “Hayal”, “Beliyye-i Nahvet”, “Çiftçinin Kızı”, “Fransin”, “Rosa”, “Marquise”, “Simone” ve “Veled-i Metruk” hikâyelerinde çocuk yaşlarda ebeveyni tarafından kimsesizliğe terk edilen çocuklar hikâye edilir. “Muvakkat Aşk”ta Julien annesiz ve babasız olarak büyümenin ezikliği ile bütün hayatını iç huzursuzluğu ve sevgi açlığı ile geçirir. “Hayal” hikâyesinde on beş yaşlarındaki bir çocuk ebeveyninin vefat etmesi üzerine emekli asker olan dedesinin himayesinde yetişir. Napolyon’un idaresinde görev yapmış olan bu yaşlı adam torununa devamlı surette savaş hatıralarını anlatır. Böylelikle torununun kalbine vatanperverlik duyguları eker. Dedesi Rusya savaşından yadigâr kalan romatizmasından ötürü yerinden kalkamayınca, Napolyon’un hayatta kalan en yaşlı askeri olması nedeniyle mezarı başında bekleme görevini de onun yerine genç torunu ikmal eder.⁶⁶⁸ “Beliyye-i Nahvet” hikâyesinde Rosaline, anne ve

⁶⁶⁷ “Marguerite”, (çev. Ali Hamdi), Malumat, s. 348.

⁶⁶⁸ Henri de Fourge, “Hayal”, (çev. Ahmed Faik), Musavver Fen ve Edeb, s. 203-204.

babasının ölümünün ardından amcasının himayesinde yetişir. Bir köylü kızı olarak yetişen Rosaline, terbiyeli ve çalışkan bir mizaca sahip olup yine köylü bir delikanlı ile evlenip mutlu bir hayat sürer.⁶⁶⁹ “Çiftçinin Kızı” hikâyesinde ise François ve Prosper amca çocukları olup Prosper ebeveynini kaybettikten sonra amcası Bertrand’ın himayesinde büyümüştür. Bütün hayatı boyunca amcasına karşı duyduğu minnet duygusu ile kuzeni François’nın lehinde davranıp kendisi için fedakârlıklarda bulunmakla geçer.⁶⁷⁰

“Simone” hikâyesinde yasak bir ilişkiden doğan Simone annesinin ölümünün ardından kendisini yapayalnız hisseder. Annesinin ölümünü henüz tam anlamıyla idrak edemiyorsa da onu görememek ve şefkatinden mahrum kalmak canını sıkmaktadır.

Çocuğun ıstırabı bilhassa validesinin vefatından mütevellid değildir. Onun yaşında olanlar için vefat kelimesi hakikat-i müthişesiyle nazarda taayyün edemez. Yani bir masumun pişgâhında kabristan hüzn-engiz, kabristanda binlerce makber arasında bir tanesi, makber-i derûnunda bir tabut, tabut içinde ebediyen gayr-ı müteharrik, gittikçe tahallulda bir vücut tecessüm eylemez. Onun hayal-hane-i masumânesinde validesinin terk-i hayat etmesi, dua kitaplarında tavsifini okuduğu melâikeler ile müzeyyen semavâta çekilip gitmesinden, o radde mesut olmasından bir gün gelip kendinin dahi ona iltihak edeceğinden ibarettir.⁶⁷¹

Simone’un annesinin vefatının ardından babası, vefat eden karısının eşyaları arasında bulduğu mektup paketinden Simone’un başka bir adamdan olduğunu öğrenir. Bunun üzerine aldatılan kocanın masum çocuğa karşı tavrı değişir. Çocuk, babasının tavırlarındaki değişikliğe bir anlam veremez, son derece üzülür. Simone çektiği azaptan kurtulmak için “dest-i muavenet” semadan geldiği gibi o da, semadaki annesinden yardım istemek üzere bir mektup yazar. Babası, üzerine “semadaki anneciğime” yazılı zarfı bulup mektubu okur. Masum çocuğun haksız yere ne denli üzüldüğünü fark edince yaptıklarından pişman olur ve Simone’la eskisi gibi alakadar olup sevgisini ondan sakınmaz.

“Fransin” hikâyesinde ekonomik açıdan zorluklar içinde yaşamakta olan küçük kız Fransin’e, babasının o henüz bebek iken geçimlerini sağlamak üzere Paris’e çalışmaya gittiği ve burada geçirdiği bir kaza yüzünden hayatını kaybettiği anlatılmıştır. Pierre’in babası ise anlatıldığı üzere, o henüz çok küçükken av esnasında yaralanarak vefat etmiştir. Pierre önce çocuklu bir ailenin yanına daha sonra da yurda verilmiştir. Yirmi yaşına

⁶⁶⁹ Emile Richebourg, “Beliyye-i Nahvet”, (çev. Ali Nusret), Köy Muaşakaları, s. 2-48.

⁶⁷⁰ Emile Richebourg, “Çiftçinin Kızı”, (çev. Ali Nusret), Köy Muaşakaları, s. 215-291.

⁶⁷¹ François Coppée, “Pâlotte”, Servet-i Fünun, s. 414-416.

geldiğinde büyükbabasının yaşadığı şatoya gelir ve burada Fransin’le tanışıp ona âşık olur. Evlenmeye karar verdikleri sırada Fransin’in annesi ortaya çıkar ve ikisinin kardeş olduğunu itiraf eder. Bunun üzerine Pierre kasabayı terk eder, bir daha geri dönmez. Fransin ise kendisini kasabadaki çocukların bakımına ve eğitimine adar, evlilik bahsini bir daha aklından geçirmez.⁶⁷²

“Rosa” hikâyesinde servetini kumarda kaybeden baba Robert evi terkeder. Anne ise oğlu ve kızıyla ortada kalır. Bir yıl sonra evi terkeden adamın ölüm haberi gelir. Çocuklarıyla ortada kalan kadın borçluların kapıya dayanıp ellerinde son kalan birikimlerini de alması üzerine anne Marguerite, iki yaşındaki oğlu Albert’i yanına alıp yaşadığı kasabayı terk eder. Ardında bıraktığı küçük kızı Rosa da komşuları Léon’un himayesi altına girer. Marguerite’in yol üzerinde ormanlık bir alanda terk ettiği Albert ise zengin bir adamın evlatlığı olur. On yıl sonra Rosa ve Albert tesadüf eseri tanışırlar birbirlerine meyledip evlenme kararı alırlar. Kilisede evlilik merasimi tertip edildiği sırada öldüğü zannedilen baba Robert ortaya çıkar ve evlenmek üzere olan bu çiftin öz kardeş olduklarını söyler. Kumarbaz babanın ve sorumsuz annenin terk ettikleri çocuklar az kalsın bir facianın mağduru olmaktan son anda kurtulurlar.⁶⁷³

“Marquise” hikâyesindeki genç kız, çocukluk yıllarında itibaren ailesinden arzu ettiği sevgiyi görememiştir. Ailesinin ona karşı sergilediği soğukluğa bir türlü anlam veremez.

Niçin diğer çocuklar mükedder oldukları zaman bir âgûş-ı teselliyetkârâneye, mustarib oldukları zaman bin türlü elfâz-ı nevâzişkârâneye mazhar olsunlar da kendisi ebeveyninden asla tatlı tatlı mükâfatlara nâil olamasın, herşeyden mahrum bırakılsın. Masum kızcağız bundan bir şey anlamıyordu. Niçin anası babası sairlerine benzemiyordu? Onları sevmiyor mu, onlara hürmette kusur mu ediyordu? Asla! O hâlde niçin? Nihayet onu öğrendi.

Kıskanç bir arkadaşı, Lise’in kalbini kırmak istediği esnada ailesinin öz kızı olmadığını söyler. “Bu sözlerin kendisinin müstahak olmadığı bir leke olmasından kalbi fevkalade müteessir” olur. Duydukları karşısında afallayan kız, ebeveynine bu durumu sorduğunda gerçeği öğrenir. Zarif giyimli bir adam birgün kapılarını çalmış ve her ay yüklü miktarda bir meblağ karşılığında kucağında tutmakta olduğu bebeği bakıp büyüttmelerini teklif etmiştir. Gayet fakir olan Michaux ailesi de bu cazip teklifi kabul

⁶⁷² La Malden, “Fransin”, (çev. Ahmed Raif), Servet-i Fünun, s. 118-125.

⁶⁷³ “Rosa”, (çev. Necmeddin Sami), Hazine-i Fünun, s. 38-40.

etmiştir. Her ne kadar Lise'in karnını doyurup büyütmüşlerse de en fazla ihtiyaç duyduğu sevgiden onu mahrum bırakmışlardır. Genç kız belirli günlerde gelen para dolu zarfların izini takip ederek ailesine ulaşmaya çalışır ama muvaffak olamaz. Bir müddet sonra bakımı için tahsis edilen aylık ödemeler de kesilince Lise dayanılmaz tahkirlere maruz kalır ve en sonunda hayatını kaybeder.⁶⁷⁴

“Veled-i Metruk” hikâyesinde kimsesizliğe terk edilen Jean, Marquis Treverec isminde soylu bir adamın oğludur. Treverec kendisi gibi soylu olmayan sıradan bir köylü kadın olan Marie ile evlendiği için babasının ölümünün ardından ailesinin reisi olan annesi tarafından evlatlıktan reddedilmiştir. Marquis Treverec evliliğinin ardından birkaç yıl sonra bir cinayet davasında şüpheli sıfatıyla mahkemeye çıkarılır. Ömür boyu kürek mahkûmu olmak üzere yargılanmaktadır. Bu sırada aylardır oğullarının iâşesini sağlamakta güçlük çeken Marie, kayınvalidesi Marquise Treverec'ten yardım talep eder. Fakat yaşlı kadın onca zenginliğine rağmen bu talebi cevapsız bırakır. Treverec'in mahkemedeki duruşması esnasında genç kadın sinir buhranı geçirir ve hayatını kaybeder. Hapse geri dönen baba ise oğlunu bir başına ve çaresiz bırakmanın ıstırabı ile vefat eder. Küçük çocuk Jean hayatta bir başına kalır. Büyükannesi olan Marquise Treverec ise gerek kendi arzusunun dışında evlilik yapmış olması gerekse de katil sıfatıyla ailelerinin namına leke sürdüğü gerekçesiyle oğlunu reddettiği gibi torununu da kabul etmez. Hizmetinde bulunan bir gemiciye çocuğu mukim olduğu kasabadan aldırıp çok uzaklarda bir deniz hamamı civarına bırakmasını emreder. Gemici, çocuğun sefaletine dayanamayıp bu emri yerine getirmek istemez. Marquise ise “vücuttaki azanın biri malûl olur ise kesmek lazımdır!” diyerek gemiciyi emrine tabi olmaya mecbur eder. Deniz hamamının etrafındaki kalabalığın içine terk edilen çocuğun, bir müddet sonra annesiz ve babasız bir çocuk olduğu fark edilince, burada çalışmakta olan bir adam onu himayesine alır. Küçük çocuk anne ve babasını hatırlayamayacak yaşta olduğundan kendisi hakkında hiçbir bilgi veremez. Böylelikle asıl kimliğini ve ailesini ebediyen kaybetmiş olur.⁶⁷⁵

2.3.3.3. Sefalete Mahkûm Çocuk

“Dilenci”, “Hikâye” ve “Küçük Kız” hikâyelerinde çocuklar yaşamak zorunda kaldıkları maddi imkânsızlıklar yönüyle ele alınmıştır. Maupassant'ın “Dilenci”

⁶⁷⁴ “Marquise”, (çev. Eyübî), Malumat, s. 598-600.

⁶⁷⁵ “Veled-i Metruk”, (çev. Serkis Orpilyan), Musavver Fen ve Edeb, s. 87.

hikâyesinde beş yaşındaki çocuğun bir araba kazasında bacakları ezilir ve sakat kalır. Kasabanın zengin çiftlik sahiplerinden biri onu himayesi altına alır. Hamisi ölünce sakat çocuk dilenerek karnını doyurmaya çalışır, sefalet içinde yaşar. Kasaba ahalisi bir süre sonra sakat çocuğa yardım etmeyi bırakır. Bunun üzerine o da yakınlardaki bir başka kasabaya gitmeye karar verir. Sürünerek onca mesafeyi katettikten sonra yolda gördüğü bir tavuğu yakalayıp karnını doyurmak ister fakat köylüler tarafından yakalanıp dövülür. Jandarma onu nezarete atar, içinde bulunduğu sefil hâl yüzünden sabaha kadar kimse onunla ilgilenmez. Sabah olup nezaretin kapısı açıldığında sakat çocuğun açlıktan ölmüş olduğu anlaşılır.⁶⁷⁶

Emile Zola'nın "Hikâye" başlıklı eserinde Charlot çamaşırcı bir anne ve duvarcı bir babanın oğludur. Sefalet içinde yaşayan Charlot hastalanır. Oturdıkları dairenin odalarının delik deşik tavalarından yağmur suları sızmaktadır. On yaşındaki çocuk en temel gıdalardan dahi mahrumdur. "Çocuk pek cılız, hiç kabilinden bir tesir ile yatağa düşer. Mektebe gittiği vakit biraz ziyadece çalışsa eve avdetinde hasta olur." İşçi baba eve döndüğü bir akşam Charlot'yu yatakta hasta hâlde bulur. Paltosu olmadan sırtında ince bir gömlekle okula gitmiş olduğundan üşüten "biçare çocuk bir şey içmiş de sarhoş olmuş gibi sallana sallana titreye titreye eve gelmiş, şimdi yatakta ateşler içinde yat[makta], sayıkl[amaktadır] ..." Kırık camdan esen soğuk, hasta çocuğu daha da üşütmektedir. Ebeveyni çocuk için bir parça ekmek temin etmek amacıyla masa ve sandalyeleri satmışlardır. Eve gelen doktor çocuğun akciğerlerinin iltihaplanmış olduğunu söyler. İçinde bulundukları maddi imkânsızlıklar nedeniyle biçare çocuk beş gün boyunca çaresizce ince bir şiltenin altında soğuk odada iyileşmeye çalışır fakat beşinci günün sonunda vefat eder.⁶⁷⁷

"Küçük Kız" hikâyesinde aralık ayının karlı bir gününde soğuktan morarmış ayaklarıyla sokakta yürümekte olan başı açık, ayağı çıplak bir kız çocuğu konu edilir. Parasız, karnı aç "çehresinde alâim-i sefalet" izleri fark edilen çocuk kibrit satarak iaşesini sağlamaya çalışmaktadır. "Ensesine doğru zarifâne örülmüş saçlarını düşünürmü idi? Mutfakların pencerelerinde ziyalar parlayarak yemeklerin kokuları sokağa münteşir oluyordu. İşte bunları düşünüyordu." Elindeki kibritleri satamamış olduğundan hiç para kazanamamıştır, bu yüzden de eve gidemez. Zira eli boş olarak eve dönerse babasından

⁶⁷⁶ Maupassant, "Dilenci", (çev. Mustafa Hayrullah), Maarif, s. 168, 175-176.

⁶⁷⁷ Emile Zola, "Hikâye", (çev. Mustafa Hayrullah), Maarif, s. 151-152.

yiyeceği dayaktan korkar. Biraz olsun ısınmak için bir kibrit yakar ve bu kibritin ışığıyla güzel hayaller görür. Bu hayallerin sona ermemesi için sırasıyla elindeki tüm kibritleri yakar. Tutuşturduğu kibritler artık onu ısıtmaktan ziyade içinde bulunduğu sefaletten sıyrılıp gönlünü süsleyen hayallerine ulaşmasını sağlayan birer vasıta hâlini alır. “Nesîm-i bârid-i sabah hafif hafif vezân olurken iki hanenin arasında bir köşecikte küçük kız ruh-ı gülğün ve ibtisamâtıyla senenin son gününde şiddet-i bürûdetten yedd-i ebediyete teslim-i ruh eder”.⁶⁷⁸

2.3.4 Hikâye Kişileri Olarak Sanatkârlar

“Korku Belası” hikâyesinde roman yazarı, eserinin olay örgüsünün geçtiği Anvers şehrini yerinde görmek ve şehri tanımak için buraya seyahat eder.⁶⁷⁹ Bir yazarın eserine konu ettiği şehri bizzat görüp tanımak istemesi önemli bir dikkattir. “Refîka”, “Bir Amânın Sergüzeşti”, “Yalancı” “Elma Ağacı” ve “Güpegündüz” hikâyelerinde ressam vasıflı hikâye kişileri görülse de bahse konu edilen eserlerde ressamlar hakkında detaylı bilgiler verilmez. “Elma Ağacı” hikâyesinde ressam kız Mospa gerçekçi bir tablo yapabilmek adına tabiatın içinde keşfettiği bir mahalde atölyesini kurar. “Bir Amânın Sergüzeşti”nde ressam Fernand sanatını ilerletmek için İtalya’ya gider.⁶⁸⁰ “Refîka” hikâyesindeki ressam Maurice “hiçbir avuca sığmayan, bir kimseye boyun eğmeyen” bir mizaca sahip çapkın bir adamdır. “Kadınlar, kızlar fırsat bulur bulmaz şöret-i şayiasına, etvâr-ı dil-fırbine, iddia-yı bihînine kapılırlar, bir kuşun bir mirat-ı mücellâya in’ikâsı gibi Maurice’e uçuşurlar, koşuverirlerdi.”⁶⁸¹ “Yalancı” hikâyesinde ressam D... baloda tanıştığı bir kadına âşık olur. Gayet ince ruhlu bu adam sevdiği adamla mutlu olabilmek için elinden geleni yapar. Ama aldatılmaktan kurtulamaz. Aldatılmış olsa da yalancı kadını sevmekten hâlâ kendisini kurtaramaz.⁶⁸²

“Bonjour Monsieur” hikâyesinde Ferdinand Octave yayımlanmaya değer görülmeyen romanlar, şiirler ve piyesler yazan bir edebiyat meraklısıdır. Bununla birlikte kendisini yeni bir edebiyat anlayışının kurucusu olmaya namzet görmektedir. Edebiyat vadisinde açmak iddiasında olduğu yeni yolu, eserleri ile destekleyecek kabiliyetten mahrum olması sebebiyle edebiyat nazariyâtına taalluk eden görüşleri hiçbir çevre

⁶⁷⁸ Paul Echant, “Küçük Kız”, İrtika, s. 152.

⁶⁷⁹ Hector Malot, Korku Belası, (çev. Mehmed Reşad), s. 1-8.

⁶⁸⁰ “Bir Amanın Sergüzeşti”, (çev. Nusret Hilmi), Maarif, s. 155-156.

⁶⁸¹ Marcel Prevot, “Rakibe”, (çev. Ali Kemal), Kadın Mektupları, s. 184.

⁶⁸² Alphonse Daudet, “Yalancı”, (çev. Uşşakizade Halid Ziya), Mekteb, s. 465-469.

tarafından kabul görmez. O ise en başta kahvehaneler olmak üzere bulunduğu her ortamda insanlara fikirlerini anlatmaya çalışır. “Efkâr-ı batıla-yı edebiyeyi devirmekten ziyade mahzen şarabıyla dolu kadehleri devir[mekte] ve âsâr-ı nefiseden ziyade alacaklı yetiştir[mektedir.]”

Bir tarz-ı cedid ihtira’ edeceğine kaviyen inanyordu. O bu tarz-ı cedid tabirine bir cihetten pek garip, pek amelî, diğer cihetten pek ziyade hiffet-perverâne görünen, hayat-ı hazıra-yı umumiyeyi teşkil ve terkib eden şeylerin kâffesine bir tarif-i tam manası veriyor. Gerek klasik gerek romantik olsun kâffe-i âsâr-ı mukallideye karşı icâle-i hamme itiraz etmek zamanı hulûl ettiğini, suret-i mutlakada yeni fikirler, şekiller, istihrac etmek, nev-icad, bedi’ bir lisan-ı edeb çıkarmak için cemiyet-i hazırâyı istiknâh etmek, lazımeden olduğunu musırran iddia ediyordu.

*Diyordu ki her devir kendi tabir-i hassına malik olduğu gibi bizim devrimiz dahi kendi vâsf-ı mahsusunu hâiz olmalıdır.*⁶⁸³

Yeni sanat anlayışını temsil edecek bir eser üzerinde çalıştığı devrede bir sabah ilham ile “Bonjour Monsieur!” [Günaydın Beyefendi!] isminde ne klasik ne de romantik edebiyatın kalıplarına girmeyen bir sone yazar. “Bu sone usâresinin mûcib-i zevk-kâm olması, bütün kadr ve menzilet-i edebiyesinin iyiden iyiye anlaşılması maksadına mübteni olarak bi’t-tabi’ hem filolojiye hem de filozofîye ait mukaddemât ve teşrihât ile beraber evde ehîbbaya oku[nur].” Genel itibarıyla takdirle karşılanan eser, mecliste yer alan bir sanat meraklısı tarafından eleştirilir.

“Böyle derin, bu kadar mütenevvi’, böyle karışık bir şey on dört mısra içine sığmaz. Pek ziyade kuvvetli bir tasavvur [mevcut] şekil ve kalıbı çatır çatır ezer. Ben sizin yerinizde olsa idim sone yazacağıma bir dram yazardım.” Bu eleştiriye binaen önce piyes yazan Fernand Octave, bu eserini sunduğu bir başka toplantıda ilgili muhteviyatın roman ile sunulması yolunda eleştiriye muhatap olur. Ömrünün sonuna dek bir roman yazmaya çalışan sanatkar en sonunda aldığı notların hepsini yakar ve kaybetmiş olduğu ilk soneyi tekrar yazmanın sanat anlayışını ifade etmek için tek çıkar yol olduğuna karar verir.

2.3.4.1. Şairler

“Son Arzu”, “Siyah Leylaklar”, “Nafî”, “Kim Haklı”, “Muhabbetnameler” ve “İhtiyari Bir Vefat” isimli eserlerde hikâye kişileri olarak şairlerin mizaçlarına dair kimi bilgiler verilirken yaşam tarzlarına ait hayat manzaraları da okuyuculara sunulur. “Son

⁶⁸³ Jean Richepin, “Bonjour Monsieur”, (çev. Ahmed Rasim), Uhlan Karısı, s. 40-56.

Arzu” hikâyesindeki anlatı kişisi Marcel “umman-ı hayalâtın gavvası ıtlâkına sezâ bir genç şairdir. Bu şair “zaten fakir olduğundan ihtiyacât-ı zaruriyesini def etmek için lüzumu olan akçeyi tedarikte bazen pek ziyade müşkülat çeker ve mekûlatın hıfzına mahsus olan dolabı boş ve ocağı da sönük olduğu vakit masanın başına oturup hayalâta dalar ve güzel güzel şâirâne eserler yazardı.” Şair Marcel bu hâlde iken içinde bulunduğu sefaleti unuttur, günlerce “hayal-hânesinde vücut buldurduğu ya bir genç kızın balkonu altında bir beyit okur yahut bir güzel kadının dizleri üstünde âşıkâne tekellüm eder idi.” Onun nazarında her kadın kendisine mahsus bir yanıyla sevmeye layıktır.⁶⁸⁴

“Siyah Leylaklar” hikâyesinin hülyalı Gaspard’ı “şimdiki şairlerce biraz rağbetten düşmüş olan tavan arasında yaşamak usulüne devam” eder. Bir sonbahar gecesi odasının penceresinden dışarıya bakar. “Fenerlerin birer birer intifâsını görür. Gözleri bitmeye müheyyâ fenerlere indiği sırada fikri de semâdan arza sukût ed[er].” Birdenbire öne doğru eğildiği esnada çöpten çiçek toplayan bir kız çocuğunu fark eder. “Fikri hülyalar, nazarı ziyalar ile dolduran; André Chenièr’in ‘Bundan bir küçük manzume yapacağım’ demeden önünden geçemediği; gayr-ı muntazırlığı harikuladeliği kadar latif; hoş” manzaranın karşısında şair duyarlılığı ile etkilenir. Gördüğü manzarada “bir şiir-i keder-nâk, hüzn ve letâfetten mürekkeb bir silsile-i tezat mevcut idi.” Gaspard için bu manzara bir “vesile-i tahayyül”dür. Gaspard her şairin yapacağı gibi seyrettiği genç kızın gecenin karanlığı içinde arz ettiği levha karşısında bir şiir yazar. “Bilinemez nasıl bir hülya, fikrini semalara sabah rüzgârları da manzumeyi sokağa sevk” eder. Sert bir kâğıdın arkasına yazdığı on dört mısralık şiir pencereden uçup sokağa düşer. Sokağa düşen kâğıdı eve getiren genç kız ile Gaspard tanışıp birbirlerine ilgi duymaya başlarlar. Genç kızın durumundan yararlanmak istemeyen şair, oturduğu evi ona bırakıp bir seyahate çıkar. Birkaç ay sonra döndüğünde her ikisi de samimi duygularını birbirlerine açar ve sevgili olurlar.⁶⁸⁵

“Nafile” hikâyesinde kayıkçıların karaya çektikleri bir sandalın gölgesine uzanan şair, sahil kenarında “iri gelincik demetleri gibi kırmızı şemsiyeler” altındaki insanları, denizde yüzmekte olan kadın ve çocukları seyre dalar. Fakat ne “şinâver kadınların çıplak bacakları, ne şemsiyelerin güneşle artan kızıllığı” pür-hülya şairin dikkatini çekmez. O, “yanı başında meltemle yelkeni şişen sandalın feryadını dinler.” Şair kendi ruh hâli ile çakıl taşlarına mahkûm kayık arasında bir benzerlik kurar. Kayık nasıl denizden mahrum

⁶⁸⁴ “Son Arzu”, Romancıklarım Yahud İşsiz Zamanın Mahsulü, s. 14-24.

⁶⁸⁵ Catulle Mendès, “Siyah Leylaklar”, (çev. Halid Ziya), Servet-i Fünun, s. 164-169.

kalıp âtil hâlde kenarda duruyor ise, şair de hayallerinden uzak düşmenin ıstırabını çekmektedir. Şairin hayal âleminde, dile gelen sandal kendini şu cümlelerle ifade eder:

Beni orada, dalgaların nevâziş-perver temevvüclerinde sallanacağım yerde ölmüş bir şey gibi niçin burada bî-hareket bıraktılar? Ben pruvamı kaldırarak dalgaların seyyal tepelerinden aşmak, sonra baş aşağı inmek isterim. Ben tanîn-perver bordama denizlerin hücum etmesini isterim. Alarga! Mademki o kadar dilber deniz, tatlı seferlere celp ve avdet ediyor, mademki yelkenim güneş altında yaldızlanacak, arkamda uzun sîmin-ber izi titretip terennüm ettireceğim, öyle ise alarga!

Hayalperver şair, sandalın daha birçok iç muhasebesini dinledikten sonra başını önüne eğerek ve karaya oturtulan bu sandal ile ortak bir kaderi paylaştıklarını düşünür.

Onun da bir yelkeni, bir gemicinin bir sandalı denize indirdiği gibi ölüm gelip bize ma'dûmî hülyamızı açıncaya kadar heyhat ki pek nafi bir yelkeni, tahattur eden, arzu eden ve lâyenkatı devr eder hülyalara doğru pür-lerziş bir yelkeni, ruhu olduğundan o da bu karaya oturmuş sandal gibi ribka-dar-ı esarettir!⁶⁸⁶

“Kim Haklı” hikâyesinde kahraman anlatıcı kadın ve erkeğin gözünden evli bir şairin mizacı ve yaşam tarzı iki farklı yönden tasvir edilir. Zevcenin gözünden bakıldığında şair koca, hiçbir makul işle meşgul olmayan vaktini manasız uğraşlarla meşgul eder. Kadın, “böyle bir şâir yerine [...] mesleği muayyen ve sabit birisiyle tezevvüc etmiş olsaydım daha mesut olacaktım” diye şikâyetlenmektedir. Şair, çoğu zaman romanlar okur, karısına bu romanlardaki kahramanların isimleriyle hitap eder. Yaşadıkları evi faydasız, modası geçmiş eşyalarla ve solmuş halılarla doldurur. Karısının modern tasarımlı eşyalarını ise tavan arasına kaldırır. Evin odalarını tablolarla, şuh heykellerle, kırık dökük antikalarla tefriş eder. Bu durum üzerine kadın, “artist demek bir parça deli demek imiş ha! Faydasız şeylerden başkasını sevmiyor; işe yarayacaklarından hoşlanmıyor!” diye düşünmeye başlar. Kendisi gibi şair arkadaşları da zaman zaman ziyarete gelirler. Bunlar; “uzun saçlı, koca sakallı, üstleri başları karmakarışık” insanlardır. Şair koca, geceleri “şiir söylemeye çalışarak, yüksek sesle bir şeyler söylenerek oda içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak” geçirir. Bir yıl boyunca gece gündüz çalışıp şiirlerini kitap hâlinde yayımlar fakat kitabı hemen hemen hiç satılmaz. Bu durum onu daimi bir hüzne sürükler. Karısı faydasız işlerle zaman öldürmektense bir işte çalışmanın onun için faydalı olacağına inanır. Birçok rica ile kendisine bir memuriyet için

⁶⁸⁶ Catulle Mendès, “Nafi”, (çev. Ali Necdet), Mekteb, s. 1078, 1080.

muvafakatname almayı başarır. Bu belgeyi sevinçle kocasına verdiğinde, şair belgeyi yırtar ve karısına karşı hiddetlenir. Karısı bu olay karşısında son derece üzülür.

Oh! Bu artistler, bu zavallı serseriler hayatı ne kadar ters anlamışlar! Ona nasihat etmek, doğru yola getirmek istiyorum. Fakat nasihat neye yarar? Lisanlarımız birbirinin aynı değil. O beni anlamaz, ben de onu anlamam... Benden nefret ettiğini gözlerinden anlıyorum. Mamaafih ona muhabbetim de vardır. İşte burası güç!⁶⁸⁷

Şair kocanın gözüyle olaylara bakıldığında ise farklı bir tablo ile karşılaşılır. Karısı, kocasıyla mizaçlarının uyuşmadığını anlattığı gibi kocası da evliliklerinin ardından arzuladığı huzura kavuşamamının üzüntüsünü anlatır.

Herşeyi düşünmüş, her tedbiri icra etmiş idim. Parisli bir kadın ile teehhül etmek istemiordum. Çünkü Paris kadınları beni korkutuyordu. Benden birçok şeyler talep edecek bir zengin zevce de istemiordum. Zevcemin münaza'ât-ı beytiyyeye sebep olacak ailesi bulunmamasını arzu ediyordum. Zevcem tahayyül ettiğim gibi idi. Kendi kendime 'tam benim aradığım evsâfi hâiz' demiştim. [...] Şimdi ise benim için bir bâr-ı tahammül-fersâ oldu.

Şair, gündüzleri yazdığı şiirleri akşam olduğunda karısına okuduğunu ve onu da kendisi ile aynı anlam dünyasına çekmeye çalıştığını anlatır. Karısı ilk başlarda onun şiirlerini ilgiyle dinleyip yorumlar yapmış fakat zamanla ilgisizleşmiş ve sıkıldığını belli etmeye başlamıştır. Kocas, karısını kendine layık bir hanım hâline sokmaya çabalasa da bir sonuç alamaz. Evlenmeden önce karısının müzikle alakadar olduğunu düşünmüş ama evlendikten sonra piyano ile meşgul olmamasını “münasebetsizlik” olarak telakki etmiştir. Genç kadının diğer güzel sanatlarla da iştiğal etmeyişi kabahat olarak değerlendirir. Karısı ile hayalindeki evliliği yapmamış olmasına teessüf eden koca, herşeye rağmen birbirlerine sabretmeleri gerektiğini söyler.

Şiirlerimi okuduktan sonra ona manalarını da izah eder ve o güzel gözlerinde şu'le-i memnuniyetin lemeâtını görmek isterdim. Bu şu'leyi daima görüyorum zannederdim. Mütâlaatını beyan etmesini talep ederek yanlış fikirlerini tashihe gayret eylerdim. Onu bana layık bir zevce, bir artist zevcesi hâline getirmeyi ne kadar arzu ettim! Fakat hayır, o anlamıyordu. Nafîle yere en büyük şairlerin en güzel âsârını ona okudum; en latîf, en ulvî eşâr-ı âşıkâneyi bile can sıkıntısı ve soğukluk ile dinlerdi.

[...]

Canını sıkın şey yalnız şiir de değil. İzdivacımızdan evvel mûsikîye aşına zannetmiştim. Teehhül eder etmez piyanoyu kapadı, mûsikîden vaz geçti... Bir

⁶⁸⁷ Alphonse Daudet, “Kim Haklı”, (Çev. Ali Reşad), Mekteb, s. 572-575.

kadın için en büyük meziyet olan mûsikîden feragat ne kadar münasebetsizdir. Gûya teehhül edince böyle şeyler ile uğraşmak münasip olmazmış.

[...]

*Birlikte yaşamaya mecburuz. Fakat yek-diğerimizi fersahlarca mesafe ayırmıştır. Birbirimize takarrüb için bir adım atmaya bile muktedir değiliz. Pek yorgun düştük... İşte hayatımız. Bu dehşetlidir!*⁶⁸⁸

“Muhabbetnameler” hikâyesinde parnasyen şairin elde ettiği şöhretin arkasındaki sır perdesi aralanır. Maurice Cabannes isimli bu adam Fransa’nın güneyindeki Bayonne kasabasında ikamet eden çiftçi bir babanın oğludur. Yedi sekiz yıl önce çantasındaki bir şiir mecmuasıyla Paris’e gelir. Bu “haris ve fakir” adam kendini tanıtmak için Quartier Latin’de bir kahvehaneye gider ve burada amatör bir aktör edasıyla kendi şiirlerini okuyup tanıtmaya çalışır. Şiirleri kimi gençlerce ilgiyle karşılanırsa da bir kısım insanlar tarafından heyecansız sözler denilerek tezyif edilir. Kendi gayretleriyle cemiyet hayatına karışır, davetli olarak gittiği yerlerde şiirlerini okur ve eğitim bakanlığında bir görev de aldıktan sonra *Béarnais Şiirleri* isimli kitabını yayımlar. Şair, yayımlanan kitabıyla arzuladığı başarıyı elde edemez. Üç yıl sonra yayımladığı *Pirene Mahsulatı* başlıklı şiir kitabıysa öncekinden “daha usandırıcı ve daha boş telakki olun[ur]”. Eser, dönemin gazetelerinde “isabet etmemiş dane” ve “kuru meyve” gibi sözlerle eleştirilir. Bu şiir kitabının ardından kısa bir süre sonra *Muhabbetnameler* isimli mektuplardan müteşekkil bir kitap yayımlar. Bu kitap büyük takdir ve hayranlıkla karşılanır. “Bir makine şairinin bir âdi nâzımın tamamen bir kadın kalbini keşfeden bu sahâif-i ateşini yazmağa nasıl muktedir olduğu kemâl-i hayretle” sorgulanır.

Olayın perde arkası ise bambaşkadır. Maurice Cabanne, Paris’e vardığının ilk iki üç ayında ekonomik açıdan zor günler yaşamış ve kendini yalnız hissetmiştir. Bu sıralarda Anna isminde bir kızla tanışır. Birbirinden hoşlanan bu iki yetişkin, güneş batana kadar sahralarda gezip sohbet ederler. Birbirlerine karşı sevgi duymaya başlar ve bir kış günü dışarıda gezilemeyeceğinden Maurice, Anna’yı Rue de Racine’deki odasına davet eder. Artık her ikisi de aşklarını ilan ederler ve buluşma mekânları Maurice’in odası olur.

Bu kız pazarlık etmeksizin, bir suret-i kat’îyyede Maurice’e teslim-i nefis etmiş ve ailesiz, himâyetsiz, yarsız yaversiz olan bu fakir çocuk, bir şair tarafından sevilmeğe haysiyetiyle kendisini her kadından mümtaz zannetmekte bulunmuştu.

⁶⁸⁸ Alphonse Daudet, “Kim Haklı”, (Çev. Ali Reşad), Mekteb, s. 575-576.

Güzel kız çalıştığı evden ancak pazar günleri olmak üzere haftada bir gün, o da birkaç saatliğine izin alabilir ve bu kısa süre zarfında Maurice'in yanında kalabilir. Onunla birlikte olamadığı anlarda hissettiği özlemi ve sevgisini ona mektuplar hâlinde yazar. Bir müddet sonra genç kızdan sıkılmaya başlayan şair, onu yüz üstü bırakır ve ayrılır. Kızdan arta kalan mektupları ise başarısız olan son kitabının ardından *Muhabbetname* başlığıyla yayınlar. Ruhsuz ve donuk şiirleriyle başarıyı elde edemeyen şair, zavallı fakir kızcağızın duygusal ve melankolik mektupları ile arzuladığı şöhreti elde eder. “Zaten takdirât-ı vicdaniye Maurice’i muztarip ediyor muydu? Ne gezer! Bir kitabı ilham etmekle onu yazmak müsavi olduğunu keşfedecek kadar sahtekârlığı yok muydu?”⁶⁸⁹

“İhtiyari Bir Vefat” hikâyesinde anlatı kişilerinin yaşam tarzlarının ve mizaçlarının tasvir edildiği sayfalarda birer şair ve yazarın portresi çizilir. Yazar anlatıcı Quartier Latin’de şair Miraz’la tanışır ve arkadaş olur. Henüz şöhret kazanamamış olan iki sanatkâr parasızlıkla boğuşurlar. Ucuz lokantalarda yemek yiyip en ucuz otellerde gayet bakımsız odalarda kalırlar. “Yirmi paralık ekmek, altmış paraya âdi bir tabak yemek ve bir küçük kadeh siyah şaraptan ibaret olmak üzere üç kuruşla da taam edebilirlerdi.” Sefalet içindeki şair Miraz ve yazar arkadaşı ise şu satırlarla tasvir edilir:

Gözleri bir daire ile muhât, benzi soluk ve uzun saçları –iktisâb-ı şan ve şöhret için payitahta üçüncü sınıf arabalarda gelen ve zaten biriktirdikleri birkaç müsveddeyi civar şehir tepelerinin birinden meydan okur gibi tâ payitahtın ortasına fırlatan bütün gençler gibi perişan idi.

Bu zamanlarda benim de derece-i kifâyede uzun olan saçlarım elbisemin yakasını yağlıyordu. Her ikimiz de yekdiğerimizi anlayacak bir hâlde idi. Miraz beni Quatre Vingt Sokağı’nda kâin yüksek odasına götürdü. Orada beni iki bin beyitle işkenceye koydu.

Ciddi söylemek lazımsa bunlar ilk leylaklar rayihasıyla meşbu bir ilham-ı baharî gibi latif bir takım eş’âr-ı şebâp idi. Bana okuduktan sonra Miraz’ın “Serbest Kuşlar” namıyla neşr ettiği bu mecmua-yı eşâr yalnız bir cilt sahibi olan şairler, mesela “Âşıkalar” sahibi Alphonse Daudet gibi, erbâb-ı zevk-i edeb nezdinde bir mevki’-i muhteremiyet muhafaza edecektir.”⁶⁹⁰

Miraz’ın parasızlık içinde geçirdiği günler “muhtasar latif hikâyeler” yazıp “ceridelerde, resâil-i mevkûterlerde” yayımlamaya başlamasıyla son bulur. Ucuz otellerde yaşamaktan kurtarır, bahçe içinde lüks bir evde yeni bir hayat kurar.

⁶⁸⁹ François Coppée, “Muhabbetnameler”, (çev. Hüseyin Sabri), Mekteb, s. 1090-1096.

⁶⁹⁰ François Coppée, “İhtiyari Bir Vefat”, (çev. Uşşakizâde Halid Ziya), Nakil II, s. 93-97.

2.3.4.2. Tiyatro Oyuncuları

“Julie Romaine”, “Fırar”, “Bir Ders”, “Metres” ve “Hane-i Metruk” hikâyelerinde tiyatro sahnelerinde boy gösteren kadın oyuncuların meşrepleri ve yaşam tarzlarına dair dikkatler, aktrislerin özellikle düşkün hayat tarzları ve günübürlük gönül maceraları eşliğinde konu edilir. “Julie Romaine” hikâyesinde bahsi geçen oyuncu kadın Julie Romaine, zamanında çok az kimsenin müessir olduğu başarılarla imza atmış, takdir edilmiş bir oyuncudur. İltifatına mazhar olabilmek için birçok defa düellolara konu edilmiştir. Altmış dokuz yaşına gelmiş olan kadın artık eski ilgiden mahrum kalarak, sahil kenarında münzevi bir hayat sürmektedir. Şairler artlarında bıraktıkları şiirlerle, musikişinaslar şarkılarıyla kendilerini hatırlatacak eserlere imza atmış olmanın bahtiyarlığı ile yaşarlar. Oysaki bir eski oyuncu için böyle bir durum söz konusu değildir. Julie Romaine’in, birçok insanın aksine, vücudu yaşlansa da kalbi yaşlanmamıştır. Hâlâ kendini yirmi yaşında hissetmekte, bu yalnız başına sürdürdüğü hayatta hayaller içinde yaşamaktadır.⁶⁹¹

“Fırar” hikâyesinde evlilik dışı birlikte yaşadığı sevgilisini terk eden tiyatro oyuncusu kadın, trende seyahat esnasında yazdığı mektupla hem sanatkâr mizacını hem de bu kimliğin insanlar tarafından nasıl nitelendiğini anlatır. Aktrislerle birlikte olan erkekler en başından bu ilişkilerinin gelip geçici bir gönül macerası olduğu fikrindedirler. Bu türden ilişkilerde günü geldiğinde çiftlerin ayrılması ve kendi yollarına gitmesi mukadderdir. Bu nedenle oyuncu kadın kendisi için “ben şu kadınlardanım ki insan onlara kendisi için değil hârice göstermek için malik olur” cümlesini sarfetmekten sakınmaz. “Az masraflı fakat imtidâd ederse çoğalmaya müstaid, sevimli bir heves hatırası: tebâh olan çiçeklerinin yeis ve matemini görmeden atılan bir demetin vereceği bir ihtisas. .. İşte kalbinde bırakacağım his”.

Son bir ayını Rouen’da geçiren kadının sevdiği adamı terk etmesinin nedeni, Paris’i ve tiyatroyu özlemiş olmasıdır. Kendi ifadesiyle ayakları üzerinde durmayı başarabilen kadınlar, “Paris kaldırımlarında koşanlar, muhtelif sebeplerden dolayı tiyatrodâ [onun] gibi müphem bazı muvaffakiyetlere nâil olan oyuncu kadınlar ne Paris’i unutabilirler, ne tiyatroyu terk edebilirler. Bu kaba, anlaşılmaz bir his, pek istersen, hayvani bir rabıta’dır: bunda marazi bir hâl vardır.”

⁶⁹¹ Maupassant, “Julie Romaine”, İrtika, s. 70, 74.

Paris'in hareketli hayatı ve özellikle tiyatro binası oyuncu kadının aklını başından alır. Heyecanla binaya girer, sahnedeki oyunu seyretmek için locaya oturduğunda seyirciler onu tanır. Seyircilerin gösterdiği iltifat ve alkışlar, kadına ait olduğu yere kavuştuğu hissini verir.⁶⁹²

“Bir Ders” hikâyesinde tiyatro oyuncusu olan Madame Victoria kendisini tiyatro sahnesinde seyreden ve onunla birlikte zaman geçirmek üzere çabalayan askerin arzusuna, insanların aktrislerle dair genel intibaları üzerinden cevap verir ve genç adamı reddeder. Genç adam olgun yaşlardaki aktriste defalarca mektup yazar ve dost olmak istediğini söyler. Bir türlü olumlu cevap alamayınca da en sonunda içinde beş bin frank paranın olduğu zarfla, onu buluşmak istediği yere davet eder. İlk mektuplara karşı müşfik ve mültefit bir nazarla bakan kadın bu son davranışı son derece kırıcı bulur.

Ne çare, bu nevi mektuplara, tezkirelere o kadar, o kadar alıştım ki bunlar bence hep bir manayı, şu meali ifade eder: Bu oyuncu kadın hevâ-perest imiş, diyorlar. Bende gençlik var, servet yok. Binâberin hiçbir tehlike melhûz değil. Haydi, bir tecrübe edelim.

[...]

Derken bana dair derhâl başka bir fikir peyda eylediniz. Benim gibi bir kadına karşı bu derece samimiyetle hareket sade-dillik olduğuna hükmettiniz. Bir zarfın içine beş bin franklık banknot koydunuz, gönderdiniz. [...] Her hâlükârda kabahatsiz bir kadıncağızı tahkir ettiniz...

[...]

*Bazı adamların tiyatro oynayan kadınlara karşı hissettikleri bu hırs-ı garib-i visal pek ziyade mücrimdir. Bir kere nâil-i emel oldular mı, artık sonunu hiç düşünmezler.*⁶⁹³

“Metres” hikâyesinde Julia, tiyatro sahnesinde henüz şöhret kazanamadığı yıllarda sevgilisi olan ve gayesine ulaşmak için mesleki bağlantılarından istifade ettiği Claudin ile yüzleşir ve aldığı bir mektupla sevgilisi Julia'nın ondan ayrılmak niyetinde olduğunu öğrenir. Genç kadının bu isteği karşısında delikanlı son derece üzülür ve sinirlenir. Kısa süre önce “hem-bezm-i safâ olduğu” kadının ayrılma fikrine ve bir yabancı gibi muamele etmesine bir anlam veremez. Sevgilisine ayrılma isteğini düşünüp taşınması için on beş gün süre vermek ister, fakat aktris kadın bu süreyi dahi gereksiz bulur. Fikrinde ısrarlı olduğunu söyler. Gazeteci adam ise olanlara hâlâ bir anlam verememektedir.

⁶⁹² Jérôme Doucet, “Fırar”, (Çev. Cenab Şahabettin), Servet-i Fünun, s. 408-412.

⁶⁹³ Kadın Mektuplar,

Julia; “Claudin’in kendisine olan muhabbetinin fevkaladeliğini bildiğinden ekseriya böyle eziyetler serzenişler ederdi. Vakit vakit darılır, fakat yine çok duramaz barışırılar idi.”

Claudin bundan birkaç sene akdem Julia’yı ilk defa olarak Paris civarlarındaki tiyatrolardan birinde görmüş, yanına almış, muharrir ve gazeteci olmak hasebiyle sâir büyük tiyatrolarda izhâr-ı muvaffakiyet eylemesi için pek çok çalışmış idi. Şimdi Julia’yı tiyatroculuk âleminde hayli tanınmış, hüsnüne inzimâm eden mahareti sayesinde hayli şöhrat kazanmış idi.

Hâlbuki kadında hissiyât ber karar değildi. Tiyatroculuk âleminde kâdem-zen olduğu zaman himayekârına, aşkına gösterdiği eser-i teveccüh yavaş yavaş zâil olmaya yüz tutmuş idi. Kadın teceddüdü pek sever idi. Yeni olmayan şeyler nazarında hayli ehemmiyetsiz görünür idi.

Son iki yıl boyunca Julia ve Claudin sevgili hayatı yaşamışlardır. Birbirlerinden hiç ayrılamayacaklarına inanmış olsalar da Julia artık “delikanlıyı kendi şöhretiyle ve maharetiyle mütenasip görm[ez]. O, nazarında pek âdi geli[r].” Diğer yandan da Claudin’i teskin etmeye çalışır. Bugün ayrılışlar da arkadaşlıklarına devam edebileceklerini, belki de ileride yeniden sevgili olabileceklerini söyler. Genç adamın tüm ısrarlarına karşılık “şimdiden sonra sana, senin gibilere ihtiyacım kalmadı. Vakıa ibtidâları bazı mertebe muâvenette bulundun ise de iki senedir kahrını çekerek onu da bilâ-meblağ ödedim. Şimdiki hâlde yek-diğerimize hakkımız kalmadı.”⁶⁹⁴ diyerek, reddeder. Genç adam hayal kırıklığı içinde evi terk ederken diğer odadan aktris kadının yeni sevgilisi odaya girer.

“Hane-i Metruk”ta eski bir asker olan Vasile, kendisi gibi Rus asıllı tiyatro oyuncusu kadını tiyatro sahnesinde seyredip ona âşık olur. Adam, her gece tiyatronun ilk sırasında oturur ve genç kızı sahnedeiken seyrederek. Oyuncu kız da oyununu oynarken göz ucuyla Vasile’i takip eder. Bir müddet sonra birlikte olmaya başlarlar. Fakat güzel aktrist performansı nedeniyle alkış alıp seyircilerin iltifatlarıyla kuşatılınca Vasile onu kıskanmaya başlar. Kıskanç adam bir süre sonra genç aktrist ile evlenir ve sevdiği kadının sahneye çıkmasına engel olur. Onu gözlerden uzak bir evde yaşamaya mahkûm eder. Böylelikle henüz mesleğinin başında iken kocasının kıskançlığı sebebiyle mesleki hayatı sona erer.⁶⁹⁵

“Güpegündüz” hikâyesinin giriş kısmında bir tiyatro aktristinin gündelik hayatı anlatılır. Güne nasıl başlayıp, sahneye çıkıncaya dek nasıl hazırlıklar yaptığı tasvir edilir.

⁶⁹⁴ “Metres”, Servet-i Fünun, s. 187-189.

⁶⁹⁵ “Hane-i Metruk”, Maarif, s. 356-359.

Güzelliğine ve mesleğindeki başarısına duyduğu güvenin onu ne gibi kibirli tavırlara sevk ettiği kaydedilir.

Yaşı otuzu bulmuştur. Fakat bu 'otuz'u da tiyatro mübâşeret saati gibi telakki etmeli. Yani otuz üçe, dörde kadar meydan vermeli.

Pazar günü oynanacak oyunda Fanny'nin bir vazîfesi var idi. Hizmetçisi Mariette sabahleyin yatak odasından acı acı çingirak sadası geldiğini işitince o gün Madame'ın pekiyi günlerden olmadığını anlamış. Alelacele Madame'ın çikolatasıyla gazetelerini getirmiş idi.

Fanny kahvaltısını yatağı içinde tenâvül buyurdu. Bu sırada gazetelerin tiyatroya ait fıkârâtını gözden süzdü. Kendinin de ikinci derecede oyun oynayan refikası hakkında da olduğu kadar methe layık görülmüş ve ismi ancak iki, üç yerde zikredilmiş idi. Mamaafih oyun umumiyetle güzel müretteb deniliyordu.

Saat on bir buçuğu çaldı. Bu kadar oldu ha! Fanny çehresini düzeltilebilmek için nihayet saat on iki de tiyatrodan bulunmaya mecburdur...

Mariette!... Madame hizmetçisini şaşırttı. Alelacele gitti.

Beceriksiz kız! Ben bu potinlerimi istedim... Daha duruyor. Haydi, hemen bir araba bul.

Fanny hazırlandı... Melâhat-i cemali yerinde... Fakat levnine bir uçukluk gelmiş. Geceki mestînin humârı olarak âlâm-ı vechiyyesinde yorgunluk âsârı nümâyân olmakta bulunmuştu.

Fanny ilkbaharın sema-yı safına, güneşin eşi'a-yı pertâbına dikkat etmeden kendini arabaya attı. Kürkü içinde büzüldü. On ikiyi beş geçte tiyatro kapısından içeri girdi.⁶⁹⁶

Kibirli aktrist henüz şöhret kazanmadığı yıllarda kendisi ile evlenip sade bir hayat kurmak isteyen talibini annesinin baskısıyla reddetmiştir. Babası her ne kadar namuslu ve düzgün bir hayat kurmasını dilemişse de annesinin ve kendisinin hırsları babasının bu arzusuna mâni olmuştur. On beş yıldır şöhret sahibi bir tiyatro oyuncusu olarak hayatını sürdürmektedir. Tiyatro sahnelerinde çokça iltifat görmüş ve dilediğince serbest bir hayat yaşamıştır. Ama artık yaşlanmaya başlamakta olduğundan bir süre sonra eskisi gibi rağbet görmeyeceğinden endişelidir. Olgun bir yaşa ulaştığı hayatının bu devresinde hırsla kapılıp sade bir hayat kurmamış olmaktan son derece pişmandır.

2.3.4.4. Müzisyen ve Bestekâr

“Fedakâr Yahud Mağlube-i Aşk” hikâyesinde müzisyen, “Bir Muhavere” hikâyesinde ise bestekâr sanatkârlar konu edilir. Bahse konu hikâyelerde ilgili kişilerin mizaçlarına dair kimi tasvirlerle de yer verilir. “Fedakâr Yahud Mağlube-i Aşk” hikâyesinde müzisyen Tonière minnetsiz bir karakter olarak okuyucunun karşına çıkar.

⁶⁹⁶ “Güpegündüz”, Servet-i Fünun, s. 120-123

Genç müzisyen orman içinde bir kulübede yaşamakta, gitar çalarak günlerini geçirmektedir. Gitar çaldığı mevkiye yolu düşen zengin bir kadın, genç adamdan etkilenir ona ilan-ı aşk eder. “Kıyafeti pejmurde ve mantosu fersûde fakat vechi latif ve sabîh bir delikanlı[dır.] Zavallının hâl-i zâhîrisi nezafetten âri idiyse de çehresinin açık esmer levniyle siyah çeşmân ve kıvrım kıvrım saçları gayet mütenâsip ve nazar-ı dikkat ve muhabbeti câlib[tir.]” Tonière “bir lokma nân ve bir cây-ı ârâm ve âmân tedarik ve bazen de birkaç para derdest eylemek için şarkı söyleyerek tese’ül eder bir aciz”dir.

Madame Hermance acziyet içinde tanıdığı bu yakışıklı sanatkâra ilan-ı aşk eder ve kendisinin gayet zengin olduğunu, onunla evlenmesi hâlinde müreffeh bir hayat yaşayacağını söyler. Fakat delikanlı “Madame ben hürriyetimi muhafaza etmek isterim. Serbestî-i vicdanımı mev’hûm bir saadete feda edemem” diyerek, bu teklifi kendine yakıştıramadığından reddeder. Bunun üzerine bir müddet sonra Madamme Lamance bütün servetini terkedip müzisyenin yanına gider ve onun istediği şartlarda birlikte olurlar.⁶⁹⁷

“Bir Muhavere” hikâyesinde “hâl-i şebâbında istihsâl-i şöhret etmiş olan” tutkulu bestekâr Étienne yirmi dokuz yaşındaki Madamme Jean Clovis’le aşk yaşamak arzusundadır. Yirmi dokuz yaşındaki kadın ise kendisini Étienne’e kıyasla yaşlı bulur ve genç adamın isteğini olumlu karşılamaz. Genç bestekâr ise aksine duygularındaki samimiyeti izah ederek sevdiği kadını ikna etmeye çalışır.

Size daima perestiş etmek, en küçük arzularınızı hissedebilmek için vakf-ı dikkat eylemek, o güzel ellerinizi öpmekî sada-yı melekânenizi dinlemek benim gayr-ı kâbil-i itmâ’ bir arzu ile meftunu olacağım saadetlerden değil midir?

- Evet, fakat bu hâl beni şu aşkınızla tasavvur ettiğiniz tarzda gördüğünüz müddet kadar devam eder. Lakin beni olduğum gibi, yani iyi kalpli, zeki, fakat letâif-i fikriyeden mahrum, âmiyane bir güzellekle güzel bir kadın gördüğünüz vakit benim hâlim ne olur? Âlem-i vücuda gelen bütün mahlukât gibi aşk da tevellüt eder, sonra dûçâr-ı za’f olur, nihayet mahv olur.

*Ah! İnsan kendisini mesudiyetten mahrum etmek için bu kadar it’âb-i zihin etmemelidir? Ben öyle hissediyorum ki sizi asla şiddeti tenâkus etmez, daima kuvveti artar, peyda-yı vüs’at eder bir aşkla seveceğim; aşk, daima teceddüd eder bir zî-hayat-ı ateş gibi damarlarımda yanacak.*⁶⁹⁸

Madamme Jean Clovis ve Étienne arasındaki konuşmalar bir müddet daha devam eder ve en sonunda Étienne, Clovis’in söylediği gibi tutkulu bestekârın arzu ettiği

⁶⁹⁷ “Fedakâr Yahud Mağlube-i Aşk”, Romancıklarım Yahud İşsiz Zamanın Mahsulü, s. 4-13.

⁶⁹⁸ “Bir Muhavere”, Nakil IV, s. 52-69.

ilişkinin en sonunda olgun kadına zarar vereceğine karar verir. Hayatın gerçekliği Étienne'in tutkularını bastırır.

2.3.4.5. Bilimadamı ve Öğretmen

“Küre-i Kameran Reb’i-i Evveli” hikâyesinde dalgın bir bilimadamının, “Ufak Bir Sadaka”da ise evlenmek isteyen orta hâlli bir öğretmenin başından geçenler nakledilir. “Küre-i Kameran Reb’i-i Evveli” başlıklı hikâyede Pomardin, kızlar için eğitim veren bir okulda fennî dersleri vermekte olan bir bilimadamıdır. Mesleğinin yoğunluğu sebebiyle son derece dalgındır. Evinde çalışmakta olan hizmetçi kadın, adamın pantolonundaki söküğü dikme işini sabaha bırakır. Mutadı dışında erken uyanan adam söküük pantolonu giyip okula gider. Dersi anlatmak üzere tahtaya kalkıp arkasını döndüğünde öğrenciler pantolonun arkasındaki deliği görür görmez kahkahalar atmaya başlarlar. Bilimadamı Pomardin’in dalgınlığı öğrenciler karşısında alay konusu olmasına neden olur.⁶⁹⁹

“Ufak Bir Sadaka” hikâyesinde tarih öğretmeni Maurice bir kereste tüccarının torununa âşık olur, evlenmek ister. Öğretmenin talebi maaşının düşüklüğü ve mesleğinin aleladeliliği sebebiyle kabul görmez. Yunan tarihi üzerine kaleme aldığı eseriyle akademi tarafından ödüllendirileceğini ve bu sayede kazanacağı itibarın sevdiği kızın ailesini ikna etmeye yeteceğini düşünür. Bu sırada talihinin yaver gitmesi üzerine büyük bir mirasa konar. Akademik kariyeri değil, ama maddi zenginliği genç kızın ailesini ikna etmek için yeterli olur.⁷⁰⁰

⁶⁹⁹ “Küre-i Kameran Reb’i-i Evveli”, (çev. Kandiyeli Nusret Hilmi), Maarif, s. 283-286.

⁷⁰⁰ “Ufak Bir Sadaka”, (çev. Hüseyin Daniş), Malumat, s. 267-269.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK HİKÂYECİLİĞİNE YANSIMALAR

3.1. ROMANTİK İHSASLAR EŞLİĞİNDE HAYATA VE TABİATA BAKIŞ

Sanatkârın tabiata bakışı ve karşısındaki manzarayı eserinde işleme tarzı bir perspektif meselesidir. Mehmet Kaplan, gelenekli edebiyat şair ve yazarının tabiatı konu edindiği eserlerinde, adeta bir minyatür yapıyormuş gibi bütün üzerinde değil ayrıntı üzerinde yoğunlaştığını belirterek, Soyut bir tabiat âlemi tasvir edilir, sunulan dekorun insanların duygularını ne ölçüde yansıtabileceği ve onlara tesir edebileceği dikkate alınmaz, der.⁷⁰¹ Yenileşme devri sanatkârının ise, “harici âlemle ruh hâllerini birleştirmesi”, “gerçekten görülmüş, duyulmuş ve sevilmiş” bir manzarayı işlemiş olması önemlidir.⁷⁰² Türk edebiyatında sanatçının tabiat ile kurduğu bu ilişkiye gerek reel perspektif gerekse de psikolojik yönüyle ilk dikkatler, Tanzimat nesli sanatkârlarıyla birlikte ve Fransız romantizminin etkisi altında girer, gelişir.⁷⁰³

Romantik akım, XVIII. yüzyılın sonunda Almanya ve İngiltere’de ortaya çıkar. Bu yeni sanat anlayışı, Fransız Devrimi’nin ardından oluşan sosyal şartlar altında Napolyon’un İmparatorluk devrinde Madame de Staël’in başını çektiği yazarlar tarafından Fransa’da ilgiyle karşılanır. Göker’in ifade ettiği üzere “akılcı tutumun yarattığı kuru, eleştirici, duygusallığı kontrol altında tutan ortam, edebiyatta muhayyileye ve duygusallığa yer verme ihtiyacını” ortaya çıkarmıştır. Romantizmle birlikte sanatkârların tabiata yöneldiği, geniş tabiat unsurlarının yanı sıra tabiatın insan ruhu ile arasındaki ilişkiye önem verildiği görülür. Klasisizm daha önce bireyin ruh dünyasını, iç doğayı konu edinmişken Romantizm için “gerçek [olan] doğadır.” Romantik şair ve yazarlar dikkatlerini iç doğayla birlikte dış doğaya çevirmişler, dış doğayı tasvir etmişlerdir. Böylece edebiyata yerel unsurları, görülen şeyleri olduğu gibi vermeyi ve pitoreski getirmişlerdir.⁷⁰⁴ Türk hikâye yazarları da Fransız edebiyatının değinilen özelliklerine koşut olarak, ilk örneklerini onlardan aldıkları hikâyelerinde romantik duyuş

⁷⁰¹ Mehmet Kaplan, “Fuzuli’den Bir Tabiat Manzarası”, İstanbul, 15 Mart 1945, S. 32, s. 11.

⁷⁰² Mehmed Kaplan, “Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmid I”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 1949, S. 3-4, s. 355.

⁷⁰³ Mehmet Kaplan, “Ekrem ve Hâmid Üzerinde Lamartine’in Tesiri”, İstanbul, 15 Mayıs 1944, S. 12, s. 4.

⁷⁰⁴ Prof. Dr. Cemil Göker, Fransa’da Edebiyat Akımları, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 28-29, 34-35.

eşliğinde aslına sadık tabiat tasvirleri yapma yoluna giderler. George Pelissier'in Romantik yaklaşımla kaleme alınan eserler için kullandığı “realisme pittoresque” kavramına yakın duran bu ifade tarzıyla, zihinlerinde yarattıkları muhayyel bir mekânı değil karşılarında hazır buldukları ve sanatlarıyla her türlü kusurdan arındırdıkları bir tabiat tasvirini ortaya koyarlar.⁷⁰⁵ Yenileşme devri yazarlarının gelenekli edebiyattan farklı şekilde uyguladıkları yaklaşım onları adeta yeni bir tabiatla buluşturmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın “Hayat-ı Muhayyel”inin ilk satırlarında bu yeni duyuş tarzının izdüşümlerini şöyle ifade eder:

*Mazi ile aramızda ebedi fırtınalarla cenkleşen büyük denizler vardı. Şimdi her şey yeniydi: hatta kalplerimiz, hatta hislerimiz, hatta ilk günlerde kubbe-i saf ve laciverdisi altında misafir olduğumuz sema-yı mükevkeb bile yeniydi. Çemenlerini çiğnediğimiz topraklar, ufuk üzerinde tersim ettiğini gördüğümüz ormanlar, rehğüzârımızı ta'tir eden çiçekler bile yeni, bâkirdi.*⁷⁰⁶

Émile Faguet, Romantik akımın çoğu defa Klasizme, Realizmin de Romantizme karşı ortaya çıkan bir anlayış olduğu kanısının önyargıdan ibaret olduğunu kaydeder. Pelissier'e atıfla Romantik sanatkarların XVII. yüzyıl yazarlarına karşı sergiledikleri saygının, onların sahip olduğu gerçeklik tasavvuruyla ilintili olduğunu, romantik edebiyatın da kendine özgü bir gerçeklik algısının olduğunu ifade eder. Bununla birlikte onların tabiatı işleyiş tarzlarında kendilerine özgü bir taraf vardır. Klasiklerin “akıl/mantık” merkezli gerçeklik anlayışı ve insan psikolojisine dair dikkatlerinin yerini Romantiklerde tabî gerçeklik ve bunun insanların duyguları üzerindeki tesiri alır.⁷⁰⁷ Romantik sanatkarlar tabî gerçekliği yer aldığı çevreden koparmadan bir bütün hâlinde duyguları resmedecek tarzda eserlerinde işlemişlerdir. Abdülgani Seni'î'nin *Akıbet-i Tevekkül*, Halit Ziya Uşaklıgil'in “Bir Demet Çiçek”, Mehmet Celal'in *Karlar Altında*, Mustafa Reşit'in *Hayal-i Şebab*, *Tesavir-i Hayat* içinde bulunan “Muhabbet-i Hâlisane'nin Mükâfatı”, “İki Müşkölpeşent”, “Duchesse Henriette” ve *Tezkir-i Mazi*'deki “Büyük Adada” hikâyelerinde tabiat bahse konu edilen tarzda romantik bir mevki olarak kullanılır. Özellikle Mustafa Reşid'in eserlerinde sevgililerin bir arada gözlerden uzak kaldıkları mahaller ormanlık ve seyirlik mekânlardır.

⁷⁰⁵ George Pelissier, *Le Réalisme du Romantisme*, Librairie Hachette, Paris 1912, p. 147-150.

⁷⁰⁶ Hüseyin Cahid, “Hayat-ı Muhayyel”, *Hayat-ı Muhayyel*, İkdâm Matbaası, İstanbul [1898] 1910, s. 2.

⁷⁰⁷ Émile Faguet, “Le Réalisme des Romantiques”, *Revue de Deux Mondes*, 1 Avril 1912, V. 8, N.3, p. 694, 698-699.

Bu değişimin ve yeni dikkatlerin çeviri hikâyelerle başladığı ve beslendiği ortamda, Türk hikâyesinde yansımalarını görmek de tabiidir. Örneğin Halit Ziya Uşaklıgil'in "Zevrak'la Ebru" hikâyesinde yirmi yaşlarında, Lamartine'in ve Musset'nin şiirlerini elinden düşürmeyen kahraman anlatıcı "ruh-ı mecruh"unu teskin ve tedavi etmek için bir sayfiyeye gider. "Dağ üstünde azîm bir bahçe ortasında [...] sabahtan akşama kadar güneşin mebzul ziyaları içinde çalkalanarak yahut geceleri berrak bir semadan üzerine dökülen bârân-ı kevâkib altında yıkanarak aşağıda mavi sularını dar ufuklara koyu yeşil dağ eteklerine kadar seren denize karşı, medîd bir temaşa-yı hulya ile düşünüyor" zannedilen bu sayfiye onun ruhen huzur bulmasında müessir olur.⁷⁰⁸ "Bir Yazın Tarihinde" ruhunu "bir levha-i şi'r ve aşkın âvihte-i teessürü" altında hisseden anlatıcı ay ışığı altında "nîm sönmüş bedr-i zerrin" gibi gördüğü kız ile ay arasında benzerlik kurar.

Mavi gözleri semanın kebûd-ı münevverine dikildi. [...] Bu elimin altındaki kamerle o başımın üstündeki kamere aynı hiss-i mestî şi'r-garâmı göndererek durdum. Ondan, o yukarıda yüzen safha-i tâbândan, güya bir menba-ı zülâl-envârın fetha-i muaşakası şeklinde semanın tâ fevkinde açılan kamerden, dalga dalga, hâleleri açıldıkça kaybolan hamelât-ı mütemevvice ile bir şelale-i leme'ât taşıyor; etrafa dağılıveren bir gubâr-ı zerrât-ı münevvere şeklinde yavaş yavaş, sâkit ve rüya-âmiz, bir sükût-ı mevvâc-ı bî-nihaye ile düşüyor, düşüyor, altında bu şelale-i münevvereyi nâ-pezîrâ-yı kanaat bir iştiha ile bel' eden azîm bir sine-i sevda gibi imtidâd eden denize dökülüyordu ve o, şu balkonun kenarında mavi gözleri semaya merkûz duran bu sarı kamer-i hâbîde-i hulya-dem onun nurdan çağlayanları altında – can-bahş ve şi'r-alûd, ruh-nüvâz ve sevda-perver dalgalar içinde yüzmek için nefesini salıveriyordu.⁷⁰⁹

Sami Paşazade Sezai'nin "İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır" hikâyesinde baharın gelmesiyle birlikte Çamlıca Tepesi'nde görülen manzara secili bir üslup eşliğinde tasvir edilir. Tabiat adeta bir sanatkâr eliyle, tepenin çevresini ve eteklerini insanların duygularını cezbedecek, "fıkr-i şairâneye mirkat-i itilâ" edecek bir manzara arz eder. Temmuz ayında seher vaktinden günün ilk ışıklarına kadar bir süre zarfında Boğaziçi'nin iki yanı romantik ihsaslar eşliğinde sunulur.

Zıynet-sâz-ı cihan olan bahar-ı ruh-perver, her yerden ziyade Çamlıca tepesinin eteklerini mâlâmâl-ı ezhar eder. Çamlıca ise lâkaydâne ve âşıkane surette bıraktığı uzun etekleriyle o mevsimde her tarafa rayihalar, çiçekler saçar. Bu etek dolusu çiçekler, Çamlıca'nın o mevki'-i-sema-karîbinin zeminine hediye-i bahariyesidir.

⁷⁰⁸ Halid Ziya Uşaklıgil, "Zevrak'la Ebru", Bir Yazın Tarihi, (haz. Kübra Andı), Özgür Yayınları, İstanbul 2005, s. 101-108.

⁷⁰⁹ Halid Ziya Uşaklıgil, "Bir Yazın Tarihi", Bir Yazın Tarihi, s. 39-40.

[...]

Gerçek! İnsan Çamlıca tepesinin o eteklerinde etrafa ihale-i nazar ettiği zaman Boğaziçi'nin iki taraftaki yeşil savâhilini dolaşarak cereyan edip giden suları, en sevdalı halecanlardan, en gizli telâkilerden, en sâkit rüzgârlardan, en rakîk bulutlardan, en hafif renklerden en büyük âlemlere kadar semada bil-cümle bedây-i kâinatı irâe eder.

Hafif mehtaplı gecede âfâk-ı laciverdîde yüzen şeffaf beyaz bulutlar gibi Büyükdere önlerinde görünerek birbirini takiple suların mailiği içinde sessiz sedasız takarrüp eden yelkenler, biraz yükseldikçe havaya kalbolan beyaz isimleriyle yolcu vapurları Boğaz'ın ortasından aşağıya doğru akar, arkalarında yine beyaz izler bırakarak geçen şirket vapurları iki taraf savâhiline yanaşıp yine ayrılır, kayıklar mevzun endam-ı dil-rübalarıyla âşıkane surette cereyan edip gider. Hep bu harekât bir sükûn ve sükûnet içinde vuku bulur. Yalnız ara sıra esen rüzgâr bir kalb-i rakikten güzar eden bir hiss-i müessir gibi bütün temaşaya bir ihtizaz ve heyecan verir. İşte bu Boğaziçi, Çamlıca'nın yilankavî yapılmış bir nehridir.⁷¹⁰

Ahmet Rasim'in "Meyl-i Dil" ve "Belki Ben Aldanıyorum", hikâyelerinde de yapılan tasvirlerle, tabiatın insan psikolojisini nasıl etkilediği gösterilir. "Meyl-i Dil'de Göksu Deresi ve civarının bahar mevsiminde aldığı canlı manzaranın insanların üzerinde bıraktığı etkiden ve duygusal coşkunluktan bahsedilir. Bahar aylarında uyanan gençlik ihtiraslarına kapılmış olan iki kişi, karşısındaki manzara ile daha da heyecanlanmaktadırlar.

İlkbahar, bağda çiçek açmış, kırdâ çimen peydâ etmiş, havada letâfet ve harâret husûle getirmiş; İstanbul feyûzât-ı tabiat ile dolarak bir ravza-i behiştîye dönmüş idi.

Gündüzleri bir feyz-i sârî türâbı der-âguş, geceleri bir nefha-i latîf, etrafı tarâvet-yâb eylediğinden safâ-yı bahar çiçeklerin inkişafından, kelebeklerin pervâzından, çimenin renk-i ahdarından, bağın, kırın, dağın bedây-i dil-nişîninden nümâyân oluyordu.

[...]

Şâdi'nin rakip olduğu sandal ağır ağır, Göksu Deresi'ne girdi. Derenin bir yanı Göksu, kasr-ı dil-ârâsının etrafındaki kır ile bostanlarla muhât, diğer yanı bazı sahil-hanelerle mahdût olduğundan, insan nazarını daima şarka atfederek, cibâl-i hâkimenin azamet ve letâfet-i mevki'îyesine dalarak bir safâ-yı câvidanî bulur.

Dere her ne kadar, gayr-i muntazam ise de ilerledikçe ve hele Baruthane Çayırı'na gidildikçe, sahil semtinde biten nebâtât ve eşcâr hoş menâzır, efkâr-ı tenezzüh-perverâne'yi tevsî' ederek gönülde bir inbisât hâsıl eder. Baruthane Çayırı

⁷¹⁰ Zeynep Kerman, "İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır", Küçük Şeyler/Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 114-115.

*ise derenin müntehâ-yı tenezzühgâhıdır. Eyyâm-ı sayfa, cemiyetli olduğundan insan
bir bakışta libasça, renkçe, harekâtça, etvârca muhtelif efrâd-ı beşere tesadîf
ederek
bu menâzır-ı latîfeden de hisse-yâb-ı ferah olur.⁷¹¹*

Sami Paşazade Sezai'nin “Hiç” hikâyesinde bütün hayatını annesinin iâşesini temin etmek için çalışan delikanlının zihni, vapurda görüp âşık olduğu bir genç kızın hayaliyle devamlı surette meşguldür. Duygularını açamamış olmanın huzursuzluğu ve onunla birlikte olabilmenin hayaliyle uyku tutmaz. Odasının penceresinden dışarıya baktığında karşısında gördüğü Boğaziçi onun ruh hâline eşlik etmekte, tabiat yer yer sevdiği kızın çehresine bürünmektedir.

Niçin “onunla” beraber Boğaziçi'nin kenarında dolaşmasın? Niçin zeminde, semada ziya-nisar olan kandillerin, kürelerin aksi şu ânı “onunla” o âb-ıhoş-cereyan-ı laciverdîde seyir ve temaşa etmesin? Niçin o ziyaları itfâ ve iş'al eder gibi görünen serin bir poyraz rüzgârının “onun” saçlarıyla oynadığını görerek mest-i ikbal-i muhabbet olmasın? Bak! Bu leyle-i bî-hâbından kulağına, yok ruhuna hafî, gayet hafî bir şeyler söyleyecek galiba... [...] Elvan-ı seher, semanın sath-ı lâciverdisinde her dakika rengini, yerini değiştirir bir takım rengârenk amûdlar teşkil eylemişti. Ruhu mest eden o tebessüm, dudakları gibi gül renginde olan bulutlar arasında yayılarak, karşı taraftaki dağları tehzib ediyor, yine o tebessüm semadan süzülüp denizin küçük dalgaları üzerinde, savâhili sevdalar içinde bırakarak uzaklaşıyordu.⁷¹²

Halit Ziya Uşaklıgil'in “Bir Demet Çiçek” hikâyesinde “şehrin dağdağa-i hayatı içinde yorulmuş dimağı[n]ı bir müddet sine-i sükûn-perver-i sahrada uyutmak üzere bir köye çekil”miş olan kahraman anlatıcı, “bahar güneşinin ratib sehab-parelerden süzülen ziyaları altında rayiha-i ruh-nevaz tabiatı” teneffüs ederken derin düşüncelere dalar. Onu dalgınlığa ve düşünmeye sevkeden manzara şu satırlarla tarif edilir:

Köyde bir derecik vardır ki kâh dağların hafâ kâh agûş-ı nazından süzülüp uzak bir bezm-i aşkın zamzeme-i neşvedarıyla dem-sâz olurmuşçasına bir teganni-i derunî ile geçer, kâh nazra-i ziya-pâşî âfâkı tutuşturan şemsin nigâh-ı tecessüstünden saklanmak isteyerek tabiatın ihmal-perverâne teşkil ettiği korucukların arasından –feşafeş-i hafîf-i dâmânını işittirmekten muhteriz bir dilber-i sevda-çîn gibi yavaş yavaş kıvrılır, nihayet toplana toplana servilerin altında râyiha-i mevtin haremghâh-ı tayararı olan kabristana bir meyl-i ukba-perestâne ile sokulur; daha sonra herşeyi sürükleyip götüren kuvve-i âcibeye mukavemet edememiş [gibi] dağlardan, korulardan, sahralardan bir hüsrân-ı

⁷¹¹ Ahmed Rasim, Hikâye ve Romanları II, Kurgan Edebiyat, Ankara 2019, s. 63, 89.

⁷¹² Zeynep Kerman, “Hiç”, Küçük Şeyler/Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I, s. 108.

elîm ile iftirak ediyormuşcasına batî bir cereyanla bî-pâyânî-i a'mak-i bahre atılır gider.

Kahraman anlatıcı seyrettiği tabiat karşısında bir yandan “reng-i hazin-i matemgirâne”ye dalmış, diğer yandan ise bu manzara onda “tahassüse bir meylan-ı şedîd” uyandırmıştır. “Tabiatın karşısında düşünmemek nev’inden olan o düşünmek içinde, insanlara benzetmeyen tahassüsât-ı fevkalade ile mebhut bir hâlde” iken iki çocuğa tesadüf eder. “İnkişafa çıkmış olan baharın karşısında hava-yı hazan ile yüz tutmuş” bu kardeşlerden erkek olan verem olup ölümün eşiğindedir. Kız ise kısa süre sonra duchar kalacağı bu hastalığın gerginliğini yaşamaktadır. Bir süre sonra Mayıs güneşi altında gezinirken mezarlığın yakınından geçtiği esnada iki taze mezarda bu kardeşlerin yatmakta olduğunu fark eder. “Dem-i taze-i bahardan” hayat fışkırırken iki masum bedeninin ölmüş olması onu üzüntüye sevk eder.⁷¹³

Mehmet Vecihi’nin *Hasbihal* hikâyesinde Kurbağalıdere civarlarında gezinmekte olan anlatıcı, ablasının başında ağlamakta olan bir küçük çocuğa tesadüf eder. Küçük çocuktan, üzüntüsüne sebep olan hikâyesini dinler. İki kardeş anne ve babalarının ölümlerinin ardından başkalarının himayesinde büyürler. Abla, genç yaşta evlendirilir ve veremden dolayı hayatını kaybeder. Çocuk da bir başkasının hizmetinde çalışarak geçimini sürdürmektedir. Anlatıcı bir müddet sonra bu küçük çocuğun da ölmüş olduğunu ve aynı mezarlıkta medfun olduğunu öğrenmiştir. Beş yıl önceki bu hatırayı yâd ettiği güz mevsiminde, kalbi yeniden aynı hislerle acı duyarken, tabiat da onun bu hüznüne eşlik eder.

Ben ağlarken, seher güneşi, hazan-ı resîde-i çemen-zârın, pejmürde-ber gülleri, perişan şükûfeleri üzerine jaleler, katreler, tabîî gözyaşları nisâr eylemişti. Tabiatın o beka-yı mütebessimânesi birkaç kere tebeddül etti. Sonra teceddüt etti. Yine tebeddül etti. Hazanlar geçti. Baharlar açıldı. Sayflar, şitâlar birbirini takip eyledi. Çiçekler açıldı, soldu. Jaleler kurudu. Lakin benim gözümünden damlayan dumu’-ı teessür, henüz gönlümün en hararetili bir noktasında âb-dârdır.

[...]

Vaktâ ki, bahar olur. Nigahı tehviz ede ede, ruhun tâ a'mak-ı hafâsında suretler, levhalar tasvir eyleyen o vadi-i latîf, kuvve-i nabitanın bütün füyuzâtını kendinde her bedî’-a-i nazar-rûbası yekdiğeriyle müsabakaya çalışır. Hazanında,

⁷¹³ Halid Ziya Uşaklıgil, “Bir Demet Çiçek”, Solgun Demet, (haz. Dilek Soğanoğlu), Özgür Yayınları, İstanbul 2006, s. 14-27.

*baharında, sayfında, sabahında değil, kışında, gecesinde, dehşetinde, zulmetinde bile başka bir letafet vardır.*⁷¹⁴

Mustafa Reşid'in *Bir Kızın Hatası* ve "İki Komşu" hikâyelerinde tabiat, mevsim ile hikâye kişilerinin mizaçları ve psikolojileri arasında kurulan ilişki romantik tabiat manzaraları eşliğinde tasvir edilir. *Bir Kızın Hatası*'ı tabiat tasvirleri ile başlar.

Latif bir sabah!

Güneşin ilk şuaat-ı gülûnu Ayestefanos çayırırlarını tezyin eden sonbahar çiçeklerinin jalelerini parlatıyordu.

[...]

*Kızlar o vasi' çemenzâr ve deryanın mültekasında, kamerin envâr-ı sîmînini bir takım peri gibi görünüyordu. O mevki ressamı, şairleri günlerce meşgul ve hayran edecek bedayi-i tabiyyeye nazırdır. Hele bir leyle-i bedirde orada durup da deryaya bakılırsa nazar, kamerin sath-ı âbda vücuda getirdiği elvâh-ı mütemevviceyi temaşa ede ede karşıda hafif bir sis içindeki Anadolu dağlarının arasına kadar sokulur, gark-ı his olur. Bu istiğrak esnasında o sisin maverasından bütün hatırât-ı maziyenin, amâl-i müstakbelenin temâsil-i latîfesi mütebessimâne arz-ı didâr eyler!*⁷¹⁵

"İki Komşu" hikâyesinde gökyüzündeki ayın sunduğu manzara şairin ruh hâline tesir eder. Fransızca hikâyelerde görüldüğü üzere, hikâyelerin en başında yapılan bu türden tasvirler adeta bir girizgâh mahiyetindedir. Tabiat tasvirleri ile hikâye kişilerinin bürünmüş oldukları ruh hâlinin zihinlerde tecessüm etmesine çalışılır.

Bahar!... Muhteşem bir gece!

Genç şair Boğaziçi'nin en ferah-fezâ bir mevki'nde bulunan sahilhanesinin balkonunda meşeden mamul bir kanepeye oturmuş, tabiatın o geceki ihtişamını temaşaya dalmış idi.

Kamer, rub'unda bulunduğundan nısf'ül-leyle doğru ufûl eyledi. Sema, latif bir reng-i laciverdî kesp etti. Nücûm-ı zâhire bir kat daha parladı.

Hafif bir cezr ü meddin hâsıl ettiği aheng-i muttariddeden başka ses işitilmiyordu.

*Şairin ruhu asumân-ı hayalin (muntika-yı beyzâ)larında hayran hayran cevelân ediyor. Lâmi' bir halka ile muhat olan ve sekiz peyki bulunan (Zuhal)den daha güzel seyyareler, zuhalin safahât-i muhtelifede mer'î o mutâd peyklerle münevver leyâlî-i latîfesinden daha hayret-efrâz geceler müşahede eyliyordu!*⁷¹⁶

Mustafa Reşid'in hikâyelerinde aynı zamanda sıklıkla tabiattaki zıtlıkların işlendiği görülmektedir. "Bu âlemde her saadeti bir musibet[in] takip etme[sinin] mukarrer

⁷¹⁴ [Mehmed] Vecihi, Hasbihâl, Artin Sardunyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1898, s. 2, 6-7.

⁷¹⁵ Mustafa Reşid, *Bir Kızın Hatası*, İstapan Matbaası, İstanbul 1894, s. 3, 18.

⁷¹⁶ Mustafa Reşid, "İki Komşu", *Tesâvir-i Hayat*, İstapan Matbaası, İstanbul 1895, s. 23-24.

olduğunu”⁷¹⁷ ihtar eden yazar, “Bir Yaz Gecesi” ve “İki Müşkölpesend” hikâyelerinde resim sanatına ait bir kavram olan “clair-obscur/ışık gölge” ifadesini kullanır. Bu ifade tarzı eşliğinde tabiatla karanlık ve aydınlığın oluşturduğu zıtlık neticesinde ortaya çıkan müessir manzaralar tasvir edilir. Çeviri hikâyelerden “Fabien-Bir Mayıs Gecesi”, “Mehtaplı Bir Gecede Deniz Perileri”, “Bir Amânın Sergüzeşti”, *Külbe-i Hindî* ve *İbn-i Sirac-ı Ahir* isimli eserlerde bahsedildiği tarzda zıtlıklar kurularak romantik manzaralar tasvir edilmiştir.

“Bir Yaz Gecesi”nde gecenin karanlığı ve ay ışığı arasında kurulan zıtlık ilişkisi üzerinden romantik duyguların tasviriyle karşılaşılır. Karanlık ve aydınlık adeta mücadele hâlinindedir. İkisi arasındaki zıtlık ilişkisi benzer şekilde yeryüzü ve gökyüzü arasında kurulur.

Başımı pencerenin kenarına dayamış olduğum hâlde kâh bu levha-yı bediayı kâh köşkün önündeki hadika-yı dilârâyı kâh semayı temaşa eyliyordum.

Bahçeye baktıkça –sevdiğim gibi- çiçeklerin de hafif bir sis içinde derin bir hâb-ı safâya dalmış olduklarını, ateş böceklerinin yekdiğerini kovaladıklarını; semaya baktıkça nücûm-ı zâhirenin –sevdiğimi taklit edercesine- tül gibi ince ve münevver bulutlara bürünmüş oldukları hâlde pek latif ve mütemevvic bir ziya neşr ettiklerini, şihâb-ı sâkıbların birbirini takip ettiklerini görüp sermest-i safâ olurdum.

*Bu temâşa-yı ruh-perver infîlâk-ı sehere kadar devam etti.*⁷¹⁸

“İki Müşkölpesend” hikâyesinde Miss Lilian Büyükdere Rıhtımı’nda bulunan yalısının penceresinden “kışın kasvet-engîz” hâline rağmen “Boğaziçi’nde daima nazarını gark-ı his eder bir güzelliği [...], bâd-ı şimalin hafif bir sis içinde yuvarladığı dalgaları” seyretmektedir.

*Hakikat! Zerafet-i mimarisi enzâr-ı bedayi’-i perestânı saatlerce temaşadan usandırmayan bu yalının pişgâhındaki havz-ı tabîi, husûsân bu havzın sedd-i dilpeziri olan dağlar sis altında (clair-obscur) usulüne ihtisası bulunan ressamı bile hayran edecek manzaralar peyda etmiştir.*⁷¹⁹

Tabiatla görülen zıtlıkların uyumu aynı şekilde genç kızın çehresine de yansır. Henüz yirmi beş yaşında olmasına rağmen “âmâl-i beşer hakkında bir takım mülâhazât-ı garibe, çehresinde istihza-âmiz ibtisam âlâmetleri husule” getirmiştir. Genç olmasına karşılık aldığı eğitim ve yaşadığı tecrübeler onun, hayata karşı yaşından büyük bir

⁷¹⁷ Mustafa Reşid, “Büyük Ada’da!”, Tezkir-i Mazi, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1886, s. 36.

⁷¹⁸ Mustafa Reşid, “Bir Yaz Gecesi”, Tezkir-i Mazi, s. 30.

⁷¹⁹ Mustafa Reşid, “İki Müşkölpesend”, Tesâvir-i Hayat, s. 58.

kavrayışa sahip olmasına sebep olmuştur. Yaştaşıları Beyoğlu'nun eğlence meskenlerini uğrak yeri hâline getirirken, o ise yalnız başına kalıp kitap okuyarak ve müzikle meşgul olarak zamanını geçirmeyi tercih eder.

Bahsi geçen zıtlık kavramının bir diğer örneği de Recaizâde Mahmud Ekrem'in *Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi*'nde görülür. Bir kış günü sevgilisi Dilara'yı kaybetmiş olmanın hüznüyle sevgilisinin mezarı başında yas tutan Muhsin Bey, kendi eliyle genç kızın mezarına dikmiş olduğu gülfidanının, donmuş mezarlık üzerinde karlar içinde gonca vermesini şairâne bir isyanla karşılar. Bir genç kız, hayatının baharında iken verem yüzünden ölürken, kış mevsiminde donmuş bir mezarın üstünde bir gülün hayat bulması onun duygularını galeyana getirir.

Muhsin'in – bu hisar üzerinde âvâre-seyr olan- tâir-i nigâhı bir kırmızı şey üzerinde birdenbire durdu. O şey ise henüz kızarmaya başlamış ve sık yaprakların arasına saklanmış bir gül goncası idi ki yeşil duvaklar içinde ihticap eder nâzenîn bir arûs-ı heveskârı andırırdı.

Bu mülâhazat ve tessürâtın medâr-ı münferidisi ise – bir kuru, bir cansız dikenin parçasını bu derecelere kadar nâil-i nisâb-ı hayât eden koca tabîat-ı feyyazanın bir zavallı kızı üç gün daha ziyade yaşatmaya muktedir olmadığındaki hikmet-i müessire idi.

Ah bağ-zar-ı letâfetin nev-reste bir fidanı olan o nev-nihal ömrü filhakîka tabiat ne kadar çabuk kuruttu ne tez mahv etti!.. Yazık!.. Ancak tabiat nedir?.. Bârgâh-ı celaleti ezelliyete kurulmuş...

Muhsin Bey soğuk havada mezar başında geçirdiği saatlerin ardından üşütmüş hâlde eve döner. Hastalanmış olarak yatağa düştüğü esnada ayın gökyüzünde saçtığı parıltı bir yandan tabiata letafet kazandırırken diğer yandan genç adamın adım adım ölüme yürüyüşünü resmeder. Doğacak olan güneşin müjdelediği sabah, onun ölüm döşeğinden kurtuluşunu müjdeleyeceği zannedilirken aksine talihinin karanlığa hapsolmasına sebep olur.

O gece tabiat gündüzki letafetin başka bir nev'ini arz ediyordu! Saat üçten sonra Kayış Dağı arkalarından semâyı sehâb-âlûd üzerinde hissölunamaz bir sîrat ile yükselip giden gâh saklanıp gâh meydana çıkan mâh-ı garrâ gunûde-i hâb-ı sükûn olan arza nur yağıdırıyor ve bu temâşâ-yı sevdâ-fezâ karşısında şeb-zinde-dâr-ı vecd ü hayret oldukları hâlde samîîni gaşy edecek bir edâ-yı hazîn ile arasına zemzeme-sâz olan bülbülller ise güya tehliât ve tekbirât ile uğraşıyordu.

[...] Ay buluttan kurtuldukça – perdesi akşamdan nasılsa açık kalmış olan bir pencereden – içeriye giren nuru doğruca Muhsin'in yatağına düşererek çocuğun – hastalığından beri sapsarı kesilen – çehresini garîbâne bir sûrette okşar ve bu cilve-i mehtâbı oturduğu yerde hayretle temâşâ eden mâder-i

*mihriban ise bu hâlden teşe'ümle ürkerek vahimesinde korkunç şeyler görürdü. [...] Lâkin sabah, O hatime-keş her intizar-ı elim... O ümid-bahş her kalb-i me'yus bir türlü olmuyordu. Nihayet ayın nurundaki kuvvet azalmaya... ufk-ı şarkî üzerinde kırmızılıklar peydâ olmaya başladı. Nâsiye-i subh-ı ümmid yavaş yavaş ağarıyordu. İşte bu esnada idi ki zavallı Muhsin dûcâr-ı sekerât oldu.*⁷²⁰

Tabiat nezdinde görülen zıtlıklar hikâyelerde yer alan anlatı kişilerinin mizaçlarında ve hayata bakış açılarında da gözlemlenir. Mustafa Reşid'in *Penbe Ferace* hikâyesinde bahriye zabiti olan iki arkadaş Cemal ve Sürur farklı karakterlere sahiplerdir. "Feylosof" lakabıyla anılan Sürur ağır başlı, olgun biridir. Cemal onu Göksu Deresi'ne eğlence için peşi sıra sürükleyip vapura bindiklerinde Cemal kadınların geçiş güzergâhının yakınında oturmayı tercih ederken Sürur, kamaralardan birine oturup kitap okumak ister. "Sürur Bey Bahriye Mektebi heyet-i talimiyyesi ser-âmedanından ve mehre-i riyâziyyûndan idi. Ulûm-ı riyaziyyeye inhimâkî hasebiyle rûfekası kendisini Newton tesmiye eylemiştir." Küçük yaşlardan itibaren vaktini fen bilimleri ve geometri öğrenmekle geçirmiştir. "Mesireler, tiyatrolar hâsılı bütün eğlenceler kendisince meçhul idi. Teganni, raks canını sıkardı. İnzivayı sever, sıhhatini telikeye koyacak derecede çalışırdı. Eyyâm-ı tatiliyyede bile bir tarafa çekilip mütalaa ile meşgul olurdu. Gazeteler, romanlar menfurı idi." Bebek İskelesi'ne vardıklarında Cemal saat henüz erken olduğundan zaman geçirmek için bir sandal sefası yapmak üzere uygun bir sandal aramaya koyulur. Sürur bu sırada bir çınar ağacının gölgesine oturup kitap okumaya başlar, fakat bahçede çalmaya başlayan müzik ve toplanan insanlar onun huzurunu kaçırrır. Saat on bir gibi sandal gezintisine başladıklarında bir başka sandalda ilgi duyduğu kadını gören Cemal, o tarafa doğru yanaşılmasını emrederken, Sürur da kayıktaki pembe feraceli genç kıza, Seher'e, dikkat kesilir ve genç kızın karanlıktaki silüetinden heyecan duyar, ondan etkilenir. Seher, "Sürur'un bütün aksi idi. Kemâl-i maharetle keman çalar, resim yapar, roman okumaktan çok mütelevviz olur, ulûm-ı tabiiyyeden bahseden kitaplardan ziyade kitab-ı tabiatı mütalaa ederdi."

Sandal sefasından keyif alan münzevi öğretmen, gezintinin ardından Beyoğlu'na gidecek olduğunu öğrendiğinde kendisinin "yabancı olduğu" bu mevkide Cemal'e eşlik etmek ister. Arkadaşının teklifine şaşırarak Cemal onu bir kadının idare ettiği pansiyona sonra da Fransız tiyatrosuna götürür. Sürur, Cemal'le birlikte hayatındaki ilkleri yaşadığı

⁷²⁰ "Recaizade Mahmud Ekrem, "Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi", Recaizade M. Ekrem Bütün Eserleri III, (haz. İsmail Parlatur, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 164-165.

bu gece, gittiği pansiyonda Cleritte isminde bir tiyatro şarkıcısı kadının elinden ilk içkisini içer. Cleritte’i dinlemek üzere tiyatroya gittiğinde, oyun bittikten sonra kadının davetlisi olarak kaldığı otel odasına çay içmeye çıkar. Cleritte’in serbest hareketlerine ve onunla kurduğu arkadaşlığın rahatlığına şaşırır. Aklına ay ışığı altında gördüğü Seher gelir. Genç kız ailesiyle birlikte yalıda, gelenekli hayatın değerlerine bağlı bir hâlde yaşarken Cleritte tam aksi yönde bir yaşantıya sahiptir. Fakat Cleritte’in vaat ettiği heyecanlar daha cazip gelir. Arkadaşlıkları zamanla sevgili hayatına dönüşür. Sürur’un Cleritte ve Seher arasındaki kıyaslamaları ise sürekli zihnini meşgul eder. Şarkıcı kadının yanındayken;

Sürur’un enzârı dahi önündeki tepeleri atlayarak Göksu’ya gitmeye çalışıyordu. Bu meşhur riyazî mahûd muâdele-i müşküleyi bir kere daha hâlde teşebbüs etti. Seher’in hayaliyle nezdinde bulunduğu hakikati yine mukayese etti. Bu defa ne hakikati ne hayali redde muktedir olamayacağına kat’iyen hükmetti.

Sürur bir cuma günü daha önce Seher’e rast geldiği mahalle gidip onu tekrar görmeyi ümit eder. Ona tesadüf ettiğinde ise sevinir. Bugünden sonra “Cuma ve Pazarları Göksu’ya devamda kusur etmediği gibi haftanın dört beş gecesini Beyoğlu’nda geçirir.” Seher’in kendini sakınması karşısında Cleritte’in serbest tavırları zamanla Beyoğlu ziyaretlerinin ağırlık kazanmasına sebep olur. Bir zamanlar yalnızca bilimsel kitaplar okuyan, müzikten hoşlanmayan ve güzel sanatları zaman kaybı olarak telakki eden Sürur artık tiyatro salonlarının müdavimi, içkili eğlence gecelerinin aranan siması hâline gelir; boş vakitlerini müzik dinleyerek ve roman okuyarak geçirir. Fakat bu durum onda huzursuzluğa sebep olur. Eski hayatına dönme arzusu yeniden canlanır fakat bunu dile getiremez. Nihayetinde Cleritte’in onu Monsieur Emile isminde bir adamla aldattığını öğrendiğinde, aradığı mazereti bulmuş olmanın sevinciyle, “Eldeva âlem-i sefahat! Elveda ey şampanya şişeleri! İşte ben yine sevgili kitaplarımdan istifadeye gidiyorum” diyerek bu sefahat âlemini ebediyen terk eder. Cleritte’e yazdığı mektupla kendisini aldattığından haberdar olduğunu ve bir daha görüşmeyeceğini kesin bir dille bildirir. Ardından bir başka mektubu da, aradığı asıl saadete kavuşmak ümidiyle Seher’in babasına hitaben kaleme alır.⁷²¹

Mehmed Celal’in *Vicdan Azapları Yahut Bilinmeyen Kıymet* hikâyesinde bahsi geçen Rabia, anne ve babasını küçükken kaybetmiş olduğundan teyzesinin himayesinde büyümüştür. Ebeveyninin sevgisinden mahrum kalan genç kız Cevdet ismindeki delikanlıya

⁷²¹ Mustafa Reşid, Penbe Ferace, Enver Efendi Matbaası, İstanbul 1893, s. 3-64.

beslediği sevgiyle kalbini teskin etme yolunu tutmuştur. Cevdet'in gönderdiği aşıkâne mektuba Rabia'nın verdiği olumlu yanıt onları bir "muhabbet-i masumane"ye sürüklemiş, bu muhabbet de "aşk-ı mecnunâne"ye dönüşüp Rabia tamamıyla kendini Cevdet'e teslim edince, delikanlının tavırlarında Rabia'nın anlam veremediği bir ilgisizlik görülmeye başlamıştır. Önceleri Rabia'nın evlenme fikrine sıcak bakan Cevdet daha sonra bu fikrinden vaz geçmiş, hamile kızı yüz üstü bırakmıştır. Cevdet'in duygularının değişiminde arkadaşı Behçet'in aracılığıyla tanıştığı tiyatro oyuncusu Juliette etkili olmuştur. Rabia ve Juliette iki zıt muhiti ve karakteri temsil eder. Juliette'in çehresinde "tebessüm-i âşıkâne" gördüğünde diğer yandan Rabia'nın "muazzeb hayali" de karşısına dikilmektedir. "Birçok kısmı cemiyet-i beşeriyeye şeref-bahş olmayan bu kadar insan (!) içinde şöyle bir hâlde bulunmasını sefaletle haml" ettiği Juliette'i bir yandan aklından çıkarmak ister, fakat gerek Behçet'in teşvik edici sözleri gerekse de Juliette'in tesir altında bırakan tavırları onun genç kadına daha fazla kapılmasına sebep olur. Tiyatro sahnesindeki kadını hayranlıkla seyrettiği esnada, "vücudu siyahlara bürünmüş, çehresi solmuş, hazin tebessümlü, fakat dehşetli bakışlı bir kadın[ın], [...] omzuna doğru eğilmiş, en katı kalpleri mahkûm-ı tesir eden bir seda ile 'istikbalimi mahvettin!' dediğini duyar gibi olur. Kendi başına kaldığında Rabia'yı yüz üstü bırakmış olmanın vicdan azabı onu sürekli rahatsız etmektedir. Bu anlarda, Juliette'in ve Rabia'nın hayalleri karşısında canı sıkılır. Juliette "sarı saçlarını çıplak omuzlarına dökmüş, mavi gözlerini Cevdet'in gözlerine atfetmiş tebessüm eyliyor!... Diğer siyah saçlarına bürünmüş, iri siyah gözleri yaşlarla dolmuş, solgun bir çehre, hüzn-engiz bir bakışla garip bir hâlde görünüyor! ..."

Bir müddet sonra, hamile olan Rabia hastalığa yakalanır ve ölür. Kısa bir süre sonra da Juliette'in kendisini Joseph adında biriyle aldattığını öğrenen Cevdet ise intihar ederek hayatına son verir.⁷²² Aldatma, ihanet temaları, verem, sefalet ve sefahat Ara Nesil'le başlayıp Servet-i Fünun anlatılarında devam eder. Bunları besleyenlerin tercüme hikâye ve romanlar olduğu kuşkusuzdur.

Halit Ziya Uşaklıgil'in "Kırk Para" hikâyesinde kahraman anlatıcı mesaisinin sonunda yorgunluğunu atmak üzere bir kahve içerek dinleneceği esnada birbirine zıt düşüncelere dalar. Geçinmek için bütün gün çalıştığına mı üzülmeli yoksa bir günü daha geride bırakıp kazandığıyla mı teselli bulmalıdır?

⁷²² Mehmed Celal, Vicdan Azapları Yahut Bilinmeyen Kıymet, Kasbar Matbaası, İstanbul 1891, s. 5-48.

Mücadele-i hayat ile memlû bir günü bitirdikten sonra bir rûze-i mesaiyi daha ikmal etmiş olmaktan münba'is itmi'nân içinde fakat taab-gûşîşin heva-yı girânı altında mahmûl ve bâtab, [...] "Hayatımda bir gün daha eksildi, bir gün daha çalışarak kaybedildi. Yahut kazanıldı, tabirlerinin tebeddülü hakikati tağyîr etmez" Evet bir gün daha bütün o geçmiş günlere iltihak için işte çekilip gidiyor ve bundan sonraya kalanlar hep böyle birer birer, yekdiğerini sürükleyerek gidecekler" hakikati bir dimâğ-ı tehî içinde donmuş bir hacet-pâre sıkletiyle dur[maktadır.]⁷²³

Günün yorgunluğunu kahve eşliğinde atan anlatıcı bulunduğu yerden annesi ve babasının ellerini tutarak caddede yürümekte olan bir çocuğu seyrediyor. Çoğun neşeli hâli ile kendi ruh hâli arasında zıtlık görür. Çocuk, "bir hâl-i fevkalade-i meserret"le anne ve babası arasında yürürken, "her hatvede bir tezelzül-i ümide, bir sukût-ı hulyaya tesadüf ede de nihayet umk-ı siyah-ı bî-nihayesiyle bütün âmâl-i mahrum-i hayatın bir kabir-i ka'r-ı nâyâbı şeklinde açılan uçuruma" doğru ilerlediğinin farkında değildir. Anlatıcının bakış açısıyla hayat sürekli kendi içinde zıtlıklar ihtiva eden bir döngü hâlinde devam etmektedir. Bugün bir çocuk kimliğiyle hayatın dağdağasından habersiz bir masum karşılaşacağı zorluklardan, yılgınlıklardan habersiz olarak ümitle yarına kavuşmaya çalışır. Seyrine dalmış olduğu çocuk iki yanında sağlam birer ağaç gibi ona destek veren ebeveyninin arasında bir sarmaşık gibidir. Varlığıyla onları mutlu ettiği gibi başından geçecek olan olaylarla zaman içinde onları sarsacak, üzülmelerine sebep olacaktır. Hâlihazırda ne denli güçlü duruyor görünseler de ona aksettirmemek için birçok zorluğa göğüs germektedirler. "Bu iki hayat yorgunu arasında güya iki yosunlu taş parçasının aralığında inkişaf ederek bir bahar sabahı güneşine gülümseyen bir çiçek neşât ve neşesiyle" çocuk, hayata atıldığında ise bu defa kendisini birçok zorlukla yüzleşmek zorunda bulacaktır.

Meslek sahibi olacak, kazancı önceleri onun için yeterli görünecek fakat bir müddet sonra daha fazlasına sahip olmayı dileyecektir. Ailesinin onun için beslediği hayallerin suya düşmesiyle kendisi de kırılacaktır. Ve bir gün gelecek, anne ve babası onun da evlenmesini isteyecek, o da bunun için can atacaktır; o zaman da önce karısının beklentilerini karşılamaya çalışacaktır. Bugün kendisinin masum bir çocuk olarak tuttuğu el, artık bir baba rolüyle kendisine ait olacak ve evladının hayatın birçok gâilesinden uzakta, masum bir yaşam sürmesi için fedakârlıklara göğüs germe sırası kendine gelecektir. Hayat bu şekilde deveran edecektir.

⁷²³ Halid Ziya Uşaklıgil, "Kırk Para", Bir Yazın Tarihi, s. 88.

3.2. HAYAT-I HAKİKİYE SAHNELERİ VE ALELADELİK

XIX. yüzyıl Fransız hikâye yazarlarından Alphonse Karr, André Theuriet, Édouard Rod, Emile Zola, François Copée ve Guy de Maupassant gibi isimlerin eserlerinde üst ve yan başlık olarak “scène de la vie réelle” tamlamasına sıklıkla rastlanır. Bernard Weinberg’e göre bu ifade ile birlikte ilgili eserin, yazıldığı dönemi yansıtan ve günlük yaşamdan alınmış gerçekçi bir kesit olduğu anlatılmak istenir.⁷²⁴

Mustafa Hayrullah’ın Maupassant ve Zola’dan yaptığı çevirilerine, Hüseyin Cahit Yalçın’ın hikâyelerini de ihtiva eden kitabına “hayat-ı hakikiye” ismini vermiş olması önemlidir. Ahmet Rasim’in “hayat-ı hakikiye” üst başlığı verdiği hikâyelerinin yanı sıra *Tecârib-i Hayat* ve *Tesâvir-i Hayat* başlıklı eserleriyle birlikte Ahmet Mithat Efendinin *Letaif-i Rivayat* külliyyatında yer alan hikâyesi için “Bir Gerçek Hikâye” başlığını tercih etmiş olması bahse konu dikkatin bir sonucu olmalıdır. Günlük hayatın içinden ve olağanüstülüklerden uzak hikâyeler yazmak devrin sanatkârları için ortak bir dikkattir. Mustafa Reşid, “müşâhedâtımın bir kaçını kâğıda nakletmek istedim, şu kitap vücuda geldi” ifadesini kaydederken;⁷²⁵ Alaybeyi-zâde Hasan Naci ise “hayal ve hakikati birbirine mezc etmeme[nin] roman [hikâye] tahririnde gözetilmesi lazım gelen de kayığın en mühimlerinden” biri olduğunu ihtar eder.⁷²⁶ Hikâye yazarları, “vaka-i adiyye”den⁷²⁷ gördükleri olayları “canlı levhalar”⁷²⁸ hâlinde nakletmek için “şuun-ı hayat”⁷²⁹ dâhilinde ortaya çıkan, “hakikate tab’an muvafık”,⁷³⁰ “sefalet-i beşeriye”ye ait⁷³¹ olayları “enzâr-ı tetkike, cemiyet-i beşeriye içinde seyyiat-ı ahlakiyenin netayic-i müthişesini” aktarmak üzere değerlendirirler. Roman ve hikâye arasındaki anlatım tarzının farklılığını sergilemesi açısından Nabizade Nazım, “Haspa”nın sonuna eklediği “Kariînime” başlıklı yazıda *Zavallı Kız*, *Bir Hatıra* ve *Hâlâ Güzel* isimli eserlerinin Fransızca “nouvelle” olarak tavsif edilen, “tafsilata tahammülü” olmayan hikâye türünden eserler⁷³² olduğunu

⁷²⁴ Bernard Weinberg, *French Realism: The Critical Reaction, 1830-1870*, University of Chicago Libraries, Chicago 1937, s. 154.

⁷²⁵ Mustafa Reşid, *Tezkir-i Mazi*, s. 3-4.

⁷²⁶ [Alaybeyi-zâde Hasan] Naci, *Serâir-i Alüftegân*, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul 1888, s. 2.

⁷²⁷ Rezaizâde Mahmud Ekrem, “Şemsa”, *Rezaizade M. Ekrem Bütün Eserleri II*, s. 176.

⁷²⁸ Nabizade Nazım, “Hâlâ Güzel”, *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*, (haz. Sabahattin Çağın-Nedret Kurudere), İstanbul 2017, s. 166.

⁷²⁹ Mehmed Vecihi, Halime, *İkdam Matbaası*, İstanbul 1897, s. 2.

⁷³⁰ Manastırlı Mehmet Rifat, *Sadakat*, Zartaryan Matbaası, İstanbul 1873, s. 1.

⁷³¹ Mehmed Celal, *Vicdan Azapları Yahut Bilinmeyen Kıymet*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1891, s. 2.

⁷³² Nabizade Nazım, “Hâlâ Güzel”, *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*, s. 242.

kaydeder. Mehmed Celal'in "edebî fıkra" alt başlığıyla yayımlanan *Olga* hikâyesinde ise yazar anlatıcının şayet roman yazacak olsa idi, olayların detaylıca tasvir edilmesinin gerekeceğini fakat naklettiği türden eserlerin olay örgüsüne ait detaylardan ve tasvirlerden sakınmasını gerektirdiğini söylemesi önemlidir.⁷³³ Belirtilen dikkatler eşliğinde ortaya konulan eserlerin okuyucu tarafından beğenilip beğenilmeyeceği de bir endişeye sebep olmuş görünmektedir. Avrupalı yazarlardan çeviriler yapmak önemli bir hizmet olarak değerlendirilirken diğer yandan Türk edebiyatının "hikâye-nüvislik çığırında hatve-i peyâm-ı terakki" olmak isteyen isimler telif eserler yazmak istemişlerdir. Fakat bu çabalarının başarılı olacağı konusunda emin olmadıklarından, şayet ilk denemeleri takdirle karşılanırsa hikâye yazarlığına devam edeceklerini ifade etmişlerdir.⁷³⁴

Fransızca çeviri hikâyelerde bazı hikâyelerin aktüel tarih kaydıyla verildiği, gerçekte var olup tanınan kişilerin ve muhitlerin isimlerinin yazıldığı görülmüştü. Bununla birlikte François Copée'nin "La Menteuse" ve Emile Zola'nın "Comme On Meurt" hikâyeleri gibi bazı eserlerde ise hikâye kişilerinin ve olayların geçtiği mekânların isimlerinin ya sadece baş harfi verilmiş ya da tamamıyla gizleme yoluna gidilmiştir. Bu eserlerde bahsedilen tarzda bir otosansür uygulanırken, olay örgüsünün geçtiği adresler gerçekte var olan yerlerden seçilir. Bu sayede nakledilen hikâyelerin gerçekçi yönleri pekiştirilmek istenir.

Hikâye anlatıcısının, olay örgüsüne gerçekçi bir hava kazandırmak için izlediği bu yol kimi Türk yazarlarınca da takip edilmiştir. "Gönül Belası" hikâyesi "1247 senesi baharında İstanbul'da kısmet aramaya Amasya'dan yola çıkan iki delikanlı [...]" diye başlar.⁷³⁵ *Serâir-i Alüftegân*'ın ilk cümlesi de, "1298 senesi Nisanının on üçüne müsadif olan bir Pazartesi günü Çamlıca ile Tophanelioğlu caddesinin arka tarafında [...]" olarak yazılır.⁷³⁶ *Afv* hikâyesinde olayın geçtiği tarih "... senesi teşrin-i evvel",⁷³⁷ "Sevda" hikâyesinde ise 30 Kanunuevvel 130*⁷³⁸ şeklinde gizlenerek verilir. *Nâ-Kâm*

⁷³³ Mehmed Celal, *Olga*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1895, s. 11.

⁷³⁴ Süleyman Tevfik, *Sevda Faciaları*, İstapan Matbaası, İstanbul 1890, s. 4.

⁷³⁵ Süleyman Tevfik, "Gönül Belası", *Sevda Faciaları*, s. 64.

⁷³⁶ [Alaybeyi-zâde Hasan] Naci, *Serâir-i Alüftegân*, s. 3.

⁷³⁷ Ali Muzaffer, *Afv*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, s. 7.

⁷³⁸ Nabizade Nazım, "Sevda", *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*, s. 132.

hikâyesinde geçen “İstanbul’da (...) caddesindeki evine girdi”⁷³⁹ cümlesinde cadde isminin verilmediği görülür. “İlk Gözyaşı,” “Mev’id-i Mülakât”⁷⁴⁰ ve “Maî Sümbül Yahut Pembe Bir Gül” hikâyelerinde benzer şekilde mekân isimleri saklanmıştır⁷⁴¹. *Bir Çiçek Demeti*’nde hikâye kişilerinin isimleri “L[am] Hanım” ve “N[un] Hanım”⁷⁴² hâlinde kısaltılır. Mehmed Celal’in “Hâlâ Seviyor Yahut İftirak”inde “Monsieur Alphonse ile karısı ...” şeklinde yazılarak⁷⁴³ evli kadının ismi zikredilmezken, *Penbe Ferace*’de hikâye içinde geçen özel isme dipnot düşülerek açıklayıcı bilgilere yer verilir.⁷⁴⁴

Marcel Prévost ve Alexandre Dumas gibi yazarların hikâyelerinde olay örgülerinin tamamının ya da bir kısmının hikâye kişilerinin mektuplaşmaları üzerine kurulduğu görülmüştü. Bu mektupların bazılarında ise aktüel tarih kaydedilmişti. Türk yazarlar, benzer şekilde eserlerinde mektuplara yer vermişlerdir. Ahmed Rasim’in “Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi”,⁷⁴⁵ Halit Ziya Uşaklıgil’in “Bir Sahife-i Mensîye”,⁷⁴⁶ “Sevda-yı Girizan”,⁷⁴⁷ “Mektup Parçası”⁷⁴⁸ ve Mustafa Reşid’in *Bir Askerin Nişanlısına Mektubu*⁷⁴⁹ hikâyelerinin olay örgüleri tamamıyla hikâye kişilerinin mektuplaşmaları üzerine kurulmuştur. “Bir Kızın Hatası”, “Hâlâ Seviyor Yahut Bir İftirak”, “Karlar Altında”, “Penbe Ferace”, “Birinci Perde”, “İkinci Nikâh”, “Solgun Demet”, “Oyun”, “Meyl-i Dil”, “Biçare Genç”, “Sevda”, “İkinci Nikâh”, “Hâlâ Güzel”, “Ali’nin Arabası” ve “Mevid-i Mülakat” hikâyelerinde ise olay örgülerinin dönüm noktalarında hikâye kişilerinin yazdıkları ve okudukları mektuplar etkili olur. Bu eserlerin bazılarında aktüel tarih verilirken, “Hâlâ Güzel”de olduğu gibi, “Fî 18 Haziran sene ...”⁷⁵⁰ şeklinde tarihin gizlendiği eserler de mevcuttur. Mektupların yanı sıra Emile Zola’nın “Le Carnet de

⁷³⁹ Ahmed Rasim, “Nâ-Kâm”, Hikâye ve Romanları III, (haz. Özgür İldeş), Kurgan Edebiyat, Ankara 2019, s. 195.

⁷⁴⁰ Mehmed Celâl, “Mev’id-i Mülakat”, Hikâyeler I, (haz. Umut Düşgün), Lakin Yayınları, s. 52.

⁷⁴¹ Mehmed Celâl, “Maî Sümbül Yahut Pembe Bir Gül”, Hikâyeler I, s. 106.

⁷⁴² Mustafa Reşid, *Bir Çiçek Demeti*, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1887, s. 21, 23.

⁷⁴³ Mehmed Celâl, “Hâlâ Seviyor Yahut İftirak”, Hikâyeler I, s. 22.

⁷⁴⁴ Mustafa Reşid, *Penbe Ferace*, s. 5.

⁷⁴⁵ Ahmed Rasim, “Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi”, Hikâye ve Romanları I, s. 71-129.

⁷⁴⁶ Halid Ziya Uşaklıgil, “Bir Sahife-i Mensîye”, Küçük Fıkralar, (haz. Ferhat Aslan), Özgür Yayınları, İstanbul 2004, s. 88-117.

⁷⁴⁷ Halid Ziya Uşaklıgil, “Sevda-yı Girizan”, Solgun Demet, (haz. Dilek Soğanoğlu), Özgür Yayınları, İstanbul 2006, s. 53-64.

⁷⁴⁸ Halid Ziya Uşaklıgil, “Mektup Parçası”, Solgun Demet, s. 130-144.

⁷⁴⁹ Mustafa Reşid, *Bir Askerin Nişanlısına Mektubu*, s. 3-14.

⁷⁵⁰ Nabizade Nazım, “Hâlâ Güzel”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 172.

Danse” hikâyesinde görüldüğü üzere bazı hikâyelerde ise hatıra ve günlük türlerinden yararlanılmıştır. “Bir Yazın Tarihi”,⁷⁵¹ “Defter-i Nâ-tamam”,⁷⁵² “Bir Eser-i Mesruk”,⁷⁵³ “İki Damla Gözyaşı”,⁷⁵⁴ “Defter-i Âmâlim”,⁷⁵⁵ “Yadigârlarım”,⁷⁵⁶ ve “Sevda”,⁷⁵⁷ hikâyelerinin olay örgüleri hatıratlar ve günlükler üzerine kurulmuştur.

Romantik duyuş tarzıyla kaleme alınan eserlerin çoğunda geniş tabiat tasvirleri, olay örgüsüne geçişte adeta bir girizgâh vazifesi görür. Hikâye kişileri tabiatın içinde yer alırlar. Bu türden hikâyelerde sıklıkla kahraman anlatıcının bakış açısıyla tabiat tasvir edilir ve duygular aktarılır. Catulle Mendès’in “Avarice” ve François Coppée’nin “La Griffe de Lion”ında görüldüğü gibi bazı hikâyelerde ise hikâye kişileri balkon, pencere ya da bir tepenin üzerinde yüksekçe bir mevkide bulunan yazar anlatıcının gözünden, seyredilen muhit ve olaylar detaylıca tasvirler edilir. Halit Ziya Uşaklıgil’in, “Son Levha” hikâyesinde evinin penceresinden Çamlıca Tepesi’ni seyreden hikâye kişinin gördükleri ve hissettikleri yazar anlatıcı tarafından aktarılır.⁷⁵⁸ “Emel-i Me’yûs” hikâyesinde yazar anlatıcı odasının penceresinden okul bahçesini seyretmeyi alışkanlık hâline getiren, çocuklarla empati kuran hikâye kişisini nakleder.⁷⁵⁹ “Beyaz Şemsiye”de rıhtıma bakan pencereden sokaktan geçen bir hanımı seyreden,⁷⁶⁰ “Penceremin Hikâyesinde” ise yeni evli komşularının geçim kavgasını ve gündelik yaşantısını uzaktan takip eden kahraman anlatıcı ile karşılaşılır.⁷⁶¹ Ahmet Rasim’in “Belki Ben Aldanıyorum” hikâyesinde genç kadın pencereden sokağı izlerken yazar anlatıcı da detaylıca bu sokağı tasvir eder.⁷⁶² “Haspa”⁷⁶³ ve “Nâ-kâm”da vapurun kamarasının penceresinden bakan anlatıcının tasvirleriyle karşılaşılır. “Nâ-Kâm” hikâyesinde, pencereden seyrettiği manzara eşliğinde “efkâr-ı mahsusaya esir olmuş” bir genç adamın gözünden deniz manzarası nakledilir.⁷⁶⁴

⁷⁵¹ Halid Ziya Uşaklıgil, “Bir Yazın Tarihi”, Bir Yazın Tarihi, (haz. Kübra Andı), Özgür Yayınları, İstanbul 2005, s. 36-55.

⁷⁵² Halid Ziya Uşaklıgil, “Defter-i Nâ-Tamam”, Bir Yazın Tarihi, s. 108-124.

⁷⁵³ Halid Ziya Uşaklıgil, “Bir Eser-i Mesruk”, Bir Yazın Tarihi, s. 170-179.

⁷⁵⁴ Ahmed Rasim, “İki Damla Gözyaşı”, Roman ve Hikâyeleri III, s. 3-10.

⁷⁵⁵ Mustafa Reşid, Defter-i Âmâlim, İstapan Matbaası, İstanbul 1891.

⁷⁵⁶ Nabizade Nazım, “Yadigârlarım”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 20-77.

⁷⁵⁷ Nabizade Nazım, “Sevda”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 132-160.

⁷⁵⁸ Halid Ziya Uşaklıgil, “Son Levha”, Küçük Fıkralar, s. 20

⁷⁵⁹ Halid Ziya Uşaklıgil, “Emel-i Me’yûs”, Küçük Fıkralar, s. 152-158.

⁷⁶⁰ Halid Ziya Uşaklıgil, “Beyaz Şemsiye”, Küçük Fıkralar, s. 178.

⁷⁶¹ Halid Ziya Uşaklıgil, “Penceremin Hikâyesi”, s. 117-129.

⁷⁶² Ahmed Rasim, “Belki Ben Aldanıyorum”, Hikâye ve Romanları, s. 259-310.

⁷⁶³ Nabizade Nazım, “Haspa”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 221.

⁷⁶⁴ Ahmed Rasim, “Nâ-Kâm”, Hikâye ve Romanları III, s. 189.

Nabizade Nazım'ın “Bir Hatıra” hikâyesinde anlatıcı “safasından gaşy olmuş deniz” ve “şevk ile cuşa gelmiş” bir çayır arasında ilerleyen trenin penceresinden “Adalar’a kadar sevk-i nazar-ı tahassur” manzarayı seyreder.⁷⁶⁵

“Mev'id-i Mülâkât”,⁷⁶⁶ “Balonda Bir Vak'a-i Âşıkâne”, “Biçare Genç”, “Mektep Arkadaşım” ve “Seyyie-i Tesamüh” hikâyelerinde, Fransızca eserlerde görüldüğü gibi hikâyeye giriş yapılacağı esnada nakledilen olaydan nasıl haberdar olunduğundan bahsedilir. *Balonda Bir Vak'a-i Âşıkâne*'de anlatıcı, “Paris resâil-i mevkûtesinden birinde okuduğu fıkra”yı⁷⁶⁷ anlatma yoluyla olay örgüsünü betimlemeye başlar. Anlatıcı, “Biçare Genç”te şahit olduğu bir olayı ve “Mektep Arkadaşım”da bir başkasından dinlemiş olduğu hikâyeyi naklettiğini söyler.⁷⁶⁸ *Seyyie-i Tesamüh*’in ilk satırları ise “Tercüman-ı Ahval gazetesinin 1279 on Rebiyülevvel Perşembe tarihli 228’inci nüshasında ikinci sahife nihayetine yakın şu satırlar okunmaktaydı”⁷⁶⁹ diye başlar. Hikâye’de “Seyyie-i Tesamüh” isminde yayımlanan bir tefrika roman etrafında cereyan eden tartışmalar ve olaylar hikâye edilir. Hikâyenin ilk satırlarında verilen bilgiler kurgusaldır. Nabizade Nazım'ın “Seyyie-i Tesamüh” hikâyesi ilk defa *Servet-i Fünun* dergisinde tefrika edilmiş, ardından kitap hâlinde yayımlanmıştır. Yazar anlatıcının hikâyeye başlarken tercih ettiği anlatım tarzı ve olay örgüsünü nakletme şekli devri için bir farklılık arayışı olarak değerlendirilebilir. Halit Ziya Uşaklıgil’in “Yelpaze Altında” hikâyesinde yazar anlatıcı eserin girişinde hikâye kişisi Süleyman Necdet’i tanıtır, o da bir hatırasını nakletmeye başlar. Nakledilen hikâye, eserin esasını teşkil ederken yazar anlatıcının buradaki rolü hikâye kişisini takdim edip, olay örgüsünün başlangıcını ve bitişini haber vermektir.⁷⁷⁰ “Birinci Perde” hikâyesinde de aynı anlatım tekniği kullanılır. Yazar anlatıcı şahit olduğu üzere, arkadaşı Mahmut Ferit ve Şarlot isimindeki Fransız kızın arasındaki gönül macerasını hikâye eder. “İzdivac-ı Mütayemmin” hikâyesinde ise ben anlatıcı yolda yürümektedirken bir arkadaşıyla karşılaşır. İsteksizce onu dinlemektedirken, arkadaşı yol üstünde bir tanıdığıyla selamlaşıp bir iki söz eder. Döndüğünde ayaküstü konuştuğu

⁷⁶⁵ Nabizade Nazım, “Bir Hatıra”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 78-79.

⁷⁶⁶ Mehmed Celal, “Mev'id-i Mülakat”, Hikâyeler I, s. 45.

⁷⁶⁷ Ali Muzaffer, Balonda Bir Vak'a-yı Âşıkâne, Kasbar Matbaası, İstanbul 190, s. 3.

⁷⁶⁸ Ahmed Rasim, “Mektep Arkadaşım”, Hikâye ve Romanları II, s. 237.

⁷⁶⁹ Nabizade Nazım, “Bir Hatıra”, Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 245.

⁷⁷⁰ Halid Ziya Uşaklıgil, “Yelpaze Altında”, Küçük Fıkralar, Özgür Yayınları, İstanbul 2004, s. 46-65.

kişinin hayatından bir kesiti hikâye anlatıcısına aktarır. Hikâyenin olay örgüsü de nakledilen bu kesit üzerine kurulur.⁷⁷¹

Hikâye yazarları açısından dikkat çekici olan bir diğer unsur ise tamamı yabancı uyruklu hikâye kişileri ile yabancı bir ülkede geçen ya da İstanbul'un levanten semtlerinde yabancı uyruklu kişilerin yer aldığı hikâyeler kaleme almış olmalarıdır. Böylelikle XIX. yüzyıl Türk toplumunda görülmesine ihtimal verilmeyen sosyal ilişkilerin betimlenmesinin yolu açılmış olmakla beraber Avrupalı yaşam tarzı ve davranış tarzları da tanıtılmış olur. Ali Muzaffer'in *Bir Sergüzeşt*, *Afv*, *Fakir-i Masum*, *Yaldızlı Kitap Yahut Mahzun Bir Kadın* ve *Balonda Bir Vak'a-i Âşıkâne* hikâyeleri telif eser olarak tanıtılmışlardır. Bu eserlerin hikâye kişilerinin tamamı yabancı uyruklu kişilerdir, olay örgüsünün cereyan ettiği yerler de yabancı şehirlerdir. *Yaldızlı Kitap Yahut Mahzun Bir Kadın*'da ise Paris'in cadde ve semtlerinden isim isim bahsedilir. Mustafa Reşid'in *Tezkir-i Mazi*'sindeki hikâyelerde İstanbul'un alafranga semtlerinde Türk ve yabancı uyruklu kişilerin yaşamış oldukları olaylar hikâye edilir. *Tesâvir-i Hayat*'ta ise Boğaziçi, Napoli ve Paris gibi muhitlerde farklı uyruklardan insanların başından geçen alelade, kısa hikâyeler yer alır. Halil Edib'in "Mazi"⁷⁷² ve "Cihaz"⁷⁷³ hikâyelerinin de olay örgüleri Paris'te geçmekte ve hikâye kişileri de Fransızdır. Ahmed Rasim'in hikâyelerinden "İhanet-i Aşk"⁷⁷⁴ta Fransa'da ve "Güzel Eleni"⁷⁷⁵de Galata'da yaşayan yabancı uyruklu anlatı kişilerinin başlarından geçenler üzerinden sunulan sosyal hayat manzaraları, reel mekânlar ve aktüel zamana dair göndermeler dikkat çekicidir. Yazarın; "Afife", "O Çehre", "Mektep Arkadaşım", "Tecrübesiz Aşk", "Biçâre Genç", "Sevda-yı Sermedî", "Gam-ı Hicran", "Asker Oğlu", "Nâ-Kâm", "Ülfet", "Belki Ben Aladanıyorum" isimli eserlerinde ise İstanbul'un alafranga sosyal hayatının farklı yönleriyle işlendiği görülür.

Hikâyelerde özellikle Türk ve Müslüman kadınların yapmasına ihtimal verilmeyen, hoş görülme-yen davranışlar başka milletlere ve dinlere mensup anlatı kişileri tarafından tatbik edilir. "Ferdinando"⁷⁷⁶da genç Marquise, üç erkek arkadaşı ile ava çıkar, avda yaralanmış ve tedavi görmekte olan bir başka erkeğin başucunda onun için kitap okur.⁷⁷⁴ "Adelina"⁷⁷⁵da genç kadın kocası için piyano çalıp şarkılar söyler.⁷⁷⁵ "Muhabbet-i

⁷⁷¹ Halid Ziya Uşaklıgil, "İzdivac-ı Mütayemmin", *Küçük Fıkralar*, s. 225-243.

⁷⁷² Halil Edib, "Mazi", *Mesire*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1890, s. 6-23.

⁷⁷³ Halil Edib, "Cihaz", *Mesire*, s. 24-34.

⁷⁷⁴ Mustafa Reşid, "Ferdinando", *Tesâvir-i Hayat*, s. 2-3, 9.

⁷⁷⁵ Mustafa Reşid, "Adelina", *Tesâvir-i Hayat*, s. 16.

Hâlisânenin Mükâfatı”nda genç bir kız tek başına gezmeye “muhtar bırak[ılır]”, sandal gezisine çıkar ve yabancı erkeklerle tanışır.⁷⁷⁶ “Bedia Hanım” hikâyesindeki on yedi yaşındaki Bedia, Miss Mac Intoch isimindeki İngiliz mürebbiyenin himayesi altında eğitim alır. İngilizce çocuk kitapları okur, müzik ve piyano ile meşgul olur. “Hayalât-ı bî-nihaye[sini], hissiyyat-ı amîkasın[ı] Beethoven, Wagner ve Belioz” gibi sanatkârlarla tatmin eder.⁷⁷⁷ “Oyun” hikâyesinde on altı yaşındaki genç “tarz-ı cedid-i edebin gençlerimizin âgûş-ı ıtlâ’ına bıraktığı romanları, tiyatroları okumaya başlar, bunlarda tasvir olunan eşhasa adeta zihninde vücut” verir. Octave Feuillet’nin Türkçeye çevrilen eserleri, Dumas Fils’in *La Dame aux Camélias*’sı ve Lamartine’in *Graziella*’sı okunan bu kitapların arasındadır.⁷⁷⁸ “Yarın” hikâyesindeki şair Süleyman Bey ise Dante’nin eserlerini okur.⁷⁷⁹

İncelemeye konu edilen yıllarda yayımlanmış olan eserlerde önceki paragrafta değinilen alışkanlıkların yanı sıra, yeni bir hayat algısının doğurduğu davranış tarzlarına yer verilir. İlber Ortaylı’nın sunduğu dikkatle, Avrupalılaşmak ve Avrupalılaşma XVIII. yüzyıldan itibaren Avrupa kıtası dışında kalan birçok ülke için sosyal bir olgudur. Ortalama seviyenin üstündeki kesimlerin hayat algısında bu olguya koşut değişimler tebarüz eder. Bu sebeple de “Batı tarzı hayat” Osmanlı özelinde ilgiyle karşılanmıştır.⁷⁸⁰ Mustafa Reşid’in *Son Salon*, Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Kanto, Bir Perde”, Halit Ziya Uşaklıgil’in “Yırtık Mendil”, Hasan Remzi’nin *Sefahat* hikâyelerinde yer alan balo, balyoz, salon ve tiyatro gibi mekânlar yeni eğlence muhitleri olarak ortaya çıkarlar.

Mustafa Reşid’in *Son Salon* hikâyesinde Louis on yaşındayken ebeveynini kaybeder. Bir tacirin himayesi altına girer. İyi bir eğitim alır, derslerinde başarılı olur. Tatil günlerinde tiyatrodan başka bir yere gitmediğinden Paris’in sehafahat âlemlerini bilmez. Paris’te eğitim aldıktan sonra öğretmenlik yapmak üzere Beyoğlu’ndaki bir okula tayin olur. Buradayken çevresindekilerin sürekli bahsettikleri salonlara karşı merakı uyanır. Nihayet bir gün, “maddeten ve manen asrımızın son solanlarına müşâbih [bu salonun] şaşaa-yı maddiyesi Louis’nin gözlerini kamaştırdı. Zalâm-ı şek içinde bulunan

⁷⁷⁶ Mustafa Reşid, “Muhabbet-i Hâlisânenin Mükâfatı”, *Tesâvir-i Hayat*, s. 49.

⁷⁷⁷ Zeynep Kerman, “Bedia Hanım”, *Rumuzü’l-Edeb/Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: 2003, s. 148-149.

⁷⁷⁸ Mehmed Celal, “Oyun”, *Hikâyeler I*, Cilt, s. 33.

⁷⁷⁹ Zeynep Kerman, “Yarın”, *Rumuzü’l-Edeb/Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I*, s. 158.

⁷⁸⁰ İlber Ortaylı, *Avrupa ve Biz*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 21-22.

maneviyatı ise ruhunu ürküttü.” Gittiği bu yerde, kadınlı erkekli otuz kırk kişinin ellerindeki kadehlerin eşliğinde kahkahaları birbirine karışmaktadır.

Sanatın bedayi’-i ahiresinden olan lambalar, rengârenk serpuşları altından neşr-i envâr-ı dilâra ederek huzzârın melâhat ve ziynetini tezyid ediyordu. Bünyân-ı iffeti zelâzel-i müthişeyi dûcâr eden bir takım muhâverât alenen cereyan ettiği hâlde ne sahîbe-i hane ne de misafirîn tarafından muâheze olunmuyordu. Bilakis birisi gaflet eseri olarak fazilet perverâne bir söz söyleyecek, bir muamelede bulunacak olursa bütün dudaklar müstehziyâne bükülürdü!

Madame’lar kendi zevcelerinden başka erkekler ile Monsieur’ler başkalarının zevceleri ile bî-muhâbâ muaşakâta germi vermişlerdi.

Genç öğretmenin karşılaştığı bu manzara karşısında ilk önce canı sıkılır. Sonrasında ev sahibesi Madame Therèse’in kızı Cecile ile sohbete koyulunca bulunduğu ortamdan keyif almaya başlar. Bu kız “Beyoğlu salonlarında hüsn, zerafet nokta-yı nazarından mümtaz idi.” Hayatında ilk defa bu tarz bir kızla tanışan genç öğretmen muhatabından son derece etkilenir. Hayatında içtiği ilk içkiyi de onun elinden tadar. Cecile onun için piyano çalıp şarkı söyler. Cecile için alelade olan bu hareket tarzı Louie’nin zihninde farklı düşüncelere sebep olur, genç kızın ona karşı meyl ettiğini zanneder. Sonraki haftalarda her Salı bu salona gitmeyi alışkanlık edinir. Fakat en sonunda, görmüş olduğu alâkanın bu türden kibar âlemlerinde sergilenen sıradan tavırlardan olduğunu öğrenir ve hayal kırıklığına uğrar.⁷⁸¹

Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Kanto, Bir Perde” hikâyesinde tiyatro salonlarında sahneye konulan, kadın oyuncuların yer aldığı müzikli oyunların insanlar üzerinde ne türden tesirler bıraktığı ve arzularını heyecana getirdiği nakledilir. “Galiz levha-yı hayalî karşısında derunî bir ateşle kavrulan genç, ihtiyar birçok sinelerden kısık bir heva-yı muharrik ihtiras”la hareket eden insanlar, “yanaklarını bir buse-i hayaliye uzatır gibi bütün kızarıklık, nar gibi dudaklarını emecek dudak arıyor gibi az açarak, iri kalçalarını dalgalandıran yarı çıplak, [...] göbek atışlarıyla bacak havalandırışlarıyla göz önünde, handân ve işve-nâk” kadınların hayaliyle tiyatrolara koştururlar. Tiyatro sahnesinde kanto seyredecek olan kalabalık bu eylemi, sanat zevki edinmek için değil sahnede yer alacak dansçı kadınların şuhluğunu seyretmek arzusuyla yerine getirir. Sanat zevkinin aksine yarı çıplak bir kadın bedenini seyredebilmeyi ve bir “muaşaka hayalini” gerçekleştirmeyi amaç edinmişlerdir. Toplumun farklı kesimlerinden gelen bu insanların kimileri “eldiven

⁷⁸¹ Mustafa Reşid, Son Salon, Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1900, s. 7-20.

takan ellerle [kimileri] ise işten bozulmuş avuç[larıyla]” gösteriyi alkışlarlar. Arzularına esir olmuş bu insanlar diğer taraftan kendi hayatlarında çok fazla şeyden fedakârlık etmek zorunda kalırlar.

Bu yolda bazen namus-ı aile ezilir, bazen sarraf senetlerinin üzerinde yürünür, bazen evde yalnız bıraktıkları zavallı bir kadının gözyaşları çiğnenirdi. Ve en korkunç bir ihtimal olmak üzere, önlerindeki serab-ı muğfel bir gün birdenbire kaybolarak, o kadar şevkle takip ettikleri bu yol mahkeme-i cinayete çıkıverirdi.

Her hafta sahneye en yakın loca tutulmak, birinci mevkinin en önüne geçilmek için ihtiyar validelerden türlü türlü kavgalarla koparılmış, evden bir şey aşırılarak satılmak suretiyle ele geçirilmiş, maaş kırdırılarak tedarik olunmuş paralar, körü körüne bir fedakârlık kokan bu melun madenler cepleri kabarttığı zaman kulaklarda bir zembere-i saadet, daha ümit verici bir surette aks eder, göz önündeki hayaller daha mültefitâne gülümserdi. [...] Bu mahkûmîn-i gaflet en murdar ihtirasların en hakir, en muî birer bendeleri hâlinde âtîyi, hâli, her şeyi unutarak bir tebessüm görmek, göbek atıldığını seyretmek için tiyatrolara kendilerini atar[lardı].⁷⁸²

Nabizade Nazım’ın “Zavallı Kız”ında ise bahsi geçen tiyatrolarda sahne alan hafif meşrepli kadınların hangi yollarla insanların mahvına sebep oldukları hikâyeye edilir. Beyoğlu’ndaki Concordia tiyatrosunun müdavimlerinden olan İhsan, tiyatroda sahneye çıkan bir kadınla ilişki kurduktan sonra, evlenme vaadiyle ümit verdiği Hesna’yı ihmal eder ve ondan yüz çevirir. Doğru yolu bulmasını ümit eden babasının verdiği harçlıklarla Beyoğlu’nun birahanelerinde ve otellerinde gününü gün eden bu adam vaadini ve yolunu bekleyen genç kızı tamamen aklından çıkarır. Hem kendisini hem de ailesini felakete sürükleyen İhsan, duyduğu vicdan azabıyla birlikte olup bitenlerin ardından teessürle maziye baktığında, peşi sıra sürüklendiği bu kadın tipini nefretle yâd eder.

Concordia’da halkın nazar-ı iştihası karşısında arz-ı endam-ı üryan eden kadınların vicdanları sarı renkli madenî şeytanların en hafif handesini aksü’l-gaye-i âmâl addetmekten ibaret olması hakikat-ı müdhişesinden kâmilten gafıl bulunduğum hasebiyle S. ...’nin bir handesine nailiyet uğrunda servetimi, ömrümü, istikbalimi heba etsem yine kendimi bu lütfâ, bu muvaffakiyete pek nankörcesine davranmış sayacağım, söylemeden bilinecek şeylerdendir. Hâlbuki S. ... avarında olan sefiller, gecelerini bir iki altına ve namus ve iffetlerini bir kadeh konyağa kurban etmeyi pek sade ve binaenaleyh pek tabî bir hareket sayarlar ve bunu kemâl-i iftihar ile yüzünüze karşı söylerler. Ben S. ...’nin arzuları, hevesleri uğrunda varımı yoğunu fedayı göze aldırmaştım.

Bu kabil mahlûklar benim gibi cahil gençleri avlamakta pek mahirdirler. Kendilerini emsali bulunmaz bir Hint kumaşı göstermek ve ilk günler bir takım ca’li istiğnalar, nazlar ile celb-i infial ve iştiha eylemek ve lüzum görülürse

⁷⁸² Hüseyin Cahid [Yalçın], “Kanto, Bir Perde”, Hayat-ı Muhayyel, İkdâm Matbaası, İstanbul [1898] 1910, s. 245.

*civanmertlik, alicenapluk komedyası rollerini kemal-i maharetle oynamak sayesinde bütün hissiyat ve âmâli kendi üzerlerine celb ve davet ettikten, yani avlarını tamam ağlarının üstüne çektikten sonra ellerinde kemal-i tedbir ile kullandıkları taalluk ipini çekip tuzağa düşürürler ve artık bilâ-zahmet pençe-i teshire geçirmiş olurlar.*⁷⁸³

İhsan, ebeveynini çocuk yaşta kaybettiğinden babasının himayesine sığınmış olan halasının kızı Hüsna'yla birlikte büyümüştür. Yaşları ilerledikçe Hüsna ona karşı samimi duygular beslemiş, İhsan'ın babası da bu iki gencin evlenmesini dilemiştir. Babasını başından savmak için Hesna'yla evleneceğini söyleyen genç adam, düştüğü sefahat âleminin sarhoşluğuyla savrulurken hem babasının servetini israf eder hem de yolunu gözleyen Hesna'nın acı dolu günler yaşamasına sebep olur. O ise bu sırada, Büyükdere'de La Pierre Otelinde kiraladığı odada S. .. ile birlikte yaşar. Dört beş aylık sefahatin ardından İhsan parasız kalınca metresine, ona hediye etmiş olduğu mücevherleri bozdurmayı teklif eder. Düşkün kadın bunun üzerine haber vermeksizin onu terk eder. İhsan eve döndüğünde Hesna'yı ölüm döşeğinde bulur, birkaç gün sonra da genç kız hayatını kaybeder.

Halit Ziya Uşaklıgil'in "Yırtık Mendil" hikâyesinde şair Mesut Hürrem Bey bir erkek arkadaşıyla birlikte İzmir'de Suriye asıllı Hristiyan bir ailenin evindeki baloya davet edilmiştir. Yazar anlatıcının balo mekânına, dans usullerine ve kadınlı erkekli kibar tayfasının birbirleri arasındaki ilişkilere dair tasvirleri bu ortamı en küçük detayına kadar tanıtır. Balonun düzenlendiği evin sahibi son derece zengin olmakla birlikte Cemile ve Feride isminde iki kızı vardır. İlki evli olup ikincisi ise nişanlıdır. Balo esnasında Cemile'ye kocası eşlik etmektedir. Feride'nin nişanlısı yurtdışında olduğundan yalnız başına eğlenmektedir. Boladaki tüm hanımlar rengerank kıyafetler giyinmişler, erkekler de frakları ile onlara eşlik etmektedirler. Balonun açılışını, ev sahibi dul olduğundan evli kızı Cemile kocasıyla birlikte yapar. Cemile,

Uzun etekli al kadife esvabıyla başında toplanmış beyaz pirinç tozuna müstağrak saçlarının üstünde bir elmas çelenge merbûtan sallanan kırmızı tüyüyle orada, genç kocasının nazar-ı gururu altında[dır]. İlk valsın resm-i iftîhâhını onlar icra edeceklerdi, bütün sair çiftler şimdi gözleri şehnişinin içinde tertip olunmuş bir set üzerinde emre âmade duran çalgıcılara merkûz sofanın etrafında rengârenk elbiseler arasında beliren siyah fraklarla duruyorlardı.

[...]

Kenarına sıkıştırılmış bir çift beyaz eldivenin boş parmakları kemiksiz bir el gibi sallanan bir klak şapka nagehan havaya fırlayarak çalgıcılara işaret

⁷⁸³ Nabizade Nazım, "Zavallı Kız", Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 116.

*verdi, o zaman pek rağbette bir vals olan Tuna Dalgaları'nın matla-ı negamât-ı mevvâcesi kemanların kaba sesleri arasında yuvarlandı gitti.*⁷⁸⁴

Cemile ve kocasının açılış valsinden sonra salondaki diğer çiftler de sahneye çıkarlar. Bazıları baloya karı koca olarak gelmiş olsalar da dans için eşleştiklerine salondaki insanlar arasından seçtikleri eşlerden herhangi biriyle de dans etmektedirler. Çoğu zaman evli çiftler başka çiftlerle eşleşerek eğlenirler. Dansa ara verildiğinde insanlar kurulmuş olan büfelere gidip istediklerini almakta ya da sigara içenler için ayrılmış olan bölmeye gidip sigara içmektedirler. Mesut Hürrem Bey, Feride'nin güzelliğinden etkilenip onunla dans için eş olmayı teklif ettiğinde genç kız pembe kaplı defterindeki listeye bakıp hangi dans için boşta olduğunu genç şaire söyler. Bütün geceyi birbirleriyle sohbet ederek, içki içip dans ederek geçirirler. Fransızca hikâyelerde görüldüğü üzere balolarda kibarlara mahsus tarzda eğlenilir ve bu eğlencenin yarınının olmayacağı, bir tek gecelik eğlence olduğu herkesçe bilinir. Mesut Hürrem Bey de birlikte eğlendiği Feride'yi o gecedan sonra bir daha görmez, hoş bir hatıra olarak yâd eder.

Hasan Remzi'nin *Sefahat* hikâyesinde sefihane ilişkilerin kurulduğu, düşük ahlaklı kadın ve erkeklerin bir araya gelip serbestçe yaşadıkları mekân bir balyozdur. Balyozlar, balolara nazaran daha alt tabakadan kişilerin içki içip, karşı cinsten kişilerle tanışıp eğlendikleri mekânlardır. Hikâye kişisi Jean, babasını küçük yaşta kaybetmiş ve annesinin gözetimi altında yetişmiştir. On dokuz yaşlarındaki genç adam annesinin üzümlü hasta olmasına sebep olan bir hayat sürmektedir. Annesi karlı kış geceleri onun eve dönmesini beklemiş, dönmediğini gördükçe de oğlunun içine düştüğü sefaletten ötürü üzüntüye kapılmıştır. Jean ise bu sırada Beyoğlu'ndaki balozlarda Mademoiselle Lorange ismindeki hafif bir kadınla gününü gün etmektedir. Tüm parasını tükettiğinde birlikte olduğu kadın onu terk eder. Eve döndüğünde annesini hasta bulur. Yaşlı kadın altı ay sonra hayatını kaybettiğinde, annesinden tevarüs eden tüm mülkünü satıp yeniden Beyoğlu balyozlarına geri döner. Mademoiselle Lorange'la tekrar birlikte olmaya başlar. Annesinden arta kalan mirası da tükettince Lorange'ın onu terketmemesi ve himayesine alması için ricacı olur, fakat bu isteği kabul görmez. Jean sefih bir yaşama mahkûm olur.⁷⁸⁵ Balyozların bizde örnekleri az görüldüğünden olacak ki yazar, genelde bu türden eğlenceler için seçilen Beyoğlu'nu ve yabancı karakterleri kullanır.

⁷⁸⁴ Halid Ziya Uşaklıgil, "Yırtık Mendil", Bir Yazın Tarihi, s. 72.

⁷⁸⁵ H[asan] Remzi, *Sefahat*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul 1893, s. 5-16.

Mustafa Reşid'in "Tepebaşı Bahçesinde" hikâyesinde XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla İstanbul'da ortaya çıkan yeni yaşam alanları olarak Tepebaşı ve Taksim bahçelerine dikkat çekilir. Aşıkâne ilişkiler, serbest yaşam ve yeni zevkleri anlatmak için yeni mekânlar seçilir, tabiatla birlikte duygusal etki oluşturulmaya çalışılır. Taksim bahçesi; "lapiska saçlı, mavi gözlü, ten-dürüst, şuh meşrep", Tepebaşı bahçesi ise "siyah saçlı, ela gözlü, nârin yapılı, beyaz çehreli mahzun, esmer güzeli kadar mütessir" bir genç kıza benzetilir. "Hazin olan şeyleri severim" diyen yazar, Tepebaşı'nın havanın müsait olduğu pazar günleri son derece kalabalık olduğunu söyler.

Kadınlarla erkekler karma karışık bir hâlde olup kâh oturur, kâh gezerlerdi. Yollar dar olduğundan gezilir iken bazen hafif müsâdemeler vukua gelir. Bazen de – galiba kasten- iki kol yekdiğerine temas ettiği sırada parmaklar birbirine hafifçe sıkırlar idi. Bu gibi temaslar, müsâdemeler, ekseriya çehrelerin rengini değiştirirdi.

[...]

Vakia güzelden çok çirkin görülüyordu. Lakin o çirkinler de güzellerin hüsnünü artırıyor. Bu hikmete mebni olmalıdır ki ekser ressamalar güzel bir kız tasvir ettikleri zaman tesir-i hüsnünü tezyîd için yanına bir de çirkin koca karı tersim ederler.

Hafif hafif vezan olan bâd-ı şimâlî orta yerdeki fiskiyenin suları ile yapraklarla, bazı perişan saçlarla ipek fistanlarıyla oynayarak güzel güzel manzaralar teşkil ediyordu.⁷⁸⁶

"Büyük Ada'da!" hikâyesinde birlikte vakit geçirmek isteyen "fırarilerin iltica" ettikleri âşıkâne mahal, Büyük Ada'dır. Adada geçirilen gece boyunca âşıklar kaldıkları evin penceresinin önünde oturarak "cezire-yi hâdrayı kucaklamış olan o derya-yı dil-rübâyı öpmek arzusıyla semadan inen bulutlatın suret-i tenezzülünü saatlerce temâşa" ederler. Sabahleyin ise birlikte adanın dört bir yanını, gayet serbestçe hareket ederek, birbirleriyle alakadar olarak dolaşırlar. Orman içinde gezinirken İstanbul'da karşılaşamayacakları güzellikler içinde olmanın zevkiyle kimi zaman Victor Hugo'nun kimi zaman ise Fénelon'un eserlerinden, Romeo ve Juliette'den bahsederler. Güneş batıp ayın ışığı ormana yansıdığı anda birbirleriyle mahremiyetlerini de paylaşmış olurlar.

Kamer, bedir hâlinde bulunduğundan çam ağaçlarının yaprakları arasından hâsıl ettiği manzara top çehreli bir kızın neftî bir tül altından görünüşüne benziyordu. Tulû-ı kamerden sonra her şeyin manzarası değişti. Cezire başka bir hüsn, başka bir letâfet kespetti. Kendimizi bu âlemin hâricinde, seyrine doyulmaz bir âlem-i bedâyi içinde görmeye başladık.

⁷⁸⁶ Mustafa Reşid, "Tepebaşı'nda", Tezkir-i Mazi, s. 6-7.

*Güneşin tulûuna kadar çamlıkta kaldık. Bir meşcereyi hacle-gâh ittihaz eden âşık-ı maşukun münevver bir geceyi nasıl geçirmeleri lazım gelirse biz de o geceyi öyle geçirdik.*⁷⁸⁷

Mustafa Reşid'in hikâyelerinde sıklıkla karşılaşılan Büyükdere, millet bahçeleri gibi XIX. yüzyıl ortalarında kentleşme programları çerçevesinde tanzim edilmiş yerleşim yerlerindendir. Bu muhitte levantenlerin ve farklı milletlerden kişilerin önemli oranda nüfus yoğunluğu söz konusu olmuştur.⁷⁸⁸ “Bella Vista”nın hikâye anlatıcısına göre “Boğaziçi pay-ı taht-ı letâfettir. Büyükdere ise Boğaziçi'nin pay-ı tahtıdır”. Boğaziçi'nde gezmeye değer iki yer vardır. Bunlar Tarabya ve Büyükdere'dir. Büyükdere'ye Tarabya üzerinden gidilir ve burası yaz aylarında özellikle pazar günleri insan kalabalığı ile dolup taşar. Bu muhitin en latif mekânlarından Mesar Burnu'nda insanların oturabilecekleri ve “o derya-yı dilrûbâyı temaşa” edebilecekleri kahvehaneler mevcuttur.⁷⁸⁹

“Büyükdere'nin Venüsü”nde olay örgüsü Büyükdere'de geçer. Hikâyede ihtar edildiği üzere bu muhitte yazları ikamet edilir; Ekim ayından sonra ise Beyoğluna dönülür, Tepebaşı ve Taksimde vakit geçirilir. Yaz ayları boyunca tabiat ve deniz insanlar için eşi bulunmaz manzaralar sunar. Şair mizaçlı hikâye anlatıcısı bu muhitte bir gece boyunca seyrettiği manzarayı şöyle tarif eder:

*Bir gece erkence sahile inmiştım. Tenha idi. Kamer henüz tulû ediyordu. Ziyasına hâil olan bulutları paralayarak küremizi tenvire çabalıyordu. Fakat o aralık gelen ziya, zulmetle karışık olduğu için, garip bir manzara teşkil ediyordu. Semada teşekkül eden o levha-yı şâirânenin deryadaki aks-i mütemevvici bile ressamaları çıldırtmaya kâfi idi.*⁷⁹⁰

Gece boyunca ay ışığı altında ya karadan manzara izlenir ya da sandalla mehtaba karşı denize açılır. Büyükdere gündüzleri ise ağaçlık alanları, bahçeleri ve her tarafta ötüşen kuşlar eşliğinde “cereyan eden muhâvereler, şâirâne olmaktan ziyâde aşıkâne”dir.

XVIII. yüzyılda, Lâle Devri'nde görülen yoğun yapılaşmanın sonucunda Yeniköy, Tarabya ve Büyükdere çoğunlukla yabancı milliyetten insanlara ait yalıların bulunduğu mahaller olmuştur.⁷⁹¹ “İki Müşkülpesend” hikâyesinde Miss Lucien “Büyükdere rıhtımına zînet-bahş olan” bir yalıda yaşamaktadır.

⁷⁸⁷ Mustafa Reşid, “Büyük Ada'da!”, Tezkir-i Mazi, s. 36.

⁷⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. İlhan Tekeli, “İstanbul'un Modernleşme Hikâyesi”, TDV Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul 2015, C.1, s. 191, 199-200.

⁷⁸⁹ Mustafa Reşid, “Bella Vista”, Tezkir-i Mazi, s. 43-44.

⁷⁹⁰ Mustafa Reşid, “Büyükdere'nin Venüsü”, Tezkir-i Mazi, s. 53-54, 62.

⁷⁹¹ A. Fulya Eruz, “Yalı”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C.43, s. 301.

Zerafet-i mimariyesi enzâr-ı bedâyi-perestânı saatlerce temaşadan usandırmayan bu yalının pişgâhındaki havz-ı tabîî, hususen bu havzın sedd-i dil-peziri olan dağlar sis altında (claire obscure) usûlüne ihtisası bulunan ressamı bile hayran edecek manzaralar peyda etmişti.

Yalı; konumu, mimarisi kadar içinde yaşayanlar ve adetleri açısından da farklılık arz eder. Bu yalı, dedesinden kalan mirasla hayatını idame eden, çalışmaya gerek duymayıp henüz kırk yaşında kendisi için bir emekli hayatı tesis etmiş olan bir adam tarafından yaptırılmıştır. Genç kızın babası, miras aldığı serveti büyütmeyi ya da kendini meşgul edecek işlerle ilgilenmeyi manasız bulur. Büyükdere’de bu yalıyı yaptırdığı gibi civarda da bir çiftlik inşa ettirmiştir. Yalnızlığı sever, vaktini kitap okuyarak geçirir, bilimsel konulara meraklı olmakla beraber zaman zaman ava çıkar. Yalıdaki hizmetçiler İngiliz’dir ve ev sahipleriyle de İngilizce konuşurlar.

Miss Lucien, annesi ve babasının terbiyesine uygun şekilde yetişmiştir. Sarışın, mavi gözlü genç kız yaşının fevkinde bir hayat tecrübesine sahiptir. “Bir takım mülâhazât-ı garibe çehresinde istihza-âmiz ibtisâm alametleri husule” getirmiştir. On yıllık uzun bir eğitiminin yanı sıra onu kuşatan maddi ve manevi şartlar mizacının şekillenmesinde müessir olmuştur. Ailesi ile yaz kış Büyükdere’de ikâmet etmekte, bütün vaktini okuyarak ve araştırmalar yaparak geçirmektedir. Piyano çalabildiği gibi güzel sesiyle de notalara eşlik etmektedir. Evlilik konusunda kararsız davranan Lucienn’in ailesi, evleneceği kişiyi kendisinin tercihiğine bırakmışlardır. En fazla keyif aldığı şey ise zarifane tertip edilmiş kütüphanesinde Londra’da imal edilmiş masasının başında “İngilizce yahut Fransızca mevkût-ı resâil-i musavvereyi, Shakespear’in, Lord Byron’un, Victor Hugo’nun, Lamartine’in âsâr-ı manzumesini mütâlaa” etmektir.⁷⁹²

Realist yaklaşımının bir sonucu olarak bazı eserlerde içinde bulunan mekân ile hikâye kişilerinin sosyoekonomik durumları arasında ilişki kurulduğu görülür. Ahmet Rasim’in “Tecarib-i Hayat” ve “Endişe-i Hayat” hikâyelerinde yazar anlatıcının perspektifinden detaylı mekân tasvirleri ile karşılaşılır.

Oda bir kadife kanepa, birkaç koltuk, muuntazam bir boru ile müzeyyen duvarlarına kıymetdâr halılar asılı, güzelce mefrûş edilmiş, biraz ufak bir mahal olup kapıdan girildiği zaman tâ karşıda gencin büyük ve fevkalade bir surette çerçevelenmiş resmi nazar-ı zâ’ire göze çarpar. Tavanı münakkaşât-ı müzehhebe ile tezyîn edilmiş, yan duvarları altın çubuklu kâğıtlarla kapanmış olduğu gibi borunun üzerindeki iki madeni lamba ile dahi tenvîr edilmiştir.

⁷⁹² Mustafa Reşid, “İki Müşkölpeşend”, Tesâvir-i Mazi, s. 58-65.

*Bahçeye nâzır olan iki penceresi önünde en latif saksılar içinde konulmuş sardunyalılarla köşenin birinde büyücek bir kap derûnunda dahi iri yapraklı kırmızı çiçekli nebât bulunuyordu.*⁷⁹³

Endişe-i Hayat'ta betimlenen oda ve eşyalar aynı zamanda hikâye kişilerinin içinde bulundukları ruh hâlini yansıtmaya yarar. Hapisteki kocasını aldatmakta olan kadın, âşıkı ile kendi evinde uyumaktadır. Gece karanlığında tasvir edilen odaya ilk girildiğinde dikkati çeken ilk eşya kapıdan girilince sağ tarafta odanın bir kısmını işgal eden ceviz karyoladır. “Gecenin sükûn-ı müthiş bu iki vücudun pasban-ı esrarıdır. Nazar-ı şeriat burada bir hıyanet görüyor. Nazar-ı hikmet [ise] bunu muhakeme” ediyor...”

*Köşede duran lambanın etrafa aksettirdiği ziya odayı kısmen tenvir etmiş idi. Ziya membaındaki parlaklığı kayıbede ede intişar ettiğinden her tarafını iyiden iyiye tenvir edememiş idi. Kıyılarına doğru serpilen zıll-ı hafif ile pencerelerden nüfuz eden zalâm-ı kesif acib bir tezat hâsıl etmiş, iskemlelerin, duvara asılmış eşyanın gölgeleri bir suret-i garibede uzanmış idi.*⁷⁹⁴

Hayat-ı Hakikiye Sahneleri üst başlığıyla yayımlanan *Belki Ben Aldanıyorum*'da Bedia isimindeki kadın, gençlik yıllarında gayet zengin bir babanın kızı olarak müreffeh bir hayat sürmüştür. Kibar âlemlerinde bulunmuş, günlerini eğlencelerle geçirmiştir. Babasının ölümünün ardından annesinin de eğlence ortamlarına düşkün olması nedeniyle servetleri kısa zamanda tükenir. Bedi bu sırada zengin beylerle birlikte olmaya ve onların paralarını sömürerek, eski düzenlerini devam ettirmeye çalışır. Bir müddet sonra ise Alexandre Dumas-Fils'in *Kamelyalı Kadın* romanını defalarca karşılıklı okudukları bir kalem efendisi ile gönül macerasına tutuşur. Kendini romandaki hafif kadına benzetir. Kalemde çalışmakta olan gençle olan evlilik dışı ilişkisi sona erdiğinde, para karşılığında başka erkeklerle birlikte olmayı alışkanlık hâline getirir. Bahsedilen sefaletе düştükten sonra yaşadığı eve dair yapılan tasvirler onun içinde bulunduğu ahlaki sefaletе de gayet uygundur. Yazar anlatıcı, “Geçin. Biraz daha ilerleyin. Sağ tarafınızda sokak başındaki virâneye nazır, köhne bir ev görürsünüz. İsterseniz çat kapı içeriye giriniz.” cümleleriyle bu sefil haneyi tasvir eder.

Görüyorsunuz ya. Biraz harap olmakla beraber oldukça vâsi. Toprak avlusu loş. Alt odaları karanlık. Tertibât ve tezyinâtta mahrum. Orta kapıdan sonra malta döşeli bir avlu daha var. Merdivenleri her hatvede gıcırıyor, korkulukları oynuyor. Sofada şâyân-ı nazar bir şey yok. Yalnız bir Amerika saati

⁷⁹³ Ahmed Rasim, “Tecârib-i Hayat”, Hikâye ve Romanları II, s. 111-112.

⁷⁹⁴ Ahmed Rasim, “Endişe-i Hayat”ı”, Hikâye ve Romanları I, s. 285.

tik tak edip duruyor. Hatta saat başı imiş. İşittiniz ya. İkiyi vurdu. Nafile zahmet edip de daha çıkmayın. Yukarı kat da bunun ayıdır

[...]

Burada her oda başka bir hizmete tahsis edilmiştir. Gelin, evvela intizâr odasına girelim. Epeyce vâsi duvarı kâğıt kaplı. Onun için ötesinden berisinden büzülmüş, bozulmuş. Sağda bir konsol. Üzerinde müstatilî, ceviz çerçeveli bir ayna. Önünde birkaç bardak. Tepesinde bir dal-ı şâbb. Yan tarafında mavi tül örtülü bir çiçeklik, ortada iri, yüksek bir bakır mangal. Kadifesinin havı dökülmüş yan yana iki koltuk. Bir hasır iskemle. Pencerelemin kenarında minder. Kumaşının rengi, nevi, çiçekleri sakız gibi beyaz patiska pûşide altında nihân.

[...]

Bu oda âdeta yatak odasıdır. Eski, ceviz bir karyola en büyük eşyasındandır.

Bir tarafı azıcık çökmüş, pek çok yıpranmış olduğuna delâlet edecek sûrette kirli bir manzara almış ise de yorgan, yastık gibi teferruâtı son derece temiz. Ortada aşağı mangalın aynı bir mangal. Köşede ufak bir lavmana. Yine pencereler hizasınca bir minder. Duvarda zincirli bir saat, Rusya'da kurt avını musavvir basma bir tablo. Karyolanın dayandığı duvarda sade bir çerçeve içinde bir fotoğraf.

Kapıyı halecân içinde çaldı. İçeriye girdiği anda merdiven başında zevcesi olduğu tebessüm-i lâubâliyânesinden aşikâr olan uzun boylu, sarışın saçları zülüf hâlinde kesik, beyaz tenli, zer-endüd kaşlı, mavi gözlü, ufak burunlu, biraz kalın dudaklı, çukur çeneli bir kadına tesadüf etti. [...] Üzerine giydiği tül dekolte urbâsıyla bir kat daha tezâhür edecek meyân-ı nâziki, kollarının tavr-ı dil-firibini, yâl ü bâli ile bir levha-i şehvâniyi tecessüm ettirmiş.

Ayakta durmuş, üzerine tül den dekolte hem de üryan denilecek derecede açık, en son moda muvâfik olarak yanları tenteneli bir urba giymiş, beli gayet zarif bir kemerlerle sıkılmış, korsesi sineline asılmış, diğer eli vaz'-ı dil-firibâne ile yanına sarkmış, müdevver omuzları safiyetiyle meydana çıkmış, biraz mülahham, saçlarını başına toplamış, az çatık kaşlı, büyük gözlü, fakat ârâm-sûz bakışlı, ufak burunlu, gonca, mütebessim dudaklı, tavrı vaz'-ı dil-âşûb bir kadın olduğunu gördü.⁷⁹⁵

Ahmet Rasim'in "Güzel Eleni" hikâyesinde sefahat düşkünü kalplerin uğrak yeri olan Galata "velvele-zâr aheng-i mütenevvi'i, şamatası, sedaları [...] bir takım hararetli, sûzişli, cünûn-âzmâ kulûb-i sefiheye makarr" olarak tavsif edilir. Galata'nın "menâzır-ı sefâhat-alûdu ne derece şâyân-ı hazer bir mahal ise böyle yerlerin nazar-ı dikkate arz ettiği numûne-i sefâlet dahi o derece bâdî-i kederdir." Yazar anlatıcı, "göz gördüğü eşyayı dimağa naklederek teessürâtını ihsân eder" yaklaşımıyla Galata'da yaşayan insanları ve bu insanların sosyal hayatlarında karşılaştıkları olayları, vicdanları rahatsız edecek çirkinlikte tasvir eder. Muhitin içinde bulunduğu sefalet, aciz durumdaki bir çocuğun hâliyle somut bir çehre kazanır. Bu çocuk; soğuk ve karlı bir kış günü başlıksız,

⁷⁹⁵ Ahmed Rasim, "Belki Ben Aldanıyorum", Hikâye ve Romanları I, s. 259-260, 263.

şakaklarından kulaklarına kadar uzamış dağınık saçları, alını yaşadığı hüznün dolu günlerin tesiriyle buruşmuş, yüzü ve azaları soğuktan morarmış hâldedir. İçinde bulunduğu sefaletten ötürü yorgun ve tükenmiştir. Bu “sefalet-i zî-hayat” kibrit satmak için Galata’daki café-chantant’lardan birine girdiğinde başka bir sefalet levhası ile karşılaşır.

Gözünün önünde oldukça vasi’ bir sofa göründü. Bu sofanın etrafı mermer masalarla donanmış. Her birinde bir mastaba-i işret kurulmuş. Garsonlar, servantler elleri kadehlerle dolu olduğu hâlde bir sûret-i acûlânede hareket ediyor.

Beş kişiden mürekkebe bir sazende takımı germî-i sefhâneye kuvvet veriyor.

Küçük çocuk buradan kapı dışarı edilip aynı türden başka bir mekâna gittiğinde bir tabak üzerinde mavi alevlerle yanan konyak onu bazı düşüncelere sevk eder. “Fıraş-ı köhne üzerinde başmumu gibi sararmış” olan annesini hatırlar. Bu son yerden çıkınca geceyi geçirmek üzere gayet zor şartlar altında yaşadığı yere gider.

Rutubetin husule getirdiği ta’affün derhal taze ciğerini üzdü. Bir öksürüğü müteakip koynundan çıkardığı kibriti çakarak oistirâhathâne-i sefalete bir göz gezdirdi. Ufak bir oyuk içindeki küçük lambayı yaktı. Sönük sarı bir ışık duvardaki katarât-ı nemde mavimtırak in’ikâsât husule getirdi.

Kapıyı kapadığı zaman muzdaribâne geri geri çekilerek talaş yığınlarından müteşekkik bir sedir üzerinde oturdu. Elini saçlarına dokundurduğu zaman her biri bir hayat-ı münce mid hâline giren o serpûş-ı tabînin sızılarını duydu.⁷⁹⁶

Halit Ziya Uşaklıgil’in “Kar Yağarken” hikâyesinde de sefalet mahkûm bir sokak çocuğu konu edilir. Eyüp civarındaki insanlarca müstehzi bir şekilde Sermed Bey diye çağrılan küçük çocuk anne ve babasını hiç tanımamıştır. “O, öyle tesadüfen iki kaldırım taşının arasında peyda oluvermiş bir mahlûk” gibidir. Bütün şehir “onun için bitmez tükenmez dehlizlerden, sofalardan, avlulardan mürekkebe vâsi bir hanedir.” Kendini bildi bileli Eyüp’te yaşamaktadır. Yalnızlığının “yegâne terane-i tesliyeti olan ıslığını çalarak, daima yırtık kunduralarını meşy-i cündâne ile kaldırımlara sürterek” gezinip durmaktadır. Bir müddet sonra Eyüp’ten ayrılmaya, suriçinde uygun bir mevkide yaşamaya karar verir. Eminönü’nün canlılığını gördüğünde aradığı yeri bulduğuna kani olup buraya yerleşir. Boyacılarla, kibritçilerle, hamallarla önce tokat gürültüleriyle başlayan tanışıklıklar sonrasında yerini arkadaşlıklara bırakır. Dükkân sahipleri onun hâline acıyıp aldıkları bir boyacı sandığıyla geçimini sağlamayı temenni etmişler fakat o bundan hoşlanmayıp

⁷⁹⁶ Ahmed Rasim, “Güzel Eleni”, Hikâye ve Romanları II, s. s. 147-148.

insanların paketlerini ufak tefek eşyalarını taşıyarak para kazanmayı tercih etmiştir. Kış geldiğinde ise maruz kaldığı sefalet şiddetini artırmıştır.

Henüz soğukların mukaddime-i şiddetinde yağmurlu bir havada uzun bir seferden avdetinde başı döndü, gözleri bulandı... İnce basma gömleğiyle bir eski fanila yelekten ibaret olan esvabından yağmurlar geçerek iliklerine kadar ıslanmış idi; zayıf vücudu ciğerlerine kadar titreyerek kış ibtidasından beri kendisini barındıran bakkala gitti, [...] boş şeker çuvallarını alarak dükkânın çatı arasına çıktı; orada ısınamayarak, titreyerek, hayatında birinci defa olmak üzere üşümekten mütevellit ızdırıp duyarak yattı...

Küçük çocuk haftalarca bakkalın tavan arasında sabun çuvallarının arasında ateşler içinde titreyerek günlerini geçirir. Biraz iyleştikten sonra tekrar eşya taşımak için sokaklarda gezindiği sırada Cağaloğlu'nda bir mağazanın önündeki mankenin üzerindeki kürklü palto dikkatini çeker. Günlerce bu mağazanın önü gelip bu paltoya sahip olabilmeyi, onu giyinip ısınabilmeyi hayal eder. Hergün mutad olarak sefer tasını taşıdığı öğrenci, onun üstündeki yırtık gömleği, parçalanmış ayakkabılarıyla soğukta nasıl üşüdüğünü görüp hâline acır, eski paltosunu ona hediye eder. Sermed bu hediyeyle son derece mutlu olur. Üstüne başına çeki düzen verir, parçalanmış ayakkabılarını boyatır, “ceplerinin kenarları yırtık, yakasının tüyleri parça parça kopuk, solmuş, eskimiş paltoyu” yep yeni heyecanlarla giyip sokağa atar kendini. İlk işi, günlerdir önünde hayaller kurduğu mağazadaki mankenin karşısına geçip “Bak, benim kürklü paltoma...” demek olur.⁷⁹⁷

Fransız realistlerin hikâyelerinde açık mekân olarak şehir hayatı dışında kalan köy, kasaba ve çiftlikleri de tercih etmiş oldukları önceki bölümde görülmüştü. Bu tür hikâyelerde sosyal hayat ve insanlar arası ilişkiler farklı yönleri ile ele alınmıştır. Nabizade Nazım *Karabibik* hikâyesinin önsözünde eserini Emile Zola ve Alphonse Daudet’yi taklit ederek “hakikiyyun mesleğine” uygun şekilde kaleme almış olduğunu ihtar eder. Karabibik ekonomik zorluklar içinde, babasından miras kalan sekiz dönümlük tarlasını ekip biçerek geçimini sağlamaya çalışan fakir bir köylüdür. Yaşadığı yoksulluktan kurtulmanın yolunu bir çift öküz almakta ya da kızını görece varlıklı biriyle evlendirmekte görür. Üzerindeki kıyafetini, kızının biçimçiz vücudunu ve içindeki az sayıda eşyası ile evinin perişanlığını tasvir eden satırlar realist bir dikkatin sonucudur.

⁷⁹⁷ Halid Ziya Uşaklıgil, “Kar Yağarken”, Küçük Fıkralar, s. 66-87.

Bunlara karşılık komşu köyün ahalisinden, ticaretle meşgul olan Rumlar ise iyi şartlarda daha varlıklı bir yaşam sürmektedirler.

[Karabibik'in yaşadığı ev] kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasında sıkışmış, sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü, hâl-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi yer odasıydı.

[...]

Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına burasına [...] fersude, renksiz bir iki kilim parçası atılmış, bir köşeye bir iki kırık, murdar toprak çukal, bir iki tahta kaşık, bir iki kırık tabak diğer köşeye [...] iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağın bir surette atılmıştı.

Borç almak için gittiği komşu köyü Demre, Hristiyan köyüdür. Ahalisi ticaretle meşgul olup Karabibik'in yaşadığı köye kıyasla daha müreffeh bir durumdadır. Köydeki yapılaşma ticari faaliyet sayesinde daha gelişmiş ve düzenli bir hâldedir. Karabibik'in yaşadığı köyün ahalisi giyim kuşamları ile maruz kaldıkları sefaleti resmederken, Demre köyündekilerin giyimleri ve yaşam seviyeleri içinde bulundukları göreceli zenginliği yansıtır.

Haneler hep kerpiçten veya toprak harcıyla moloz taşından olup cümlesinin de dâhilî ve haricî tertibatı hemen birbirinin aynıdır. Altıları mağaza, üstleri ikişer oda. Bazen bu odaların ön tarafı bir dehlizden ibarettir. [...] Safkları adi oluklu kiremitlerle örtülüdür. Fakat yeniden yeniye bazı zenginler Marsilya kiremiti kullanmaya başlamışlardır.

Her evin ayrıca küçük bir bahçesi olmak kaidedendir. Bu bahçelere herkes soğan, sarımsak gibi bazı sebze ekerler. Sair sebzevat hep kilise bahçesinde yetiştirilir.⁷⁹⁸

Mekân ile insanların davranış tarzları arasında ilgi kurulan hikâyede Türk köylüler yerel şiveleri ile konuşturulur, içinde bulundukları ekonomik darlığın onları ne gibi hareketlere sevk ettiği gösterilir. Yazar anlatıcı dışardan bir gözle hikâyeye kişilerinin söylem ve tavırlarının altında yatan sosyal ve psikolojik gerekçeleri aktarır. Hristiyan köyündeki kadının hafif davranışlarda bulunması ve ticaret erbabının fakir köylülerle kurduğu ilişki bahsedilen dikkatler eşliğinde işlenir. Nabizade Nazım'ın eserinin yanı sıra, Halit Ziya Uşaklıgil'in "Ali'nin Arabası" ve Ali Muzaffer'in *Fakir-i Masum* isimli eserleri taşraya açılan ilk hikâyeye örneklerinden olmaları dolayısıyla önem arz ederler.

⁷⁹⁸ Nabizade Nazım, "Karabibik", Karabibik ve Diğer Hikâyeler, s. 200.

3.3. TEMALAR AÇISINDAN BENZERLİKLER

Türk hikâyecilerinin telif eserleriyle Fransızcadan çevrilenler arasında gerek motif düzeyinde gerekse de tematik açıdan bazı yakınlıklar söz konusudur. Sonraki paragraflarda dikkat çekildiği üzere kimi telif hikâyelerin ise adeta çeviri eserleri takliden kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Çeviri hikâyelerde evlilik kurumunun sıklıkla işlendiği görülmüştü. Genç kızlıktan kadınlığa evrilen süreçte hikâye kişilerinin ruhsal tedirginlikleri, talipleri hakkındaki değerlendirmeleri ve ebeveynlerin oynadıkları rol birçok eserde konu edilmiştir. Telif hikâyeler açısından bakıldığında evrensel bir konu olarak evlilik kurumunun farklı bakış açılarıyla eserlerde yer bulduğu görülmektedir. Ahmet Rasim'in "Afife" hikâyesinde iyi aile terbiyesi almış Mediha evlerine gelen görücülerin beğenmesi, ailesinin de uygun görmesi üzerine Salim'le evlenir. Görücü usulü evlenen çift gayet mutlu bir evlilik hayatı geçirirler. Yazar anlatıcı, Mediha ve Salim'in evlilik hayatında mutlu olmalarını ailelerinden aldıkları terbiyeye bağlar, bu yargıyı uzun izahlar ve tasvirler eşliğinde aktarır.⁷⁹⁹ Mehmed Celal'in *Olga* hikâyesinde on altı yaşındaki Olga'nın zengin babası ve annesi "birbirinin servetine itimad ederek tezevvüç eylemişler[dir]. Bunların teehhülünde hiç kalp meselesi yok[tur]. Bu tezevvücün neticesinde o mahzun kızı dünyaya getirmişler[dir]." Genç kız, gayet iyi eğitilmiş öğretmenlerden tarih, coğrafya, geometri ve az da olsa edebiyat dersleri alarak yetişir. Aile ortamında bulamadığı sevgi arayışı onu, ebeveyni ne kadar nefret etse de derin bir istekle şiire yönlendirir. Anne ve babasında göremediği sevgiyi bir delikanlıda bulur. Petro, Olga'nın amcasının oğlu olup ailesini erken yaşlarda kaybeden bu delikanlı amcasının himayesi altında büyümüştür. Bütün çocuklukları Olga'yla birlikte geçmiştir. Fransızca hikâyelerde çocuk yaşlardan itibaren birlikte büyüyen âşık olan gençler birçok defa konu edilmişlerdir. *Olga* hikâyesindeki Petro ve Olga'nın durumu da bahsi geçen hikâyelerle benzerlik arz eder. Olga ve Petro edebiyata karşı ilgilidirler. Birlikte ders aldıkları süre zarfında "şiiri, lezâiz-i hayatı, sevdâyı beraber hisse[derler]. Bakışların yekdiğeri içinde gaşiy olduğu, ellerin birbirinin arasında sıkıldığı geceler ol[ur]." Olga'nın anne ve babası iki gencin evliliklerine rıza göstermezler, kızlarının zengin biriyle evlenmesinde ısrarcı olurlar. Bunun üzerine Petro ve Olga bir gece evden kaçarlar. Olga'nın anne ve babası iki

⁷⁹⁹ Ahmed Rasim, "Afife", Hikâye ve Romanları II, s. 177-201.

sevgilinin evlenmesine razı olmak zorunda kalır. Fakat “intikalât-ı irsiyenin dehşetli bir darbesi, zavallı [Petro’yu] yatağa sermiştir. Validesi, büyük validesi ve pederi teverrümün kurbanı olmuştur.” Delikanlı da bu hastalığın pençesinde altı ay içinde hayatını kaybeder. Yaşananlar üzerine Olga bir daha sevmekten ve sevilmekten umudunu kesip rahibe olur.⁸⁰⁰

Ali Muzaffer’in *Bir Sergüzeşt-i Bedî*’sinde uyumsuz bir evlilik ve muhteris zevce konu edilir. Çevirilerde daha çok mizaç farklılıkları ve hayat anlayışları evlilik kurumunda uyumsuzluklara sebep olmaktadır. Bu hikâyede, ileri yaşlarında evlenmeye karar veren Cerrah Mazo genç bir kadınla hayatını birleştirir. Yaşlı adam maddi değeri yüksek hediyelerle genç karısının gönlünü yapmaya çalışırken, Madame Mazo ise kocasının eğlence ortamlarında ona eşlik etmeyişi ve duysusal açıdan kendini mutlu kılmasını bahane ederek yaşadıkları kasabanın gençlerinden Roger ile yasak ilişki yaşar. Cerrah Mazo ameliyat esnasında hastaların uzuvlarını uyuşturmak için suya benzer bir sıvı imal etmektedir. Hasta bakmaya gittiği bir gün karısı, genç sevgilisi Roger’yi eve davet eder. Roger geceleyin uyuşukluk veren sıvıyı su niyetiyle içtiğinde derin bir uykuya dalar. Bunun üzerine Madame Mazo öldüğünü sandığı sevgilisini hizmetçisiyle bir sandığa koyup uzakta bir yere bırakır. Sandıktaki delikanlının başından türlü trajikomik olaylar geçer. Gecenin sonunda tüm olayların sırrı çözülür ve yaşlı Cerrah Mazo genç karısı tarafından aldatıldığını öğrenir ama bu durumu faciaya dönüştürmez, olağan karşılar.⁸⁰¹

François Coppée’nin “Arslan Pençesi” hikâyesinde kızı için zengin bir koca arayan annenin ve onunla birlikte hareket eden kızın durumu, Mustafa Reşid’in “Son Salon” ve Ahmet Rasim’in “Belki Ben Aldanıyorum”da yer alan hikâye kişileri ile yakınlık arz eder. *Son Salon* hikâyesinin ilk kesitinde kızını soylu ve zengin biriyle evlendirme arzusundaki anne ve onun emellerine ortak olan kızının hikâyesi nakledilir. Çeviri hikâyelerde baba figürünün ortada olmadığı, muhteris annelerin himayesinde yetişen hafif mizaçlı genç kızların zengin koca arayışlarının konu edildiği görülmüştü. Madame Therèse de, kızı Cecile’le birlikte ahlaken serbest bir yaşam sürdürmektedir. Bulundukları kibar âlemlerinde Cecile için uygun bir koca ararken, orta hâlli bir öğretmenin genç kızla

⁸⁰⁰ Mehmed Celal, Olga, s. 3-14.

⁸⁰¹ Ali Muzaffer, *Bir Sergüzeşt-i Bedî*, Bâbüâli Caddesi 25 Numaralı Matbaa, İstanbul 1895, s. 2-15.

evliliğe talip olması tepkilerini çeker ve Madame Therèse iyi niyetli adamın talebini reddeder.

Hikâyenin diğer kesitinde Aurélien Schol'un "Evlenilecek Kız" ve Emile Zola'nın "Nantas" hikâyelerindekine benzer şekilde, güvendiği erkek tarafından iffal edilen ve toplumsal baskıdan sakınmak için başka biriyle evlenip ailenin ismini temize çıkarma konusu işlenir. Evlilik talebinin reddedilişinin ardından üç ay geçtikten sonra Madame Therèse, Louise'nin evine ziyarete gelir. Kendisini reddetmiş olduklarından ötürü kızıyla birlikte çok pişman olduklarını ve kabul etmesi hâlinde Cecile'in evlenmek üzere hazır olduğunu söyler. Louis başta bu karar değişikliğinin nedenini anlamaya çalışsa da sonrasında sevdiği kızla evlenecek olmanın sevinciyle sorgulamayı bırakır. Hazırlıklar devam ederken arkadaşı Monsieur Charles sayesinde işin aslını öğrenir. Cecile, aslında otel hizmetçisi olan fakat kendini soylu ve zengin bir Comte olarak tanıtan bir adamın oyununa gelmiş, evliliklerine kesin gözüyle baktığından ve annesinin müsamahakâr davranması neticesinde nefsinin bu yalancı adama teslim etmiştir. Fakat bir müddet sonra adam ortadan kaybolur. Anne ve kız bu olayın ardından, hayatın türlü hilelerinden habersiz öğretmen Louis'yi kendi isimlerini temize çıkarmak için istismar etmeye karar verirler. Arkadaşı sayesinde durumdan haberdar olan Louis evlenmekten vaz geçer. Kısa bir süre sonra da Cecile'i ziyaret ettiği sıralarda tanıştığı öğretmen Charlotte'la evlenmeye karar verirler. Böylece Louis sosyal mevkii ve serveti açısından kendisine denk olan bir hanımla hayatını birleştirmiş olur.⁸⁰²

Tevfik Lahim'in "Tuhaf Bir İzdivaç" hikâyesinde yetim ve öksüz çocukların akrabalarının himayesine girmeleri, büyük kardeşin küçüğünün geleceği için fedakârlıkta bulunması ve bir babanın kızı için uygun gördüğü kişiyle evlenmesine öncülük etmesi gibi çeviri hikâyelerde tesadüf edilen ortak bir olay örgüsü işlenir. Nedime ve Nedim'in annesi veremden dolayı hayatını kaybettikten sonra amcalarının himayesi altına girerler. Amcalarının vefatının ardından ise yengeleri ile birlikte yaşarlar. Nedime, kardeşinin okuyup diploma sahibi olması ve geleceğini teminat altına alması için uğraşır. Kardeşine de sürekli bu yolda nasihatlerde bulunur. Nedime'nin bu durumu Jean Richepin, *Rahibe yahud Fedakâr Kızcağz* hikâyesindeki Marguerite ile benzerdir. Marguerite da Nedime gibi kardeşinin iyi bir geleceğe sahip olabilmesi için kendini geri plana atmakta, sürekli kardeşinini incelemektedir. Bununla birlikte Nedim, "muttasıl gazeller inşâd eder,

⁸⁰² Mustafa Reşid, Son Salon ve Aşk, s. 7-47.

şarkılar söyler, kudemânın devâvin-i eşâr ve âsârını mütâlâa eder, güya cevher-i madenin hafriyatıyla meşgul!” olur. Ablası ise kardeşinin “bir şair olmaktan ziyade bir mütefennin olarak istikbalini temin etmesi yolunda” çabalamasını nasihat eder. Diğer taraftan Nedime, komşularının oğlu Say’i Bey’e karşı evlenmeyi arzu ederse de kardeşi diploma alıncaya kadar bu arzusunu saklamakta kararlıdır. Komşularının kızı olan Afife’ye bu niyetinden bahsettiği mektubunu tesadüfen Nedim de okuduğunda o da durumdan haberdar olur. Bir müddet sonra Say’i Beyin ve Afife’nin babasının Nedim’in çalışkanlığını takdirle karşıladığını, onun kızı Afife’yle evlenmesini dilediğini söyler. Nedim’in diplomasını almasının akabinde iki komşu aile arasında yapılan nikâh ile birbirleriyle evlenirler.⁸⁰³

Küfrân-ı Nimet hikâyesinde, çeviri eserlerde görüldüğü gibi evlilik dışı ilişkiye yol açacak ilk buluşma ve tanışma bir baloda gerçekleşir. Aldıkları davet üzerine Sir Charles ve Leydi Fortune birlikte sefarethanede düzenlenen bir baloya katılırlar. Bu tür eğlence ortamlarında adet olduğu üzere salona girdikten sonra karı koca başka insanlarla dansa kalkıp eğlenirler. Evli çift salonun farklı köşelerinde aşına oldukları insanlarla sohbet etmeye başlar. Bu esnada Miss Lola, Sir Charles’ı Miss Lise ile tanıştırır ve birlikte dans etmeleri için onları teşvik eder. Dansın ardından evli adamın yeni tanıştığı genç kıza karşı ilgi duymaya başladığını fark eder. Balo sona erip evlerine döndüklerinde Sir Charles hâlâ Miss Lise’i düşünmeye devam etmektedir. Ertesi gün gecenin uyandırdığı düşünceleri dağıtmak için Büyükdere civarında birbirinden habersizce at binmeye çıkan Sir Charles ve Miss Lise birbirlerine tesadüf ederler.

Çeviri hikâyelerde ormanlık alanlarda başbaşa kalan kişilere sıklıkla tesadüf edildiği gibi ikisi de bulundukları muhitte yabancı gözlerden uzakta bir arada bulunma fırsatı elde ederler. Bu kısa süreli rastlaşmada kalbinin iyiyiden iyiye genç kıza meyl ettiğini hisseden Sir Charles, bir bahane bularak oradan ayrılır. Ayrıldığı esnada duyguları karmakarışık bir hâlde “Evet, evet kaçmalıyım... Bu kızdaki tebâüd lazımdır. Zira tahammül edemeyeceğim.. Seveceğim! Sonra hâlim neye münker olur?..”, diyerek iç muhasebe yapar. Bir müddet sonra ise Belgrat ormanlarında rastlaşırlar. Bu defa “insan, tesir-i tabiata ve mekâna tabidir” ilkesi gereği Sir Charles’ın ve Miss Lise’in duygularında bir coşkunluk hâli görülür.

⁸⁰³ Tevfik Lahim, *Tuhaf Bir İzdivac*, Mehmed Bey Matbaası, İstanbul 1895, s. 3-16.

Şiir ve hikmetle meşhûn olan bu iki kalp, tesirâtını bi'l-tedric izhâra başladı. [...] Muhaveranın bidayetinde yekdiğerinin yüzüne bakmaya bile cesaret edememişler iken tedricen ve ilca-yı bahse ittibâen nazarları çarpışmaya başladı. Enzârın bu tesâdümi sarbât-??ı kalbiyyelerinin tezâyüdünü mucib oluyordu. Bu iki kalp yavaş yavaş korka korka musafaha etti... Yekdiğerine mezc oldu gitti! Muhavere devam ediyordu. Fakat lisanları şiire, mûsikîye meftûniyetlerini beyan eyler ilken gözleri “herşeyden ziyade beni meftûn eden sensin” diyordu.

Genç kız İrlanda’ya ailesinin yanına dönmek, evli adam ise Londra’daki işlerini idare etmek bahanesiyle bir müddet sonra birlikte yurt dışına çıkarlar. Önce İtalya’ya, ardından İsviçre’ye ve en sonunda “pay-i taht-ı sefahat ıtlakına layık” Paris’e giderler. Uzun bir müddet birlikte vakit geçirirler. Sir Charles bir süre sonra kızının hasta olduğuna dair bir mektup alır. Miss Lise’e Büyükada’da bir köşk kiralayacağı vaadiyle Yeniköy’deki yalısına döner. İstanbul’da bir süre daha beraber olurlar, durumdan haberdar olan Leydi Fortune verem olur. Buna mukabil vicdan azabı duyan kocası intihara karar verir, genç sevgilisi de onunla birlikte silahla intihar eder. Arkalarında, duydukları vicdan azabını izah eden üç mektup bırakırlar. Sir Charles ve Miss Lise Üsküdar’daki İngiliz mezarlığına defnedilir. Bu intiharların ardından kısa süre sonra da Leydi Fortune veremden hayatını kaybeder.⁸⁰⁴

Fakir-i Masum hikâyesinde maddi imkânsızlıklar içinde yaşayan ailenin küçük çocuklarının hastalık sebebiyle ölmesi ve ebeveynin hissettiği çaresizlik işlenir. Jerome ve Jean birbirini severek evlenmiştir. Kiraladıkları arazide çiftçilik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Evliliklerinin üzerinden bir yıl geçtikten sonra Charles isminde oğulları dünyaya gelir. Anne ve baba bebeklerini üzerine titrer, ilk adımlarını büyük bir sevinçle karşılarlar. Küçük çocuk, olay örgüsü içinde belirtilmeyen bir sebepten hasta olur, tedavi edilemez ve ölür. Küçük çocuğun bedenini içine koymak üzere eve tabut getirildiğinde, anne ve baba gözyaşlarına boğulup feryad ederler.⁸⁰⁵

XIX. yüzyıl Fransız edebiyatında verem hastalığına bir motif hâlinde sıklıkla rastlanılır. Stéphane Henry’nin ifadesiyle, yüzyılın ilk yarısında verem iki temel özelliği ile dikkatleri çeker. İlki irsiyet yoluyla nesilden nesile geçmesi, ikincisi ise “romantik hastalık” olarak tavsif edilen özelliği sebebiyle insanları çaresizliğe mahkûm etmesidir.⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ Mustafa Reşid, *Küfrân-ı Minnet*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1897, s. 2-69.

⁸⁰⁵ Ali Muzaffer, *Fakir-i Masum*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1896, s. 2-11.

⁸⁰⁶ Stéphane Henry, *Vaincre La Tuberculose*, Presses Universitaires de Rouen et du Havre, Mont-Saint-Aignan 2013, p. 25.

Çeviri hikâyelerden “Arslan Pençesi”, “Bir Ressamın Dildânesi”, “Hane-i Metruk” ve “Leylaklar” hikâyelerinde özellikle psikolojik sebeplerle insanların verem olduğu işlenir. “Pâlote” hikâyesinde ise genç kız anne ve babasının veremden ölmüş olması sebebiyle, evlenmesi hâlinde bu hastalığı kendi çocuklarına taşıyacağı korkusuyla sevdiği adamla evlenmez. “Bir Demet Çiçek”, “Hasbihal”, “Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi”, “Tuhaf Bir İzdivaç”, “Küfran-ı Nimet” ve “Bir Demet Çiçek” gibi telif eserlerde verem, duygusal bir motif olarak kullanmıştır. “Olga” başlıklı hikâyede hastalığın irsiyet yoluyla geçtiğine atıfta bulunulmuş olması dikkat çekicidir. Ahmet Rasim’in “Mektep Arkadaşım” hikâyesinde Ziya okulun son aylarında karşılaşp sevdiği genç kızla, mezun olup kalemde çalışmaya başladıktan sonra evlenir. Evliliklerinin ilk bir buçuk yılı gayet mutlu olarak geçer. Bir müddet sonra Ziya, karısına karşı soğukluk hissetmeye başlar, evin huzurunu kaçıır. Karısı ise hiçbir zaman kocasının yüzüne çıkmaz ve kendi hâlinde üzüntüsünü yaşar. Ziya karısına boşanmak istediğini söylediğinde genç kadının elinden kanlı bir mendil düşer. Uzun zamandır kocasının ilgisizliğine ve soğuk tavırlarına içerlemiş olan kadın verem olmuştur. Genç koca bu durumu anladığında sebep oldukları için pişmanlık duyar ve karısına kendisini affettirmeye çalışır. Fakat kısa süre içinde Ziya’nın karısı hayatını kaybeder.⁸⁰⁷ Telif eserlerde bir hastalık olarak verem motifinin kullanılmış olması Romantizmden iktibas edilmiş olabileceği gibi Ömer Faruk Akün’ün ifade ettiği üzere devrin sosyal hayatıyla da ilgili olmalıdır.⁸⁰⁸

François Coppée’den çevrilen “Şefkat-i Pederâne” hikâyesi ile Ali Muzaffer’in “Afv” başlıklı eseri arasında tematik açıdan kayda değer yakınlıklar mevcuttur. Bourgoys ve Clemence, oğulları Edouard’ın kendi rızaları olmaksızın eğitimini yarıda bırakarak tanımadıkları bir kızla evlenmiş olmasına öfkelenmiş, ona küsmüşlerdir. Edouard’ın babası oğlu ile hiçbir şekilde görüşmezken annesi gizlice onunla ve geliniyle görüşmektedir. Bir çiçek paskalyası gününde kahvaltı masasında kalbi yumuşayan baba, karısına, oğlunu affetmeye hazır olduğunu söyler ve birlikte oğlunun evine gitmeyi teklif eder. Bu sırada müşfik anne kendisinin zaten onlara gidip geldiğini itiraf eder. Bunun sonunda küskün baba sabah kahvaltısı için oğlunun evine gider, oğlu ve geliniyle barışır. Ali Muzaffer’in eserinde ise Monsieur ve Madame Fougère’in oğlu Gaston, fakir ve soylu

⁸⁰⁷ Ahmed Rasim, “Mektep Arkadaşım”, Hikâye ve Romanları II, s. 238-273.

⁸⁰⁸ Ömer Faruk Akün, Makberden Önce Abdülhak Hâid’de Ölüm Temi, (yayımlanmamış doçentlik çalışması), İstanbul 1959, s. 4-6.

olmayan bir aileden olan Juliette’le evlenir. Ailesi tüm ısrarlarına rağmen evlatlarını ikna edemeyince onu evlatlıktan reddederler, görüşmeyi keserler. Bir müddet sonra baba Fougère’in ticari işleri tersine gider, iflas eder ve fakir bir hayata mahkûm olur. Bu sırada oğlunun bir kızı olmuş, kısa bir müddet sonra da oğlu hastalanıp hayatını kaybetmiştir. Baba Fougère, yortu sabahı kahvaltı masasında iken oğlunun mezarını ziyaret etmeye karar verir. Karısından habersizce oğlunun mezarını ziyarete gittiğinde karısının ondan önce gelmiş olduğunu görür. Onu uzaktan seyrettiği sırada ise gelini ve torunu da mezarın başına gelir. Saklandığı yerden çıkıp onlara sarılır ve affını rica eder.⁸⁰⁹

Jules Clarétie’nin “Boom Boom” ve Halit Ziya Uşaklıgil’in “Kırık Oyuncak” hikâyeleri yakın temalar üzerine kurulmuştur. Clarétie’nin eserinde işçi baba Jacque ve karısı, okuldan döndüğü bir gün sıtmaya yakalanan oğulları François’nın hastalığı karşısında çaresiz kalırlar. Kendi imkânlarıyla yaptıkları bir fayda vermeyince eve bir doktor çağırırlar. İlk tedavinin ardından doktor çocuğun moralinin yüksek tutulmasını tavsiye eder. Baba, oğlundan ne dileği olduğunu sorduğunda oğlu sadece “bum bum” diye yanıt verir. İlk başta hasta çocuğun neyi kast ettiğini anlayamazlar. Daha sonra Jacque, oğlunun “bum bum” diyerek bir sirk soytarısını kast ettiğini anlar. Soytarının eve getirilmesiyle de çocuğun morali yükselmiş ve çocuk daha da iyileşmiş olur. Uşaklıgil’in “Kırık Oyuncak” hikâyesinde, evliliklerinin ardından uzun yıllar çocuk sahibi olamayan çift, ilk ve son çocuklarını kucaklarına aldıklarında son derece mutlu olurlar, onun üstüne titrerler. Bir sabah göğsündeki hırıltıyla uyanan çocuk kuru öksürüklerle hâlsiz düşer. Korkulu ebeveyn, geçici bir nezledir diyip kendi yaptıkları ilaçlarla tedavi etmeye çalışırlar fakat çocuğun hastalığı daha da ilerler. Daha sonra eczahanelere, doktora götürüp ilaçlar alıp tedavisini sürdürürler. Üç ayın sonunda çocuk büyük ölçüde hastalıktan kurtulmuş fakat gücünü tam olarak toplayamamıştır. Hastaneden döndükleri esnada takatsiz çocuk bir mağaza vitrininde gördüğü oyuncak, “göğsüne basılınca kafasını sallayarak cik cik öten ve ellerini birbirine vurarak sırta sırta insanın yüzüne müstehziyane bir nazarla bakan kırmızılı mavili bir soytarı”yı işaret eder. Çocuk bu oyuncakla oynayarak eğlenir ve hastalağın onda bıraktığı izleri oyuncaktan neşet eden sevinçle bastırır.

Guy de Maupassant’ın “Dilenci” hikâyesindeki sakat çocuk ile Halit Ziya Uşaklıgil’in “Kambur” hikâyesindeki kambur çocuk bedensel engelleri yüzünden

⁸⁰⁹ Ali Muzaffer, Afv, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1896, s. 6-14.

psikolojik çalkantılar yaşayan iki mustarıptır. İlkinde yürüme engelli ve kimsesiz bir çocuğun yokluk içinde geçen kısa hayatı nakledilirken, ikincisinde sağlıklı bir bebek olarak dünyaya gelen ama bir kaza sonucu anatomisinin bozulduğundan sosyal çevresi tarafından garipsenip dışlanan bir çocuğun erginlik çağıyla birlikte duygu dünyasındaki gelgitler nakledilir. Uşaklıgil, hikâye kişisini farklı bir sosyal ortam içine yerleştirmiş olsa da öz itibarıyla iki eser arasında yakınlık söz konusudur. Halit Ziya Uşaklıgil'in "Mösyö Kanguru" hikâyesindeki çocuk ise, çirkinliği sebebiyle okul arkadaşları tarafından aşağılanıp kanguruya benzetilerek hakaretlere maruz kalır. Yaşatışları tarafından ötelendiği gibi ebeveyni, özellikle babası tarafından tahkir edilir. Gördüğü sevgisizlik onda, mutsuzluk kadar nefret duygusunu da körükler. Evden kaçmayı kararlaştırdığı bir gün şans eseri karşılaştığı bir sirkteki soytarının insanlar tarafından gördüğü ilgi dikkatini çeker. Bunun üzerine eve dönüp soytarı olmaya karar verdiğini söyler. Ailesinin itirazları onun ısrarı karşısında sonuçsuz kalır. Bunun üzerine tasarladığı gibi sirke katılır ve yıllar içinde insanların izlerken eğlendiği başarılı bir soytarı olur. Uşaklıgil'in hikâyesinin bu kesiti Jules Claretie'nin "Bir Canbaz" isimli eseriyle benzerlikler arz eder. Bu hikâyedeki Galochard babası tarafından meslek sahibi olması için bir fabrikada çalışmaya mecbur bırakılır. Küçük çocuk iş ortamında gördüğü şiddet ve hakaretlerden kurtulmak için iş yerinden kaçtığı esnada yetişkin bir adamla karşılaşır. Çocuğun hikâyesini öğrenen adam, başarılı bir canbaz olması için ona yol gösterir. Galochard mesleğinde çok başarılı olur fakat aradığı mutluluğu bir türlü elde edemez. İçinde devamlı surette bir eksiklik hisseder. Kimsesiz bir kızı bulup onu evladı olarak sahiplendiğinde içindeki boşluğu doldurduğunu hisseder. "Mösyö Kanguru" hikâyesinde başarılı bir soytarı olan genç adam mesleğinde ne kadar takdir edilse de arzu ettiği huzuru bir türlü bulamamıştır. Onun hissettiği bu huzursuzluk "Kambur" hikâyesindeki çocuk gibi bir ölçüde cinsel içeriklidir. Yeni anlaştığı sirkte başarılı bir performans ortaya koyduğu ilk gece, müessesenin sahibi onun at üstünde dans eden kızla birlikte gösteri yapmasını ister. İlk denemeleri başarılı olunca çift hâlinde başka gösteriler de yaparlar. On altı yaşındaki bu kız onu etkiler ve genç kızla birlikte olma arzusu onu huzursuz etmeye başlar. Genç kız onun hâl ve tavırlarından ürkmekte, ondan uzak durmaya çalışmaktadır. Bir gece gösteriden sonra genç kızın odasına zorla giren canbaz cinsî arzularının tesiri altında onu kollarının arasına alıp ne yapacağını bilmeyen bir hâlde kaçmaya başlar. Bu cinnet hâlinde şuursuzca hareket eden adam durup baktığında kollarındaki genç kızı boğarak öldürmüş olduğunu fark eder.

Marcel Prévost'nun "Eldivenler" hikâyesindeki mutlu aile tablosu, karısının odasında daha önce görmediği bir çift erkek eldiveni gören kocanın kalbine ekilen şüphe tohumuyla sarsılmıştır. Kocada hâsıl olan şüpheyi tetikleyen ise işten kovmuş oldukları eski hizmetçilerinin yazmış olduğu mektupta karısına yönelttiği ithamlardır. Halit Ziya Uşaklıgil'in "Solgun Demet" hikâyesinde ise evin hanımı oğlunu uyuttuktan sonra sofaya geçeceği esnada yanlışlıkla kocasının cüzdanını yere düşürür. Cüzdanın arasından solmuş bir menekşe demeti düşer. Bu manzara karşısında kocasının bir süredir devam eden düşünceli hâlini, ona karşı ilgisizliğini, kendisini başka bir kadınla aldatıyor olmasına bağlar. Elinde somut hiçbir kanıt yoktur, "Eldivenler" hikâyesindeki kıskanç koca gibi bu kıskanç kadın da kocasıyla yüzleşmez. Kendisini odasına kapatır, kuruntularıyla başbaşa kalır. Prévost'nun "Tecrübe" hikâyesindeki aldatılan koca gibi o da annesine eşi tarafından aldatıldığını anlatan bir mektup yazar.

Paul Bourget'nin "Simone" hikâyesinde görüldüğü gibi bazı hikâyelerde evli çiftlerden biri, diğerinin yasak ilişki yaşadığı sevgilisi ile mektuplaşmalarını bularak gerçeği öğrenir. Ahmet Rasim'in "Biçare Genç" ve "Mehâlik-i Hayat" hikâyelerinde hem sevgililer hem de kocalar aldatılmış olduklarını ellerine geçen mektuplar sayesinde öğrenirler. "Biçare Genç" hikâyesinde Mülkiye'den yeni mezun olan, şairlik yönü olan Salim Bey tanıştığı genç kadınla masum bir gönül ilişkisi yaşar. İki sevgili devamlı surette mektuplaşırlar. Salim Bey bu kadınla evlenmeyi düşünmekte fakat muhatabı sevgilisinin bu arzusuna eşlik etmemektedir. Salim Bey'in yazdığı mektupları elinde tutan bir adam akşamüzeri kapısını çalıp kendini tanıttığında, iki adamın da bu kadın tarafından aldatıldıkları anlaşılır. Kocasını ahlaksız kadını boşadığı gibi Salim Bey de bu durumu namus meselesi olarak görür ve onunla görüşmeyi keser.⁸¹⁰ "Mehâlik-i Hayat" hikâyesinde evin beyi Raif, karısı Arife'nin hareketlerinden şüphelenmektedir. Kocasını karısına karşı gayet ilgili olduğu hâlde kendince yeni heyecanlar arayan kadın gizlice başkalarıyla görüşmektedir. Raif bu durumu sezmiş fakat emin olamadığından huzursuzluk içindedir. Hizmetçinin eve gelen mektubu gizlice karısına götürmekte olduğunu fark ettiğinde, zor kullanarak hizmetçinin sakladığı mektubu alınca şüphelerinde haklı olduğunu, karısı tarafından sekiz aydır aldatıldığını öğrenir.⁸¹¹ Halit Ziya Uşaklıgil'in "İkinci Nikâh" hikâyesinde ise evin hanımı eline geçen mektupla

⁸¹⁰ Ahmed Rasim, "Biçare Genç", Hikâye ve Romanları III, s. 33-52.

⁸¹¹ Ahmed Rasim, "Mehâlik-i Hayat", Hikâye ve Romanları I, s. 271-281.

aldatıldığını öğrenir. Kocasıyla gayrimeşru ilişki yaşayan kadınla yüzleşir, kapının ardında gizlice bu olaya tanıklık eden koca, karısının masumiyeti ile sevgilisi olan kadının hafifliğini mukayese edince, hatasından döner ve karısından af diler.

Halit Ziya Uşaklıgil'in "Ölümünden Sonra" hikâyesi genel çerçevesini Emile Zola'nın fantastik hikâyesi "Canlı Cenaze/La Mort D'Olivier Bécaille"den almış görünmektedir. Zola'nın hikâyesi, "üç gün hasta olduktan sonra cumartesi günü sabahleyin saat altıda vefat ettim." cümlesiyle başlar. Karısı yanı başında iken ölüm hâlinde olan ben anlatıcı bilinci açık şekilde etrafında olup bitenleri algılayabilmektedir. Uşaklıgil'in "Ölümünden Sonra" hikâyesinde ise anlatıcı "azîm bir istiğrâk-ı madûmiyet içinde, bî-his ve tefekkür ciğerleri[nin] bütün ihtiyac-ı sükûnuyla bu tabiat-ı gunûdenin ârâmiş-i nâbûdisini teneffüs ederek, hüviyet-i hassâse[sinin] bir sekr-i adem içinde süzüldüğünü, eridiğini duyarak bir mestî-i fenâ ile" ölmüştür. Ölmüş bir hâlde uzanmaktayken yanı başındaki karısını ve iki çocuğu izlemektedir. Karısı başlarına gelen felaketi çocuklara yansıtmamak için gizli gizli yas tutmaktadır. Ölmüş olan koca ise ardında bıraktığı ailesi için üzülmemektedir.

SONUÇ

Türk edebiyatı, yüzyıllardır farklı kültürlerle ait eserlerin ve estetik ölçülerin millî kültür unsurlarıyla mezc edilmesiyle vücut bulmuştur. Divan edebiyatı ve halk edebiyatı gibi iki coşkun koldan beslenen bu birikim, Batı etkisi altındaki tarihî devrede özündeki cevheri muhafazaya çalışmakla birlikte yatağını değiştirmeye mecbur kalmıştır. Medeniyetler tarihindeki etkileşimleri konu edinen çalışmalarda iki temel görüş ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki medeniyet kavramını bir nehre benzetir. Ait olunan kültür havzasına göre bu nehir ya Doğu'dan Batı'ya doğru ya da Batı'dan Doğu'ya doğru akar. Bu metaforunda içten içe bir üstünlük psikolojisi yatmaktadır. Şayet çıkış noktası Doğu ise, o hâlde öteki sadece ondan etkilenmek ve onun tesiri altında var olmak zorundadır. Şayet kaynak Batı ise değerlendirme de aksi yönde olur. Bir diğer yaklaşım ise medeniyet kavramını bir ummana benzetir. İnsanoğlunun ortak birikimi olan bu umman farklı kollardan beslenmekte, halklar ise bulundukları kültür havzasına nispetle farklı ölçülerde bu zenginlikten istifade etmektedirler.

Türk halkları İslâm'ın tesiri altında Anadolu'da bir millet vasfı elde edip Arap ve Fars kültürleriyle beslenerek zengin bir edebiyat birikimi elde etmişlerdir. Anadolu merkezli Türk edebiyatı, XIX. yüzyılın getirdiği tasnifçi yaklaşımla Divan edebiyatı ve halk edebiyatı olarak tavsif edilen iki sütun üzerinde yükselir. Her iki edebiyat telakkisi de komşu kültürlerle ait derin izler taşır. Bununla birlikte Saray'a yakın çevrelerin geliştirdiği edebiyat zevkini ve yerli folklorla dayalı edebiyat zevkini işleyen sosyal zümreler arasında belirgin farklılıklar mevcuttur. Bu zümrelerin hayata ve insana bakış tarzındaki farklılıklar aynı zamanda edebiyat eserlerinde belirir.

XVIII. yüzyıl itibarıyla Osmanlı aydınının hayata bakışında, duyuş ve ifade tarzında henüz ismi konulmamış, tedirgin arayışlar kendini hissettirmeye başlar. XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla yeni bir dünyanın eşiğinde olduğunu fark eden sanatkârlar önceki yüzyılın yenilenme çabalarından sıyrılıp, bir yenileşme hamlesinde bulunmaya çalışırlar. Bahse konu bu yenileşme hamlesi, Batı dünyasının tarihî tecrübesine eşlik eden kurumlar ve ilkeler merkeze alınarak gerçekleştirilmek istenir. Divan edebiyatı ve halk edebiyatının yüzyıllardır deveren eden birikimi artık yeni bir paradigma ekseninde seleflerinden farklı bir gerçeklik tasavvuruna sahip edebiyat anlayışı ile buluşur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Klasik Çağı'ndan itibaren Batı dünyasından farklı eserler çevrilmiştir. Edebî eserlerin çevirisi ise özellikle XIX. yüzyıl sonrasında

yoğunlaşmıştır. Her kültür değişmesinde olduğu gibi Batı tesiri altına girildiği devrede çeviri faaliyeti hız kazanmış, çeviri eserleri adaptasyonlar ve takliden kaleme alınmış telif eserler takip etmiştir. Bahsi geçen çeviri faaliyeti ve eserler öncelikle kalemlerde daha sonra da Mülkiye gibi yeni eğitim kurumlarında yetişenlerin marifetiyle ortaya çıkmıştır. Batı'yı nispeten daha yakından tanıyan ve yabancı dilde eserleri okuyarak yeni farkındalıklar kazanan bu zümre Türk edebiyatının yeni temalarla ve edebî türlerle tanışmasını sağlar. Roman ve tiyatro yeni edebî türler olarak dikkatleri üzerlerine çekerken güçlü gelenekleri olan şiir ve hikâye sanatı ise biçim ve muhteva açısından yeniden ele alınır.

Divan edebiyatı kapsamındaki hikâyeler manzum, mensur ve manzum-mensur karışık türlerde kaleme alınmıştır. Bu hikâyelerin çoğu ortak temaları kullanmış, olay örgüsü ve karakterler belirli bir çerçeve içinde sınırlı kalmıştır. Halk edebiyatı ise XIV. yüzyıl itibarıyla İslam geleneğinden ve İran kültüründen gelen etkiler altında gelişmiştir. XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan halk hikâyeleri ise işledikleri tema ve motifler açısından destanlarla kimi ortak noktalara sahip olmakla birlikte yeni sosyal şartlara uygun olarak biçimlenmiştirler. Meddah hikâyeleri ve realist halk hikâyeleriyle birlikte muhteva nispeten gerçekçi bir bakışla ait oldukları devrin sosyal yaşamını yansıtmaya başlamıştır. Avrupa medeniyetinin tesiri altına girilmeye başlanmasıyla birlikte Türk edebiyatında Batılı anlamda modern hikâyeye doğru bir dönüşüm tecrübe edilmeye başlanır. Bu dönüşüm yeni bir yaşam felsefesinin, yeni ifade biçimlerinin yansımasıyla olur. Ahmet Midhat Efendi'nin ve Emin Nihat'ın hikâyeleri gelenekli hikâye sanatından Avrupa tarzı modern hikâye türüne doğru birer geçiş metni vazifesi görür. Samipaşazade Sezai'nin *Küçük Şeyler*'iyle beraber Türk edebiyatında modern hikâyenin ilk örnekleri verilmiş olur. Samipaşazade Sezai'nin ardından Ali Muzaffer, Mehmet Celal, Abdullah Zühtü, Ahmet Rasim, Mustafa Reşit, Hüseyin Cahit Yalçın, Mehmet Vecihi, Ali Kemal ve Nabizade Nazım Batı tarzı hikâye türünde eser vermiş isimlerdir.

Türk edebiyatının Batı tarzı edebî eserlerle tanışması öncelikle gazete ve dergiler üzerinden sağlanmıştır. Tanzimat devri olarak tanımlanan süreçte gazete faaliyeti ön planda olup, dergicilik faaliyetleri ise daha çok bilimsel konular ekseninde gerçekleşir. *Mecmua-i Fünûn*'un başı çektiği süreçte *Âfâk*, *Asar-ı Parekende*, *Bahar*, *Çocuklara Arkadaş*, *Çocuklara Kıraat*, *Cüzdan*, *Dağarcık*, *Kasa*, *Kırk Anbar*, *Muharrir*, *Revnak* ve *Şümruh-ı Edeb* dergilerinde edebî mektup, fabl, manzum/mensur şiir, tiyatro ve opera

çevirileri yer alır. Tanzimat devri edebiyatı için ön planda olan gazetecilik faaliyeti Ara Nesil olarak tavsif edilen devrede yerini dergicilik faaliyetine bırakır. Ortaya çıkan edebiyat dergilerinde Fransız edebiyatına ait birçok eserin yanı sıra hikâye türünden çeviri eserlerin de yayımlanmış olduğu görülür. Bu devrin ardından ise *Servet-i Fünûn* dergisinin başı çektiği, *Malûmât*, *Hazine-i Fünûn*, *İrtika*, *Resimli Gazete* ve *Musavver Fen ve Edeb* gibi dergilerin de yoğun faaliyette bulunduğu süreçte farklı edebî türler yanında çok sayıda hikâye türünde çeviriye rastlanılır.

İsmi geçen dergilerde farklı başlıklandırmalar altında çeviri eserler yayımlanır. Devrin edebiyat anlayışı açısından “hikâye” kavramı çok geniş anlamda kullanılmıştır. Bu sebeple çevirisi yayımlanan eserin bir roman parçası, edebî fıkra veya mensur şiir olup olmadığını incelemek gerekmiştir. Çeviri metinlerin bir kısmının yazarları belirtilmişken önemli bir kısmının belirtilmemiştir. Yazarı kaydedilen eserler Fransızca aslıyla karşılaştırılarak, yazarı bilinmeyenler ise muhteva analizi yoluyla edebî tür açısından teyit edilmeye çalışılmıştır. Hikâye türünde eserler ise; “fıkra”, “fıkracık”, “fıkra-yı edebiye”, “fıkra-yı mahsusa”, “küçük fıkra”, “hikâye”, “hikâyecik”, “hikâye-i latife” ve “kısa hikâye” gibi farklı şekillerde adlandırılmışlardır.

İlgili yıllarda dergilerin yanı sıra antolojilerde yer alan ve kitap hâlinde yayımlanan önemli sayıda hikâye çevirisi mevcuttur. Özellikle kitap ve risale hacminde yayımlanmış olan eserler, çeviri faaliyeti üzerine yapılmış olan incelemelerde ve bibliyografyalarda çoğu defa roman olarak tavsif edilmişlerdir. Tespit edilebildiği kadarıyla, eserlerin Fransızca asıllarına atıfta bulunularak sağlıklı bir tasnif yapılmaya çalışılmıştır.

Yenileşme devri Türk edebiyatı için çeviri faaliyeti son derece önemli bir rol oynar. Erken tarihlerden itibaren Fransızca öğretiminde kullanılacak olan dil bilgisi, konuşma/telifuz kitabı ve sözlük türünde hazırlanmış yardımcı kaynakların varlığı dikkatleri çekmekle beraber, edebî çevirilerin bir kısmında ise Fransızcayı öğretme maksadının ön planda olduğu görülür. Edebî eserlerin hangi yöntemle Türkçeye çevrileceği konusu bu devrin çevirmenlerince sıklıkla konu edilmiş ve tartışılmıştır. Çeviri faaliyetinde bulunan isimlerin temelde “aynen/harfîyen tercüme” ve “mealên tercüme” olarak adlandırılan iki tarz çeviri yöntemini tercih ettikleri görülmektedir. Harfîyen tercümeden kastedilen, Fransızca metnin cümle ve kelime düzeyinde birebir karşılıklarının verilerek çevrilmesidir. Mealên tercüme ile de serbest tercüme yöntemi kastedilmektedir. Bu çeviri yönteminde metnin ana fikrine sadık kalınmakla birlikte,

okuyucunun daha fazla faydalanabilmesi için metnin özetlendiği, yeniden düzenlendiği, genişletildiği ya da adapte edilmek suretiyle Türkçeye aktarıldığı görülmektedir.

1860-1901 yılları arasında yayımlanan kitap ve risaleler tarandığında Fransız edebiyatından çevrilen ilk hikâyenin Voltaire'in *Micromégas* isimli felsefi hikâyesi olduğu görülmüştür. *Micromégas*'nın ardından faklı hacimlerde kırk hikâye kitabı daha Türkçeye kazandırılmıştır. İlgili yıllarda yayımlanmış olan yüz yirmi sekiz dergi gözönünde tutulduğunda ise François Coppée'nin "Bir Alîlin Heykeli" başlıklı eseri yayımlanmış olan ilk hikâyedir. Bu eserler birlikte iki yüz on hikâye dergi sayfalarında yer almıştır. Birçoğunun yazarı belirtilmeyen bu yekûn içinde André Theuriet, Aurélien Scholl, Catulle Mendès, Emile Zola, François Coppée, Guy de Maupassant, Marcel Prévot ve Paul Bourget gibi yazarlar ön plana çıkar.

Bahse konu edilen hikâyelerde; aşk, evlilik, evlat sevgisi, yaşadığı muhit ve toplumsal statüden şikâyet, ruhsal olgunlaşma, yardımseverlik, sefih yaşamlar, egzotizm ve ihtiyarlık temaları işlenir. Hikâye kişileri olarak ise erkek, kadın ve çocuk karakterlerin farklı mizaç özellikleri ile olay örgülerinde rol aldıkları görülür. Mekânlar açısından bakıldığında tabii çevrelerden ve sosyal çevrelerden çeşitli niteliklerde mahaller seçilir.

Çeviri hikâyelerin modern Türk hikâyeciliğini öncelikle romantik ve realist yaklaşımlar eşliğinde etkilediği görülmektedir. Romantik duyuş tarzının etkisiyle tabiata karşı bakışın ve alımlamanın değiştiği görülmektedir. İnsan psikolojisi ve tabiat arasında kurulan ilişki, tabiat ve insan doğasındaki zıtlıkların irdelenmeye başlanmış olması Türk yazarlar açısından bir yeniliktir. Realist yaklaşım açısından ise günlük hayatın içinden seçilen kesitler gerçekçi tasvirler ve aktüel göndergelerle konu edilmiştir. Batı tarzı yaşam alanları ve insan ilişkileri de başarılı bir şekilde işlenmiştir. Diğer taraftan Ahmet Rasim, Ali Muzaffer ve Halit Ziya Uşaklıgil gibi isimlerin tematik açıdan çeviri eserlerden etkilenmiş oldukları görülmüştür.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

- Ahmed Rasim, *Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze*, Dikran Karabetyan Matbaası, İstanbul 1303.
- Ahmed Rasim, *Hikâye ve Romanları I-III*, (Haz. Özgür İldeş), Kurgan Edebiyat, Ankara 2019.
- Ahmet Mithat Efendi, *Ahbar-ı Âsâra Tamim-i Enzar*, (haz. Sabahattin Çağın), Dergâh Yayınları, İstanbul 2021.
- Ahmet Mithat Efendi, *Edebiyat Yazıları 1*, (haz. H. Harika Durgun, Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.
- Ahmet Mithat Efendi, *Edebiyat Yazıları 2*, (haz. H. Harika Durgun, Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Ahmet Midhat Efendi, *Karnaval*, (haz. Kazım Yetiş), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Ahmet Mithat Efendi, *Letaif-i Rivayat*, (Haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın), Çağrı Yayınları, İstanbul 2017.
- Ahmet Midhat Efendi, *Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi*, (haz. M. Fatih Andı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Ahmet Refik, *Lâle Devri*, (haz. Haydar Ali Dirioz), Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Ankara 1973.
- Ahzan-ı Aşk*, (çev. Ahmed Rasim), Kasbar Matbaası, İstanbul 1313.
- Aktaş, Şerif, *Ahmet Rasim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Akün, Ömer Faruk *Divan Edebiyatı*, İsam, İstanbul 2013.
- Akyüz, Kenan, *Encümen-i Daniş*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları, Ankara 1975.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995.
- [Alaybeyi-zâde Hasan] Naci, *Serâir-i Aliüftegân*, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul 1305.
- Alexandre Dumas, *Bir Mektup Paketi*, (çev. Halil Edib), Feraizcizâde Matbaası, Bursa 1300.
- Alexandre Dumas Père, *Binbir Hayal*, (çev. Mehmed Esad), Matbaa-i Esad Efendi, İstanbul 1298.
- Alexandre Dumas, *Contes et Nouvelles*, Michel Lévy Freres, Libraries-Editeurs, Paris 1853.
- Alexandre Dumas Père, *Les Mille et Un Fantomes I-II*, Alexandre Cadot, Editeur, Paris 1849.

- Alexandre Dumas, *Kadınlar Muharebesi*, (çev. Ahmed Ata), Matbaa-i Esad, İstanbul 1298.
- Alexandre Dumas, *Tek mi Çift mi?*, (çev. Ahmed İhsan), Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- Alexis, Paul, *Le Besoin d'Aimer*, G. Charpentier et Cie Éditeurs, Paris 1885.
- Ali Kemal, *Hayat Kırıntıları Kerime ve Diğer Hikâyeler*, (Haz. Faruk Gezgini), Hece Yayınları, Ankara 2021.
- Ali Muzaffer, *Afv*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1317.
- Ali Muzaffer, *Balonda Bir Vak'a-yı Âşıkâne*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1317.
- Ali Muzaffer, *Bir Sergüzeşt-i Bedî'*, Bâbiâli Caddesi 25 Numaralı Matbaa, İstanbul 1313.
- Ali Muzaffer, *Fakir-i Masum*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1314.
- Ali Muzaffer, *Tercüme Numuneleri*, Vatan Kütüphanesi, Dersaadet 1318.
- Ali Muzaffer, *Yaldızlı Kitap Yahut Mahzun Bir Kadın*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1315.
- Ali Ulvi, *Tercümelerim*, Asır Kütüphanesi, İstanbul 1303.
- Alptekin, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.
- Apikyan, Mihran, *Muallim-i Tercüme Ez-Fransevî be-Türkî*, Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul, 1306.
- Arène, Paul, *Le Midi Bouge*, Ernest Flammarion, Éditeur, Paris 1895.
- Aubert, Jean-Pierre *Le Conte et La Nouvelle*, Armand Colin, Paris 2012.
- Banville, Theodore de, *Contes Bourgeois/Scènes de la Vie*, Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1885.
- Banville, Theodore de, *Dames et Demoiselles et Fables Choisies Mies en Proses*, G. Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1886.
- Baysal, Jale, *Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar 1729-1875*, (Haz. Hasan S. Keseroğlu, İlkim Mengülerek), Hiperlink Yayınları, İstanbul 2020.
- Baytimur, Nazlı Memiş, *Arafta Kalan Bir Nesilde Bilinçlenmesini Gerçekleştiren Bir Edebî Tür – Ara Nesil'de Hikâye*, Gece Akademi, İstanbul 2018.
- Berthet, Élie, *L'Incendiaire*, E. Dentu, Paris 1877.
- Bir Küçük Hikâye Demeti*, (çev. M. Fuad), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305.
- Blunar, A., *Esrâr-ı Hindû Yahud Paris Kimyagerleri*, (çev. M. Muhyiddin), Kitabçı Avadis, İstanbul 1307.
- Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Bilgesu, Ankara 2018.
- Bourget, Paul, *L'Irréparable*, Alphonse Lemerre, Paris 1884.

- Bourget, Paul, *Le Disciple*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1889.
- Bourget, Paul, *Mensonges*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1887.
- Bourget, Paul, *Pastels (Dix Portraits de Femmes)*, Alphonse Lemerre, Paris 1889.
- Bulayer, Jules, *Mağdure Yahud İbret-bahş İki Misâl*, (çev. Mehmed Fuad-Tashih: Mehmed Nushi), Bahriye Matbaası, İstanbul 1307.
- Can, Mustafa, *Tanzimat Dönemi Süreli yayınlarından Edebî Dergilerle Gazetelerdeki Yazıların Toplu Bibliyografyası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.
- Carraud, Mme Z., *Contes et Historiettes*, Librairie Hachette et Cie, Paris 1887.
- Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- Chamisso, Adelbert Von, *Peter Schlemihl'in Sergüzeşt-i Garibi Yahud Gölgesini Satan Adam*, (çev. S. [üleyman] Vehbi), Karabet Matbaası, İstanbul 1308.
- Chateaubriand, F. A. De, *Romans et Poésies Diverses*, Furne, Jouvet et Cie Éditeurs, Paris 1876.
- Chateaubriand, François-René de, *Atala*, (çev. Rezaizâde Mahmud Ekrem), Terakki Matbaası, İstanbul, 1288.
- Chateaubriand, François-René de, *Aventures du Dernier Abencerage*, Treuttel et Würtz, Treuttel Fils et Richter, London 1826.
- Chateaubriand, François-René de, *İbn-i Sirac-ı Ahir*, (çev. A. Tahir), Mihran Matbaası, İstanbul 1298.
- Chevalier, Henri Emile, *Kanada Vakası*, (çev. H. Said), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1301.
- Claretie, Jules, *Bir Canbaz*, (çev. Mehmed Halim), İstepan Matbaası, İstanbul 1311.
- Clarétie, Jules, *Boum-Boum et Autres Contes*, William R. Jenkins, Newyork 1888.
- Claretie, Jules, *Le Train 17*, E. Dentu Éditeur, Paris 1877.
- Clarétie, Jules, *Messageries de la Presse*, Librairie Universelle, Paris 1888.
- Claretie, Jules, *Mezleka-i Hayat*, (çev. Mehmed Halim), Şirket-i Safahiye-i Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1311.
- Coppée, François, *Contes Rapides*, Alphonse Lemerre, Paris 1889.
- Coppée, François, *Hayal-i Sevda*, (çev. Ali Muzaffer), Âlem Matbaası, İstanbul 1312.
- Coppée, François, *Longue et Brèves*, Calmen Levy, Paris (t.y.).
- Coppée, François, *Oeuvres Complètes-Prose Tome V*, Librairie L. Hébert, Paris 1894.

- Coppée, François, *Vingt Contes Nouveaux*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1883.
- Corneille, Pierre, *Cide'in Hûlâsası*, (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1308.
- Çağın, Sabahttin, *Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında Hikâye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Çıkla, Selçuk, *Kurmacanın Peşinde*, Çolpan Kitap, Ankara 2019.
- Daudet, Alphonse, *Les Femme d'Artistes*, Alphonse Lemerre-Éditeur, Paris 1874.
- Daudet, Alphonse, *Lettre de Mon Moulin*, J. Hetzel et Ce, Paris 1869.
- Defoe, Daniel, *Robenson*, (çev. Ş[emseddin] Sami), Mihran Matbaası, İstanbul 1302.
- Deveci, Mutlu, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Öykülerinde Yapı ve İzlek*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Droz, "Gustave, *Monsieur, Madame et Bébé*, J. Hetzel et Cie, Paris 1875.
- Droz, Gustave, *Le Cahier Bleu de Mll. Cibot*, J. Hetzel Libraire-Editeur, Paris 1868.
- Duman, Hasan, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928) I-II*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.
- Ebüzziya Tevfik, *Sâlnâme-i Hadika 1290*, Hadika Matbaası, İstanbul 1290.
- Édouard Rod, *L'Ombre S'Étend Sur La Montagne*, Bibliothèque-Charpenter, Paris 1887.
- Emile Richebourg, *Les Amours de Village*, E. Dentu, Paris 1890.
- Emile Richebourg, *Köy Muaşakaları*, (çev. Ali Nusret), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1313.
- Emsile-i Ahlak Yahud Mukaddime-i Gayret*, (çev. Azizbeyzâde Hüseyin Zeki), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1888.
- Enginün, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Engizisyon Tarihi*, (çev. Ziya Paşa), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1299.
- Enol, Louis Judicis-Etienne, *Bir Serseri*, (çev. Ahmed İhsan), Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1303.
- Eretos Yani Sevdâ*, (çev. Rifat ve Ali Refik), (y.y.), İstanbul 1289.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi Cilt 5*, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1977.
- Erkul Yağcı, Ahu Selin, *Turkey's Reading (R)evolution a Study on Books, Readers and Translation: 1840-1940*, Boğaziçi University, Institute of Social Sciences, İstanbul 2011.
- Ertekin, Aydın, *Fantastik Yazın*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2013.

- Fénelon, *Aristonous*, (çev. İhya Efendi Hafidi Faik Reşad), Kasbar Matbaası, İstanbul, 1306.
- Fénelon, *Fables Composées Pour L'Education Du Duc De Bourgogne*, Hachette, Paris 1840.
- Feval, Paul, *Paris Sevdaları*, (çev. Bir Kız), Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1307.
- Flammarion, Camille, *Dans La Ciel et Sur La Terre: Tableaux et Harmonies*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1886.
- Ganneau, Charles Clermont, *Halife Harun El-Reşid ile Halife Nam Balıkçının Hikâyesi*, Typographie de Terre Sainte, Kudüs 1869.
- Gariper, Cafer, "Türk Edebiyatında Ara Nesil Edebî Devresi", *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış-Yeni Türk Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2013, s. 113-115.
- Gastyne, Jules de, *Ahz-i Sâr Yahud Poliste Mahâret*, (çev. Süleyman Nazif), İstapan Matbaası, İstanbul 1307.
- [Gerçek], Selim Nüzhet, *Türk Matbaacılığı*, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1928.
- Goncourt, Edmond de, *Chérie/Édition Définitive*, Ernest Flammarion-Eugène Fasquelle Éditeur, Paris 1921.
- Göker, Prof. Dr. Cemil, *Fransa'da Edebiyat Akımları*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- Gréville, Henry, *Idylles*, Librairie Plon, Paris 1885.
- Guy de Maupassant, *Miss Harrier*, Victor-Havard-Éditeur, Paris 1884.
- Guyau, *Histoire d'un Jeune Marchand/Genç Bir Taciri'in Sergüzeşti*, (çev. A(yn) Bedreddin), Asır Matbaası, İstanbul 1316.
- Gülle, (çev. Ahmed İhsan Tokgöz), Âlem Matbaası, İstanbul 1307.
- Gürel, Zeki, *Abdullah Zühdü'nün Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995.
- Güven, Güler, *Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.
- Gyp, *Ô Prvince!*, Calman Lévy, Éditeur, Paris 1890.
- Gyp, *Petit Bleu*, Ancienne Maison Michel Lévy Frères, Paris 1889.
- H[asan] Remzi, *Sefahat*, Mekteb-i Sanayi Matbaası, İstanbul 1311.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Hikâye*, (haz. Fazıl Gökçek), Özgür Yayınları, İstanbul 2012.
- Halil Edib, *Mesire*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1307.
- Hayat-ı Hakikiye Sahneleri*, (çev. Mustafa Hayrullah), Kasbar Matbaası, İstanbul 1312.

- Hugo, Victor, *Bir Mahkûmun Son Günü*, (çev. Ali Nihad), Mihran Matbaası, İstanbul, 1303.
- Hugo, Victor, *Claude Gueux (Yahut Obur Claude)*, (çev. Selanikli Tevfik), Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1303.
- Hugo, Victor, *Claude Gueux*, Évreat Imprimeur, Paris 1834.
- Hugo, Victor, *Garib Nine*, (çev. Azize), Basiret Matbaası, İstanbul 1292.
- Hugo, Victor, *Victor Hugo'nun Bir Nutku, Voltaire'in Vefatından Yüz Sene Sonra*, (çev. Dikran Sebuhyan-Tashih: Solahî), Âlem Matbaası, İstanbul 1307.
- Huyugüzel, Ö. Faruk, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir 1984.
- Huyugüzel, Ömer Faruk, *Halit Ziya Uşaklıgil – Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1995.
- İki Hakikat*, (uyr. İsmail Hakkı [Eldem]), Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul 1311.
- İktitaf Kism-ı Sani*, Artin Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1317.
- İskit, Servet, *Agâh Efendi*, Ulus Basımevi, Ankara 1937.
- İstegan, *Rehber-i Tercüme der Lisan-ı Fransevi I-II*, İstanbul, Matbaa-i Aramyan, 1298-1299.
- Jaccoliot, Louis, *Esrar-ı Serendib*, (çev. Halid Ziya), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1305.
- Jules Sandeau, *Nouvelles de Jules Sandeau*, Michel Lévy Frères Paris 1853.
- Kaplan, Mehmet, *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Kara Tavuk Hikâyesi*, (çev. M. Rufat), Âlem Matbaası, İstanbul 1312.
- Kariper, Cafer, *Mehmed Rauf'un Tenkidî Yazıları ve Bunlar Üzerinde Edebî Tespitler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.
- Karr, Alphonse, *Âlicenap Kız*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1315.
- Kartal, Ahmet, *Doğumun Uzun Hikâyesi*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2018.
- Kasbar Kütüphanesi Esâmi-i Kütübü III. Defter*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308.
- Kasbar Kütüphanesi Esami-i Kütübü IV. Defter*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1311.
- Kavruk, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.
- Kayaoğlu, Taceddin, *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998.
- Kemlpaşazâde Said, *Galatât-ı Tercüme I*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1306.
- Kerman, Zeynep, *Sami Paşazade Sezai Bütün Eserleri I-III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

- Kismet Yerini Bulur*, (çev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul, 1313.
- Kock, Charles Paul de, *Kamere Âşık*, (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1303.
- Köprülü, Mehmet Fuad, *Edebiyat Araştırmaları I*, Alfa Yayınları, İstanbul 2014.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Kumsar, İsmail Alper, *Kaybedenlerin Tarihi/Türk Edebiyatında Malûmât Hareketi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2022.
- Küçük Hikâyeler*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1308.
- La Bruyère, Jean de, “Des Biens de la Fortune”, *Les Caracteres-Avec Nouvelles Notes Critiques*, La Librairie D’Éducation, Paris 1812.
- Lamartine, Alphonse de, *Méditation Poétiques*, J.P. Meline, Paris 1835.
- Lamartine, Alphonse de, *Raphael*, (çev. Müstecabizâde İsmet-İskender Firarî), İkdâm Matbaası, İstanbul 1315.
- Lanson, Gustave, *Histoire de la Littérature Française*, Librairie Hachette, Paris 1895.
- Letellier, L. Victor, *Choix de Fables Traduit En Turk/Emsâl-i Güzide*, Librairie Orientale de Dondey-Dupré Pere et Fils, Paris 1826.
- Liard, Henri, *Mühendisin Refiki*, (çev. Süleyman Nutki), Ebuzziya Matbaası, İstanbul, 1303.
- M. de Marlès, *Gustave ou La Jeune Voyageur en Espagne*, A. Mame Tours, Paris 1857.
- M. de Marlès, *Mecmua-i Hikâyât*, (çev. Vassaf), Tasvir-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1290.
- M. De Stendhal, *Le Rouge et Le Noir Chronique du XIXe Siècle- Tome Deuxième*, Louis Hauman et Compe, Bruxelles 1832.
- Malot, Hector, *Gölge*, (çev. Mahmud Sadık), Kasbar Matbaası, İstanbul 1307.
- Malot, Hector, *Korku Belası*, (çev. Mehmed Reşad), Ahter Matbaası, İstanbul 1308.
- Malot, Hector, *Mariage Riche*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889.
- Malot, Hector, *Zengin İzdivac*, (çev. Ahmed Reşad), Ahter Matbaası, İstanbul 1308.
- Manastırlı Mehmet Rifat, *Sadakat*, Zartaryan Matbaası, İstanbul 1290.
- Marcell, *Macera-yı Aşk*, (çev. M. Memduh), Ahter Kitaphanesi, İstanbul 1308.
- Margueriette, Paul, *Simple Histoire*, Librairie Plon, Paris 1895.
- Margueritte, Paul, *Le Printemps Tourmenté*, Ernest Flammarion, Éditeur, Paris 1925.
- Marie, Madame Jean, *Contea Moraux II*, Né de La Rochelle, Paris 1841.
- Mary, Jules, *Menfur Roje*, (çev. Selanikli Tevfik), Servet Matbaası, İstanbul 1305.

- Maupassant, *Contes et Nouvelles II/ Texte Établi et Annoté Par Louis Forestier*, Gallimard, Paris 1892.
- Maupassant, Guy de, *Zînet*, (çev. Amir Tevfik), Âlem Matbaası, İstanbul 1309.
- Maupassant, Guy de, *Bir Çiftçi Kızın Hikâyesi*, (çev. Mustafa Hayrullah), Kasbar Matbaası, İstanbul 1312.
- Maupassant, Guy de, *Clair de Lune*, É. Monnier, Paris 1884.
- Maupassant, Guy de, *Contes du Jour et de la Nuit*, C. Marpon et e. Flammarion, Paris 1885.
- Maupassant, Guy de, *Ev Sahibesi*, İstanbul Kütüphânesi, İstanbul 1317.
- Maupassant, Guy de, *L'Inutile Beauté*, Vicyor Havard, Paris 1890.
- Maupassant, Guy de, *La Maison Tellier*, Victor Havard, Paris 1881.
- Maupassant, Guy de, *Le Colporteur*, Ollendorf, Paris 1900.
- Maupassant, Guy de, *Le Horla*, Paul Ollendorf, Editeur, Paris 1887.
- Maupassant, Guy de, *Le Petite Roque*, Paul Ollendorf, Éditeur, Paris 1896.
- Maupassant, Guy de, *Les Soeurs Rondoli*, Paul Ollendorff, Paris 1884.
- Maupassant, Guy de, *Miss Harriet*, Victor-Havard, Éditeur, Paris 1884.
- Maupassant, Guy de, *Monsieur Parent*, Paul Ollendorff, Paris 1886.
- Maupassant, Guy de, *Nouveaux Contes*, Victor Havard Éditeur, Paris 1883.
- Maupassant, Guy de, *Toplu İğne*, (çev. Ali Muzaffer), Saadet Matbaası, İstanbul 1314.
- Maupassant, Guy de, *Zeytinlik*, (çev. Seyyad Zeynel), Kasbar Matbaası, İstanbul 1308.
- Maynial, Édouard, *La Vie et L'Oeuvre de Guy de Maupassant*, Societe du Mercure de France, Paris 1906.
- Mazıoğlu, Hasibe, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- Mehmed Celal, *Hikâyeler I*, (haz. Umut Düşgün), Lakin Yayınları, Konya 2020.
- Mehmed Celal, *İskambil*, Artin Sardundyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1317.
- Mehmed Celal, *Karlar Altında*, Âlem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1311.
- Mehmed Celal, *Olga*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1312.
- Mehmed Celal, *Sefid-Ser*, A. Sardunyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1317.
- Mehmed Celal, *Vicdan Azapları Yahut Bilinmeyen Kıymet*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308.
- [Mehmed] Vecihi, Hasbihâl, Artin Sardunyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1898.
- Mehmed Vecihi, *Halime*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1897.
- Mehmed Ziya, *Rehber-i Usûl-i Tercüme*, Kasbar Matbaası, İstanbul, 1325.

- Mendès, Catulle, *La Vie Sérieuse*, Librairie Mondaine, Paris 1889.
- Mendès, Catulle, *Pour Les Belles Personnes*, Paul Ollendorf, Éditeur, Paris 1886.
- Mendès, Catulle, *Pour Lire Au Bain*, E. Dentu, Éditeur, Paris 1884.
- Montépin, Xavier de, *13 Numaralı Araba*, (çev. Halil Edib ve Ali Rıza), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1307.
- Montépin, Xavier de, *Asnières Faciası Yahud Bir Canavar Karının Encamı I*, (çev. ?-Tashih: Süleyman Nazif), İstapan Matbaası, İstanbul 1307.
- Montépin, Xavier de, *Çingene Kızı II*, (Çev. K.S-Tashih: Mustafa Reşid), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306.
- Montépin, Xavier de, *Esrâr-ı Saray-ı Kral I*, (çev. Ahmed Subhi), Tasvir-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1293.
- Montépin, Xavier de, *Paris Faciaları I*, (çev. Selanikli Tevfik), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1306.
- Muharrerât-ı Nâdire*, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul 1872.
- Mustafa Reşid, *Bir Askerin Nişanlısına Mektubu*, (y.y.), (t.y.)
- Mustafa Reşid, *Bir Çiçek Demeti*, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1304.
- Mustafa Reşid, *Bir Kızın Hatası*, İstapan Matbaası, İstanbul 1312.
- Mustafa Reşid, *Cüzdanımdan Birkaç Yaprak*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305.
- Mustafa Reşid, *Defter-i Âmâlim*, İstapan Matbaası, İstanbul 1308.
- Mustafa Reşid, *Hayal-i Şebab*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305.
- Mustafa Reşid, *Küfrân-ı Minnet*, Yovanaki Panayoditis Matbaası, İstanbul 1314.
- Mustafa Reşid, *Penbe Ferace*, Enver Efendi Matbaası, İstanbul 1310.
- Mustafa Reşid, *Son Salon*, Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1317.
- Mustafa Reşid, *Tesâvir-i Hayat*, İstapan Matbaası, İstanbul 1312.
- Mustafa Reşid, *Tezkir-i Mazi*, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1303.
- Müntehab Hikâyeler*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1896.
- Namık Kemal, *Celaleddin Harzemşah*, (haz. Oğuz Öcal), Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Namık Kemal, *Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye*, (haz. Erdoğan Kul), Birleşik Yayınları, Ankara 2014.
- Namık Kemal, *Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri I*, (haz. Nergiz Yılmaz Aydoğdu, İsmail Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

- Nasîf Bin Mûmin El-Maluf, *Kitâb ı Der Hakk ı Sıbyân ve Sabâvet: Mükâlemât-ı Latîfe ve Emsâl-i Sağîra ve Tevârih-i Muhtasara*, Ceride-i Havadis Matbaası, İzmir 1266.
- Nabizade Nazım, *Karabibik ve Diğer Hikâyeler*, (haz. Sabahattin Çağın-Nedret Kurudere), İstanbul 2017.
- Nevsal-i Servet-i Fünûn Üçüncü Sene*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1312.
- Ohnet, Georges, *Cihâzsız Kız*, (çev. Mahmud Sadık), Kasbar Matbaası, İstanbul 1307.
- Ohnet, Georges, *Les Lettres et Les Arts*, Boussud, Valadon et Cie, Paris 1888.
- Ohnet, Georges, *Tasvir*, (çev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul 1313.
- Okay, M. Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Ortaylı, İlber, *Avrupa ve Biz*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Otto, Emile, *Talim ve Tercüme Miftâhı*, (çev. Mehmed Halid), Karabet Matbaası, İstanbul, 1309.
- Önal, Mehmet, *Vecîhî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktik Yapı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1985.
- Özgül, M. Kayahan, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- Özön, Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, (Haz. Alpay Kabacalı), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Öztürk, Selahattin vd. (haz.), *Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu-Süreli Yayınlar*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul 2006.
- Paris, Gaston, *Esquisse Historique de la Littérature Française au Moyen Age*, Librairie Armand Colin, Paris 1907.
- Parlatır, İsmail, *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.
- Pelissier, George, *Le Réalisme du Romantisme*, Librairie Hachette, Paris 1912.
- Poe, Edgar, *Nouvelles Histoires Extraordinaires*, (Trad. Charles Baudelaire), A. Quantin Imprimeur-Éditeur, Paris 1884, p.20-22.
- Prévost, Marcel, *Dernières Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1897.
- Prévost, Marcel, *Julliet'in İzdivacı*, (çev. Ali Kemal), Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1315.
- Prévost, Marcel, *Kadın Mektupları*, (çev. Ali Kemal), İkdâm Matbaası, İstanbul 1313.
- Prévost, Marcel, *Le Mariage de Julienne*, Alphonse Lemerre, Paris 1896.

- Prévost, Marcel, *Lettres de Femme*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1892.
- Prévost, Marcel, *Nouvelles Lettres de Femmes*, Alphonse Lemerre, Paris 1894
- Radcliffe, Ann, *Sergüzeşt-i Adelin*, (çev. Keçecizâde Abdullah Macid Paşa), İstanbul 1290.
- Raphael ve Fornarin*, (çev. Hayreddin), A. Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası-Kitabhane-i Sebat, İstanbul 1303.
- Recâizade M. Ekrem, *Bütün Eserleri III*, (haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Recaizade Mahmud Ekrem, *Recaizade M. Ekrem Bütün Eserleri II*, (Haz. İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, Hakan Sazyek), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Recaizade Mahmut Ekrem, *Bütün Eserleri II*, (haz. Hakan Sazyek, Tolga Bayındır, Esra Sazyek, Doğan Evecen), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2014.
- Rehgüzâr-ı Matbuat*, Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1314.
- Richebourg, Emile, *Köy Muaşakaları*, (çev. Ali Nusret), Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1313.
- Richebourg, Emile, *Les Amours de Village*, E. Dentu, Paris 1890.
- Richebourg, Emile, *Masiyet-i Gurur*, (çev. Kandiyeli Nusret Hilmi), Ahter Matbaası, İstanbul 1312.
- Richepin, Jean, *Uhlân Karısı*, (çev. Ahmed Rasim), A. Sardunyan Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1318.
- Richepin, Jean, *Les Morts Bizarres*, Georges Decaux, Paris 1898.
- Richepin, Jean, *Quatre Petits Roman*, Maurice Dreyfous, Paris 1882.
- Richepin, Jean, *Rahibe yahud Fedakâr Kızcağız* (çev. Mehmed Nushi-Mehmed Fuad), İstapan Matbaası, İstanbul 1307.
- Romacıklarım Yahud işsiz Zamanın Mahsulü*, (çev. Diran ve Münif Efendi), Mihran Matbaası, İstanbul 1302.
- Sabev, Orlin, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Saint Pierre, Bernardin de, *Külbe-i Hindî*, (çev. Ziverpaşazade Yusuf Bahaeddin), İstanbul 1874.
- Saint Pierre, Bernardin de, *La Chaumière Indienne*, L'Imprimerie de Monsieur, Paris 1791.
- Saint Pierre, Bernardin de, *Paul ve Virginie*, (çev. Osman Senai), Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1311.

- Saint Pierre, Bernardin de, *Romans, Contes et Opuscules de Bernardin de Saint Pierre: Oeuvres Posthumes*, Lefèvre-Librairie, Paris 1834.
- Saint-Pierre, Bernardin de, *Etudes et Harmonies De La Nature*, Vagner, Imprimeur-Libraire, Nancy 1855.
- Sandeau, Jules, *Hayal-i Şebab*, (çev. Mustafa Reşid), Cemal Efendi Matbaası, İstanbul 1305.
- Scholl Aurélien, *Peines de Coeur*, Arpon et E. Flammarion, Paris 1890.
- Scholl, Aurélien, *Eda-yı Nezir*, (çev. Ali Muzaffer), Kasbar Matbaası, İstanbul 1313.
- Scholl, Aurélien, *L'Orgie Parisienne*, E. Dentu-Libraire de la Société des Gens de Lettre", Paris 1883.
- Scholl, Aurélien, *Peines de Coeur*, Arpon et E. Flammarion, Paris.
- Ségalas, Mme Anaïs, *Les Rieurs de Paris*, E. Dentu, Éditeur, Paris 1880.
- Seyfettin Özege Bağış Kitaplar Kataloğu I-VI, Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Başkanlığı Yayınları, Erzurum 1989.
- Silvestre, Armand, *Histoires Réjouissantes*, La Librairie Illustrée, Paris 1893.
- Suzanne*, (çev. Leskovikli Hayreddin), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1304.
- Süleyman Tevfik, *Sevda Faciaları*, İstepan Matbaası, İstanbul 1307.
- Süleyman Vehbi, *Fransızca Mütalaatım*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1306.
- Şövalye Hasan Basri, *Hikâye Usulüyle Lisan-ı Fransevi*, Artin Asarduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1290.
- Takvim-i Ebüzziya Reb-i Ma'rifet VI. Sene*, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1303.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, (Haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları 2013.
- Tanzimat I*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1999.
- Tevfik Lahim, *Tuhaf Bir İzdivac*, Mehmed Bey Matbaası, İstanbul 1312.
- Theuriet, André, *Contes De La Primevère*, Bibliotheque-Charpenter, Paris 1897.
- Theuriet, André, *Contes Pour Les Jeunes et Les Vieux*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1900.
- Theuriet, André, *Journal de Tristan*, G. Charpentier et Cie, Éditeurs, Paris 1883.
- Theuriet, André, *Les Oeillet de Kerlaz*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris 1887.
- Theuriet, André, *Souvenirs des Vertes Saisons*, Société-D'Éditions Littéraires et Artistiques, Paris 1904.
- Theuriet, André, *Tentation*, Alphonse Lemerre, Paris 1894.

- Thibaudet, Albert, *Histoire de la Littérature Française de 1789 à Nos Jours*, Librairie Stock, Paris 1936.
- Tinseau, Léon de, *Dernière Campagne*, Calmann Lévy, Paris 1887.
- Tolstoy, *Familya Saadeti*, (çev. Gülnar Olga de Lebedef-Tashih: Ahmed Cevdet Efendi), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309.
- Tolstoy, *İlyas Yahud Hakikat-i Gina*, (çev. Gülnar -Madame Olga de Lebedov), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç, *Familya Saadeti*, (çev. Gülnar Olga de Lebedef), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309.
- Törenek, Mehmet, *Hikâye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.
- Uç, Himmet, *Mehmet Celal'in Hikâye ve Romanları*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.
- Uç, Himmet, *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Bir Yazın Tarihi*, (haz. Kübra Andı), Özgür Yayınları, İstanbul 2005.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Küçük Fıkralar*, (haz. Ferhat Aslan), Özgür Yayınları, İstanbul 2004.
- Uşaklıgil, Halid Ziya, *Solgun Demet*, (haz. Dilek Soğanoğlu), Özgür Yayınları, İstanbul 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt 2. Kısım*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1999.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, Ülken Yayınları, İstanbul 1997.
- Verne, Jules, *Bir Doktorun Rüyası*, (çev. Sarafen Lazyan), İstepan Matbaası, İstanbul 1307.
- Verne, Jules, *Deniz Altında 20 000 Fersah Seyahat*, (çev. Ahmed İhsan), Artin Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul 1307.
- Verne, Jules, *Hayal İçinde Yahud Bin Sene Sonra Amerika'da Bir Gazetecinin Derece-i Meşguliyeti*, (çev. Mustafa Refik), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1309.
- Verne, Jules, *Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti*, (çev. Ahmed İhsan), Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul 1308.
- Verne, Jules, *Un Billet de Loterrie*, Bibiliotheque d'Education et de Récréation, Paris 1886.
- Victor Hugo, *Garib Nine*, (çev. Azize), Basiret Matbaası, İstanbul 1292.
- Voltaire, François Marie Arouet, *Hikâye-i Hikemiyye-i Mikromegas*, (çev.?), Bâb-ı Âli Karşısında 57 Numaralı Matbaa, İstanbul 1872.

- Voltaire, François Marie Arouet, *Hikâye-i Feylesofiye-i Mikromega*, (çev. Ahmet Vefik Paşa), İstanbul 1871
- Voltaire, *Küremize Seyahat*, (çev. İbn-el Kâmil), Kasbar Matbaası, İstanbul 1891.
- Voltaire, *Le Micromégas de Voltaire*, Londre 1752.
- Voltaire, *Micromegas ve Diğer Hikâyeler*, (çev. Hasan Fehmi Nemli), Helikopter, İstanbul 2012.
- Voltaire, *Zadig-Candide-Micromégas*, C. Marpon et E. Flammarion, Paris 1889.
- Weinberg, Bernard, *French Realism: The Critical Reaction, 1830-1870*, University of Chicago Libraries, Chicago 1937.
- William Bertrand Busnach-Henri Chabrillat, *Monsieur Lecoq'un Kızı*, (çev. Mahmud Sadık), Asır Kütüphanesi-Kasbar Matbaası, İstanbul 1306.
- Xénophon, *Hüsrevnâme*, (çev. Ahmet Midhat), Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1302.
- Yenişehirizâde Halid Eyüb, *Sevda-yı Nihan*, Tahir Bey Matbaası, İstanbul 1316.
- Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, *Fransa Sefaretnamesi*, (haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- [Yalçın], Hüseyin Cahid, *Hayat-ı Muhayyel*, İkdâm Matbaası, İstanbul [1898] 1910.
- Zola, Emil, *Feyezan*, (çev. Mehmed Rüştü), Kasbar Matbaası, İstanbul 1307.
- Zola, Emile, *Canlı Cenaze*, (çev. Mehmed Rüştü), Kasbar Matbaası, İstanbul 1307.
- Zola, Emile, *Le Capitaine Burle*, G. Charpentier, Paris 1883.
- Zola, Emile, *Naïs Micoulin*, G. Charpentier et Cie, Paris 1884.
- Zola, Emile, *Nantas*, C. Marpon & E. Flammarion, Éditeurs, Paris 1878
- Zola, Émile, *Nouveaux Contes A Ninon- Tome Premier*, Librairie L. Conquet, Paris 1886.
- Zola, Emile, *Thérèse Raquin*, (çev. Muallim Naci), İstanbul 1308.

b. Makaleler, Ansiklopedi Maddeleri, Lisansüstü Tezler

- Andı, Kübra, *Servet-i Fünun Mecmuası'nın Sistematik İndeksi (1891-1901)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997.
- Akün, Ömer Faruk, “Şinasi”, İslam Ansiklopedisi 11. Cilt, *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul 1979.

- Arslan, Çetin, *İrtika Mecmuası (İnceleme ve Seçme Metinler)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2000.
- Aybay, Hatice, *Servet-i Fünun Dergisinde Tercüme Hikâyeler*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa 2016.
- Aydüz, Salim, “Lâle Devri’nde Yapılan İlmî Faaliyetler”, *Divân*, 1997, S. 1, s. 143.
- Bacourt, Pierre de, “Origines et Évolutions de la Presse”, *The Lotus Magazine*, Janvier 1913, V.4, N.4, p.167.
- Bolulu H. Talat, “Tercüme Hakkında Tarihe Müstenit Bir Makale”, *İrtika*, 24 Şevval 1316/7 Mart 1899, N.4, s. 10.
- Cambron, Micheline et Lüsebrink, Hans-Jürgen, “Presse, Littérature et Espace Public: de la Lecture et du Politique”, *Études Françaises*, 2000, V.36, N.3, p.127-132.
- Can, Mustafa, *Tanzimat Dönemi Süreli Yayınlarından Edebî Dergilerle Gazetelerdeki Yazıların Toplu Bibliyografyası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 1992.
- Cerdeira, Virginie, “Écrire le Passé en Compliant le Présent”, *Carnets*, 2004, N.2, p.1-4. Chateaubriand,
- Cropper, Corry L., “Prosper Mérimée Reassessed: The Evolution of The French Short Story”, *Romance Notes*, Spring 2000, V. 40, N.3, p.351-360.
- Çelik, Hasan, *Nilüfer Mecmuası: İnceleme, Tahlilî Fihrist Bazı Metinler*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 1997.
- Dino, Güzin, “Nabiâde Nazım’ın Karabibik İsimli Hikâyesi Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Mart-Haziran 1954, C.XII, S. 1-2, s. 153-158.
- Disegni, Silvia, “Poème en Prose et Formes Brèves au Millieu du XIXe Siècle”, *Études Françaises*, 2008, V.44, N.3, p.69-70, 72.
- Dubuis, Monsieur Roger “La Genese de la Nouvelle en France au Moyen Age”, *Chaiers de l’Association Internationale de Études Françaises*, 1966, N.18, p.9-11.
- [Ergin], Osman Nuri, “Tedkik ve Tettebbu Kısmı, İlk Gazetemiz”, *Şehremaneti Mecmûası*, Kânunusani 1928, S. 41, s. 279.
- Erbay, Erdoğan, *Maarif Mecmuası-Tafsilli Fihrist ve Bütün Şiirleri-*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1991.

- Eruz, A. Fulya, “Yalı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, C.43, s. 301.
- Faguet, Émile, “Le Réalisme des Romantiques”, *Revue de Deux Mondes*, 1 Avril 1912, V. 8, N.3, p. 694, 698-699.
- Fénelon, “İki Tilki”, *Âfâk*, 25 Rebiyülahir 1300, N. 6, s. 278-280.
- Fénelon, “Kıssadan Hisse”, *Bağçe*, 10 Temmuz 1297/22 Temmuz 1881, Nr.40, 314-317.
- Gabriel-André Pérouse, “Nouvelle et Conte En France à La Renaissance”, *La Nouvelle de Langue Française aux Frontières des Autres Genres, du Moyen Âge à Nos Jours*, V. 2, Louvain-la-Neuve 2006, p.40-44.
- Gagnon, Lucie, “La Nouvelle à Travers Les Siècles”, *La Revue de la Nouvelle*, 1991, N. 26, s. 58.
- Godonne, René, “À Propos de Quelques Textes Critiques du XXe Siecle sur La Nouvelle”, *Chaiers de l’Association Internationale des Études Françaises*, 1975, N.27, p.249.
- Goyet, Florence, “Nouvelle et Presse à La Fin du XIXe Siècle: Quelques Jalons”, *Litteratures*, Printemps 1992, N. 26, p.144.
- Işıl, Yeşim, *Bir Aydınlanma Hareketi Olarak Mecmua-i Fünun*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1986.
- İlhan, Nilüfer, *Manzara Mecmuası, İnceleme, Fihrist, Seçme Metinler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Erzurum 2001.
- Kaplan, Mehmed, “Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmid I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1949, S. 3-4, s. 355.
- Kaplan, Mehmet, “Ekrem ve Hâmid Üzerinde Lamartine’in Tesiri”, *İstanbul*, 15 Mayıs 1944, S. 12, s. 4.
- Kaplan, Mehmet, “Fuzuli’den Bir Tabiat Manzarası”, *İstanbul*, 15 Mart 1945, S. 32, s. 11.
- Karagülle, Fırat, “Türk Edebiyatında Antoloji”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2006, C.4, S. 6, s. 383-404.
- Kaya, Ahmet İhsan, “Mütalaa Gazetesi” *İnceleme, Fihrist, Seçme Metinler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.
- Kirpalani, Marie-Claudette, “Approche d’un Genre La Nouvelle”, *Pratiques: Linguistique, Littérature, Dicactique*, 2000, N.107-108, p.150.
- Kolcu, Abdurrahman, *Musavver Fen ve Edeb Mecmuası (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçme Metinler)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2004.

- Lesage, Alain-René, “Gil Blas’nın Sergüzeşti”, (çev. Recaizâde Mahmut Ekrem), *Âsâr-ı Perakende*, 1290, N. s. 5-9.
- Mehmed Celal, “Tercüme Numuneleri XI”, *İrtika*, 9 Mart 1317/23 Mart 1901, C.3, N.104-4, s. 149-150.
- Mehmed Celal, “Tercüme Numuneleri II”, *İrtika*, 8 Kânunuevvel 1316/21 Kânunuevvel 1900, C.2, N.91-43, s. 170.
- Mehmed Celal, “Tercüme Numuneleri”, *İrtika*, 1 Kânunuevvel 1316/14 Kânunuevvel 1900, C.2, N.90-42, s. 166.
- “Mukaddeme”, *Ceride-i Havadis*, 1256/1840, N.1, s. 1.
- Mollier, Jean-Yves, “Littérature et Prese Trottoir à Belle Époque”, *Études Françaises*, 2000, V.36, N.3, p.81.
- Münif, “Takriz-i Terceme-i Telemaque”, *Mecmua-i Fünûn*, 1279 Rebiülevvel/1862 Ağustor, S. 3, s. 94-97.
- Noiset, Marie-Thérèse, “La Fonction Parodique des Cent Nouvelles Nouvelles de Philippe de Vigneulles”, *Ville, Texte, Pensée: le XIXe Siècle*, Hiver 1991, V.27, N.3, p.107-108
- [Özön], Mustafa Nihad, “Yüz Yıllık Gazeteciliğimiz”, *Aydın Tarihi*, Kânunusani 1928, C.15, S. 46, s. 2896-2898.
- “Pederinin Evine Ziyaret”, (çev. Akif Bey), *Hazine-i Evrak*, Teşrinievvel 1297, S. 34, s. 541-543.
- Perrin, Jean-François “L’Invention d’un Genre Littéraire au XVIIIe Siècle”, *Féeries-Le Conte Oriental*, 2005, V.2, p. 1-5.
- Sağlam, Engin, *Mecmûa-i Fünûn Dergisi (İnceleme, Tahlilî Fihrist ve Seçilmiş Metinler)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2004.
- Saint Pierre, Bernardin de, “Bulutlar”, *Mecmua-i Âsâr-ı Edebiyye*, Rebiulahir 1298, N.3 s. 69-70.
- Saint Pierre, Bernardin de, “Haşerât-ı Sagîrenin Tayerânı”, (çev. Recaizade Mahmud Ekrem), *Âsâr-ı Perakende*, 1290, N.3, s. 54-55.
- Selim, Ömer, *1860-1928 Yılları Arasında Düzenlenen Türk Edebiyatı Antolojileri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1996.

- Soydaş, Hakan, “Mutavassıfîn Devrinde Türkçe-Fransızca Bir Edebiyat Dergisi Ma’rifet ve Türk Edebiyatına Kazandırdıkları”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2018 Bahar, S. 43, s. 193-223.
- Soydaş, Hakan, “Voltaire ve Micromégas Adlı Felsefi Hikâyesi Üzerine”, *Humanitas*, 2014, C.2, S. 4, s. 237-238.
- Suyolcu, Nihal, *Mecmûa-i Lisân: İnceleme-Metin-Dizin*, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yozgat 2012.
- Şişman, Adnan, “Mekteb-i Osmânî (1857-1864)”, *Osmanlı Araştırmaları*, 1986, S. 5, s. 83-87, 113-118.
- Tarakçı, Celal, “Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemâl’in Dil ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1984, C.4, S. 1 s. 240-241, 252.
- Tekeli, İlhan, “İstanbul’un Modernleşme Hikâyesi”, *TDV Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 2015, C.1, s. 191, 199-200.
- Terrail, Ponson de, “Gece Yolcuları”, (çev. ?), *Kasa*, 1290, N.2, s. 30-32.
- Törenek, Mehmet, “Hikâyeciliğimize Düşen Cemre: Küçük Şeyler”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1998, S. 9, s. 139-140.
- Turekova, Andrea, “Le Bestiare Dans Le Conte Libertinage”, *Romanica Olomucensia*, 2018, V. 30, N.1, p.140-141.
- Tümer, Cem Şems, *Mektep Mecmuası Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1994.
- Veysman, Nicolas, “Le Féérique Moral Dans Les Contes Moraux De Marmontel”, *Le Conte, La Scène*, 2007, V.4, p.1-2.
- Wells, B. W., “The Fiction of Prosper Mérimée”, *The Sewanee Review*, Apr. 1898, Vol.6, N. 2, p.167-169.
- Yılmaz, Ayşe, *Mecmua-i Edebiyye Dergisi: Tahlili Fihrist, İnceleme ve Seçilmiş Yazılar*, Fatih Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.
- Yusuf Kamil Paşa, “Mevad-ı Hikemiye-i Telemak”, *Mecmua-i Fünûn*, Cemaziyelevvel 1281/Ekim 1864, S. 29, s. 197-205.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Hakan SOYDAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dilbilimi Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	Fransızca, İngilizce
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	22.06.2022